WINSTON CHURCHILL

ISTORIA AMERICII

ISTORIA AMERICII reprezintă viziunea personală a lui **Sir Winston Churchill** asupra acestui subiect, de la sosirea primilor colonişti europeni pînă la începuturile războiului rece. Editată de nepotul său, istoricul şi jurnalistul *Winston S. Churchill,* cartea este o superbă prezentare a istoriei Americii. O bună parte a lucrării, America pînă în secolul al XX-lea, nu a mai fost publicată pînă acum decît în vasta operă a lui Churchill, *A History of the English Speaking Peoples*. Capitolele despre America din această lucrare au fost reunite pentru a forma un întreg, iar Winston S. Churchill le-a adăugat eseuri şi discursuri ale bunicului său, multe dintre acestea publicate pentru prima dată în volumul de faţă, pentru a aduce istoria Americii pînă la jumătatea secolului al XX-lea.

Faima lui **Winston Churchill** ca om politic i-a umbrit adesea meritele şi talentul de scriitor şi istoric. Istoria a fost una dintre marile lui pasiuni şi puţine subiecte îi erau mai dragi decît America. Mama lui, Jennie Jerome, era americancă şi, întreaga lui viaţă, Churchill a nutrit o afecţiune deosebită pentru această ţară, menită să joace un rol special în istoria lumii. Numea America „marea republică" şi a dedicat ani de viaţă elaborării acestei cărţi tulburătoare, unică prin forţa şi acurateţea observaţiilor. Numai un autor ca **Winston Churchill,** cu experienţa sa de lider şi strateg, ştiind ce înseamnă responsabilitatea de a conduce o naţiune, şi cu talentul său unic a putut scrie o carte ce prezintă atît de strălucit destinul Americii.

WINSTON CHURCHILL

ISTORIA AMERICII

WINSTON CHURCHILL

ISTORIA AMERICII

Traducere: **ANCA IRINA IONESCU**

EDITURA ORIZONTURI
EDITURA LUCEAFĂRUL

I.S.B.N.: 973-9342-57-4

THE GREAT REPUBLIC
A History of America

Copyright © **THE GREAT REPUBLIC** by **Winston S. Churchill**
Toate drepturile asupra acestei ediții
în limba română sînt rezervate **Editurii ORIZONTURI**

B-dul Libertății nr. 4, bl. 117, et. 3, ap. 7, sector 4, cod 761061-București,
Tel: 337.48.81, 335.07.80, 0744.530.940, 0723.334.291; Fax: 337.48.22,
e-mail: lider@fx.ro; site: www.trustul-lider.ro

Tipar executat la S.C. TIPARG S.A.
Pitești, B-dul N. Bălcescu, nr.93
Tel.: 0248-221 275; Fax: 0248-221 348
E-mail: tiparg@geostar.ro

Pentru generația eroică
a popoarelor anglofone
care, prin curajul și sacrificiul lor
și acela al aliaților lor,
au eliberat Europa
și au salvat lumea de Hitler

PREFAȚA EDITORULUI

Bunicul meu, Winston Churchill, era extraordinar de mîndru de ascendența sa americană. Cartea de față este un omagiu adus lui Winston Churchill, dar şi o mărturie a credinței sale în ideea unității anglo-americane – idee care i-a străbătut toată viața şi a culminat, în cel de-al doilea război mondial, cu marşul spre victorie al armatelor Angliei şi Commonwealth-ului, ale Statelor Unite, Rusiei şi ale aliaților lor. Datorită sacrificiului lor, națiunile europene au fost eliberate de sub tirania nazistă.

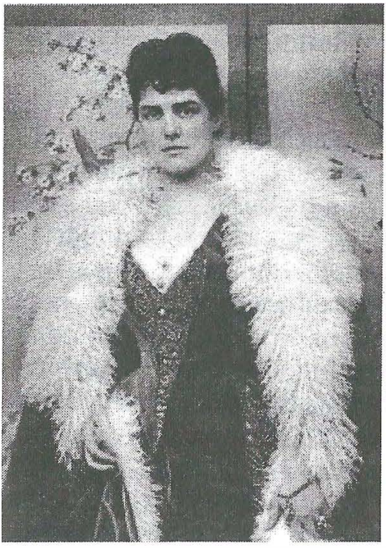

Jennie Jerome, din colecția ducelui de Marlborough

Churchill era pe jumătate american prin mama sa, sclipitoarea Jennie Jerome din Brooklyn, New York, şi, cu ocazia primului său discurs ținut la sesiunea comună a Congresului Statelor Unite din 26 decembrie 1941, nu s-a putut abține să facă aluzie la acest fapt, tachinîndu-i pe senatorii şi membrii Congresului cu o afirmație glumeață: „Dacă tatăl meu ar fi fost american şi mama englezoaică, şi nu invers, s-ar fi putut să ajung aici prin propriile-mi puteri!“ Prin bunicul său matern, Leonard Jerome, cîndva proprietar şi

editor al publicației *The New York Times,* a avut cel puțin doi strămoşi care au luptat împotriva englezilor în Războiul pentru Independență al Americii: un străbunic, Samuel Jerome, a servit în Milițiile din Comitatul Berkshire, în timp ce altul, maiorul Libbeus Ball din regimentul 4 Massachussetts a luptat în armata lui George Washington la Valley Forge. Mai mult chiar, bunicul matern al lui Leonard Jerome, Reuben Murray, a deținut gradul de locotenent în regimentele Connecticut şi New York, în timp ce bunicul soției lui, Clara, Ambrose Hall, a fost căpitan în Milițiile Comitatului Berkshire din Bennington.

Prin venele lui curgea nu numai sînge de revoluționar, dar se pare că şi de americani nativi. Potrivit tradiției familiei, bunica maternă a lui Jennie, Clarisse Wilcox, era pe jumătate irocheză. Se menționează că tatăl lui Clarisse, David Wilcox din Macedon, localitate din apropiere de Rochester, New York, s-a căsătorit cu Anna Baker din localitatea învecinată, Palmyra, New York, în aprilie 1791. Ultimele cercetări ale specialiştilor în genealogie au pus sub semnul întrebării părerea că originea lui Jennie ar fi alta decît „americană colonială de sorginte engleză", susținînd că soția lui David Wilcox a fost fiica lui Joseph Baker şi a lui Experience Martin, a căror fiică „Anne" se născuse în Rutland, Vermont, „cam pe la 1782". Însă acest lucru este puțin plauzibil, dat fiind faptul că ar fi trebuit să aibă numai nouă ani cînd David Wilcox s-a căsătorit cu „Anna" lui şi numai paisprezece ani cînd s-a născut Clarisse. Aşadar, iată încă un alt mit prăvălit în țărînă.

Noi, cei din familia Churchill, sîntem foarte mîndri de ascendența noastră americană nativă şi vrem să ne lăsăm dominați de ea. Pentru cei care se îndoiesc de acest lucru, voi spune numai că mama lui Winston, Jennie, şi sora acesteia, Leonie Leslie, erau convinse de acest lucru. Mai mult chiar, este unanim recunoscut faptul că dealurile des împădurite de la sud de Lacul Ontario au fost inima ținutului irochez. Anita Leslie, în lucrarea *Fabulosul Leonard Jerome,* o citează pe bunica sa, Leonie, care ar fi invocat drept argument în sprijinul energiei sale ieşite din comun: *„Ăsta e sîngele meu indian, dar să nu afle Mama că ți-am spus!"* Am moştenit de la bunicul meu portretele bunicilor săi materni, Leonard şi Clara Jerome, şi nu am nici o îndoială

– judecînd după trăsăturile clare de american nativ ale Clarei – că acest lucru este adevărat. Trăsăturile fizice sînt mai concludente decît toate consemnările făcute în registrele de naşteri, dar e preferabil ca cititorul să-şi formuleze propria părere în această chestiune.

Leonard Jerome, reproducere după un portret al familiei Churchill

În timp ce studiam pe Internet ascendenţa americană a familiei mele – datorită mormonilor care au publicat recent rezultatele cercetărilor lor efectuate vreme de treizeci de ani pe ambele maluri ale Atlanticului (www.familysearch.org) – am aflat că unul dintre strămoşii mei, John Cooke, care a decedat la Plymouth, Massachussetts, în 1694, se născuse la Leyden în Olanda, în 1607. Ştiut fiind faptul că jumătate din emigranţii de pe *Mayflower* erau numiţi „Comunitatea din Leyden", am vrut să mă conving dacă nu cumva vreunul din strămoşii mei participase la acea vestită călătorie.

În cîteva secunde, prin intermediul paginii de web Mayflower, am consultat lista celor 102 pasageri de pe *Mayflower* şi am descoperit că, în urmă cu zece generaţii, Winston Churchill a avut nu unul, ci trei strămoşi care au călătorit cu acel vas, numărîndu-se printre cei numai cincizeci de supravieţuitori ai primei ierni de pe malurile neprimitoare ale New England-ului. John Cooke, un băiat de vreo treisprezece ani, a fost unul dintre pasageri, la fel ca şi tatăl său, Francis, precum şi viitorul lui socru, Richard Warren. Şi, spre surprinderea mea, am aflat că sîntem înrudiţi cu nu mai puţin de trei dintre preşedinţii Statelor Unite – Ulysses S. Grant, Franklin D. Roosevelt şi George Bush –, precum şi cu Alan B. Shepard Jr., primul american care a călătorit în cosmos şi al cincilea care a păşit pe Lună.

Nu este de mirare că infuzia de sînge revoluţionar american a revigorat dinastia Marlborough, aflată la cea de-a şaptea generaţie

de la Sir John Churchill, primul duce de Marlborough, care, într-o serie de victorii strălucite de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, îl umilise pe Regele Soare al Franței, Ludovic al XIV-lea.

Clara Hall Jerome, după un portret al familiei Churchill

În noiembrie 1895, cu trei săptămîni înainte de a împlini douăzeci şi unu de ani, Winston, locotenent în Regimentul 4 Husari, a obținut o permisie de cîteva zile pentru a vizita Cuba, cu scopul de a observa desfăşurarea războiului revoluționar cubanez împotriva Spaniei. Pentru a ajunge la destinație trebuia să treacă prin New York. Astfel, la 9 noiembrie, Winston Churchill a sosit în portul New York la bordul vasului *Etruria* şi a pus piciorul pentru prima dată în oraşul în care se născuse şi crescuse mama sa. Este clar că a făcut acest lucru fără prea mult entuziasm, căci era nerăbdător să ajungă în Cuba. Într-adevăr, cu o zi înainte de a sosi la New York, i-a scris mamei sale de la bordul vasului: „Abia aştept să ajungem la destinație şi s-ar putea să ne reducem şederea în New York la o singură zi în loc de trei".

Vizita a fost o adevărată revelație şi, în scurtă vreme, tînărul Winston s-a simțit copleşit de emoția stîrnită de America. La o zi după sosire îi scria mamei sale: „Ce popor extraordinar sînt americanii! S-au dovedit atît de ospitalieri încît m-am simțit ca acasă în mijlocul lor, ceea ce nu mi s-a mai întîmplat niciodată pînă acum. Pe de altă parte, presa şi banii lor m-au impresionat foarte neplăcut..." Nu este de mirare că şi-a prelungit vizita la New York la şase zile şi în fiecare din cele cincisprezece călătorii făcute în America, de-a lungul a şaizeci şi cinci de ani, a simțit aceeaşi încîntare ca în prima zi.

De la o vîrstă fragedă Winston s-a mîndrit cu ascendența sa americană şi, ca tînăr şi entuziast student la istorie, a urmărit cu interes marile evenimente din saga națiunii americane. În anul

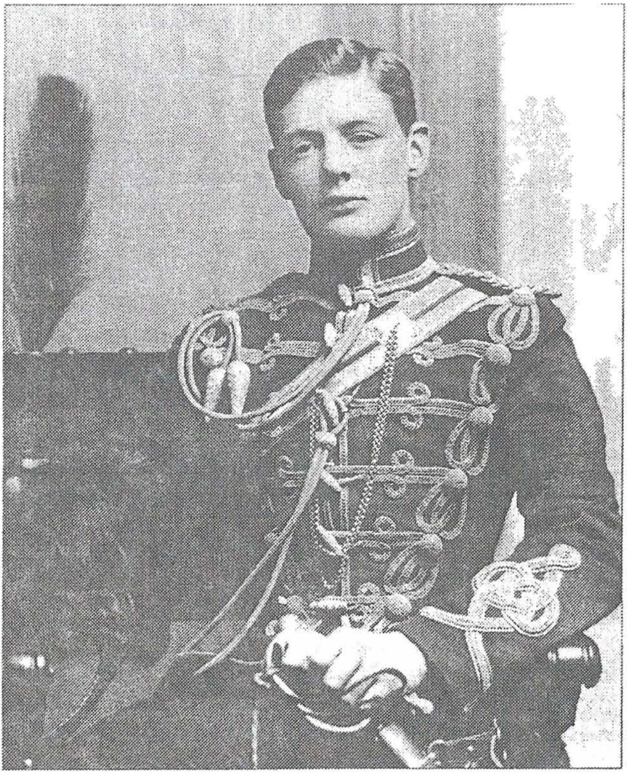

Tînărul Winston, la vîrsta de 20 de ani, în 1895, anul primei sale vizite în Statele Unite şi Cuba. Poartă uniforma de locotenent de husari

1929 a devenit atît de pasionat de acest subiect, încît a străbătut cîteva din cîmpurile de luptă ale Războiului civil american – eveniment reprodus în admirabilele capitole consacrate acestui aspect al istoriei americane. Călăuza lui pe cîmpurile de luptă din Fredericksburg şi Chancellorsville, Wildemess şi Spotsylvania fusese el însuşi, !a vîrsta de opt ani, martor ocular al unora dintre cele mai crîncene lupte care avuseseră loc cu peste şaizeci şi cinci de ani în urmă. Winston era fascinat: „Aici este Angle“, povestea călăuza. „Aici s-au înregistrat cei mai mulţi morţi. Da! În tranşeea aceasta erau stivuiţi în grămezi, din ambele tabere la

un loc, albaştri şi cenuşii. Am venit aici în timp ce focul continua să ardă la vreo două mile depărtate. Tata m-a certat pentru că am încercat să scot cizmele unui soldat mort care zăcea pe cîmpul de luptă. Vezi viroaga aia mică de acolo? În ziua aceea ploua cu găleata şi toată apa care se scurgea de acolo era roşie..."

Dragostea lui Churchill pentru America a durat toată viaţa pînă cînd i s-a oferit şansa de a asigura conducerea ţării într-un moment critic din cel mai mare război din istoria lumii, ceea ce i-a permis Angliei să opună rezistenţă, în timp ce restul Europei căzuse sub cizma nazistă, înainte ca Statele Unite să poată interveni în conflict. Deşi n-avea nici o îndoială că Anglia, susţinută de imperiul ei şi de Commonwealth, ar fi putut rezista cu succes, era suficient de realist ca să recunoască faptul că numai cu angajamentul deplin al Statelor Unite deveneau posibile eliberarea Europei şi înfrîngerea lui Hitler.

În semn de recunoaştere a contribuţiei lui la victoria repurtată în cel de-al doilea război mondial, la 9 aprilie 1963, preşedintele John F. Kennedy i-a conferit lui Churchill distincţia de cetăţean de onoare al Statelor Unite. Avea pe atunci optzeci şi opt de ani şi era infirm; nu a avut suficientă putere să întreprindă personal călătoria pînă la Washington şi ne-a delegat pe tatăl meu, Randolph, şi pe mine să-l reprezentăm. În răspunsul adresat preşedintelui, bunicul spunea: „Aşa cum ştiţi, sînt pe jumătate american prin sînge, iar istoria asocierii dintre mine şi această naţiune măreaţă şi binevoitoare începe în urmă cu aproape nouăzeci de ani, în ziua căsătoriei tatălui meu. În acest secol de furtuni şi tragedii am contemplat cu satisfacţie factorul constant de întrepătrundere şi progres continuu care a marcat evoluţia popoarelor noastre. Camaraderia şi frăţia noastră în război au fost fără precedent. Am stat alături unii de alţii şi datorită acestui lucru lumea de astăzi şi-a păstrat verticalitatea... Domnule preşedinte, acţiunea dumneavoastră scoate în evidenţă ideea unităţii popoarelor vorbitoare de limbă engleză, idee căreia mi-am consacrat o mare parte din viaţă."

Lucrarea de faţă prezintă pentru prima dată viziunea lui Churchill despre istoria americană, de la călătoriile de descoperire şi de întemeiere a primelor colonii de pe Coasta de Est, prin revoluţii şi războaie civile, pînă în momentul în care America a devenit o

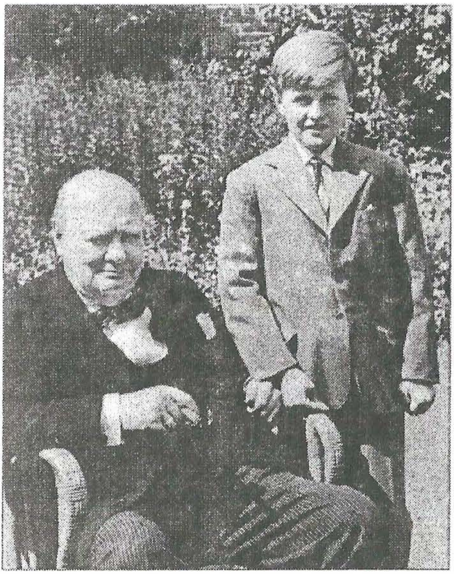
Autorul cu viitorul său editor

putere mondială. Ea este extrasă din *Istoria popoarelor anglofone*, o lucrare în patru volume, pe care a început-o la mijlocul anilor '30, dar pe care, din cauza unor întreruperi, nu a încheiat-o decît la jumătatea deceniului al şaselea. Lucrarea originală prezintă soarta naţiunii britanice de la invadarea Angliei de către Iulius Cezar în anul 55 î.Hr., continuînd cu perioada evului mediu, raidurile vikingilor, marea invazie normandă din 1066, cruciadele, crearea celui mai mare imperiu din lume şi începutul revoluţiei industriale, premergătoare epocii tehnologice în care trăim astăzi. Această amplă expunere a istoriei engleze înglobează capitole fascinante care redau povestea naşterii şi dezvoltării naţiunii americane; pe acestea le supun acum atenţiei cititorului american. Am inclus, de asemenea, spre sfîrşitul cărţii, o selecţie de articole şi cuvîntări ale lui Churchill despre America secolului XX, precum şi cîteva capitole despre moştenirea engleză din constituţia şi legislaţia americană.

Am intitulat această lucrare *Marea republică,* termen pe care bunicul îl folosea cu afecţiune atunci cînd se referea la Statele Unite şi către care – în zilele cele mai întunecate ale Angliei – se îndreptau toate speranţele lui de salvare şi de victorie finală. Am dedicat această lucrare soldaţilor lumii vorbitoare de limbă engleză, ale căror eroism şi tenacitate manifestate pe parcursul a şase ani de război au condus Germania nazistă către capitularea necondiţionată şi pe Aliaţi către victorie.

Winston S. Churchill
Londra, 23 aprilie 1999

Arborele genealogic Churchill începînd cu 1620

M.
Francis Cooke
n. 26.11.1584
Essex, Anglia
d. 7.04.1663
Plymouth
Massachusetts

c

Hester Mahieu
n. 1579/1585
Leyden, Olanda
d. 18.06.1666
Plymouth
Massachusetts

M.
John Cook
n. 1607, Leyden, Olanda
d. 9.11.1694
Plymouth
Massachusetts

c

M.
Richard Warren
n. 1580, St. Leonards
Londra, Anglia
d. 1628, Plymouth
Massachusetts

c

Elizabeth
n. 1583, Anglia
d. 22.10.1673
Plymouth
Massachusetts

Sarah Warren
n. 1613, Anglia
d. 25.07.1686
Plymouth
Massachusetts

Daniel Wilcox
n. 4.03.1631/1632,
North Kingston,
Washington
Rhode Island
d. 2.07.1702
Tiverton, Newport,
Rhode Island

c

Elizabeth Cook
n. 6.12.1645
Plymouth,
Massachusetts
d. 6.12.1715
Tiverton, Newport
Rhode Island

Daniel Wilcox,
n. 1656/1657,
Dartmouth,
Bristol,
Massachusetts
d. 1680/1682,
Portsmouth,
Newport.
Rhode Island

Hannah Cooke
n. 1659, Portsmouth
Newport, Rhode I
d. 1736, Portsmouth
Newport, Rhode I

Daniel Wilcox
n. 1680,
Dartmouth,
Bristol,
Massachusetts
d. 2.02.1720,
Dartmouth, Bristol
Massachusetts

c

Sarah
n. 1684, Dartmouth,
Bristol, Massachusetts
d. 7.01.1755

William Wilcox
n. 27.11.1711,
Dartmouth, Bristol,
Massachusetts
d. 1742, Dartmouth,
Bristol, Massachusetts

c

Dorothy Allen
n. 16.01.1707,
Dartmouth, Bristol,
Massachusetts
d. 1742, Dartmouth,
Bristol, Massachusetts

William Wilcox
n. 8.08.1739,
Dartmouth, Bristol,
Massachusetts
d. 1782

c

Sarah Smith
n. 27.04.1741,
Dartmouth, Bristol,
Massachusetts

David Wilcox
n. 10.01.1762,
Dartmouth, Bristol,
Massachusetts
d. 23.08.1828
Macedon, Wayne, New York

c

Anna Baker
n. 27.05.1762,
Massachusetts
d. 28.12.1823
Palmyra, Wayne, New York

Ambrose Hall
n. 29.08.1774,
Lanesboro, Berkshire,
Massachusetts
d. 14.10.1827
Palmyra, Wayne, New York

c

Clarisse Wilcox
n. 10.09.1796,
Palmyra, Wayne, New York
d. 07.1827
Palmyra, Wayne, New York

Leonard Walter Jerome
n. 3.11.1817,
Pompey, Onondaga,
New York
d. 03.1891
Brighton, Sussex
Anglia

c

Clarissa („Clara“) Hall
n. 16.07.1825,
Palmyra, Wayne,
New York
d. 2.04.1895
Tunbridge Wells, Kent,
Anglia

Lord Randolph Henry Spencer-Churchill
n. 13.02.1849,
Londra, Anglia
d. 24.01.1895
Londra, Anglia

c

Jeanette („Jennie“) Jerome
n. 9.01.1854,
Brooklyn, New York
d. 29.06.1921
Londra, Anglia

Winston Leonard Spencer-Churchill
n. 30.11.1874, Blenheim Palace,
Oxfordshire, Anglia
d. 24.01.1965, Londra, Anglia

M. îi indică pe cei care au călătorit pe *Mayflower*, în 1620
c – căsătorit

CUPRINS

Prefața editorului 7
Prefața autorului 19

Partea I: De la începuturile colonizării la puterea mondială 21
1. Lumea rotundă 23
2. Rivalitatea stîrnită de Lumea Nouă 34
3. *Mayflower* 48
4. Cele treisprezece colonii 61
5. Primul „război mondial" 69
6. Cearta cu Anglia 83
7. Războiul de Independență 95
8. Statele Unite 111
9. Constituția americană 123
10. Washington, Adams şi Jefferson 137
11. Războiul din 1812 149
12. Canada: naşterea unei națiuni 159
13. Epopeea americană 167
14. Sclavia şi secesiunea 183
15. Uniunea în pericol 195
16. Campania împotriva Richmondului 212
17. Lee şi McClellan 230
18. Chancellorsville şi Gettysburg 247
19. Victoria Uniunii 271
20. „Reconstrucția" americană 283
21. America – putere mondială 295
Epilog 1: Vechile cîmpuri de luptă din Virginia 309
Epilog 2: Dacă Lee n-ar fi cîştigat bătălia de la Gettysburg 315

Partea a II-a: America în secolul al XX-lea. Articole, conferințe radiodifuzate, cuvîntări 329
1. Scandalurile din Chicago 331
2. Prohibiția 347

3. 1929: Febra speculației 350
4. California 355
5. Țara porumbului și a homarilor 366
6. Roosevelt văzut de departe 375
7. Poate America să nu se implice în război? 386
8. Uniunea popoarelor anglofone 395
9. Apărarea libertății și a păcii 406
10. „Dă-ne instrumentele“ 411
11. „Spre vest, privește, uscatul strălucește“ 414
12. Carta Atlanticului 417
13. Pomul de Crăciun de la Casa Albă 426
14. „Un război lung și dur“ 428
15. „O sarcină și mai dificilă stă în fața noastră“ 436
16. Unitatea anglo-americană 450
17. Moartea președintelui Roosevelt 457
18. Omagiu generalului Eisenhower 462
19. Bomba atomică 465
20. Tendoanele păcii 470
21. Dacă aș fi american 483
22. Tratatul Atlanticului de Nord 489
23. „Nu trebuie să ne pierdem speranța“ 496
24. Cetățean de onoare al Statelor Unite 506

Partea a III-a: Moștenirea engleză a Americii 509
1. Dreptul cutumiar englez 511
2. Magna Carta 521
3. Mama Parlamentelor 530

PREFAȚA AUTORULUI

Pentru a doua oară în acest secol, Imperiul Britanic şi Statele Unite au înfruntat împreună pericolele războiului la o scală fără precedent în istoria omenirii, iar de cînd tunurile au încetat să bubuie şi bombele să explodeze, am devenit mai conştienți de datoria noastră comună față de rasa umană. Limba, legislația şi procesele prin care ne-am făurit identitatea au permis crearea unui fundament unic pentru trasarea şi înfăptuirea unei sarcini comune. În 1936 cînd am început să scriu această lucrare credeam că unitatea noastră ar putea să influențeze foarte mult destinul lumii. Nu consider defel că această necesitate ar fi devenit mai puțin imperioasă în cei douăzeci de ani care s-au scurs de atunci.

Dimpotrivă, tema lucrării a avut de cîştigat în materie de forță şi actualitate, iar gîndirea omenească s-a amplificat. Un mare număr de oameni de pe ambele maluri ale Atlanticului şi din întregul Commonwealth au trăit sentimentul de fraternitate. Se afirmă acum o nouă generație. S-au făcut numeroşi paşi care ne vor duce departe. Există un sentiment tot mai puternic că popoarele vorbitoare de limbă engleză ar putea să indice drumul ce trebuie urmat dacă lucrurile merg bine şi ar putea fireşte să se apere, în măsura în care avem putere, fiecare dintre noi, dacă situația se va înrăutăți.

Această carte nu încearcă să rivalizeze cu lucrările istoricilor profesionişti. Ea doreşte să înfățişeze un punct de vedere personal cu privire la procesele prin care America şi-a dobîndit poziția şi caracterul ei distinctiv. Scriu despre lucruri care mi se par semnificative din perspectiva unei persoane înzestrate cu o oarecare experiență în privința evenimentelor

istorice cu o tumură mai mult sau mai puțin violentă din vremurile noastre.

Fiecare națiune sau grup de națiuni își are povestea sa. Cunoașterea încercărilor și a luptelor purtate este necesară tuturor celor care doresc să înțeleagă problemele, pericolele, provocările și oportunitățile cu care ne confruntăm astăzi. Nu intenționăm să încurajăm declanșarea unui nou spirit dominator sau să inducem în studierea istoriei o stare de spirit care să favorizeze ambiția națională în detrimentul păcii mondiale. S-ar putea chiar ca o putere selectivă internă să conducă la o lărgire continuă a gîndirii. Vă supun atenției lucrarea de față în speranța că această contemplare a încercărilor și tribulațiilor strămoșilor noștri ar putea nu numai să dea un nou imbold popoarelor anglofone de astăzi, ci și să joace un rol modest în unificarea întregii lumi.

W. S. C.
Chartwell,
Westerham,
Kent
15 ianuarie 1956

PARTEA I

DE LA ÎNCEPUTURILE COLONIZĂRII LA PUTEREA MONDIALĂ

CAPITOLUL 1

Lumea rotundă

Descoperirea Lumii Noi de către Cristofor Columb în 1492 a prefigurat zorii secolului al XVI-lea (1500–1599), perioadă marcată de schimbări extraordinare care au afectat întreaga Europă. Unele dintre ele se anunțaseră de mai multă vreme, dar au început să se afirme cu toată forța abia în acest moment. Timp de două sute de ani sau mai mult, Renaşterea a impulsionat gîndirea şi spiritul Italiei, iar acum se transpunea în reînvierea tradițiilor Greciei şi Romei antice fără a afecta temeliile credinței creştine. Papii deveniseră între timp domnitori temporari, cu desfrînarea şi pompa caracteristice şi altor potentați, dar se considerau totodată şi deținători ai puterii spirituale. Veniturile Bisericii erau mărite prin vînzarea indulgențelor, care urmau să-i scutească de Purgatoriu atît pe vii, cît şi pe morți. Funcțiile de episcop şi cardinal se vindeau şi se cumpărau, iar oamenii de rînd erau taxați pînă la limita credulității lor. Acestea şi alte abuzuri în organizarea Bisericii au fost dezvăluite şi au provocat numeroase resentimente, fără a fi însă înlăturate. În acelaşi timp, literatura, filozofia şi arta au înflorit sub influența inspirației clasice şi mințile oamenilor cărora li se oferiseră posibilități de studiu se împrospătaseră şi se îmbogățiseră. Aceştia erau umaniştii care încercau să ajungă la o reconciliere între învățătura clasică şi cea creştină, printre ei evidențiindu-se în mod deosebit Erasmus din Rotterdam. Lui i se atribuie în mare măsură meritul de a fi introdus gîndirea renascentistă în Anglia. Tiparul a făcut posibilă răspîndirea cunoştințelor în multe societăți religioase care reprezentau structura

Europei medievale şi, începînd cam din 1450 încoace, tipamițele au format nucleul unui domeniu tot mai larg şi în continuă dezvoltare. În lumea occidentală existau deja şaizeci de universități, de la Lisabona la Praga, şi în prima parte a noului secol acestea au deschis căi de studiu mai largi şi au avansat ideea colaborării, ceea ce a făcut ca viața lor să fie mai rodnică şi mai puțin protocolară. În evul mediu, educația se limitase în mare măsură la pregătirea clerului; acum ea se extinde continuu, propunîndu-şi să formeze nu numai preoți, ci şi cărturari laici şi seniori bine informați. Omul multilateral cu realizări în numeroase domenii a devenit idealul Renaşterii.

Ascuțirea minții umane a fost însoțită de punerea sub semnul întrebării a unor teorii străvechi. În secolul al XV-lea oamenii au început pentru prima oară să vorbească despre mileniul precedent ca despre perioada medievală. Deşi în mentalitatea lor supraviețuise mult din ceea ce era medieval, oamenii deveniseră conştienți de faptul că trăiesc în pragul unei epoci noi şi moderne. Era o perioadă marcată nu numai de admirabile realizări în artă şi arhitectură, ci şi de începuturile unei revoluții în ştiință, asociată cu numele lui Copernic. Faptul că Pămîntul se învîrte în jurul Soarelui, aşa cum a demonstrat el şi cum avea să declare mai tîrziu Galileo într-o împrejurare celebră, ilustra o idee nouă care urma să aibă consecințe profunde asupra gîndirii umane. Pînă atunci, Pămîntul fusese considerat centrul unui univers destinat să slujească nevoilor omului. Acum se deschideau noi şi vaste perspective.

Dorința de a investiga, de a căuta noi explicații nu s-a limitat doar la domeniul învățăturii clasice, ci s-a extins şi asupra studiilor religioase. Textele greceşti şi chiar ebraice, precum şi cele latine au fost studiate din nou. Aceasta a dus în mod inevitabil la punerea sub semnul întrebării a credințelor religioase acceptate. Renaşterea a generat Reforma. În 1517, la vîrsta de treizeci şi patru de ani, Martin Luther, un preot german, a denunțat vînzarea de indulgențe şi şi-a bătut în cuie tezele cu privire la aceste chestiuni şi la multe altele pe uşa bisericii Castelului Wittenberg, lansîndu-se într-o dispută intelectuală cu papa. Ceea ce a început ca un protest împotriva practicilor Bisericii a devenit curînd un atac la adresa doctrinei Bisericii. În

această luptă, Luther a dat dovadă de fermitate în fața pericolului, ceea ce i-a adus un nume şi o reputație. A inițiat sau a impulsionat o mişcare care în deceniul următor a cuprins tot continentul, purtînd cu mîndrie numele de Reformă. Aceasta a îmbrăcat diferite forme în diverse țări, mai ales în Elveția, în timpul lui Zwingli şi Calvin. Influența acestuia din urmă s-a răspîndit din Geneva, a străbătut Franța şi a ajuns pînă în Olanda şi Anglia, fiind cel mai puternic resimțită în Scoția.

Există multe variante ale doctrinei lui Luther, dar în ceea ce îl priveşte, el a aderat în mod riguros la principiul „salvarea prin credință, nu lucrări", ceea ce înseamnă că a duce o viață bună şi dreaptă pe pămînt, aşa cum au făcut şi mulți păgîni, nu reprezenta o garanție pentru mîntuirea finală. Credința în revelația creştină era vitală. Cuvintele Sfintei Scripturi şi îndemnurile conştiinței individuale, nu ale autorității papale, constituiau farurile călăuzitoare pentru Luther. Personal, el credea în predestinare. Adam a păcătuit în Grădina Edenului pentru că Dumnezeu cel Atotputernic l-a făcut să păcătuiască. De aici şi păcatul originar al omului. Aproape o zecime din ființele umane ar putea să scape sau au scăpat de damnarea eternă care este o consecință a acestui păcat. Dar toți călugării şi călugărițele erau îndreptățiți totuşi să se consoleze căsătorindu-se. Luther însuşi a dat exemplu însurîndu-se la vîrsta de patruzeci de ani cu o călugăriță fugită cu care a trăit pînă la adînci bătrîneți.

Reforma a afectat toate țările Europei, dar în nici una nu a fost atît de puternic resimțită ca în Germania. Mişcarea lui Luther făcea apel la naționalismul poporului german, care era refractar la influența Romei. Le-a oferit germanilor o traducere a Bibliei de care aceştia au fost foarte mîndri. Le-a dat şi prinților germani posibilitatea de a revendica proprietățile Bisericii. Ajunse pe mîna extremiştilor, învățăturile lui au provocat un război social în Germania de sud, în care au pierit zeci de mii de oameni. Luther însuşi a luat cu patimă partea oamenilor pe care îi ațîțase. Deşi folosise cei mai duri termeni atunci cînd incitase mulțimea la revoltă, nu a ezitat să se întoarcă împotriva ei cînd aceasta a reacționat. Era capabil să recurgă la orice mijloace ca să-l combată pe papă în chestiunile de doctrină, dar mulțimea

oprimată care îi conferea această putere nu-l atrăgea în mod deosebit. Pe oamenii simpli îi numea „porci“, adresîndu-le şi alte invective, dar îi respingea şi pe seniori, descriind aristocraţia ca o putere mult prea autoritară datorită modului în care reprimase revolta ţăranilor.

Ereziile au fost întotdeauna foarte puternice în Germania şi de-a lungul secolelor manifestările antibisericeşti au luat amploare în toate ţările Europei. Dar schisma care a început cu Luther era nouă şi formidabilă. Toţi actorii implicaţi în ea, duşmanii şi apărătorii Romei în egală măsură, erau încă profund influenţaţi de vederile medievale. Se considerau restauratori ai modurilor de viaţă mai simple proprii vremurilor străvechi şi Bisericii timpurii. Dar Reforma a mărit confuzia şi incertitudinea unei perioade în care oamenii şi statele trăgeau involuntar de ancorele care ţinuseră legată Europa atîta timp. După o etapă de dispută ecleziastică între Papalitate şi Reformă, protestantismul s-a instalat într-o mare parte a continentului sub forma unei varietăţi de secte şi şcoli, dintre care luteranismul a acoperit aria cea mai întinsă. Biserica de la Roma, consolidată de puternica revigorare catolică cunoscută sub numele de Contrareformă, iar în sfera ceva mai laică de activităţile Inchiziţiei, a reuşit să se menţină printr-o lungă serie de războaie religioase. Dezbinarea dintre atacatorii şi apărătorii vechii ordini, care ameninţa stabilitatea tuturor statelor din Europa modernă, a distrus unitatea cîtorva dintre ele. Anglia şi Franţa au ieşit din această luptă cu cicatrice adînci, dar unitatea lor s-a păstrat. S-a ridicat o nouă barieră între Irlanda şi Anglia, dar s-a stabilit o nouă legătură între Anglia şi Scoţia. Sfîntul Imperiu Roman al poporului german s-a dizolvat într-o puzderie de principate şi oraşe; Ţările de Jos s-au divizat în ceea ce cunoaştem astăzi sub numele de Olanda şi Belgia. Dinastiile au fost ameninţate, loialităţile zdruncinate şi încălcate. Pe la mijlocul secolului, calviniştii erau vîrful de lance al atacului protestant, iar iezuiţii lancea şi scutul apărării şi contraatacului catolic. Timp de încă o sută de ani, epuizarea şi resemnarea nu au putut înăbuşi revoluţia care a început cu Luther. Ea s-a încheiat abia după ce Europa Centrală a fost erodată de Războiul de 30 de ani, şi prin pacea din Westfalia din 1648 s-a pus capăt unei lupte al

cărei punct de plecare fusese aproape uitat. Abia în secolul al XIX-lea un sentiment mai amplu de toleranță bazat pe respect reciproc a început să domine spiritele oamenilor din lumea creştină.

Un bine cunoscut teolog şi predicator victorian, Charles Beard, avea să pună în anii '80 ai secolului al XIX-lea cîteva întrebări dure:

> Aşadar, din punct de vedere intelectual, Reforma a fost un eşec? A sfărîmat un jug numai pentru a-l înlocui cu altul? Se impune precizarea că, mai ales în Germania, ea s-a despărțit curînd de învățătura neîncorsetată de precepte; a nesocotit cultura, s-a pierdut în labirintul unor controverse teologice aride, nu a schițat gestul de a veni în întîmpinarea ştiinței pe cale să se trezească la viață... Chiar şi mai tîrziu, tocmai teologii care şi-au declarat cel mai zgomotos apartenența la preceptele Reformei au desconsiderat ştiința şi au pretins ca declarațiile lor să nu fie judecate prin prisma cunoştințelor moderne. Nu ştiu cum s-ar putea răspunde la acuzațiile implicate de aceste fapte invocîndu-se teologia Reformei. Cei mai învățați, cei mai profunzi, cei mai toleranți şi mai moderni teologi au fost şi cei mai reticenți în acceptarea fără rezerve a sistemelor lui Melanchton şi Calvin...Realitatea este că serviciile pe care le-au adus reformatorii adevărului şi libertății prin revolta lor împotriva supremației absolute a creştinismului medieval nu pot fi supraestimate, ei dovedindu-se incapabili să rezolve problemele pe care le-au ridicat. Dincolo de faptul că nu posedau cunoştințele necesare, nici nu au sesizat amploarea controverselor în care s-au angajat. Lor le-a revenit misiunea de a deschide zăgazurile: iar torentul, în pofida eforturilor lor bine intenționate de a-l controla şi a-l ține în frîu, a pornit impetuos înainte, distrugînd reperele, fertilizînd cîmpuri noi, dar aducînd întotdeauna cu sine viață şi prospețime. A judeca Reforma numai prin prisma evoluției ecleziastice înseamnă a o considera un eşec; a vedea în ea o parte a unei mişcări generale din gîndirea europeană, a sublinia legătura ei esențială cu spiritul cărturăresc pe cale

să se maturizeze şi cu ştiinţa în curs de dezvoltare, a dovedi alianţa ei necesară cu libertatea, a ilustra creşterea ei lentă către toleranţă înseamnă în acelaşi timp să-i revendicăm trecutul şi să-i facem promisiuni de viitor*.

În timp ce forţele Renaşterii şi Reformei dobîndeau tot mai multă forţă în Europa, lumea de dincolo de aceasta îşi dezvăluia secretele în faţa exploratorilor, comercianţilor şi misionarilor europeni. Încă de pe vremea vechilor greci unii oamenii ştiau, teoretic vorbind, că pămîntul este rotund. Acum, în secolul al XVI-lea, navigatorii aveau să demonstreze acest lucru. Povestea este destul de lungă. În epoca medievală, călătorii din Europa şi-au îndreptat paşii către est, imaginaţia lor fiind înflăcărată de regatele fabuloase aflate în regiunile care fuseseră martore ale apariţiei omului; elocvente în acest sens sînt povestirile Părintelui John, plasate între Asia Centrală şi Abisinia modernă şi relatarea ulterioară, cu un caracter mai pragmatic, a călătoriilor lui Marco Polo de la Veneţia în China. Dar şi Asia se îndrepta spre Occident. La un moment dat se părea că toată Europa avea să sucombe sub cumplita ameninţare care venea dinspre răsărit. Hoardele mongole din inima Asiei, călăreţi cumpliţi înarmaţi cu arcuri, au trecut rapid peste Rusia, Polonia şi Ungaria şi în 1241 au repurtat victorii zdrobitoare asupra nemţilor la Breslau (Wroclaw) şi asupra cavaleriei europene în apropiere de Budapesta. Germania şi Austria erau la cheremul lor. În mod providenţial, în acel moment marele han a murit în Mongolia şi căpeteniile mongole s-au grăbit să străbată înapoi miile de mile către Karakorum, capitala lor, pentru a-şi alege succesorul. În felul acesta, Europa Occidentală a scăpat ca prin urechile acului.

Pe tot parcursul evului mediu s-au înregistrat lupte neîntrerupte între creştini şi necredincioşi la frontierele de est şi de sud ale Europei. Popoarele de la graniţă trăiau într-o continuă teroare, necredincioşii înaintau continuu, iar în 1453 Constantinopolul a fost ocupat de turcii otomani. Pericole dintre

---

* *Reforma în secolul al XVI-lea,* de C. Beard (ediţia 1927), pp. 298–299.

cele mai grave amenințau acum bunăstarea și economia Europei creștine. Distrugerea Imperiului Bizantin și ocuparea Asiei Mici de către turci periclitau securitatea drumurilor comerciale către Orient. Calea de aprovizionare a orașelor și cetăților Mediteranei, care le asigurase genovezilor și venețienilor grandoare și bogăție, era acum barată. Mișcările de protest se extindeau spre est și, deși turcii doreau să continue comerțul cu Europa datorită taxele pe care le percepeau, negoțul și călătoriile au devenit tot mai periculoase.

Geografii și navigatorii italieni au încercat un timp să găsească un drum pe mare către Orient care să nu fie controlat de păgîni dar, deși aveau multă experiență în construcția de nave și în navigația aglomerată în Mediterana de est, nu dispuneau de fondurile necesare pentru o expediție atît de hazardată. Portugalia a fost prima care a descoperit un drum nou. Cu ajutorul cruciaților englezi, ea și-a dobîndit independența în secolul al XII-lea, i-a expulzat treptat pe mauri din teritoriul său și a ajuns pe coasta Africii. Prințul Henry Navigatorul, nepotul lui John din Gaunt, a întreprins mai multe călătorii. Expedițiile au avut ca punct de plecare Lisabona. Pe tot parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea, marinarii portughezi au coborît tot mai mult de-a lungul coastei vestice a Africii, căutînd aur și sclavi, extinzînd treptat limitele lumii cunoscute pînă cînd în 1487 Bartolomeo Diaz a ocolit marele promontoriu care marca partea cea mai sudică a continentului african. El l-a denumit „Capul Furtunilor“, dar regele Portugaliei, cu spiritul său vizionar, l-a numit Capul Bunei Speranțe. Și speranța s-a dovedit îndreptățită; în 1498 Vasco da Gama a aruncat ancora în portul Calcutta; drumul pe apă către bogățiile din India și din Orientul Îndepărtat fusese deschis.

Un eveniment de mare însemnătate pentru viitorul lumii prindea contur în mintea unui genovez pe nume Cristofor Columb. Rătăcind cu privirea pe hărțile concetățenilor săi, a conceput un plan de navigație către vest, prin Atlantic, dincolo de insulele cunoscute în căutarea unui alt drum către Orient. S-a căsătorit cu fiica unui marinar portughez care servise pe *Navigatorul,* și din însemnările socrului său a aflat de marile

expediții oceanice. În 1486 l-a trimis pe fratele său Bartolomeu să le ceară sprijin englezilor pentru întreprinderea sa. Bartolomeu a fost prins de pirați în largul coastelor franceze, iar cînd a ajuns în cele din urmă în Anglia și a dobîndit o scrisoare din partea noului rege Henry Tudor, era deja prea tîrziu. Între timp, Cristofor reușise să obțină sprijinul suveranilor spanioli, Ferdinand de Aragon și Isabella de Castilia, și sub patronajul acestora a ridicat ancora în 1492 pornind din Palos, Andalusia, către necunoscut. După o călătorie de trei luni a ancorat pe una din insulele Bahamas. Fără să vrea descoperise nu un nou drum către Orient, ci un nou continent în Vest, care avea să fie numit curînd America.

Aceasta se întîmpla cu aproape o sută de ani înainte ca Anglia să înceapă să-și exercite prerogativele de forță maritimă. Realizările ei din această perioadă erau relativ modeste. Negustorii din Bristol încercau să găsească un drum spre nord-vest între Atlantic și Orientul Îndepărtat, dar nu s-au bucurat de încurajări, astfel că succesele lor s-au dovedit neînsemnate. Colegii lor din Londra și Anglia de est erau mai preocupați de obținerea unor profituri consistente de pe urma comerțului cu Olanda. Henry Tudor aprecia totuși inițiativa particulară, cu condiția să nu fie antrenat în vreun conflict cu Spania. A finanțat o expediție condusă de John Cabot, care era tot genovez ca și Columb și locuia la Bristol. În 1497, Cabot a descoperit pămînt în apropiere de Insula Cape Breton. Dar aici nu prea se întrevedeau perspective de a face comerț, iar imensul continent neprimitor părea să blocheze orice tentativă de înaintare. În a doua călătorie, Cabot a navigat în jos, de-a lungul coastei Americii către Florida, dar era prea aproape de regiunea controlată de spanioli. La moartea lui Cabot, precautul Henry a abandonat călătoriile în Atlantic.

Sosirea spaniolilor în Lumea Nouă și descoperirea metalelor prețioase a declanșat un conflict violent cu portughezii. Întrucît una din motivațiile ambelor țări era răspîndirea creștinismului în ținuturile descoperite, ei au făcut apel la papă, care era considerat stăpînul acestor noi teritorii. Printr-o serie de Bule emise în anii 1490, Papa Alexandru al VI-lea Borgia a

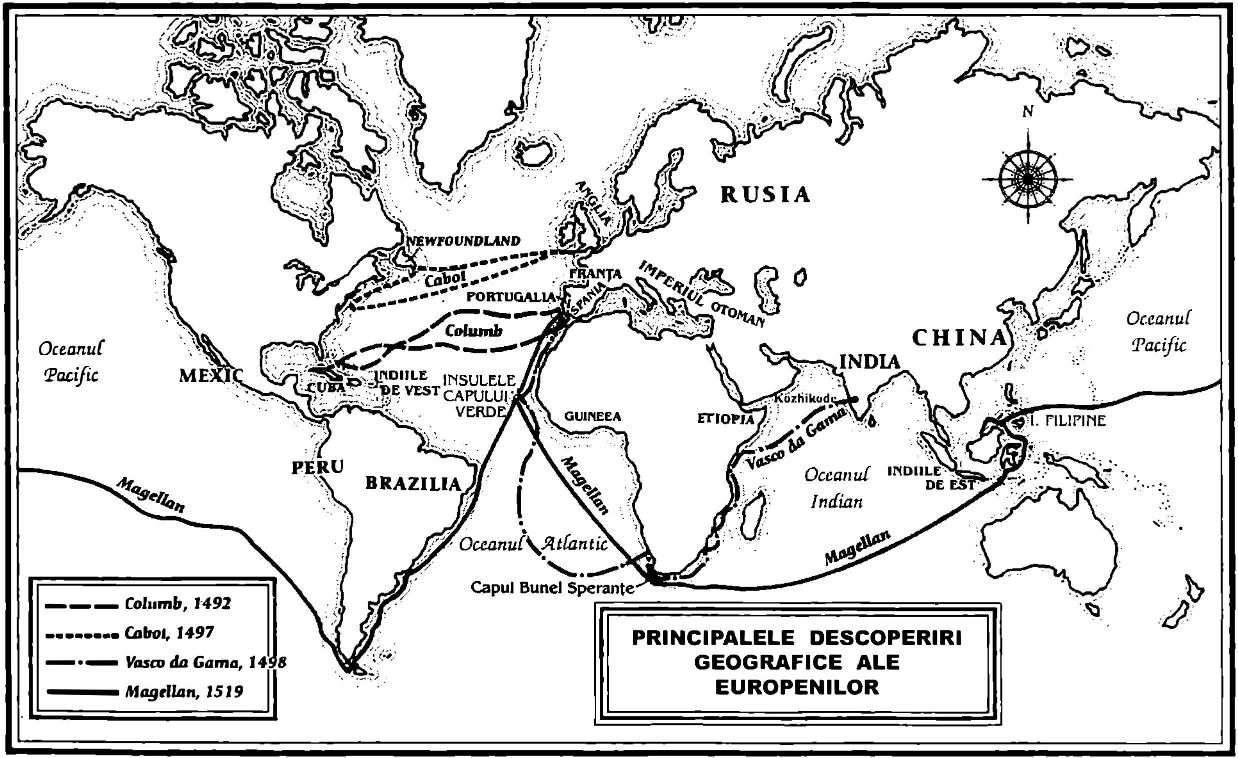
PRINCIPALELE DESCOPERIRI GEOGRAFICE ALE EUROPENILOR
RUSIA
ANGLIA
FRANȚA
PORTUGALIA
SPANIA
IMPERIUL OTOMAN
CHINA
INDIA
Kozhikode
ETIOPIA
GUINEEA
I. FILIPINE
INDIILE DE EST
Oceanul Indian
Oceanul Pacific
Oceanul Pacific
Oceanul Atlantic
NEWFOUNDLAND
Cabot
Columb
MEXIC
CUBA
INDIILE DE VEST
INSULELE CAPULUI VERDE
PERU
BRAZILIA
Magellan
Magellan
Magellan
Vasco da Gama
Capul Bunei Speranțe
N
Columb, 1492
Cabot, 1497
Vasco da Gama, 1498
Magellan, 1519

trasat o linie de demarcație a sferelor spaniolă şi portugheză. Această decizie remarcabilă a dus la încheierea unui tratat între Spania şi Portugalia. S-a căzut de acord asupra unei linii cu o lungime de 370 de leghe trecînd pe la vest de Insulele Azore, astfel că Portugalia s-a simțit îndreptățită să ocupe Brazilia.

Deşi portughezii au întreprins primele expediții oceanice, țara lor era prea mică pentru a susține un efort de asemenea anvergură. Se spune că jumătate din populația Portugaliei a murit în încercarea de a-şi păstra posesiunile de peste mări. Spania a dobîndit în scurt timp supremația. În anul primei călătorii a lui Columb, Granada, singurul oraş maur care supraviețuise pe pămîntul spaniol, a căzut în fața ultimei mari armate a cruciaților din evul mediu. De aici înainte spaniolii au fost liberi să-şi canalizeze energiile către Lumea Nouă. În mai puțin de douăzeci de ani, un căpitan portughez, plătit de spanioli, Magellan, a pornit în călătorie spre America de Sud şi de-a curmezişul Pacificului, făcînd astfel o călătorie în jurul Pămîntului. Magellan a fost ucis în Filipine, dar secundul lui a adus vasul acasă ocolind Capul Bunei Speranțe. Civilizațiile împrăştiate în toată lumea au fost adunate laolaltă, noile descoperiri urmînd să confere micului regat din mările nordului o importanță nouă. Acesta avea să fie succesorul portughezilor şi al spaniolilor, deşi încă nu venise momentul să preia moştenirea. Dar mirodeniile din Orient călătoreau deja pe mare către piețele europene de la Anvers. Întregul curs al comerțului fusese revoluționat. Drumul pe uscat n-a pierdut din importanță. Supremația oraşelor cetăți italiene a fost eclipsată de Europa de nord-vest; şi viitorul se afla nu în Mediterana, ci pe malurile Atlanticului unde noile puteri, Anglia, Franța şi Olanda aveau porturi care asigurau un acces lesnicios la marele ocean.

Bogăția din Lumea Nouă a afectat curînd vechea ordine din Europa. În prima jumătate a secolului al XVI-lea Cortes a cucerit imperiul aztec din Mexic, iar Pizarro i-a supus pe incaşii din Peru. Uriaşele bogății minerale ale acestor ținuturi au început acum să curgă de-a curmezişul Atlanticului. Prin canale care se înmulțeau mereu, aurul şi argintul luau drumul Europei. Aşa s-a întîmplat şi cu alte mărfuri – tutun, cartofi, zahăr american. Vechiul continent către care se îndreptau aceste bogății era şi el supus

unor transformări. După o lungă perioadă de stagnare, populația lui creştea din nou şi producția fermelor şi a atelierelor lua avînt. Exista o cerere tot mai accentuată de bani pentru finanțarea noilor expediții, clădiri, întreprinderi şi a noilor metode de guvernare. Manipularea finanțelor nu prea era înțeleasă de mase şi de conducători şi prima măsură la care recurgeau prinții sărăciți o reprezenta devalorizarea monedei. De aceea, prețurile creşteau rapid şi atunci cînd Luther şi-a afişat tezele la Wittenberg, valoarea banilor scădea de la o zi la alta. Impactul argintului american a provocat mai multe valuri inflaționiste fără precedent pe continentul european pînă în secolul al XX-lea. Vechea lume a moşierilor şi țăranilor constata că este din ce în ce mai greu să reziste, drept care în Europa a apărut o nouă forță care a început să exercite o influență tot mai mare. Pentru negustori, comercianți şi bancheri era o epocă a oportunităților. Printre cei mai vestiți s-au numărat probabil membrii familiei Fugger din Germania, a căror reputație s-a datorat faptului că şi-au plasat uriaşa avere în slujba artei renascentiste. La un moment dat, şi papii şi împărații depindeau de resursele lor financiare.

Ca întotdeauna în perioadele de inflație galopantă, existau multe dificultăți de adaptare. Dar prevala senzația de creştere şi de bunăstare şi, în ultimă instanță, toate clasele sociale au avut de cîştigat. Pentru o lume care, cu un secol în urmă, îşi pierduse o treime din populație din cauza Morții Negre, acesta era un admirabil stimulent deopotrivă pentru spirit şi trup. Oamenii îşi croiau drum către o nouă etapă, cu schimburi de bunuri şi servicii mai libere şi cu un număr mult mai mare de oameni angrenați efectiv în acestea. Lumea Nouă îşi deschisese larg porțile nu numai din punct de vedere geografic, America de Nord şi cea de Sud reprezentînd potențialele locuri unde europenii se puteau stabili, ci şi revizuind întregul mod de viață, concepțiile, la care se adăuga folosul ce putea fi tras din tot ceea ce avea aceasta.

CAPITOLUL 2

Rivalitatea stîrnită de Lumea Nouă

În ultima parte a secolului al XVI-lea, o rivalitate tot mai profundă între Spania şi Anglia provocată de Lumea Nouă conducea în mod inexorabil cele două puteri spre război. Balanța şanselor atîrna în mod clar de partea spaniolilor. Din minele din Mexic şi Peru venea un flux de aur şi argint care fortifica Imperiul Spaniol, iar regele Filip îşi putea echipa trupele mult mai bine decît oricine altcineva la vremea respectivă. Cercurile conducătoare din Anglia erau conştiente de acest lucru. Atîta timp cît Spania deținea controlul asupra bogățiilor din Lumea Nouă, ea putea să alcătuiască şi să echipeze o multitudine de Armade; comoara trebuia aşadar preluată de la sursă sau capturată de pe vasele care o transportau peste oceane. În speranța că îşi va consolida propriile finanțe şi va zădărnici pregătirile duşmanului împotriva Țărilor de Jos care, în ultimă instanță, erau îndreptate împotriva ei înseşi, regina Angliei, Elisabeta, a patronat mai multe expediții neoficiale avînd ca țintă coastele spaniole şi coloniile din America de Sud. Acestea au continuat un timp, fără o declarație oficială de război, dar regina şi-a dat seama că aceste raiduri răzlețe despre care pretindea că nu ştie nimic nu puteau provoca daune serioase Imperiului Spaniol dincolo de Ocean sau puterii spaniole din nordul Europei. Treptat, aceste expediții au dobîndit un caracter oficial, şi Marina Regală care supraviețuise de pe vremea lui Henric al VIII-lea a fost reconstruită şi reorganizată de John Hawkins, fiul unui negustor din Plymouth, care făcuse mai înainte negoț cu oficialitățile coloniale portugheze din Brazilia. Hawkins învățase meşteşugul navigației făcînd comerț cu sclavi pe coasta Africii de Vest şi transportînd

negri către coloniile spaniole. În 1573 a fost numit trezorier şi inspector în cadrul Marinei Regale. În plus, şi-a format un discipol foarte talentat, un tînăr aventurier din Devon, Francis Drake.

Acest „Mare Hoţ al lumii necunoscute“, cum îl numeau spaniolii contemporani pe Drake, a devenit teroarea porturilor şi a echipajelor de pe navele întîlnite în cale. Obiectivul lui era să provoace un conflict deschis între Anglia şi Spania şi atacurile lui împotriva corăbiilor încărcate cu comori, jefuirea posesiunilor spaniole de pe coasta de vest a Americii de Sud în timpul călătoriei sale în jurul lumii din 1577 şi raidurile împotriva porturilor spaniole din Europa, toate acestea au jucat un anumit rol în atragerea Spaniei în război. Din experienţa confruntărilor anterioare cu spaniolii, marinarii englezi ştiau că pot să facă faţă provocării numai atîta timp cît se menţinea o egalitate rezonabilă. Cu vasele pe care le construise Hawkins puteau să scufunde orice navă trimisă de spanioli împotriva lor.

Între timp, marinarii Elisabetei căpătau tot mai multă experienţă în explorarea noilor teritorii. Spania bloca în mod deliberat tentativele altor naţiuni de a face comerţ în Lumea Nouă, atît cît era ea cunoscută la acea dată. Un gentleman din Devon, Humphrey Gilbert, şi-a îndreptat privirea în altă direcţie şi a fost primul care a trezit interesul reginei, sugerîndu-i posibilitatea de a descoperi o nouă cale către China sau Cathay cum se numea pe atunci, prin nord-vest. Era un om care citise mult şi studiase realizările exploratorilor contemporani. Ştia că există o mulţime de aventurieri căliţi în focul luptelor dintre Franţa şi Ţările de Jos la serviciile cărora ar fi putut să facă apel. În 1576 a scris *Un discurs pentru a argumenta în favoarea drumului prin nord-vest către Cathay şi Indiile de Est*. Cartea lui se încheia cu o provocare notabilă: „Nu merită să trăiască acela care din teamă de pericolul morţii nu-şi cinsteşte ţara şi îşi calcă în picioare propria onoare; este inevitabil să vezi moartea cu ochii, dar şi faima virtuţii este nemuritoare“. Ideile lui au inspirat călătoriile pe mare ale lui Martin Frobisher, căruia regina i-a acordat licenţa de explorator. Curtea şi Oraşul i-au finanţat expediţia, şi două vase mici de douăzeci şi cinci de tone au pornit în căutarea aurului. După ce a trasat harta maritimă a coastelor ceţoase din jurul

strîmtorii Hudson, Frobisher s-a întors acasă. Existau speranțe mari că mostrele de minereu negru pe care le adusese cu el ar putea conține aur. Dar a urmat o mare dezamăgire cînd minereul a fost testat şi s-a dovedit lipsit de valoare. Nici un fel de bogății rapide nu aveau să fie obținute ca urmare a expedițiilor aventuroase spre nord-vest.

Cu toate acestea, Gilbert nu s-a dat bătut. A fost primul englez care şi-a dat seama că descoperirea de metale prețioase nu reprezenta singurul obiectiv al acestor călătorii. În Anglia era un surplus de populație. Poate că o parte ar fi putut să se stabilească în ținuturile noi. Şi în mintea oamenilor a început să încolțească ideea înființării de colonii în America. Cîteva spirite înflăcărate visau deja la Noile Anglii care urmau să fie întemeiate dincolo de Ocean. La început au avut în minte scopuri pur practice. În speranța de a-i transfera pe şomerii nevoiaşi în Lumea Nouă şi de a găsi piețe noi pentru stofele englezeşti, Gilbert însuşi a obținut o cartă de la Elisabeta, în 1578, în care se specifica: „descoperirea ... de ținuturi barbare îndepărtate care nu sînt încă posedate de nici un prinț creştin sau de supuşii acestuia ... va fi bine venită şi acesta le va ocupa şi se va bucura de ele..." Cu şase vase conduse de mai mulți gentlemeni aventurieri, inclusiv propriul său frate vitreg, Walter Raleigh, asupra căruia ne vom opri în paginile următoare, a întreprins mai multe călătorii dătătoare de speranță, dar nici una încununată de succes.

În 1583 Gilbert a luat în stăpînire Newfoundland în numele reginei, dar nimeni nu s-a stabilit acolo. Decis să facă o nouă încercare în anul următor, a pornit spre casă. Micul convoi a fost întîmpinat de o mare vrăjmaşă cu valuri uriaşe şi înspăimîntătoare. O relatare a unui anumit Edward Hays a ajuns pînă la noi. „Luni 9 septembrie după-amiaza, fregata a fost aproape aruncată pe o latură sub presiunea valurilor, dar s-a redresat imediat: şi dînd semne de mare bucurie, generalul, şezînd la pupa cu o carte în mînă, a început să strige ceva la noi, iar noi ne-am apropiat auzind că *Sîntem la fel de aproape de*

cer și pe mare ca și pe uscat." În noaptea aceea, la ora douăsprezece luminile vasului lui Gilbert, *Squirrel,* au dispărut brusc. Primul mare explorator englez al Vestului murise. Walter Raleigh a încercat să continue opera lui Gilbert. În 1585 a fost întemeiată o micuță colonie pe Insula Roanoke, în apropierea coastelor continentului american, căreia i s-a dat numele Virginia, în onoarea reginei. Era un termen vag care includea deopotrivă şi statul actual şi Carolina de Nord. Dar această aventură a eşuat ca şi cea de-a doua încercare întreprinsă doi ani mai tîrziu. Între timp, amenințarea spaniolilor devenea iminentă, canalizînd toate strădaniile în direcția contracarării ei. Planurile de colonizare au fost amînate încă douăzeci de ani din cauza războiului cu Spania. Lupta care a izbucnit s-a dovedit extrem de inegală, dar încercații marinari englezi aveau să salveze regatul de la pieire.

Spaniolii plănuiau de mult o acțiune împotriva Angliei. Erau conştienți de faptul că intervenția engleză le periclita reuşita încercărilor de a recuceri Țările de Jos şi că atîta timp cît acest pericol nu va fi înlăturat, necazurile vor continua la nesfîrşit. Încă din 1585 începuseră să adune informații din mai multe surse. Exilații englezi trimiteau rapoarte ample la Madrid. Numeroşi agenți îl aprovizionau pe Filip cu hărți şi statistici. Arhivele spaniole conțineau mai multe proiecte de planuri pentru invadarea Angliei.

Trupele nu reprezentau o problemă. Dacă se menținea ordinea în Țările de Jos ar fi fost posibilă detaşarea unei forțe expediționare din armata spaniolă. Se considera că un singur corp s-ar fi dovedit suficient. Construirea şi asamblarea unei flote reprezenta o întreprindere de mai mare anvergură. Majoritatea vaselor regelui Spaniei proveneau din posesiunile lui italiene şi erau destinate folosirii în Mediterana. Nu puteau fi utilizate pentru o călătorie de-a lungul coastelor vestice ale Europei şi pînă la Canalul Mînecii. Vasele construite pentru rutele comerciale către coloniile spaniole din America de Sud erau prea greoaie. Dar în 1580 regele Filip al II-lea anexase Portugalia, şi constructorii navali portughezi aveau experiența claselor de nave pentru acțiune în Atlanticul de Sud, astfel încît

galioanele portugheze au devenit baza flotei care se concentra acum în portul Lisabona. Toate vasele disponibile au fost convocate pentru apele spaniole de vest, inclusiv cîteva galioane particulare din forța de convoi numită Garda indiană. Pregătirile au fost întîrziate cu un an din cauza vestitului raid al lui Drake împotriva Cadizului din 1587. „Pîrlindu-i barba regelui Spaniei", acesta a distrus un mare număr de depozite şi de vase. Cu toate acestea, în mai 1688, Armada era pregătită de luptă. O sută treizeci de vase au fost adunate la un loc cu un armament de 2500 de tunuri, echipajele totalizînd peste 30 000 de oameni, dintre care două treimi soldați. Erau douăzeci de galioane, patruzeci şi patru de vase comerciale înarmate, opt corăbii mediteraneene, la care se adăugau vasele mici şi navele de transport fără armament. Acestea urmau să urce pe Canalul Mînecii, să preia un corp expediționar de 16 000 de veterani din Țările de Jos, şi să debarce pe coasta de sud a Angliei.

Renumitul amiral spaniol Santa Cruz murise, astfel încît comanda i-a fost încredințată ducelui de Medina-Sidonia, care avea multe rezerve cu privire la reuşita expediției. Tactica lui folosită în Mediterana consta în abordarea vaselor inamice şi adjudecarea victoriei prin lupta desfăşurată la bordul acestora. Flota lui era admirabil echipată pentru a transporta un mare număr de oameni; era puternică în privința tunurilor cu tragere scurtă, dar slabă în cele cu tragere lungă – motiv pentru care englezii au păstrat distanța pînă la ultima bătălie. Marinarii erau puțini la număr în comparație cu soldații. Aceştia fuseseră recrutați din drojdia populației spaniole, fiind comandați de ofițeri de armată din familii nobile care nu aveau experiență în lupta navală. Multe dintre vase necesitau reparații, iar proviziile, asigurate printr-un sistem corupt de contracte particulare, erau insuficiente şi de proastă calitate: apa de băut curgea din butoaie de lemn netratat. Comandantul flotei, care nu avea nici un fel de experiență în lupta pe mare, îl rugase pe rege să nu-l împingă într-o asemenea aventură.

Planul englez prevedea adunarea unei flote într-unul din porturile din sud-vest, înfruntarea inamicului la intrarea în Canal şi concentrarea unor trupe în sud-est pentru a ieşi în întîmpinarea armatei lui Parma de pe coasta flamandă. Nu se ştia

cu certitudine unde se va da atacul, dar întrucît vînturile suflau în special din vest era probabil ca Armada să intre în Canal, să se unească cu Parma şi să forţeze o debarcare pe coasta Essex.

Poporul era unit în faţa pericolului reprezentat de spanioli. Catolicii de frunte se aflau în Insula Ely, dar în ansamblu loialitatea lor faţă de Coroană era nezdruncinată. La Tilbury s-a adunat o armată formată din douăzeci de mii de oameni sub comanda lordului Leicester. Acesta, împreună cu comitatele adiacente, constituia o forţă care nu trebuia subestimată. În timp ce Armada se afla încă în largul coastelor Angliei, regina Elisabeta a trecut în revistă armata de la Tilbury şi le-a adresat ostaşilor aceste cuvinte încurajatoare:

> Dragii mei, cîţiva dintre cei care au grijă de siguranţa noastră au încercat să ne avertizeze asupra riscului pe care ni-l asumăm apărînd în faţa mulţimilor înarmate. Dar eu vă asigur că nu-mi doresc să trăiesc clipa în care îmi voi pierde încrederea în poporul meu credincios şi iubitor. Tiranii n-au decît să se teamă. Eu m-am purtat întotdeauna în aşa fel încît, cu voia lui Dumnezeu, mi-am încredinţat soarta în mîinile supuşilor mei: şi de aceea am venit printre voi, după cum vedeţi, decisă să trăiesc sau să mor în mijlocul vostru, să-mi dau viaţa pentru Dumnezeul meu, pentru regatul meu şi pentru poporul meu, pentru onoarea şi sîngele meu, chiar şi în ţărînă. Ştiu că am trup de femeie slabă şi neajutorată, dar am inimă şi curaj de rege, de rege al Angliei şi nutresc cel mai profund dispreţ numai la gîndul că Parma sau Spania sau oricare alt prinţ al Europei ar îndrăzni să-mi invadeze domeniul. Eu însămi voi fi generalul, judecătorul şi cel care o să vă răsplătească pentru vitejia voastră pe cîmpul de luptă. Cunosc deja curajul vostru pentru care aţi binemeritat recompense şi coroane şi aveţi cuvîntul unui prinţ că acestea vă vor fi răsplătite aşa cum se cuvine.

Rezultatele muncii depuse de Hawkins în slujba Marinei Militare urmau să fie verificate în curînd. Cu ani în urmă, acesta începuse să revizuiască proiectele vaselor englezeşti în

conformitate cu experiența dobîndită în timpul incursiunilor cu scop de jaf, pe care le întreprinsese în apele coloniale. Construcțiile care se înălțau deasupra punților galioanelor au fost micșorate, chilele adîncite, construcția a devenit mai aptă de navigație și a cîștigat viteză. Și, ceea ce era mai important, pe vase au fost montate tunuri grele cu bătaie lungă. Prin tradiție, tunurile erau considerate „arme nedemne", potrivite numai pentru lupta în cîmp deschis, dar Hawkins, ale cărui vase fuseseră concepute pentru a pluti în orice fel de ape, era împotriva luptei corp la corp și pleda pentru combaterea inamicului de la distanță cu tunurile noi. Căpitanii englezi așteptau cu nerăbdare să încerce această tactică nouă împotriva galioanelor disproporționat de mari ale inamicului, cu fundurile lor plate și tendința de a pluti în derivă ori de cîte ori sufla un vînt mai puternic. În pofida eforturilor lui Hawkins, numai treizeci și patru dintre vasele reginei, avînd la bord șase mii de oameni, au putut fi lansate la apă în 1588. Dar, așa cum era obiceiul, toate ambarcațiile particulare disponibile au fost rechiziționate în grabă și înarmate pentru a servi guvernului, obținîndu-se astfel un total de nouăzeci și șapte de vase; dar cel puțin jumătate dintre ele erau prea mici pentru a fi de vreun folos.

Regina îi îndemnase pe oamenii ei „să fie cu ochii pe Parma" și își făcea griji văzînd că își trimitea flota principală tocmai la Plymouth. Drake pleda pentru adoptarea unor măsuri mai îndrăznețe. Într-o scrisoare din 30 martie 1588, el a propus ca principalul corp de armată să atace un port de pe coasta Spaniei – nu Lisabona, care era bine fortificată, ci un alt port din apropiere, pentru a obliga Armada să apere linia de coastă. Astfel, susținea el, englezii vor arunca o provocare flotei spaniole și vor preîntîmpina riscul ca aceasta să treacă pe lîngă ei cu un vînt favorabil și să intre în Canal.

Guvernul a optat pentru varianta mult mai periculoasă de a plasa unități izolate la anumite intervale de-a lungul coastei de sud pentru a acoperi toate liniile posibile de atac. S-a insistat asupra concentrării unui mic escadron de vase ale reginei la capătul de est al Canalului pentru a-l supraveghea pe Parma. Drake și superiorul lui, lordul Howard de Effingham, comandantul flotei engleze, nu-și puteau ascunde neliniștea și cu

mare dificultate au reuşit să preîntîmpine o dispersare a forţelor lor. Un vînt puternic din sud i-a împiedicat să atace coasta spaniolă, astfel că au fost împinşi spre Plymouth cu rezervele epuizate şi oamenii suferind de scorbut.

Au avut însă suficient timp ca să-şi regîndească strategia. Armada a plecat de la Tagus la 20 mai, dar a fost lovită de aceleaşi furtuni cu care se confruntaseră Howard şi Drake. Două din vasele lor de 1000 de tone şi-au pierdut catargele. S-au oprit pentru refacere la Corunna şi nu au mai ridicat ancora pînă la 12 iulie. În seara zilei de 19 iulie a ajuns la Plymouth vestea apropierii lor în largul coastelor localităţii Lizard. Flota engleză a fost nevoită să pornească la drum în aceeaşi noapte înfruntînd la început un vînt lejer care s-a înteţit însă în ziua următoare. O relatare obiectivă a acestei operaţiuni navale ne este oferită de o scrisoare a lui Howard către Walsingham din 21 iulie:

> Deşi vîntul era foarte slab cînd am ieşit din port în noaptea aceea, sîmbătă situaţia s-a înrăutăţit, căci vîntul sufla din sud-vest; pe la trei după-amiază am zărit flota spaniolă şi am făcut tot posibilul să plutim sub vînt care în acea dimineaţă se înteţise. Am văzut flota spaniolă care era alcătuită din 120 de vase, dintre care patru galere şi multe vase de mare greutate. La ora nouă am dat lupta care a continuat pînă la ora unu*.

Dacă Medina-Sidonia ar fi atacat navele englezeşti la adăpostul vaselor sale în timp ce se străduiau să se depărteze de uscat în ziua de sîmbătă, ar fi fost un dezastru. Dar instrucţiunile primite îl obligau să navigheze în sus spre Canal, să se unească cu Parma şi să asigure transportarea spre Anglia a trupelor de veterani adunate în apropiere de Dunkerque. Din raportul pe care l-a trimis la Madrid reiese că nu luase în calcul această oportunitate. Schimbînd cu răbdare şi pricepere atacul în funcţie de direcţia vîntului, flota engleză a reuşit să menţină

* Laughton, *Defeat of the Spanish Army* (New Records Society, 1894), vol.I, p. 273.

atacul timp de nouă zile, trăgînd cu tunurile sale cu bătaie lungă în galerele greoaie. Cîştigaseră pariul cu vremea. La 23 iulie vîntul a încetat să mai sufle şi ambele flote au rămas neclintite la Portland Bill. Spaniolii au încercat un contraatac cu galerele napolitane, la care vîsleau sute de sclavi, dar Drake, urmat de Howard, s-a avîntat spre corpul principal şi, aşa cum relatează Howard, „spaniolii au fost siliți să renunțe şi s-au bulucit ca o turmă de oi."

A urmat o altă bătălie pe 25 iulie, în largul coastelor Insulei Wight. Se pare că spaniolii intenționaseră să ocupe insula ca s-o folosească drept bază. Dar cînd briza dinspre vest a început să sufle mai tare, englezii au profitat de ocazie şi au înaintat în direcția Calais, unde Medina, neştiind mişcările lui Parma, spera să primească veşti. Trecerea prin Canal a fost un chin pentru spanioli. Tunurile de pe vasele englezeşti distrugeau punțile galerelor, decimînd echipajele şi demoralizîndu-i pe soldați. Englezii nu au suferit aproape nici o pierdere.

În acel moment, Medina a comis o greşeală fatală. A ancorat la Calais Roads. Vasele reginei care staționau în capătul de est al Canalului s-au alăturat flotei principale în strîmtori şi toate forțele navale ale Angliei erau acum reunite. Un consiliu de război ținut pe vasul amiral englez în seara zilei de 28 iulie a decis începerea ofensivei. După căderea întunericului, opt nave pline cu explozibil care urmau să servească drept nave de foc – un fel de torpile ale acelor vremuri– au fost trimise împotriva flotei spaniole îngrămădite la ancoră. Culcați pe punțile propriilor nave, spaniolii trebuie să fi văzut nişte luminițe neobişnuite care licăreau de-a lungul punților unor vase ciudate ce se îndreptau spre ei. Dintr-o dată, o serie de explozii au zguduit atmosfera, şi navele cuprinse de flăcări s-au năpustit către Armada. Căpitanii spanioli au tăiat cablurile şi au pornit spre largul mării. Au urmat nenumărate coliziuni. Una dintre cele mai mari galere, *San Lorenzo*, şi-a pierdut cîrma şi a pornit în derivă spre portul Calais, unde guvernatorul i-a capturat pe membrii echipajului. Restul flotei, cu un vînt de sud-sud-vest din pupa, s-a îndreptat spre est, către Gravelines.

Medina a trimis mesageri la Parma anunțîndu-şi sosirea, şi în zorii zilei de 29 iulie se afla în largul bancurilor de nisip de la

Gravelines, aşteptîndu-se să găsească trupele lui Parma deja îmbarcate pe vasele lor de transport. Dar nu se vedea nici urmă de nave. La Dunkerque era reflux. Nu se putea ieşi din port decît cu ajutorul fluxului şi al unui vînt favorabil. Însă nici una din condiţii nu era îndeplinită. Armata şi vasele de transport nu veniseră la întîlnire. Spaniolii s-au întors ca să-i întîmpine pe urmăritorii lor. A urmat o bătălie lungă şi disperată timp de opt ore, pe parcursul căreia vasele s-au angajat în lupta de aproape. Raportul oficial trimis guvernului englez a fost scurt şi cuprinzător. „Howard a răpus un mare număr de spanioli, a scufundat trei vase şi a împins în direcţia bancurilor, spre eşuare, alte patru sau cinci.“ Englezii îşi terminaseră toată muniţia, altfel nu ar fi scăpat nici un vas spaniol . Dar Howard nu era pe deplin conştient de amploarea victoriei sale. „Forţa lor este uimitor de mare“, scria el în seara de după bătălie, „dar le-am smuls penele una cîte una.“

Ceea ce fusese cîndva Invincibila Armada plutea acum spre nord, depărtîndu-se de cîmpul de luptă. Spaniolii nu-şi mai doreau altceva decît să ajungă cît mai repede acasă. Şi au început ororile călătoriei lungi prin nordul Scoţiei. Impunătoarele nave spaniole au ignorat prezenţa vaselor mici, tăcute care le urmau în cursa lor. Nici una din părţi nu dispunea de suficientă muniţie pentru a se angaja într-o bătălie.

Călătoria Armadei spre casă a evidenţiat calităţile incontestabile ale marinarilor spanioli. Înfruntînd marea zbuciumată şi valurile uriaşe, aceştia au scăpat de urmăritorii lor. Vasele engleze care nu mai aveau provizii şi muniţie, cu echipajele nemulţumite din cauza nenumăratelor privaţiuni, au fost nevoite să se întoarcă spre sud, către porturile din Canal. Vremea i-a favorizat pe spanioli. Vînturile de vest au împins două galere, care au eşuat pe coastele Norvegiei. Dar după aceea direcţia vîntului s-a schimbat. Aşa cum îşi aminteşte Medina, „Am trecut pe lîngă insulele din nordul Scoţiei şi acum plutim spre Spania cu vînt din nord-est“. În timp ce navigau spre sud, au fost nevoiţi să se oprească pe coasta de vest a Irlandei ca să-şi refacă proviziile de apă. Îşi aruncaseră deja caii şi catîrii în mare. Decizia de a ancora pe coasta Irlandei s-a dovedit total neinspirată. Vasele lor zguduite de canonada englezilor erau

zgîlţîite acum de vînturile puternice ale toamnei. Şaptesprezece dintre ele au rămas pe ţărm. Procurarea apei potabile i-a costat pe spanioli peste cinci mii de vieţi omeneşti. Cu toate acestea, peste şaizeci şi cinci de vase, aproximativ o jumătate din efectivul flotei care plecase la război, a ajuns în porturile spaniole în luna octombrie.

Englezii nu au pierdut nici un vas şi, deşi pieriseră doar vreo sută de oameni, căpitanii lor erau nemulţumiţi. Timp de treizeci de ani se consideraseră superiori adversarilor lor. Acum luptaseră cu o flotă mult mai mare decît îşi închipuiseră că sînt în stare spaniolii să lanseze la apă. Vasele lor au fost prost echipate. Muniţia li s-a terminat în momentul crucial. Armele de pe vasele comerciale s-au dovedit a fi slabe şi peste jumătate din flota inamicului a reuşit să scape. Nimeni nu-şi aroga vreun merit. Îşi aminteau doar motivele de nemulţumire.

Dar pentru poporul englez, în ansamblu, înfrîngerea Armadei a fost un miracol. Timp de treizeci de ani, umbra puterii spaniole întunecase scena politică. Un val de emoţie religioasă a umplut inimile oamenilor. Una din medaliile emise pentru comemorarea evenimentului poartă inscripţia: *Afflavit Deus et dissipantur* – Dumnezeu a suflat şi i-a împrăştiat.

Elisabeta şi marinarii ei ştiau cît de adevărată era această afirmaţie. Armada fusese într-adevăr zgîriată puţin în luptă, dar demoralizată şi pusă pe fugă de vremea nefavorabilă. Cu toate acestea, evenimentul a fost decisiv. Marinarii englezi au triumfat. În pofida proviziilor limitate şi a numărului mic de vase, tactica lui Hawkins a fost încununată de succes. Poporul se simţea mîndru de victoria obţinută. Cîţiva ani mai tîrziu, Shakespeare a scris *King John*. Cuvintele lui le mergeau la inimă englezilor:

Să vină din trei colţuri ale lumii cu armatele
Şi noi îi vom învinge. Nimic nu ne va învinge
Dacă Anglia va rămîne credincioasă sieşi.

Începînd cu anul 1588 nu se mai putea vorbi de o criză a domniei. Anglia ieşise din anul confruntării cu Armada ca o putere de prim rang. Rezistase presiunii celui mai mare imperiu din timpurile romane pînă la acea dată. Poporul ei s-a trezit cu o

nouă conştiinţă a măreţiei sale, iar în ultimii ani ai domniei Elisabetei s-a constatat o revigorare a energiei şi entuziasmului naţional, concentrat în jurul reginei. În anul următor confruntării cu Armada, au apărut primele trei cărţi ale lui Spenser despre regină, în care Elisabeta era preamărită sub numele de Gloriana. Poeţii şi curtenii îşi aduceau omagiul suveranei care simboliza măreaţa realizare. Elisabeta şcolise o întreagă generaţie de englezi.

Succesul marinarilor deschidea calea spre oportunităţi mai ample de cîştigare a bogăţiei şi reputaţiei prin expediţii îndrăzneţe. În 1589 Richard Hakluyt şi-a publicat admirabila carte *The Principal Navigations. Traffics and Discoveries of the English Nation.* Aici, îndrăzneţii navigatori îşi relatează povestea cu cuvintele lor. Hakluyt reflectă spiritul îndrăzneţ al epocii cînd afirmă că naţiunea engleză, „scotocind cele mai îndepărtate colţuri ale lumii şi, la drept vorbind, înconjurînd întregul glob pămîntesc de mai multe ori, a depăşit toate celelalte naţiuni şi popoare ale lumii." Spre sfîrşitul domniei Elisabetei, englezii s-au lansat într-o nouă aventură îndrăzneaţă. Ani la rînd în trecut ei încercaseră să-şi croiască drum spre est ocolind Capul Bunei Speranţe şi pe uscat, prin Orientul Mijlociu. Aceste tentative au avut ca rezultat înfiinţarea Companiei Indiilor de Est. La început, aceasta era o întreprindere mică ce se străduia să supravieţuiască, cu un capital de numai 72 000 de lire. Dar din această investiţie urmau să se încaseze dividende uluitoare. Imperiul Britanic din India, care avea să fie construit cu trudă în următoarele trei secole, îşi are originea în carta acordată de regina Elisabeta unui grup de negustori şi bancheri din Londra în anul 1600.

Tinerii care se afirmau acum la curtea bătrînei regine o implorau pe stăpîna lor să le permită să-şi încerce norocul în numeroase întreprinderi. Anii care au urmat au fost marcaţi de atacuri împotriva forţelor şi aliaţilor Spaniei în întreaga lume – expediţii la Cadiz, în Azore, în Marea Caraibilor, în Ţările de Jos şi, în sprijinul hughenoţilor, pe coastele de nord ale Franţei. Este istoria succesivă a unor lupte confuze, duse cu resurse modeste care au culminat cu cîteva momente importante. Războiul împotriva Spaniei, care nu a fost niciodată declarat oficial, avea să împovăreze primii ani de domnie ai succesorului Elisabetei. Politica guvernului englez consta în atacarea inamicului în toate cele patru colţuri ale lumii, urmînd

ca prin finanțarea elementelor protestante din Țările de Jos și Franța, să se preîntîmpine o concentrare de forțe împotriva englezilor. În același timp, englezii au intervenit pentru a-i împiedica pe spanioli să pună stăpînire pe porturile de pe coastele normande sau bretone care ar fi putut fi folosite ca baze pentru o altă invazie. Ca urmare a acestor eforturi continue, deși nesemnificative, victoria lentă a olandezilor în Olanda și hughenoților în Franța avea să fie răsplătită. Triumful final al lui Henric de Navara, campionul protestant și moștenitorul tronului francez, s-a datorat atît acceptării credinței catolice, cît și victoriilor obținute pe cîmpul de luptă. Se spune că el ar fi afirmat: Parisul merită o liturghie. Hotărîrea lui a pus capăt războaielor religioase franceze și a îndepărtat pericolul pe care îl reprezenta pentru Anglia o monarhie sprijinită de spanioli la Paris. La rîndul lor, olandezii începeau să se afirme. Insula era în siguranță.

Dar nu putea să-i dea Spaniei o lovitură decisivă. Guvernul englez nu avea bani pentru a-și continua eforturile. Veniturile totale ale Coroanei abia dacă depășeau 300 000 de lire pe an, incluzînd impozitele garantate de parlament. Din această sumă trebuia acoperite toate cheltuielile Curții și ale guvernului. Costul înfrîngerii Armadei se ridicase la 160 000 de lire, iar forța expediționară olandeză necesita 126 000 de lire pe an. Flacăra entuziasmului s-a stins treptat. În 1595 Raleigh și-a încercat din nou norocul, de astă dată căutînd Eldorado în Guyana. Dar expediția lui nu s-a dovedit profitabilă. În același timp, Drake și veteranul Hawkins, acum în vîrstă de șaizeci de ani, au plecat într-o ultimă călătorie. Hawkins s-a îmbolnăvit, iar cînd flota lui a ancorat la Puerto Rico, a murit în cabina sa. Doborît de moartea vechiului său patron, Drake a pornit la atac împotriva bogatului oraș din Panama. Însuflețit de vechiul său spirit de luptător, a năvălit în golful Nombre de Dios. Acum însă, condițiile erau diferite. Zilele de odinioară apuseseră pentru totdeauna. Guvernul spaniol din Lumea Nouă era bine înarmat, astfel că raidul a fost respins. Flota engleză a ridicat ancora și, în ianuarie 1596, Francis Drake, care îmbrăcase armura ca să înfrunte moartea ca un soldat, a murit la bordul vasului. John Stow, un cronicar englez contemporan, scria despre el: „Și-a cîștigat faima în Europa și America la fel ca Timur Lenk în Asia și Africa".

În timp ce conflictul cu Spania evolua indecis, şi ambele părţi loveau una în alta din ce în ce mai vlăguite, vîrsta eroică a luptelor pe mare se apropia de sfîrşit. Un moment epic a supravieţuit în analele naţiunii engleze – ultima luptă a lui *Revenge* la Flores, în Azore. „În anul 1591", scrie Bacon, „a avut loc lupta memorabilă a unui vas englez numit *Revenge,* sub comanda lui Sir Richard Grenville, memorabilă (spun eu), fiindcă a căpătat dimensiunile unei povestiri eroice: şi deşi s-a soldat cu o înfrîngere, a fost mai mult decît o victorie, comparabilă cu un act al lui Samson, care a ucis mai mulţi oameni prin moartea sa decît reuşise să doboare în tot timpul vieţii. Acest vas, în răstimp de cincisprezece ore, a stat neclintit în golf şi a fost atacat şi a luptat succesiv cu cincisprezece mari vase spaniole, care făceau parte dintr-o flotă de cincizeci şi cinci de nave în total; celelalte au privit lupta de departe. Şi, dintre cele cincisprezece vase cu care s-a luptat, unul a fost marele *San Philippo,* o corabie de o mie cinci sute de tone, prinţul celor doisprezece *Apostoli ai Mării*, care a fost foarte fericit cînd s-a îndepărtat de *Revenge*. Acest viteaz vas *Revenge* era condus de numai două sute de soldaţi şi marinari, dintre care optzeci zăceau bolnavi; în cele din urmă, după o luptă susţinută de cincisprezece ore (aşa cum am spus) şi după ce a scufundat două vase aparţinînd inamicului, a avariat multe altele şi a făcut numeroase victime omeneşti, avea să fie capturat; înşişi duşmanii au admirat vitejia comandantului şi au deplîns tragedia acestui vas."

Se impune precizarea că marinarii de rînd care lucrau pe vase uneori de numai douăzeci de tone în apele Atlanticului de nord sau de sud, erau subalimentaţi şi prost plătiţi, întreprinderile lor aventuroase nefiind finanţate corespunzător. Aceşti oameni înfruntau moartea sub diverse forme – fie prin boală sau înec, fie provocată de săbiile sau tunurile spaniolilor, fie prin înfometare ori frig pe coastele nelocuite, fie în închisorile din Spania. Amiralul flotei engleze, lordul Howard de Effingham, a compus pentru ei acest epitaf: „Domnul să ne trimită din nou pe mare în această companie atunci cînd va fi nevoie".

CAPITOLUL 3

Mayflower

Lupta cu Spania a canalizat mult timp energiile englezilor şi în ultimii ani de domnie ai reginei Elisabeta nu au mai fost întreprinse decît prea puţine expediţii dincolo de Ocean. O vreme nu s-au mai auzit veşti despre Lumea Nouă. Prin călătoriile lor, Hawkins şi Drake au deschis largi perspective pentru Anglia în zona Caraibilor; Frobisher şi alţi navigatori au pătruns adînc în zonele arctice ale Canadei şi în încercarea de a găsi un drum prin nord-vest către Asia; dar atracţia explorărilor şi a comerţului a cedat locul cerinţelor războiului. Ideea întemeierii de colonii a pierdut şi ea teren. Gilbert, Raleigh şi Grenville au fost pionierii acesteia. Deşi planurile lor îndrăzneţe au eşuat, ei au statornicit o tradiţie inspiratoare pentru mulţi navigatori. Peste ani, strădaniile lor au fost continuate de alte personalităţi, mai puţin strălucite, dar mai practice şi mai norocoase. Comunităţile anglofone din America de Nord au fost întemeiate din mai multe motive. În 1604, cînd James I a încheiat tratatul de pace cu Spania, s-a produs o schimbare. Discuţiile s-au animat ca urmare a reactualizării *Discursului despre stabilirea în vest* al lui Richard Hakluyt. Argumentele serioase invocate de un grup de colaboratori ai lui au cîştigat tot mai multă audienţă. În Anglia erau vremuri grele. Foarte mulţi oameni se vedeau nevoiţi să cerşească şi să vagabondeze. Autorităţile încercau să găsească noi debuşeuri pentru a canaliza energiile şi resursele poporului.

Creşterea continuă a preţurilor a provocat multe necazuri cîştigătorilor războiului. Deşi standardul general de viaţă s-a îmbunătăţit în secolul al XVI-lea, numeroase preţuri au crescut de şase ori, în timp ce salariile numai de două ori. Industria era

supusă unor restricții excesive din partea guvernului. Sistemul medieval de bresle meşteşugăreşti, care se mai aplica încă, îngreuia accesul tinerilor ucenici. Nobilimea, puternică în virtutea alianței sale politice cu Coroana, deținea aproape tot pămîntul şi asigura conducerea locală. Achiziționarea de noi terenuri avea drept consecință alungarea multor țărani de pe pămînturile lor. Întreaga schemă de viață părea închistată şi cadrul organizării sociale devenise mai rigid. Erau mulți oameni dezavantajați la acea dată. Coloniile ar fi putut contribui la rezolvarea acestor probleme spinoase.

Guvernul manifesta şi el interes. Comerțul cu coloniile înfloritoare ar fi putut asigura creşterea taxelor vamale de care depindea în mare măsură Coroana. Negustorii şi nobilimea funciară bogată vedeau dincolo de Atlantic oportunități bune pentru investiții şi posibilitatea de a se sustrage restricțiilor apăsătoare impuse industriei, la care se adăuga declinul general al comerțului european ca urmare a războaielor religioase. Exista capital disponibil pentru efectuarea unor experimente dincolo de Ocean. Încercările lui Raleigh demonstraseră insuccesul unui efort individual, dar acum se aplica o nouă metodă de finanțare pe scară largă a întreprinderilor comerciale sub forma de companii cu capital mixt. În anul 1606 un grup de oameni de afaceri au obținut o cartă regală în baza căreia avea să fie întemeiată Compania Virginia. Este remarcabilă rapiditatea cu care s-au impus speculațiile bancare în America.

S-a elaborat cu grijă un plan prin consultarea experților ca, de pildă, Hakluyt, dar aceştia aveau puțină experiență şi subestimau dificultățile întreprinderii fără precedent la care se angajau. La urma urmelor, nu multora le este dat să întemeieze o nouă națiune. Au existat însă cîteva sute de oameni care au făcut primul pas. S-a ajuns la o înțelegere la Jamestown, în golful Chesapeake de pe coasta Virginiei, în mai 1607. În primăvara următoare, o jumătate din populație murise de malarie, frig şi foame. După o luptă eroică, supraviețuitorii au devenit autonomi reuşind să se întrețină singuri, dar profiturile pentru cei care îi sprijineau de acasă erau foarte mici. Căpitanul John Smith, un aventurier militar de pe vremea războiului cu Turcia, a devenit dictatorul micuței

colonii şi a instituit o disciplină strictă. Căsătoria locotenentului său, John Rolfe, cu Pocahontas, fiica unei căpetenii indiene, a provocat senzaţie în capitala Angliei. Dar compania din Londra nu dispunea de suficiente posibilităţi pentru a-şi exercita controlul şi administrarea coloniei era dificilă. Obiectivele directorilor nu erau clar formulate. Unii considerau că prin colonizare se vor diminua sărăcia şi criminalitatea în Anglia. Alţii căutau profit din pescuitul în largul coastelor Americii de Nord, sau încercau să găsească materii prime în speranţa că-şi vor reduce dependenţa faţă de exporturile din coloniile spaniole. Greşeau însă cu toţii, dar norocul avea să se abată pe neaşteptate asupra coloniei Virginia. A fost plantată din întîmplare o cultură de tutun şi solul s-a dovedit a fi foarte prielnic. Tutunul fusese introdus în Europa de spanioli şi obiceiul fumatului se răspîndea cu repeziciune. Cererea de tutun era în continuă creştere, iar profiturile recoltei de tutun din Virginia au fost considerabile. S-au răscumpărat terenurile deţinute de micii proprietari, formîndu-se domenii mari, iar colonia şi-a dobîndit autonomia financiară. Pe măsură ce aceasta prospera, societatea ei începea să semene cu cea din ţara mamă, locul nobililor de ţară fiind luat de plantatorii bogaţi. În scurt timp au început să-şi dezvolte independenţa de gîndire şi o capacitate reală de autoguvernare. Distanţa care îi separa de autorităţile de la Londra îi ajuta foarte mult să-şi ducă la îndeplinire intenţiile.

Dincolo de înfăţişarea exterioară a Angliei iacobine, la Curtea căreia domneau favoritismele, acţionau forţe mult mai importante. Episcopii elisabetani expulzaseră spiritele puritane mai nobile şi mai inflexibile de la Curtea oficială. Dar deşi le distruseseră structura organizatorică, extremiştii continuau să se întrunească ilegal. Nu exista o persecuţie sistematică, dar micile restricţii şi spionajul le obstrucţionau întîlnirile paşnice. O congregaţie din Scrooby, Nottinghamshire, condusă de unul dintre pastorii lor, John Robinson, şi de William Brewster, administratorul puritan al conacului arhiepiscopului de York, a decis să caute în străinătate libertatea religioasă. În 1607 au părăsit Anglia şi s-au

stabilit în Leyda, în speranța că se vor integra în comunitatea olandezilor toleranți și harnici. Timp de zece ani, acești puritani s-au luptat să-și asigure o existență decentă. Erau mici fermieri și muncitori agricoli, transplantați într-o comunitate industrială maritimă în care nu li se permitea accesul în bresle din cauza originii străine. Neavînd nici bani, nici pregătire profesională, nu puteau presta decît muncă grea, necalificată. În pofida perseverenței și hărnicie lor, în Olanda nu li se deschideau perspective prea luminoase. Erau însă prea mîndri de originea lor pentru a se lăsa absorbiți de olandezi. Autoritățile îi priveau cu simpatie, dar nu-i ajutau. Puritanii au început să-și îndrepte privirile în alte direcții. Emigrarea către Lumea Nouă apărea ca o evadare din sînul unei generații păcătoase. Acolo ar fi putut să ducă o viață nestingherită de breslele olandeze și să-și practice crezul fără a fi hărțuiți de clericii englezi. Așa cum își amintește unul dintre ei „Locul la care se gîndeau era unul dintre acele ținuturi mari și nepopulate din America, rodnice și potrivite pentru a fi locuite; acolo nu existau decît oameni sălbatici și abrutizați, care nu se deosebeau prea mult de sălbaticiunile din acele locuri."

Pe tot parcursul iernii 1616–1617, în timp ce Olanda se confrunta cu pericolul reluării războiului cu Spania, comunitatea nu-și putea ascunde îngrijorarea. Perspectivele erau mai mult decît sumbre. Pericolele necunoscutului, foametea, amintirea eșecurilor din trecut la care se adăugau povestirile macabre despre indieni: cum îi jupuiau pe oameni cu oasele de pește și tăiau din ei felii pe care le găteau pe cărbuni sub ochii victimelor. Dar William Bradford, care urma să devină guvernatorul noii colonii, invoca argumentul majorității. În lucrarea sa *History of the Plymouth Plantation* a exprimat punctul de vedere preponderent în acele vremuri: „Toate acțiunile mărețe și onorabile întîmpină mari dificultăți – care trebuie depășite cu mult curaj. Pericolele erau mari, dar nu insurmontabile. S-ar fi putut ca lucrurile de care ne temeam să nu se întîmple niciodată; iar altele, printr-o grijă mai mare și prin folosirea unor mijloace corespunzătoare ar fi putut să fie preîntîmpinate; și toate dificultățile, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin putere și răbdare, puteau fi depășite. Astfel de încercări trebuia să fie întreprinse

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ

după o matură chibzuință, nu în grabă și superficial, așa cum făcuseră mulți din curiozitate sau din speranța de înavuțire. Scopurile lor erau bune și onorabile, iar intenția lor legitimă; de aceea puteau să spere în binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru lucrarea lor. Și chiar dacă riscau să-și piardă viața în această întreprindere, vor găsi o alinare în acțiune ca atare și strădania lor va fi onorabilă. Au trăit aici ca niște oameni în exil, în condiții proaste; dar nici în acest loc nu sînt feriți de necazuri, căci cei doisprezece ani de armistițiu au trecut și nu se va auzi nimic altceva decît răpăitul tobelor și pregătirile de război. Spaniolii se pot dovedi la fel de cruzi ca și sălbaticii din America, foametea și ciuma tot atît de cumplite ca și acolo; în plus, le va fi îngrădită libertatea să caute remediile în altă parte."

Inițial, ei plănuiseră să se stabilească în Guyana, dar ulterior și-au dat seama că era imposibil să se aventureze pînă acolo singuri. Trebuia să primească ajutor din Anglia. De aceea au trimis la Londra agenți care să negocieze cu singurul organism interesat de emigrare, Compania Virginia. Unul dintre reprezentanții consiliului companiei era un influent membru al Parlamentului: Sir Edwin Sandys. Sprijinit de negustorii din Londra care finanțau Compania, el și-a expus proiectul. Era vorba de niște coloniști, serioși, harnici, specialiști în agricultură. Își revendicau libertatea religioasă în numele căreia trebuia învinsă opoziția episcopilor anglicani. Sandys și emisarii din Olanda au cerut audiență la rege. James era sceptic. A întrebat cum își închipuia mica echipă că va supraviețui în teritoriile din America ale Companiei. „Prin pescuit", au răspuns ei. Aceasta i-a plăcut lui James. „Dumnezeu să ne binecuvînteze", a exclamat el încîntat, „pare a fi un schimb cinstit! Este însăși chemarea apostolilor!"

Comunitatea din Leyda a primit încuviințarea să se stabilească în America și pregătirile de plecare au fost accelerate. Cei trezeici și cinci de membri ai congregației din Leyda cărora li s-au alăturat alți șaizeci și șase de aventurieri din ținutul de vest la Plymouth, s-au îmbarcat în septembrie 1620 la bordul lui *Mayflower*, un vas de 180 de tone*.

---

* În momentul în care a scris aceste cuvinte, Winston Churchill nu știa că nu mai puțin de trei dintre strămoșii lui au călătorit cu *Mayflower*.

După două luni şi jumătate de călătorie în apele îngheţate ale oceanului, au ajuns pe ţărmurile de la Cape Cod şi întîmplarea a făcut să debarce în afara jurisdicţiei Companiei Virginia. În felul acesta, permisul primit la Londra îşi pierdea valabilitatea. Înainte de debarcare s-a produs o agitaţie în cadrul grupului din cauza neînţelegerilor cu privire la persoana care urma să impună disciplina. Cei care se alăturaseră grupului la Plymouth nu aveau nici cea mai mică intenţie să se lase conduşi de grupul din Leyda. Nu se mai putea recurge la ajutorul Angliei. Dar dacă nu doreau să moară cu toţii de foame, trebuia să ajungă la un acord.

Patruzeci şi unu dintre cei mai responsabili membri ai grupului au elaborat atunci un acord solemn, care este unul dintre cele mai remarcabile documente istorice, o convenţie spontană pentru o organizaţie politică. „În numele Domnului. Amin. Noi, cei al căror nume este scris mai jos, supuşi credincioşi ai iubitului nostru domn şi suveran, regele James, prin graţia lui Dumnezeu rege al Marii Britanii, Franţei şi Irlandei, Apărătorul credinţei etc. Întreprinzînd întru gloria lui Dumnezeu şi răspîndirea credinţei creştine, în onoarea regelui şi a ţării noastre o călătorie pentru a înfiinţa prima colonie în partea de nord a Virginiei, prin prezenta ne angajăm solemn şi reciproc să ne unim într-un corp civil politic pentru mai buna noastră organizare şi pentru promovarea scopurilor mai sus-menţionate; şi în virtutea acestora să aplicăm, să constituim şi să elaborăm legi, ordonanţe, acte şi constituţii în concordanţă cu binele general al coloniei, căreia noi îi promitem toată supunerea şi ascultarea cuvenite.“

În decembrie, aceşti oameni au întemeiat pe coasta americană din golful Cape Cod oraşul Plymouth. Şi cu toţii s-au angajat în aceeaşi luptă înverşunată cu natura ca şi în Virginia. Nu exista o recoltă stabilă. Dar prin hărnicie şi credinţă au supravieţuit. Susţinătorii financiari din Londra nu s-au ales cu nici un profit. În 1672 au vîndut colonia Plymouth şi aceasta a fost lăsată la voia întîmplării. Aşa a luat naştere Noua Anglie.

În următorii zece ani nu s-au mai organizat alte emigrări în America; dar micuţa colonie din Plymouth indica drumul către libertate. În 1629 Carol I a dizolvat Parlamentul şi din acel mo-

ment s-a instaurat aşa-numita perioadă a guvernării personale. Fricţiunile dintre Coroană şi supuşi erau tot mai mari, iar opoziţia Bisericii Anglicane s-a intensificat în mediul rural. Absolutismul domnea pe întregul continent, iar Anglia părea să se îndrepte în aceeaşi direcţie. Mulţi oameni cu firi independente se gîndeau să-şi părăsească ţara pentru a găsi dreptatea şi libertatea în sălbăticie.

Tot aşa cum congregaţia de la Scrooby emigrase în grup în Olanda, un alt grup puritan din Dorset, condus de reverendul John White, s-a hotărît să plece în Lumea Nouă. La început au întîmpinat mari dificultăţi, dar ulterior acţiunea a dobîndit sprijinul Londrei şi al ţinuturilor de est, populate de oameni interesaţi de comerţ şi pescuit, precum şi de emigrare. Persoanele influente din opoziţie şi-au dat şi ele concursul. Ca şi în cazul Virginiei, s-a format o companie, numită în cele din urmă Compania Golfului Massachusetts din Noua Anglie. Vestea s-a răspîndit cu repeziciune şi a stîrnit un real interes. Un prim grup a întemeiat aşezarea Salem, la nord de Plymouth. În 1630, guvernatorul companiei, John Winthrop, a venit împreună cu o mie de colonişti. El era personalitatea centrală a întreprinderii. Vicisitudinile vremii se reflectă în scrisorile lui, care dezvăluie motivele pentru care plecase familia sa. „Sînt profund convins", scria el despre Anglia „că se va abate o mare nenorocire asupra acestei ţări şi asta cît de curînd; dar nu-ţi pierde nădejdea... Prin voia lui Dumnezeu totul va fi bine pentru noi. Ne va oferi adăpost şi un loc unde să ne ascundem, noi şi ceilalţi... Dacă Biserica se vede nevoită să fugă în sălbăticie, asta înseamnă că se anunţă vremuri grele." Sălbăticia în care s-a decis Winthrop să se stabilească era un loc amplasat pe malul rîului Charles, unde avea să fie mutată capitala coloniei. Aici a fost întemeiat oraşul Boston, care urma să devină în secolul următor inima rezistenţei împotriva conducerii engleze; totodată, acesta a rămas multă vreme capitala intelectuală a Americii.

Compania Golfului Massachusetts era o societate mixtă, organizată exclusiv în scopuri comerciale; în primul an, aşezarea de la Salem avea să fie controlată de la Londra. Dar întîmplător sau intenţionat, în cartă nu se menţiona locul unde urma să-şi ţină compania şedinţele. Cîţiva acţionari puritani şi-au dat seama

că nu exista nici un obstacol în calea transferării companiei, cu directori cu tot, în Noua Anglie. S-a ținut o adunare a companiei și s-a luat această hotărîre fundamentală. Din compania pe acțiuni urma să ia naștere colonia autonomă Massachusetts. Nobilimea puritană care conducea întreprinderea a introdus un sistem de reprezentare, după modelul celui existent în perioada premergătoare domniei personale a regelui Carol. John Winthrop a administrat colonia în această fază timpurie, iar aceasta s-a extins în scurt timp. Între 1629 și 1640 numărul coloniștilor a crescut de la trei sute la o mie patru sute. Resursele companiei asigurau perspective atrăgătoare micilor emigranți. În Anglia, viața agricultorilor era adesea dură. Aici, în Lumea Nouă, exista pămînt pentru toți nou-veniții și libertate deplină în privința migrației forței de muncă, contrar reglementărilor medievale care îi oprimau pe țărani în patria natală.

Liderii și miniștrii care conduceau treburile coloniei Massachusetts aveau părerile lor despre libertate. Trebuia să fie domnia celor evlavioși. Înțelegeau toleranța la fel de puțin ca și anglicanii, ceea ce a dus la declanșarea disputelor religioase. Întrucît nu se confruntau cu niște calviniști rigizi, persoanele recalcitrante s-au despărțit de colonia mamă în momentul în care certurile au devenit prea violente. În afara coloniei erau o mulțime de pămînturi ademenitoare. În 1635 și 1636 unii dintre ei s-au mutat pe valea rîului Connecticut și au întemeiat pe malurile acestuia orașul Hartford. Lor li s-au alăturat numeroși emigranți veniți direct din Anglia. Acesta a reprezentat nucleul așezărilor de la River Towns, devenită ulterior colonia Connecticut. Acolo, la trei mii de mile de casă, au fost elaborate reguli avansate de conducere. S-a instituit o „Ordine fundamentală“, echivalentul unei constituții, asemănătoare cu convenția *Mayflower* redactată cu cincisprezece ani în urmă. S-a format un guvern popular sprijinit de toți oamenii liberi din colonie care s-a menținut sub această formă pînă cînd poziția lui a fost reglementată formal după restaurarea monarhiei Stuart.

Întemeietorii coloniei Connecticut au plecat din Massachusetts în căutarea unor pămînturi mai întinse, pentru a se putea stabili. Diferendele religioase i-au împins pe alții dincolo de granițele coloniei mamă. Un cărturar de la Cambridge, Roger

Williams, a fost silit de către arhiepiscopul Laud să părăsească universitatea. A luat drumul acum cunoscut către Lumea Nouă şi s-a stabilit în Massachusetts. Cucernicii de aici i-au făcut o impresie aproape la fel de detestabilă ca şi Biserica Anglicană din Anglia. Williams a intrat curînd în conflict cu autorităţile şi a devenit liderul idealiştilor şi al oamenilor umili care doreau să scape de persecuţii în noua lor patrie de peste mări. Magistraţii îl considerau un promotor al dezordinii, astfel că au decis să-l trimită înapoi, în Anglia. Avertizat la timp, el a fugit, reuşind să scape de cei care-l prigoneau; a fost urmat apoi de alţii şi împreună cu aceştia a întemeiat oraşul Providence, în sudul coloniei Massachusetts. Alţi exilaţi din Massachusetts, dintre care unii alungaţi cu forţa, s-au mutat în aceeaşi aşeazare în anul 1636, aceasta devenind ulterior colonia Rhode Island. Roger Williams a fost primul gînditor politic al Americii şi ideile lui i-au influenţat nu numai pe concetăţenii săi colonişti, ci şi partidul revoluţionar din Anglia. În multe privinţe a prefigurat concepţiile politice ale lui John Milton. Pentru prima oară, el a pus în practică principiul separării complete a Bisericii de guvernarea civilă, şi Rhode Island a devenit singurul centru din lume la vremea respectivă unde exista o toleranţă religioasă deplină. Această cauză nobilă era susţinută din fondurile asigurate de distilarea şi vînzarea de băuturi spirtoase pe seama cărora colonia a prosperat.

Aşadar, în 1640 existau cinci aşezări englezeşti principale în America de Nord: Virginia, practic aflată sub conducerea directă a Coroanei şi administrată destul de ineficient de un comitet permanent al Consiliului Privat după abrogarea cartei companiei din 1624; aşezarea originară a pelerinilor de la Plymouth, care, din lipsă de capital, nu se extinsese; colonia înfloritoare din Golful Massachusetts şi cele două vlăstare ale acesteia, Connecticut şi Rhode Island.

Ultimele patru erau colonii din Noua Anglie. În pofida divergenţelor religioase semănau foarte mult una cu alta. Toate erau aşezări de coastă, legate prin comerţ, pescuit, navigaţie şi în curînd s-au coalizat împotriva vecinilor lor: aceasta, datorită faptului că francezii se apropiau deja venind dinspre vechile lor baze din Canada, de unde îndepărtaseră cîţiva scoţieni aventurieri

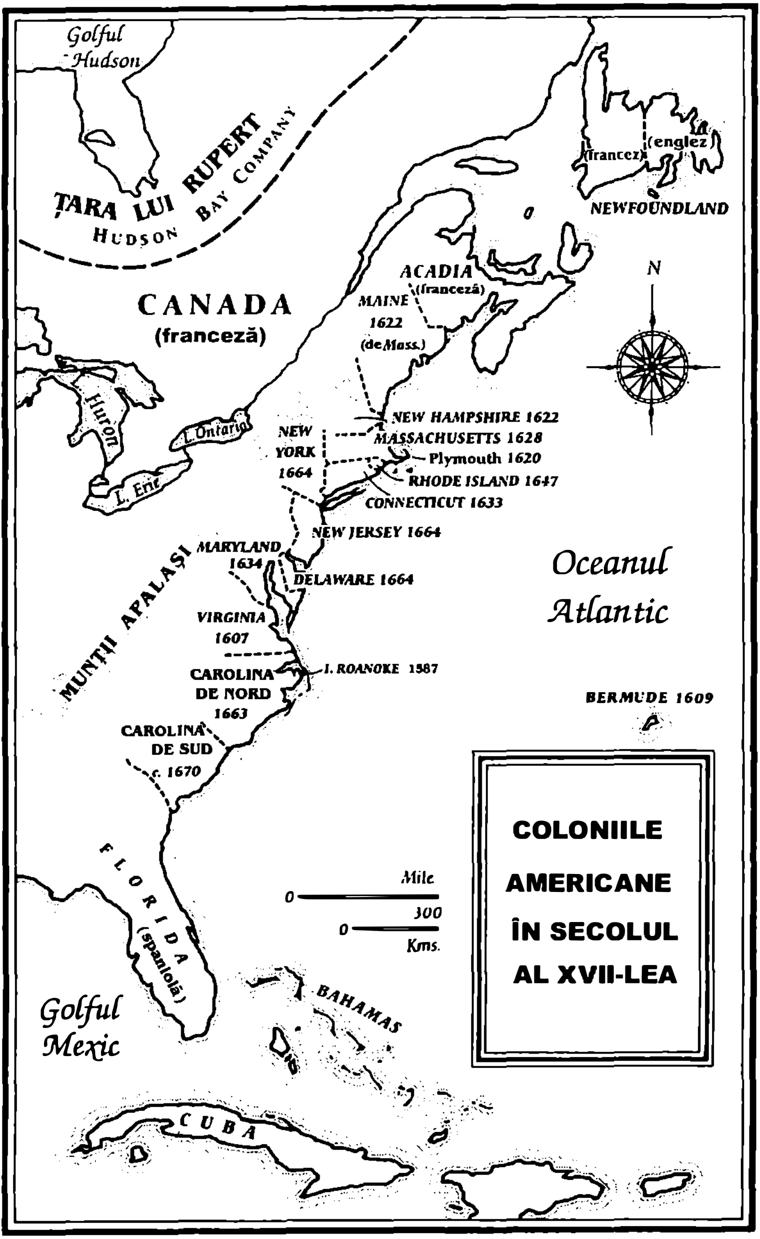
Golful Hudson
ŢARA LUI RUPERT
HUDSON BAY COMPANY
CANADA
(franceză)
Huron
L. Ontario
L. Erie
(francez)
(englez)
NEWFOUNDLAND
ACADIA
(franceză)
N
MAINE
1622
(de Mass.)
NEW HAMPSHIRE 1622
MASSACHUSETTS 1628
Plymouth 1620
RHODE ISLAND 1647
CONNECTICUT 1633
NEW
YORK
1664
NEW JERSEY 1664
MARYLAND
1634
DELAWARE 1664
MUNŢII APALAŞI
VIRGINIA
1607
I. ROANOKE 1587
CAROLINA
DE NORD
1663
CAROLINA
DE SUD
c. 1670
Oceanul
Atlantic
BERMUDE 1609
COLONIILE
AMERICANE
ÎN SECOLUL
AL XVII-LEA
Mile
0
300
0
Kms.
FLORIDA
(spaniolă)
Golful
Mexic
BAHAMAS
CUBA

care se ascunseseră un timp pe cursul superior al fluviului St. Lawrence. În 1630, rîul era în întregime în mîinile francezilor. Celălalt curs de apă, Hudson, se afla în stăpînirea olandezilor, care întemeiaseră la gurile lui în 1621 colonia Noua Olandă, devenită ulterior New York. După mutarea companiei în Lumea Nouă, englezii din Massachusetts n-au mai menținut relațiile cu guvernul de acasă. Colonia Plymouth devenise practic autonomă după ce acționarii și-au vîndut acțiunile în 1627. Nu se punea însă problema să ceară Angliei acordarea independenței deoarece s-ar fi expus atacurilor din partea francezilor sau olandezilor. Aceste pericole existau însă în perspectivă. Între timp, Anglia era absorbită de propriile probleme. La un moment dat, în 1635, Carol I și Consiliul său s-au gîndit să trimită în America o expediție menită să-i consolideze autoritatea. Coloniștii au construit fortărețe și blocade pregătindu-se să opună rezistență. Dar în Anglia a izbucnit războiul civil, care a întrerupt acest proiecte, astfel că au fost lăsați în pace să se dezvolte singuri aproape un sfert de secol.

Au urmat apoi alte două evenimente, ambele de ordin preponderent comercial, care i-au adus pe vorbitorii de limbă engleză în Lumea Nouă. Încă de pe vremea Elisabetei încercaseră să pătrundă în Indiile de Vest spaniole. În 1623, întorcîndu-se dintr-o expediție fără rezultat din Guyana, un gentleman din Suffolk, pe nume Thomas Warner, a explorat una din insulele mai slab populate din Indiile de Vest. A lăsat cîțiva coloniști la St. Christopher și s-a grăbit să se întoarcă acasă pentru a obține o licență regală în vederea unor explorări mai ample. După ce i-a fost acordată, s-a întors în Caraibe și, deși a trebuit să înfrunte în repetate rînduri atacurile spaniole, i-a așezat pe englezi în vecinătatea acestei mări atît de disputate. În 1640 Barbados, St. Christopher, Nevis, Montserrat și Antigua erau în mîinile englezilor și cîteva mii de coloniști se stabiliseră deja acolo. Zahărul le asigura prosperitatea, ceea ce submina puterea spaniolilor în Indiile de Vest. În anii următori a existat o concurență acerbă și s-au disputat numeroase lupte, dar vreme îndelungată aceste așezări insulare au prezentat o importanță mult mai mare pentru comerțul Angliei decît coloniile din America de Nord.

O altă aşezare întemeiată în această perioadă a fost susținută financiar de monarhie. Teoretic, toate teritoriile colonizate de englezi aparțineau regelui. El avea dreptul să atribuie anumite terenuri unor companii recunoscute sau indivizi. După cum Elisabeta şi James acordaseră monopoluri industriale şi comerciale unor curteni, tot aşa Carol I încerca să reglementeze situația aşezărilor coloniale. În 1632 George Calvert, lord de Baltimore, curtean romano-catolic care cocheta de multă vreme cu ideea colonizării, a cerut o licență pentru a se stabili în vecinătatea Virginiei. Aceasta i-a fost acordată fiului după moartea tatălui. Termenii în care fusese redactată licența reflectau condițiile de deținere a pămînturilor în Virginia. Aceasta conferea drepturi de proprietate complete asupra noii regiuni şi încerca să transpună în Lumea Nouă sistemul conacelor şi moşiilor englezeşti. Guvernarea coloniei a fost încredințată familiei Baltimore, învestită cu puterea supremă de a conduce şi de a face numiri în funcții. Curtenii şi negustorii au subscris la această idee, şi noua colonie a fost numită Maryland în cinstea soției regelui, Henrietta Maria. Deşi proprietarul coloniei era romano-catolic, s-a dovedit un guvernator tolerant de la bun început, deoarece Baltimore îşi obținuse licența cu condiția de a proclama religia Bisericii Anglicane drept crez oficial al noii aşezări. Natura aristocratică a regimului nu s-a reflectat în practică, elocvent în acest sens fiind faptul că prerogativele administrației locale înființate de Baltimore au crescut în detrimentul puterii formale a acestuia.

În aceste prime decenii ale marii emigrări, peste opt mii de oameni vorbitori de engleză au traversat Atlanticul. Nu se mai văzuse o asemenea mişcare de populații din perioada invadării Britaniei de triburile germanice. Saxonii şi vikingii colonizaseră Anglia. Acum, după o mie de ani, descendenții lor luau în stăpînire America. Numeroase fluxuri de emigranți aveau să se întîlnească în Lumea Nouă şi să contribuie în diverse moduri la configurarea viitoarelor State Unite. Dar fluxul britanic a fost primul şi cel mai consistent dintre toate. De la bun început, liderii coloniali nu s-au bucurat de simpatia conducerii de acasă. Întemeierea noilor state şi aşezări în sălbăticie, lupta cu indienii şi noutatea peisajului au adîncit ruptura de Lumea Veche. În anii critici ai înființării şi

consolidării Noii Anglii, țara mamă era paralizată de războiul civil. Cînd statul englez și-a dobîndit din nou stabilitatea s-a confruntat cu comunitățile autonome, de sine stătătoare care își dezvoltaseră deja tradiții și idei proprii.

Chiar și după ce reinstalarea pe tronul Angliei a lui Carol al II-lea, în 1660, a pus capăt celor optsprezece ani de conflict fratricid, trusturile larg răspîndite ale englezilor de dincolo de mări au reprezentat de cele mai multe ori inițiativa unor oameni de la fața locului, și doar arareori proiecte conduse de la Londra. Comerțul englezesc se extindea în India și pe Coasta de Vest a Africii. Compania Golfului Hudson, întemeiată în 1669, și-a înființat primele puncte de schimb și își extindea influența în teritoriile de nord ale Canadei. Pe coastele din Newfoundland, fermierii englezi reînviau vechile colonii ale Coroanei. În inima continentului american, ocupația britanică pe coasta de răsărit era aproape completă. Preluarea New York-ului (de la olandezi în 1667) și înființarea orașului New Jersey au permis unirea celor două grupuri de colonii existente de la nord și sud. Între timp, statul Pennsylvania începea să se contureze ca un refugiu pentru persecutații din toate țările, conduși de proprietarul lor quaker, William Penn. La sud fuseseră întemeiate cele două Caroline, în onoarea regelui Carol al II-lea. La sfîrșitul domniei acestuia, coloniile americane cuprindeau aproximativ un sfert de milion de coloniști, fără a mai pune la socoteală numărul crescînd de sclavi negri aduși din Africa. Adunările locale ale coloniștilor militau pentru păstrarea drepturilor tradiționale englezești, opunîndu-se intervențiilor miniștrilor regelui de la Londra. Poate că la vremea respectivă prea puțini englezi au văzut perspectivele largi ce se deschideau dincolo de Ocean, în îndepărtatele comunități americane, căci erau total absorbiți de plăcerile și animozitățile din Londra de după Restaurare. Unul dintre cei care le-a întrezărit a fost primul Sir Winston Churchill (tatăl lui John, cel dintîi duce de Marlborough). Spre sfîrșitul vieții sale a publicat o carte intitulată *Divi Britannici,* omagiind măreția și vechimea monarhiei britanice. Churchill a scris cu mîndrie despre noile orizonturi ale Angliei secolului al XVII-lea, „întinzîndu-se pînă în acele regiuni depărtate, care acum au devenit o parte din noi și cresc necontenit, în America cea scăldată în soare". Dar toate acestea erau de domeniul viitorului.

CAPITOLUL 4

Cele treisprezece colonii

Pe tot parcursul primei jumătăți a secolului al XVII-lea, englezii au continuat să vină pe continentul american. În conformitate cu prevederile legale, coloniile în care s-au stabilit erau subordonate Coroanei, dar cei de acasă nu interveneau prea mult în conducerea lor. În Anglia, războiul civil era în toi, astfel că țara mamă le-a lăsat să se descurce singure și, deși Commonwealth-ul lui Oliver Cromwell susținea că Parlamentul este puterea supremă asupra întregii lumi engleze, decretul lui nu a fost niciodată pus în aplicare. Dar după 1660 guvernul de acasă și-a revizuit atitudinea. În următorii cincisprezece ani administrațiile engleze succesive au încercat să impună supremația Coroanei în coloniile americane și să consolideze puterea regală și patronatul în teritoriile de peste mări. În felul acesta sperau să dobîndească merite și avantaje. S-au format comitete de acțiune pentru America. S-au înființat noi colonii în Carolina și Pennsylvania și a fost cucerită Noua Olandă de la olandezi. S-au luat măsuri pentru a se desființa sau schimba carta vechilor colonii. Toate acestea au generat conflicte neîncetate cu Adunările comunităților coloniale care se opuneau consolidării regalității și unificării administrației coloniale. Cele mai multe din aceste foruri erau organisme reprezentative ale proprietarilor liberi care susțineau și exercitau aceleași drepturi ca și Parlamentul de la Westminster. Membrii acestora fuseseră crescuți adesea în spiritul ostilității față de Coroană. Părinții lor preferaseră exilul în locul tiraniei, după ce fuseseră părtași la disensiunile dintre Parlamentul englez de la Strafford și Carol I. Se opuneau categoric intervențiilor regale în Consiliul Comerțului și al Plantațiilor. Acestea erau considerate drept atacuri directe împotriva drepturilor și privilegiilor garantate de carta colonială originală și o amenințare tiranică la adresa unor drepturi cîștigate.

Multă vreme Parlamentul englez nu s-a implicat în conflict. Lupta se ducea între colonii şi miniştrii regelui şi Consiliul Privat. Aceştia erau decişi să pună capăt autoguvernării din America. În 1682 au fost solicitaţi să emită o cartă pentru colonizarea unor ţinuturi libere de la frontiera cu posesiunile spaniole din Florida. Consiliul a refuzat pe motiv că politica Coroanei „nu urmăreşte să mai dobîndească noi proprietăţi în America sau să acorde alte împuterniciri care ar putea să slăbească dependenţa plantaţiilor de Coroană". În timpul lui James al II-lea, aceste tendinţe regaliste s-au accentuat. New York a devenit provincie regală în 1685. Coloniile din Noua Anglie au fost unite într-un „dominion al Noii Anglii" după modelul aplicat de francezi în Canada. Argumentul principal l-a constituit nevoia unirii împotriva expansiunii franceze, dar mişcarea a întîmpinat rezistenţă, şi revoluţia engleză din 1688 a fost semnalul prăbuşirii „dominionului Noua Anglie".

Motivele Angliei nu erau în totalitate egoiste. Ameninţarea franceză începea să prindă contur la graniţele posesiunilor sale. Reformele lui Colbert, primul-ministru al lui Ludovic al XIV-lea, consolidaseră puterea şi bogăţia Franţei, iar oamenii de stat şi negustorii englezi se confruntau cu o concurenţă acerbă pe mări şi pe pieţele lumii. Asistau neputincioşi la dezvoltarea continuă a activităţilor coloniale şi comerciale franceze, sprijinite de puterea centrală a guvernului absolutist. Cum putea să lupte Imperiul Britanic împotriva acestei ameninţări cu un Parlament ineficient, cu Adunări ale comunităţilor coloniale certăreţe, la care se adăugau o mulţime de alte comitete?

S-a găsit o soluţie prin excelenţă pragmatică. Comerţul colonial britanic trebuia planificat şi coordonat de la Londra. Unul dintre principalele sale obiective era întemeierea Marinei Comerciale Regale şi asigurarea rezervei de vase şi marinari în caz de război. Întregul sistem avea la bază o serie de acte cunoscute sub numele de Legile navigaţiei. Comerţul colonial trebuia făcut numai cu vase britanice, cu echipaje britanice şi prin porturi britanice. Coloniile nu aveau voie să acţioneze pe cont propriu pentru a nu frîna dezvoltarea comerţului britanic. Mai mult chiar, teoriile economice ale vremii sprijineau acest atac împotriva independenţei coloniale. Părerea precumpănitoare cu

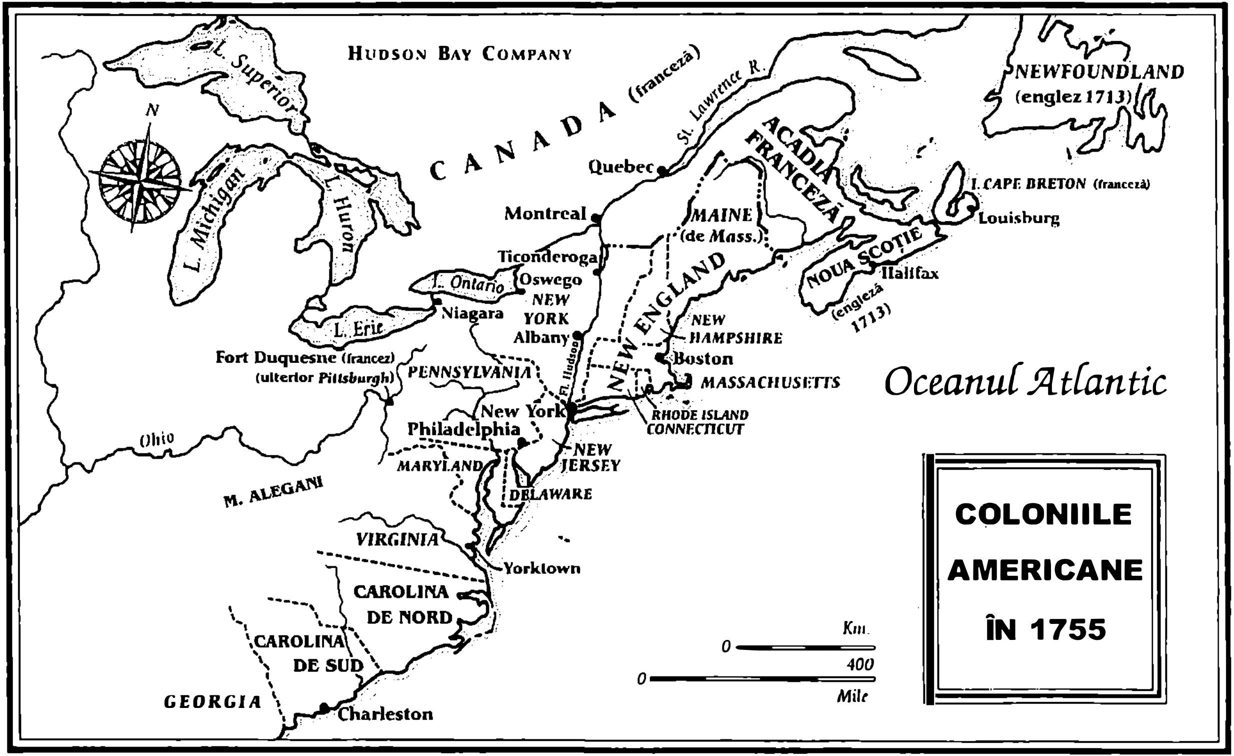

HUDSON BAY COMPANY
L. Superior
N
CANADA (franceză)
St. Lawrence R.
NEWFOUNDLAND
(englez 1713)
ACADIA FRANCEZĂ
L. Michigan
L. Huron
Quebec
I. CAPE BRETON (franceză)
Louisburg
Montreal
MAINE
(de Mass.)
Ticonderoga
Oswego
L. Ontario
NEW YORK
Niagara
NEW ENGLAND
NOUA SCOȚIE
Halifax
(engleză 1713)
L. Erie
Albany
NEW HAMPSHIRE
Boston
Fort Duquesne (francez)
(ulterior Pittsburgh)
PENNSYLVANIA
Fl. Hudson
MASSACHUSETTS
Oceanul Atlantic
New York
RHODE ISLAND
CONNECTICUT
Philadelphia
Ohio
NEW JERSEY
MARYLAND
M. ALEGANI
DELAWARE
VIRGINIA
Yorktown
CAROLINA DE NORD
CAROLINA DE SUD
GEORGIA
Charleston
Km.
0
400
0
Mile
COLONIILE AMERICANE ÎN 1755

privire la comerț se baza pe dorința de autonomie și naționalism economic – sau mercantilism cum i se spunea. Bogăția unei țări depindea de balanța ei comercială. Excedentul importurilor față de exporturi însemna pierderea lingourilor de metal prețios și slăbiciune economică. Prosperitatea națională presupunea controlul deplin al resurselor naturale. Coloniile aveau o importanță capitală. Ele trebuia să producă materiile prime esențiale, cum ar fi cherestea pentru marină, și să asigure piețe de desfacere pentru producția crescîndă din țară. Imperiul urma să fie o unitate economică închisă. Producția colonială trebuia frînată pentru ca să nu genereze concurența și comerțul între colonii, ca atare, urma să fie reglementat strict. Aceasta era, pe scurt, concepția economică reflectată în legislația secolului al XVII-lea. O asemenea schemă nu lăsa loc pentru dezvoltarea independentă a coloniilor. Acestea trebuia să rămînă surse de materii prime și receptoare ale mărfurilor englezești.

Sistemul era mai supărător pe hîrtie decît în practică. Nici un guvern din secolul al XVII-lea nu a putut să aplice un astfel de cod la o distanță de cîteva mii de mile. Adunările americane murmurau, dar își vedeau de treabă, eludînd cu ingeniozitate restricțiile de la Westminster.

Revoluția engleză din 1688 a schimbat complet situația. Pînă atunci coloniile priviseră Parlamentul din Anglia ca pe un aliat împotriva Coroanei. Dar avea să vină o vreme cînd Parlamentul, victorios împotriva Coroanei și luptelor constituționale de acasă, va încerca să-și impună suveranitatea și în America. Conflictul a fost amînat din cauza războiului pentru succesiunea Spaniei. Îndelungata luptă europeană cu Franța făcea imposibilă abordarea altor chestiuni fundamentale; și în ideea canalizării resurselor popoarelor anglofone spre conflictul suprem, toate eforturile de impunere a autorității guvernului englez în Lumea Nouă au fost abandonate. Consiliului Comerțului și Plantațiilor i s-a recunoscut dreptul de a exista și coloniile au fost lăsate în mare măsură în voia sorții.

Spiritul de amiciție care ar fi trebuit să se întroneze astfel nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor. Existau motive întemeiate pentru aceasta. Coloniile se îndepărtau tot mai mult de țara mamă. Pe

plantațiile americane locuia acum o generație născută în colonii, călită în lupta dură cu natura și care se propaga rapid în cîmpiile fără sfîrșit ce se întindeau spre vest; erau oameni deciși să-și apere individualitatea și privilegiile. Doctrinele revoluției engleze și ideile whig-ilor din secolul al XVII-lea au avut un ecou chiar mai puternic în Lumea Nouă decît acasă. Elanul tineresc al americanilor întîmpina obstacole formale oriunde încerca să-și folosească resursele. Toate aceste cauze le diminuau disponibilitatea de efort în beneficiul Angliei. Pe de altă parte, deși își dăduseră repede seama de bogăția și puterea lor potențială, coloniștii se organizau lent; instinctiv, manifestau loialitate față de țara lor, conștienți de pericolul francez din spatele propriilor frontiere; în aceste condiții, erau la fel de dornici ca și britanicii să evite o dispută serioasă.Au participat activ la încercările de recucerire a Canadei franceze care au culminat cu expediția nereușită din 1711, ca urmare a slabei organizări. Dar resentimentele față de guvernul de acasă, ca și cele reciproce dintre ei au dus la izolarea lor și la creșterea animozităților.

Condițiile acestea s-au perpetuat și în timpul administrației Walpole, care era conștientă de necesitatea evitării oricăror fricțiuni. Dar cu timpul coloniștii au devenit din ce în ce mai hotărîți să-și ceară drepturile, astfel că la mijlocul secolului al XVIII-lea asistăm la un atac impetuos al Adunărilor împotriva autorității guvernului imperial. Acestea doreau să devină parlamente suverane, supreme în conducerea treburilor interne ale mai multor colonii și libere de orice restricții sau intervenții din partea Londrei. Au avut loc nenumărate lupte între guvernatori și reprezentanții coloniilor. S-au auzit nenumărate plîngeri de ambele părți. Coroana și guvernul își disputau posturile de peste mare pentru propriii oameni. În felul acesta întreaga administrație colonială era atinsă de corupția din viața publică engleză. Coroana numea guvernatorii, consilierii, judecătorii și multe alte persoane oficiale fără să țină seama de interesele coloniștilor. „America“, spunea unul dintre istoricii ei, „este spitalul Marii Britanii pentru parlamentarii săi scoși din funcție și curtenii căzuți în dizgrație.“ Dar nu toți funcționarii oficiali erau așa. Mai ales în nord, guvernatorii proveneau adesea

din familii coloniale de frunte şi cei mai capabili oameni din administrația colonială făceau parte din această categorie. Dar existau în mod inevitabil conflicte chiar între colonii. Guvernatorii erau extrem de vulnerabili în probleme de finanțe. Salariile lor erau fixate de Adunări şi adesea acestea refuzau să-şi dea votul. Animozitățile dintre oficialități şi Adunări se accentuau cu fiecare an.

În spatele administrației precare de zi cu zi aveau loc evoluții spectaculoase. Prerogativele regale, atît de drastic revizuite în Anglia după revoluția din 1688, continuau să fie exercitate în Lumea Nouă. Deşi Adunările coloniale se străduiau să copieze modelul englez, întîmpinau serioase obstacole. Nu numai că trebuia să respecte cartele şi constituțiile scrise, dar vămile, organizațiile speciale şi curțile Amiralității îşi exercitau jurisdicția asupra teritoriului colonial; deşi guvernul englez încerca să evite orice intervenție fățişă, situația se înrăutățea simțitor. America era considerată în continuare vitală pentru bunăstarea economică a Angliei. Coloniile furnizau lemn şi tutun, iar Indiile de Vest trimiteau încărcături însemnate de zahăr în porturile engleze. Dar energia şi populația din America erau în creştere. Existau semne că în curînd coloniile îşi vor fabrica propriile produse manufacturiere şi îşi vor închide piețele pentru Regatul Unit. În 1699 Parlamentul votase o lege care interzicea înființarea de industrii în Lumea Nouă. Situația economică, mai ales în Noua Anglie, devenea din ce în ce mai încordată. Americanii nu puteau să acopere costurile masivelor importuri englezeşti decît vînzîndu-şi produsele vecinilor şi posesiunilor engleze şi străine din Indiile de Vest. Aceasta încălca prevederile Actelor navigației. Presiunea economică exercitată de Anglia devenea tot mai puternică cu fiecare an. Balanța comerțului era mereu în defavoarea coloniilor şi pe la mijlocul secolului deficitul lor anual era de peste trei milioane de lire. Negustorii din colonii nu puteau să strîngă suficienți bani decît prin metode ilegale. Afluența de fonduri din America avea să mențină solvabilitatea Angliei în primul război mondial. Anglia ştia acest lucru, la fel ca şi Pitt, pe al cărui monument din Guildhall putem citi şi acum că în timpul administrației sale comerțul a fost unificat şi a înflorit datorită războiului. Dar efectul asupra Lumii Noi era dezastruos.

Americanii nu aveau o valută reglementată. Emisiile lor necoordonate de bancnote care se depreciau rapid înrăutățeau și mai mult lucrurile și comercianții englezi erau tot mai nemulțumiți de instabilitatea creditului colonial.

La începutul secolului al XVIII-lea a fost întemeiată ultima dintre cele treisprezece colonii. Filantropul James Oglethorpe fusese profund impresionat de condițiile îngrozitoare din închisorile pentru datornicii mărunți din Anglia. După ce a reflectat îndelung, a avansat ideea emigrării acestor oameni într-o nouă colonie. Guvernul a fost abordat și în 1723 s-a creat un consiliu de tutori care urmau să administreze o porțiune mare de teritoriu amplasat în vecinătatea Carolinei de Sud. În anul următor s-a construit prima așezare la Savannah. Au fost create mici domenii și s-a instituit toleranța religioasă pentru toată lumea cu excepția catolicilor. Primii coloniști au fost datornicii englezi, dar întemeietorii fluturau perspectiva unei vieți mai bune pentru toți asupriții din multe părți ale Europei. În curînd au sosit grupuri de evrei, urmați de protestanți din Salzburg, moravi din Germania, scoțieni din Skye. Comunitatea poliglotă, numită Georgia, a atras curînd misionari înfocați și acolo și-a început John Wesley activitatea de misionar.

Atmosfera de înaltă moralitate a acestor începuturi a fost curînd poluată de certuri acerbe. Coloniștii, la fel ca și semenii lor din celelalte așezări, rîvneau la rom și sclavi. Tutorii comunității nu și-au putut îndeplini sarcina încredințată de guvern; iar disputele lor continue cu negustorii în expansiune din Savannah s-au încheiat cu anularea cartei. În 1752 Georgia a intrat sub controlul monarhiei. Colonia a fost ultima așezare a țării mamă în teritoriile care aveau să devină ulterior Statele Unite. Emigrările din Anglia au scăzut simțitor, însă au venit noi emigranți din alte părți ale Europei. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea a existat un exod de refugiați scoțieni și irlandezi, ale căror strădanii comerciale și industriale fuseseră înăbușite de legislația Parlamentului englez. Aceștia au alimentat animozitățile împotriva englezilor. În Pennsylvania s-au stabilit numeroși imigranți din Germania, care au ajuns curînd la peste două sute de mii de suflete. Din Franța au venit hughenoții harnici și

prosperi care fugeau de persecuțiile religioase. Oamenii se mutau, de asemenea, dintr-o colonie în alta. Oazele de viață provincială erau legate unele de altele. Populația s-a dublat rapid. Ținuturile nesfîrșite din vest ofereau suficient spațiu pentru fiii primei generații. Abundența teritoriilor ce puteau fi ocupate încuraja întemeierea familiilor numeroase. Contactul cu condițiile primitive favoriza formarea unor personalități cutezătoare. O societate nouă, independentă, își făurea propria viață și cultură, influențată și pigmentată de condițiile înconjurătoare. Și astfel a început marșul spre vest sub conducerea germanilor și a irlandezilor din Pennsylvania. Oamenii înaintau lent escaladînd munții în căutarea unor noi teritorii. Întîlnim aici o diversitate de tipuri umane. Kentucky și fermele de vest care se învecinează cu ținuturile indiene erau populate de pionieri duri și fermieri greoi, coloniile din Noua Anglie de negustori îndrăzneți, avocați, moșieri și fii de comercianți. În nord, această societate pestriță se sprijinea pe munca forțată a servitorilor angajați cu contract și a oamenilor racolați în secret din bandele de răufăcători din orașele englezești, iar în sud de masa sclavilor care creștea necontenit, ca urmare a transporturilor noi din Africa. Evenimentele din Europa, de care cei mai mulți dintre americani nici nu aveau habar, începeau să-și exercite influența asupra destinului celor Treisprezece Colonii.

CAPITOLUL 5

Primul „război mondial“

Cînd William Pitt a devenit membru al guvernului britanic ca secretar de stat, în noiembrie 1756, Frederick cel Mare a declarat: „Anglia era de mult în chinurile facerii, dar în cele din urmă a dat naştere unui bărbat“.

Nu se mai văzuse nimic asemănător de la Marlborough încoace. Din biroul său din Cleveland Row, Pitt a plănuit şi a cîştigat un război care s-a întins din India la est pînă în America la vest. Soarta conflagraţiei a depins în totalitate de energia acestui singur om. El a concentrat toată puterea financiară, administrativă, militară în propriile mîini. Nu lucra cu nimeni de la egal la egal. Poziţia lui depindea în întregime de succesul obţinut în acest domeniu. Duşmanii lui politici erau numeroşi. Nu tolera nici o interferenţă şi nici măcar sfaturi de la colegii săi de Cabinet; nu a făcut nici o încercare să se consulte cu cineva şi i-a iritat pe Newcastle şi pe Lordul Trezoreriei intervenind în problema finanţelor. Dar în executarea planurilor sale militare, Pitt avea ochiul sigur şi alegea întotdeauna omul potrivit. I-a demis pe generalii şi amiralii incompetenţi şi i-a înlocuit cu oameni mai tineri pe care se putea bizui: Wolfe, Amherst, Conway, Howe, Keppel, Rodney. Astfel a obţinut victoria.

Dar succesul lui Pitt nu a fost imediat. S-a opus cererii maselor de a se institui curtea marţială pentru amiralul Byng. Era la cuţite cu colegii săi şi cu ducele de Cumberland şi şi-a folosit întreaga influenţă pentru a-i face rău. Negustorii din City continuau să aibă suspiciuni în privinţa alianţei cu Prusia. În aprilie 1757 Pitt a fost demis de rege. Cu toate acestea, îşi pusese deja amprenta asupra naţiunii. Corporaţiile şi oraşele

Angliei i-au făcut o demonstrație de o profundă simpatie. Dar în primele trei luni nu a existat o guvernare efectivă, deşi Pitt dădea ordine şi făcea munca de zi cu zi. Ministerul de Război s-a înființat abia în iunie, dar în următorii patru ani Pitt a fost conducătorul suprem.

Pitt nu s-a limitat la un singur cîmp operațional. Preluînd inițiativa în toate colțurile globului, Anglia i-a împiedicat pe francezi să-şi concentreze forțele, le-a dat peste cap planurile de campanie şi i-a obligat să-şi disipeze puterea. Pitt l-a atacat cu înverşunare pe Carteret pentru că a luptat în Europa, dar acum şi-a dat seama că un război pur naval şi colonial, aşa cum era susținut în anii 1740, nu putea duce la o decizie finală. Dacă nu învingeau Franța în Europa, în Lumea Nouă ca şi în est, avea să se ridice din nou. Atît în America de Nord, cît şi în Europa aceasta era în ascensiune. Pe mare reprezenta un inamic redutabil. În India se părea că dacă vreo putere europeană avea să se stabilească pe ruinele Imperiului Marelui Mogul, steagul ei va fi presărat de crini şi nu marcat de crucea Sf. Gheorghe. Războiul cu Franța ar fi fost un război mondial – primul din istorie: şi premiul avea să fie ceva mai mult decît revizuirea frontierelor şi redistribuirea fortărețelor şi a insulelor de zahăr.

Dacă Pitt avea un ochi strategic sau dacă expedițiile pe care le-a întreprins făceau parte dintr-o combinație serioasă, asta rămîne de văzut. Acum ca şi întotdeauna, politica lui a fost o proiecție pe un ecran uriaş a propriei sale personalități agresive şi dominante. Îşi croise drum cu ghearele şi cu dinții stîrnind animozități şi depăşind obstacolele pînă cînd a ajuns cel mai influent membru al Parlamentului, iar acum norocul, curajul şi încrederea concetățenilor săi îi oferiseră o scenă pe care talentele sale puteau fi expuse şi slăbiciunile trecute cu vederea. Să trezească la viață spiritul deprimat şi lînced al Angliei, să sudeze toată bogăția şi bărbăția ei într-un singur instrument al războiului care să se facă simțit de la Dunăre pînă la Mississippi; să umilească casa de Bourbon, să arboreze Union Jack pe toate oceanele, să cucerească, să comande, să nu socotească niciodată prețul – nici în aur nici în sînge –, acesta era spiritul lui Pitt şi acesta este spiritul pe care l-a insuflat tuturor concetățenilor săi, amirali şi cărăuşi de pulbere, mari comercianți şi mici

proprietari de magazine; tinerilor ofițeri de linie, care simțeau că avîndu-l pe Pitt la comandă eșecul poate fi iertat, dar ezitarea niciodată; și muntenilor din Scoția care luptaseră la Prestonpans și acum traversau Oceanul Atlantic ca să cucerească un imperiu pentru un suveran care le măcelărise semenii la Culloden.

Pe continent, Marea Britanie îl avea ca aliat pe Frederick de Prusia în fața puterilor reunite ale Austriei, Rusiei și Franței. La rîndul său, Suedia nu renunțase la vechile sale gînduri de răzbunare. Frederick, printr-un marș rapid prin Saxonia și Boemia, încerca să străpungă cercul. Dar în 1757 a fost împins înapoi în teritoriile sale. Cumberland, care urma să apere Hanovra și Brunswick, avea să fie înfrînt de către francezi, astfel că le-a predat pe amîndouă. Rusia era în marș, iar trupele suedeze se aflau din nou în Pomerania. În cele din urmă, căzuse și Minorca. Din Canada, Montcalm amenința forturile de la granița americană. Niciodată un război nu începuse sub auspicii mai sumbre. Sunase ceasul lui Pitt. „Știu că eu sînt în stare să salvez această țară“, i-a spus el ducelui de Devonshire, „și nimeni altcineva n-o poate face.“ A trimis înapoi trupele străine plătite să apere Anglia de invazie. A dezavuat capitularea lui Cumberland. Viața devenise trepidantă în cadrul greoi al administrației engleze. Înainte de încheierea anului se părea că zeița Fortuna, recunoscîndu-și stăpînul, trecuse de partea lui. Datorită fondurilor pe care Pitt reușise să le deblocheze cu mari eforturi de elocvență în tinerețe, Frederick i-a învins pe francezi la Rossbach și pe austrieci la Leuthen.

Și așa au început anii de glorie aproape sufocantă pentru Pitt și țara sa. Francezii erau izgoniți din Hanovra; olandezii, pescuind în apele tulburi ale intrigii orientale, au fost opriți de Clive și siliți să se predea la Chinsura; Cape Bretona a fost ocupat din nou și numele „Marelui Membru al Camerei“ avea să fie imprimat pe hartă la Pittsburg, Pennsylvania. Principalele două flote franceze, cea din Mediterana și cea din Canalul Mînecii, au fost învinse fiecare în parte. Imediat după ocuparea Louisbourg-ului, amiralul Boscawen a primit misiunea de a supraveghea escadronul din Toulon. L-a surprins dormind în Strîmtoarea Gibraltar; a distrus cinci nave și a adus restul în Golful Cadiz, sub blocadă și în imposibilitate de a acționa. Trei

luni mai tîrziu, într-o zi mohorîtă de noiembrie, în timp ce sufla un vînt puternic printre stîncile neconsemnate pe hartă, amiralul Hawke a anihilat flota de la Brest. În perioada rămasă pînă la încheierea războiului, Quiberon a fost un punct naval englez în care marinarii îşi petreceau timpul liber şi îşi întreţineau sănătatea cultivînd varză pe pămîntul francez. Între aceste victorii, Wolfe a căzut la Quebec, lăsîndu-l pe Amherst să desăvîrşească cucerirea Canadei, în timp ce Clive şi Eyre Coote distrugeau ultimele rămăşiţe ale puterii franceze din India. Britanicii păreau să fie răsplătiţi cu premii tot mai strălucitoare. Pitt a propus să se cucerească Indiile spaniole, de Est şi de Vest, să se captureze flota constituită pentru transportul anual al trezoreriei. Dar în acest moment suprem al carierei sale, cînd pacea şi securitatea lumii păreau să fie în mîinile lui, Cabinetul a refuzat să-l sprijine, iar el a demisionat.

Aceste triumfuri şi dezastre trebuie analizate cu luare-aminte. În America, Pitt se confrunta cu o misiune dificilă şi complexă. Guvernatorii coloniilor engleze erau conştienţi de multă vreme de pericolele aflate dincolo de frontierele lor. Francezii se deplasau în voie de-a lungul apelor din spatele barierei muntoase reprezentate de Alegani şi îşi extindeau alianţele cu pieile-roşii în încercarea de a stabili legătura între colonia lor din sud, Louisiana, şi Canada, în nord. Astfel, s-ar fi limitat ieşirea la mare a aşezărilor englezeşti şi s-ar fi pus capăt extinderii lor spre vest. Războiul a izbucnit în 1755. Generalul Braddock a venit din Anglia ca să restabilească autoritatea britanică la vest de Alegani, dar forţele lui au fost zdrobite de francezi şi indieni în Pennsylvania. În această campanie, un tînăr ofiţer din Virginia, pe nume George Washington, a luat primele lecţii de artă militară. Coloniile din Noua Anglie erau vulnerabile în faţa unui atac dinspre valea Hudson, calea cea mai uşoară pentru invadatori. A început lupta pentru ocuparea văii. Organizarea a fost sub orice critică. Fiecare dintre colonii a încercat să-i respingă pe indieni şi pe francezi cu ajutorul propriilor miliţii. Le unea doar neîncrederea faţă de guvernul de acasă. Deşi acum existau peste un milion de americani de origine britanică, un număr cu mult mai mare decît al francezilor,

dezbinarea dintre ei a anihilat acest avantaj. Numai comportamentul plin de tact al lui Pitt a asigurat cooperarea lor, dar chiar şi în aceste condiţii, pe tot parcursul războiului comercianţii din colonii au continuat să-i aprovizioneze pe francezi cu diverse mărfuri, sfidînd guvemul şi interesul lor comun.

Anul 1756 a fost dezastruos pentru Anglia nu numai în America, dar şi pe toate celelalte fronturi. Printre altele, a pierdut Oswego, singurul fort englezesc de la Marile Lacuri. Nici campania din 1757 nu a fost mai reuşită. Fortăreaţa Louisburg, care domina Golful St. Lawrence, fusese ocupată de forţa anglo-colonială în anii 1740 şi apoi restituită Franţei prin tratatul de pace de la Aix-la-Chapelle din 1748. Trupele englezeşti au primit misiunea s-o ocupe din nou. Ele erau comandate de un ofiţer ineficient şi lipsit de spirit întreprinzător, lordul Loudon. Acesta a concentrat la Halifax trupele din Noua Anglie pe care coloniile erau dispuse să le trimită, lăsînd valea Hudson deschisă pentru francezi. La capătul văii se aflau trei forturi mici: Crown Point, Edward, William Henry. Francezii, sub comanda guvernatorului Canadei, Montcalm, şi cu aliaţii lor indieni, au trecut frontiera prin munţii împăduriţi şi au asediat fortul William Henry. Mica garnizoană colonială a rezistat cinci zile, dar în cele din urmă a fost silită să se predea. Montcalm nu a reuşit să împiedice masacrarea prizonierilor de către indieni. Tragedia s-a întipărit adînc în memoria locuitorilor din Noua Anglie. Loudon a fost învinovăţit pentru cele întîmplate. Englezii nu făceau nimic pentru a-i apăra; în timp ce Noua Anglie era lăsată descoperită în faţa francezilor, trupele care ar fi putut să intervină în sprijinul lor îşi pierdeau timpul la Halifax. Şi într-adevăr, pe la sfîrşitul lui iulie, Loudon a decis că Louisburg era imposibil de ocupat, astfel că a renunţat să mai întreprindă vreo acţiune.

În acel moment, Pitt şi-a îndreptat atenţia către războiul american. În tot timpul iernii a studiat hărţile şi a trimis depeşe ofiţerilor şi guvernatorilor. În 1758 s-a elaborat un plan strategic în trei părţi. Loudon a fost rechemat în Anglia. Succesorul lui, Amherst, împreună cu brigadierul Wolfe şi cu sprijin naval de la Halifax, trebuia să urce pe St. Lawrence şi să dea lovitura la Quebec. O altă armată condusă de Abercromby urma să ocupe Lacul George din capătul văii Hudson şi să încerce să

facă joncțiunea cu Amherst și Wolfe înainte de Quebec. O a treia forță, sub conducerea brigadierului Forbes, avea misiunea de a înainta pe valea Ohio din Pennsylvania și de a ocupa fortul Duquesne, unul din posturile franceze de pe fluviile Ohio și Mississippi. Flota era dispusă în așa fel încît să împiedice sosirea întăririlor din Franța.

La Whitehall exista o minte capabilă să conceapă și să conducă aceste eforturi, dar controlul de la o distanță de aproape trei mii de mile era imposibil pe vremea navigației cu pînze. Amherst și Wolfe mărșăluiau la frontiera de nord cu Canada. În iulie, Louisburg a fost ocupat. Dar Abercromby, care înainta dinspre Ticonderoga, s-a rătăcit prin pădurile dese; armata lui a suferit o înfrîngere decisivă, ceea ce a dus la stoparea înaintării. Acțiunea din Pennsylvania s-a dovedit mai inspirată. Fortul Duquesne a fost ocupat și distrus și locul redenumit Pittsburg; dar lipsa de oameni și de organizare i-a obligat pe britanici să se retragă la sfîrșitul campaniei. Într-o depeșă către Pitt, Forbes a descris situația în acești termeni: „M-am amăgit zadarnic la început că am fi putut mobiliza forțele din Virginia și Pennsylvania și îmi pare rău să constat că, abstracție făcînd de cîțiva ofițeri, tot restul reprezintă o adunătură de hangii faliți, jochei de curse și negustori de indieni, iar oamenii pe care îi comandă sînt o copie fidelă a ofițerilor lor și nici nu poate fi altfel, de vreme ce provin din drojdia societății din țările de origine..." Aceste observații reflectă înrăutățirea relațiilor și lipsa totală de înțelegere dintre ofițerii britanici și coloniștii americani.

Rezultatele s-au dovedit destul de modeste în raport cu eforturile depuse, dar Pitt era neînduplecat. Și-a dat seama că este nevoie de o ofensivă combinată de-a lungul întregii frontiere, din Noua Scoție pînă la Ohio. Raidurile izolate în interiorul teritoriului francez nu puteau conduce la un rezultat decisiv. În ziua de 29 decembrie 1758 Amherst a primit instrucțiuni în acest sens. Necesitatea de a se opri expansiunea francezilor a fost subliniată din nou. „Ar fi de dorit", se spunea în continuare în instrucțiuni, „ca operațiunile de pe malul Lacului Ontario să fie împinse pînă la Niagara pentru ca să poată fi inițiată o acțiune împotriva fortului de acolo, căci un eventual succes ar permite înființarea unui dominion neîntrerupt pe acel lac și în același

timp ar tăia în mod efectiv legătura între Canada şi aşezările franceze din sud."

De asemenea, se vorbea despre necesitatea de a se cîştiga aliaţi în rîndul indienilor. Amherst nu lua prea mult în calcul o asemenea posibilitate. Cu cîteva luni mai înainte îi scrisese lui Pitt că i se promisese un număr mare de indieni: „Sînt o adunătură de oameni leneşi, beţivi şi neisprăviţi, dar dacă ar putea să ne fie totuşi de folos, asta se va întîmpla atunci cînd vom ataca efectiv. Francezii se tem de ei mai mult decît este cazul; dacă vor veni în număr mare, s-ar putea să producă efectul scontat." Cu toate acestea, englezii au avut noroc că cele şase popoare irocheze care ocupau poziţii-cheie între englezi şi francezi în apropiere de Marile Lacuri erau în general prietenoase. Aceştia, la fel ca şi coloniştii americani, urmăreau îngroziţi planurile francezilor de pe Ohio şi Mississippi.

În conformitate cu noul plan, un an mai tîrziu Marina trebuia să atace Franţa în Indiile de Vest, iar invadarea Canadei în sus pe St. Lawrence urma să se desfăşoare cu mai multă forţă ca înainte în pofida experienţelor amare ale trecutului. De la campania din 1711 se făcuseră mai multe încercări de înaintare pe marele fluviu. În rapoartele sale, Wolfe menţiona „aversiunea totală" a Marinei faţă de această sarcină. Era într-adevăr foarte periculos. Dar acţiunea urma să fie sprijinită de înaintarea în susul fluviului Hudson împotriva fortului francez de la Niagara, pe Marile Lacuri, a cărui importanţă fusese subliniată de Pitt în instrucţiunile sale.

Planul s-a dovedit inspirat. Anul 1759 a adus faimă armatelor engleze în întreaga lume. În mai, Marina a ocupat Guadelupe, cea mai bogată insulă de zahăr din Indiile de Vest. În iulie Amherst a anexat Ticonderoga şi fortul Niagara, stabilind astfel frontiera americană la Marile Lacuri. În septembrie expediţia de pe St. Lawrence a atacat Quebecul. Wolfe a condus personal o echipă de recunoaştere pe rîu în timpul nopţii şi i-a îmbărbătat pe ofiţeri recitînd *Elegia* lui Gray: „Drumurile gloriei nu duc decît la mormînt". Datorită strălucitei cooperări între Armata de uscat şi Marină, Wolfe şi-a debarcat oamenii şi i-a condus pe cărări neştiute, la adăpostul întunericului, pe pantele abrupte ale Dealurilor Abraham. În lupta care a urmat Montcalm

şi-a pierdut viața, iar fortăreața-cheie a Canadei a fost ocupată. Wolfe, rănit mortal, a apucat să vadă victoria consolidată şi s-a stins din viață murmurînd: „Acum, Domnul fie lăudat, voi muri în pace".

Dar a mai fost nevoie de încă un an de lupte înainte de cucerirea Canadei pentru lumea anglofonă. În mai 1760 garnizoana britanică din Quebec avea să fie eliberată de sub asediul de iarnă. Cu multe precauțiuni, Amherst a ajuns la Montreal. În septembrie oraşul a căzut şi marea provincie a Canadei franceze şi-a schimbat stăpînul.

Inactivitatea flotei franceze a fost definitorie pentru acest război. Dacă ar fi instituit blocada New York-ului în 1759, în timp ce vasele engleze erau masate la Halifax ar fi putut contracara înaintarea lui Amherst spre Montreal. Iar dacă ar fi atacat Halifaxul după plecarea lui Wolfe şi a vaselor englezeşti spre St. Lawrence ar fi avut şanse să cîştige campania pentru Quebec. Dar acum era prea tîrziu. În continuare, englezii au trimis alte întăriri navale în Lumea Nouă. În 1761, Amherst a organizat o expediție în Martinica. Obținerea altui premiu comercial consistent a fost primită cu mare bucurie la Londra. Într-una din scrisorile sale, Horace Walpole scria: „Îți spun eu, elocvența lui Pitt a cucerit Martinica... Romanilor le-au trebuit trei sute de ani ca să cucerească lumea. Noi am supus globul în trei campanii – un glob atît de mare."

America de Nord a devenit astfel sigură pentru vorbitorii de limbă engleză. Pitt cucerise nu numai Canada, cu rezervele ei bogate de peşte şi comerțul cu indienii, dar îndepărtase pentru totdeauna pericolul ca imperiul colonial francez să se întindă de la Montreal la New Orleans. Dar nu ştia că tocmai dispariția primejdiei reprezentate de francezi avea să ducă la secesiunea finală a coloniilor engleze de Imperiul Britanic.

Succesul lui Pitt avea să-i accelereze căderea. Aşa după cum Marlborough şi Godolphin se confruntaseră cu un val crescînd de îngrijorare din cauza războiului după Malplaquet, tot aşa şi Pitt, un personaj izolat în propriul guvern, era martorul unei aversiuni crescînde față de război după victoriile din 1759. Lumea vedea în el „Marele Membru al Camerei Comunelor".

Acest om singuratic şi dictatorial le înflăcărase imaginaţia. Străpunsese cercul îngust al politicii aristocratice şi forţa şi elocvenţa lui se bucuraseră de sprijinul său. Încălcînd convenţiile vremii, el folosise Camera Comunelor ca pe o platformă de la care se adresase ţării. Discursurile lui studiate, concepute în cel mai auster stil clasic erau destinate unui public mai larg şi nu celor care deţineau locuri la Newcastle. Pitt dispreţuia partidele şi organizaţiile de partid. Cariera lui ilustra individualismul în politică. Marea lui putere de muncă şi de concentrare îi obosea pe toţi cei cu care venea în contact. Atins încă din tinereţe de o formă severă de gută, a trebuit să se lupte cu sănătatea sa precară pe tot parcursul perioadei dificile de guvernare în condiţii de război. Abia dacă mai catadicsea să-şi vadă colegii. Toate problemele se rezolvau din biroul lui, cu excepţia celor discutate în şedinţele săptămînale cu Newcastle şi Secretarul Trezoreriei consacrate stabilirii finanţelor şi a strategiei, a banilor şi trupelor pentru Wolfe şi Clive, a subvenţiilor pentru Frederick cel Mare. Dar puterea lui era efemeră. Avea duşmani nu numai în interiorul guvernului, printre colegi deranjaţi de aroganţa şi secretomania lui, dar şi printre vechii aliaţi politici –, Prinţesa de Wales şi cercul ei de la Leicester House. Aici tînărul moştenitor al tronului era crescut în conformitate cu vederile opoziţiei reprezentate de mama sa şi de confidentul acesteia, contele de Bute. Pitt fusese candidatul lor ales pentru zilele însorite cînd bătrînul rege avea să moară. Acum îl considerau un dezertor. Au etichetat acceptarea funcţiei, în 1746, drept un act de trădare. Bute, prin poziţia sa specială la viitoarea Curte, era cel mai primejdios dintre oponenţii lui Pitt, şi el a fost cel care a incitat opinia publică şi presa împotriva politicii de război a ministrului.

Poziţia lui Pitt era realmente periculoasă. Distrusese puterea franceză din India şi America de Nord şi ocupase posesiunile acesteia din Indiile de Vest. Se părea că Anglia obţinuse tot ceea ce voia. Mai rămînea doar alianţa nepopulară cu Prusia, şi lui Bute i-a fost foarte uşor să transforme sentimentele de îngrijorare într-o opoziţie efectivă împotriva lui Pitt. Printre colegii săi erau unii care se îndoiau cu adevărat de înţelepciunea continuării războiului de pe urma căruia Anglia cîştigase probabil mai mult decît putea duce; războiul o ridicase

încă o dată la înălțimea atinsă după Ramillies. Dar acesta presupunea mari costuri. Atrăsese deja după sine consecințele inevitabile chiar şi în cazul celui mai glorios război. Impozitelor grele pe industrie şi agricultură li se adăugau averile uriaşe ale companiilor de investiții şi contractorilor. În zadar încerca Pitt să argumenteze că nu se putea asigura o pace satisfăcătoare şi durabilă atîta vreme cît Franța nu era înfrîntă în Europa. Începerea tratativelor înainte ca Franța să fie anihilată ar fi însemnat repetarea greşelilor făcute de Tory la Utrecht şi obținerea unui moment de respiro pînă la următorul conflict. Pitt şi-a dat seama cu amărăciune de vulnerabilitatea poziției sale. Glorioasa lui politică de război imperial se soldase cu plata unor subvenții detestate şi costisitoare destinate Prusiei, despre care ştia că sînt esențiale pentru anihilarea definitivă a puterii franceze.

În octombrie 1760 regele George a murit. Niciodată nu-l agrease pe Pitt, dar învățase să-i respecte calitățile. Comentariul ministrului este edificator: „A-l sluji pe rege poate fi o datorie, dar este cel mai neplăcut lucru posibil pentru cei care au această onoare". Noul stăpîn îl privea cu ostilitate. George al III-lea avea idei foarte clare în legătură cu ceea ce dorea şi încotro se îndrepta. Voia să fie rege, un rege pe care toți concetățenii să-l urmeze şi să-l respecte. În timpul lungului regim al whig-ilor, Camera Comunelor devenise o autocrație iresponsabilă. Nu ar fi mai în siguranță libertățile acestei țări în mîinile unui monarh tînăr, onorabil şi virtuos decît sub oblăduirea unei facțiuni care guvernează țara printr-o Cameră a Comunelor coruptă? Trebuia să se pună capăt nepotismului, urmînd ca monarhul să-şi aleagă singur miniştrii şi să-i sprijine, pentru a lichida definitiv corupția din viața politică. Dar într-o astfel de monarhie, care putea fi locul lui Pitt, care nu datora nimic corupției, nimic Coroanei şi totul numai poporului şi capacității sale de a domina Camera Comunelor? Atîta timp cît era la putere trebuia să împartă regatul cu Cezarul. Nu avea încotro. Fără să se lase derutată de profundul lui respect pentru persoana şi funcția lui George al III-lea, lumea nutrea convingerea că Pitt era un om mare, iar regele un individ foarte limitat. Bute, „ministrul din spatele cortinei", devenise atotputernic la Curte. Newcastle, care vociferase mult timp din cauza comportamentului dominator şi dur al colegului său, era

gata să comploteze împotriva lui. Se vorbea despre pace. Negocierile au început la Haga, dar s-au întrerupt ca urmare a refuzului lui Pitt de a renunța la Prusia. Ministrul de Război francez, Choiseul, la fel ca și Torcy cu cincizeci de ani mai înainte, a întrezărit șansa care i se oferea. Și-a dat seama că puterea lui Pitt era în declin. În 1761 a încheiat o alianță strînsă cu Spania, iar în septembrie negocierile cu Anglia s-au întrerupt. Beneficiind de sprijinul Spaniei, Franța avea toate șansele să-și recapete dominația în Lumea Nouă.

Pitt spera că războiul cu Spania va genera același val de simpatie populară ca și în 1739. Perspectiva de a le smulge spaniolilor alte colonii s-ar fi putut să le surîdă. Propunerea lui de a le declara război a fost înaintată Cabinetului. Dar s-a trezit izolat. A ținut un discurs înflăcărat în fața colegilor. „Dacă voi fi împuternicit am să preiau conducerea, dar nu pot fi făcut răspunzător pentru nimic dacă nu conduc." A primit o ripostă fulminantă din partea vechiului dușman a cărui carieră o sfărîmase, Carteret, acum lord Granville. „Cînd domnul vorbește despre răspundere în fața poporului folosește limbajul Camerei Comunelor și uită că în acest consiliu singurul împuternicit este regele." Neavînd altă soluție, și-a dat demisia.

William Pitt este alături de Marlborough unul dintre cei mai mari oameni ai Angliei din perioada cuprinsă între anii 1689–1789. „Este fără precedent în istoria lumii", scria Carlyle, „faptul că vreme de patru ani a fost regele Angliei." Nu poate fi considerat singurul om de stat englez care a gîndit în termenii unei politici mondiale și care a extins la scară mondială conceptele lui William al III-lea. Dar este primul mare personaj al Angliei imperiale. Pitt a folosit forța opiniei publice în sprijinul politicii, slăbind monopolul îngust al marilor case whig. Perioada lui eroică se încheiase. „Alcătuiți un singur popor!", le comanda el facțiunilor. Cinci ani mai tîrziu avea să dețină din nou o funcție înaltă în pofida sănătății sale precare. Între timp, discursurile lui magnifice au inspirat politicile succesorilor săi.

Lipsit de sprijinul reprezentat de reputația lui Pitt, ducele de Newcastle a devenit o victimă ușoară în mîinile lordului Bute care a preluat încet-încet treburile administrației. Singura lui

calificare pentru această funcție, în afara averii sale uriașe și a voturilor scoțienilor, o constituia faptul că fusese groom al mamei regelui. Pentru prima oară după asasinarea ducelui de Buckingham guvernarea Angliei era încredințată unui om fără nici un fel de experiență politică, singura lui legătură cu Parlamentul fiind calitatea sa de reprezentant al Scoției o scurtă perioadă de timp în urmă cu douăzeci de ani. Populația londoneză și-a dat verdictul în legătură cu alegerea făcută de rege ilustrîndu-l printr-o cizmă și un jupon.

La trei luni după demisia lui Pitt, guvernul a fost silit să declare război Spaniei. S-au repurtat noi succese în Indiile de Vest și în alte locuri. Flota britanică a ocupat portul Havana, care dirija rutele comerciale ale Spaniei și mișcările Flotelor Trezoreriei. În Oceanul Pacific, o expediție din Madras a ajuns în Filipine și a ocupat Manila. Pe mare și pe uscat, Anglia era stăpîna lumii din afară. Aceste realizări au avut urmări importante.

La cincizeci de ani după Tratatul de la Utrecht, Anglia a semnat o nouă pace cu Franța. Bute l-a trimis pe ducele de Bedford la Paris să negocieze termenii acesteia. Ducele considera că țara sa anexase prea multe teritorii și că se va afla într-o permanentă primejdie din partea coalițiilor europene, la care se adăugau atacurile popoarelor nemulțumite. După părerea lui era necesar ca Franța și Spania să fie calmate, urmînd să li se restituie cuceririle. Pitt, pe de altă parte, cerea ca inamicului să i se dea o lovitură decisivă. Pentru el nu exista pace sigură sau permanentă atîta vreme cît Franța și Spania nu erau puse într-o poziție dezavantajoasă pe termen lung. Deoarece nu putea lua parte la negocieri, a denunțat vehement tratatul care submina securitatea țării.

Achizițiile britanice consfințite prin pacea de la Paris din 1763 erau totuși considerabile. În America, fuseseră anexate Canada, Noua Scoție, Cape Breton și insulele adiacente, iar navele engleze obținuseră dreptul de a naviga pe Mississippi, aspect foarte important pentru menținerea comerțului cu indienii. În Indiile de Vest Anglia a dobîndit Grenada, St. Vincent, Dominica, Tobago. De la Spania a primit Florida. În Africa a menținut Senegalul. În India, Compania Indiilor de Est și-a

păstrat toate cuceririle şi deşi s-au retrocedat punctele comerciale, ambiţiile politice ale francezilor în subcontinent au fost în cele din urmă anihilate. În Europa, Anglia a redobîndit Minorca, iar fortificaţiile de la Dunkerque au fost demolate.

Istoricii au dat o înaltă apreciere tratatului care consacra Anglia ca putere imperială, dar slăbiciunile strategice ale acestuia au fost trecute sub tăcere. Era o expunere perfectă a principiilor ducelui de Bedford. Puterea navală a Franţei rămăsese intactă. În America, ea primea înapoi insulele St. Pierre şi Miquelon din Golful St. Lawrence, inclusiv dreptul de a pescui în largul coastelor Newfoundland. Aceasta era pepiniera marinei franceze unde erau angajaţi în permanenţă aproximativ paisprezece mii de oameni. Ei puteau forma baze sau centre navale pentru a trece prin contrabandă mărfuri franceze în provincia pierdută, Canada. În Indiile de Vest cel mai preţios trofeu de război, insula zahărului, Guadelupe, a fost şi ea restituită, împreună cu Martinica, Belle Isle, St. Lucia. Guadelupe era aşa de bogată, încît guvernul britanic se gîndea s-o păstreze şi să le returneze în schimb francezilor Canada. Aceste insule erau şi baze navale excelente ce puteau fi utilizate în viitor împotriva Angliei. Spania a recîştigat portul Havana în Indiile de Vest, care controla strategia maritimă din Caraibe. De asemenea, i s-a restituit şi Manila, un centru important pentru comerţul cu China. Dacă englezii le-ar fi păstrat, flotele Franţei şi Spaniei ar fi rămas de-a pururi la cheremul lor. În Africa, în ciuda protestelor lui Pitt, Franţa a primit înapoi Goree – o bază pentru piraţi în apropiere de drumurile comerciale ale Indiei de Est. Mai mult chiar, tratatul nu a ţinut deloc seama de interesele lui Frederick cel Mare, care fusese lăsat să se descurce singur. Fostul aliat nu a iertat niciodată Anglia pentru această trădare, care a rămas mult timp întipărită în memoria conducătorilor prusaci.

Aceste condiţii nu răspundeau nici pe departe aşteptărilor ţării, astfel încît, în pofida dorinţei generale de pace, părea îndoielnic ca Parlamentul să le ratifice. Într-un fel sau altul trebuia asigurată majoritatea şi mijloacele erau foarte cunoscute. S-au aplicat toate strategiile de conducere a Parlamentului. Lorzii şi membrii Camerei Comunelor despre care se ştia că sînt ostili

guvernului au fost demişi din toate funcţiile pe care avuseseră norocul să le dobîndească. Nu a servit la nimic faptul că Pitt a denunțat tratatul şi a prevestit războiul. El a fost aprobat cu 319 voturi pentru şi 65 împotrivă. Reconcilierea a avut cîştig de cauză. Dar verdictul sumbru al omului care asistase la schilodirea intenționată a lucrării sale reflecta adevărul istoric. El vedea aici semințele unui viitor război. „Pacea va fi nesigură, pentru că a redat duşmanului măreția lui anterioară. În acelaşi timp, s-a dovedit neinspirată deoarece locurile cîştigate nu au fost echivalente cu cele cedate."

CAPITOLUL 6

Cearta cu Anglia

Urcarea pe tron a lui George al III-lea a marcat o schimbare profundă în politica engleză. Sub aspect teoretic şi legislativ, monarhia deţinea în continuare o putere decisivă în elaborarea politicii, în alegerea miniştrilor, în acordarea funcţiilor şi cheltuirea banilor. În acestea şi în multe alte domenii acţiunea personală a regelui fusese secole la rînd unanim acceptată şi numai după instalarea dinastiei de Hanovra regele îşi exercitase influenţa prin intermediul miniştrilor whig din Parlament. Walpole şi Newcastle fuseseră mai mult decît miniştri; erau aproape regenţi. Au existat mai multe considerente care au făcut ca ei şi sprijinitorii lor să dobîndească şi să păstreze o asemenea putere timp de aproape o jumătate de secol. Atît George I, cît şi George al II-lea erau de origine germană şi nu se bucurau de simpatie. Interesele lor se îndreptau spre Hanovra şi continentul european şi urcaseră pe tron cu sprijinul partidului whig. Acum, totul se schimbase. George al III-lea era sau îşi închipuia că este englez prin naştere şi educaţie. Oricum, făcea eforturi în acest sens. Primise o educaţie foarte riguroasă în Anglia de la mama sa şi de la contele de Bute, care era scoţian şi un tory în ochii oponenţilor săi. Prima scriere literară a lui George păstrată pînă în zilele noastre este un eseu despre Alfred cel Mare conceput la vîrsta copilăriei. „George, fii rege“, îi spusese mama lui, potrivit tradiţiei, iar George s-a străduit din răsputeri s-o asculte. Faptul că a eşuat în chestiunile esenţiale ale domniei s-ar putea să fi fost, în perspectivă, adevărata şansă pentru libertatea finală a Angliei. Din dezastrele care au urmat s-a plămădit sistemul parlamentar de guvernare aşa cum îl cunoaştem astăzi, dar dezastrele au fost totuşi cumplite şi cu consecinţe pe termen lung. În momentul morţii lui George,

America se separase de Regatul Unit, primul Imperiu Britanic se prăbuşise, iar regele însuşi înnebunise.

Competiția cu America a început să domine scena politică britanică. Teritorii vaste reveniseră Coroanei ca urmare a Războiului de Şapte Ani. De la frontiera canadiană pînă în Golful Mexic, întreaga zonă continentală a coloniilor americane a devenit teritoriu britanic şi parcelarea acestuia a provocat noi tulburări în rîndul coloniştilor. Mulți dintre ei, precum George Washington, formaseră companii pentru a cumpăra de la indieni aceste teritorii de graniță, dar o proclamație regală a limitat achizițiile şi a interzis popularea zonelor respective. Washington, printre alții, a ignorat interdicția şi i-a scris agentului său funciar dîndu-i dispoziție „să cumpere cîteva dintre teritoriile cele mai valoroase din partea regelui (pe Ohio), ceea ce cred că se va putea realiza după un timp, fără a ține seama de proclamația care restricționează achizițiile şi interzice popularea acestor zone, în general: *căci nu pot privi această proclamație (dar aceasta să rămînă doar între noi) decît ca pe un expedient temporar menit să-i liniştească pe indieni*"* Această încercare a guvernului britanic de a reglementa situația noilor teritorii a provocat multă nemulțumire printre plantatori, mai ales în coloniile din centru şi din sud.

George al III-lea era decis să oblige coloniile să contribuie la cheltuielile Imperiului şi la întreținerea garnizoanelor din Lumea Nouă. Avea argumente puternice în acest sens. Anglia pusese la dispoziție trupe şi bani în lupta cu Franța pentru protejarea lor şi chiar pentru a le asigura supraviețuirea; dar metodele adoptate de guvernul britanic erau ineficiente şi imprudente. S-a decis să se impoziteze importurile din colonii şi în 1764 Parlamentul a votat Legea melasei. Această măsură adoptată inițial în 1733 pentru a-i proteja pe producătorii de zahăr din Indiile de Vest, a creat un monopol al Indiilor de Vest în comerțul cu zahăr în cadrul Imperiului şi a avut drept consecință impunerea unor taxe grele pentru importurile străine. Acestea erau ocolite de multă vreme de colonişti care nu aveau

* Sublinierea autorului.

altă posibilitate de a face rost de monedă forte pentru a-şi plăti creditorii englezi decît vînzîndu-şi produsele pentru melasă în Indiile de Vest spaniole şi franceze. Noile reglementări reprezentau o lovitură serioasă pentru ei. Aşa cum avea să declare un comerciant: „Restricţiile impuse de Parlament ne obligă să folosim vasele în vederea obţinerii unui profit, căci nu avem nici o perspectivă pe pieţele din propriile noastre insule şi nu putem vinde în altă parte ca să obţinem ceva în schimb.“

Rezultatele au fost nesatisfăcătoare de ambele părţi ale Atlanticului. Guvernul britanic a descoperit că impozitele aduceau foarte puţini bani, iar comercianţii englezi, deja îngrijoraţi din cauza debitorilor lor americani, nu doreau să destabilizeze şi mai mult finanţele coloniilor. Impozitarea indirectă a comerţului fiind atît de puţin profitabilă, Grenville şi locotenentul său Charles Townshend s-au consultat cu juriştii în vedere perceperii unei taxe directe pe colonii. Aceştia şi-au dat avizul, şi Grenville a propus ca toate documentele oficiale din colonii să fie timbrate în schimbul unei taxe. Agenţii coloniali de la Londra au fost informaţi şi au discutat prin poştă un plan cu Adunările din America. Nu s-au auzit proteste deşi coloniştii obiectaseră întotdeauna împotriva taxării, astfel că în 1765 Parlamentul a votat Legea timbrului.

Cu două excepţii, aceasta nu reprezenta o povară grea. Timbrele pe documentele legale nu puteau asigura în nici un caz un venit mare. Taxa de timbru din Anglia sporea în fiecare an bugetul cu 300 000 de lire. Extinderea acesteia în America ar fi adus încă 50 000 de lire. Dar legea includea şi o taxă pe ziare, şi mulţi gazetari erau partizani vehemenţi ai partidului extremist din America; comercianţii americani erau revoltaţi pentru că taxa trebuia plătită în lingouri de care aveau nevoie pentru a echilibra balanţa deficitară cu Anglia. Disputa a scos la suprafaţă elementele cele mai violente din America şi le-a dat şansa să experimenteze rezistenţa organizată. Viitorii lideri revoluţionari ai ieşit din anonimat – Patrick Henry în Virginia, Samuel Adams în Massachusetts, Christopher Gadsden în Carolina de Sud – şi au atacat atît legalitatea politicii guvernamentale cît şi slăbiciunea celor mai mulţi dintre comercianţii americani. A început să se afirme un element radical neînsemnat, dar bine organizat. Cu

toate acestea, deşi s-a vociferat mult şi delegaţii protestatari au convocat un Congres al Legii timbrului, în America nu exista unitate de opinie. Distribuitorii de timbre au fost atacaţi, li s-au devastat casele şi birourile, dar toate acestea au reprezentat opera unor tineri comercianţi şi avocaţi care încercau să dezmorţească mulţimea amorfă. Opoziţia cea mai eficientă a venit din partea comercianţilor englezi, care şi-au dat seama că legea le punea în pericol şansele de a-şi recupera datoriile, astfel că au denunţat-o ca fiind contrară intereselor comerciale reale ale Imperiului şi un adevărat pericol pentru resursele coloniale.

Personalitatea lui George al III-lea exercita o influenţă preponderentă asupra evenimentelor. Era unul dintre cei mai conştiincioşi suverani care ocupaseră vreodată tronul Angliei. Cu gusturi simple şi lipsit de pretenţii, avea înfăţişarea tipică a unui soldat din gardă. Dar gîndea ca un membru al Casei de Hanovra, vădind o capacitate infinită de a stăpîni detaliul, şi avea posibilităţi limitate în mînuirea resurselor largi şi în stăpînirea principiilor fundamentale. Avea un mare curaj moral şi o obstinaţie manifestă, iar încăpăţînarea lui încuraja atitudinea rigidă a guvernului său. Răspunderea lui pentru ruptura finală este incontestabilă. Nu i-a putut înţelege pe cei care se temeau de consecinţele unei politici coercitive. Se exprima în termeni duri. „Am descoperit cu uimire că unii dintre supuşii mei erau dispuşi să încurajeze atitudinile rebele care din nefericire se manifestă în cîteva dintre coloniile mele din America. Avînd deplină încredere în înţelepciunea Parlamentului, Marele Consiliu al Naţiunii, voi aplica în mod constant acele măsuri pe care le-a recomandat pentru sprijinirea drepturilor constituţionale ale Marii Britanii şi pentru protecţia intereselor comerciale ale regatului meu."

Dar acum, copleşit de dominaţia lui Grenville şi a prietenilor lui, alarmat de dezordinea crescîndă din ţară, conştient în sfîrşit de prostia pe care o făcuse înstrăinîndu-şi familiile whig, regele a încercat o reconciliere. În iulie 1765 marchizul de Rockingham, un whig timid şi cu intenţii bune care a fost tulburat de comportamentul lui George, s-a apucat să formeze un guvern şi a desemnat în funcţia de secretar particular un tînăr irlandez pe

nume Edmund Burke, cunoscut deja în cercurile literare ca un scriitor inteligent şi un orator strălucit. Era însă şi un mare gînditor politic. Examinînd politica şi spiritul englez cu oarecare detaşare de străin, s-a dovedit capabil să diagnosticheze situaţia cu multă imaginaţie şi perspicacitate, dincolo de interesele celor care erau absorbiţi de afacerile zilnice şi tributari modului de gîndire tradiţional.

Istoria politică a anilor de după 1714 a condus la o degradare şi, în ultimă instanţă, dizolvarea partidelor. Activitatea personală a suveranului după 1760 şi apariţia unor probleme majore de principiu i-au surprins pe whigs descoperiţi şi dezbinaţi în clanuri rivale. Tactica regelui îi paralizase. Burke îşi propusese să creeze din grupul Rockingham, grup cu principii înalte, dar slab reprezentat şi fără idei originale proprii, un partid politic eficient. El avea să vină cu ideile, dar trebuia mai întîi să-i convingă pe whigs că un partid poate fi format şi ţinut laolaltă pe baza unor principii comune. Se impunea, totodată, revizuirea concepţiei larg răspîndite potrivit căreia partidul ca atare era ceva neonorabil, concepţie care se statornicise datorită dispreţului profund al lui Pitt pentru afacerile şi organizaţiile de partid. Conform tradiţiei, politicienii care se aflau acum la putere nu trebuia să se ostenească să participe la şedinţele Parlamentului, ci urma să se retragă la moşiile lor de la ţară şi să aştepte întoarcerea favorurilor regale şi redistribuirea funcţiilor oficiale. Individualiştii de diverse şcoli, ca Shelburne şi Henry Fox, se opuneau constant eforturilor lui Burke de a-i organiza într-un partid. „Dumneata crezi", îi scria Henry Fox lui Rockingham, „că poţi să aduci servicii ţării perpetuînd o opoziţie sterilă. Eu afirm că este imposibil s-o slujeşti altfel decît venind la putere."

Un program constant care să fie susţinut în opoziţie şi realizat în momentul preluării puterii, aceasta era concepţia lui Burke despre un partid politic şi soluţionarea noilor chestiuni care se iveau ulterior presupunea în mod obligatoriu existenţa unui program. În legătură cu Irlanda, America, India, atitudinea lui Burke era diferită. Pleda pentru o conciliere cu coloniile, pentru diminuarea restricţiilor impuse comerţului irlandez şi guvernarea Indiei pe aceleaşi baze morale ca şi a Angliei. În cele din urmă, a

reuşit să-şi asigure şi sprijinul partidului său. În ţară a propus eliberarea Parlamentului de sub dominaţia Coroanei prin abolirea numeroaselor sinecuri şi prin diminuarea corupţiei. Ceea ce îi lipsea era, aşa cum spunea chiar el, „puterea şi achiziţia“ pe care le putea oferi un partid puternic şi bine organizat. Ani la rînd, Burke a fost o voce care striga în deşert, adesea ajungînd la tonuri de-a dreptul frenetice. Orator de talia anticilor, excepţional gînditor politic, era lipsit de judecată şi de autocontrol. A fost probabil cel mai mare om pe care l-a dat Irlanda. Aceleaşi calităţi, asociate cu puţină indolenţă şi ironie englezească – pe care le-ar fi putut împrumuta de la Charles James Fox, vestitul fiu al lui Henry Fox care era înzestrat din belşug cu amîndouă – ar fi făcut din el cel mai mare om de stat britanic.

Guvernul Rockingham, care s-a menţinut la putere treisprezece luni, a votat trei măsuri care nu au putut aplana totuşi animozităţile provocate de Grenville pe ambele maluri ale Atlanticului. A abrogat Legea timbrului şi a obligat Camera Comunelor să declare ilegale mandatele generale şi confiscarea documentelor particulare. În acelaşi timp, a reconfirmat împuternicirea Parlamentului de a impozita coloniile prin aşa-numitul Act declarativ. Dar regele se hotărîse să scape de ei, şi Pitt, a cărui minte era înceţoşată de boală, s-a lăsat sedus de linguşelile regale şi de propria aversiune faţă de ideea de partid pentru a-şi asocia numele cu o nouă administraţie care nu se întemeia pe nici un fel de principiu politic. Aroganţa îi rămăsese aceeaşi; era însă secătuit de puteri, iar popularitatea lui ca „Marele Membru al Camerei Comunelor“ scăzuse brusc ca urmare a faptului că acceptase comitatul de Chatham. Conducerea treburilor avea să fie preluată încet-încet de alţii: Charles Townshend, ducele de Grafton şi lordul Shelburne. În 1767 Townshend, în ciuda opoziţiei lui Shelburne, a introdus un act care impunea taxe importurilor americane de hîrtie, sticlă, plumb şi ceai. Aprovizionarea coloniilor cu monedă va fi şi mai precară şi orice surplus din noile venituri nu avea să fie folosit, aşa cum se stabilise iniţial, pentru întreţinerea garnizoanelor britanice, ci pentru remunerarea funcţionarilor britanici. Aceasta le conferea independenţă faţă de Adunările coloniale, a căror principală armă împotriva guvernatorilor leneşi era ajustarea

salariului. Dar chiar şi în aceste condiții nu le trecea prin minte să se revolte.

Oamenii inteligenți, precum guvernatorul Hutchinson din Massachusetts, preferau să nu impună taxe deloc, dacă nu puteau fi aplicate, şi declara că o altă măsură de acest fel nu va face decît „să servească scopurilor acelor persoane care par să îmbrățişeze ideea independenței". John Dickinson din Pennsylvania, în lucrarea sa *Scrisorile unui fermier,* dădea glas opoziției în pamfletul cel mai citit la vremea respectivă. Era foarte prudent în privința tonului căci la acea dată prea puțini oameni doreau secesiunea. Autoritatea Parlamentului asupra coloniilor era negată formal, dar exista o loialitate generală față de rege şi de Imperiu. Cea mai mare opoziție venea din partea negustorilor respectabili, care credeau că o rezistență organizată dar limitată în plan comercial va determina guvernul britanic să gîndească mai rațional.

Adunarea din Massachusetts împreună cu celelalte organisme coloniale au propus aşadar o petiție comună împotriva noilor taxe. Rezistența colonială era acum organizată pe scară continentală şi barierele provincialismului şi ale geloziilor fuseseră date la o parte. Au fost încheiate acorduri împotriva importurilor şi a început un boicot sistematic şi încununat de succes al produselor englezeşti. Dar răbdarea oamenilor părea să fi ajuns la capăt. În mai 1768, nava *Liberty* care aparținea lui John Hancock, cel mai proeminent comerciant din Boston, a fost oprită şi percheziționată în apropierea coastei de ofițerii vamali. Coloniştii au recurs la forță pentru a o salva. În 1768 exporturile britanice în America au scăzut o dată şi jumătate. Fără să fie serios îngrijorat, Cabinetul era oarecum tulburat. A consimțit să scadă taxele vamale, cu excepția celor pe ceai. Cu o majoritate de un vot, hotărîrea a fost aprobată. Parlamentul şi-a proclamat suveranitatea asupra coloniilor menținînd o taxă pe ceai de trei pence pentru un funt.

Dintr-o dată, printr-unul din acele fenomene misterioase ale Naturii, norii care învăluiseră intelectul lui Chatham s-au risipit. Demisionase din motive de boală în 1768 şi fusese urmat în funcție de Grafton. Scena asupra căreia deschisese ochii era suficient de tulbure ca să deruteze pe oricine. În Anglia, aşa

cum am văzut, o dorință absurdă de răzbunare îi determinase pe rege şi pe prietenii acestuia din Parlament să încerce expulzarea lui John Wilkes din Cameră, ceea ce reprezenta de fapt un atac la adresa drepturilor alegătorilor din întreaga țară. În America încă nu cursese sînge, dar toate semnele dizolvării Imperiului erau clare pentru cei care aveau ochi de văzut. Dar George al III-lea, după ce țesuse intrigi vreme de doisprezece ani, găsise în sfîrşit un prim-ministru docil şi supus. Lordul North a devenit Primul Lord al Trezoreriei în 1770. Un om fermecător, cu calități deosebite şi un temperament agreabil, a orchestrat pierderea coloniilor americane.

La început, totul părea în ordine. Comercianții americani erau încîntați de anularea taxelor de import şi pe la mijlocul anilor 1770 reconcilierea ar fi fost generală dacă nu s-ar fi opus cei din Boston. Aici, Samuel Adams, un talentat organizator al rezistenței şi avocat al separării, îşi dădea seama că lupta ajunsese într-un punct crucial. Cearta era la bază o dispută comercială şi nici negustorii americani, nici miniştrii englezi nu-i împărtăşeau ideile. Adams se temea că rezistența coloniilor se va prăbuşi şi britanicii îşi vor impune din nou autoritatea dacă nu se vor agita spiritele. Şi aceasta au început să facă el şi alți lideri radicali.

Veştile referitoare la anularea taxelor abia ajunseseră în America cînd s-a vărsat pentru prima dată sînge. Cea mai mare parte a garnizoanei britanice era staționată la Boston. Trupele nu se bucurau de popularitate printre locuitorii oraşului, şi Adams a răspîndit zvonuri urîte despre comportamentul lor. „Homarii" în uniformele lor roşii erau insultați şi fluierați oriunde apăreau. În martie 1770, bombardamentul sistematic cu bulgări de zăpadă aruncați de derbedeii din Boston în santinelele din fața cazărmii au dus la o revoltă. În vacarmul iscat, unii soldați au deschis focul şi s-au înregistrați morți. Acest „masacru" reprezenta exact genul de incident pe care mizase Adams. Dar proprietarii moderați erau neliniştiți, şi opiniile din colonii au rămas împărțite. Radicalii au insistat. În iunie 1772, răsculații au dat foc unui cuter englez, *Gaspee*, în largul coastelor Rhode Island. În Massachusetts au fost înființate „Comitete de corespondență" şi pînă la sfîrşitul anului se răspîndiseră în şaptezeci şi cinci de oraşe.

Radicalii din Virginia, conduşi de tînărul Patrick Henry, au înfiinţat un comitet permanent al Adunării lor care urma să menţină legătura cu celelalte colonii şi curînd s-a format o reţea de organisme similare. În felul acesta a fost construită încet şi eficient maşinăria revoltei.

Însă radicalii continuau să fie în minoritate, căci erau mulţi care se opuneau unei rupturi bruşte cu Anglia. Benjamin Franklin, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai coloniilor din Londra, scria în 1773: „...Se pare că există printre noi anumite elemente violente care susţin necesitatea unei rupturi imediate; dar sînt convins că, recurgînd la prudenţa care ne caracterizează, vom constata că puterea noastră crescîndă ne conduce rapid către o situaţie ce va impune satisfacerea revendicărilor noastre şi printr-o luptă prematură am putea fi răniţi şi înfrînţi... că în cadrul relaţiilor dintre oamenii de rînd şi conducătorii lor, nu orice greşeală de guvernare, nu orice încălcare a drepturilor justifică o rebeliune... amintindu-ne că această ţară protestantă (mama noastră, deşi în ultima vreme cam severă) merită să fie păstrată şi că ponderea ei la scala Europei şi siguranţa ei pot să depindă în mare măsură de uniunea noastră cu ea." În pofida „masacrului" de la Boston, a violenţelor din largul mării, a hărţuielilor comerciale, agitaţia produsă de Adams şi de prietenii săi începuse să slăbească în intensitate, cînd lordul North a comis o greşeală fatală.

Compania Indiilor de Est era aproape falită şi guvernul a fost silit să intervină în favoarea ei. S-a votat în Parlament o lege care nu a atras în mod special atenţia membrilor, autorizînd compania să transporte ceai, marfă din care avea surplusuri enorme, direct în colonii, fără a plăti taxele de import prin intermediul propriilor săi agenţi din America. Astfel, companiei i se acorda, de fapt, monopolul asupra acestui produs. Reacţia de dincolo de Atlantic a fost instantanee. Extremiştii au denunţat această lege ca o încălcare a libertăţilor lor, comercianţii fiind ameninţaţi cu ruina. Transportatorii americani care aduceau ceai din depozitele vamale britanice şi intermediarii care îl vindeau aveau să fie cu toţii scoşi de pe piaţă. Legea a avut cîştig de cauză acolo unde Adams dăduse greş: a unit opiniile coloniale împotriva englezilor.

Radicalii, care au început să se autointituleze „patrioți", au profitat de ocazie pentru a provoca o criză. În decembrie 1773, primele vase cu marfă au sosit la Boston. Rebelii deghizați în indieni piei-roşii au acostat navele şi au distrus lăzile cu ceai. „Noaptea trecută", scria John Adams, vărul lui Samuel şi ulterior cel de-al doilea preşedinte al Statelor Unite, „trei vase încărcate cu ceai de Bohea au fost golite în mare... Este cea mai amplă mişcare dintre toate. Acest ultim efort al patrioților pe care îi admir atît de mult se remarcă prin demnitate, măreție şi forță... Distrugerea ceaiului este un act atît de îndrăzneț, curajos, ferm şi inflexibil cu consecințe pe termen lung, astfel că nu pot s-o consider decît un moment epocal al istoriei. Cu toate acestea, nu este decît un atac împotriva proprietății. O altă asemenea exercitare a puterii populare se poate solda cu pierderi de vieți omeneşti. Sînt mulți aceia care doresc să vadă tot atîtea cadavre plutind în port cîte lăzi de ceai. Dar este nevoie de un număr mult mai mic de vieți pentru a se îndepărta cauzele calamităților noastre."

Cînd vestea a ajuns la Londra s-au făcut auzite voci care pledau în favoarea coerciției, şi reacționarii din guvernul britanic au avut cîştig de cauză. În zadar au insistat Burke şi Chatham pentru conciliere. Parlamentul a votat o serie de „Legi ale coerciției" care au suspendat Adunarea din Massachusetts, au declarat că această colonie se află în mîinile Coroanei, au închis portul Boston şi au decretat că toți judecătorii din colonie urmează să fie numiți din acel moment de Coroană. Aceste măsuri se limitau la Massachusetts: numai una dintre ele, Legea încartiruirii, se aplica şi celorlalte colonii şi stipula că peste tot trebuie să fie încartiruite trupe pentru a menține ordinea. În felul acesta Parlamentul spera să izoleze încercările oamenilor de a opune rezistență. Dar efectul a fost invers.

În septembrie 1774, Adunările coloniale au ținut un congres la Philadelphia. Extremiştii încă nu preluaseră puterea şi delegații continuau să se limiteze la boicoturile comerciale. S-a format o asociație pentru a opri comerțul cu Anglia pînă la abrogarea Legilor coerciției şi Comitetele de Corespondență au fost însărcinate cu punerea planului în aplicare. O Declarație a drepturilor cerea anularea a treisprezece legi comerciale votate

de Parlamentul britanic începînd din 1763. Acest document trimis la Londra fusese conceput pe un ton de respect moderat. Dar Londra renunțase la moderație. „Interesul zahărului" în Camera Comunelor, geloasă pe concurența colonială din Indiile de Vest; ofițerii din armata de uscat care disprețuiau armatele coloniale; guvernul, presat de nevoia de bani și convins că toate coloniile există numai pentru beneficiul țării mamă; toți acești factori au concurat pentru a sugruma ultima speranță de pace. Petiția a fost respinsă cu dispreț.

Din acest moment evenimentele au început să se precipite. Guvernatorul militar din Massachusetts, generalul Thomas Gage, a încercat să aplice legea marțială, dar sarcina s-a dovedit extrem de dificilă. Gage era un soldat talentat, însă dispunea doar de patru mii de oameni, așa că nu putea menține ordinea în afara Bostonului. Patrioții aveau aproape zece mii de oameni în milițiile coloniale. În octombrie ei au înființat un „Comitet al Siguranței" și cele mai multe dintre colonii au început să-și instruiască armatele. Au făcut rost de echipament militar și praf de pușcă, au confiscat tunurile de la instituțiile guvernamentale și au trimis agenți în Europa ca să cumpere arme. Atît Franța, cît și Spania au refuzat cererea Angliei de a interzice vînzarea prafului de pușcă pentru americani, iar comercianții olandezi o transportau în vase mari de sticlă pe care aplicaseră eticheta „Băuturi spirtoase".

Patrioții au început să amenajeze depozite militare la Concord, un sat aflat la douăzeci de mile de Boston, unde Adunarea din Massachusetts, pe care Parlamentul o declarase ilegală, se afla acum în sesiune. Gage a decis să le confiște muniția și să-l aresteze pe Samuel Adams și pe colegul acestuia, John Hancock. Dar coloniștii erau deja în alertă. În fiecare noapte patrulau pe străzile din Boston și supravegheau orice mișcare a trupelor engleze. Cînd Gage și-a adunat oamenii, mesagerii au avertizat Adunarea de la Concord. Echipamentele militare au fost depozitate în orașele din nord, iar Adams și Hancock s-au mutat la Lexington. La 18 aprilie 1775, opt sute de soldați britanici au pornit pe întuneric pe drumul spre Concord. Dar secretul operațiunii a fost dezvăluit. Una dintre patrule, Paul Revere, din postul lui din turla Bisericii de Nord, i-a avertizat pe mesageri

cu semnale luminoase. După aceea a plecat călare pînă la Lexington, i-a sculat din somn pe Adams şi pe Hancock şi i-a îndemnat să fugă.

La ora cinci dimineaţa, miliţiile locale din Lexington s-au aliniat în faţa satului. Cînd a răsărit soarele, şi-a făcut apariţia coloana britanică, cu trei ofiţeri în frunte. Ofiţerul comandant, scoţînd sabia, a strigat: „Împrăştiaţi-vă imediat, rebelilor!" Comandantul miliţiilor le-a ordonat oamenilor săi să se conformeze. Comitetele coloniale supravegheau situaţia pentru ca aceştia să nu tragă primul foc şi dăduseră ordine foarte stricte să nu se provoace nici un conflict cu armata regulată britanică. Dar în confuzia generală, cineva a tras. Imediat i s-a răspuns. Rîndurile miliţiilor se subţiaseră şi deruta era maximă. Dîndu-i la o parte pe supravieţuitori, coloana britanică s-a îndreptat spre Concord. Dar acum ţara pusese mîna pe arme şi cea mai mare parte a depozitelor fuseseră mutate în locuri sigure. Britanicii au reuşit cu chiu, cu vai să se întoarcă la Boston, cu duşmanii pe urmele lor. Oraşul a fost izolat de restul continentului. Veştile de la Lexington şi Concord s-au răspîndit în celelalte colonii, care i-au expulzat pe guvernatorii şi funcţionarii britanici. Forturile de la Lacul George, din capătul văii Hudson, au fost ocupate de forţele patriotice conduse de Benedict Arnold, un comerciant din Connecticut şi astfel britanicii nu mai puteau primi nici un fel de ajutor din Canada. Aceasta a marcat începutul Războiului de Independenţă.

CAPITOLUL 7

Războiul de Independență

În mai 1775, un congres al delegaților din coloniile americane s-a reunit la Carpenters' Hall în liniștitul orășel Philadelphia din Pennsylvania. Printre participanți se numărau avocați, medici, comercianți, moșieri respectabili, neliniștiți de evoluția evenimentelor și aparent nepotriviți pentru a forma un comitet revoluționar. Primele împușcături răsunaseră deja și se vărsase sînge, dar încă nu dispăruseră toate speranțele într-o soluție de compromis. Pe de altă parte, oamenii se temeau să creeze o putere militară care ar fi putut, așa cum i se întîmplase lui Cromwell, să-i copleșească pe organizatori. Nu aveau o tradiție națională comună, cu excepția celei împotriva căreia se revoltau, nu aveau organizație, nici industrii, nici trezorerie, nici aprovizionare, nici armată. Mulți dintre ei continuau să spere într-o pace cu Anglia. Dar trupele britanice de sub comanda generalului Sir William Howe traversau deja Atlanticul și conflictul armat violent și fratricid începea să prindă contur.

Centrul de rezistență și scena acțiunii era Bostonul, unde Gage și singura forță britanică de pe continent fuseseră împresurați de șaisprezece mii de comercianți și fermieri din Noua Anglie. În interiorul orașului erau fricțiuni continue, nu numai între patrioți și soldați, ci și între patrioți și loialiști. La intrarea în cazărmi fuseseră lipite afișe batjocoritoare la adresa englezilor. La 25 mai, Howe, însoțit de generalii Clinton și Burgoyne au intrat în port cu întăriri, ceea ce a făcut ca efectivul trupelor britanice să crească la aproximativ șase mii de oameni.

Cu forțe proaspete, Gage a preluat ofensiva. Spre nord, dincolo de un pîrîiaș se afla o mică peninsulă legată de țărm printr-un istm îngust. Aici, dealurile Breed și Bunker dominau

orașul. Dacă ar fi pus stăpînire pe aceste înălțimi, coloniștii ar fi putut trage cu tunul în englezi alungîndu-i din Boston. În seara de 16 iunie, Gage s-a hotărît să-i devanseze, dar în dimineața următoare apăruseră tranșee lîngă înălțimile de dincolo de apă. Trupele patrioților le săpaseră în timpul nopții în urma mesajelor de avertizare primite din Boston. Poziția lor părea totuși periculoasă. Vasele englezești puteau să le bombardeze din port sau să-și debarce oamenii pe istm, tăindu-le astfel legătura cu baza. Dar nu s-a întîmplat nimic din toate acestea. Gage era hotărît să facă o demonstrație de forță. Avea sub comanda sa cîteva dintre cele mai bune regimente ale armatei britanice și atît el, cît și compatrioții săi nutreau un profund dispreț pentru coloniști, izvorît din experiența războaielor precedente. S-a decis să lanseze un atac frontal asupra înălțimilor în așa fel încît tot Bostonul, îngrămădit la ferestre și pe acoperișurile caselor, să poată fi martor la spectacolul oferit de soldații britanici pregătiți să ia cu asalt tranșeele rebelilor.

În după-amiaza zilei de 17 iunie, Howe, la ordinele lui Gage, a supravegheat debarcarea a circa trei mii de soldați britanici din trupele regulate. Și-a adunat oamenii și le-a ținut o cuvîntare. „Trebuie să-i alungați pe țăranii ăștia de pe deal căci altfel nu vom mai putea rămîne la Boston. Dar nu doresc să înaintați nici un pas mai departe de locul unde mă voi afla eu în fruntea voastră.“ Tunicile roșii se mișcau încet în trei șiruri spre vîrful dealului Breed. Domnea o liniște desăvîrșită. Tot Bostonul era numai ochi și urechi. La o sută de metri de tranșee nu se auzea încă nici un zgomot. Dar la cincizeci de metri de tranșee, o grindină de gloanțe se abătu asupra atacatorilor. Se auzeau strigăte și înjurături. „Sînt yankeii lași?“ Howe, cu jambierele albe pătate de sînge, își rearanjă oamenii, dar aceștia fură împrăștiați de o altă rafală de gloanțe și alungați spre bărci. La a treia încercare, de astă dată în coloană, soldații i-au pus pe fugă pe fermieri. Se înserase. Satul Charlestown, pe partea dinspre Boston a peninsulei, era în flăcări. Peste o mie de englezi căzuseră în luptă. Din cei trei mii de fermieri care apăraseră dealul, o șesime fuseseră uciși sau răniți. Toată noaptea căruțele au transportat rănițíi englezi la Boston.

Această acțiune dură a produs agitație printre colonii,

efectele ei fiind ulterior comparate cu Bull Run, care s-a produs cu optzeci de ani mai tîrziu. Rebelii deveniseră eroi. Opuseseră rezistență unor trupe instruite, distruseseră o treime din forțele inamicului, şi şterseseră cu sînge legenda despre laşitatea yankeilor. Britanicii au ocupat dealul, dar americanii s-au ales cu gloria. Gage nu a mai organizat nici un alt atac şi în octombrie a fost rechemat în Anglia. A urmat la comandă Howe. Pe ambele maluri ale Atlanticului, oamenii anticipau o bătălie pe viață şi pe moarte.

Acum era absolut necesar ca patrioții să-şi formeze o armată. Massachusetts apelase deja la Congresul de la Philadelphia, cerînd ajutor împotriva englezilor şi numirea unui comandant şef. Cu două zile înainte de acțiunea de pe dealul Breed, Congresul şi-a dat acordul. S-a discutat foarte mult pe tema viitorului comandant. Exista o anumită gelozie şi adversitate față de cei din Noua Anglie, care purtau greul luptei, şi din considerente de ordin politic s-a decis numirea unui om din Sud. Privirea lui Adams s-a oprit asupra unui personaj în uniformă printre hainele cafenii ale delegaților. Era colonelul George Washington din Mount Vernon, Virginia. Acest plantator prosper luptase în campaniile din preajma anului 1750 şi contribuise la oprirea forțelor din Braddock din înaintarea lor dezastruoasă. Era singurul om cu experiență militară din Congres, limitată şi aceea la cîteva campanii minore de la frontieră. Acum i se încredința comanda a tot ceea ce putea mobiliza America. Se făcea apel la puterea lui de decizie care îl caracteriza.

Coloniile dispuneau de 280 000 de oameni capabili să poarte o armă, dar în nici un moment al războiului Washington nu a reuşit să adune la un loc mai mult de 25 000. Rivalitatea dintre colonii şi lipsa de echipament şi organizare îi frînau eforturile. Sarcina lui imediată era să instituie disciplina şi să asigure muniții pentru banda furioasă de la Boston, obiectiv căruia i-a consacrat lunile de toamnă şi de iarnă ale anului 1775. Totuşi, Congresul a decis să se înceapă ofensiva. A fost trimisă o expediție în Canada sub conducerea lui Benedict Arnold, care avea să rămînă pentru totdeauna un simbol al infamiei în istoria Americii, şi Richard Montgomery, care servise cîndva sub comanda lui Wolfe. Ei au pornit pe aceleaşi rute pe care se

deplasaseră trupele britanice în timpul campaniei din 1759, fiind însoțiți doar de o mie o sută de oameni. Montgomery a ocupat Montrealul, care nu era apărat. Apoi a făcut joncțiunea cu Arnold care, după ce s-a confruntat cu mari dificultăți, a ajuns cu niște resturi de armată în fața fortificațiilor din Quebec. În toiul iernii, s-au aruncat asupra Înălțimilor Abraham, apărate de Sir Guy Carleton cu cîteva sute de oameni. Montgomery a fost ucis, iar Arnold și-a pierdut un picior. Supraviețuitorii, chiar și după această înfrîngere, au rămas în mica lor tabără de lîngă rîu. Dar primăvara, cînd gheața s-a topit în St. Lawrence, au sosit primele întăriri din Anglia. După ce au pierdut peste jumătate din oameni, patrioții s-au retras spre Maine și fortul Ticonderoga. Astfel, Canada a scăpat de valul revoluționar. Canadienii francezi erau cît se poate de mulțumiți cu statutul lor de supuși ai Coroanei britanice. Curînd, Canada avea să adăpostească mulți refugiați din Statele Unite care nu voiau să-și calce jurămîntul de credință față de George al III-lea.

Între timp, Howe continua să fie țintuit la Boston. S-a abținut să treacă la represalii și cel puțin în primii doi ani de război a sperat într-o reconciliere. Atît el, cît și generalii săi erau membri whig ai Parlamentului și împărtășeau opinia partidului potrivit căreia un război încununat de succes împotriva coloniștilor ar fi fost puțin probabil. Era un comandant talentat și capabil, dar lipsit de inițiativă. Acum și-a propus drept țel să-i învingă pe americani. Dar pentru aceasta avea nevoie de un ajutor serios din Anglia și, cum de acolo nu venea nimic, iar Bostonul ca atare nu prezenta nici o importanță strategică, a evacuat orașul în primăvara anului 1776 și s-a mutat la singura bază engleză de pe malul Atlanticului, Halifax, în Noua Scoție. În același timp, o mică expediție sub comanda generalului Clinton a fost trimisă în sud, la loialiștii din Charleston în speranța unei alianțe cu coloniile din centru și din sud. Dar rezistența patrioților era tot mai puternică, și deși elementele moderate din Congres se opuseseră pînă atunci unei declarații oficiale de independență, evacuarea Bostonului i-a determinat să-și intensifice eforturile. Atîta timp cît nu dobîndeau ceea ce am numi astăzi statut de beligerant nu puteau primi sprijin militar din exterior decît prin contrabandă, iar aprovizionarea era esențială. Politicienii

conservatori cedau tot mai mult în fața radicalilor. Publicarea unui pamflet intitulat *Bunul-simț* de către Tom Paine, un extremist englez sosit de curînd în America, a pledat cu mult succes cauza revoluției și cu efecte incomparabil mai mari decît scrierile intelectuale ale lui Adams.

Dar guvernul britanic a fost cel care a făcut următorul pas spre ruperea legăturii dintre Anglia și America. La începutul anului 1776, Parlamentul a votat Legea prohibitorie care interzicea orice fel de relații cu rebelii și instituia blocada coastei Americii. În același timp, întrucît era imposibil să se asigure suficiente trupe din Anglia, au fost angajați germani cu misiunea de a traversa Atlanticul. Americanii au reacționat prompt în favoarea extremiștilor. La 7 iunie, Richard Henry Lee din Virginia a prezentat la Philadelphia o rezoluție potrivit căreia: „Aceste colonii unite sînt și de drept trebuie să fie state libere și independente, sînt absolvite de orice supunere față de Coroana britanică și că orice legătură politică între ele și statul Marii Britanii este și trebuie să fie definitiv întreruptă". Dar șase din cele treisprezece colonii se opuneau încă unei Declarații imediate de teama unei invazii engleze. Nu se încheiaseră încă nici un fel de alianțe cu străinii. Mulți oameni aveau sentimentul că o sfidare oficială le va prejudicia cauza și îi va înstrăina pe eventualii sprijinitori. Dar în cele din urmă s-a alcătuit un comitet, Thomas Jefferson a redactat un document, iar în ziua de 4 iulie 1776 Declarația de Independență a fost în unanimitate acceptată de Congresul Coloniilor Americane.

Acest document istoric evidenția cauzele revoltei și enumera cele douăzeci și opt de „nedreptăți și uzurpări repetate" ale regelui Marii Britanii. Începutul este unanim cunoscut: „Atunci cînd evenimentele survenite obligă un popor să rupă relațiile politice pe care le-a stabilit cu altul și să-și asume, printre puterile lumii, un statut separat și egal la care îl îndreptățesc legile naturii și Dumnezeu, un elementar respect pentru opinia publică impune ca el să declare cauzele care l-au determinat să ia decizia separării.

Considerăm că aceste adevăruri sînt evidente: că toți oameni se nasc egali, fiind hărăziți de Creator cu anumite drepturi inalienabile; că printre acestea se numără dreptul la

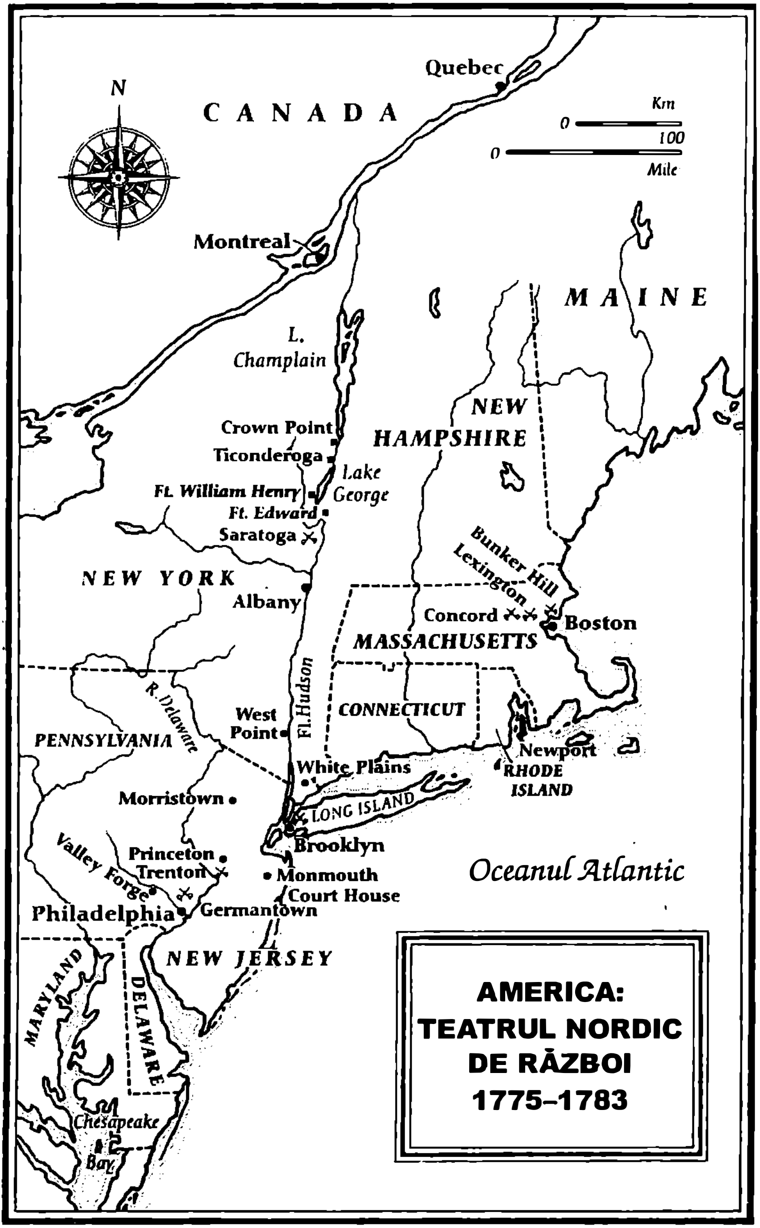
N
CANADA
Quebec
Km
0
100
0
Mile
Montreal
MAINE
L.
Champlain
NEW
HAMPSHIRE
Crown Point
Ticonderoga
Lake
George
Ft. William Henry
Ft. Edward
Saratoga
Bunker Hill
Lexington
NEW YORK
Albany
Concord
Boston
MASSACHUSETTS
Fl. Hudson
R. Delaware
West
Point
CONNECTICUT
PENNSYLVANIA
Newport
RHODE
ISLAND
White Plains
Morristown
LONG ISLAND
Brooklyn
Valley Forge
Princeton
Trenton
Monmouth
Court House
Oceanul Atlantic
Philadelphia
Germantown
NEW JERSEY
MARYLAND
DELAWARE
Chesapeake
Bay
AMERICA:
TEATRUL NORDIC
DE RĂZBOI
1775–1783

viață, libertate și fericire; că pentru a asigura aceste drepturi guvernele sînt constituite din oameni, învestiți cu puteri de către cei guvernați; că ori de cîte ori o formă de guvernămînt încalcă aceste obiective, este dreptul poporului s-o schimbe sau s-o abolească și să instituie un nou guvern, fundamentîndu-l pe acele principii și forme organizatorice pe care le va considera cele mai potrivite pentru a-i asigura securitatea și fericirea."

Declarația era în esență o ilustrare a principiilor care stăteau la baza luptei duse de whigs împotriva familiei Stuart și a Revoluției engleze din 1688, care avea să devină simbolul și centrul de rezistență al cauzei patrioților. Rezultatul ei imediat a fost creșterea numărului de loialiști, înspăimîntați de această magnifică sfidare. Dar scopul coloniilor fusese proclamat. Șovăielnicii au fost obligați să ia o decizie. Nu mai exista cale de întoarcere.

În tot acest timp, englezii au rămas la Halifax așteptînd întăririle din Anglia și meditînd asupra viitoarei strategii. Succesul militar depindea de controlul asupra văii Hudson. Dacă reușeau să ocupe cursul de apă și forturile care îl păzeau, Noua Anglie avea să fie izolată de coloniile din centru și din sud, unde se aflau două treimi din populație și cea mai mare parte a alimentelor și bogățiilor. Primul pas era să ocupe New York-ul, de la gurile rîului. Howe putea după aceea să înainteze spre nord, să cucerească forturile și să facă joncțiunea cu o formațiune din Canada. Ulterior Sudul, unde așezările se aflau în cea mai mare parte pe rîuri, putea fi zdrobit cu sprijinul flotei. Planul avea șanse de reușită, deoarece coloniștii nu dispuneau de marină militară și în mod normal Marea Britanie n-ar fi trebuit să întîmpine dificultăți în instituirea blocadei pe coasta Atlanticului. Însă flota nu mai avea eficiența de pe vremea amiralilor lui Chatham. Ar fi fost capabilă să aducă întăriri peste Atlantic, dar în asemenea cazuri ambarcațiile militare private cauzaseră multe daune operațiunilor militare de pe coastă și hărțuiseră vasele de transport și aprovizionare. În iunie 1776, Howe s-a mutat la New York și a început să facă pregătirile necesare, iar în iulie, fratele lui, amiralul Howe, a sosit din Anglia cu o flotă de peste cinci sute de vase și întăriri. Howe avea

acum sub comanda sa aproximativ douăzeci şi cinci de mii de oameni. Era cea mai mare armată care fusese văzută vreodată pînă atunci în Lumea Nouă. Dar Washington se afla pe poziţie. Şi-a concentrat armata – redusă acum din cauza dezertărilor şi epidemiei de variolă la aproximativ douăzeci de mii de oameni – în jurul oraşului. De la tabăra engleză din Staten Island se puteau vedea liniile americane de-a lungul golfului pînă spre Long Island şi înălţimile din Brooklyn lîngă East River. În august, Howe a atacat. Măcelul de la Bunker Hill, căci aşa era numită acum acţiunea de la Breed Hill, îl învăţase să fie precaut, drept care a evitat un asalt frontal. A ocolit tranşeele din Long Island, apoi şi-a concentrat principala forţă în stînga americanilor şi a coborît în spatele lor. Stratagema a reuşit, astfel că Washington a fost nevoit să se retragă la New York. Vînturile potrivnice au împiedicat flota britanică să acţioneze şi Washington a scăpat cu viaţă împreună cu armata sa traversînd East River.

În această situaţie dezastruoasă, Washington a făcut apel la Congres. Apărarea New York-ului părea sortită eşecului, dar abandonarea lui i-ar fi descurajat pe patrioţi. Însă Congresul i-a ordonat să părăsească oraşul fără luptă şi, după ce şi-a regrupat forţele pe Înălţimile Harlem, Washington s-a retras încet spre nord. În acest moment, victoria lui Howe părea sigură. Era stăpîn pe New York şi pe Hudson River, aflat la patruzeci de mile de acesta. Dacă l-ar fi urmărit pe Washington cu îndemînarea şi vigoarea de care a dat dovadă Grant în lupta cu Lee optzeci de ani mai tîrziu, ar fi putut captura întreaga armată colonială. Dar timp de aproape o lună l-a lăsat în pace pe Washington. La sfîrşitul lui octombrie, acesta a fost din nou învins într-o luptă aprigă la White Plains; dar nici de astă dată englezii nu au făcut nici o încercare să-l urmărească, în vreme ce Washington aştepta disperat să vadă dacă Howe are de gînd să atace în sus, pe Hudson sau să lovească prin New Jersey la Philadelphia. Howe a optat pentru Philadelphia. S-a întors spre sud, ocupînd în drum forturile din vecinătatea New York-ului şi delegaţii din Philadelphia au fugit. Mii de americani s-au îmbulzit la tabăra britanică pentru a-şi declara loialitatea. Singura speranţă pentru patrioţi părea să fie o deplasare în masă prin Alegani spre noile teritorii, o migraţie care să-i scoată de sub dominaţia britanicilor,

asemănătoare cu cea a burilor din secolul al XIX-lea. Chiar şi Washington se gîndea la o astfel de posibilitate. „Va trebui atunci [dacă sîntem învinşi] să ne retragem în comitatul Augusta din Virginia. Securitatea ne va fi asigurată de ponderea noastră numerică, aşa că ne vom angaja într-un război de gherilă. Dacă vom fi copleşiţi, va trebui să traversăm Munţii Alegani“*. Între timp a traversat Hudsonul şi s-a îndreptat spre sud ca să apere Philadelphia. Britanicii aflaţi pe urmele lui au ocupat New Jersey. Cauza patrioţilor părea pierdută. Dar Washington a rămas neclintit pe poziţii, şi soarta l-a răsplătit. Cu o imprudenţă greu de înţeles, care avea să fie sancţionată curînd, cîteva avanposturi au fost amplasate la întîmplare prin oraşele din New Jersey. Washington s-a hotărît să atace aceste unităţi izolate înainte ca Howe să poată traversa fluviul Delaware. A ales satul Trenton, ocupat de un dispozitiv german. În noaptea de Crăciun, trupele patrioţilor au pătruns în satul păzit superficial. Cu preţul vieţii a doi ofiţeri şi doi soldaţi, au ucis şi rănit o sută şase adversari. Supravieţuitorii au fost prinşi şi plimbaţi pe străzile din Philadelphia. Efectul loviturii avea să fie disproporţionat de mare faţă de importanţa sa militară. A fost cel mai critic moment al războiului. La Princeton, lordul Cornwallis, un subordonat al lui Howe care avea să devină vestit mai tîrziu, a încercat să-şi ia revanşa, dar fără rezultat. Washington mergea în urma lui şi îi ameninţa liniile de comunicare. La sfîrşitul anului, britanicii se aflau în încartiruirea de iarnă de la New Jersey, dar erau îngrădiţi în urma celor două acţiuni în zona de la est de Delaware. Ofiţerii au petrecut o iarnă foarte plăcută în societatea din New York. Între timp, Benjamin Franklin şi Silas Deane, primii diplomaţi americani, traversau Atlanticul pentru a căuta ajutor în Franţa.

Posteritatea nu trebuie indusă în eroare, inoculîndu-i-se ideea că războiul împotriva Americii s-a bucurat de un sprijin unanim din partea poporului britanic. Burke de exemplu nu-şi făcea iluzii. „Nici un om“, scria el după lupta de la Bunker Hill, „nu laudă măsurile care au fost luate şi nici nu aşteaptă nimic bun de la cele care sînt în pregătire, dar există o atitudine rece şi

---

* J. Fisher, *The Writings of John Fisher* (1902), vol. I.

indiferentă, ca aceea pe care o adoptă oamenii în chestiunile care nu-i privesc... Mai-marii negustorilor au fel de fel de contracte şi aranjamente şi sînt neobosiţi în strădaniile lor de a menţine calmul celorlalţi... Cu toţii sau cei mai mulţi dintre ei încep să amuşine mirosul de cadavru al unui război profitabil. Într-adevăr, războiul a devenit un fel de substitut al comerţului. Transporturile de marfă n-au fost niciodată aşa de înfloritoare ca acum datorită serviciilor speciale. Comenzile mari de provizii şi mărfuri de toate felurile... le menţin comercianţilor moralul ridicat şi îi fac pe oameni să considere războiul cu America nu o calamitate, ci o resursă într-un moment de nefericire inevitabilă." Politicieni englezi de renume denunţau nu numai proasta conducere a armatei şi a marinei, ci şi utilizarea forţei în general împotriva coloniilor.

Fiecare eşec al cauzei britanice era întîmpinat cu explozii de bucurie. „Bucuria paricidă a unora în faţa pierderilor suferite de ţara lor mă scoate din minţi", scria un susţinător al guvernului. „Nici nu încearcă să şi-o ascundă. Un duce patriot mi-a spus acum cîteva săptămîni că vreo cîteva vase s-au scufundat în timpul unei furtuni în largul coastelor Americii de Nord. A spus că o mie de marinari englezi s-au înecat – nu a scăpat nici unul – cu o bucurie scînteietoare în ochi... În Camera Comunelor nu este un lucru neobişnuit să se vorbească despre provinciali ca despre *armata noastră*." Astfel de atitudini nu făceau decît să înrăutăţească lucrurile. Într-adevăr, dacă nu ar fi fost violenţa opoziţiei care nu reflecta adevăratele sentimente ale ţării, probabil că administraţia lordului North ar fi căzut mult mai repede. Aşa însă, el a dispus de o majoritate confortabilă în Camera Comunelor pe tot parcursul războiului. Nu toţi membrii opoziţiei erau la fel de nesăbuiţi sau la fel de extremişti, însă regele vedea în ei nişte trădători. George al III-lea era tot mai încăpăţînat, ba chiar înverşunat. A respins sfaturile de moderaţie şi nu i-a acceptat în guvernul său pe acei reprezentanţi ai ambelor partide care, la fel ca mulţi loialişti americani, anticipau şi condamnau dezastrele spre care îi împingea politica lor şi erau oripilaţi de războiul civil dintre ţara mamă şi coloniile acesteia. Nici măcar lordul North nu manifesta prea multă tragere de inimă şi numai loialitatea lui faţă de rege şi convingerile lui sincere şi demodate, împărtăşite

de mulți dintre politicienii vremii, potrivit cărora un ministru avea datoria să îndeplinească dorințele personale ale suveranului l-au oprit să demisioneze mai devreme decît a făcut-o. Deși teoretic era răspunzător în calitate de Prim Lord al Trezoreriei și Cancelar al Sigiliului, nu avea nici un control asupra modului de desfășurare a lucrurilor și a permis imixtiunea regelui și miniștrilor departamentali în activitatea de zi cu zi a guvernului. George al III-lea s-a străduit din răsputeri să rezolve problemele de organizare a războiului, dar s-a dovedit incapabil să coordoneze activitățile miniștrilor săi. Și nici aceștia nu se ridicau la nivelul așteptărilor. Amiralitatea era condusă de tovarășul de arme al lui Wilkes, contele de Sandwich. Reputația lui fusese întinată, dar ultimele investigații demonstraseră că cel puțin flota era într-o stare mai bună decît armata de uscat.

Rareori s-a întîmplat ca strategia britanică să prezinte atît de multe fisuri. Toate maximele și principiile războiului au fost fie încălcate, fie neglijate. „Caută inamicul și distruge-l" este o regulă foarte solidă. „Concentrează-ți forțele" reprezintă o metodă de bază. „Menține-ți obiectivul" este o chestiune de logică elementară. Dușmanul era armata lui Washington. Forța consta din trupele din New York și coloanele lui Burgoyne, adunate acum în Montreal. Obiectivul era distrugerea armatei lui Washington, acesta urmînd să fie capturat sau ucis. Dacă ar fi fost obligat să se lupte și toate tunurile și întreaga armată britanică s-ar fi îndreptat împotriva lui, britanicii și-ar fi adjudecat probabil victoria. Dar aceste adevăruri elementare au fost nesocotite din cauza unei multitudini de sfaturi. Howe era hotărît să ocupe Philadelphia, sediul Congresului revoluționar și centrul principal al rezistenței politice. Burgoyne, pe de altă parte, abia aștepta să coboare din Canada pe cursul superior al fluviului Hudson și să ocupe cu ajutorul unor trupe newyorkeze forturile care dominau cursul de apă. De îndată ce ar fi preluat controlul asupra văii Hudson, Noua Anglie ar fi fost izolată și învinsă rapid. Burgoyne obținuse o permisie și plecase în Anglia la sfîrșitul toamnei anului 1775. Și-a oferit sfaturile guvernului de la Londra. George al III-lea i-a aprobat planul pe care l-a semnat cu propria mînă. Burgoyne urma să înainteze de la Montreal peste granița împădurită și să ocupe fortul Ticonderoga

dinspre capătul de sus al văii. În acelaşi timp, o trupă din New York trebuia să declanşeze atacul la nord, să ocupe citadela West Point, care fusese de curînd consolidată cu ajutorul inginerilor francezi, şi să facă joncţiunea cu el la Albany.

Acestea erau planurile elaborate la Londra. Răspunderea finală pentru coordonarea acestor mişcări îi revenea ministrului de război, lordul George Germain. Cariera militară a lui Germain se încheiase cu căderea sa în dizgraţie, deşi experienţa lui militară nu ilustra realele sale capacităţi. Cu douăzeci de ani în urmă refuzase să-şi angajeze cavaleria în atac în lupta de la Minden, şi o curte marţială îl declarase inapt pentru serviciul militar. Dar, beneficiind de favorurile tînărului rege, el se transformase în politician. Guvernul era perfect conştient de faptul că Howe intenţiona să se deplaseze într-o direcţie opusă faţă de Burgoyne, şi anume spre sud, împotriva Philadelphiei, dar nu a făcut nimic pentru a-i schimba convingerea. Nu i-au dat ordin să facă joncţiunea cu forţele la Albany şi i-au redus întăririle. „Am asistat la un spectacol extraordinar“, scria un istoric american, „un general subodonat se duce la Londra şi obţine aprobarea regelui pentru un plan de campanie; ministrul regelui trimite instrucţiuni complete unui general şi nici un fel de instrucţiuni celuilalt care trebuia să coopereze cu el; iar cel de-al doilea general îşi elaborează propriul său plan independent...“* La întoarcerea sa în Canada, Burgoyne i-a trimis totuşi lui Howe nu mai puţin de trei scrisori referitoare la planul de a se întîlni la Albany, dar în absenţa unor directive precise din Anglia, Howe nu a găsit de cuviinţă să-şi abandoneze proiectul de a ataca Philadelphia. După ce a încercat fără succes să-l atragă pe Washington într-o luptă, a lăsat o garnizoană de opt mii de oameni la New York sub comanda lui Sir Henry Clinton şi s-a îmbarcat în iulie 1777 cu cea mai mare parte a armatei sale îndreptîndu-se spre Golful Chesapeake. În loc să-şi concentreze forţele, trupele britanice erau acum dispersate pe o distanţă de opt sute de mile**, fiind conduse de Burgoyne în Canada, Howe în Chesapeake şi Clinton în New York.

---

* F. V.: Greene, *The Revolutionary War,* 1911.

** O milă terestră= 1609,344m

*

Washington, care se afla în tabăra sa de iarnă de la Morristown, la frontiera cu New Jersey, s-a deplasat în grabă spre sud-vest pentru a apăra Philadelphia. Abandonase New York-ul fără să dea nici o luptă serioasă, dar nu putea face acelaşi lucru cu capitala Congresului; pe de altă parte însă, forţele lui nedisciplinate şi fluctuaţiile de oameni îl îndreptăţeau să spere cel mult în întîrzierea înaintării trupelor britanice. La începutul lui septembrie, Howe a avansat cu aproximativ paisprezece mii de oameni. Washington, cu o forţă similară, şi-a dispus oamenii pe malul de nord al rîului Brandywine, barînd drumul către capitală. Howe a remarcat echipamentul precar al armatei din faţa lui, lipsa de personal eficient şi incapacitatea acestuia de a-şi procura informaţii rapid. A recurs la aceeaşi stratagemă care s-a dovedit atît de inspirată la Long Island. În dimineaţa zilei de 11, şi-a divizat armata şi, după ce a lăsat un corp puternic să dea atacul frontal, a pornit în sus pe rîul Cornwallis, l-a traversat şi a coborît în flancul drept al lui Washington. Tactica lui a funcţionat cu o precizie de ceasornic. Atacul a reuşit, creînd dezordine, şi trupele britanice de pe malul îndepărtat au traversat rîul şi au împins toată armata americană în faţa lor. La apusul soarelui, Washington se retrăgea pe toată linia. Aşa cum spunea marchizul de Lafayette, tînăr voluntar francez în armata americană: „Fugarii, tunurile şi bagajele se îngrămădeau în dezordine pe drum". Dar şi aici, la fel ca şi la Long Island, Howe nu s-a gîndit să-l urmărească pe inamic şi să-l captureze. Era pe deplin mulţumit. La 26 septembrie, avangarda lui a intrat în Philadelphia. A urmat o luptă confuză în nordul oraşului, la Germantown, dar sub presiunea britanicilor capitala a căzut.

Între timp, planurile Londrei cu privire la teatrul de operaţiuni din nord îşi pierdeau din coerenţă. Burgoyne, cu cîteva sute de indieni şi şapte mii de soldaţi, dintre care jumătate erau germani, se deplasa prin pădurile canadiene, aşteptînd să facă joncţiunea cu forţele britanice din New York. După un marş vioi a ajuns la fortul Ticonderoga şi a descoperit că americanii se retrăseseră, lăsînd artileria în urma lor. A pornit imediat spre sud. Dacă Howe s-ar fi îndreptat spre West Point n-ar fi existat nici o piedică în calea unui succes copleşitor. Dar unde era Howe? În ziua în care Burgoyne a înaintat spre următorul fort

american, Howe ridicase ancora pornind spre sud. Toată lumea era convinsă că după ocuparea Philadelphiei Howe va avea suficient timp să se întoarcă la New York şi să facă joncţiunea cu expediţia din Canada. Dar el n-a procedat aşa, iar cel care a plătit oalele sparte a fost Burgoyne.

În timp ce Burgoyne avansa, miliţiile din Noua Anglie s-au unit împotriva lui. Era un comandant popular şi îndrăzneţ, dar aveau de parcurs un teritoriu dificil, raidurile americane se ţineau lanţ, iar trupele lui începuseră să şovăie şi să se micşoreze. Dar ar fi putut face faţă dacă ar fi primit ajutor de la New York. Garnizoana lui Clinton de acolo fusese redusă la jumătate, căci Howe apelase la el pentru a-i trimite întăriri. Cu toate acestea, Clinton a mărşăluit spre nord şi a reuşit să ocupe West Point, dar o dată cu sosirea toamnei Burgoyne a fost încolţit la Saratoga, şi luptătorii din Noua Anglie, ale căror forţe creşteau zilnic, l-au încercuit. Se afla la numai cincizeci de mile de Albany unde ar fi trebuit să se întîlnească cu coloana de la New York, dar nu a mai putut înainta. Au urmat zile de lupte grele în pădure. A rămas fără provizii şi a fost copleşit numeric. Americanii operau pe teren propriu şi cu metode improvizate. Fiecare om lupta aproape din proprie iniţiativă, ascunzîndu-se după tufişuri sau în copaci şi provocînd pierderi serioase unora dintre cele mai bune regimente de care dispunea Europa. Instrucţia precisă şi pregătirea temeinică a oamenilor lui Burgoyne s-au dovedit inutile. Un dezertor american a adus vestea că Clinton se deplasa spre nord. Era însă prea tîrziu. Germanii au refuzat să mai lupte şi la 17 octombrie 1777 Burgoyne s-a predat în faţa comandantului american, Horatio Gates. Termenii capitulării au fost încălcaţi de Congres, şi principalul corp al armatei avea să fie luat prizonier pînă la semnarea păcii. Burgoyne s-a întors în Anglia ca să atace şi să fie atacat de minister.

În acest moment al luptei Lumea Veche a intervenit pentru a sprijini Lumea Nouă. Deşi n-a reprezentat un moment militar decisiv în America, Saratoga a avut un efect imediat în Franţa. Francezii, deşi tehnic vorbind nu erau în război cu englezii, îi aprovizionau pe patrioţi cu arme, iar voluntarii francezi serveau în armata colonială. La Versailles, Benjamin Franklin şi Silas

Deane insistau pentru o alianță deschisă, dar timp de un an ambele părți au șovăit. Miniștrii francezi ezitau să sprijine cauza libertății peste ocean, în timp ce o reprimau acasă, și mulți americani se temeau că Franța va cere un preț foarte mare pentru a declara război Angliei. Acum, toate îndoielile fuseseră spulberate. Coloniștii nu puteau supraviețui fără aprovizionarea franceză, și cei mai mulți francezi doreau cu ardoare să răzbune înfrîngerile suferite în Războiul de Șapte Ani. Marina militară franceză se întărise în vreme ce flota britanică se dezintegrase. În momentul în care au sosit veștile despre Saratoga, Ludovic al XIV-lea s-a hotărît să încheie o alianță oficială. Londra a fost consternată, deși opoziția avertizase de mult timp guvernul cu privire la atitudinea prea dură față de coloniști. Ministerul britanic a elaborat un compromis generos, dar era prea tîrziu. La 6 februarie 1778, înainte ca această nouă ofertă să fie adusă la cunoștința Congresului, Benjamin Franklin a semnat o alianță cu Franța.

Astfel a început un alt război, iar Anglia a rămas fără nici un aliat. Pierduse o armată care era ținută prizonieră în America. În același timp, nu mai putea angaja trupe din Germania. Vechile temeri provocate de eventualitatea unei invazii s-au redeșteptat. Ministerul era discreditat. În această situație de criză, toate speranțele, neîmpărtășite însă de rege, s-au îndreptat către Chatham. La 7 aprilie, Chatham s-a tîrît în cîrje să-și țină ultimul discurs împotriva unui apel al opoziției de a fi rechemată armata din America. Pledase întotdeauna pentru conciliere și nu pentru capitulare. Figura lui cadaverică, înfășurată în bandaje de flanel, tremura. Camera Comunelor era scuturată de emoție anticipînd moartea. În fraze abia șoptite, rostite într-o izbucnire de mînie, a denunțat „dezmembrarea acestei străvechi și foarte nobile monarhii". A avertizat națiunea cu privire la pericolele intervenției franceze și ale folosirii mercenarilor germani. Și-a exprimat disprețul față de conaționalii săi pentru atitudinea lor inumană. „Lorzii mei, dacă aș fi american și o armată străină ar debarca în țara mea, nu aș lăsa niciodată arma din mînă, niciodată, niciodată, niciodată." A respins amenințarea unei invazii cu un sarcasm disprețuitor. A făcut eforturi supraomenești să vorbească din nou după răspunsul liderului Opoziției, ducele de Richmond, dar s-a prăbușit fără cunoștință într-o criză de apoplexie. La 11 mai a

murit în timp ce fiul său William îi citea din Homer scena solemnă a funeraliilor lui Hector, marcată de profunda disperare ce pusese stăpînire pe întreaga Troie. George al III-lea nu şi-a dezminţit îngustimea vederilor, opunîndu-se planului de ridicare a unui monument care ar fi fost, spunea el, „o ofensă la adresa persoanei mele". Dar oraşul Londra l-a sfidat, şi epitaful lui Burke s-a dovedit cît se poate de inspirat: „Mijloacele prin care Providenţa ridică o naţiune către măreţie sînt virtuţile hărăzite oamenilor mari". Astfel de oameni erau puţini la număr în Anglia lordului North.

CAPITOLUL 8

Statele Unite

În iarna anului 1777, Washington şi-a stabilit cartierul general la Valley Forge, la nord de Philadelphia. La sfîrşitul fiecărei campanii erau multe dezertări şi acum rămăsese cu nouă mii de oameni, dintre care o altă treime aveau să dispară o dată cu venirea primăverii. Fără haine şi adăpost, au tremurat toată iarna în timp ce la Philadelphia, la numai cîteva mile de ei, aproximativ douăzeci de mii de soldaţi englezi bine echipaţi erau cazaţi în cele mai bune condiţii. Sezonul monden era în toi, şi numeroşii loialişti din capitală au făcut şederea lui Howe şi a ofiţerilor lui cît se poate de plăcută. Englezii nu au făcut nici o încercare de a ataca armata patrioţilor. În timp ce Washington nu putea asigura aprovizionarea oamenilor săi nici măcar cu o zi în avans, Howe dansa şi juca cărţi la Philadelphia. La fel ca şi la Long Island, la White Plains şi la Brandywine River, a refuzat să-şi ducă victoria pînă la capăt şi să-l anihileze pe duşman. Indispus probabil de măcelul de la Bunker Hill şi continuînd să spere într-o conciliere, nu a întreprins nimic. Veştile referitoare la reticenţa lui au ajuns probabil şi la urechile guvernului; în orice caz, în momentul în care Anglia a aflat de alianţa rebelilor cu Franţa, la începutul anului, el a fost rechemat.

Succesorul lui Howe, Sir Henry Clinton, ex-comandantul New York-ului, avea alte păreri despre conducerea ostilităţilor. Îşi dădea seama că tactica europeană cu marş şi contramarş şi asedierea şi capturarea oraşelor nu putea fi aplicată împotriva unei populaţii înarmate şi împrăştiate. După părerea lui, singura soluţie o constituia ocuparea întregii ţări. A făcut şi o schimbare fundamentală de strategie. S-a decis să renunţe la ofensiva din nord şi să cucerească mai întîi sudul. Acolo sc aflau majoritatea coloniştilor şi a bogăţiilor, precum şi principala sursă de

aprovizionare a continentului. Tot acolo erau concentraţi cei mai mulţi loialişti. Aceştia trebuia îmbărbătaţi şi încurajaţi. Era nevoie de o nouă bază, întrucît New York-ul se afla la o distanţă prea mare, astfel că privirea lui Clinton s-a îndreptat către Charleston şi Savannah. S-ar fi putut obţine multe dacă ar fi fost lăsat să-şi pună în aplicare intenţiile, dar între timp a apărut o forţă nouă care a zădărnicit realizarea acestor planuri de anvergură. Savannah se afla la opt sute de mile şi cincizeci de zile de marş de New York. De aceea, Anglia, care era stăpîna mărilor, putea să-şi deplaseze trupele pe apă mult mai repede decît ar fi putut să se mişte patrioţii pe uscat, dar totul s-a schimbat din cauza intervenţiei Franţei şi a flotei franceze. Puterea maritimă avea să fie aşadar aceea care va decide rezultatul luptei Americii pentru independenţă, şi Clinton a fost avertizat fără menajamente că în aceasta va consta disputa pe viitor.

În aprilie 1778, douăsprezece vase franceze de linie care, împreună cu fregatele lor auxiliare, aveau peste opt sute de tunuri, au plecat din Toulon. La bordul lor se aflau opt mii de soldaţi. Vestea apropierii lor a ajuns la Clinton, căruia îi revenea misiunea să-i împiedice să pună mîna pe principala bază de la New York. Dacă ar fi ocupat portul sau ar fi instituit o blocadă la gurile fluviului Hudson, poziţia lui de pe Continent ar fi fost periclitată. La 18 iunie el a părăsit aşadar Philadelphia şi a mărşăluit rapid prin New Jersey cu zece mii de oameni. Washington, cu armata întărită ca urmare a recrutărilor din primăvară ce se cifrau la un număr aproape egal, a plecat în urmărirea lui pe o rută paralelă. La Monmouth Court House s-a dat o luptă indecisă. Clinton i-a înfrînt pe americani, dar nu fără pierderi grave şi nu a ajuns la New York decît la mijlocul lui iulie. Exact la timp. Chiar în ziua sosirii lui, flota franceză comandată de d'Estaing a apărut în largul coastelor oraşului. A fost înfruntată de un escadron britanic comandat de amiralul Howe, fratele comandantului militar suspendat, şi timp de două săptămîni ambele forţe au făcut manevre în afara portului. Francezii au încercat să pună mîna pe Rhode Island, dar nu au reuşit, şi Howe, printr-o serie de operaţiuni care i-au adus laudele istoricilor navali americani, a zădărnicit toate încercările adversarilor săi de a interveni. Toamna, d'Estaing a abandonat lupta şi s-a îndreptat spre Indiile

de Vest. Dar şi aici Clinton a reuşit să-i devanseze pe francezi. La începutul anului trimisese trupe la St. Lucia. D'Estaing a ajuns prea tîrziu ca să le intercepteze, şi insula lui strategică a devenit o bază engleză.

Şi totuşi, succesele obţinute nu puteau ascunde esenţa problemei, şi anume că această campanie a lui Clinton împotriva Sudului fusese amînată cu un an şi Anglia încetase să fie stăpîna incontestabilă a mărilor. Flota franceză domina Canalul Mînecii şi împiedica transportul de oameni şi provizii spre New York din Anglia, în timp ce vasele particulare înarmate din Noua Anglie duceau un război susţinut şi profitabil împotriva comerţului englez. Operaţiunile militare din America au ajuns treptat într-un punct mort şi, deşi trei mii de oameni ai lui Clinton au ocupat Savannah, în Georgia, la 29 decembrie, planurile lui de supunere a rebelilor de la o bază loialistă din sud au eşuat. În aceste regiuni a izbucnit un război civil între loialişti şi patrioţi, dar Clinton nu a putut face mare lucru. Stagnarea a continuat şi în anul 1779 şi, pentru o vreme, principalul sediu al războiului s-a mutat din Lumea Nouă. Ambele armate din America erau decimate, cea americană din cauza haosului financiar şi a creditului insuficient alocat de guvernul Congresului, cea britanică din lipsă de întăriri. Teama de invazie pusese stăpînire pe guvernul britanic, şi trupele destinate lui Clinton erau ţinute în insulele britanice. La rîndul lor, francezii îşi dădeau seama că puteau obţine tot ce doresc în America luptînd cu Anglia pe mare, ceea ce era preferabil pentru guvernul autocrat de la Versailles în locul sprijinului acordat unor republicani rebeli. Cu excepţia cîtorva voluntari, Franţa nu a trimis trupe sau ajutor naval aliaţilor săi de dincolo de Atlantic; însă datorită transporturilor de muniţie şi îmbrăcăminte patrioţii s-au menţinut pe linia de plutire. În iunie, conflictul s-a extins o dată cu intrarea în luptă a altei puteri europene. Diplomaţia franceză a atras Spania în război. Puterile Angliei au slăbit şi mai mult, comunicaţiile ei navale din Mediterana au fost periclitate şi în cîteva luni Gibraltarul avea să fie asediat. În Lumea Nouă, Anglia trebuia să supravegheze incursiunile spaniole din Florida, în vreme ce vasele particulare înarmate cu baza în portul New Orleans hărţuiau comerţul englez din Caraibe.

În apele europene, pe una dintre aceste ambarcații particulare înarmate a survenit un episod foarte pitoresc. Un căpitan american de origine scoțiană pe nume John Paul Jones a primit de la francezi un vechi vas comercial pentru Indiile de Est pe care l-a transformat într-o navă de război în șantierele navale franceze. A fost botezată *Bonhomme Richard,* și în septembrie căpitanul Jones, cu un echipaj poliglot și în compania a trei vase mai mici, a pornit cu memorabila sa flotă spre Marea Nordului. În apropiere de Flamborough Head a interceptat un convoi de nave comerciale dinspre Baltica și a atacat imediat escorta engleză, vasele *Serapis* și *Scarborough*. Navele comerciale au reușit să scape și în seara zilei de 23 a început lupta între *Serapis* și *Bonhomme Richard*. Vasul englez era superior în privința construcției, echipamentului și tunurilor, dar Jones a manevrat nava pe lîngă el și a lansat ofensiva împotriva adversarului. Toată noaptea, cele două ambarcații s-au atacat una pe cealaltă, gurile tunurilor fiind uneori gata-gata să se atingă, în vreme ce membrii echipajelor trăgeau cu muschetele sau foloseau grenadele de mînă. Cîteodată ambele vase luau foc. Cele trei ambarcații mai mici ale lui Jones înconjuraseră acest infern și trăgeau din lateral în ambele vase. Căpitanii acestora luptau cu înverșunare mai departe. Spre dimineață s-a produs o explozie violentă în pulberăria vasului *Serapis*. Tunurile au fost zdrobite și toți cei din apropierea catargului principal și-au pierdut viața. Englezii au fost nevoiți să se predea; dar *Bonhomme Richard* era așa de avariat, că peste două zile s-a scufundat. Înfruntarea a făcut multă vîlvă în societatea franceză și cea americană, și Jones a dobîndit aură de erou.

În tot acest timp armata lui Washington n-avea de făcut altceva decît să nu-l piardă din ochi pe Clinton. Simplul fapt că a menținut existența acestei armate în toți acești ani este probabil cea mai mare contribuție a lui Washington la cauza patrioților. Nici un alt lider american nu ar fi putut face acest lucru. În decembrie, Clinton a decis să încerce din nou să cucerească Sudul. Și-a propus să ocupe Charlestonul și în ziua de 26, aflînd că flota franceză din Indiile de Vest fusese înfrîntă de amiralul Rodney, a pornit pe mare spre Carolina de Sud însoțit de opt mii

de oameni. Cîtva timp, sorţii au fost de partea lui. Dar a întîrziat din cauza vremii proaste, astfel că asediul principal nu a putut începe decît în martie. În mai 1780 însă oraşul a căzut, şi cinci mii de soldaţi ai patrioţilor s-au predat, deşi beneficiau de sprijinul armatelor americane. În acel moment, norocul s-a întors împotriva lui Clinton. Cucerise o bază valoroasă, dar trebuia să facă faţă războiului civil. S-a văzut confruntat nu cu o armată regulată pe cîmpul de luptă, ci cu nenumărate grupuri de gherilă care îi perturbau sistemul de comunicaţii şi îi asasinau pe loialişti. Era imperios necesară o armată mare pentru ocuparea şi supunerea ţării. Şi din nou a intervenit puterea maritimă. Cînd i-a ajuns la urechi zvonul că trupele franceze traversau din nou Atlanticul, Clinton s-a întors în grabă la New York, lăsîndu-l pe Cornwallis, secundul lui, să se descurce cum poate în sud. Acesta n-a făcut mare lucru. Washington a trimis o mică forţă împotriva lui comandată de Gates, învingătorul de la Saratoga. Cornwallis l-a învins pe Gates în lupta de la Camden şi a pornit în marş spre Carolina de Nord, respingînd atacurile luptătorilor de gherilă în drumul său, fără să ştie că în spatele lui oamenii se înarmau şi se ridicau la luptă împotriva sa. Nu exista nici un punct major în care să poată da lovitura, şi singurul efect al eforturilor lui a fost distrugerea unor recolte pe care rebelii le-ar fi putut oferi la schimb Europei pentru muniţie.

În nord, Clinton s-a confruntat pentru a doua oară cu o mare primejdie. O altă flotă sosise din Franţa, însă de astă dată a ajuns prea tîrziu ca să mai poată împiedica debarcarea. Peste cinci mii de soldaţi francezi sub comanda contelui de Rochambeau au debarcat în iulie la Newport, în Rhode Island. Washington, permanent în alertă, îşi instalase tabăra la White Plains, în valea Hudson; Benedict Arnold, care condusese expediţia din Canada în 1776 şi se distinsese în luptele de la Saratoga, comanda fortul de la West Point. În orice clipă, francezii puteau să înainteze în interiorul ţării şi să facă joncţiunea cu el. New York, baza lui Clinton, părea pierdut. Dar un act de trădare avea să încline balanţa în favoarea britanicilor. Arnold era de multă vreme nemulţumit de comportamentul patrioţilor şi se căsătorise de curînd cu o doamnă loialistă. Avea datorii şi compăruse în faţa Curţii Marţiale care îl admonestase pentru

însuşirea ilegală a bunurilor guvernului. Derutat de ştirea înfrîngerii lui Gates la Camden, s-a oferit să-i predea West Point lui Clinton contra sumei de douăzeci de mii de lire. Pierderea fortului nu numai că ar fi anihilat poziția lui Washington în valea Hudson, dar ar fi putut distruge toată forța patrioților. Clinton a profitat de ocazie pentru a-şi redobîndi poziția în nord şi a trimis un maior pe nume André ca să negocieze detaliile capitulării.

La 21 septembrie 1780, André a pornit în sus pe fluviul Hudson într-o şalupă şi s-a întîlnit cu Arnold noaptea tîrziu pe malul de vest în apropiere de Stony Point. Aici, Arnold i-a înmînat descrierile forturilor, informații cu privire la armamente, provizii şi capacitatea de luptă a garnizoanelor, còpii după ordinele lor în caz de atac, precum şi còpii ale lucrărilor unui consiliu de război ținut recent la West Point. Pe drumul de întoarcere prin Țara Nimănui dintre cele două armate, André a căzut în mîinile unor cercetaşi şi a fost condus la cel mai apropiat comandament american. În urma percheziției s-au descoperit documentele în cizmele lui. Uluit de trădarea lui Arnold, comandantul a cerut explicații de la West Point. Arnold a fugit, urmat de soția sa, şi a fost recompensat cu o funcție în serviciul regelui George şi cu comanda unei forțe britanice. A murit în dizgrație şi sărăcie douăzeci de ani mai tîrziu. André a fost executat ca spion. I-a trimis o scrisoare elegantă şi demnă lui Washington, cerîndu-i să fie împuşcat şi nu spînzurat, dar fără rezultat. Era un tînăr foarte frumos şi în uniforma lui roşie, stînd în picioare pe eşafod, aranjîndu-şi singur ştreangul în jurul gîtului, a făcut o impresie deosebit de puternică asupra mulțimii care venise să asiste la spectacol. Exasperați de dezertarea lui Arnold care înăsprise inimile tuturor, patrioții n-au reuşit să găsească pe nimeni care să îndeplinească funcția de călău, dar în cele din urmă un anonim cu fața înnegrită ca să nu fie recunoscut s-a achitat de însărcinare. Patruzeci de ani mai tîrziu, André a fost reînhumat la Westminster Abbey.

Actul de trădare al lui Arnold, deşi descoperit la timp, a zdruncinat o vreme sentimentele şi coeziunea patrioților. Fuseseră foarte aproape de dezastru. Mulți americani se opuneau din răsputeri războiului, şi loialiştii din întreaga țară îi sprijineau pe britanici pe ascuns sau fățiş. Sudul era deja afectat de oribilul

război civil în care americanii se omorau între ei şi fiecare om îşi suspecta vecinul. Oare acest proces hidos avea să se extindă şi asupra Nordului, care deocamdată susținea cu fermitate cauza patrioților? Neliniştile şi temerile erau aprofundate de neşansa patrioților pe mare. Amiralul Rodney sosise în fața New York-ului cu o flotă puternică şi blocase flota franceză în Newport pînă la sfîrşitul campaniei. Apoi a lovit din nou, de astă dată în Indiile de Vest, unde olandezii făceau averi uriaşe cu transportul de arme şi pulbere pentru patrioți. Centrul lor comercial era St. Eustatius, în Insulele Leeward. O dată cu venirea toamnei s-a răspîndit vestea că olandezii se alăturaseră coaliției împotriva Marii Britanii, astfel că Rodney a primit ordin să ocupe insula. A reuşit acest lucru la începutul anului 1781, cînd o mare cantitate de muniții şi mărfuri destinate generalului Washington au căzut în mîinile flotei britanice.

Divergențele strategice dintre Clinton şi Cornwallis s-au dovedit dezastruoase pentru cauza britanicilor şi a loialiştilor. Cornwallis fusese foarte nemulțumit de instrucțiunile primite din partea lui Clinton care îl blocase la baza lui din Charleston. Clinton considera că păstrarea Carolinei de Sud era principalul obiectiv al războiului din Sud şi orice incursiune în interiorul țării depindea de controlul naval al coastei. Cornwallis, pe de altă parte, era nerăbdător să înainteze. El susținea că gherilele americane din Carolina de Nord împiedicau ocuparea Sudului şi atît timp cît aceştia nu vor fi supuşi şi îngenuncheați, britanicii vor trebui să se retragă în interiorul zidurilor Charlestonului. De asemenea, considera că Virginia este inima şi centrul cauzei patrioților, drept care toate eforturile trebuia să se concentreze asupra ocupării ei. Primul pas, aşadar, urma să fie cucerirea Carolinei de Nord. Fără îndoială că se înşela. Charleston şi nu Virginia reprezenta cheia militară a Sudului. Era singurul port sudic de o oarecare importanță şi unicul loc de unde putea primi provizii pentru el, împiedicîndu-i în acelaşi timp pe rebeli să se aprovizioneze cu mărfurile necesare. De aici avea posibilitatea nu numai să domine statul Georgia spre sud, dar, prin înființarea unor posturi mici în Carolina de Nord şi în Golful Chesapeake, „să mențină aparențele“, după cum scria Washington pe atunci,

„că posedă patru sute de mile pe coastă şi, în consecinţă, să aibă un pretext pentru a emite pretenţii care s-ar fi putut dovedi foarte dăunătoare pentru interesele Americii în consiliile europene“*. Dar reputaţia militară a lui Cornwallis crescuse după lupta de la Camden, drept care guvernul englez îl încurajase să-şi pună în aplicare planurile al căror succes depindea în mare măsură de loialiştii sudişti. În ciuda comportamentului lor nesatisfăcător din campania precedentă şi, deşi la comanda forţelor patriotice în sud fusese numit cel mai capabil general al lui Washington, Nathanael Greene, Cornwallis a decis să înainteze. Şi astfel a început marşul lui spre distrugere.

În ianuarie 1781 s-a deplasat spre graniţele Carolinei de Nord. Detaşamentele lui înaintate s-au înfruntat cu americanii la Cowpens în dimineaţa zilei de 17. Tactica britanicilor era simplă şi costisitoare. Cunoscînd precizia trăgătorilor americani de la frontieră şi lipsa de eficienţă a celor din propriile trupe, Cornwallis se bizuia în primul rînd pe luptele cu sabia şi cu baioneta. Comandantul american îşi plasase miliţiile prost organizate şi nedisciplinate cu rîul Broad în spate ca să le împiedice să se disperseze. Washington s-a îndoit întotdeauna de valoarea acestor trupe şi declarase că nici o miliţie „nu va dobîndi vreodată calităţile necesare pentru a face faţă unei forţe armate regulate“. Dar de astă dată, întărite cu trupe continentale, au reuşit să-i învingă pe britanici.

Cu toate acestea, Cornwallis a continuat să facă presiuni. Se depărtase de baza sa, iar armata lui Greene se afla tot pe cîmpul de luptă. Singura lui speranţă era să-l determine pe Greene să se angajeze în luptă şi să-l distrugă. S-au întîlnit la Guilford Court House la 15 martie. Miliţiile americane s-au dovedit inutile, dar nucleul antrenat al trupelor lui Greene masat în spatele unui gard de sîrmă a făcut ravagii în rîndurile soldaţilor britanici. Şi din nou, în frunte cu ofiţerii lor, regimentele au luat cu asalt linia americană. Un sergent englez care a ţinut un jurnal al campaniei descrie scena în felul următor: „Mişcarea a fost executată într-o ordine exemplară, în pas alergător, cu armele încărcate; cînd au ajuns la

---

* *The Writings of George Washington*, ed. W. C. Ford, 1891, vol. IX.

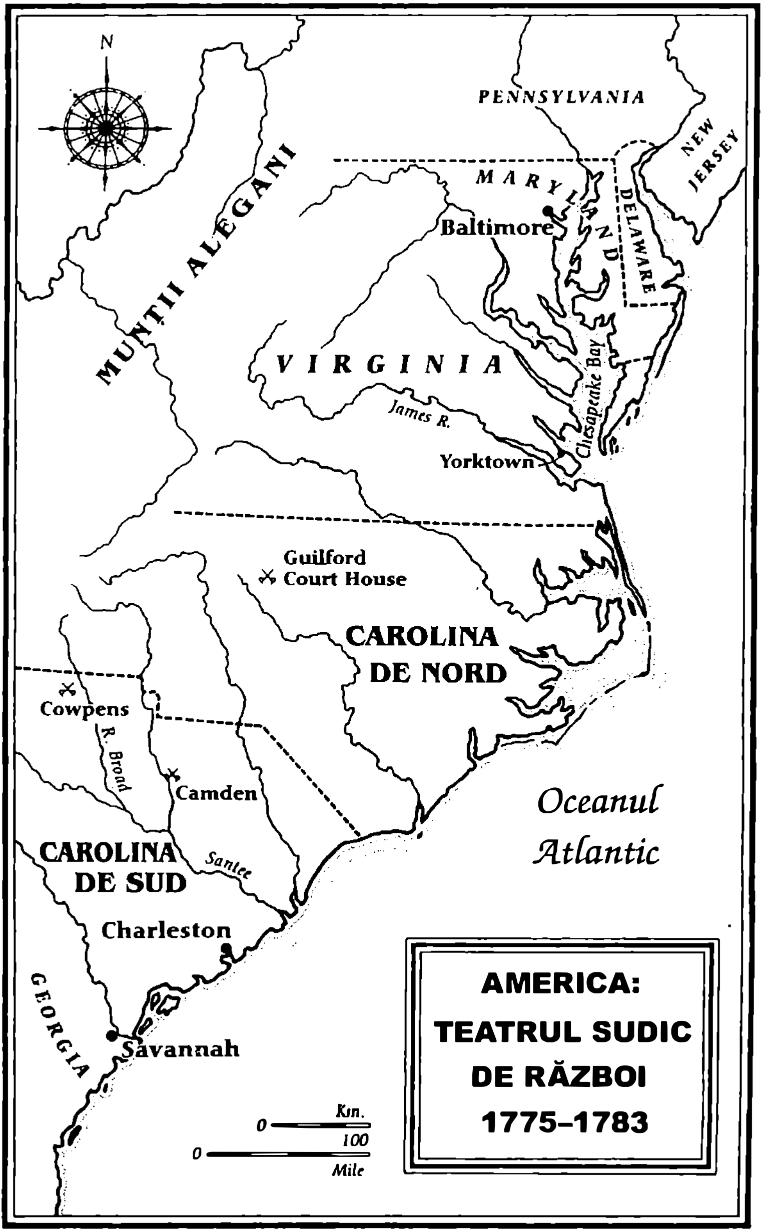
N
PENNSYLVANIA
NEW JERSEY
MARYLAND
DELAWARE
Baltimore
MUNȚII ALEGANI
VIRGINIA
Chesapeake Bay
James R.
Yorktown
Guilford Court House
CAROLINA DE NORD
Cowpens
R. Broad
Camden
CAROLINA DE SUD
Santee
Charleston
GEORGIA
Savannah
Oceanul Atlantic
0 Km. 100
0 Mile
AMERICA: TEATRUL SUDIC DE RĂZBOI 1775–1783

patruzeci de metri de linia inamicului s-a văzut că toți soldații aveau armele rezemate de un gard de sîrmă, un lucru foarte obișnuit în America. Ţinteau cu o precizie extraordinară." În cele din urmă, datorită vitejiei, abnegației și spiritului de disciplină au reușit să-i scoată pe americani de pe cîmpul de luptă, dar bătălia a rămas nedecisă. Forța patrioților era inepuizabilă, în timp ce britanicii își pierduseră practic o treime din oameni. Cornwallis nu a avut încotro și a trebuit să se îndrepte către coastă ca să ceară întăriri de la Marină. Greene n-a încercat să-l împiedice. Armata lui făcuse destul. Într-un răstimp de opt luni mărșăluiseră peste nouă sute de mile și luptaseră anevoie pe un teren mlăștinos. În ciuda inferiorității numerice de unu la trei, recucerise toată Georgia în afară de Savannah și toată Carolina de Sud cu excepția unei mici porțiuni. Părăsind spațiile largi din Carolina de Nord, s-a deplasat acum rapid spre sud, pentru a ridica țara împotriva britanicilor.

Aici groaznicul război civil între patrioți și loialiști – numiți pe plan local tory și whig – era însoțit de înfiorătoare raiduri nocturne, sechestrări de vite, asasinate, ambuscade și atrocități ca acelea pe care le vedem în zilele noastre în Irlanda. Însuși Greene scria: „Animozitățile dintre whigs și tory în acest stat [Carolina de Sud] fac situația de-a dreptul deplorabilă. Nu trece o zi fără ca cineva să nu cadă victimă acestor sălbăticii. Whigs și tory par deciși să se extermine reciproc. Au căzut pînă acum cîteva mii de oameni în această zonă, și răul face ravagii tot mai mari. Dacă nu se va pune capăt acestor masacre, țara va fi depopulată în cîteva luni, căci nici whigs nici tory nu pot supraviețui." În timp ce Greene începea să cucerească posturile britanice izolate din Carolina de Sud, Cornwallis continua să înainteze în Virginia. În drumul său, el a devastat țara, dar era în permanență hărțuit de Lafayette și de un mic grup de patrioți.

În toate aceste luni, Clinton se afla la New York și, pe măsură ce Cornwallis se apropia, părea posibil ca Clinton să evacueze în întregime baza din nord și să concentreze toate forțele britanice în sud pentru a păstra coloniile din acea zonă. O eventuală reușită ar fi putut să dăuneze cauzei patrioților, căci Congresul era falit și Washington abia dacă își mai putea ține

oamenii laolaltă. Dar încă o dată francezii au modificat raportul de forțe în favoarea lor, de astă dată pentru totdeauna.

Situația disperată a americanilor a fost înfățișată comandantului forței navale franceze din Indiile de Vest, De Grasse. În iulie, acesta i-a trimis vorbă lui Washington, care realizase între timp joncțiunea cu Rochambeau la White Plains, că va ataca Virginia dinspre coastă. A făcut un apel la un ultim și suprem efort de a concentra forțele patrioților în această zonă. Washington a fost pe fază. Luîndu-și toate măsurile de precauție ca să-l păcălească pe Clinton, și-a retras trupele de pe valea fluviului Hudson și, împreună cu Rochambeau, a pornit în marș rapid spre sud.

Între timp, Cornwallis, care nu mai avea aproape deloc provizii și întîmpina tot mai mari dificultăți în privința comunicației, a pornit spre coastă, unde spera să ia legătura direct cu Clinton pe mare. În august a ajuns la Yorktown, în Golful Chesapeake, și-a instalat tabăra și a început să sape tranșee. Comportamentul lui din lunile următoare a fost criticat foarte mult. Nu avea nici un fel de apărare naturală dinspre uscat și nu a depus prea mari eforturi pentru a-i respinge pe inamicii care se adunau în jurul său. Strategia franco-americană s-a bazat pe sincronizare, și joncțiunea trupelor s-a executat pe o distanță foarte mare. Aproximativ nouă mii de americani și opt mii de francezi s-au adunat în fața orașului Yorktown, în timp ce De Grasse blocase coasta cu patruzeci de vase de linie. Circa două luni Cornwallis a stat și a așteptat. La sfîrșitul lui septembrie, asediul Yorktown-ului a început și bombardamentele artileriei franceze de asediu i-au zguduit redutele de pămînt. Cornwallis a încercat cu disperare să iasă din această situație, în timp ce lucrările lui de apărare se prăbușeau. În ultimă instanță, un singur tun englez mai rămăsese în funcțiune. La 17 octombrie 1781 întreaga armată de aproximativ șapte mii de oameni s-a predat. În aceeași zi, Clinton și escadronul britanic au pornit pe mare din New York, dar auzind despre acest dezastru au făcut cale întoarsă.

Așa s-a încheiat marea bătălie. Puterea maritimă a decis încă o dată soarta războiului și, dacă nu ar fi existat blocada franceză, războiul de uzură al britanicilor ar fi putut să le asigure victoria. În noiembrie, după ce își îndeplinise misiunea, De Grasse

s-a întors în Indiile de Vest, iar Washington a fost lăsat fără ajutor în fața lui Clinton, aflat la New York, şi a amenințării unei invazii dinspre Canada. Aveau să mai treacă încă doi ani pînă la instaurarea păcii în America, dar în acest răstimp nu s-au mai desfăşurat nici un fel de operațiuni militare importante.

Capitularea Yorktown-ului a avut efecte imediate şi decisive în Anglia. Cînd a auzit vestea, lordul North şi-a pierdut imediat expresia jovială. Se plimba disperat prin cameră, repetînd întruna: „O, Doamne, totul s-a sfîrşit!"

Opoziția şi-a strîns rîndurile în Camera Comunelor. La Londra au avut loc mitinguri de protest. Guvernul majoritar s-a prăbuşit ca urmare a unei moțiuni de cenzură împotriva administrației Marinei Militare. Propunerea de încetare a războiului american a fost respinsă cu un singur vot. În martie, North a informat Camera Comunelor că intenționează să demisioneze. „În sfîrşit, ziua fatală a sosit,", scria regele. North şi-a păstrat demnitatea pînă la sfîrşit. După doisprezece ani de serviciu a părăsit Camera Comunelor ca un om înfrînt. În timp ce membrii Camerei stăteau în ploaie aşteptîndu-şi trăsurile în acea seară de martie din 1782, l-au văzut pe North coborînd treptele şi urcîndu-se în vehiculul său, care aştepta în fruntea şirului de trăsuri. Înclinîndu-se politicos în fața membrilor uzi leoarcă şi ostili care se îngrămădeau în jurul său, a spus: „Domnilor, acesta este avantajul de a cunoaşte secretul" şi a plecat repede de acolo.

Regele George, profund afectat de această înfrîngere personală, a făcut tot soiul de declarații. Vorbea despre abdicare şi retragere la Hanovra. Violența care domnea în țară nu-l îndreptățea să spere în reuşita alegerilor. Era obligat să se împace cu Opoziția. Pe parcursul anilor lungi ai războiului american, Rockingham şi Burke aşteptaseră cu răbdare prăbuşirea administrației North. Acum venise rîndul lor. Rockingham a ajuns la o înțelegere cu regele: independență pentru colonii şi o uşoară diminuare a influenței Coroanei în politică. George al III-lea a fost nevoit să accepte, iar Rockingham şi-a preluat funcția. El şi colegul său, lordul Shelburne, urmau să salveze ceea ce se mai putea salva din ruinele primului Imperiu Britanic.

CAPITOLUL 9

Constituția americană

O dată cu încheierea Războiului de Independență cele treisprezece colonii erau libere să-și organizeze viața. Luptele purtate scoseseră la iveală organizarea lor politică rudimentară. În conformitate cu articolele Confederației la care subscriseseră în 1777 se formase un guvern central slab, care se bucura numai de acea autoritate pe care americanii fuseseră dispuși s-o acorde Coroanei britanice. Congresul lor nu avea nici puterea, nici posibilitatea de a crea într-o țară atît de mare o societate omogenă din ruinele revoluției și ale războiului.

Elementul cel mai puternic care susținuse efortul american fuseseră micii fermieri din districtele de frontieră. Ei puseseră la dispoziție oameni pentru armată și remodelaseră în cele mai multe state diversele constituții pe baze democratice. Acum deveniseră preponderenți în adunările legislative și își păzeau cu strășnicie privilegiile propriilor state. O dată cu încheierea ostilităților, se părea că Uniunea întruchipată de un Congres slab avea să se destrame sau să se dizolve sub povara problemelor postbelice. Societatea americană era măcinată de ample conflicte de interese. Fermierii aveau mari datorii față de orășeni. Congresul tipărise prea mulți bani de hîrtie, ceea ce generase inflația. În 1780 un dolar de aur echivala cu patruzeci de dolari de hîrtie. Toate statele erau împovărate de datorii uriașe și taxele impuse pentru achitarea dobînzilor apăsau greu asupra țării. Ferme mici intrate în faliment se vindeau peste tot. Apăruseră îmbogățiții de război. În societatea americană se adîncea prăpastia între datornici și creditori, între fermieri și comercianții-bancheri. Tulburările luau amploare pe măsură ce se adîncea criza economică. Se declanșaseră ample mișcări pentru amînarea datoriilor. În Massachusetts, fermierii și soldații

lăsaţi la vatră care fuseseră plătiţi în hîrtii fără valoare s-au răsculat. În toamna anului 1786, căpitanul Daniel Shays, împreună cu o mînă de fermieri înarmaţi, a încercat să ia cu asalt tribunalul comitatului. Exista temerea că astfel de incidente s-ar putea repeta. Washington, el însuşi un fervent susţinător al dreptului de proprietate, la fel ca şi Cromwell, scria: „Combustibilul există în fiecare stat şi e de ajuns o scînteie pentru ca să izbucnească incendiul. Sînt mult mai îngrijorat decît pot să spun în cuvinte din cauza dezordinii care s-a produs."

Nu numai condiţiile interne impuneau adoptarea unor măsuri. Anumite puncte nevralgice din tratatul de pace rămăseseră nerezolvate. Datoriile faţă de negustorii britanici, compensaţiile pentru loialişti, evacuarea britanicilor din posturile şi forturile de la graniţa cu Canada, toate acestea necesitau de urgenţă o reglementare. Guvernul britanic lua măsuri legislative împotriva transporturilor de mărfuri americane. Spania îşi consolidase poziţia în Florida şi era ostilă expansiunii americane spre sud-vest. America era implicată într-o alianţă cu Franţa, unde febra marilor schimbări care urma să se producă se făcea deja simţită. Oamenii care ştiau să vadă în perspectivă percepeau iminenţa unui nou conflict mondial. Dezorganizate în interior, lipsite de unitate naţională, statele americane păreau o pradă uşoară pentru puterile străine.

Locuitorii oraşelor cereau tot mai insistent revizuirea articolelor Confederaţiei. Revolta lui Shays a fost elementul care a declanşat acţiunea, şi în mai 1787 o convenţie a delegaţilor celor treisprezece state s-a reunit la Philadelphia pentru a analiza chestiunea. Partizanii unui guvern naţional puternic reprezentau o mare majoritate. Dintre posibilii lideri ai fermierilor, sau democraţii agrari cum se autointitulau în ultima vreme, Patrick Henry din Virginia a refuzat să participe, iar reprezentantul lor cel mai influent, Thomas Jefferson, era absent, căci fusese trimis la Paris. Una dintre personalităţile de frunte ale adunării era Alexander Hamilton, care reprezenta interesele comercianţilor puternici din New York. Acest bărbat chipeş, fiu nelegitim al unui plantator din Indiile de Vest, avusese o ascensiune rapidă pe lîngă Washington în timpul războiului. Pătrunsese în înalta societate din New York şi contractase o căsătorie reuşită. Era

decis să facă în aşa fel încît clasa conducătoare, din care ajunsese să facă parte datorită propriilor calităţi, să-şi menţină poziţia dominantă şi a fost recunoscut drept lider de către aceia care militau pentru un guvern central puternic şi pentru limitarea puterii statelor. Aceşti oameni anticipau criza iminentă din Europa şi pericolele la adresa democraţiei, certitudinile lor imprimînd un înalt nivel dezbaterilor Convenţiei. Cei mai mulţi dintre delegaţi erau în favoarea unui guvern federal, dar metodele şi chestiunile de detaliu au fost foarte controversate. Statele mici doreau să-şi păstreze egalitatea în cadrul marii comunităţi a celor treisprezece şi se opuneau vehement oricărei scheme de reprezentare în cadrul unui guvern federal pe bază de procentaje. Toţi delegaţii proveneau din centre cu tradiţie de pe malul Atlanticului, dar, oricît de mult le-ar fi displăcut acest lucru, trebuiau să admită că puterea şi influenţa lor vor fi curînd ameninţate de populaţia în creştere din vest. Dincolo de Ohio şi Munţii Alegani, se întindeau teritorii vaste despre care Congresul spusese că vor trebui cooptate în Uniune la egalitate cu statele iniţiale de îndată ce unul dintre ele va avea şaizeci de mii de locuitori liberi. Populaţia lor creştea vertiginos şi revendicarea drepturilor ce li se cuveneau era doar o chestiune de timp. Şi atunci ce se va întîmpla cu faimoasele Treisprezece State? Ele erau cele care îi alungaseră pe britanici şi, după părerea lui Hamilton, întrucîtva justificată, ştiau mai mult despre politică şi adevăratele interese ale Uniunii decît locuitorii din aceste regiuni îndepărtate, semicolonizate. Aşa cum a afirmat Gouverneur Morris din Pennsylvania – îşi datora acest nume de botez neobişnuit faptului că mama lui fusese o Miss guvernatoare – „Locurile aglomerate şi pline de oameni, şi nu cele sălbatice, reprezintă adevărata şcoală a talentelor politice. Dacă vesticii pun mîna pe putere, vor încălca interesele statelor de la Atlantic." Dar principiile erau corecte. Comunităţile atlantice aveau bogăţie şi experienţă, însă noile teritorii erau îndreptăţite să adere la Uniune şi, spre lauda delegaţilor de la Philadelphia, nu s-a făcut nimic pentru obstrucţionarea lor. Dar mai devreme sau mai tîrziu, ciocnirea avea să se producă. Puterea şi viitorul se aflau în vest, iar Convenţia urmărea cu nelinişte şi teamă elaborarea Constituţiei Statelor Unite.

Acesta era un document concis care definea puterile noului guvern central. El stabilea o singură putere executivă. Preşedintele, numit în mod indirect de electori aleşi, aşa cum vor decide forurile legislative din fiecare stat, urma să aibă un mandat de patru ani; deşi în virtutea dreptului său de veto putea respinge legile Congresului, era supus procedurii de punere sub acuzare. Totodată, era şeful armatei şi al administraţiei răspunzător numai în faţa poporului, complet independent de puterea legislativă. Camera Comunelor sau Camera Reprezentanţilor cum avea să fie numită ulterior, urma să fie aleasă pe o perioadă de doi ani, în funcţie de numărul populaţiei. Dar această concesie făcută principiului democratic a fost amendată prin înfiinţarea Senatului, ales pe şase ani de forul legislativ din fiecare stat. Senatul urma să restricţioneze demagogia din Camera Comunelor, să apere interesele proprietăţii împotriva Camerei Comunelor, aleasă după principiul numeric şi, prin rolul său în numirea şi stabilirea puterilor preşedintelui, să execute un control riguros asupra acestuia. În fruntea edificiului constituţional se afla Curtea Supremă, alcătuită din judecători numiţi pe viaţă de preşedinte, şi ratificaţi de către Senat. Aceasta avea sarcina de a amenda din punct de vedere juridic legile emise nu numai de Congres, ci şi de legislativul din fiecare stat, pentru a asigura conformitatea lor cu Constituţia.

În cadrul mecanismului federal elaborat la Philadelphia, în septembrie 1787, fusese creată o autoritate naţională supremă. Dar sfera acesteia avea să fie strict definită şi limitată; toate puterile care nu fuseseră mandatate prin Constituţie să facă parte din guvernul federal rămîneau la nivelul statelor. Nu va exista o „tiranie" de felul aceleia pe care încercau s-o exercite miniştrii regelui George de la Westminster. Noua naţiune care se născuse în chinuri era acum fortificată de ceva nemaiauzit pînă atunci în lume – o constituţie scrisă. La prima vedere, acest document contrastează puternic cu tradiţiile şi antecedentele care au stat la baza constituţiei nescrise a Angliei. Dar în spatele ei nu se afla nici un fel de teorie revoluţionară. Constituţia nu se baza pe scrierile îndrăzneţe ale filozofilor francezi care aveau să înflăcăreze curînd Europa, ci pe vechea doctrină engleză,

reformulată în aşa fel încît să satisfacă nevoile imediate ale americanilor. Constituţia era o reafirmare a credinţei în principiile susţinute de-a lungul anilor de popoarele anglofone. Ea consfinţea străvechile idei engleze de dreptate şi libertate, care aveau să fie considerate de cealaltă parte a Atlanticului drept idealuri americane.

Evident, o constituţie scrisă riscă să devină prea rigidă. Ce grup de oameni, oricît de înaintate ar fi vederile lor, poate să stabilească dinainte precepte menite să rezolve problemele generaţiilor viitoare? Delegaţii de la Philadelphia erau pe deplin conştienţi de acest lucru. Au prevăzut posibilitatea amendării Constituţiei, iar documentul elaborat de ei a fost suficient de adaptabil în practică pentru a permite introducerea unor modificări. Dar trebuia să se dovedească prin dezbateri şi argumente general acceptate în întreaga ţară că modificările propuse vor reflecta ideile călăuzitoare ale Părinţilor Fondatori. Un prim obiectiv al Constituţiei îl reprezenta caracterul său conservator. Ea trebuia să vegheze asupra respectării principiilor şi mecanismului de funcţionare a statului sancţionînd modificările arbitrare sau de rea-credinţă. În doctrina sa fundamentală, poporul american a realizat o instituţie care avea să trezească acelaşi respect şi loialitate ca şi Parlamentul şi Coroana în Anglia.

Nu mai rămînea decît ca această schemă să fie prezentată publicului. Delegaţii prevedeau că legislativul democratic şi izolaţionist de la nivelul statelor o va respinge probabil şi de aceea au recomandat constituirea unor convenţii locale care să voteze noul proiect al guvernului. Hamilton şi Robert Morris, al căror grup bine organizat şi puternic devenise cunoscut ca Partidul Federalist, spera că toţii oamenii cu un cuvînt de spus în ţară, care nu doriseră să facă parte din organismele revoluţionare constituite în timpul războiului pentru administrarea diferitelor state, vor recunoaşte oportunitatea noii Constituţii şi vor limita influenţa elementelor extremiste.

Pentru liderii democraţiei agrariene, pentru micii fermieri, proiectul părea o trădare a Revoluţiei. Înlăturaseră de la putere executivul englez. Îşi cîştigaseră mica lor libertate locală. Iar acum

li se cerea să creeze un instrument la fel de puternic şi coercitiv. Li se spusese că au luptat pentru drepturile omului şi pentru egalitatea individului. În Constituţie ei vedeau un mecanism de apărare a proprietăţii împotriva egalităţii. Aveau sentimentul că în viaţa lor de zi cu zi vor fi striviţi sub presiunea intereselor ce se ascundeau în spatele contractelor şi datoriilor. Însă nu aveau lideri. Dar chiar şi aşa în Virginia, New York şi în alte locuri s-au depus mari eforturi pentru votarea Constituţiei. Jefferson, aflat în exilul său diplomatic de la Paris, denunţa stîngăciile noului regim. Dar partidul lui Hamilton şi Morris cu admirabila lui propagandă, într-o serie de scrisori publice numite *The Federalist*, au avut cîştig de cauză.

Scrisorile din *The Federalist* fac parte din literatura americană clasică.

Pragmatismul şi înţelepciunea lor le singularizează printre scrierile controversate ale vremii. Autorii lor au deplasat accentul dinspre argumentaţia abstractă pe marginea teoriei politice, către pericolele reale care ameninţau America, slăbiciunea evidentă a Confederaţiei de la vremea respectivă şi avantajele discutabile ale diverselor prevederi din noua Constituţie. Hamilton, Jay şi Madison s-au numărat printre principalii colaboratori. Primii doi erau din New York, Madison din Virginia; nici unul din ei nu provenea din Noua Anglie, care îşi pierdea întîietatea în viaţa naţiunii. Erau foarte diferiţi ca personalitate şi înfăţişare, dar susţineau un punct de vedere comun – importanţa inducerii unei credinţe colective în Constituţie ca întruchipare a idealului american. Numai în felul acesta puteau fi armonizate vocile adesea discordante ale celor treisprezece state. Cît de bine au reuşit să facă acest lucru şi cît de durabil a fost succesul lor ne-o mărturiseşte acest un secol şi trei sferturi care s-a scurs de la elaborarea Constituţiei. Încrederea generată de *The Federalist* a susţinut poporul american pînă în zilele noastre.

Libertatea, susţinea *The Federalist*, poate degenera în desfrîu. Ordinea, securitatea şi un guvern eficient trebuie să fie întronate înainte ca dezastrele să copleşească America. Într-un articol din această mare serie politică, unul dintre federalişti a enunţat eterna problemă cu privire la extensie şi putere.

Diversitatea facultăţilor oamenilor, de unde decurg drepturile de proprietate, este ... un obstacol insurmontabil în calea uniformităţii intereselor. Protejarea acestor facultăţi este primul obiectiv al guvernării. Din ocrotirea facultăţilor diferite şi inegale de dobîndire a proprietăţii rezultă posedarea unor grade şi tipuri diferite de proprietate; iar influenţa acestora asupra sentimentelor şi vederilor respectivilor proprietari are drept consecinţă o împărţire a proprietăţii în diferite interese şi partide.

Cauzele latente ale dezbinării rezidă aşadar în însăşi firea omenească; şi le vedem pretutindeni în diverse grade de activitate, în funcţie de împrejurările diferite din viaţa societăţii civile. Zelul manifestat faţă de divergenţele de opinie... a divizat omenirea în partide, a generat o animozitate reciprocă şi i-a făcut pe oameni mult mai dispuşi să se insulte şi să se asuprească unul pe altul decît să coopereze pentru binele lor comun... Dar sursa cea mai comună şi mai durabilă de fricţiuni a fost întotdeauna distribuţia diferită şi inegală a proprietăţii. Posesorii de bunuri şi cei care sînt lipsiţi de proprietate au reprezentat întotdeauna interese distincte în societate. Creditorii şi debitorii cad sub incidenţa unei discriminări similare. Interese legate de pămînt, de fabrici, de negoţ, de bani şi multe altele mai mici au derivat din necesităţi în cadrul naţiunilor civilizate şi le stratifică în diverse clase cu sentimente şi vederi diferite. Reglementarea acestor interese variate care se interferează reprezintă principala sarcină a legislaţiei moderne şi implică spiritul de partid şi de facţiune în operaţiunile necesare şi obişnuite ale guvernării.

În zadar i-au atacat oponenţii în presă. „Numai pentru că am abuzat cîteodată de democraţie nu mă număr printre cei care consideră că democraţia este o nenorocire", scria Richard Henry Lee din Virginia. „Orice om care gîndeşte trebuie să-şi dea seama că schimbarea propusă acum este un transfer al puterii de la cei mulţi la cei puţini." În toiul luptelor dintre facţiuni şi al coliziunilor dintre federalişti şi radicali, Constituţia a fost

ratificată de unsprezece state pe parcursul a optsprezece luni. Rhode Island şi Carolina de Nord au rămas în expectativă ceva mai mult timp. Neîncrederea în revoluţia socială pusese stăpînire pe Lumea Nouă şi prăpastia dintre cele două elemente care compuneau societatea se adîncea. Cei care credeau în drepturile omului au fost nevoiţi să-şi aştepte vremea lor. Aceia care, asemenea lui Hamilton, se temeau de intervenţia mulţimii în politică şi îşi dădeau seama de nevoia imperioasă de reglementare, ordine şi protecţie a intereselor proprietăţii în statele de pe coastă au triumfat.

În martie 1789 au fost organizate alegeri pentru organismele federale. Oponenţii Constituţiei exultau în faţa dificultăţilor de obţinere a cvorumului în Camera Superioară şi cea Inferioară. Noul regim părea lipsit de vigoare şi nepopular. Dar spre sfîrşitul lunii veniseră suficienţi oameni la New York, unde urma să se întrunească guvernul. Primul pas îl reprezenta alegerea unui preşedinte şi generalul Washington, comandantul revoluţiei, întrunea sufragiile tuturor. Dezinteresat şi curajos, capabil să vadă în perspectivă şi răbdător, distant, dar sincer în comportament, inflexibil în momentul în care lua o decizie, Washington poseda acele trăsături de caracter de care era nevoie în această situaţie. Washington a avut unele reticenţe înainte de a accepta funcţia. Nimic nu i-ar fi plăcut mai mult decît să rămînă într-un fel de retragere activă la Mount Vernon, ocupîndu-se de gospodărirea moşiei sale. Dar, ca întotdeauna, a răspuns la chemarea datoriei. Gouverneur Morris a avut dreptate cînd i-a scris plin de emfază: „Exercitarea autorităţii depinde de caracterul persoanei. Temperamentul dumitale rece şi echilibrat este absolut necesar pentru a conferi noului guvern atributele fermităţii şi bărbăţiei."

S-a discutat mult şi confuz despre titluri şi antecedente, ceea ce a stîrnit hohotele de rîs ale criticilor. Dar statura morală a lui Washington a conferit prestigiu noii funcţii încă neexperimentate. La 30 aprilie 1789, în recent inauguratul Federal Hall, sediul administraţie federale din New York, Washington a devenit în mod solemn Primul Preşedinte al Statelor Unite. O săptămînă mai tîrziu, Statele Generale Franceze s-au întrunit la Versailles.

O altă mare revoluție era pe cale să izbucnească în lumea sălbăticită. Textura firavă și netestată a unității și ordinii americane fusese elaborată la momentul oportun.

Mai rămîneau de clarificat multe detalii. Primul pas era votarea unui Act al Drepturilor. Absența unor astfel de clauze fundamentale din Constituție reprezenta principala obiecție a criticilor. Acum ele au fost incluse în cele zece Amendamente. În continuare, Legea judiciară din 1789 a făcut din Curtea Supremă cea mai formidabilă componentă a mecanismului federal. „Cu lux de amănunte," scriau istoricii Charles și Mary Beard,

> „legea prevedea o Curte Supremă alcătuită din șeful Curții și cinci asociați și cîte o Curte Federală Districtuală pentru fiecare stat, cu propriul procuror, șerif și un număr corespunzător de adjuncți. Acestea erau agențiile puterii, create pentru a aplica voința guvernului național, făcînd din ea o forță vie în fiecare comunitate din New Hampshire pînă în Georgia, de la malul mării pînă la frontieră... După ce au elaborat un sistem ingenios de transmitere a cazurilor pînă la Curtea Supremă, autorii Legii judiciare au prevăzut și un procedeu prin care măsurile guvernelor locale puteau fi anulate dacă veneau în conflict cu Constituția federală... Într-un cuvînt, a fost restabilit un fel de control de felul celui britanic imperial asupra forurilor legislative din provincii, în cadrul unor organisme judiciare alese indirect și pe viață, în interiorul granițelor Statelor Unite."*

Deocamdată încă nu existau departamente administrative. Ca urmare au fost înființate rapid Trezoreria, Departamentul de Stat, Departamentul de Război. Succesul noului guvern federal depindea în mare măsură de cei aleși pentru a deține aceste funcții-cheie: Alexander Hamilton, marele federalist de la New York; Thomas Jefferson, democrat din Virginia, întors acum de la Paris; și, într-o măsură ceva mai mică, generalul Knox din Massachusetts.

Din 1789 pînă în anul demisiei sale cu șase ani mai tîrziu,

---

* Charles A. Beard și Mary R. Beard, *The Rise of American Civilization* (1930), vol. I.

Hamilton şi-a folosit calităţile excepţionale pentru a corela interesele economice ale marilor comercianţi din America cu noul sistem. Trebuia să fie creată o clasă conducătoare, astfel că Hamilton şi-a propus să demonstreze că guvernul federal înseamnă o economie puternică. La îndemnul şi din inspiraţia lui, au fost luate o serie de măsuri. În ianuarie 1790 avea să fie expus în faţa Camerei Reprezentanţilor *Primul Raport asupra Creditului Public*. Datoriile statului urma să fie asumate de Congres; creditul public trebuia să depindă de asumarea obligaţiilor din trecut. Datoriile de război ale statelor urma să fie preluate de guvernul federal pentru a subordona marea clasă a creditorilor interesului naţional. Întreaga datorie trebuia finanţată; toate obligaţiile şi certificatele care fuseseră erodate de speculă urma să fie retrase, în locul lor fiind emise alte obligaţii. S-a prevăzut crearea unui capital amortizabil şi a unei bănci naţionale.

Cei care erau implicaţi în afaceri bancare au fost încîntaţi de acest program, dar el a întîmpinat o opoziţie înverşunată din partea celor care înţelegeau că noul guvern se folosea de prerogativele de impozitare pentru a plăti dobînzi deţinătorilor de acţiuni în contul debitelor de stat, asumate acum de Congres. Conflictul între capitalişti şi agrarieni a căpătat o nouă amploare. Comercianţii din Noua Anglie îşi investiseră cele mai multe din profiturile lor din vremea războiului în obligaţiuni de hîrtie, a căror valoare crescuse enorm. Massachusetts, care avea cea mai mare datorie de stat, a profitat la maximum. Masa datoriei publice era concentrată în mîinile unor grupuri mici din Philadelphia, New York şi Boston. Naţiunea trebuia să le plătească la paritate pentru ceea ce achiziţionaseră ei cu un discount uriaş. În Virginia s-a produs o revoltă puternică împotriva schemei lui Hamilton. Plantatorii nu aveau nici un fel de încredere în finanţele publice. Prevedeau că cele mai rele elemente ale plutocraţiei whig vor domina noul guvern. „Ei discern acum," scria Patrick Henry, „o asemănare izbitoare între acest sistem şi cel care a fost introdus în Anglia la revoluţie [în 1688], un sistem care a perpetuat o uriaşă datorie publică şi în plus a conferit executivului o influenţă nelimitată, care, predominantă în toate ramurile guvernului, anihilează orice opoziţie şi ameninţă zilnic cu distrugerea tuturor valorilor ce ţin de libertatea engleză. Aceleaşi

cauze au produs aceleaşi efecte. Într-o ţară agricolă ca aceasta, instituirea, concentrarea şi perpetuarea unei dobînzi înalte este o măsură care în perspectivă va genera unul din următoarele două rele: subordonarea agriculturii comerţului sau o schimbare în forma actuală de guvernare federală, catastrofală pentru existenţa libertăţii americane... Memorialiştii voştri nu pot să găsească nici o clauză în Constituţie care să autorizeze Congresul să-şi asume datoria publică.“

Importanţa acestui clivaj s-a perpetuat pe tot parcursul istoriei Americii. Aici îşi au originea marile partide politice care şi-au găsit curînd şi primii lideri. Hamilton a fost recunoscut în scurt timp drept şeful întreprinderilor financiare şi comerciale din nord, iar oponentul lui a fost nimeni altul decît Jefferson, secretarul de stat. Cei doi bărbaţi lucraseră împreună în primele luni ale noului guvern. Hamilton îşi asigurase numărul de voturi necesare pentru adoptarea propunerilor sale cu privire la datoriile statelor numai cu sprijinul lui Jefferson. Automat, acesta a consimţit ca noua capitală care va găzdui sediul Congresului şi al guvernului să fie situată pe fluviul Potomac, dincolo de frontiera cu Virginia. Între timp, Philadelphia urma să fie capitală temporară în locul New York-ului. Dar valul de speculaţii care a urmat după măsurile financiare ale lui Hamilton avea să provoace opoziţia secretarului de stat. Cei doi lideri nu se mai înţelegeau deloc. Washington, preocupat să asigure stabilitatea noii Constituţii, a intervenit pentru a preveni o ruptură făţişă. Dar în 1791, Jefferson şi plantatorii lui din Virginia căutau o alianţă cu nemulţumiţii din partidul lui Hamilton, din New York şi din nordul ţării.

Înainte să se producă ruptura, Hamilton şi-a prezentat *Raportul asupra manufacturilor,* care avea să stea la baza viitoarei teorii protecţioniste americane. Astfel, urma să se introducă taxe şi tarife protective, pentru încurajarea industriei locale. Americanilor li se înfăţişa perspectiva unei societăţi industriale prospere în Lumea Nouă, după modelul celei engleze.

Unitatea aparentă a administraţiei federale a fost menţinută încă vreo cîteva luni, prin realegerea lui Washington ca preşedinte. Dar conflictul dintre Jefferson şi Hamilton nu se limita la aspecte

economice. Cei doi erau separați și de vederi politice profund antagoniste. Aveau păreri total diferite cu privire la natura umană. Hamilton, financiarul prosper, credea că oamenii sînt călăuziți de pasiunile şi interesele lor, iar motivațiile lor, dacă nu sînt ferm controlate, scot la iveală tot ce e mai rău în fiecare. „Poporul!“ se spune că ar fi afirmat el, „poporul este o bestie uriaşă.“ Respingea categoric ideea de guvernare a majorității şi conducere prin numărarea capetelor. Adept al unui guvern central puternic, cu un cerc de guvernare influent, el vedea în instituțiile federale, sprijinite de clasa conducătoare a oamenilor de afaceri, speranța pentru viitorul Americii. Societatea în continuă dezvoltare din Anglia era ideală pentru Lumea Nouă şi aşa ceva spera şi el să creeze peste Atlantic prin eforturile sale de la Trezorerie. Hamilton simbolizează un aspect al evoluției americane, lumea plină de succes, iradiantă a afacerilor, cu neîncrederea față de omul de rînd colectiv, sau, ceea ce numea Hamilton însuşi într-o altă dispoziție sufletească, „maiestatea mulțimii“ . Dar în această evanghelie a succesului material nu exista nici o urmă din idealismul politic ce caracterizează şi înalță poporul american. „A fost un om foarte mare“, avea să spună despre el preşedintele Woodrow Wilson, „dar nu un mare american.“

Thomas Jefferson era produsul unor condiții total diferite şi profetul unei idei politice rivale. Se născuse la hotarele Virginiei, locul de baştină al individualismului profund şi al încrederii în umanitatea comună, nucleul rezistenței împotriva ierarhiei centralizate a guvernării britanice. Jefferson fusese principalul autor al Declarației de Independență şi liderul democraților agrarieni din timpul Revoluției americane. Era un om foarte citit; avea multe preocupări ştiințifice şi vocație de arhitect. Cocheta lui casă în stil clasic, Monticello, fusese construită după propriile sale planuri. Frecventa cercurile de stînga la modă, era familiarizat cu filozofia politică din Europa şi, la fel ca economiştii de şcoală franceză care se declarau fiziocrați, îşi punea speranțele într-o societate de țărani liberi şi fermieri. Se temea de un proletariat industrial la fel de mult pe cît detesta ideea creării unei aristocrații. Dezvoltarea industrială şi capitalistă îl speria. Privea cu un amestec de dispreț şi neîncredere întreg mecanismul bancar, al tarifelor, al

manipulării creditelor şi toate celelalte agenţii ale capitalismului pe care newyorkezul Hamilton le introducea cu dibăcie în Statele Unite. Sesiza pericolele la adresa libertăţii individuale care ar putea decurge din concentrarea puterii în mîinile unui guvern federal. A venit cu inima îndoită de la Paris să-şi ofere serviciile noului sistem. Trecerea timpului şi stresul provocat de războaiele napoleoniene aveau să-i tempereze animozitatea faţă de industrialism, dar în adîncul inimii sale credea că un guvern democratic era posibil numai cu fermieri liberi. Nu i-a trecut nici o clipă prin minte ideea că Statele Unite aveau să devină cea mai mare democraţie industrială din lume.

Jefferson declara:

„Specialiştii în economie politică din Europa au stabilit ca principiu că orice stat trebuie să se străduiască să producă mărfuri industriale pentru el însuşi; şi noi transferăm acum în America acest principiu, asemenea multor altora... Dar noi avem suprafeţe uriaşe de teren care stau la dispoziţia industriei gospodăreşti. Nu este preferabil ca toţi cetăţenii noştri să-şi orienteze eforturile în această direcţie decît jumătate din ei să fie chemaţi să presteze diverse meşteşuguri pentru ceilalţi?... Coruperea masei cultivatorilor reprezintă un fenomen pe care nici o perioadă istorică şi nici o naţiune nu l-au consemnat. Ea este amprenta pusă pe cei care, fără să se uite în sus la cer, la propriul lor sol şi propria industrie, aşa cum face gospodarul, depind de accidente şi de capriciul clienţilor pentru a-şi asigura subzistenţa. Dependenţa duce la supuşenie şi venalitate, sufocă germenele virtuţii şi pregăteşte instrumente potrivite pentru proiectele ambiţiei... Cît timp avem pămînt de arat, să nu dorim niciodată ca cetăţenii noştri să-şi cîştige pîinea stînd în faţa unui banc de lucru... *Pentru operaţiile industiale e preferabil ca atelierele noastre să rămînă în Europa. Este mai bine să ducem provizii şi materiale muncitorilor de acolo, decît să-i aducem pe ei la provizii şi materiale şi o dată cu ei purtările şi principiile lor...** Mulţimea din marile

---

* Sublinierea autorului – W. S. Churchill.

orașe joacă același rol în sprijinirea unei guvernări curate ca și durerile pentru un corp omenesc. Credința și spiritul unui popor sînt cele care păstrează vigoarea republicii. Degenerarea acestora este o cangrenă care în curînd va ajunge pînă la inima legilor și constituției sale.“

Jefferson era adeptul conceptului de societate din Virginia, o societate simplă, neasaltată de complexitatea, pericolele și provocările industrialismului. În Franța văzuse sau i se păruse că vede realizarea ideilor sale politice – distrugerea aristocrației demodate și afirmarea revoluționară a drepturilor plugarului. Hamilton, pe de altă parte, privea spre Anglia lui Pitt cel Tînăr ca la o întruchipare a speranțelor sale pentru America. Izbucnirea războiului dintre Anglia și Franța avea să scoată în prim-plan conflictul și rivalitatea dintre Hamilton și Jefferson, marcînd apariția celor două mari partide americane, Federaliștii și Republicanii. Amîndouă aveau să se scindeze și să-și schimbe numele, dar pornind de la ele putem trasa evoluția partidelor Republican și Democratic de astăzi.

CAPITOLUL 10

Washington, Adams şi Jefferson

Aspectele confuze şi tumultuoase ale politicii europene ajungeau în America în nuanțe de alb şi negru. Dezbaterile referitoare la Revoluția Franceză frămîntau întreaga țară. Au apărut o mulțime de societăți adaptate la modelul revoluționar peste tot unde principiile lui Jefferson se bucurau de sprijin, în timp ce presa federalistă tuna şi fulgera împotriva iacobinilor din Lumea Nouă şi, la fel ca Edmund Burke în Anglia, îi denunța ca pe nişte distrugători de țară. Controversa a devenit mai puțin teoretică şi mult mai vehementă de îndată ce au început să fie afectate interesele comerciale americane. Spiritele s-au încins în momentul în care navele de comerț americane au început să aibă de suferit din cauza vaselor particulare înarmate ale Franței şi Marii Britanii. Ambele părți pledau pentru război – federaliştii împotriva Franței, iar susținătorii lui Jefferson împotriva Angliei. Preşedintele Washington era ferm hotărît să mențină un climat de pace în tînăra republică. Sarcina lui a fost uşurată de bufoneriile trimisului revoluționarilor francezi în Statele Unite, cetățeanul Genêt, care, constatînd reticențele guvernului față de reînnoirea alianței franço-americane din 1778, a început să se amestece în politica americană, a încercat să organizeze trupe şi i-a pus într-o poziție penibilă pe aliații politici. În august 1793, Washington le-a cerut autorităților franceze să-l recheme în țară. Dar, ştiind cît de activă era ghilotina în Franța, Genêt a avut înțelepciunea să se căsătorească cu o americancă bogată şi să se stabilească la New York.

Washington a avut cîştig de cauză şi tot el a fost cel care a enunțat primul principiu tradițional al politicii externe americane.

În aprilie 1793, în vestita sa proclamație de neutralitate, a decretat „disponibilitatea Statelor Unite de a adopta o conduită prietenoasă și imparțială față de puterile beligerante". Nerespectarea acestei conduite va atrage după sine urmărirea cetățenilor americani în cadrul Curților Federale de Justiție. Dar relațiile cu Anglia au fost umbrite de probleme nerezolvate. Partidul Federalist al lui Hamilton era preocupat de menținerea unor relații comerciale amiabile cu Anglia. Comerțul transatlantic cu Noua Anglie era finanțat în mare măsură de bancherii londonezi. Comerțul dintre cele două țări aducea mari profituri proprietarilor de vase din statele de pe Coasta de Est, iar aceştia se opuneau din răsputeri tuturor chemărilor la război în sprijinul Franței revoluționare. Fermierii de la frontiera dinspre vest aveau altă părere. Pentru ei, Anglia era duşmanul care refuza să onoreze tratatul din 1783 ce prevedea evacuarea posturilor de la granița canadiană şi îşi extindea comerțul cu blănuri din Canada spre sud, incitîndu-i pe indieni împotriva coloniştilor americani şi periclitînd înaintarea acestora spre vest. La rîndul lor, britanicii se arătau nemulțumiți de faptul că guvernul american nu rezolvase problema datoriilor mari, rămase neplătite încă dinainte de Revoluție. Între timp, interceptarea transporturilor americane de către britanici sub pretext că ar fi fost destinate Franței revoltau opinia publică în întreaga țară.

Washington a decis reglementarea pe noi baze a relațiilor anglo-americane, iar în 1794 l-a numit pe John Jay, şeful Curții Supreme de Justiție, în funcția de trimis extraordinar la Londra. Guvernul britanic nu-i privea cu prea multă simpatie pe foştii rebeli. Le cunoştea slăbiciunile militare, precum şi nevoia lui Washington de a a beneficia de sprijinul partidului lui Hamilton. Mai mult chiar, au fost ajutați în mare măsură de nepriceperea lui Jay de a negocia. Astfel, s-a elaborat un tratat care făcea prea puține concesii americanilor. Posturile de frontieră au fost evacuate şi drumul spre vest devenea astfel liber şi nestingherit pentru înaintarea pionierilor americani, dar nu se ofereau nici un fel de garanții în privința viitoarelor relații ale britanicilor cu indienii. Anglia a oferit unele compensații pentru daunele provocate vaselor americane în largul oceanului, dar a refuzat să modifice regimul blocadei sau să renunțe la dreptul de a

confisca vasele şi transporturile destinate Franței şi aliaților acesteia. De asemenea, s-au prevăzut reparații pentru înrolarea forțată a marinarilor americani în serviciul Marinei Regale engleze. Ceea ce era şi mai rău, Jay a fost silit la concesii în problema datoriilor față de creditorii englezi, iar Statele Unite s-au văzut obligate să acorde compensații creditorilor englezi pentru datoriile neachitate.

Aceste negocieri au avut un efect dăunător asupra Partidului Federalist. Statele din vest erau nemulțumite din cauza nereglementării situației de la frontiera canadiană. Cele din sud ar fi trebuit să plătească daune serioase în conformitate cu clauza datoriilor. Tratatul scotea în evidență superioritatea diplomației britanice şi slăbiciunea noului guvern american. Atmosfera era din nou încărcată de suspiciuni. Pericolul unui nou război între Anglia şi Statele Unite începea să prindă contur.

La sfîrşitul lui 1796, după încheierea celui de-al doilea mandat prezidențial, Washington se pregătea să se retragă cu nostalgie la Mount Vernon. Ultimele lui zile în funcție fuseseră tulburate de atacurile tot mai dese ale antifederaliştilor şi de agitația pregătirilor pentru noile alegeri prezidențiale. Washington şi mulți dintre asociații lui erau alarmați de exacerbarea spiritului partinic. După părerea lor, diversele interese ale națiunii se reflectau cel mai bine într-un guvern echilibrat şi reprezentativ. Respingeau categoric ideea potrivit căreia două partide mari se vor lupta mereu pentru putere. Numai Jefferson, care demisionase din administrație, avea o viziune clară despre rolul pe care ar trebui să-l joace partidele. Întrevedea avantajele pe care le-ar prezenta focalizarea înfruntării dintre facțiuni în curente mai largi şi menținerea unei opoziții organizate în fața țării ca o posibilă alternativă la guvernare. Dar în mintea lui Washington pericolele reprezentate de facțiuni erau foarte mari în momentul în care a rostit discursul de adio în fața națiunii, în septembrie. Acest document este unul dintre cele mai importante din istoria americană. Reprezintă o pledoarie elocventă pentru uniune, un avertisment împotriva „efectelor catastrofale ale spiritului de partid". În acelaşi timp expune doctrina izolării ca viitoare politică a Americii. „Europa are un set de interese primare, care nu au nici o legătură cu noi, sau cel mult una foarte îndepărtată. De

aceea, ea se lasă antrenată frecvent în controverse, ale căror cauze sînt în esență străine de preocupările noastre. În aceste condiții n-ar fi înțelept din partea noastră să ne implicăm prin legături artificiale în meandrele politicii ei sau în alianțele și coliziunile dintre prietenii și dușmanii ei. Distanța care ne separă ne determină să urmăm alt curs... Politica noastră trebuie să aibă la bază evitarea alianțelor permanente cu oricare parte a lumii străine... Dacă ne vom menține, prin acorduri potrivite, într-o situație de defensivă respectabilă, putem spera în încheierea unor alianțe temporare pentru situații de urgență."

George Washington deține unul dintre cele mai glorioase titluri pe care le poate conferi istoria. El a fost Părintele Națiunii sale. Dîrzenia lui din timpul Războiului pentru Independență a reprezentat liantul coloniilor americane. Serviciile lui după obținerea victoriei nu au fost cu nimic mai prejos. Fermitatea lui și exemplul oferit în calitate de cel dintîi Președinte a ținut în frîu violența facțiunilor și a amînat schisma națiunii cu șaizeci de ani. Caracterul său și influența pe care a exercitat-o au anihilat tendința periculoasă a americanilor de a îmbrățișa cauza englezilor sau a francezilor. Și-a îndeplinit funcția cu demnitate și și-a pus pecetea propriei înțelepciuni asupra administrației prezidențiale. În perioada mandatului său s-a organizat guvernul federal, a fost consolidată încrederea în națiune, s-au pus bazele unei politici externe. Refuzînd să candideze pentru al treilea mandat, el a statornicit o tradiție în politica americană care nu a fost încălcată decît de președintele Franklin Roosevelt în timpul celui de-al doilea război mondial.

Timp de doi ani, Washington a trăit la reședința sa de la țară, de pe Potomac, călărind prin plantațiile sale, așa cum tînjise de mult s-o facă. Cînd asupra ținutului s-au abătut primele zăpezi, în ultimele zile ale secolului al XVIII-lea, a căzut la pat. În seara zilei de 14 decembrie 1799, s-a întors către medicul său și a murmurat: „Doctore, îmi vine greu să mor, dar nu mă tem". La scurt timp după aceea s-a stins din viață.

John Adams i-a urmat lui Washington în fruntea statului american. A fost candidatul Partidului Federalist. Teama de haos și dezordine și o neîncredere funciară în democrație îi

temperaseră ardoarea revoluționară și îl transformaseră într-un susținător al lui Hamilton. Fire independentă, Adams era mai degrabă un gînditor, decît un politician afiliat unui partid, mai mult intelectual decît lider. Deși împărtășea părerile lui Hamilton în privința necesității unui guvern puternic și a apărării proprietății, Adams se opunea subordonării mecanismului federal unor interese economice particulare și nu era un federalist convins. În pofida corectitudinii judecăților lui de valoare, nu izbutea să fie convingător. De asemenea, nu se pricepea cum să se poarte cu oamenii, motiv pentru care reputația lui a avut mult de suferit. Cu toate acestea, s-a detașat printre oamenii de stat americani ca unul dintre cei mai abili gînditori politici.

În afacerile externe se prefigura o nouă criză. Ascensiunea lui Napoleon Bonaparte a umbrit marele respect al americanilor pentru primul lor aliat, Franța. S-au accentuat temerile că francezii ar putea achiziționa de la spanioli provinciile Louisiana și Florida. În acest caz, o putere europeană viguroasă și ambițioasă ar fi înlocuit una slabă și ar fi constituit o barieră în calea extinderii Statelor Unite către Golful Mexic. Circulau tot soiul de știri despre propaganda intensă dusă de francezi în rîndurile populației francofone din Canada. S-a produs o reacție puternică și pentru ultima dată federaliștii au reușit să-și înfrîngă oponenții. Profitînd de faptul că isteria războiului cuprinsese țara, au promovat o legislație care conferea executivului puteri extraordinare asupra străinilor. Legea naturalizării din 1798 prelungea perioada de așteptare pentru obținerea dreptului de reședință de la cinci la paisprezece ani, în virtutea Legii străinilor, președintele era împuternicit să-i expulzeze pe străini din țară printr-un decret. Încă și mai severă, Legea răzvrătirii impunea o cenzură rigidă asupra presei și era îndreptată în mod special împotriva ziarelor opoziției. Rezultatul a fost un conflict constituțional acut. În zadar încerca Hamilton să-și convingă colegii: „Să nu instituim o tiranie. Energia se deosebește radical de violență.“ Jefferson era hotărît să accepte provocarea. A elaborat proiecte de rezoluție votate și în Kentucky și în Virginia, potrivit căreia legile Congresului puteau fi anulate de către un stat dacă acesta considera că ele nu sînt în concordanță cu Constituția. Această doctrină fatidică a fost multă vreme vehiculată

pe parcursul istoriei Americii, şi deciziile din 1798 au devenit o platformă a Drepturilor Statelor de mai tîrziu.

Atacul federaliştilor împotriva drepturilor individului a marcat începutul căderii lor. Hamilton, care demisionase de la Trezorerie cu cîţiva ani mai înainte, a crezut că-şi poate recîştiga puterea determinînd declanşarea războiului cu Franţa. A conceput un plan laborios de împărţire a coloniilor spaniole din Lumea Nouă cu Anglia. În mintea lui, prinsese contur ideea unei campanii grandioase în care se vedea pe sine însuşi conducînd armata americană spre sud pînă la gurile fluviului Mississippi. Dar persoana care i-a spulberat aceste speranţe a fost preşedintele. Deşi era în egală măsură un iubitor al maselor, Adams detesta şi plutocraţia şi militarismul. Pînă în 1799 nu a luat atitudine împotriva federaliştilor, dar acum şi-a dat seama că războiul era foarte aproape. În virtutea puterii sale depline în domeniul afacerilor externe pe care i le conferea funcţia de preşedinte a putut să acţioneze foarte rapid. A anunţat pe neaşteptate numirea unui trimis în Franţa şi, la 1 octombrie 1800, o misiune americană de la Paris a încheiat un tratat comercial cu Franţa. În aceeaşi zi, Franţa a cumpărat în secret Louisiana de la spanioli.

Mandatul lui Adams se apropia de sfîrşit şi trebuia organizate alegeri prezidenţiale. Acestea ofereau un spectacol foarte complicat, căci exista o sciziune dramatică între cele două părţi. Federaliştii nu-l iertaseră pe Adams pentru că îi împiedicase să declare război Franţei. Cu toate acestea era singurul candidat federalist cu oarecare şanse de succes, astfel că a cîştigat nominalizarea. Dar puterea reală în cadrul partidului o deţinea Hamilton, care, mînat de profunde resentimente faţă de Adams, i-a pus o mulţime de piedici.

În tabăra republicanilor pe primul loc se afla Jefferson, flancat pentru funcţia de vicepreşedinte de Aaron Burr, un politician corupt din New York. Printr-o curiozitate a Constituţiei americane de la vremea respectivă, care avea să fie curînd amendată, candidatul care întrunea cel mai mare număr de voturi devenea preşedinte, în timp ce al doilea era declarat vicepreşedinte. Astfel, exista posibilitatea ca preşedintele şi vicepreşedintele să aparţină unor partide diferite. Adams a fost

învins şi de Jefferson şi de Burr, dar Jefferson şi Burr au întrunit fiecare acelaşi număr de voturi. Cei doi nu se simpatizau prea mult. Burr a încercat să-şi surclaseze şeful cînd această situaţie a fost prezentată spre rezolvare în Camera Reprezentanţilor. Însă de astă dată a intervenit Hamilton care s-a opus categoric. Politica locală dăduse întotdeauna naştere unor loialităţi şi antipatii foarte puternice în Statele Unite, adesea disproporţionate în raport cu cele legate de problemele federale. Hamilton şi Burr se luptau pentru putere în New York. Deoarece Hamilton nu putea să se împace cu gîndul că Burr va deveni preşedinte, l-a susţinut pe Jefferson în Camera Reprezentanţilor. Astfel, printr-o remarcabilă răsturnare de situaţie, vechiul oponent al lui Hamilton a devenit cel de-al treilea preşedinte al Statelor Unite, iar centrul de influenţă s-a mutat din nou din Massachusetts în Virginia. Dar importanţa venirii la putere a lui Thomas Jefferson nu trebuie exagerată. Curtea Supremă, în frunte cu John Marshall, a rămas susţinătorul zelos şi imparţial al drepturilor şi autorităţii guvernului federal. Însuşi Jefferson, în pofida convingerilor sale democrat-agrariene, nu era nici nerealist şi nici sentimentalist, astfel că sub imperiul evenimentelor a urmat procedeele şi metodele predecesorilor săi.

Statele Unite, ţara în care Jefferson şi-a inaugurat mandatul de preşedinte la 4 martie 1801, se dezvoltase rapid în timpul scurtei sale existenţe şi continua să evolueze. În cei douăzeci şi cinci de ani de la Declaraţia de Independenţă, populaţia aproape că se dublase cifrîndu-se acum la aproximativ cinci milioane şi jumătate. Se înfiinţaseră alte trei state continentale care fuseseră primite în Uniune: Vermont în nord, Kentucky şi Tennessee în sudul central. Confederaţiile indienilor care blocau extinderea migraţiei spre vest fuseseră învinse definitiv, iar pămînturile lor împărţite în teritorii care, la rîndul lor, aveau să formeze noi state. Ohio a fost primul dintre acestea, apărut în 1803. Întreaga naţiune se dezvolta depărtîndu-se tot mai mult de malul Atlanticului unde se întemeiaseră iniţial cele dintîi state. Comerţul oceanic se desfăşura acum pe rute ce porneau din China, ocolind Capul Horn spre ţările din Europa prin porturile care se dezvoltau

care se dezvoltau foarte rapid, Boston, Baltimore şi mai ales New York. Philadelphia continua să fie cel mai mare oraş american, dar începea să-şi piardă rolul de centru vital al Uniunii. Din acest moment a încetat să mai fie capitala politică. Jefferson a fost primul preşedinte care a depus jurămîntul în noul oraş Washington, pentru care se elaboraseră planuri de anvergură. Deocamdată se construise numai o aripă a Capitoliului, cea care adăpostea Congresul, iar Casa Albă încă nu fusese înălţată. Era un singur restaurant acceptabil, cîteva pensiuni pentru senatori şi congresmeni şi în rest doar terenuri virane. Jefferson nu s-a lăsat demobilizat de greutăţile din capitala sa ruptă de lume. Gîndul la oraşul frumos care avea să se înalţe cîndva aici îi înflăcăra imaginaţia de idealist şi munca de pionierat se potrivea cu firea sa cumpătată şi sobră.

Preşedintele nu putea face abstracţie de lupta care se desfăşura pe plan mondial. Fermierii pe care îi reprezenta Jefferson aveau nevoie de pieţele lor din Lumea Veche, iar statelor şi teritoriilor din vest trebuia să li se asigure un transport nestînjenit pentru produsele lor pe Mississippi în jos, pînă în Golful Mexic. La gura marelui fluviu se afla portul New Orleans, care continua să fie în mîinile spaniolilor. Începuseră să circule zvonuri despre achiziţionarea în secret a Louisianei de către francezi, zvonuri care aveau să fie confirmate curînd. Bonaparte a trimis o expediţie pentru a reprima revolta negrilor conduşi de Toussaint l'Ouverture în colonia franceză de pe insula Haiti. După aceea, aveau să ia în stăpînire Louisiana în numele guvernului francez. Astfel, în timp ce Tratatul de la Amiens instaura o pace tulbure în Europa, trupe franceze bine instruite şi-au făcut din nou apariţia în largul coastelor Americii de Nord cu intenţia de a debarca pe continent. Acest lucru, la fel ca şi ameninţarea franceză dinspre Canada din secolul al XVIII-lea a determinat naţiunile anglofone să strîngă rîndurile. „În ziua în care Franţa va pune stăpînire pe New Orleans...", îi scria Jefferson trimisului american la Paris, „va trebui să ne căsătorim cu flota şi poporul britanic. Nu ne rămîne decît să ne îndreptăm atenţia către o forţă maritimă şi să facem din prima salvă de tun care va fi trasă în Europa un semnal ... pentru menţinerea sub sechestru a celor două continente americane avînd în vedere obiectivele comune

ale națiunilor britanică și americană reunite. Nu ne dorim și nici nu încercăm să facem un pas în această direcție. Este un lucru la care ne obligă această măsură [achiziționarea Louisianei], dacă a fost întreprinsă de Franța." Era o evoluție surprinzătoare în vederile lui Jefferson, pînă atunci admirator al Franței și un oponent al Marii Britanii. Dar teoriile trebuie adesea să fie amendate în confruntarea cu evenimentele politice internaționale. În orice caz, este o dovadă de înțelepciune din partea celui care procedează astfel, și Jefferson a manifestat-o din plin.

În toamna anului 1802, Franța i-a obligat pe spanioli să închidă portul New Orleans pentru produsele agricole americane. Toată partea de vest a țării fierbea de indignare și de neliniște. Așa cum îi scria Jefferson trimisului său de la Paris, „Există pe glob o singură bucată de pămînt al cărei posesor este dușmanul nostru firesc. E vorba de New Orleans, prin care trei optimi din produsele noastre trebuie să treacă spre piețe." James Monroe a fost trimis într-o misiune specială la Paris pentru a achiziționa Louisiana sau cel puțin portul New Orleans de la francezi. În timp ce se afla în drum spre Franța, planurile americanilor au fost brusc devansate de evenimentele petrecute în alte locuri. Expediția franceză din Haiti s-a încheiat în mod dezastruos, cu pierderea a treizeci de mii de oameni. Reînceperea războiului dintre Franța și Anglia după Pacea de la Amiens era, de asemenea, iminentă. În această situație dramatică, Napoleon a renunțat rapid la toate speranțele legate de imperiul american și, spre uimirea trimisului american, s-a oferit să vîndă teritoriile Louisianei pe care Spania le cedase Franței. Monroe a sosit la Paris exact la timp ca să semneze actul de cumpărare și, contra sumei de cincisprezece milioane de dolari, Louisiana a fost transferată Statelor Unite.

Dintr-o trăsătură de condei, Statele Unite și-au dublat astfel suprafața și au achiziționat teritorii întinse, unde au luat naștere ulterior douăsprezece state. Aceasta s-a dovedit a fi cea mai bună afacere în istoria Americii. Dar cînd vestea a ajuns dincolo de Atlantic, s-au făcut auzite strigăte vehemente. Avea Napoleon dreptul să vîndă aceste teritorii? Oare nu cumva Statele Unite plătiseră o sumă uriașă numai pentru a obține un titlu de proprietate lipsit de valoare? Mai mult chiar, în Constituție

nu se prevedea nici un fel de temei legal care să-i permită guvernului federal să efectueze o asemenea tranzacție. Totuşi, ea trebuia confirmată fie şi din simplul motiv ca Napoleon să nu-şi schimbe părerea. Senatul a fost invitat să ratifice actul, iar Jefferson a validat negocierile în virtutea prerogativelor sale de a încheia tratate care îi erau conferite de Constituție. Federaliştii au denunțat noua achiziție, invocînd prețul ei mare şi frontierele nedefinite. Îşi dădeau seama că aceasta avea să modifice balanța puterii în Uniune, favorizînd interesele agricole ale Vestului. Dar toate presiunile exercitate de statele din est s-au dovedit zadarnice. În decembrie 1803, steagul american a fost înălțat pe clădirile guvernamentale din New Orleans şi Statele Unite au intrat în posesia unui teritoriu nou cu o suprafață de peste două milioane trei sute de mii de kilometri pătrați.

Achiziționarea Louisianei a dat un nou avînt politicii americane şi tendințelor expansioniste. Florida de sud, care se întindea de-a lungul Golfului Mexic, aparținea în continuare Spaniei şi, dincolo de teritoriile recent achiziționate, se întindeau ademenitoarele cîmpii din Texas. Au izbucnit neînțelegeri între statele din vest şi teritoriile şi capitala federală. Geniul rău al acestor ani a fost Aaron Burr.

Burr, aşa cum am văzut, ratase şansa de a deveni preşedinte în 1800 în mare parte din cauza intervenţiei lui Hamilton. Acum, în 1804, opoziția lui Hamilton îl împiedicase să fie ales guvernator al New York-ului. L-a provocat pe Hamilton la duel. Hamilton a acceptat, cu intenția de a-i da satisfacție trăgînd în aer. Dar Aaron Burr a tras cu intenția de a ucide şi în felul acesta a pus capăt vieții unuia dintre cei mai remarcabili oameni din perioada de început a Republicii Americane. Discreditat în ochii tuturor, Burr a încercat să-şi creeze propriul cerc american. A pretins chiar o mită uriaşă guvernului britanic. Dacă avea sau nu speranța de a desprinde statele vestice din Uniune sau să taie o felie din dominioanele spaniole este greu de spus, dar cariera lui s-a încheiat brusc prin arestarea şi judecarea lui sub acuzația de trădare. Achitat în absența probelor incriminatoare, Burr a plecat într-un exil voluntar.

Jefferson a triumfat şi a fost reales preşedinte în 1804, dar cel de-al doilea mandat al său s-a dovedit mai puțin fast decît

primul. Ca urmare a expansiunii spre vest, partidul lui din est s-a scindat în facțiuni locale. Reînceperea războiului în Europa a reactualizat problemele embargoului, blocadei, sechestrării vaselor. Jefferson se confrunta cu provocările flotei britanice, cu problema vaselor sechestrate şi recrutarea forțată a marinarilor din apele teritoriale americane. Britanicii aveau dreptul stabilit prin cutumă de a-i sechestra pe supuşii britanici care întîmplător lucrau pe vasele americane; deprinseseră chiar şi obiceiul de a-i sechestra pe cetățenii americani şi mulți marinari a căror cetățenie era dubioasă. La toate aceste necazuri se mai adăuga unul. Ca represalii la Decretele de la Berlin ale lui Napoleon, care instituiau blocada continentală a Marii Britanii, Consiliul de la Londra a emis în 1807 ordine care impuneau restricții severe în privința oricărei forme de comerț neutru cu Franța şi aliații acesteia. Comerțul Statelor Unite a suferit o puternică lovitură ca urmare a ambelor măsuri adoptate de beligeranți. Dar, aşa cum a dovedit bătălia de la Trafalgar, Marina Regală britanică era mult mai puternică decît cea franceză, şi transporturile americane au fost afectate îndeosebi din cauza britanicilor.

În vîltoarea acestor tulburări, Jefferson a rămas neclintit şi calm în dorința de a menține pacea. Dar opinia publică îi era ostilă. La recomandarea lui, Congresul a adoptat în 1807 o Lege a embargoului care nu le permitea vaselor americane să navigheze în ape străine. De asemenea, se interziceau orice exporturi din America pe mare sau pe uscat şi toate importurile din anumite produse britanice. Jefferson spera că ruperea legăturilor comerciale cu America îi va obliga pe beligeranți să se împace, dar în realitate măsura s-a dovedit a fi mult mai dăunătoare pentru comerțul american decît pentru cel britanic sau francez. Economia din Noua Anglie şi toate porturile de pe malul Atlanticului depindeau de comerțul cu Anglia. De peste tot, din statele de est, dar mai ales din Noua Anglie au început să se audă proteste. Federaliştii şi-au repliat rapid forțele şi au intrat în corul strigătelor de protest. Chiar şi partidul lui Jefferson,

republican ii, s-a revoltat împotriva lui. După paisprezece luni de embargou, Jefferson a fost nevoit să-l ridice. Trei zile mai tîrziu, după ce i-a expirat mandatul, s-a retras la ferma sa Monticello, din Virginia.

Eşecul politicii lui din ultimii doi ani de preşedinție nu trebuie să atenueze importanța pe care a avut-o Thomas Jefferson în istoria Statelor Unite. A fost primul idealist politic dintre oamenii de stat americani şi adevăratul fondator al tradiției democratice americane. Confruntarea cu pericolele înaltei politici din timpul crizei provocate de izbucnirea războiului mondial a dus la modificarea simplității inițiale a vederilor lui, dar încrederea lui Jefferson în omul de rînd a rămas nezdruncinată. Deşi aversiunea față de industrialism i-a scăzut în ultimii ani, n-a încetat nici o clipă să asocieze agricultura practicată de oamenii liberi cu democrația. Puterea i-a fost conferită de statele de la frontiera de vest, pe care le-a reprezentat cu credință şi le-a slujit în cei peste treizeci de ani de activitate politică.

CAPITOLUL 11

Războiul din 1812

Noul președinte al e Statelor Unite care a preluat funcția în martie 1809 a fost James Madison. În calitate de fost secretar de stat pe vremea lui Jefferson, dobîndise o bogată experiență în funcțiile publice, dublată de remarcabilele sale calități de teoretician politic. Avea însă o anumită încăpățînare, iar pragmatismul și înțelepciunea lui nu au fost totdeauna la înălțimea predecesorului său. La preluarea mandatului, Madison s-a confruntat cu o opinie publică inflamată și o tensionare a relațiilor cu Marea Britanie. La început, existau mari speranțe într-o reglementare. Madison a ajuns la un acord provizoriu cu ministrul britanic de la Washington; această înțelegere era foarte favorabilă intereselor britanice. Dar ministrul de Externe, Canning, a anulat documentul și l-a făcut pe ministru răspunzător pentru situația creată. Timp de trei ani, relațiile anglo-americane s-au înrăutățit continuu. Madison a fost indus în eroare de revocarea de către Napoleon a Decretelor de la Berlin, în baza cărora fuseseră închise porturile europene controlate de Franța. Acum încerca să oblige Anglia la un gest de reciprocitate în sensul anulării ordinelor din Consiliu împotriva comerțului cu porturile aflate în stăpînirea francezilor. În zadar l-au avertizat politicieni mai înțelepți că acțiunea lui Napoleon nu era decît o manevră diplomatică, „pentru a ne împinge într-un război cu Anglia“.

Războiul comercial neoficial cu Statele Unite avea repercusiuni nefavorabile și asupra Angliei. Pierderea pieței americane și iarna grea a anilor 1811–1812 au generat un șomaj de proporții și o criză în domeniul afacerilor. La Parlament au fost trimise petiții prin care i se cerea guvernului să revoce ordinele din Consiliu. După mai multe șovăieli, Castlereagh, noul ministru de Externe, a anunțat în Camera Comunelor că

guvernul se conformase. Dar era prea tîrziu. Veştile au traversat Atlanticului prea încet. La 18 iunie 1812, la două zile după anunţul lui Castlereagh, Congresul a declarat război Marii Britanii.

O săptămînă mai tîrziu, Napoleon şi-a început campania de mult planificată împotriva Rusiei.

Esenţa disputei, aşa cum au arătat istoricii americani, nu o constituia interpretarea diferită a legii maritime, ci situaţia frontierei de vest. Statele de pe malul Atlanticului, mai ales Noua Anglie, doreau pace. Principala lor preocupare era legată de comerţul exterior al Americii, care scăzuse dramatic. Războiul cu Anglia avea să marcheze sfîrşitul acestuia. Dar politica internă americană a adus la putere reprezentanţi ai Vestului şi Sud-Vestului care erau ostili Angliei şi ei au fost aceia, nu comercianţii de pe coasta Atlanticului, care au obligat America să se angajeze în conflict. La frontiere şi mai ales în nord-vest, oamenii aveau nevoie de pămînt şi acesta nu putea fi luat decît de la indieni sau de la Imperiul Britanic.

Necazurile cu indienii apăruseră de o bună bucată de vreme. Pionierii de la începutul secolului al XIX-lea erau pădurari. Ocupaseră deja ţinuturile împădurite aflate în posesia pieilor-roşii din Illinois şi Indiana; acum rîvneau la pădurile din Canada Britanică din preajma Marilor Lacuri, cu teritoriile nelocuite ale Coroanei şi cu o populaţie rară de loialişti. Pe măsură ce s-au ocupat teritoriile de vest ale Americii, a crescut presiunea unei mişcări spre nord-vest. În 1811, pieile-roşii de la frontierele statului Ohio s-au unit sub conducerea unei mari căpetenii războinice, Tecumseh. La ordinul lui, triburile au devenit imune la tentaţia cu alcool şi comerţ. De-a lungul frontierei , a dat alarma. Revigorarea forţelor indiene ar fi pus capăt expansiunii. Guvernatorul Indianei, William Henry Harricon, care era răspunzător în mare parte de mişcările recente spre vest, a chemat trupe şi în noiembrie 1811 Confederaţia Indiană a fost învinsă în lupta de la Tippecanoe.

Potrivit uneia dintre legendele istorice americane, rezistenţa indienilor fusese încurajată şi organizată din Canada – legendă creată de susţinătorii războiului din 1812. În politica americană se afirma o nouă generaţie, reprezentată de Henry Clay din

Kentucky şi John C. Calhoun din Carolina de Sud. Aceşti tineri ce formau un grup putemic în Camera Reprezentanţilor au început să fie cunoscuţi sub numele de „şoimii războiului". Nu ştiau nimic despre situaţia din Europa, nu-i interesau intenţiile lui Napoleon, şi cu atît mai puţin soarta Rusiei. Principalul lor obiectiv era să anexeze Canada şi să asigure suveranitatea Americii în tot continentul nordic. Sub influenţa lui Clay, preşedintele a adoptat o politică de război. Cauzele conflictului au fost formulate în termeni tradiţionali: sechestrări, încălcarea limitei de trei mile, blocade, ordine de Consiliu. În America, opinia publică era extrem de divizată. În Noua Anglie, marea majoritate a cetăţenilor a votat împotriva declaraţiei de război, dar „şoimii războiului" cu propaganda lor zgomotoasă au avut cîştig de cauză. Reprezentanţii celor de la frontieră îşi cereau revanşa în politica americană şi erau foarte siguri de ei. Mai mult chiar, fermierii de la frontieră aveau sentimentul că sînt prejudiciaţi în mod real. Existau motive întemeiate pentru adoptarea cuvîntului de ordine „Comerţul liber şi drepturile marinarilor". Restricţiile britanice asupra transporturilor americane frînau exportul produselor lor alimentare. O scurtă expediţie ar fi putut să reglementeze lucrurile – aşa se considera – şi să impună pacea la Quebec în cîteva săptămîni. Congresul a alocat bani pentru armata şi marina americană chiar fără să voteze.

Pe hîrtie, forţele erau foarte inegale. Populaţia Statelor Unite ajunsese la şapte milioane şi un sfert, inclusiv sclavii. În Canada locuiau numai cinci sute de mii de oameni, în marea lor majoritate francezi. Dar existau aproape cinci mii de trupe britanice instruite, circa patru mii de soldaţi canadieni în trupele regulate şi cam acelaşi număr de miliţii. Indienii puteau asigura şi ei între trei şi patru mii de oameni ce alcătuiau trupe auxiliare.

Armata regulată americană număra aproape şapte mii de oameni, şi cu mare greutate au fost adunaţi peste patru sute de mii de membri ai miliţiilor statale, dintre care foarte puţini aveau să fie folosiţi în Canada. În tabăra americană, nu fuseseră niciodată angajaţi mai mult de şapte mii de oameni într-o acţiune; pe de altă parte, voluntarii neinstruiţi s-au dovedit a fi nişte soldaţi inutili. Şi asta nu a fost tot. Războiul de Şapte Ani demonstrase

că în Canada se putea pătrunde numai pe valea fluviului St. Lawrence, dar americanii nu aveau suficiente nave pentru un astfel de proiect. În aceste condiții s-au văzut nevoiți să se lanseze în atac pe o frontieră foarte largă, de netrecut în unele locuri, expunîndu-se atacurilor indienilor care le masacrau oamenii. Liderii lor nu elaboraseră o strategie mai amplă. Dacă şi-ar fi concentrat trupele pe lacul Ontario, s-ar fi putut să reuşească, dar s-au rezumat să întreprindă raiduri necoordonate dincolo de frontieră.

Prima expediție americană s-a încheiat cu un dezastru. Cel mai capabil comandant britanic, generalul Isaac Brock, sprijinit de Confederația Indiană, a silit-o să se retragă. În august, britanicii se aflau la Detroit şi în cîteva zile fortul Dearborn, amplasat pe locul unde se află astăzi oraşul Chicago, a căzut. Frontiera americană s-a stabilit încă o dată pe linia care pornea din Ohio pînă la Lacul Erie. Pînă la sfîrşitul anului s-au mai executat cîteva mişcări nereuşite pe frontul din Niagara şi, în cele din urmă, operațiunile s-au terminat fără o victorie decisivă. Britanicii din Canada au fost obligați să rămînă în defensivă în timp ce în Europa se desfăşurau evenimente importante.

Războiul pe mare s-a dovedit mai plin de culoare şi mai încurajator pentru americani. Dispuneau de şaisprezece vase, dintre care trei depăşeau orice altă ambarcație existentă la acea dată. Acestea erau fregate cu 44 de tunuri, *Constitution, United States* şi *President*. Aveau o forță de foc mai mare decît fregatele britanice, erau construite din lemn masiv, dar suplețea corpului navei le permitea să depăşească în viteză orice alt vas de pe mare. Echipajele lor erau formate din voluntari, iar ofițerii aveau o pregătire temeinică. Un ziarist din Londra le-a descris drept „fregate din lemn de brad, conduse de o mînă de ticăloşi şi derbedei". Fraza a fost preluată cu multă voioşie de americani, care şi-au făcut un titlu de glorie din această insultă. Flota britanică transatlantică se compunea din nouăzeci şi şapte de vase, inclusiv unsprezece vase de linie şi treizeci şi patru de fregate. Tradiția lor navală era lungă şi glorioasă şi victoriile repurtate la Trafalgar şi pe Nil îi îndreptățeau pe căpitanii englezi să spere că vor reuşi să scufunde orice vas american. Dar în

momentul în care vasele engleze au fost distruse de tunurile cu bătaie lungă, reputația „fregatelor din lemn de brad“ a crescut vertiginos. Americanii, care deveniseră mai înțelepți în urma dezastrelor din Canada, s-au simțit încurajați de aceste victorii. În decurs de un an, fregatele americane repurtaseră mai multe succese împotriva britanicilor decît francezii şi spaniolii în două decenii de război. Dar momentul răzbunării se apropia. La 1 iunie 1813, fregata americană *Chesapeake*, sub comanda căpitanului Lawrence, a pornit din portul Boston cu un echipaj tînăr şi rebel pentru a accepta provocarea căpitanului Broke de pe vasul britanic *Shannon*. După o luptă de cincisprezece minute, *Chesapeake* s-a predat. Au urmat alte pierderi ale americanilor şi britanicii au preluat controlul pe mare. Dar vasele particulare americane înarmate au continuat să hărțuiască navele britanice tot timpul, pînă la încheierea războiului.

Aceste episoade navale nu au influențat cursul general al războiului şi dacă guvernul britanic ar fi renunțat la recrutarea silită, noua campanie din 1813 ar fi putut fi evitată. Dar acest lucru nu s-a întîmplat, şi americanii s-au apucat să-şi revizuiască strategia. Războiul continua numai din cauza recrutărilor, deoarece cucerirea Canadei nu fusese niciodată anunțată drept unul din scopurile campaniei americane. Cu toate acestea, Canada era obiectivul principal. Pe uscat, americanii au făcut mai multe raiduri în provincia Canada de Sus, numită acum Ontario. Oraşele şi satele au fost jefuite şi pîrjolite, inclusiv micuța capitală care a devenit ulterior marele oraş Toronto. Războiul era din ce în ce mai aprig. În iarna 1812–1813, americanii şi-au creat o bază la Fort Presquile, pe Lacul Erie. Proviziile au fost cărate cu multă trudă peste munți pentru a fi puse la dispoziția comandantului american, căpitanul Oliver H. Perry, care avea o flotilă de vase de apă dulce. Toamna, mica Armada a lui Perry a pornit spre victorie. În septembrie a avut loc o bătălie ciudată. Negri, cercetaşi de frontieră, membri ai milițiilor locale au urcat la bordul unor vase construite în grabă din lemn încă verde şi au luptat pînă la capăt pe apele liniştite ale lacului. Vasele americane erau mai grele şi britanicii au fost învinşi, suferind pierderi serioase. „Ne-am întîlnit cu inamicul“, raporta laconic Perry, „şi l-am capturat,“

Harrison, învingătorul american de la Tippecanoe, nu a putut să înainteze în Ontario. În octombrie, în bătălia de la Thames, a distrus armata engleză care îl învinsese ceva mai devreme în cursul aceluiaşi an, împreună cu aliaţii săi indieni. Confederaţia Indiană a fost zdrobită şi Tecumseh ucis. Astfel, Statele Unite şi-au extins dominaţia pe malul sudic al Marilor Lacuri, iar indienii nu au mai putut să le ia cu asalt frontiera. Dar invazia în Canada de Sus pe uscat fusese un eşec, şi la sfîrşitul anului, canadienii continuau să fie în posesia fortului Niagara.

În Canada, englezii nu dispuseseră de suficiente mijloace pentru a desfăşura o acţiune ofensivă. Trupele şi transporturile din Europa erau utilizate în lupta pe viaţă şi pe moarte cu Napoleon. Mai mult chiar, guvernul britanic nu voia să irite statele din Noua Anglie, atacîndu-le din nord. Chiar şi blocada se extinsese pînă în Massachusetts abia în 1814, iar forţele britanice erau aprovizionate aproape în întregime prin porturile din Noua Anglie. Dar în primăvara anului 1814, în Europa s-a ajuns la o decizie. Napoleon a abdicat în aprilie, şi britanicii au putut, în sfîrşit, să trimită întăriri corespunzătoare. Intenţionau să atace dinspre Niagara, de la Montreal pe Lacul Champlain şi în sud la New Orleans, concomitent cu efectuarea unor raiduri navale pe coasta americană. Campania a început înainte ca veteranii lui Wellington să poată ajunge pe front. Înaintarea de la Niagara a fost marcată de o luptă sălbatică la Lundy's Lane, în apropiere de cascadă. Dar la sfîrşitul lui august, unsprezece mii de oameni din Europa erau concentraţi în apropiere de Montreal, urmînd să înainteze pe vechiul drum al lui Burgoyne, pe valea fluviului Hudson. În septembrie, sub comanda lui Sir George Prevost, s-au deplasat spre Plattsburg şi se pregăteau să dea lupta de la Lacul Champlain. Au fost întîmpinaţi doar de o mie cinci sute de americani din trupele regulate, sprijiniţi de cîteva mii de membri ai miliţiilor. Totul depindea de angajarea în luptă a flotilelor britanice şi americane. La fel ca şi la Lacul Erie, americanii îşi construiseră vasele pentru a purta bătălia în apă dulce, ceea ce le-a asigurat victoria. Împiedicarea înaintării britanicilor a reprezentat cel mai decisiv moment al războiului. Prevost şi forţele lui s-au retras în Canada.

Pe mare, în pofida înfrîngerilor din anii precedenți, britanicii dețineau supremația. Țările riverane ale Europei au pus la dispoziție și alte nave. Coasta americană era lipsită de apărare. În august, generalul britanic Ross a debarcat în Golful Chesapeake în fruntea a patru mii de oameni. Milițiile americane, alcătuite din șapte mii de oameni puternici, dar neinstruiți, s-au retras rapid, și în ziua de 24 trupele britanice au intrat în capitala federală, Washington. Președintele Madison s-a refugiat în Virginia. Retragerea americană s-a produs în asemenea grabă, încît ofițerii englezi au mîncat mîncarea pregătită pentru președinte și familia lui la Casa Albă. Aceasta, împreună cu Capitoliul au fost incendiate ca represalii pentru comportamentul milițiilor americane din Canada. Casa lui Washington de pe Potomac avea să fie cruțată și păzită cu străşnicie de britanici. Campania s-a încheiat cu o încercare de debarcare la Baltimore, dar aici milițiile erau pregătite de luptă; generalul Ross a fost ucis, iar britanicii s-au retras pe nave.

În decembrie a avut loc ultimul și cel mai iresponsabil măcel britanic, expediția din New Orleans. Dar aici, în ținuturile de frontieră din sud-vest, apăruse un excepțional lider militar, în persoana lui Andrew Jackson. Colonist stabilit de timpuriu în Tennessee, își cîștigase reputația în lupta împotriva indienilor. Acum, cînd britanicii au încercat să-i finanțeze și să-i organizeze, Jackson i-a urmărit în Florida de Vest spaniolă și a ocupat capitala, Pensacola.

Între timp, opt mii de soldați britanici debarcaseră la New Orleans, sub conducerea lui Sir Edward Pakenham, care comandase o divizie la Salamanca. Mlaștinile și pîrîiașele de la gura fluviului Mississippi au sporit dificultățile operațiunii. Toți oamenii și proviziile au fost transportate pe o distanță de șaptezeci de mile în bărci cu vîsle. Jackson s-a grăbit să se întoarcă din Florida și și-a săpat tranșee pe malul stîng al fluviului. Forțele lui erau cu mult inferioare numeric, dar se compuneau din trăgători foarte bine instruiți. În dimineața zilei de 8 ianuarie 1815, Pakenham a lansat un atac frontal împotriva întăririlor de pămînt ale americanilor – una dintre cele mai puțin inteligente manevre din istoria artei militare britanice. Aici el și-a pierdut viața, și două mii dintre soldații lui au fost uciși sau

răniți. Singurul ofițer supraviețuitor a dispus retragerea armatei spre mijloacele de transport. Americanii au pierdut şaptezeci de oameni, dintre care treisprezece au fost ucişi. Lupta a durat exact o jumătate de oră.

Între timp, între Anglia şi America se semnase pacea, în ajunul Crăciunului din 1814. Dar lupta de la New Orleans reprezintă un eveniment important în istoria Americii. Ea a marcat cariera viitorului preşedinte Jackson, a întărit convingerea că americanii cîştigaseră în mod clar războiul şi a creat legenda falsă potrivit căreia bătălia a reprezentat al doilea război de independență împotriva tiraniei britanice.

Pe scena internă americană, evenimentele se derulau cu repeziciune. Noua Anglie, dependentă de transport şi comerț, suferea foarte mult, şi liderii ei erau în mare încurcătură. Ei îi sprijiniseră pe federaliştii aflați acum în derută; deoarece nu puteau accepta dominația impusă de statele şi teritoriile din vest, care îi împinseseră la război, se gîndeau la eventualitatea de a părăsi Uniunea. În vara anului 1814, Massachusetts a fost abandonat la voia întîmplării. Trupele britanice se aflau la Maine; în porturi vasele britanice instituiseră blocada. Povara impozitelor cădea în mare parte asupra statelor din Noua Anglie, însă guvernul federal părea incapabil să asigure apărarea chiar şi pe plan local. În octombrie a fost convocată o Convenție a delegaților din Massachusetts, Rhode Island şi Connecticut. Aceştia s-au întîlnit în decembrie la Hartford. Doreau să încheie o pace separată cu Marea Britanie şi nu mai intenționau să mențină vreo legătură cu Vestul pe cale de extindere. După părerea lor, expediția britanică de la New Orleans va fi încununată de succes, iar Vestul, nemaiavînd ieşire la mare, va părăsi probabil Uniunea din proprie inițiativă. Preşedintele era alarmat, iar partidul adepților războiului se temea de ce e mai rău. Din fericire pentru Statele Unite, politicienii moderați din Noua Anglie au avut cîştig de cauză la Hartford, şi Convenția s-a mărginit să adreseze un avertisment sever administrației Madison. Pentru moment, secesiunea fusese oprită. „A încerca prin orice fel de abuz de putere," scriau ei, „modificarea Constituției ar însemna perpetuarea relelor revoluției."

Victoria lui Andrew Jackson de la New Orleans şi succesul negocierilor de pace au agitat spiritele revoltate de lipsa de loialitate a Noii Anglii, stigmatizînd pentru totdeauna Partidul Federalist. Însă doctrina Drepturilor Statelor, la care au aderat delegații Convenției de la Hartford, avea să rămînă o forță imbatabilă în politica americană. De asemenea, războiul a contribuit foarte mult la diversificarea economiei din Noua Anglie. La interesele ei legate de transporturi şi comerț s-a adăugat acum dezvoltarea extrem de profitabilă a industriei şi manufacturilor.

Pe tot parcursul războiului, s-a încercat inițierea unor negocieri de pace, dar abia în ianuarie 1814 britanicii au fost de acord să înceapă tratativele. Comisarii americani, printre care şi Henry Clay, au ajuns la Ghent în iunie. La început, britanicii au refuzat să discute drepturile de neutralitate şi recrutare, sperînd în continuare în constituirea unui stat indian tampon în nord-vest. Logica impecabilă a lui Wellington a imprimat dezbaterilor o nouă turnură. În noiembrie trecut, acesta fusese solicitat să preia comanda în America, dar studiase raportul luptei de la Plattsburg şi îşi dăduse seama că victoria depindea de superioritatea navală pe lacuri. Nu vedea cum ar fi putut s-o dobîndească. Ba mai mult, credea că este în interesul britanicilor să-i pretindă Americii teritorii aflate la frontiera cu Canada. Aşadar, ambele state au fost de acord cu un *statu-quo* de-a lungul frontierei de nord. Alte puncte au rămas nerezolvate. Situația forțelor navale de pe Marile Lacuri a fost reglementată de o comisie în 1817, iar frontiera de pe Maine avea să fie stabilită ulterior. În momentul în care Marina britanică pornea din nou la război, se renunțase la recrutarea marinarilor americani.

În felul acesta s-a încheiat un conflict inutil. Sentimentul antiamerican din Marea Britanie a mai dăinuit cîțiva ani, dar Statelor Unite nu li s-a mai refuzat niciodată tratamentul cuvenit, în calitate de putere independentă. Armata şi Marina britanice au învățat să-i respecte pe vechii colonişti. Atunci cînd vestea despre încheierea păcii a ajuns la armata britanică din Lumea Nouă, unul dintre soldați a scris: „Sîntem cu toții foarte fericiți, pentru că soldații peninsulari şi-au dat seama că un asemenea

tip de război cu miliții, gherile, vase și jaf nu ne poate aduce nici reputație, nici distincții militare".

Rezultatele păcii au fost solide şi durabile. Războiul a reprezentat un moment de cotitură în istoria Canadei. Canadienii erau mîndri de rolul pe care îl jucaseră în apărarea țării lor şi sentimentul lor național devenea tot mai puternic. Relațiile anglo-americane aveau să mai fie afectate de multe alte neînțelegeri. Treizeci de ani mai tîrziu, în disputa pentru Oregon au fost implicate teritorii foarte vaste şi a existat pericolul izbucnirii unui război. Dar din acel moment, lumea avea să vadă o frontieră internațională de trei mii de mile între Canada şi Statele Unite care nu este apărată de oameni sau arme. Pe oceane, Marina britanică şi-a menținut supremația în secolul care a urmat şi în spatele acestui scut Statele Unite aveau să-şi împlinească destinul lor continental.

CAPITOLUL 12

Canada: naşterea unei naţiuni

Ocuparea teritoriilor nelocuite de pe glob a fost accelerată de căderea lui Napoleon. Lupta îndelungată împotriva Franţei a frînat sau oprit expansiunea popoarelor anglofone, iar vasele şi oamenii care ar fi putut să întemeieze cel de-al doilea Imperiu Britanic pieriseră în cei douăzeci de ani de război mondial. O generaţie întreagă de bărbaţi şi femei au trudit sau luptat în fabrici şi pe cîmp, în flotă şi în armate, şi numai puţini dintre ei au manifestat dorinţa sau au avut posibilitatea de a căuta o viaţă sau un destin nou dincolo de mări. Energiile şi speranţele lor se îndreptaseră în direcţia supravieţuirii şi a victoriei. Nu era timp pentru visuri de emigrare şi nici nu existau oameni cu asemenea disponibilităţi. Şi dintr-o dată, totul s-a schimbat ca urmare a evenimentelor de la Waterloo. Din nou, oceanele erau libere. Nici un fel de duşmani nu mai ameninţau Europa. Vasele nu mai trebuia să navigheze în convoaie şi contururile principale ale continentelor fuseseră cartografiate. Şi iată că din nou Lumea Nouă oferea un mijloc de scăpare din calea nevoilor şi frustrărilor caracteristice Lumii Vechi. Războiul se terminase. Taxele erau mici şi mijloace de transport din belşug. Rezultatul a fost cea mai spectaculoasă migraţie cunoscută în istorie şi o dezvoltare rapidă a comerţului şi industriei din Marea Britanie.

Fireşte că procesul acesta a fost de durată, iar la început s-a înregistrat un flux nesemnificativ de emigranţi. Dar drumul fusese indicat de colonizarea tristă cu deţinuţi a Australiei, de loialiştii din Statele Unite care s-au mutat în Canada şi de comercianţi, exploratori, misionari din toate zonele temperate ale globului terestru. În rîndul maselor s-a răspîndit vestea că mai există terenuri fertile şi locuibile, în care oamenii albi puteau să trăiască în pace şi libertate şi să prospere. Sporul de populaţie

din Marea Britanie a făcut să crească presiunile în acest sens. În 1801, aceasta număra aproximativ unsprezece milioane. Treizeci de ani mai tîrziu, ajunsese la şaisprezece milioane şi în 1871 era cu zece milioane mai mare. Tot mai puţini copii mureau la naştere sau în primii ani de viaţă şi o autoritate recentă a stabilit că, în pofida revoluţiei industriale, Londra era un loc mai sănătos pentru oameni decît Prusia rurală sau Parisul Bourbonilor. Numărul oamenilor creştea şi, o dată cu acesta, se amplifica şi fluxul migrator; în anii 1820, un sfert de milion de emigranţi, în anii 1830, o jumătate de milion, la mijlocul secolului, un milion şi jumătate şi la şaizeci şi cinci de ani după Waterloo nu mai puţin de opt milioane de oameni părăsiseră Insulele Britanice.

Motivele, metodele şi caracterul mişcării au fost foarte diferite faţă de cele care îi determinaseră să pornească la drum pe Părinţii Pelerini şi pe plantatorii din secolul al XVII-lea. Foamea a mînat în Statele Unite cel puţin un milion de irlandezi. Aurul i-a ademenit pe aventurieri în Australia şi spre ţinuturile îndepărtate şi reci ale Canadei, unde au descoperit un El Dorado mai practic, chiar dacă ceva mai puţin respectabil decît cel care strălucea în faţa aventurierilor elizabetani. Pămînturile şi profiturile ce puteau fi realizate din comerţul cu lînă i-au atras pe cei mai serioşi şi mai înstăriţi. Fenomenul era privit cu indiferenţă şi uneori chiar cu ostilitate de oficialităţi. Războiul pentru Independenţă american a convins pe mulţi membri ai clasei conducătoare din Anglia că aceste colonii erau nişte posesiuni indezirabile. Pînă în 1854 nici măcar nu avuseseră un secretar de stat departamental. Guvernul era interesat de bazele strategice, dar dacă oamenii obişnuiţi doreau să se stabilească în teritoriile noi, n-aveau decît s-o facă. Aceasta ar putea oferi o soluţie pentru şomaj şi funcţii pentru nobilimea sărăcită, dar pe măsură ce aceste comunităţi vor deveni complet independente, contribuabilul din Anglia va fi mai puţin împovărat. Oricum, din Grecia veneau ştiri mai interesante decît din Noua Zeelandă, şi publicul instruit manifesta mai mult interes pentru comerţul cu sclavi decît pentru vasele cu emigranţi. Astfel, la fel ca şi în India, al doilea Imperiu Britanic a fost întemeiat aproape din întîmplare, şi cu foarte puţină înc urajare din partea principalelor partide politice.

Dintre teritoriile noi, Canada era cea mai apropiată şi mai familiară pentru Marea Britanie. Provinciile ei maritime trimiteau de multă vreme cherestea în Anglia şi, în loc să se întoarcă goale, vasele aduceau emigranţi în schimbul unei taxe moderate. După ce debarcau însă, trebuia să facă faţă dificultăţilor şi distanţelor foarte mari. Provinciile maritime aveau propria lor viaţă şi mulţi emigranţi preferau să se mute în Canada de Jos, sau, aşa cum se numeşte astăzi, provincia Quebec. În 1791, Pitt s-a gîndit să rezolve problemele rasiale din Canada împărţind-o în două. În Canada de Jos, francezii erau bine împămînteniţi, reprezentau o comunitate compactă şi străină, condusă de preoţi şi seniori, refractari la de idealurile democratice ale Europei revoluţionare şi care ţineau cu încăpăţînare, la fel ca şi burii din Africa de Sud, la propria lor tradiţie şi limbă. Dincolo de ei, spre nord-vest, se afla Canada de Sus, moderna provincie Ontario, colonizată de vreo şaizeci de mii de englezi care preferaseră să părăsească Statele Unite spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea, decît să trăiască în republica americană. Din devotament pentru Coroana britanică, aceşti oameni mîndri şi-au părăsit cea mai mare parte a posesiunilor şi au fost recompensaţi cu titlul onorific de loialişti ai Imperiului Unit. Tribul Mohawk, mînat de aceleaşi sentimente, îi însoţise. S-au stabilit în păduri şi au locuit acolo singuri şi izolaţi, despărţiţi de Canada de Jos prin cursul rapid al fluviului St. Lawrence, veşnic în alertă pentru a face faţă incursiunilor americane. Urma după aceea un imens spaţiu gol pînă la cele cîteva zone din Pacific care făceau comerţ de mărfuri cu China.

Aceste comunităţi, atît de diferite ca tradiţie, caracter şi rasă, s-au unit temporar în faţa invaziei dinspre Statele Unite. Francezi, englezi, piei-roşii au luptat cu toţii împotriva americanilor şi i-au respins în urma unui război care a durat trei ani, între 1812 şi 1814. Apoi au început necazurile. Francezii din Canada de Jos se temeau că imigranţii îi vor depăşi numeric şi îi vor domina. Loialiştii din Canada de Sus i-au întîmpinat cu bunăvoinţă pe noii colonişti care ar fi făcut să crească preţul pămîntului, dar nu erau dispuşi să-i trateze ca de la egal la egal. Mai mult chiar, cele două provincii au început să se certe între

ele. Comerțul exterior al Canadei de Sus se desfășura prin Canada de Jos, unde trebuia să plătească taxe, astfel că s-au iscat controverse în legătură cu modul de împărțire a acestora. La iritarea generală se adăugau divergențele de religie. Aproximativ din 1820, Adunarea din Canada de Jos a adoptat modelul de parlament al primilor Stuarți și pe cel al legislativului din coloniile americane, refuzînd să voteze sumele de bani destinate salariilor judecătorilor regali și ale funcționarilor oficiali permanenți. Politicienii francezi țineau discursuri vehemente. În Canada de Sus, noii coloniști se luptau pentru egalitate politică cu loialiștii. Liberalii intenționau să tragă la răspundere executivul în fața Adunării și vorbeau tot mai mult despre părăsirea Imperiului; în 1836, Adunarea în care dețineau majoritatea s-a dizolvat.

În anul următor ambele provincii s-au răsculat, Canada de Jos timp de o lună, iar Canada de Sus o săptămînă. Insurgenți, soldați care trăgeau, compromisuri încheiate în grabă și cîteva execuții. Totul a fost la scară mică și într-o tonalitate minoră, dar a avut darul să atragă atenția guvernului britanic asupra problemelor din Canada. Liderii whig de la Londra s-au dovedit mai înțelepți decît George al III-lea. Au înțeles că acea mică minoritate de insurgenți ar putea provoca tulburări mari, și în 1828 lordul Durham, asistat de Eduard Gibbon Wakefield, a fost trimis să facă cercetări. Instrucțiunile lui erau vagi și simple – „Să pună lucrurile în ordine“. Între timp, Constituția canadiană a fost suspendată printr-o lege a Parlamentului. Durham era radical, strălucitor, hotărît, iute la mînie. Wakefield se remarcase ca un teoretician al afacerilor Imperiului, dar comportamentul lui incorect față de cîteva moștenitoare bogate îi adusese cîțiva ani de închisoare, obligîndu-l să-și petreacă restul vieții publice în spatele scenei. Durham a rămas în Canada numai cîteva luni. Comportamentul lui arogant față de canadieni avea să fie aspru criticat la Westminster. Simțindu-se abandonat de guvernul lordului Melbourne, în sînul căruia nu se bucura de popularitate, dar care ar fi trebuit totuși să fie de partea sa, Durham a demisionat și s-a întors în Anglia. A întocmit atunci faimosul raport în care a diagnosticat cauzele fundamentale ale tulburărilor și a susținut necesitatea unui guvern responsabil,

format din miniştri care să se bucure de încrederea Adunării, a pledat pentru o Canadă unită şi a alcătuit un plan pentru popularea regiunilor nelocuite. Aceste recomandări au fost puse în practică în mare măsură prin Legea Canadei din 1840, elaborată de lordul John Russell.

Din acest moment, dezvoltarea Canadei a fost rapidă şi paşnică. Populația ei a crescut de la aproximativ o jumătate de milion în 1815 la un milion şi un sfert în 1838. În acelaşi an a fost înființată o linie regulată de vapoare cu abur între Canada şi Insulele Britanice. În Anglia se manifestau anumite dubii în legătură cu ideea nouă a acordării unei libertăți aproape depline coloniilor, permițîndu-se Adunărilor lor să-şi aleagă şi să-şi demită proprii miniştri, dar numirea ginerelui lui Durham, lordul Elgin, în funcția de guvernator general în 1847 a fost decisivă. Elgin considera, la fel ca şi Durham, că guvernatorul trebuie să-l reprezinte pe suveran şi să rămînă în fundalul politicii. El numea şi demitea miniştrii în conformitate cu dorințele Adunării. Pentru aceasta era învinovățit sau aplaudat, uneori chiar lovit cu pietre şi ouă, în funcție de supărarea sau bucuria pe care o provoca uneia din părți. Dar şapte ani mai tîrziu, după ce a părăsit postul, principiul fusese ferm stabilit şi acceptat de canadieni, indiferent de convingerile lor: puterea poporului trebuie să meargă mînă în mînă cu răspunderea care îi incumbă, iar miniştrilor li se va datora ascultare atîta timp cît se bucură de încrederea majorității, urmînd să demisioneze atunci cînd o vor pierde. Acum nu se mai vorbea despre ieşirea din Imperiu sau de împărțirea Canadei în unități separate şi suverane şi nici de aderarea la Republica Americană. Dimpotrivă, Tratatul din Oregon cu Statele Unite, semnat în 1846, stabilea paralela 49 drept graniță între cele două țări şi atribuia Insula Vancouver Marii Britanii.

La mijlocul secolului a început să se înfiripeze şi să prindă contur o mişcare de federalizare a tuturor provinciilor canadiene. Războiul civil din Statele Unite i-a convins pe canadieni că în țara vecină lucrurile nu mergeau pe roate, şi victoria Nordului le-a accentuat temerile ca nu cumva Uniunea exultînd de bucurie să dorească să-şi extindă frontierele şi mai departe. Canada îşi întorsese deja privirile spre vest. Între provincia Ontario şi Munții Stîncoşi se afla un teritoriu de cîteva mii de mile, locuit numai de

cîțiva coloniști în Manitoba, un loc cutreierat de indieni, vînători și animale sălbatice. Era o ispită, așa se spunea, pentru Statele Unite atît de însetate după pămînt. Soldați irlandezi lăsați la vatră în urma războiului civil făcuseră deja raiduri înarmate dincolo de frontieră, iar Congresul se declarase incapabil să le pună capăt. Nu cumva americanii au de gînd să facă presiuni și să ocupe aceste locuri libere, ba chiar să întemeieze așezări în prerii? Se considera că solul este fertil și le poate asigura un trai îmbelșugat albilor. În 1867, America a cumpărat de la ruși ținuturile îndepărtate și neprimitoare din Alaska în schimbul sumei de 7 200 000 de dolari, dar aici, în imediata apropiere a Republicii, se afla o pradă care părea mult mai tentantă și mai ușor de înhățat. Aici nu guverna nimeni în afară de Compania Golfului Hudson, întemeiată în timpul domniei lui Carol al II-lea, iar Compania, considerînd că agricultura ar putea pune în pericol comerțul său cu blănuri, era ostilă față de coloniști și dornică să-și impună propria autoritate. Cu unsprezece ani mai înainte, descoperirea aurului pe Rîul Fraser a atras un val de căutători de averi spre coasta Pacificului. Persoanele oficiale ale Companiei s-au dovedit neputincioase în exercitarea controlului asupra acestui vîrtej și guvernul de la Londra a fost obligat să-și extindă suveranitatea regală pînă la acest țărm îndepărtat. Astfel a luat naștere Colonia Coroanei numită Columbia Britanică, iar aceasta s-a unit curînd cu Insula Vancouver, apoi a cerut și a obținut autonomia. Dar între ea și Ontario se afla țara nimănui și trebuia luate măsuri pentru ca aceasta să nu cadă în mîinile Statelor Unite. Cum putea oare Canada să rămînă separată de Statele Unite și totuși să supraviețuiască?

Aceste considerente au stat la baza promulgării Actului Britanic cu privire la America de Nord în 1867, document care consfințea crearea primelor dominioane autonome din teritoriile de peste mări. Provinciile Ontario, Quebec, New Brunswick și Noua Scoție au fost membrii fondatori. Ele au adoptat o Constituție federală cu o formă foarte diferită de cea a Statelor Unite.

Toate puterile nerezervate în mod expres provinciilor Canadei reveneau guvernului central: guvernatorul general, care îl reprezenta pe monarh, conducea prin intermediul miniștrilor

aleşi de majoritatea membrilor Camerei Canadiene a Comunelor, iar membrii acesteia erau aleşi în număr proporţional cu populaţia pe care o reprezentau. În felul acesta s-a netezit calea pentru înglobarea unor noi teritorii şi provincii, şi în ajunul epocii căilor ferate şi al expansiunii spre vest, în Canada a fost asigurată stabilitatea politică.

Încă de la prima şedinţă de lucru, Parlamentul noului dominion şi-a manifestat preocuparea pentru teritoriile din vest. Membrii Parlamentului priveau spre viitor şi considerăm necesar să dezvăluim posterităţii gîndurile lor de atunci. Pasul evident şi imediat care trebuia făcut era cumpărarea Companiei Golfului Hudson. Tranzacţia a fost perfectată doi ani mai tîrziu în schimbul sumei de 300 000 de lire sterline. Compania şi-a păstrat drepturile comerciale pe care le deţine de fapt şi astăzi, dar a renunţat la suveranitatea sa teritorială în favoarea Coroanei. Procesul nu s-a desfăşurat fără vărsare de sînge. În Manitoba a izbucnit o scurtă revoltă, căci indienii şi metişii au crezut că libertatea lor se afla în pericol, dar în curînd a fost restabilită ordinea. Manitoba a devenit o provincie a dominionului în 1870 şi în anul următor a fost primită în dominion şi Columbia Britanică. Dar aceste măsuri constituţionale nu ar fi fost suficiente pentru unificarea întinderilor uriaşe ale Canadei. Sarcina cea mai grea pe care o avea de rezolvat dominionul era să populeze şi să dezvolte teritoriile pustii din vest, înainte ca fluxul iminent de imigranţi să năvălească dinspre America dincolo de paralela 49. Şi soluţia o reprezenta construirea unei căi ferate transcontinentale.

În momentul în care provinciile maritime s-au unit într-o federaţie au condiţionat acest lucru de realizarea legăturii cu Ontario printr-o cale ferată; după nouă ani de muncă îndîrjită, linia a fost terminată în anul 1876. Columbia Britanică a exprimat aceeaşi cerere şi a primit aceeaşi promisiune. Dar între timp situaţia se complicase. Nu mai exista capital, investitorii erau timizi, politica ambiguă, o mare parte din ţară era necunoscută. În cele din urmă însă un scoţian, Donald Smith, mai cunoscut sub numele de lordul Strathcona, a dus la îndeplinire planul. Compania lui se angajase să-l realizeze în zece ani. Cu ajutorul fondurilor guvernamentale, şi-au încheiat lucrările în

jumătate din timpul estimat şi în 1885 a fost inaugurată linia ferată Canadian Pacific. Ulterior au mai apărut numeroase alte linii de căi ferate şi în scurt timp grîul, calculat în milioane de tone pe an, a început să curgă din prerii. Canada a devenit o naţiune în faţa căreia se deschideau perspective strălucite.

CAPITOLUL 13

Epopeea americană

Anul 1815 a marcat încheierea unei perioade de dezvoltare în istoria Americii. Pînă în acest moment, viața de pe continent a fost în mare parte modelată de forțele din Europa, dar o dată cu încheierea războiului din 1812 împotriva Angliei, America s-a aplecat asupra propriilor probleme şi a întors spatele Atlanticului, privind tot mai insistent către vest. Anii care au urmat după Pacea de la Ghent sînt marcați de valul expansiunii spre vest. În politică, lupta înverşunată dintre federalişti şi republicani a fost înlocuită de „epoca sentimentelor bune“ după cum o numea un ziarist contemporan. Dar sub aparența de calm a primului deceniu se ascundeau rivalități acerbe între interesele de grup, iar acestea aveau să fie în curînd exprimate de partide permanente şi organizate. Ca în toate perioadele postbelice, principala chestiune politică a fost aceea a finanțelor. Ideile lui Alexander Hamilton despre protecție şi sistem bancar aveau să fie acceptate cam fără tragere de inimă de administrația republicană sub presiunea condițiilor de război. Prin stabilirea taxelor şi tarifelor din 1816 s-a instituit un regim de protecție în cadrul căruia Noua Anglie şi-a reorientat interesul dinspre transporturi către manufactură şi a pus bazele prosperității din secolul al XIX-lea. Vechile suspiciuni ale lui Jefferson cu privire la un sistem bancar federal aveau să fie definitiv spulberate. În 1816 a fost emisă o nouă cartă în locul celei deja expirate, care a reprezentat actul de întemeiere a Băncii federale. Legăturile cu Europa erau rupte încet, dar inexorabil. Disputele rămase neelucidate între Anglia şi America au fost reglementate prin creara unei serii de comisii. Granițele Canadei erau fixate, şi ambele țări au căzut de acord asupra unui pact mutual de dezarmare în acea regiune a furtunilor reprezentată de Marile Lacuri. În 1819, după

un război cu Florida spaniolă, la comanda căruia s-a aflat eroul din New Orleans, Andrew Jackson, guvernul spaniol a cedat în cele din urmă acest teritoriu Statelor Unite în schimbul sumei de cinci milioane de dolari. Din acest moment, Spania s-a retras o dată pentru totdeauna din continentul nord-american.

Dar tulburările din Europa aveau să amenințe din nou America. Suveranii din Lumea Veche erau deciși să mențină principiul monarhiei și să intervină cu forțe unite în orice țară care ar da semne de revoltă împotriva instituțiilor existente. Politica acestei Sfinte Alianțe a dus la o neînțelegere cu Anglia, care a refuzat să intervină în treburile interne ale Italiei în 1821. În Spania a izbucnit o nouă criză. Franța Bourbonilor, arzînd de dorința de a-și cîștiga respectabilitatea în noua Europă, a trimis o armată dincolo de Pirinei pentru a restaura monarhia spaniolă. Rusia ar fi dorit să împingă lucrurile chiar mai departe. Țarul Rusiei avea interese în întreaga lume, inclusiv pretenții mari asupra coastei de vest a Americii de Nord, pe care și le-a reafirmat printr-un decret imperial. La Washington s-au răspîndit zvonuri potrivit cărora puterile reacționare din Europa, care au sprijinit restaurarea Bourbonilor în Spania, ar putea să inițieze acțiuni similare în Lumea Nouă, pentru a restaura și aici suveranitatea Bourbonilor. În America de Sud se aflau coloniile spaniole, care la rîndul lor se eliberaseră de subjugul țării mamă.

Guvernul britanic al lui Canning s-a oferit să coopereze cu Statele Unite pentru a preîntîmpina extinderea acestui principiu amenințător al intervenției în Lumea Nouă. Anglia a anunțat că recunoaște suveranitatea republicilor latine din America de Sud. Între timp, președintele Monroe a acționat în mod independent și a trimis Congresului un mesaj prin care proclama principiile cunoscute ulterior sub denumirea de Doctrina Monroe. Această vestită doctrină a fost în același timp un avertisment împotriva intervențiilor din partea puterilor europene în Lumea Nouă și o declarație de intenții a Americii de a nu se amesteca în politica europeană. Cu acest mesaj de rămas-bun, America s-a concentrat asupra propriilor probleme. Se afirma o nouă generație de politicieni. Veteranii din zilele Constituției dispăruseră aproape cu totul din scenă, deși Jefferson și Madison continuau să ducă o existență tihnită pe moșiile lor din Virginia.

*

Imperiul american mărşăluia spre vest. În cei treizeci de ani de la înființarea Uniunii, pe valea fluviului Mississippi au fost întemeiate nouă state și alte două la frontiera cu Noua Anglie. Încă din 1769 oameni precum Daniel Boone găsiseră calea spre ținutul Kentucky, luptîndu-se cu indienii. Dar principala acțiune de traversare a munților a început în timpul Războiului de Independență. Migrația din secolul al XVIII-lea a cunoscut două direcții: înaintarea spre vest, către Ohio, cu aşezările din Kentucky şi Tennessee, şi ocuparea regiunilor împădurite din nord-vest, teritoriul negustorilor de blănuri de dincolo de Lacul Erie. Colonizarea Noii Anglii şi a coastei Atlanticului fusese în principal opera unor companii puternice, sprijinite de Coroana engleză şi de proprietari feudali cu drepturi reglementate în scris. Dar aici, în noile ținuturi din vest, orice om cu un topor şi o puşcă putea să-şi îngrădească propriul teritoriu. În 1790, în Tennessee se aflau treizeci şi cinci de mii de colonişti, iar în Kentucky, de două ori mai mulți. În 1800 erau un milion de americani la vest de lanțul muntos Alegani. În aceste ținuturi s-a plămădit o rasă puternică, independentă de oameni ai Vestului, care au avut un cuvînt greu de spus în viața Americii. Democrația americană modernă s-a născut şi s-a dezvoltat în valea fluviului Mississippi. Primul Congres al Statelor Unite a proclamat o dată pentru totdeauna că atunci cînd un teritoriu are o anumită populație, trebuie să fie primit în uniune pe picior de egalitate cu celelalte state membre. O dovadă a puterii şi calității umane a vesticilor o constituia faptul că unsprezece din cei optsprezece preşedinți ai Statelor Unite din intervalul 1828–1901 s-au născut ori şi-au petrecut cea mai mare parte a vieții pe valea fluviului Mississippi. Daniel Webster a avut perfectă dreptate atunci cînd, la una din aniversările debarcării Părinților Pelerini, a rostit celebrul discurs: „Fermele, casele, satele şi bisericile din Noua Anglie s-au răspîndit peste tot şi împodobesc un teritoriu imens de la Ohio la Lacul Erie, întinzîndu-se de-a lungul Munților Alegani pînă la Miami şi cascada Sf. Anthony. La două mii de mile spre vest față de locul unde au debarcat părinții lor îi putem vedea astăzi pe fiii pelerinilor cultivînd cîmpuri mănoase, ridicînd sate şi oraşe şi iubind, sîntem siguri, binecuvîntatul

patrimoniu al unor instituții înțelepte, libertatea și religia... Nu peste mult timp, îi vom regăsi pe fiii pelerinilor pe malurile Pacificului."

America se dezvolta rapid atît în ceea ce privește populația cît și suprafața. Între 1790 și 1820, populația a crescut de la patru milioane la nouă milioane și jumătate. Ulterior, ea aproape că s-a dublat la fiecare douăzeci de ani. Nicăieri în lume nu se mai înregistrase o asemenea rată a creșterii, deși cea din Anglia era destul de apropiată. Stabilirea unui mare număr de oameni în vest a fost înlesnită de dizlocarea triburilor de indieni din regiunile de la est de Mississippi. Aceștia fuseseră învinși în războiul din 1812, cînd luptaseră ca aliați ai britanicilor. Acum, politica federală urmărea evacuarea lor. Terenurile eliberate astfel au devenit disponibile în loturi mai mici și la prețuri mai scăzute decît în anii de început, la venirea primilor coloniști – căci va trebui să folosim acest cuvînt onorabil în legătură cu ei, în pofida conotațiilor lui discutabile. Colonizarea, în adevăratul sens al cuvîntului, a reprezentat misiunea pe care și-au asumat-o pionierii vestici. Fermierii din ținuturile stîncoase din Noua Anglie munceau pămînturile fertile de la sud de Marile Lacuri, în timp ce solul de la sud de Centura Neagră Alabama – Mississippi s-a dovedit a fi deosebit de propice pentru plantațiile de bumbac recent introduse pe scară largă.

Dar această expansiune neîncetată spre vest a schimbat și centrul național de gravitate, ceea ce a generat mari conflicte de interese cu repercusiuni în plan afectiv. Statele estice, atît cele din nord, cît și cele din sud, constatau acum că puterea lor politică era contestată de noile comunități, și atracția pionieratului stîrnea temeri legate de dispariția forței de muncă în fabricile din est. În realitate, această nevoie a fost acoperită de imigranții din Europa. În timp ce linia frontierei se deplasa rapid spre vest, noile comunități care se ridicau în ritm vertiginos la rangul de state își impuneau propriile probleme și dorințe în fața guvernului federal, care era deopotrivă încîntat și pus în mare încurcătură. Estul se temea de iminența dominației politice a Vestului democratic. La rîndul său, Vestul era nemulțumit de speculațiile financiare și economice ale bancherilor din Est. Forțele divergente au devenit tot mai puternice și numai elasticitatea

sistemului federal în jurul unui nucleu de drepturi statale a prevenit conflictul obişnuit dintre o ţară mamă şi copiii săi năbădăioşi.

Istoria politică a perioadei cuprinse între anii 1815 şi 1830 este confuză din cauza lipsei unor organizaţii adecvate ale partidelor naţionale, menite să dea expresie conflictelor şi pasiunilor care au luat amploare în nord, sud şi vest. În 1830, situaţia s-a limpezit, şi marile partide ale viitorului s-au confruntat fãţiş. O dată cu dezvoltarea legislaţiei federale şi crearea unui cadru economic naţional pentru tarife, bănci şi politici funciare, Uniunea a început să simtă apăsarea rivalităţilor dintre state şi a conflictelor de interese. Expansiunea spre vest a înclinat balanţa politică în favoarea noilor state vestice, şi statele mai vechi din nord şi sud s-au opus puterii în ascensiune a democraţiei din Statul Federal. Ele trebuia să se confrunte nu numai cu aspiraţiile Vestului, ci şi cu acelea al micilor plantatori din Sud şi ale muncitorilor din Nordul industrial. Mulţi dintre aceşti oameni dobîndiseră acum pentru prima dată dreptul la vot, iar sufragiul universal era tot mai larg acceptat. Electoratul se extindea şi era dornic să-şi facă auzită vocea. În acelaşi timp, în politica americană a fost introdus sistemul convenţiei. Candidaţii la preşedinţie şi la funcţii politice mai puţin importante din state au început treptat să nu mai fie nominalizaţi de formaţiuni restrînse. În schimb, erau desemnaţi la şedinţele delegaţilor care reprezentau o multitudine de opinii locale. Aceasta îi obliga pe viitorul preşedinte şi pe alţi deţinători de funcţii publice să fie mai atenţi la divergenţele din sînul populaţiei. Politicienii conservatori ca Henry Clay şi John C. Calhoun se temeau de semnele ameninţătoare ale particularizării şi de pericolul pe care aceasta îl prezenta pentru Uniune. Aceşti oameni au formulat aşa-numitul „sistem american“. Dar politica lor relua ideile lui Hamilton. Ei încercau să armonizeze interesele economice din interiorul cadrului federal. Aşa cum spunea Calhoun în 1817 „Creştem mult şi – era să spun cu teamă – repede. Este mîndria şi primejdia care ne paşte, slăbiciunea şi forţa noastră... Nu ne rămîne decît să legăm Republica printr-un sistem perfect de drumuri şi canale. Protecţia va contribui la aderenţa părţilor... Se va forma un liant nou şi mai rezistent.“

Au fost inițiate lucrările publice; pe Mississippi și-au făcut apariția navele cu abur, iar concentrarea comerțului în Golful Mexic a provocat neliniștea statelor de pe malul Atlanticului, care se vedeau lipsite de piețe profitabile. Dar s-au grăbit și ele să contrabalanseze această activitate intensă. În 1817, statul New York a început construcția Canalului Erie, care avea să facă din orașul New York cel mai prosper port de pe Coasta de Est. Marea autostradă Cumberland, care traversa Ohio spre Illinois, a fost construită cu bani federali, și o rețea de drumuri urma să lege Vestul în plină dezvoltare de statele din Est. Dar istoria americană a secolului al XIX-lea continuă să stea sub semnul permanentei amenințări a rupturii dintre Est și Vest, iar pe litoralul Atlanticului, dintre statele din nord și cele din sud. În primii ani ai secolului, nota dominantă a politicii a fost rivalitatea dintre politicienii din nord și cei din sud pentru cîștigarea voturilor și a sprijinului statelor occidentale.

Problema sclaviei avea să tulbure curînd relațiile dintre Nord și Sud. În 1819, în Congres s-a votat o lege prin care Missouri era admis ca stat în cadrul Uniunii. Acest teritoriu se afla în interiorul ținutului Louisiana, unde viitorul sclaviei nu fusese încă decis de legislația federală. Atunci cînd locuitorii din Missouri au propus introducerea sclaviei în proiectul lor de constituție, nordiștii au considerat această lege drept o intervenție agresivă menită să sporească puterea electoratului din Sud. A urmat o campanie sălbatică de incriminări reciproce. Dar avînd în vedere faptul că problema tot mai importantă a Vestului îi amenința și pe unii și pe alții, nordiștii și sudiștii nu-și puteau permite să se certe, și disputa furioasă iscată de această lege s-a încheiat cu un compromis care avea să fie respectat pînă la mijlocul secolului. Missouri a fost primit ca un stat în care era permisă sclavia, însă a fost interzisă la nord de latitudinea de 36°30' în cadrul teritoriilor existente ale Uniunii, care încă nu fuseseră ridicate la rangul de stat. În cadrul acestui compromis, Maine, care tocmai se separase de Massachusetts, a fost primit ca stat fără sclavi, astfel că numărul statelor în care exista sclavie și al celor în care aceasta nu era permisă devenise egal: doisprezece la doisprezece. Spiritele vizionare își dădeau

seama de tragedia iminentă a acestei divizări. John Quincy Adams nota în jurnalul său: „Am intuit imediat că acesta este clopotul de înmormîntare a Uniunii. Sînt absolut convins că problema actuală nu este decît un preambul – pagina de titlu a unui uriaş volum tragic."

Acest om cultivat din Noua Anglie, fiul celui de-al doilea preşedinte al Statelor Unite, este cel care i-a succedat lui Monroe în 1825. Aşa-numita epocă a bunăvoinţei se apropia de sfîrşit, şi cei patru ani ai preşedinţiei lui aveau să fie marcaţi de întărirea partidelor politice rivale. Toate interesele politice şi economice ale statelor din Est trebuia să fie apărate în faţa expansiunii rapide a Vestului.

Statele vestice se grupau în jurul generalului Andrew Jackson, care susţinea că reprezintă adevăratele principii jeffersoniene ale democraţiei împotriva intereselor de grup ale coruptilor mînuitori de bani din Est. Adams se bucura de sprijinul acestor clase care se temeau de guvernarea majorităţii şi urmăreau cu îngrijorare puterea crescîndă a fermierilor şi coloniştilor de lîngă frontieră. Divergenţele dintre cele două facţiuni au devenit şi mai evidente în 1828, cînd Jackson a fost contracandidatul lui Adams care aspira la un nou mandat. În focul alegerilor au luat naştere două partide noi, Democraţii şi Republicanii Naţionali, mai tîrziu numiţi whig. A fost cea mai înverşunată campanie din 1800, cînd Jefferson îl înlocuise pe bătrînul Adams în funcţie. Cînd au sosit rezultatele, s-a constatat că Adams nu cîştigase practic nimic în afara Noii Anglii, iar prin persoana lui Andrew Jackson Vestul a ajuns să preia puterea. Iată în sfîrşit un preşedinte american căruia nu i se putea reproşa vreun contact spiritual cu Lumea Veche sau cu proiecţia ei de pe coasta Atlanticului, care reprezenta la Casa Albă spiritul dominant la frontiera americană. Multor oameni li s-a părut că democraţia a triumfat cu adevărat.

La înscăunarea noului preşedinte, poreclit de oponentul său Adams „scandalagiul din Tennessee", au avut loc scene violente la Washington. Dar oamenii din Vest îl considerau pe Jackson generalul lor, cel care se ridicase împotriva monopolului politic al clasei reprezentate de mînuitorii de bani. Complicaţiile din politica înaltă i-au creat dificultăţi omului originar din ţinuturi

îndepărtate. Mintea lui simplă, suspicioasă față de adversari, l-a făcut receptiv la influențele politicienilor care se ghidau după principiul partizanatului şi al urmăririi propriilor interese. În mare măsură, el a fost călăuzit de Martin van Buren, secretarul său de stat. Dar s-a bizuit chiar şi mai mult pe sfaturile unor prieteni aleşi de el, cunoscuți sub numele de „Cabinetul de bucătărie“, pentru că nu dețineau nici un fel de funcții. Aceştia i-au inoculat lui Jackson convingerea că prima lui datorie era să facă curățenie în grajdurile regimului republican. A demis, aşadar, un mare număr de funcționari publici, ceea ce a făcut ca sistemul corupției, care era predominant în multe state, să fie încorporat în mecanismul federal.

Atenția preşedintelui Andrew Jackson s-a îndreptat spre două probleme recurente în politica americană şi strîns legate între ele – supremația Uniunii şi organizarea unei economii naționale. Protecționismul favoriza interesele Nordului în detrimentul Sudului, astfel că în 1832 statul Carolina de Sud s-a decis să conteste dreptul guvernului federal de a impune un sistem de tarife; prevalîndu-se de rezoluțiile emise în Virginia şi Kentucky în 1798, a prezentat în forma sa cea mai extremă doctrina Drepturilor Statelor. În luptele de partid care au urmat, voturile statelor din Vest au menținut echilibrul. Chestiunea lor arzătoare o reprezenta reglementarea vînzărilor domeniului public de către guvernul federal. Aşa cum a arătat istoricul S. E. Morison, „era vorba de un joc al echilibrului între Nord, Sud şi Vest, fiecare dintre ele fiind dispuse la un compromis într-o chestiune secundară pentru a obține voturi în favoarea unui interes primar. Sudul va permite Vestului să jefuiască domeniul public în schimbul unei reduceri a tarifelor. Nordul a oferit momeala ispititoare a distribuției [veniturilor din vînzarea terenurilor pentru lucrări publice în Vest] pentru a menține protecționismul. De rezultatul acestui echilibru între cele trei părți depindea alinierea partidelor în viitor, ba chiar şi războiul civil. Urma să fie Nord şi Vest contra Sud sau Sud şi Vest contra Nord?“*

Dezbaterile pe aceste teme în Senatul american furnizau admirabile exemple de oratorie americană. În această luptă a

* *The Oxford History of the United States,* 1927, vol. I.

giganților cel mai impunător era Daniel Webster din Massachusetts, un strălucit vorbitor al vremii sale. El este cel care a susținut cauza Uniunii în defavoarea Carolinei de Sud într-unul dintre cele mai frumoase discursuri rostite vreodată în Senat. Cuvintele lui au consfințit noul sentiment al patriotismului ce anima întreaga națiune, cel puțin în Nord. Acestea demonstrau că în special Noua Anglie se îndepărta de vederile sectare preponderente în 1812. Loialitatea față de Uniune îmbrăca noi forme. „Acestei Uniuni“, spunea Webster în Senat, „îi datorăm siguranța căminelor noastre, demnitatea şi considerația de care ne bucurăm în străinătate. Acestei Uniuni îi sîntem îndatorați pentru tot ceea ce ne face să ne mîndrim cu țara noastră. Această Uniune a fost creată de noi numai prin disciplinarea virtuților noastre la şcoala severă a adversităților. Ea îşi are originea în necesitățile finanțelor dezordonate, ale comerțului frustrat, ale creditului distrus. Sub influența sa benignă, aceste interese imediate s-au trezit, ca din morți, şi astfel s-a manifestat noutatea vieții. Fiecare an ne-a adus noi dovezi ale utilității şi binefacerilor ei; şi, deşi teritoriul nostru s-a extins tot mai mult, iar populația noastră s-a răspîndit şi ea tot mai departe, nu a ieşit de sub protecția ei, s-a bucurat de binefacerile pe care i le-a rezervat. A fost pentru noi toți o sursă de fericire națională, socială şi personală.“

„Eu nu mi-am permis, domnule,“ a continuat el, „să privesc dincolo de Uniune, ca să văd ce se poate ascunde în tenebrele de acolo. Nu am cîntărit la rece şansele de a ne păstra libertatea atunci cînd legăturile care ne țin laolaltă vor fi rupte brutal. Nu m-am aplecat deasupra prăpastiei dezbinării ca să mă conving dacă, cu vederea mea mioapă, pot să scrutez adîncimea abisului de dedesubt; şi nici nu l-am privit ca pe un sfătuitor de nădejde în chestiunile guvernului, ale cărui preocupări ar trebui să se îndrepte nu asupra modului în care poate fi păstrată cel mai bine Uniunea, ci asupra capacității oamenilor de a se împăca cu situația dacă s-a dezbina şi ar fi distrusă. Dacă Uniunea rezistă, vom avea în fața noastră perspective înalte, emoționante, spre binele copiilor noştri. Dincolo de aceasta nu încerc să străpung vălul. Să dea Domnul ca atîta timp cît voi trăi să nu se ridice această perdea! Să dea Domnul ca ochii mei să nu vadă niciodată ceea ce se află în spatele ei! Cînd privirea mea se va

înălța pentru a vedea pentru ultima dată soarele de pe cer, să dea Domnul ca el să nu strălucească peste rămășițele sfărîmate și dezonorate ale unei Uniuni cîndva glorioase; deasupra unor state dezbinate, beligerante; deasupra unei țări sfîșiate de rivalități civile, sau poate înecată în sîngele fratern! Fie ca ultima privire slabă și temătoare a ochilor mei să se oprească asupra însemnelor glorioase ale Republicii, acum cunoscută și onorată în întreaga lume, cu armele și trofeele sale strălucind de mîndria inițială, fără nici o stea întunecată, avînd drept cuvînt de ordine nu mizerabila întrebare «La ce bun toate acestea?» și nici acele cuvinte iluzorii și lipsite de judecată «Mai întîi libertatea și apoi Uniunea», ci peste tot, răspîndit ca o lumină vie, strălucind în faldurile sale largi care plutesc peste mare și peste uscat și la fiecare adiere de vînt, acest alt sentiment scump fiecărei inimi de adevărat american – Libertatea și Uniunea, acum și pentru totdeauna, una și inseparabilă!"

La frontiera cu Indiana, un tînăr a fost profund mișcat de discursul lui. Numele lui era Abraham Lincoln.

Însuși președintele Jackson s-a arătat impresionat, deși politica sa războinică presupunea aplicarea forței în cazul Carolinei. Dar pînă la urmă s-a ajuns la un compromis. Tariful a fost diminuat, însă a devenit permanent, iar Legea forței, care îl autoriza pe președinte să se adreseze armatei dacă era necesar pentru a colecta taxele vamale, a fost declarată nulă și neavenită de către Carolina de Sud. Și lucrurile au rămas așa. Dar teoria Carolinei de Sud, referitoare la „anulare" a dezvăluit Uniunii care era primejdia și, cu instinctul profetic al omului simplu de la frontieră, Jackson a privit spre viitor: „Următorul pretext va fi problema negrilor sau a sclaviei".

O altă chestiune serioasă era Banca federală, a cărei cartă urma să fie reînnoită în 1836: Republicanii Naționali sau whigs, conduși acum de Clay, preferau să forțeze votarea ei înainte de alegerile prezidențiale din 1832. Se aștepta de mult ca Jackson să ia atitudine împotriva puterii banilor în politică. Poziția Băncii ilustra presiunile economice la care era supusă Republica Americană. „A fost un conflict economic", scria Charles Beard, „care întîmplător a îmbrăcat o formă scizionistă: agricultorii din Vest trebuia să plătească un tribut capitaliștilor din Est pentru

banii pe care îi împrumutaseră ca să cumpere pămînt, să introducă ameliorări şi să se facă speculaţii." În timpul alegerilor, disputa a fost reluată. Întoarcerea triumfală a lui Jackson la putere a reprezentat, de fapt, un vot împotriva Băncii Statelor Unite. Jackson l-a informat pe preşedintele Băncii: „Nu-mi displace banca dumitale mai multe decît alte bănci, dar poveştile pe care le-am auzit despre ele m-au speriat". Nu a fost de acord cu votarea unei legi pentru reînnoirea cartei şi, fără a aştepta ca Banca să moară de moarte naturală, în 1836 a decis să-i confişte imediat depozitele guvernamentale, pentru a le trimite la băncile locale din toate statele. După ce a expirat, carta n-a mai fost reînnoită şi, timp de aproape treizeci de ani, în Statele Unite nu a mai existat un sistem bancar centralizat. Politicienii din Vest, asociaţi cu cei din Sud şi-au luat revanşa împotriva celor din Nord. Radicalismul frontierei a ieşit triumfător dintr-o mare competiţie politică. Mandatul prezidenţial al lui Jackson a întrerupt, în sfîrşit, „epoca bunelor sentimente" care urmase după războiul cu Anglia, iar prin politica sa economică a scindat vechiul Partid Republican al lui Jefferson. Radicalismul Vestului era privit cu multă suspiciune în toate statele din est; pe de altă parte, deciziile oficiale ale lui Jackson nu s-au dovedit prea inspirate.

Alegerea în 1836 a locotenentului lui Jackson, Van Buren, a însemnat continuarea politicii promovate de acesta. Bătrînul general s-a întors în triumf la locuinţa sa din Tennessee. Primele incursiuni ale Vestului în politica înaltă au scos la iveală forţele latente ale democraţiei de la frontieră şi au demonstrat lipsa de experienţă a liderilor lor în astfel de chestiuni.

Valul uman continua să se rostogolească spre vest, atrăgînd după sine noi probleme de adaptare. În jurul anului 1840, acestea au ajuns la apogeu. Acum a avut loc anexarea Texasului, un război cu Mexicul, cucerirea Califomiei şi stabilirea frontierei de pe Oregon cu Marea Britanie. Aventurierii americani în căutare de pămînt şi bogăţii începuseră de prin 1820 să treacă frontiera mexicană în ţinutul Texas, care aparţinea Republicii Mexic, eliberată de sub dominaţia Spaniei în 1821. Pe măsură ce comunitatea se extindea, marinarii americani de pe coasta Pacificului, căpitani interesaţi de comerţul cu China, s-au stabilit

în porturile mexicane din Province, California. Pionierii au înaintat apoi mai departe în căutarea pieilor şi a blănurilor şi în 1826 au ajuns la misiunea din Province. Alarmaţi de apariţia acestor colonişti, mexicanii au încercat zadarnic să stăvilească valul. Guvernele mexicane erau foarte instabile şi provinciile îndepărtate le nesocoteau dispoziţiile. Dar o dată cu apariţia pe scena politică a noului dictator Santa Anna, hotărît să consolideze autoritatea mexicană, a izbucnit o revoltă. În noiembrie 1835, americanii din Texas au proclamat un stat independent şi au înălţat drapelul Steaua Singuratică. Mexicanii, sub conducerea lui Santa Anna, au pornit în marş spre nord. La Casa Misiunii din Alamo, în martie 1836, un mic corp de texani au luptat pînă la ultimul om împotriva mexicanilor net superiori din punct de vedere numeric, marcînd un moment eroic în istoria americană. Întreaga Province s-a ridicat la luptă. Sub conducerea generalului Sam Houston din Tennessee, s-a organizat o forţă armată şi, după o luptă pe viaţă şi pe moarte, armata mexicană a lui Santa Anna a fost la rîndul ei distrusă, iar comandantul ei făcut prizonier pe rîul San Jacinto. Texanii au luat cu asalt poziţiile strigînd: „Amintiţi-vă de Alamo!“ Independenţa Texasului a fost recunoscută de Santa Anna. Actul lui avea să fie denunţat de guvernul mexican, dar eforturile îi epuizaseră pe mexicani, ceea ce i-a permis Texasului să se organizeze ca republică şi să-l aleagă pe Sam Houston în funcţia de preşedinte.

În următorii zece ani, problema administrării Texasului ca stat al Uniunii a fost o chestiune arzătoare în politica americană. Pe măsură ce un nou stat adera la Uniune, sentimentele împotriva şi în favoarea sclaviei deveneau tot mai puternice. Marele ziarist aboliţionist, William Lloyd Garrison, a militat pentru secesiunea statelor din Nord în cazul în care statul sclavagist Texas era cooptat în Uniune. Sudiştii, conştienţi de faptul că voturile texanilor le vor asigura majoritatea în Senat dacă acest imens teritoriu ar fi fost primit sub forma mai multor state separate, susţineau anexarea. Ca urmare a înfiinţării companiilor agricole, statele capitaliste din Est se angajaseră în exploatarea Texasului şi emiterea unui număr dubios de mare de acţiuni ale acestor instituţii. Statele Unite au fost inundate de cantităţi uriaşe de

bancnote şi hîrtii de valoare texane. Specula cu acestea a determinat scindarea opoziţiei politice a statelor din Nord în privinţa anexării. Încă şi mai importantă era convertirea multor nordişti la credinţa în „destinul evident" al Statelor Unite. Aceasta presupunea extinderea peste tot continentul american de nord. În alegerile din 1844, Partidul Democratic a cerut ocuparea Oregonului şi anexarea Texasului, ţinîndu-şi astfel promisiunea făcută Nordului de a folosi Oregonul ca o contrapondere împotriva Texasului sudist. Victoria candidatului democratic James K. Polk a fost interpretată ca un mandat pentru primirea Texasului, care avea să fie consfinţită printr-o hotărîre comună a Congresului în februarie 1845.

Nu mai rămînea decît ca Mexicul să recunoască starea de lucruri şi în felul acesta să se fixeze frontierele Texasului. Preşedintele Polk era hotărît să le împingă cît mai mult cu putinţă spre sud, astfel că războiul părea inevitabil. Acesta a izbucnit în mai 1846. Între timp, un şir de evenimente similare se petreceau de cealaltă parte a continentului. Penetrarea americană spre vest continuase, oamenii trecînd adesea prin experienţele dure ale înfometării şi ale rigorilor iernii. Nimic nu putea însă opri migraţia către Pacific. Ademeniţi de bogăţiile Chinei şi, în acelaşi timp, stăpîniţi de dorinţa de a controla Oceanul de Vest americanii au achiziţionat California care a devenit astfel şi mai importantă decît Texasul. În iunie 1846, pionierii americani din California, instigaţi de la Washington, au ridicat Drapelul Ursului ca stindard al revoltei lor şi şi-au declarat independenţa după modelul texan. A urmat intervenţia forţelor americane care au înlocuit Ursul cu Stelele şi Dungile.

Înaintarea americană era tot mai impetuoasă. Armata mexicană din nord a fost învinsă în două bătălii de generalul Zachary Taylor, un viitor preşedinte. O forţă militară sub conducerea generalului Winfield Scott a debarcat la Vera Cruz şi a pornit în marş împotriva oraşului Ciudad de Mexico. În septembrie 1847, capitala a căzut în mîinile americanilor după o lună de lupte de stradă. În această expediţie s-au distins mai mulţi ofiţeri, printre care s-au numărta: căpitanul Robert E. Lee, căpitanul George B. McClellan, locotenentul Ulysses S. Grant şi colonelul Jefferson David.

Mexicul s-a predat şi, prin tratatul care a urmat, a fost obligat nu numai să recunoască anexarea Texasului, ci să cedeze şi California, Arizona şi New Mexico. Locotenentul Grant şi-a înregistrat impresiile în memoriile sale. „Nu cred că a existat vreodată un război mai cumplit decît cel purtat de Statele Unite împotriva Mexicului. Aşa credeam pe atunci, cînd eram un tinerel, însă nu am avut curajul să demisionez.“ Dar forța de expansiune a popoarelor americane era explozivă. „Destinul evident“ pornise în marş, şi Mexicul a avut ghinionul să se afle în calea lui. Legenda imperialismului şi credința în dreptul Statelor Unite de a exploata ambele continente, şi cel de sud şi cel de nord, care s-a înrădăcinat în timpul războiul cu Mexicul avea să impieteze şi pe viitor asupra cooperării dintre republicile din America de Sud şi Statele Unite.

Cîştigurile imediate au fost uriaşe. În timp ce se perfecta tratatul cu Mexicul, un plugar american din California a descoperit primul bulgăre de aur din regiune. Întreaga economie a unei provincii mexicane adormite, cu străvechea sa cultură spaniolă, a fost curînd zguduită de avalanşa căutătorilor de aur. În 1850, populația Californiei era de aproximativ optzeci şi două de mii de suflete. O societate minieră care nu se conducea după nici un fel de legi a apărut pe coasta Pacificului. Din oraşele estice şi din statele învecinate, oameni de toate profesiunile şi clasele sociale se adunau în California; mulți se ucideau între ei în toiul disputelor şi încăierărilor, alții mureau de frig şi de foame sau înecați în mare în timpul călătoriei în jurul Capului Horn. Aurul din California a avut drept consecință moartea multor oameni şi acumularea unor bogății fabuloase de către o mînă de aventurieri.

Oh! California,
Aceasta este țara mea;
Am pornit spre Sacramento
Cu ligheanul pe genunchi.

Anarhia ce domnea în sînul căutătorilor de aur a impus necesitatea instaurării unui guvern în California, astfel încît la

Washington s-a reluat vechea dispută legată de admiterea unui nou stat în Uniune. Deoarece pentru moment nu s-a ajuns la nici un rezultat, californienii şi-au creat propria Convenţie a statului şi au elaborat o constituţie temporară.

Între timp, în zona de nord lua naştere un alt teritoriu. „Drumul Oregonului" atrăsese mulţi oameni din statele mai aglomerate din nord-est domici să-şi amenajeze ferme de-a lungul frontierei nedefinite cu Canada dinspre Pacific.

În perspectiva izbucnirii războiului în sud, guvernul american nu era foarte grăbit să-şi dispute frontiera din nord cu Marea Britanie. Sudiştii se opuneau categoric admiterii Oregonului în Uniune, în timp ce nordiştii protestau împotriva sclaviei. Oregonul ar fi fost un alt stat „al pămîntului liber". Au început negocierile cu Anglia şi, în pofida sloganurilor electorale „cincizeci-patru-patruzeci sau lupta", frontiera a fost stabilită în iunie 1846, prin negocieri paşnice, de-a lungul paralelei 49. Adoptarea acestei soluţii a reprezentat în mare măsură meritul secretarului de la Externe din guvernul lui Peel, lordul Aberdeen. Controversa se încheiase acum şi în 1859 teritoriul Oregonului a devenit stat american.

Printre numeroasele aşezări răsfirate pe tot continentul american, cea mai ciudată era probabil colonia mormonilor de la Salt Lake City. În primăvara anului 1847, membrii acestei secte poligame au pornit din statul Illinois sub conducerea profetului lor, Brigham Young, pentru a-şi căuta un cămin, ferit de represaliile la care fuseseră supuşi în vest. Vara au ajuns în ţinutul din preajma localităţii Salt Lake şi la două ore după ce au poposit acolo au început să-şi întemeieze căminele şi să are pămîntul. În decurs de trei ani, înfloritoarea colonie care număra unsprezece mii de suflete, îmbinînd fervoarea religioasă cu prolificitatea şi spiritul întreprinzător, ocupase ţinutul Salt Lake ce avea să obţină în 1850 recunoaşterea guvernului federal sub numele de Utah. Colonia deţinea o poziţie-cheie pe drumul care ducea atît spre Oregon, cît şi spre California. Vînzarea de alimente şi alte bunuri călătorilor şi aventurierilor care se deplasau în ambele direcţii de-a lungul acestui drum le-a adus mormonilor bogăţii enorme, şi Salt Lake City, ce-i drept contaminat ulterior de elemente necredincioase

şi rebele, a devenit unul dintre cele mai prospere oraşe din America.

O dată cu întemeierea acestei colonii aparte, popularea continentului se extinsese pe scară largă. Guvernul federal se confrunta acum cu sarcina organizării teritoriilor din Vestul Îndepărtat cîştigate în urma războiului cu Mexicul şi a compromisului cu Anglia. Aici a apărut ulterior problema libertăţii şi a sclaviei, care avea să îmbrace o formă înspăimîntătoare.

CAPITOLUL 14

Sclavia şi secesiunea

În anii de după 1850 progresele Statelor Unite au dat noi speranțe Americii şi au stîrnit admirația plină de invidie a Europei. Continentul fusese cucerit şi hrănit corespunzător. Exporturile, importurile şi, ceea ce era esențial, comerțul pe plan intern crescuseră de peste două ori. Marina comercială americană a depăşit-o pe cea engleză în privința numărului de vase. În anii 1851–1852 rezervele de aur au crescut cu aproape 50 000 000 lire. Peste treizeci de mii de mile de căi ferate acopereau distanțele uriaşe, astfel că la unitatea politică se adăuga acum şi coeziunea economică. Democrația, ocrotită de oceane şi de Marină împotriva pericolelor europene, întemeiată pe instituțiile engleze şi Legea cutumiară, şi impulsionată de Revoluția franceză, părea în sfîrşit consolidată atît sub aspectul prosperității, cît şi al puterii. Industrialismul preponderent în statele estice era contrabalansat şi susținut de agricultura pe scară largă a fermierilor liberi. În toate chestiunile materiale, poporul american depăşise tot ceea ce cunoscuse istoria pînă atunci.

Totuşi, oamenii care gîndeau în perspectivă şi călătorii observau germenii unor convulsii care aveau să cuprindă nu numai trupul, ci şi sufletul Statelor Unite. Dintre cele trei rase care trăiau în America de Nord, albii erau predominanți şi dețineau controlul. Pieile-roşii, locuitorii originari, produsul solului şi al climei, scăzuseră numeric, fuseseră împinşi înapoi, exploatați, dar îşi păstraseră dispreţul față de arme şi încă şi mai mult față de civilizația societății europene transplantate care îi excludea şi îi eclipsa. Negrii reprezentau o problemă morală, socială, economică şi politică fără precedent. S-a spus că aceste două rase au fost călcate în picioare de albi care i-au dominat ca pe nişte animale, i-a folosit sau exterminat. Mîndrele triburi

ale pieilor-roşii au fost împinse pe drumul pierzaniei din cauza excesului de libertate. Iar cei patru milioane de negri erau aproape în totalitate sclavi.

În regiunile atît de vaste şi diferite ale Uniunii au apărut divergențe de interese, înfățişare, opinii şi cultură. La sud de paralela 40 şi în unghiul format de Mississippi şi Ohio, instituția sclaviei negrilor domnea nestingherită. Aceasta reprezenta baza pe care fusese construită întreaga viață din statele sudice. Era o viață aparte, mîndră, dură, demodată. O aristocrație a plantatorilor, care trăiau în splendoarea rustică a unui stat aproape feudal şi o multitudine de mici proprietari care cultivau bumbac pentru lumea întreaga cu ajutorul sclavilor negri. Din cei şase milioane de locuitori albi ai aşa-numitelor state sclavagiste, cei care aveau sclavi erau mai puțin de trei sute cincizeci de mii şi numai patruzeci de mii dețineau plantații deservite de peste douăzeci de muncitori. Dar cei trei sau patru mii de principali proprietari de sclavi guvernau politica Sudului la fel ca şi baronii medievali din Anglia. În spatele lor, însă nedisociați de ei, se aflau cîteva sute de mii de mici proprietari de sclavi, pentru care această „instituție specială", cum începuse deja să fie numită, reprezenta o utilitate casnică; în al doilea rînd, era o puternică clasă a fermierilor liberi, asemănătoare cu cea existentă în Nord; şi, în al treilea rînd, o gloată de „albi răi", care puteau fi adunați laolaltă pentru a se forma o armată.

Viața albilor din Sud avea o anumită grație şi îndestulare care lipseau din viața agitată a nordiştilor. Evident, nu erau răspunzători pentru apariția acestei condiții nefireşti. Timp de două secole, comerțul cu sclavi africani în Lumea Nouă a reprezentat o întreprindere prosperă pentru Spania, Franța şi mai ales Anglia. Un mare număr de negri, capturați pe coasta de vest a Africii, au fost transportați ca vitele peste Atlantic, reprezentînd proprietatea cumpărătorilor lor. Aceştia au trudit din greu şi s-au înmulțit. Cei mai mulți dintre ei s-au adaptat la noul fel de viață care, deşi detestat de civilizația creştină, era mai puțin dur decît barbaria africană. Un sclav negru de condiție medie, la fel ca şi iobagul medieval, era protejat prin valoarea sa de piață, forța de muncă şi capacitatea de procreare, în

conformitate cu standardele în creştere ale societăţii cu privire la sancţionarea formelor brutale şi inutile de maltratare.

Plantatorii din Sud şi sclavii aflaţi în proprietatea lor crescuseră laolaltă în ţinuturi largi, sălbatice fără să fi cunoscut vreodată alt tip de relaţii interumane. Acum, dintr-o dată, în mijlocul secolului al XIX-lea, întregul sistem se confrunta cu o provocare uriaşă. O comunitate considerabilă, cu caracteristici distinctive puternice şi maturizată lent s-a trezit în centrul dispreţului lumii creştine, ea însăşi aflîndu-se într-un progres viguros şi dătător de speranţe. Pînă atunci duseseră o viaţă foarte confortabilă pe pantele fertile ale unui vulcan. Iar acum începuseră bubuiturile, zguduiturile şi emanaţiile care prevesteau o erupţie înspăimîntătoare.

Din perspectiva actuală pare aproape de neînţeles cît de profund şi inextricabil era întreţesută sclavia în întreaga viaţă, economie şi cultură a statelor din Sud. Tentaculele sclaviei se întindeau mult spre nord, către statele „libere", pe toate canalele de afaceri influenţate de factorul politic. Vom evoca o situaţie de fapt pentru a demonstra cît de neputincioasă era această comunitate să se elibereze de înspăimîntătoarea boală care devenise o parte a fiinţei sale. Se spune că peste şase sute şaizeci de mii de sclavi erau proprietatea predicatorilor Evangheliei şi ai membrilor diferitelor Biserici Protestante. Cinci mii de metodişti posedau două sute nouăsprezece mii de sclavi: şase mii cinci sute de baptişti deţineau o sută douăzeci şi cinci de mii; o mie patru sute de episcopalieni, optzeci şi opt de mii etc. Aşadar, instituţia sclaviei nu era apărată numai cu argumentaţia izvorîtă din propriile interese, dar din multe amvoane sudiste ea era prezentată ca un sistem statornicit astfel de Creator şi sanctificat de Evanghelia lui Hristos.

Dar nu fusese întotdeauna aşa. În timpul revoluţiei împotriva regelui George al III-lea mulţi sudişti şi-au exprimat speranţa că sclavia va fi în cele din urmă abolită. Dar timpul trecea şi această „instituţie specială" devenea, după cuvintele lui Morison şi Commager, „atît de necesară, încît a încetat să mai pară rea"*.

---

* Morison şi Commager, *The Growth of the American Republic* (1930), vol. I, p. 246.

În 1830 sudiştii erau gata să apere sclavia ca pe o bază permanentă a societăţii. Această uimitoare schimbare de opinie avea mai multe cauze. Cultivarea bumbacului pe scară tot mai largă necesita o forţă de muncă din ce în ce mai numeroasă care, după părerea sudiştilor, nu putea fi asigurată decît de negri într-un stat sclavagist. Mai mult chiar, teama cuprinsese Sudul din cauza unor răscoale ale sclavilor în care albii fuseseră masacraţi. Dacă negrii vor fi eliberaţi, se întrebau ei, oare viaţa omului alb va mai fi în siguranţă? Sau, pentru a aduce chestiunea mai aproape de casă, onoarea femeii albe? Mai înainte, unii filantropi optimişti se gîndiseră să-i transporte pe negri înapoi în Africa şi să le întemeieze acolo o republică a lor. În felul acesta a luat naştere statul Liberia. Dar încercările de a extinde aceste planuri au fost abandonate. Erau prea costisitoare. În plus, negrii preferau să rămînă în America. Pentru sudişti exista un exemplu alarmant, nu departe de ei, cu privire la consecinţele eliberării sclavilor. În Indiile de Vest britanice, ca şi în alte locuri ale Imperiului Britanic, sclavia a fost abolită prin Legea din 1833. Aceasta a reprezentat una dintre marile reforme realizate de guvernul whig al lui Grey. Plantatorii din Indiile de Vest, care duceau o viaţă oarecum asemănătoare cu a gentlemenilor din sudul Americii, au primit compensaţii în bani pentru pierderea oamenilor care erau în proprietatea lor. Cu toate acestea, averile au scăzut considerabil şi foarte rapid. Situaţia era percepută foarte clar de oamenii înzestraţi cu spirit de observaţie de pe continentul american învecinat.

Între timp Nordul, care multă vreme privise cu indiferenţă soarta sclavilor, fusese convertit în anii 1850 la cauza antisclavagistă. Timp de douăzeci de ani, William Lloyd Garrison şi ziarul său *The Liberator* au dus de la Boston o campanie extrem de virulentă împotriva instituţiei sclaviei. Această publicaţie era foarte citită şi, în acelaşi timp, scrisă într-un limbaj care a stîrnit furia Sudului. Pe lîngă aceasta, Societatea Antisclaviei din New York şi alte organisme umanitare publicau diferite periodice şi broşuri. Angajaseră sute de agenţi ca să pledeze în favoarea abolirii sclaviei în susul şi în josul ţării. Rezultatul s-a concretizat în creşterea înverşunării de ambele părţi. Situaţia s-a acutizat şi mai mult în 1852, cînd Harriet Beecher

Stowe a publicat *Coliba unchiului Tom*. Cartea a avut un puternic efect propagandistic. În paginile ei se împletesc argumentele teoretice şi religioase, dar autoarea i-a surclasat pe ceilalţi atacatori ai acestei plăgi prin metoda folosită. A prezentat cititorilor o succesiune de incidente simple, dar edificatoare, inseparabile de sistemul sclaviei: destrămarea familiei şi a căminului oamenilor de culoare, despărţirea soţului de soţie, smulgerea copilului de la pieptul mamei sale; vînzarea fără milă la licitaţie a sclavilor la moartea unui stăpîn cumsecade; neputinţa proprietarului de sclavi cu inimă bună şi cruzimea celui rău; negoţul oribil cu sclavi, ororile de pe plantaţiile îndepărtate, instituţia biciuitului prin care doamnele fine şi elegante îşi trimiteau servitoarele să fie pedepsite pentru greşeli minore; problema şi mai gravă a metişilor şi mulatrilor; sclava aproape albă care este vîndută şi revîndută de mai multe ori pentru satisfacerea unor pofte nesăţioase; aducerea pe lume a unor copii sclavi, imposibil de deosebit prin culoarea lor de rasa stăpînitorilor – toate aceste aspecte ale vieţii unei comunităţi creştine civilizate, educate şi moderne, care ocupau regiuni extrem de întinse şi fertile ale ţării, au fost prezentate cu o mare vivacitate în paginile cărţii.

Această pledoarie a avut un efect copleşitor. Pînă la sfîrşitul anului, în Statele Unite se vînduseră sute de mii de exemplare ale cărţii *Coliba unchiului Tom*. Se spune că în septembrie se livrau zilnic cîte zece mii de exemplare unei singure firme de librari englezi. Pînă la sfîrşitul anului 1852 în Anglia se vînduseră peste un milion de exemplare, probabil de zece ori mai mult în raport cu oricare altă lucrare, cu excepţia *Bibliei* şi a *Cărţii de rugăciuni*. *Coliba unchiului Tom* a făcut înconjurul lumii şi a fost citită cu pasiune şi emoţie în toate ţările. Era prefigurarea furtunii.

Revolta morală a dus la suprimarea mai întîi de către puterile navale a comerţului cu sclavi pe mare şi la scurt timp după aceea – graţie tînărului domn Gladstone – la abolirea statutului sclaviei în întreg Imperiul Britanic. Acelaşi val a zguduit şi statele din Noua Anglie, de pe malul Atlanticului, precum şi populaţia puternică şi în continuă creştere din Vestul Mijlociu al

Uniunii Americane. O prăpastie de resentimente şi interese opuse se deschidea şi se lărgea tot mai mult între statele din Nord şi cele din Sud. Pe deasupra acestei prăpastii, vreme de cîţiva ani a avut loc un schimb de gînduri, argumente şi invective. În Nord, mulţi dintre liderii religioşi şi laici trăiau cu impresia că viitorul nobilului lor continent se afla sub un blestem. Acesta nu putea fi ridicat imediat, dar cel puţin trebuia oprită răspîndirea lui. În perioada de început, sentimentele nu au fost potenţate de rivalitatea comercială. Oamenii nutreau convingerea că forţa de muncă a sclavilor nu se putea compara cu cea a oamenilor liberi în condiţii climaterice egale. Contrastul dintre activitatea şi progresul unui stat liber precum Ohio şi stagnarea din statele sclavagiste de pe malul opus erau cît se poate de vizibile pentru toată lumea. Reflecta contrastul dintre secolele al XVII-lea şi al XIX-lea. Puterea statelor din Nord nu era subminată de concurenţa cu Sudul. Dar şi ele aveau nevoie de recoltele de bumbac, în care numai munca sclavilor asigura avantajul economic. Problema nu era de ordin economic, ci moral. Dar şi social. Aristocraţia proprietară de sclavi din Sud se considera o clasă superioară în comparaţie cu societatea financiară din Nord. Comunităţile puritane din nord priveau cu un amestec de furie şi indignare nobilimea elegantă din Sud. În mare măsură lupta încrîncenată şi posomorîtă care urma să vină avea să reînvie prin patimile şi antagonismele sale războiul civil englez.

Dar adevăratul motiv al disputei a fost de ordin politic şi constituţional. Nordul apăra cu tenacitate concepţiile federale ale lui Alexander Hamilton. În Sud, toată lumea împărtăşea ideea lui Jefferson referitoare la drepturile statelor suverane. Mulţi dintre generalii din Sud, precum Joseph E. Johnston, Ambrose P. Hill şi Fitz Hugh Lee, nu avuseseră niciodată vreun sclav. Un colonel din Virginia care făcea parte din armata Statelor Unite din Texas, Robert E. Lee, a scris că „sclavia era un rău moral şi politic în orice ţară“, o afirmaţie pe care, într-o societate civilizată, nimeni n-o poate contesta. Dar, dincolo de aspectul constituţional, toţi aceşti oameni înzestraţi cu înalte virtuţi morale se simţeau profund ataşaţi de independenţa statului lor. Nordul, spuneau ei, se îmbogăţea pe seama Sudului. Yankeii

invidiau stilul de viață și distincția care, pentru niște comercianți ca ei, erau deziderate inaccesibile. Nu aveau nici un drept să invoce Constituția federală elaborată în principal de marii bărbați din Virginia care fuseseră Washington și Madison, pentru a-și institui dictatura în cele mai vestite state din Uniune. Calomniau o civilizație mai evoluată decît a lor în privința manierelor, nu numai sub aspectul bunăstării materiale. Încercau să impună tirania propriilor idei împotriva unor state care aderaseră de bunăvoie la Uniune de dragul unor scopuri comune și care puteau la fel de bine să se retragă după atingerea acestor scopuri.

Vechiul compromis realizat în Missouri în 1820, potrivit căruia latitudinea de 36°30' trebuia să delimiteze libertatea de sclavie în teritoriile achiziționate în Louisiana, nu mai satisfăcea patimile care se aprinseseră aici. Războiul cu Mexicul se încheiase cu anexarea unor noi teritorii; ce principiu urma să li se aplice? Dominați încă de John C. Calhoun, marea personalitate a generației de la 1812, sudiștii susțineau că teritoriile aparțineau statelor care se uniseră și nu Statelor Unite, sclavii erau o proprietate consfințită de dreptul cutumiar, iar Congresul nu avea dreptul să interzică sclavia în aceste teritorii. Cererea Californiei de a fi admisă în Uniune a precipitat declanșarea crizei. Mulți moderați pledau în favoarea prelungirii liniei compromisului Missouri de-a curmezișul continentului pînă la Pacific. Dar în California nu era aplicabil, căci ar fi trecut exact prin mijlocul statului. În plus, constituția Californiei interzicea sclavia, iar introducerea ei ar fi creat un precedent pentru statele care urmau să fie întemeiate pe teritoriile cucerite de la Mexic. În ianuarie 1850, norii prevestitori de furtună ai sclaviei și secesiunii au generat în Senat ultimele mari dezbateri oratorice la care s-au înfruntat Calhoun, Clay și Webster. Henry Clay a făcut un ultim compromis prin rezoluțiile de amînare a coliziunii. California urma să fie admisă imediat în Uniune ca un stat „liber“; schema organizatorică a guvernelor teritoriale din New Mexico și Utah trebuia să fie elaborată fără a se menționa sclavia; în Sud se va promulga o Lege a sclavului fugar, iar datoria națională a Texasului avea să fie preluată de guvernul federal. Prin aceste concesii reciproce, Clay spera să

păstreze unitatea politică a continentului. Cu această ultimă ocazie a vorbit liber în Senat timp de două zile. Calhoun era pe moarte şi stătea abătut acasă. Unul dintre colegi a ținut pledoaria în locul lui. „Domnilor senatori, la început am crezut că, dacă agitația provocată de sclavie nu va fi combătută din timp prin măsuri efective, se va ajunge la destrămarea Uniunii... Legăturile care țin statele laolaltă sînt întinse la maximum." În spatele problemei sclaviei se afla temerea profundă a statelor din Sud că vor fi oprimate de cele din Nord şi vor pierde în cursa pentru cîştigarea statelor din Vest ca aliați de partea lor.

Daniel Rose a luat cuvîntul trei zile mai tîrziu. „Pledez în favoarea menținerii Uniunii. Ascultați argumentele mele." Webster şi Clay au avut cîştig de cauză, astfel că s-a adoptat soluția de compromis. Patimile au fost stinse pentru moment de ceea ce s-a numit „principiul suveranității populare". Aceasta însemna că atunci cînd apărea un nou stat, fondatorii lui urmau să decidă ei înşişi împotriva sau în favoarea sclaviei. Calhoun murise deja, iar în următorii doi ani Clay şi Webster au ieşit şi ei din scenă. Lăsaseră în urma lor o linişte înşelătoare. Între timp, continentul se dezvolta cu o viteză amețitoare. În 1850 erau deja nouă mii de mile de cale ferată construită; în 1861, cifra se ridicase la peste treizeci de mii. Imigranții germani şi irlandezi din Europa se deplasau în flux continuu spre vest. Maşinile agricole schimbau viața colonizatorilor. Fermierul de prerie l-a înlocuit pe omul din pădurile îndepărtate şi izolate, iar cultivarea marilor cîmpii a devenit o problemă prioritară.

Un nou motiv de dispută l-a constituit fixarea traseului căii ferate transcontinentale. În acest caz erau în joc interesele contradictorii dintre Nord şi Sud; în cadrul disputei politice, Nordul s-a coalizat cu Vestul. Drumul prin sud era cel mai scurt către coasta Pacificului şi trecea prin teritorii organizate administrativ de la New Orleans pînă în Texas şi de aici prin valea Gila spre San Diego. Traseul nordic urma drumul vechi al emigrației care lega California şi Oregonul de statele de pe malul Marilor Lacuri. Între ele se afla un al treilea traseu prin regiuni încă neorganizate administrativ, dar în care era investit capitalul nordiştilor. Senatorul Stephen A. Douglas din Illinois, care milita

pentru colonizarea Vestului şi era adeptul liniei centrale, a devenit exponentul intereselor Nordului. În vederea organizării acestei zone centrale, în ianuarie 1854, a propus o lege care delimita teritoriul Nebraska. Pentru a-i ademeni pe sudişti, a inclus o clauză care ilustra conceptul de „suveranitate populară". Aceasta schimba datele problemei, ceea ce a avut drept consecinţă agravarea disputei. După părerea nordiştilor, compromisul din 1850 se aplica numai fostelor teritorii mexicane. Acum se propunea ca acesta să fie introdus în regiuni unde pînă atunci prevalase compromisul Missouri. Întrucît aceste zone ale Marilor Cîmpii se află la nord de latitudinea 36°30' noua prevedere abroga implicit Legea compromisului Missouri. Sudiştii doreau ca reglementarea să fie explicită, şi Douglas a fost de acord. Aceasta ar fi putut extinde sclavia şi la nord de această linie.

Forţele antisclavagiste din Nord, iritate din cauza atitudinii lui Douglas, erau decise să se opună introducerii sclaviei în noile teritorii. În mai legea Kansas-Nebraska a fost votată de Senat. Aceasta prevedea împărţirea noilor teritorii ale Marilor Cîmpii între Kansas şi Nebraska şi afirmarea „principiului suveranităţii populare". Legea a reprezentat semnalul pentru izbucnirea unor violente mişcări de protest în statele din Nord. În conformitate cu Legea sclavului fugar, agenţii fuseseră deja instruiţi să-i aresteze şi să-i trimită înapoi la stăpînii lor pe sclavii care se refugiaseră în statele libere. S-au produs nenumărate incidente minore, dar acum, după apariţia Legii Kansas-Nebraska, răbdarea Nordului ajunsese la limită. În ziua în care aceasta a intrat în vigoare, o mulţime din Boston a încercat să salveze un sclav fugit, Anthony Burns, care fusese reţinut pentru a fi deportat în Sud. A fost nevoie de un batalion de artilerie, de patru plutoane de puşcaşi marini, de forţele şerifului şi de douăzeci şi două de companii de miliţii pentru împrăştierea protestanţilor şi tansportarea sclavului pe vasul de la cheiul din Boston. „Statele Unite au cheltuit aproximativ o sută de mii de dolari pentru a-l înapoia pe acest sclav stăpînului său. Dar adevărata factură a sosit mai tîrziu şi a fost plătită cu sînge."*

---

* Morison şi Commager, *The Growth of the American Republic*, 1930, vol. I, p. 622.

În noul teritoriu Kansas au avut loc lupte şi asasinate în cadrul disputelor dintre adepţii pămîntului liber şi cei ai sclaviei. Aceştia din urmă au jefuit oraşul liber Lawrence, iar trei zile mai tîrziu, John Brown, un aboliţionist puritan şi mistic din Ohio, împreună cu cei patru fii ai lui, a smuls cinci adepţi ai sclaviei din paturile lor şi i-a ucis cu sînge rece. În acest climat de teroare au pierit peste două sute de oameni, dar John Brown a scăpat cu viaţă. Cele două cauze opuse au intrat în conflict pretutindeni, în toate domeniile vieţii. Un senator din Massachusetts a fost bătut în cap cu un baston în Senat de către un reprezentant din Carolina de Sud pînă cînd şi-a pierdut cunoştinţa. Toate elementele antisclavagiste din Nord şi din Vest s-au coalizat după adoptarea Legii Kansas-Nebraska într-un nou Partid Republican, pe baza platformei antisclavagismului. Spiritele erau foarte încinse în timpul alegerilor prezidenţiale din 1856. Dar elementele sudiste au propus candidatura unui „nordist cu principii sudiste", James Buchanan din Pennsylvania, şi Sudul şi-a făcut auzită vocea la Washington pentru ultima dată.

La două zile după ceremonia de înscăunare a noului preşedinte, Curtea Supremă a publicat decizia în vestitul caz al sclavului Dred Scott împotriva stăpînului său, Sanford. Scott fusese luat de stăpînul său din statul sclavagist Missouri şi dus apoi în statul Illinois şi apoi în Wisconsin. Sclavul l-a dat în judecată pe stăpînul său pentru a-i reda libertatea, susţinînd că în urma şederii în cele două locuri devenise un om liber. În faţa Curţii se puneau două întrebări. Era Scott cetăţean al statului Missouri, şi în acest caz avea dreptul de a intenta un proces? Şi şederea lui în altă parte îi schimbase statutul? Curtea a dat un verdict negativ în ambele chestiuni. Judecătorul şef Taney a pronunţat o sentinţă care, deşi exprima legea aşa cum exista ea în conformitate cu Constituţia, a provocat o furtună în tot Nordul. „Negrul", declara Taney, „nu era cetăţean în accepţiunea dată acestui termen în Constituţie, care era «făcută numai pentru oamenii albi»." Nu putea să introducă acţiuni în nici un tribunal din Statele Unite. Negrii erau consideraţi „fiinţe inferioare, astfel încît nu aveau nici un fel de drepturi pe care omul alb să fie obligat să le respecte." Sclavul era proprietatea stăpînului său şi guvernul naţional nu putea să ia decizii în privinţa proprietăţii

locuitorilor Statelor Unite. De asemenea, nu avea dreptul să interzică sclavia în teritoriile sale, şi vechiul compromis Missouri, pe care îl invocase Scott atunci cînd îşi ceruse libertatea, era greşit din punct de vedere constituţional. Aşa a decis Curtea Supremă. Pentru a fi corecţi faţă de Taney trebuie să menţionăm remarca acestuia potrivit căreia nu era de competenţa Curţii să decidă dacă Părinţii Întemeietori avuseseră dreptate să-i privească pe negri în felul acesta. Şi în realitate Dred Scott a fost eliberat imediat după pronunţarea verdictului. Cazul lui fusese folosit în mod intenţionat pentru inflamarea opiniei publice, ceea ce s-a şi întîmplat. Partidul Republican, care fusese înfiinţat pentru a combate răspîndirea sclaviei în teritorii, şi-a văzut astfel întregul program proclamat drept neconstituţional. „Poporul Statelor Unite“, decreta liderul republican William H. Seward, „nu poate şi nu va accepta niciodată principii atît de respingătoare.“

Lupta sălbatică dintre teritoriile libere şi cele sclavagiste din Marile Cîmpii a scos la iveală un nou personaj pe care l-a adus pe scena politicii naţionale: Abraham Lincoln. Acest mărunt avocat din Springfield, Illinois, fusese tulburat pînă în străfundul fiinţei sale de adoptarea Legii Kansas-Nebraska. Anterior, obţinuse un mandat în Congres; acum candida pentru Senat. Şi-a asumat obligaţia de a se opune prin forţa morală a personalităţii sale principiului sclaviei. „O casă dezbinată în interior nu poate sta în picioare. Cred că actualul guvern nu va putea să accepte la nesfîrşit să fie pe jumătate liber şi pe jumătate sclavagist. Nu mă aştept ca Uniunea să se dizolve – nu mă aştept să văd cum se prăbuşeşte casa –, dar sper că va înceta să mai fie dezbinată. Va deveni în întregime ori una, ori alta. Fie că oponenţii sclaviei vor opri răspîndirea ei în continuare şi vor demonstra opiniei publice că se află pe cale de dispariţie; fie că adepţii ei o vor susţine în continuare pînă cînd va deveni la fel de legală în toate statele, atît în cele noi, cît şi în cele vechi, atît în Nord, cît şi în Sud.“ Într-o serie de dezbateri publice şi cuvîntări, Lincoln l-a combătut pe Douglas în toate oraşele de prerie din Illinois în vara şi în toamna anului 1858 şi, deşi n-a obţinut mandatul de senator, a devenit un personaj de anvergură naţională. A făcut din sclavie o chestiune morală şi nu legală şi a formulat ideea

incendiară de a se trece peste decizia Curții Supreme şi de a se scoate în afara legii sclavia din noile teritorii. Simțea în mod instinctiv slăbiciunea şi inconsistența acestei noi concesii făcute susceptibilității Sudului. Îşi dădea seama că, pe măsură ce va lua amploare mişcarea aboliționistă, sudiştii vor cere noi garanții pentru a-şi proteja societatea sclavagistă. Preşedintele Buchanan şi cercul democratic din preajma Casei Albe vorbeau despre cucerirea Cubei şi a Nicaraguei, în speranța de a adăuga şi alte teritorii sclavagiste la Uniune. Oamenii de afaceri din Sud cereau insistent reluarea comerțului cu sclavi, datorită prețului mare la care ajunseseră sclavii, în timp ce Nordul, printr-o serie de incidente tulburătoare, a sfidat Legea sclavului fugar din 1850.

Nu era nevoie decît de o scînteie pentru ca incendiul să izbucnească. În octombrie 1859, fanaticul John Brown, împreună cu fiii săi şi vreo douăzeci de adepți au pus mîna pe arsenalul de la Harpers Ferry, la frontiera cu statele sclavagiste, şi a declarat război Statelor Unite, eliberînd mai mulți sclavi înspăimîntați. Marina federală sub comanda colonelului Robert E. Lee a pornit la atac şi, după ce au murit mai mulți oameni, Brown a fost prins, judecat şi spînzurat împreună cu patru dintre adepții săi. Sudul, văzînd în toate acestea imixtiunea Partidului Republican, fierbea de furie. În Nord, milioane de oameni îl priveau pe John Brown ca pe un martir. Trupul lui a rămas să putrezească în mormînt, dar spiritul lui i-a călăuzit pe nordişti.

CAPITOLUL 15

Uniunea în pericol

Au urmat alegerile fatidice din 1860. În februarie, senatorul sudist Jefferson Davis a cerut ca statele din Nord să abroge Legile libertății personale şi să înceteze să se mai amestece în aplicarea Legii sclavului fugar din 1850. Verdictul judecătorului suprem Taney trebuie respectat. Sclavia nu putea fi interzisă de guvernul federal în teritoriile Statelor Unite. Dimpotrivă, susținea Davis, guvernul federal ar trebui să protejeze sclavia în aceste zone. Respingînd această opinie, Abraham Lincoln, la New York şi în alte oraşe, a susținut în discursuri calme şi pline de strălucire cauza antisclavagismului. În această criză, Partidul Democrat s-a scindat. În momentul în care candidatul prezidențial al democraților, Douglas, a formulat o serie de propuneri de compromis la şedința partidului de la Charleston, delegația din Alabama a ieşit din sală urmată de reprezentanții altor şapte state cultivatoare de bumbac. Probabil că Lincoln ar fi fost ales oricum, dar dezbinarea între democrați a făcut ca victoria lui să devină sigură. Statele cultivatoare de bumbac l-au desemnat drept candidat al lor pe John C. Breckinridge, din Kentucky, care deținea în momentul respectiv funcția de vicepreşedinte. Era un apărător al drepturilor Sudului democrat. Situația s-a complicat şi mai mult prin apariția unui al patrulea aspirant, senatorul John Bell din Kentucky, un whig de modă veche care s-a intitulat unionist constituţional. Nu se vorbea despre secesiune, deşi toată lumea ştia că Sudul se va desprinde din Uniune dacă va cîştiga Lincoln. Sclavia era subiectul care capta atenția tuturor. Lincoln şi republicanii voiau să anuleze verdictul din cazul Dred Scott, să interzică sclavia în teritorii şi s-o limiteze în interiorul granițelor ei actuale. Douglas şi

democrații oficiali pledau pentru neintervenție în teritorii și pentru „suveranitatea populară" a coloniștilor. Breckinridge și adepții lui cereau ca în teritorii sclavia să fie interzisă prin lege. Bell încerca să ignore problema în speranța deșartă că națiunea ar putea fi determinată și ea să uite tot ce se întîmplase de la războiul cu Mexicul încoace. La 6 noiembrie 1860 Lincoln a fost ales președinte, deși întrunise doar 40% din voturi. Cele mai multe voturi fuseseră obținute de Douglas. Breckinridge, care era cunoscut ca deputat al secesioniștilor în ciuda asigurărilor sale de loialitate față de Uniune, a ieșit al treilea. Nici chiar în statele sclavagiste nu a reușit să obțină o majoritate de voturi.

În pofida numeroaselor voci care se ridicau împotriva destrămării Uniunii, statul Carolina de Sud, unde doctrinele lui Calhoun erau sfinte, a votat în unanimitate la Charleston în 20 decembrie faimoasa Ordonanță de Secesiune, prin care se discuta dizolvarea Uniunii din 1788 dintre Carolina de Sud și toate celelalte state, din Nord și din Sud laolaltă. Acest act precipitat a fost salutat cu un entuziasm delirant. S-au tras salve de tun; s-au arborat steaguri pe toate casele. Străzile erau pline de mulțimi care aclamau. Exemplul Carolinei de Sud a fost urmat de statele Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas. Delegații din primele șase state suverane, așa cum se considerau ele, s-au întîlnit în februarie în Alabama și au organizat o nouă Confederație, în fruntea căreia l-au desemnat pe Jefferson Davis. S-a proclamat o nouă Constituție, asemănătoare în toate punctele cu cea a Statelor Unite, dar întemeiată în mod explicit pe sclavie. De asemenea, s-a adoptat un drapel al Confederației – Stele și Dungi. Președintele Davis a fost autorizat să organizeze o armată de o sută de mii de oameni, pentru înființarea căreia s-au alocat mari sume de bani. O delegație compusă din trei persoane a fost trimisă în străinătate pentru a cere recunoașterea din partea statelor europene. Toți liderii implicați în această decizie nutreau speranțe deșarte. Credeau că Nordul nu-i va obliga să revină în Uniune. Iar dacă ar fi încercat, erau convinși că armata yankeilor nu le-ar putea opune rezistență. În cazul în care Nordul ar fi impus o blocadă, confederații sperau ca puterile europene să intervină în favoarea lor. Se amăgeau cu speranța că „Regele Bumbac" era așa de

STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN 1861
CANADA
TERITORIILE STATELOR UNITE
OREGON
CALIFORNIA
KANSAS
TERITORII INDIENE
TEXAS
MEXIC
MINNESOTA
WISCONSIN
MICHIGAN
IOWA
ILLINOIS
INDIANA
OHIO
MISSOURI
KENTUCKY
ARKANSAS
TENNESSEE
MISSISSIPPI
ALABAMA
GEORGIA
LOUISIANA
FLORIDA
WEST VIRGINIA
VIRGINIA
CAROLINA DE NORD
CAROLINA DE SUD
PENNSYLVANIA
NEW YORK
VERMONT
MAINE
NEW HAMPSHIRE
MASSACHUSETTS
RHODE ISLAND
CONNECTICUT
NEW JERSEY
DELAWARE
MARYLAND
N
Oceanul Atlantic
Oceanul Pacific
Golful Mexic
Granița Confederației
Km.
0
400
Mile
400

important pentru Anglia şi Franţa, încît nici una din cele două ţări nu va accepta de bunăvoie sistarea furnizării bumbacului.

Buchanan era în continuare preşedintele Statelor Unite, iar Lincoln, preşedintele ales, nu-şi putea prelua funcţia decît în martie. Au urmat patru luni de administraţie muribundă exercitată asupra unei ţări disperate. Floyd, secretarul de Război, un sudist înverşunat, nu a dat dovadă nici de prea multă vigilenţă, nici de clarviziune. A încuviinţat ca muschetele care fuseseră trimise în Nord pentru modificări să fie returnate arsenalelor sudiste. Ofiţerilor din armata regulată li s-au oferit toate facilităţile pentru a se alătura noilor forţe care se adunau în grabă în Sud. Buchanan, care abia aştepta să scape de îndatoririle funcţiei prezidenţiale, încerca să urmeze o linie de mijloc. Pe de altă parte, a refuzat să recunoască valabilitatea secesiunii. Practic, toate posturile federale, cu micile lor garnizoane din statele din Sud, intraseră fără luptă în posesia Confederaţiei. Dar forturile din portul Charleston, comandate de un ofiţer foarte hotărît, maiorul Anderson, au continuat să arboreze „Stelele şi Dungile“. Cînd a fost somat să se predea, s-a retras la fortul Sumter, care se afla pe o insulă. A rămas fără provizii, şi în momentul în care un vas cu alimente a venit din Nord pentru a-i sări în ajutor, bateriile Confederaţiei de pe mal au deschis focul împotriva lui, silindu-l să se retragă. Între timp se făceau eforturi considerabile pentru a se ajunge la un compromis. Mulţi nordişti păreau dispuşi să admită sclavia de dragul păcii. Dar Lincoln era inflexibil. Nu avea de gînd să abandoneze platforma pe care fusese ales. Nu putea accepta extinderea sclaviei în teritorii. Acesta era subiectul în jurul căruia se învîrtea totul. În această situaţie tensionată şi complexă, Abraham Lincoln a depus jurămîntul la 4 martie 1861. În jurul lui, structurile guvernului federal se destrămau. Tot mai multe persoane oficiale şi ofiţeri plecau acasă, în Sud. Vechii tovarăşi îşi strîngeau mîna pentru ultima dată cu prietenie.

Deşi detesta sclavia, Nordul nu se gîndise nici o clipă la război. Între extremiştii din ambele părţi era un spaţiu foarte larg în care se împleteau interesele şi relaţiile de cele mai diverse tipuri şi se exprimau o multitudine de opinii. Deocamdată numai statele cultivatoare de bumbac din Sudul inferior se

desprinseseră din Uniune. Missouri, Arkansas, Kentucky, Carolina de Nord, Maryland, Delaware şi mai ales nobila şi vechea Virginia, Vechiul Dominion, locul de naştere al lui Washington, sursa tradiţiei şi inspiraţiei americane, stăteau încă în cumpănă. Lincoln a făcut apel la calm şi înţelepciune. Şi-a exprimat hotărîrea de a apăra forturile şi proprietatea Statelor Unite. A negat orice intenţie de a invada Sudul. A anunţat că va interveni în chestiunea sclaviei din statele sudiste. A evocat amintirile comune ale Nordului şi Sudului, care, aidoma unor „corzi mistice se întind de la fiecare cîmp de luptă şi de la fiecare mormînt de patriot către fiecare inimă vie... peste acest ţinut întins." „În chestiunea cumplită a războiului civil, voi, nu eu, sînteţi aceia care decid, concetăţeni nemulţumiţi", a exclamat el. „Guvernul n-o să vă atace. Nu va izbucni nici un conflict atîta vreme cît nu veţi fi chiar voi agresorii. Nu aţi făcut nici un legămînt în faţa Cerului să distrugeţi guvernul, în timp ce eu am depus cel mai solemn jurămînt să-l păstrez, să-l protejez şi să-l apăr."

La 8 aprilie, Lincoln i-a comunicat guvernatorului Carolinei de Sud intenţia sa de a-l aproviziona pe maiorul Anderson şi pe cei optzeci şi trei de oameni ai lui de la Fort Sumter. Atunci, preşedintele Davis a ordonat generalului Beauregard, care avea sub comanda sa în Charleston şapte mii de oameni, să ceară capitularea imediată a fortului. Anderson, deşi ştia că foamea îl va doborî în cîteva zile, a continuat să se menţină pe poziţii. S-au purtat tratative zadarnice, iar în zorii zilei de 12 aprilie, bateriile Confederaţiei au deschis focul şi timp de două zile o ploaie de obuze s-a abătut asupra fortului Sumter. Anderson şi cei cîţiva oameni ai lui, ascunşi în adăposturile antiaeriene, avînd sentimentul că făcuseră tot ceea ce le cereau onoarea şi legea, au ieşit din fort înfrînţi şi pe jumătate sufocaţi în ziua de 14, obţinînd permisiunea de a se îndrepta spre Nord. Nu se vărsase sînge, dar oribilul act al rebeliunii se consumase.

Canonada de la Fort Sumter a răsunat în întreaga lume. A ridicat şi unit populaţia din Nord. Toate statele libere au făcut front comun. Au fost date uitării divergenţele de opinii din partid. Douglas, rivalul lui Lincoln din timpul alegerilor, mandatat cu un milion şi jumătate de voturi ale democraţilor, s-a grăbit să se

ducă la Casa Alba să-i strîngă mîna lui Lincoln. Fostul preşedinte Buchanan a declarat: „Nordul va susţine administraţia actuală pînă la ultimul om". În această atmosferă de revoltă, Lincoln a dat o proclamaţie prin care chema „miliţiile Uniunii în număr de şaptezeci de mii" să suprime „combinaţiile" din cele şapte state „prea puternice pentru a fi suprimate pe calea obişnuită a procedurii judiciare". Acesta era începutul războiului civil american.

La chemarea la arme lansată de Lincoln pentru a obliga statele secesioniste să revină în Uniune, Virginia a luat imediat decizia pe care avea s-o susţină în mod eroic. Virginia va lupta nu pentru sclavie, ci pentru prevederea constituţională potrivit căreia fiecare stat din Uniune se bucură de drepturi suverane. În baza acestui principiu, locuitorii Virginiei au respins pretenţia guvernului federal de a exercita presiuni. Cu optzeci şi opt de voturi contra cincizeci şi cinci, Convenţia de la Richmond, Virginia, le-a interzis miliţiilor statului să răspundă la chemarea lui Lincoln. Virginia s-a desprins de Uniune şi şi-a pus întreaga putere militară la dispoziţia Confederaţiei. Aceasta a influenţat comportamentul unuia dintre cei mai nobili americani care au existat vreodată şi unul dintre conducătorii de primă mărime din analele războiului.

Robert F. Lee ocupa o poziţie importantă în cadrul societăţii americane. Tatăl lui fusese colonel în revoluţie. Căsătorindu-se cu domnişoara Custis, descendentă a doamnei George Washington, a devenit stăpîn al domeniului de la Arlington; casa avea vedere spre capitala naţiunii pe care George Custis, fiul adoptat al lui Washington, „copilul de la Mount Vernon" cum era numit, şi-o construise pentru el la cîteva mile de casa lui Washington. Absolvent de la West Point, ofiţer de stat-major al generalului Scott în războiul mexican, Lee slujise cu credinţă peste douăzeci şi cinci de ani în armata Statelor Unite. Prezenţa sa nobilă şi purtările alese erau susţinute de religiozitatea şi spiritul său exaltat. În timp ce comanda un regiment de cavalerie la graniţa cu Texasul, şi evenimentele de pe scena politică americană deveneau tot mai sumbre, Lee a chibzuit asupra atitudinii pe care îi cerea s-o adopte onoarea. Era împotriva

sclaviei şi considera că „secesiunea nu e de dorit", dar i se spusese încă din copilărie că prima lui îndatorire este față de statul Virginia. Convocat în februarie 1861 la Washington, avea să facă următoarea mărturisire unui prieten intim: „Dacă Virginia rămîne în vechea Uniune, voi rămîne şi eu. Dar dacă se desprinde (deşi nu cred în secesiune ca drept constituțional şi nici nu văd suficiente motive pentru izbucnirea revoluției), atunci îmi voi pune sabia şi, dacă va fi nevoie, chiar şi viața în slujba statului meu natal."

A ajuns în capitală în acel martie fierbinte, iar generalul Scott, fostul lui şef, s-a luptat cu el în timpul unei întrevederi de trei ore. Din ordinul lui Lincoln i se oferise funcția de comandant suprem al armatei Uniunii care se forma acum. A refuzat imediat, iar în ziua următoare, cînd Virginia s-a separat de Uniune, Lee a renunțat la însărcinare, şi-a luat rămas-bun de la casa sa din Arlington şi, doborît de tristețe, s-a urcat în trenul de Richmond. Acolo i s-a oferit imediat comanda tuturor forțelor militare şi navale ale Virginiei. Renunțase la funcția din Statele Unite sîmbătă, iar în lunea următoare a acceptat această nouă însărcinare. Cîțiva dintre cei care l-au văzut în acele săptămîni tragice, cînd ochii i se umpleau cîteodată de lacrimi, sentimente pe care nu le-a mai manifestat niciodată nici cînd a cîştigat, nici cînd a pierdut bătălii importante, au scris despre frămîntarea lui lăuntrică. De fapt, nu a existat nici o luptă interioară; Lee nu a şovăit nici o clipă. Alegerea lui se îndrepta spre statul Virginia. Deplîngea această opțiune; prevedea consecințele ei cu multă tristețe; dar în ceea ce îl privea nu a avut nici un fel de dubii la vremea respectivă şi nici un fel de regret sau remuşcări după aceea.

Cei care susțin că soarta omenirii este în mare măsură rezultatul impactului unor ființe superioare asupra evenimentelor vor găsi de cuviință să-l menționeze cu acest prilej pe tovarăşul de arme al lui Lee, vestitul Jackson „Zid de piatră". Lee avea cincizeci şi trei de ani în momentul conflictului, Jackson numai treizeci şi şapte. La fel ca şi Lee, era militar de carieră şi luptase în războiul din Mexic. Se dedicase studiului teoretic asupra artei militare. Pe vremea aceea era profesor la Institutul Militar din Virginia. Jackson era originar din Ulster şi se stabilise în Vir-

ginia. Caracterul lui era sobru, comportamentul rezervat şi de regulă distant, temperamentul de calvin şi modul de viaţă auster. S-ar putea să fi descins, în istoria americană, de la comanda unuia din regimentele lui Cromwell. În el mocnea o ură neîmpăcată împotriva dominaţiei Nordului pe care n-o găseai la Lee. Cu barba neagră, cu chipul palid, cu buze subţiri şi strînse, nasul acvilin, ochii pătrunzători, în uniforma sa decolorată de vreme părea un fel de profesor războinic. Era însă iubit de cei cîţiva care îl cunoşteau îndeaproape şi se remarca prin acea putere aparte de a trezi un devotament nemăsurat din partea miilor de oameni asupra cărora domnea cu un pumn de fier.

Cei doi oameni, deşi de regulă vorbeau între ei, fără îndoială că se convinseseră de contrariu, iubeau războiul ca o artă tehnică, căreia îşi dedicaseră vieţile. Discursurile şi scrisorile lor abundă în exprimarea tristeţii din cauza decretelor [illegible] slujitori deveniseră acum. Dar în timpul unui lung marş de noapte spre o bătălie disperată din zori, Jackson a murmurat către tovarăşul său: „Încîntătoare emoţie!"; iar Lee, supraveghind cîmpul măcelului, a remarcat cu un aer gînditor: „Slavă Domnului că războiul este aşa de cumplit – altfel l-am [illegible] prea tare". Împotriva lui Lee şi a locotenentului său, timp de un an într-o acţiune de intensă camaraderie care aminteşte de cea dintre Marlborough şi Eugene, urmau să se înfrunte forţele copleşitoare ale Uniunii.

Ambele părţi au început să-şi formeze armatele. Erau puţini oameni şi ofiţeri instruiţi şi nu existau [illegible] arme şi muniţii. Poporul american se bucurase de o pace lungă, iar singura luptă pe care o dusese fusese cu natura sălbatică, pentru a-i extrage bogăţiile din pămînt. Nici una din părţi nu-şi dădea seama de calvarul prin care aveau să treacă. Duhul războinic era foarte puternic în Sud, nobilimea şi fermierii de la frontiere, precum Cavaliers, fiind mai obişnuiţi cu [illegible] decît nordiştii. Statele Confederaţiei îşi apărau [illegible] şi vetrele împotriva invaziei cotropitorilor. Mîndri şi [illegible], oamenii ei s-au înscris în regimentele care se formau, considerîndu-se invincibili.

La început, nordiştii au fost nevoiţi [illegible]

sfidătoare. Nu-şi dădeau foarte bine seama că duelurile verbale dintre partide, agitaţia din timpul alegerilor trebuie să cedeze acum locul unui măcel organizat. Vastele resurse ale Nordului îi îndreptăţeau să se considere mult mai puternici. Cu toţii erau decişi să menţină Uniunea cu orice preţ; iar dincolo de această măreaţă chestiune constituţională, strălucea focul moral al indignării împotriva sclaviei.

La prima vedere, pentru un observator străin, disparitatea dintre combatanţi era evidentă. Douăzeci şi trei de state, cu o populaţie de douăzeci şi două de milioane, se ridicaseră împotriva a unsprezece state a căror populaţie de nouă milioane includea aproximativ patru milioane de sclavi. Dar întrucît statele din Sud militau doar pentru dreptul de a-şi urma propria cale, politica lor avea să fie defensivă. Nordul, care le contesta acest drept şi era decis să le ţină în cadrul Uniunii cu forţa, trebuia să preia ofensiva. Agresorii îşi asumau o sarcină uriaşă.

Era necesară subjugarea totală a Sudului. Problema nu putea fi rezolvată prin două sau trei bătălii; întreaga ţară va trebui cucerită bucăţică cu bucăţică. Confederaţia se întindea pe o suprafaţă de opt sute de mile de la nord la sud şi o mie şapte sute de la est la vest. Căile ferate erau proaste şi puţine la număr, la fel şi şoselele. Regiunea fiind slab populată, invadatorul trebuia să-şi aducă cu sine cea mai mare parte a proviziilor. De asemenea, era necesară asigurarea unor linii de comunicare extrem de lungi pe tot parcursul marşului prin ţinutul ostil. Cea mai mare parte a sclavilor, deşi ar fi fost de aşteptat să reprezinte o problemă pentru sudişti, s-au dovedit a fi de mare ajutor, ocupîndu-se de plantaţii în absenţa stăpînilor lor, cultivînd recolte cu care au hrănit armatele, lucrînd la drumuri şi la fortificaţii, ceea ce le-a permis albilor să-şi facă datoria pe cîmpul de luptă.

În Nord s-ar fi putut crede că o mare parte din democraţi se vor opune politicii de forţă. În lupta pentru rezistenţă, căci aceasta părea să fie forma pe care avea s-o îmbrace războiul în ultimă instanţă, Sudul se putea dovedi mai bine echipat. Într-un război de uzură, Nordul avea avantajul de a fi o comunitate de manufacturi, iar cea mai bună armă a sa împotriva puterii agricole a Sudului, dacă ar fi putut să instituie o blocadă pe cele trei mii cinci sute de mile de coastă sudică, ar fi constituit-o Marina.

Dar criza de bumbac cu care risca să se confrunte Europa ar putea determina intervenţia Marii Britanii şi Franţei în favoarea Sudului.

Cele şapte state din Sudul inferior se desprinseseră din Uniune după alegerea lui Lincoln şi îşi stabiliseră un guvern al lor la Montgomery, Alabama, în februarie 1861. Apelul lui Lincoln la trupe după episodul Sumter a fost urmat de secesiunea celor patru state din Sudul superior, capitala Confederaţiei fiind mutată la Richmond. Mai rămînea de văzut care va fi atitudinea statelor sclavagiste de la frontieră: Kentucky, Missouri, Maryland şi Delaware. Dintre acestea, cel mai important era Kentucky, datorită poziţiei sale geografice, precum şi faptului că Missouri ar fi urmat imediat exemplul lui. Într-adevăr, problema războiului părea să se învîrtă în jurul statului Kentucky. Lincoln, originar din Kentucky, la fel ca şi Jefferson Davis, se pare că ar fi spus: „Aş prefera să-mi placă să-l am pe Dumnezeu de partea mea, însă am nevoie de statul Kentucky". Dar acesta, credincios amintirii lui Henry Clay, „marele adept al compromisurilor", a încercat să rămînă neutru. Nici unul dintre combatanţi nu putea tolera mult timp această atitudine. Dar şi unii şi alţii se temeau de orice act violent de agresiune care ar fi putut arunca statul în braţele celeilalte tabere. Lincoln s-a dovedit a fi un diplomat mai dibaci şi, menţinînd controlul politic, şi-a asigurat sprijinul statului Kentucky în septembrie. Aceasta a fost prima victorie reală a Nordului.

În Missouri, precum şi în statul învecinat majoritatea era în favoarea neutralităţii; dar extremiştii de ambele părţi au preluat controlul, declanşînd un război civil. Guvernatorul era un secesionist înfocat şi, invocînd legislaţia, se străduia să scoată statul din Uniune. Puternicul lider unionist făcea parte din familia Blair, iar fratele lui era membru al Cabinetului. A apelat la generalul Lyon, comandantul trupelor federale din St. Louis, şi cu ajutorul lui a spulberat intenţiile separatiste ale guvernatorului, care a fost alungat din capitala statului, Jefferson City, în colţul de sud-vest al statului. Dar intervenţia trupelor federale într-o dispută internă i-a determinat pe mulţi cetăţeni care pînă atunci fuseseră neutri să se alăture secesioniştilor. Deşi o Convenţie a statului l-a demis pe guvernator şi a format un guvern provizoriu

la St. Louis, aveau să mai treacă multe luni înainte ca Missouri să fie adus cu totul sub controlul federal.

În Maryland chestiunea s-a rezolvat mai repede. Secesioniştii erau puternici la Baltimore şi au obţinut temporar controlul asupra oraşului. Au distrus podurile de cale ferată pe două linii nordice şi, vreme de cîteva zile, Washingtonul a fost periculos de izolat. De asemenea, au atacat întăririle venind dinspre Massachusetts, pe străzile oraşului producîndu-se ciocniri sîngeroase. Dar, fără ajutorul Virginiei, secesioniştii din Maryland nu s-au încumetat să pornească spre capitală, iar guvernatorul loial a cîştigat timp, pînă cînd, la 13.mai, generalul Butler, cu o mică forţă federală, a executat un atac brusc şi, luîndu-i pe secesionişti prin surprindere, a ocupat Baltimore. Cu aceasta s-a pus capăt secesiunii din Maryland. Cel de-al patrulea stat sclavagist, Delaware, a rămas în Uniune. Legislaţia lui avea accente sudiste, dar geografia era hotărîtoare.

Lincoln nu numai că şi-a asigurat astfel sprijnul a patru state sclavagiste, dar a desprins şi o porţiune importantă din statul secesionist Virginia. Virginia de vest, separată de Munţii Alegani de restul statului şi fiind înglobată sub aspect economic şi geografic în valea Ohio, suferise destul sub opresiunea guvernului statal de la Richmond, care îi ignora interesele exploatînd-o în folosul celeilalte părţi. Acum profita de ocazie ca să se desprindă de ea. În mai, votul popular a ratificat ordonanţa de secesiune, şi aceasta s-a separat; cu ajutorul puternicului său vecin, Ohio, şi-a proclamat independenţa sub numele de statul Kanawha, care avea să fie primit în mod oficial în Uniune doi ani mai tîrziu ca statul Virginia de Vest.

În privinţa gradului de pregătire pentru război, preşedintele sudist era întrucîtva avantajat faţă de rivalul său. Absolvent al Academiei de la West Point, slujise în armata regulată timp de mai mulţi ani şi luptase în războiul mexican. După aceea fusese secretar de Război în timpul administraţiei Pierce, apoi preşedinte al Comitetului pentru probleme militare al Senatului. Cunoştea din interior corpul ofiţeresc şi putea să folosească la maximum materialul de care dispunea. Cu cîteva excepţii, nu numai că a ales oamenii cei mai buni, dar le-a încurajat adversitatea. Principalii generali ai Confederaţiei care se aflau la

comandă la începutul războiului s-au menținut pînă la sfîrşit în măsura în care n-au fost uciși.

Lincoln, pe de altă parte, nu avea experiență militară; profesia lui de jurist nu-l pusese în legătură cu ofițerii armatei. De cele mai multe ori a făcut numiri din considerente pur politice. Mai ales la început, a cedat prea ușor presiunilor opiniei publice de a fi demis un general care nu obținuse succese. Puțini dintre cei care greșiseră o dată mai beneficiaseră de o nouă șansă. După fiecare înfrîngere, în armata de pe Potomac se opera o schimbare. Nici unul dintre generalii aflați la comanda armatei federale nu se menținuse în funcție pînă la sfîrșitul războiului. Supraviețuitorii erau foarte buni, dar cauza federală a avut de suferit prin pierderea celor care căzuseră pe drum. Alții, temîndu-se mai mult de președintele din spate decît de dușmanul din față, fuseseră prea timorați ca să dea maximum de randament în luptă. Și nici Departamentul de Război nu i-a folosit foarte bine pe tinerii ofițeri din armata regulată. Mult prea mulți au fost lăsați cu detașamentele lor din Vestul Îndepărtat în loc să li se încredințeze sarcina de a-i conduce și instrui pe voluntari. Dar în timp ce Nordul încerca mai întîi să-și organizeze puterea militară ca și cînd ar fi fost o confederație de state, guvernul federal, care cîștiga tot mai multă putere în detrimentul statelor, a dobîndit curînd un control incontestabil asupra tuturor forțelor din Uniune. Pe de altă parte, „statele suverane" din Sud nu au fost capabile ca nici măcar în condițiile de stres ale războiului să renunțe la principiul descentralizării în numele căruia se angajaseră în luptă. Unii guvernatori statali, credincioși cauzei confederate, nu s-au grăbit să răspundă la ordinele venite de la centru și în momentul în care, la Congresul Confederației din 1862, s-a luat decizia cu privire la înrolarea obligatorie, autoritățile de stat au opus o puternică rezistență.

Pe ce cale urma să fi invadat Sudul pentru a fi recucerit în favoarea Uniunii? Munții Alegani despărțeau valea fluviului Mississippi de pantele care se întindeau la est spre Atlantic. Mississippi și marele său afluent, Ohio, cu rîurile Cumberland și Tennessee, ofereau condiții optime pentru împingerea războiului pînă în inima Confederației urmată de destrămarea acesteia. Resursele

materiale şi tehnice ale Nordului asigurau controlul acestor cursuri de apă. Sudul nu dispunea de nici un fel de forţe fluviale capabile să facă faţă flotilelor federale. Singura linie de comunicaţie laterală de pe teritoriul Confederaţiei, calea ferată Charleston-Memphis, care trecea prin poziţiile-cheie din Chattanooga şi Tennessee, la joncţiunea dintre patru linii de cale ferată, era în mare pericol. Cursurile de apă nu puteau fi deviate prin raiduri de cavalerie; curentul apei le era favorabil nordiştilor, şi cantitatea de trupe şi provizii pe care puteau să le transporte nu depindea decît de mărimea vaselor. Bătrînul Winfield Scott, generalul şef federal, considera teatrul de vest adevărata linie strategică. Dar neutralitatea iniţială a statului Kentucky i-a derutat pe nordişti, şi la sfîrşitul lui septembrie, cînd Kentucky fusese cîştigat, principalele forţe armate ale Uniunii fuseseră altfel dispuse.

În momentul în care Virginia a intrat în Confederaţie, Jefferson Davis a mutat capitala sudiştilor la Richmond. Aceasta se afla la cîteva sute de mile de Washington şi controla sau ar fi putut controla estuarele rîurilor James şi York, cu afluenţii acestora. Între Richmond şi inamic curgeau, ca nişte bariere succesive, apele fluviului Potomac şi Rappahannock, cu afluentul său Rapidan. Aici, în acest cîmp de luptă avansat, Confederaţia trebuia să se menţină sau să cadă. Astfel, cele două capitale stăteau ca două regine pe tabla de şah pe două careuri alăturate şi, susţinute de combinaţiile lor de piese de acoperire, au rezistat timp de patru ani în acest joc sumbru.

La început, confederaţii sperau să apere linia de pe Potomac, care marca frontiera de nord a Virginiei. Ocupaseră arsenalul federal şi depozitul de arme de la Harpers Ferry, unde Shenandoah se uneşte cu Potomacul, şi vreme de cîteva luni, în timp ce forţele unioniste se adunau, colonelul Jackson şi mai tîrziu generalul Joseph E. Johnston, cu cîteva mii de oameni, s-au menţinut pe această poziţie. În dreptul nodului de cale ferată de la Manassas, pe rîul Bull Run, la numai treizeci de mile de Washington, în fruntea principalei armate a confederaţilor se afla generalul Beauregard, care îşi cîştigase celebritatea la Sumter. Toate acestea se petreceau în vara anului 1861. „Cît vor mai tolera Statele Unite această provocare insolentă?“ strigau în Nord politicienii de la Washington, susţinuţi de opinia publică

turbulentă din capitală. Voluntarii pe termen de trei luni pe care Lincoln îi convocase la sfîrşitul lui aprilie trebuia să fie trimişi pe cîmpul de luptă înainte de expirarea termenului. Generalul Scott voia să aştepte pînă cînd aveau să se formeze armatele instruite. Dar toţi militarii de profesie îi dispreţuiesc pe voluntari. Presat de evenimente, Scott a cedat în faţa insistenţelor lui Lincoln şi ale Cabinetului acestuia. Harpers Ferry nu fusese recuperat, iar Joseph E. Johnston, cu cei unsprezece mii de oameni ai săi, se retrăsese pe Shenandoah în sus. Scott a trimis, aşadar, cinci mii de oameni ca să-l ţină pe Johnston departe de vale, în timp ce Irvin McDowell, un soldat competent, urmat de treizeci şi cinci de mii de oameni a pornit la atac împotriva lui Beauregard, care dispunea de douăzeci şi două de mii. În esenţă, planul lui urmărea ca armata lui Johnston, susţinută de o forţă superioară, să nu facă fuziunea cu Beauregard înainte ca McDowell să-l atace. Alţii au susţinut că Scott, care avea o inteligenţă robustă, chiar dacă nu şi un trup pe măsură, ar fi putut să fie trimis pe cîmpul de luptă într-o litieră sau într-o ambulanţă, aşa cum se întîmplase cu mareşalul Saxe la Fontenoy, şi astfel armata federală ar fi fost scutită de dezastrul care s-a abătut asupra ei. Cunoştinţele şi experienţa militară ar fi atîrnat mai greu în balanţă decît handicapul fizic.

Înaintarea federalilor fusese fixată iniţial pentru 9 iulie, dar ea a început în realitate abia peste o săptămînă. Cei doi generali confederaţi se aşteptau să fie atacaţi de forţe superioare fiecare pe frontul său, drept care aşteptau întăriri unul de la celălalt. Dar generalul unionist din vale, Patterson, i-a permis lui Johnston să se strecoare neobservat, şi acesta a făcut joncţiunea cu Beauregard, aducînd două brigăzi în preziua luptei. Atît McDowell, cît şi Beauregard au plănuit aceeaşi manevră – ocolirea inamicului prin flancul stîng. McDowell a fost primul care a dat lovitura. Pe flancul drept al confederaţilor ordinele n-au mai ajuns, astfel că ofensiva a eşuat. În aceste condiţii nu era exclus ca armata aflată în defensivă să-şi menţină poziţia. Dar McDowell i-a luat prin surprindere pe adversari, şi forţele lui net superioare ameninţau să copleşească flancul stîng confederat înainte de sosirea întăririlor. În această criză, brigada lui Jackson, stînd ca „un zid de piatră“ pe Dealul Henry, a oprit

înaintarea federală pînă cînd sosirea pe calea ferată a unei alte brigăzi a lui Johnston a schimbat cursul bătăliei.

Lupta, deşi încrîncenată, era confuză şi dezarticulată de ambele părţi. Ziua călduroasă, trupele neinstruite, personalul lipsit de experienţă au reprezentat doar cîteva din cauzele retragerii nordiştilor. Confederaţii erau prea dezorganizaţi ca să-i urmărească. Dar retragerea a devenit o adevărată debandadă. Membri ai Cabinetului, senatori, congresmeni, ba chiar şi unele doamne veniseră de la Washington ca să asiste la bătălie ca la un meci. Toţi au fost cuprinşi de panică în momentul în care mii de oameni şi-au aruncat la pămînt armele şi hainele şi au început să fugă, pentru a nu se mai opri decît în dreptul tranşeelor care înconjurau Washingtonul. În acţiune nu au fost răniţi sau ucişi decît cinci mii de oameni de ambele părţi, dar expresia „fuga de la Bull" s-a răspîndit ca fulgerul. Europa era uluită; Sudul exulta de bucurie. Iar Uniunea a fost cuprinsă de un val de furie, faţă de care pasiunile declanşate în urma atacului de la Fort Sumter păreau insignifiante. Şi acum se mai spune că în acel moment confederaţii ar fi trebuit să pornească împotriva Washingtonului pentru a profita de avantajul creat. Dar la vremea respectivă Johnston a considerat că armata Confederaţiei fusese dezorganizată de victorie în mai mare măsură decît cea a nordiştilor de înfrîngere. Nu văzuse debandada în care se retrăseseră aceştia. Jackson şi alţi generali confederaţi erau nerăbdători să pornească asupra Washingtonului. Dar cine poate şti cum s-au petrecut, de fapt, lucrurile?

A doua zi după această înfrîngere ruşinoasă, McDowell a fost înlocuit de un nou comandant. Unul dintre colegii de stat-major al lui Lee din timpul războiului cu Mexicul, generalul George B. McClellan, ofiţer de carieră înzestrat cu calităţi remarcabile, a fost convocat din Virginia de Vest, unde fusese foarte activ, şi rugat să preia comanda trupelor. Congresul a votat înrolarea a cinci mii de voluntari şi o sumă de două sute cincizeci de milioane de dolari pentru continuarea războiului. La o săptămînă după preluarea comenzii, McClellan îi prezenta preşedintelui o schemă grandioasă de formare a unei armate de două sute şaptezeci de mii de oameni care, combinată cu o forţă navală puternică şi o

flotă de transport, urma să străbată statele de pe coasta Atlanticului, ocupînd porturile de la Richmond la New Orleans, şi să pătrundă apoi în interior pentru a înăbuşi definitiv rebeliunea. Dar în război lucrurile nu se rezolvă aşa de uşor. Opinia publică, ce se făcea auzită prin mii de canale, dorea rezultate imediate. Cuțitul timpului tăia din ambele părți. Confederația se consolidase. Fiecare lună scursă mărea pericolul recunoaşterii Sudului, sau chiar al unei intervenții. Cu toate acestea, la sfîrşitul lui octombrie generalul Scott s-a retras, McClellan a devenit comandant şef al tuturor armatelor republicii şi s-a apucat cu mult zel şi pricepere să formeze brigăzi, divizii, corpuri de armată, cu artilerie, ingineri, trenuri de aprovizionare, după cele mai bune modele europene.

La sfîrşitul anului 1861, Confederația era intactă şi aproape netulburată. De-a lungul imensului front s-au produs peste o sută cincizeci de confruntări şi acțiuni mărunte fără vărsări importante de sînge. Deşi comandanții confederați îşi dădeau seama că în curînd McClellan va porni împotriva lor cu o armată net superioară numeric, disciplinată şi bine echipată, nu îndrăzneau cu numai patruzeci de mii de oameni, oricît de entuziaşti, să invadeze Maryland şi să se îndrepte spre Baltimore. Dar nu au încercat nici măcar să recucerească Virginia de Vest. Nici Lee, care fusese trimis pentru a coordona apărarea pe acest front, nu a reuşit să pună capăt discordiei dintre comandanții locali. Deşi deținea în continuare funcția de comandă în statul Virginia, le era inferior în ierarhia confederată atît lui Joseph E. Johnston, cît şi lui Albert Sidney Johnston. Beauregard, deşi mult mai tînăr decît el, cîştigase laurii victoriei. Lee s-a întors din Virginia de Vest cu reputația ştirbită, şi preşedintele Davis a trebuit să-i explice guvernatorului statal calitățile acestuia atunci cînd i-a încredințat misiunea de a organiza apărarea coastelor celor două Caroline.

Pînă în acel moment, războiul civil american li se păruse europenilor un fel de răfuială între gloate şi partizani care putea fi încheiată oricînd prin negocieri politice. Napoleon al III-lea simpatiza cu confederații şi ar fi fost dispus să-i ajute dacă şi guvernul britanic s-ar fi declarat de acord. Regina Victoria dorea să mențină o neutralitate strictă, iar în Anglia opiniile erau împărțite în mod destul de curios. Clasele de sus, atît conservatorii cît şi liberalii, simpatizau cu Sudul, printre

aceştia remarcîndu-se îndeosebi Gladstone. Disraeli, liderul conservator, era neutru. Radicalii şi masele de muncitori s-au pronunţat împotriva sclaviei, iar cei care le exprimau opiniile erau Cobden şi Bright. Dar blocada nordiştilor afecta interesele claselor comerciale, şi Lancashire, deşi respingea ideea sclaviei, a început să simtă lipsa bumbacului. Sechestrarea unei nave britanice, *Trent,* aparţinînd agenţilor confederaţi Mason şi Slidell de către un crucişător al Statelor Unite a provocat o adevărată furtună. Secretarul pentru Afacerile Externe, lord John Russell, a redactat o depeşă dură, dar prinţul consort l-a convins pe primul-ministru, lord Palmerston, s-o modifice. S-a inserat o clauză care permitea guvernului federal să declare, fără ca onoarea să-i fie lezată, că acţiunea crucişătorului a fost neautorizată. Preşedintele Lincoln s-a lăsat convins destul de greu, dar în cele din urmă a spus cu înţelepciune: „Nu ne angajăm simultan în mai multe războaie". I-a eliberat pe captivi şi a rămas într-o expectativă posomorîtă. Continuarea blocadei, atît a bumbacului la ieşire, cît şi a armelor la intrare, s-a desfăşurat pe scară largă; dar nici un stat european nu i-a primit pe trimişii Confederaţiei. În Europa nimeni nu şi-ar fi putut imagina cumplita dramă care avea să marcheze anul 1862. Nici un spirit clarvăzător nu a evaluat furia cu adevărat implacabilă a adversarilor. Nimeni nu a înţeles puterea lui Abraham Lincoln şi nici resursele Statelor Unite. În afara Confederaţiei, puţini erau aceia care auziseră vreodată de Lee şi Jackson.

CAPITOLUL 16

Campania împotriva Richmondului

La începutul noului an, un val de dezamăgire cuprinsese populația din Sud. În Cabinet şi la sediul din Richmond, unde faptele şi cifrele îşi istoriseau povestea tristă, soarta Confederației părea deja pecetluită. Blocada Uniunii înghețase coastele. Armatele ostile, cu un număr dublu sau triplu față de trupele Sudului, prindeau contur atît în teatrul de război de la Atlantic, cît şi în cel de pe Mississippi. Presiunea puternică a Nordului, cu bogățiile sale şi capacitatea de a produce muniții reprezenta acum obiectul îngrijorării manifestate de preşedintele Davis şi de colegii şi generalii săi. Statele din Sud nu dispuneau de arsenale, aveau foarte puțin oțel şi fier, numai fabrici mici care nu le puteau aproviziona decît cu încălțăminte şi îmbrăcăminte. Depozitele erau aproape goale. Nici măcar puştile nu se găseau mai uşor. Tunurile artileriei confederate erau depăşite cu mult de noile tunuri cu bătaie lungă ale Uniunii. Şi nu existau nici un fel de mijloace eficiente prin care să se poată face față acestor necesități. Acesta era fundalul pe care aveau să se comită actele de vitejie militară în noul an.

Dezastrul a început în valea fluviului Mississippi. Aici Albert Sidney Johnston comanda forțele Confederației. Davis îl considera cel mai bun general al său. Era fără îndoială un om deosebit de devotat, a cărui îndrăzneală se întemeia pe o profundă cunoaştere a artei sale. În toamna anului 1861 avansase pînă la Bowling Green, un nod de cale ferată de mare valoare strategică la sud de Green River, afluent al lui Ohio. Rămăsese acolo în stare de alertă, sperînd să atragă de partea confederaților statele Kentucky şi Tennessee, în timp ce spre vest, Leonidas

Polk, care în timp de pace era episcop în Louisiana, bara fluviul Mississippi, la Columbus, cu o altă armată mică. Forțele federale, cu flotila lor de vase fluviale blindate, ce cobora pe Mississippi de la St. Louis şi pe Ohio de la Louisville, le depăşeau numeric de patru ori pe acelea ale ambilor generali confederați la un loc. Cu toate acestea, se menținuseră în expectativă luni de zile în pozițiile lor avansate, acoperind teritorii imense, care le asigurau aprovizionarea. Acum, o dată cu venirea noului an, liderii Uniunii şi-au pus oamenii în mişcare. Mase de soldați îmbrăcați în albastru şi-au făcut apariția pe frontul lung de trei sute de mile de la marele fluviu pînă la lanțul muntos, şi tot soiul de vehicule blindate au început să alunece încet pe căile fluviale venind dinspre nord. La rîndul lor, Polk a plecat din Columbus, iar Johnston s-a retras de la Bowling Green. În felul acesta, linia de luptă s-a deplasat spre sud, către fluviile Cumberland şi Tennessee şi spre o fortăreață a Confederației numită Insula nr. 10 de pe Mississippi.

Generalul federal Henry W. Halleck, care comanda Departamentul de Vest, era excesiv de precaut. Din fericire, printre generalii lui se număra şi un ofițer în retragere, Ulysses S. Grant, care după războiul din Mexic dusese o viață obscură, lucrînd un timp la fabrica de piele a tatălui său din Illinois. Confederații s-au gîndit să blocheze fluviile Mississippi în dreptul Insulei nr. 10, Tennessee la fortul Henry şi Cumberland la fortul Donelson, iar forțele lor avansate şi-au instalat garnizoane în aceste posturi întărite. Fortul Henry era slab, iar Donelson reprezenta un cîmp de tranşee pentru apărarea căruia ar fi fost nevoie de o armată uriaşă. Grant a propus ca forțele confederate să înainteze pe timpul iernii în sus, pe fluviul Tennessee, şi să lanseze un atac împotriva fortului Henry. Halleck a fost de acord. Grant a efectuat înaintarea, ceea ce a reprezentat o mişcare inspirată. Albert Sidney Johnston a prevăzut cu o claritate perfectă inițierea unei ofensive de iarnă de către nordişti, drept care a cerut întăriri atît preşedintelui Davis, cît şi guvernatorilor statelor din Vest. Preşedintele nu a avut posibilitatea să i le ofere, iar guvernatorii din Vest au refuzat să-l sprijine. În februarie 1862, Grant a ocupat fortul Henry. Pînă la fortul Donelson de pe Cumberland erau numai zece mile de-a curmezişul limbii de pămînt dintre fluvii. Fără autorizație şi pe un

ger năprasnic, Grant a atacat fortul Donelson, care era apărat de şaptesprezece mii de confederaţi sub comanda lui Floyd, fostul secretar de stat pentru Război al Uniunii, cel care în răstimpul dintre alegerea lui Lincoln ca preşedinte şi ceremonia de învestitură autorizase transferarea muschetelor în Sud. După patru zile de luptă, fortul Donelson s-a predat, cu cei paisprezece mii de oameni ai săi şi şaizeci de tunuri. Temîndu-se probabil că va fi acuzat de trădare, Floyd a fugit cu o noapte înainte. Probabil că a procedat în mod înţelept.

Căderea fortului Donelson pe 16 februarie a fost primul mare dezastru al Confederaţiei urmat în scurtă vreme de altele în Vest. Albert Sidney Johnston, căruia i s-a încredinţat, în sfîrşit, o mică armată, şi-a strîns restul efectivului de pe fostul front din Corinth, dincolo de Tennessee, iar Polk a coborît pe Mississippi pînă la Memphis.

La Washington, comandantul şef McClellan, care era ocupat cu pregătirea armatei, se opunea din răsputeri tuturor presiunilor politice menite să accelereze înaintarea împotriva Richmondului. A supraestimat forţele adversarului, prezentîndu-i lui Lincoln rapoarte nesfîrşite de la agenţia de detectivi particulari a lui Pinkerton, pe care o folosea pentru serviciile sale secrete, pentru a-i demonstra că la Richmond se aflau forţe foarte puternice, la fel şi în spatele tranşeelor lui Joseph E. Johnston, la treizeci de mile de Centerville. Se străduia să cîştige timp pentru a-şi instrui oamenii şi promitea mereu că va începe cît de curînd înaintarea. Lunile treceau una după alta, şi marea armată de pe Potomac nu făcea nici o mişcare, iar entuziasmul cu care fusese salutat McClellan în 1861 s-a stins. Republicanii radicali au început să-l atace pe acest general democrat care fusese preferat în locul candidatului lor, John C. Frémont. Despre McClellan se ştia că este împotriva politicii radicalilor de proclamare a emancipării tuturor sclavilor. La începutul lui decembrie, el l-a informat pe preşedinte că nu e de acord cu un atac frontal împotriva lui Joseph E. Johnston şi cu desfăşurarea unui marş pe drumul îngust dintre Fredericksburg şi Richmond. Concepuse de mult timp un plan care prevedea o mişcare ambiţioasă în josul Golfului Chesapeake pînă la un punct anumit

de pe coasta Virginiei din apropiere de capitala rebelilor. I-a împărtăşit lui Lincoln aceste idei la începutul lui decembrie. Apoi, la mijlocul lunii, s-a îmbolnăvit de febră tifoidă şi a zăcut mai multe săptămîni. Între timp, liderii Partidului Republican reuşiseră deja să obţină numirea unui Comitet unic însărcinat cu urmărirea modului de desfăşurare a războiului, care se compunea din trei senatori şi patru congresmeni. Acesta era dominat de adversarii radicali ai comandantului şef. În absenţa lui McClellan, Lincoln şi Cabinetul au convocat un consiliu al mai multor generali ai armatei şi i-au invitat să facă propuneri constructive. Dar conferinţele lor au fost tulburate brusc de reapariţia lui McClellan însuşi. Cîteva zile mai tîrziu, acesta i-a prezentat preşedintelui planul său detaliat. Profitînd de superioritatea lor maritimă, el propunea deplasarea unei armate de o sută cincizeci de mii de oameni în jos, spre Golful Chesapeake, şi debarcarea acesteia la Urbana, în Rappahannockul de Jos, de unde nu mai era decît o zi de marş pînă la West Point şi două zile de marş pînă la Richmond. În felul acesta intenţiona să taie legăturile generalului J. B. Magruder şi ale trupelor confederate care apărau Peninsula Yorktown şi spera să ajungă în apropiere de Richmond înainte ca Johnston să se poartă retrage.

Nimeni nu putea formula vreo obiecţie împotriva acestei concepţii. Ea utiliza toate forţele guvernului unionist; asigura flancul tuturor poziţiilor confederate între Washington şi Richmond; lovea în inima Confederaţiei. Detaliile planului au fost substanţial modificate după o examinare amănunţită. Fortăreaţa Monroe, din capătul peninsulei, între fluviile York şi James, era în mîinile Uniunii, astfel că a devenit locul de debarcare. Preşedintele Lincoln avea o obiecţie majoră împotriva unei expediţii maritime. În felul acesta, Washingtonul rămînea descoperit. Iar Joseph E. Johnston, ale cărui forţe erau considerabile ţinînd seama de cifrele date de McClellan, ca să nu mai vorbim de Jackson „Zid de piatră“ va porni imediat împotriva capitalei rămase fără apărare. A început o tîrguială aprigă în legătură cu numărul oamenilor care urmau să apere capitala şi gura rîului Shenandoah, unde, la Harpers Ferry, acesta se varsă în Potomac. S-a convenit asupra cifrei de patruzeci de mii. În cele din urmă, către sfîrşitul lui februarie, Lincoln şi-a dat

acordul cu inima îndoită şi totul a fost pus în mişcare pentru uriaşa întreprindere. În acelaşi timp, Lincoln s-a decis să preia el comanda supremă, l-a eliberat pe McClellan din funcţia de comandant şef al armatei Statelor Unite şi i-a încredinţat doar comanda armatei de pe Potomac. Avea şi motive militare întemeiate pentru a proceda astfel. Simţind nevoia unui consilier militar, s-a hotărît să-l cheme pe generalul Halleck din Vest. McClellan a aflat din ziare de îndepărtarea sa din funcţia de comandant şef, înainte ca emisarul lui Lincoln să ia legătura cu el. În felul acesta, preşedintele se făcea vinovat de o mare lipsă de politeţe atît de neobişnuită în cazul lui, încît apărea imediat suspiciunea unei intervenţii din partea „mîinii ascunse" a Comitetului unic.

O greşeală încă şi mai mare a reprezentat-o faptul că nu s-a desemnat un alt comandant şef. Toţi generalii aflaţi la comanda armatelor au primit ordin să preia instrucţiunile de luptă de la secretarul de Război. În ultimele două luni, această funcţie fusese deţinută de Edwin M. Stanton, care îl înlocuise pe incompetentul şi probabil coruptul Cameron. Stanton, la fel ca şi McClellan, era democrat şi în ultimele zile ale administraţiei Buchanan ocupase postul de procuror general. Probabil că Lincoln l-a numit în funcţie pentru că se gîndea că acest lucru va fi pe placul lui McClellan. Fără îndoială că avea intenţia să-l desemneze din nou pe McClellan în funcţia de comandant şef, dacă ar fi reuşit în campania din Richmond, dar în acelaşi timp nu se putea gîndi la nimeni altul care să ocupe postul rămas vacant şi, după cum spera el, numai temporar vacant. La început, Stanton a manifestat o încredere nemărginită în McClellan, dar generalul a început curînd să se îndoiască de sinceritatea afirmaţiilor lui şi a considerat că aici este vorba de o manevră deliberată pentru a i se bara accesul direct la preşedinte. În scurtă vreme, Stanton a intrat în conflict cu Comitetul unic. Procurorul general exprimase opinia că „ordinul secretarului de Război este ordinul preşedintelui". Şi atunci au început să apară de la biroul secretarului o serie de ordine care afectau serios operaţiunile lui McClellan. Aria de acţiune a lui McClellan a fost restrînsă prin crearea departamentelor militare de la Rappahannock, sub conducerea lui McDowell, care fusese comandant la Bull Run, şi

de la Shenandoah, sub conducerea lui Nathaniel P. Banks. Aşadar, i s-a luat un întreg corp de armată. Susţinea că lăsase în urma sa nu mai puţin de şaptezeci şi trei de mii de oameni, dintre care numai treizeci şi cinci de mii aparţineau departamentului lui Bank din valea Shenandoah. McClellan avea dreptate să considere că această forţă este disponibilă pentru apărarea capitalei. Cu toate acestea, nu i-a explicat foarte clar lui Lincoln care erau intenţiile sale, şi lipsa de încredere în preşedinte a avut rezultate nefaste. Neînţelegînd corect situaţia, Lincoln a ordonat ca primul corp, sub comanda lui McDowell, să rămînă în faţa Washingtonului, reducînd astfel forţa pe care se bizuise McClellan cu patruzeci de mii de oameni, exact în momentul în care se lansa această operaţiune uriaşă.

Confederaţii şi-au pierdut cea mai mare şansă de victorie atunci cînd nu au profitat de toamna şi iarna anului 1861. Succesul de la Bull Run s-a dovedit tot atît de dăunător ca o înfrîngere. Crezînd, la fel ca şi preşedintele lor, că o intervenţie străină era iminentă şi amăgindu-se la gîndul că îi pot învinge pe nordişti în cîmp deschis dacă va fi nevoie, s-au relaxat prematur. Voluntarii care s-au prezentat după ultima luptă nu au putut fi înarmaţi. Recrutările au încetat; soldaţii au început să plece acasă. Eforturile de a completa formaţiile cu ajutorul unor stipendii şi permisii nu au dat nici un rezultat. La începutul lui 1862, situaţia era disperată. Aproximativ două treimi din armata confederată se compunea din voluntari pe timp de un an. În mai urma să expire perioada de înrolare a unui număr de o sută patruzeci şi opt de regimente. Acestea reprezentau coloana vertebrală a armatei. Invazia era iminentă. Recrutarea obligatorie contravenea principiului independenţei şi suveranităţii statului. Dar Congresul Confederaţiei s-a arătat la înălţimea situaţiei şi la 16 aprilie a votat o lege care declara că orice bărbat alb valid, între optsprezece şi treizeci şi cinci de ani trebuie să presteze serviciul militar. Totuşi, armatele erau pline de voluntari care se străduiau să scape de stigmatul de a servi în armată din obligaţie şi mai puţin de soldaţi recrutaţi în virtutea noii legi. Şi într-adevăr, legea s-a dovedit a fi foarte nepopulară în state şi

greu de aplicat. S-a recurs din plin la excepții de tot felul pentru a se evita serviciul militar obligatoriu.

În toată această perioadă, președintele Jefferson Davis a adoptat o atitudine defensivă. Nu a încercat în nici un fel să exploateze victoriile de la Bull Run și Wilson Creek. Hotărît să țină sub control operațiunile militare, și-a îndreptat atenția spre est și a ignorat în mare măsură vestul, unde a domnit haosul pînă în septembrie, cînd l-a numit pe Albert Sidney Johnston în funcția de comandant suprem. A refuzat cu obstinație să se bazeze pe „soldații sezonieri“ din garnizoana de pe coasta Atlanticului. Hatteras Inlet, care reprezenta cea mai bună cale de acces spre Carolina de Sud și Port Royal și Beaufort din Carolina de Sud, care amenințau atît Charlestonul, cît și Savannah, fuseseră capturate de mici forțe federale și de puterea maritimă. După întoarcerea sa din Virginia de Vest, Lee a primit misiunea de a organiza apărarea coastei. În momentul în care o amplă expediție sub conducerea generalului unionist Ambrose E. Burnside a intrat în apele teritoriale ale Carolinei de Nord, confederații insuficient pregătiți au pierdut Insula Roanoke și New Bern. Președintele Davis era mai hotărît ca oricînd să mențină capacitatea de luptă a garnizoanelor din statele amenințate. L-a rechemat pe generalul Lee însărcinat cu apărarea de coastă din Caroline și l-a numit un fel de consilier militar șef cu atribuții nedefinite la cartierul general.

La mijlocul lui martie Halleck, care fusese numit comandant unic al teatrului de luptă din vest, i-a ordonat lui Don Carlos Buell, care ocupase Nashville, să pornească cu grosul armatei sale spre Savannah, pe Tennessee, la treizeci de mile de Corinth, pentru a face joncțiunea cu Grant – care îl avea cu el și pe William T. Sherman – pe malul vestic în apropiere de Shiloh și a-l ataca pe Albert Sidney Johnston. Dar acesta a început ofensiva înainte ca oamenii lui Buell să treacă rîul. În dimineața zilei de 6 aprilie a luat prin surprindere posturile avansate ale trupelor federale în corturile lor de lîngă Shiloh, unde s-a dat cea mai mare și mai sîngeroasă bătălie din cîte avuseseră loc pînă atunci. La început, Johnston zdrobise orice încercare de rezistență, iar Grant, care întîrziase la întîlnirea de pe cîmpul de luptă, era în mare primejdie la căderea nopții. Dar Johnston,

riscîndu-şi viaţa într-un atac al infanteriei pe care l-a condus el însuşi, a fost rănit grav şi a murit în cîteva minute din cauza unei hemoragii puternice. Tot ceea ce ar fi putut cîştiga această remarcabilă personalitate s-a pierdut a doua zi. Beauregard care i-a urmat la comandă a retras trupele confederate, spre marea nemulţumire a subordonatului său Braxton Bragg. Fiecare parte a pierdut în această acţiune zece mii de oameni; dar proporţional pierderile erau mult mai grele în rîndurile deja subţiate ale confederaţilor. La sosirea precautului Hallek, deşi adusese cu sine întăriri federale, s-a renunţat la orice intenţie de urmărire. Insula nr. 10 a fost ocupată de generalul John Pope la 8 aprilie, şi şapte mii de confederaţi au devenit prizonieri de război. În acel moment ar fi fost indicată o acţiune navală şi terestră combinată, lansată pînă departe în sud pentru întărirea fortăreţei Vicksburg din Mississippi. Dar Hallek a respectat dorinţa preşedintelui de a acţiona în Tennessee de est. S-a deplasat încet pe lîngă Corinth şi a petrecut o lună încercînd să-l împresoare pe Beauregard, care a scăpat printr-o retragere rapidă şi de lungă durată. La venirea verii, linia Uniunii din vest avansase cu două sute de mile pe un front cu o lungime de trei sute de mile.

Acum, scena era pregătită pentru drama militară din peninsula Richmond-Yorktown. La începutul lui aprilie, efective tot mai mari din armata lui McClellan soseau la fortăreaţa federală Monroe, care servea drept cap de pod. Imediat după efectuarea acestei mişcări, ce nu putea fi ţinută în secret, Joseph E. Johnston, spre uimirea şi uşurarea guvernului federal, s-a retras din Centerville, a lăsat în urma sa nodul feroviar Manassas, a traversat cursul superior al rîului Rappahannock şi s-a oprit în ţinutul sălbatic din spatele afluentului acestuia, Rapidan. Existenţa a doi generali confederaţi cu numele Johnston ar fi putut crea confuzie; dar după moartea cavalerească a lui Albert Sidney la Shiloh a rămas numai unul. Acesta era Joseph E. Acum, aflat dincolo de Rapidan, putea menţine legătura cu Richmond, astfel că strategia lui McClellan, justificată în principiu, a devenit păguboasă în practică. La mijlocul lui aprilie, Johnston şi-a lăsat grosul armatei la optzeci de mile vest şi a sosit la Yorktown

pentru a prelua comanda trupelor din peninsulă. În felul acesta putea folosi liniile interioare, concentrîndu-şi toate forțele asupra apărării Richmondului. Marina militară a Uniunii, după o luptă grea, era în imposibilitate de a mai face față focului susținut al bateriilor de pe fluviul York îndreptat asupra flancului lui McClellan. Tranşeele confederaților, ocupate de trupele lui Magruder, se întindeau în fața lui de-a latul peninsulei. S-a considerat depăşit numeric de duşman şi, dacă Davis i-ar fi încredințat lui Johnston comanda garnizoanelor din oraşele de la Atlantic, aşa ar fi stat lucrurile.

În această situație tensionată, McClellan a acționat cu o prudență excesivă. Timp de o lună a asediat Yorktownul, făcînd neîncetat apel la Lincoln să-i trimită corpul de armată al lui McDowell. Pe de altă parte, Lincoln îl îndemna să inițieze acțiuni mai viguroase. „Am insistat întotdeauna“, scria el la 9 aprilie, „că a merge în josul golfului în căutarea unui cîmp de bătălie în loc să luptăm la sau în apropiere de Manassas nu însemna să depăşim dificultatea, ci să ne confruntăm cu ea în altă parte; în ambele locuri ne aşteptau acelaşi duşman şi aceleaşi tranşee.“ Şi, o lună mai tîrziu, adăuga: „Dacă vom întîrzia, duşmanul va avea un ascendent relativ asupra dumitale – adică va cîştiga prin fortificații şi întăriri mai rapid decît poți s-o faci dumneata numai cu întăriri“. În cele din urmă, după capitularea Yorktownului, care îi deschidea valea York pentru accesul navelor, McClellan a înaintat peste liniile confederaților. Magruder, care nu avea decît unsprezece mii de oameni, nu a opus nici o rezistență şi, deşi fusese încercuit într-o acțiune de ariergardă la Williamsburg la 5 mai, a reuşit să scape nevătămat. La mijlocul lui mai, McClellan, care înaintase şaizeci de mile în sus pe York, a ajuns la Casa Albă, pe calea ferată Richmond–West Point, la douăzeci şi cinci de mile de capitala rebelilor. Şi-a format o nouă bază la West Point, devenind independent față de fortăreața Monroe. Dacă în acel moment ar fi putut să-l aducă pe McDowell de la Fredericksburg pentru a-l introduce în schema sa, soarta Richmondului ar fi fost pecetluită.

Dar preşedintele Davis îl convinsese pe Lee în aprilie să-l sprijine pe Jackson „Zid de piatră“ în vederea unui atac diversionist în valea Shenandoah. Cu numai şaisprezece mii de

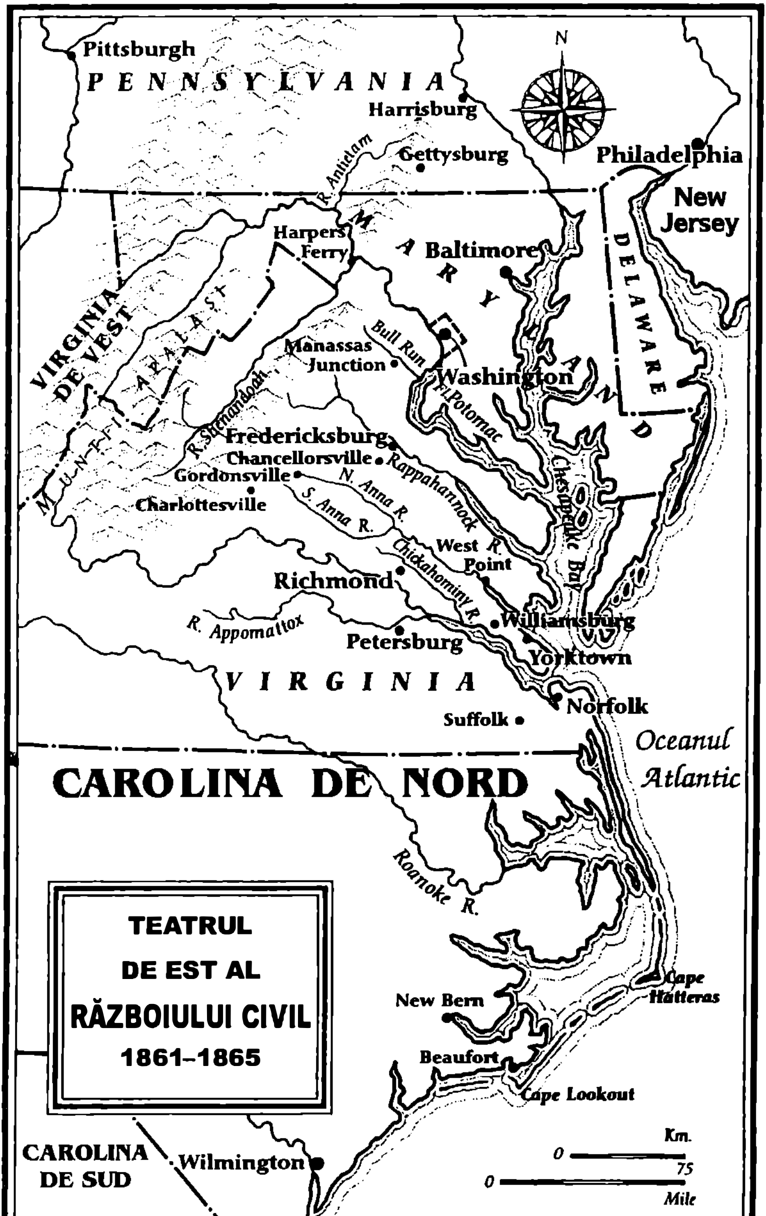

TEATRUL
DE EST AL
RĂZBOIULUI CIVIL
1861–1865

oameni împotriva a patru generali federali, Banks, Shields, Frémont şi Milroy, care dispuneau de peste patruzeci de mii, Jackson a dus la bun sfîrşit acea campanie scurtă şi strălucită care i-a consolidat şi mai mult faima. Lovind în stînga şi în dreapta, în forţele superioare de ambele părţi, riscînd în fiecare zi să fie prins, făcînd marşuri epuizante, uneori dispersîndu-şi chiar forţele neînsemnate, a obţinut o serie de mici victorii care i-au tulburat foarte mult pe preşedintele Lincoln şi pe consilierii săi. Lincoln îi promisese în cele din urmă lui McClellan corpul de armată al lui McDowell; dar şase zile mai tîrziu, cînd armata unionistă traversase pe jumătate rîul mlăştinos Chickahominy, o telegramă i-a adus generalului vestea că dizlocarea trupelor lui McDowell fusese „suspendată". McClellan s-a oprit din înaintare; nişte ploi violente au inundat Chickahominy, iar armata unionistă s-a trezit divizată, cu numai două corpuri de armată în partea de sud. Fără îndoială că aceasta era ocazia pe care o aştepta Johnston. A atacat cu toate forţele cele două corpuri izolate de armată ale Uniunii. Preşedintele Davis, însoţit de Lee, a ieşit călare să urmărească bătălia de la Seven Pines sau Fair Oaks cum se mai numeşte cîteodată. Fără a-i consulta, comandantul şef dăduse ordinele verbal generalilor săi. Atacul confederat a eşuat. Bătălia a fost severă, dar nedecisă şi a costat aproximativ şase mii de vieţi omeneşti de ambele părţi. McClellan era ţinut acum în şah, ploile abundente forţîndu-l să rămînă în continuare inactiv. Lincoln, aflînd că Jackson se retrăgea în susul văii, i-a promis din nou corpul de armată al lui McDowell. Dar cînd Jackson s-a întors împotriva urmăritorilor lui şi i-a învins în două zile succesive, 8 şi 9 iunie, la Cross Keys şi Port Republic, s-a răzgîndit din nou şi l-a reţinut pe McDowell la Washington. Evident, considera mai importantă apărarea capitalei împotriva oricărui risc de a cădea, fie şi numai temporar, în mîinile rebelilor, căci efectul ar fi fost zguduitor, deşi nu dezastruos. Dar ezitările lui Lincoln reprezintă o exemplificare clasică a pericolului reprezentat de imixtiunea civililor în treburile generalilor pe cîmpul de luptă.

Mult mai important decît lupta s-a dovedit a fi faptul că generalul Joseph E. Johnston a fost grav rănit în prima zi la Seven Pines. La 1 iunie, preşedintele Davis l-a numit pe Lee la

comanda armatei care avea să poarte din acel moment numele nemuritor de Armata Virginiei de Nord.

De îndată ce a preluat comanda, Lee a executat prima din combinațiile sale ofensive şi din acel moment influența lui s-a făcut simțită pe tot parcursul războiului. A obținut de la Davis garnizoanele de la Atlantic, care îi fuseseră refuzate lui Johnston. A mizat pe teama Washingtonului, trimițînd şapte mii de oameni în sprijinul lui Jackson în vale. A continuat să-l blocheze pe McDowell. Jackson a pornit călare în fruntea armatei sale ca să discute planurile de luptă cu noul comandant. A primit ordin să-şi lase în vale „trupele slăbite“ şi să vină în secret cu principalele sale forțe la Ashland, la cincisprezece mile nord de Richmond, pe calea ferată Richmond-Fredericksburg. Continuînd înaintarea, putea să ocolească flancul şi spatele armatelor unioniste şi să le taie legăturile cu West Point. Trebuia să fie gata să intre în acțiune în zorii zilei de 26 iunie. Între timp, J. E. B. Stuart, tînărul conducător al cavaleriei confederate, cu o mie două sute de călăreți a executat o remarcabilă operațiune de recunoaştere a flancului drept al lui McClellan. A traversat de fapt liniile de comunicație şi după aceea, nemaiputînd să se întoarcă, a călărit în jurul armatei unioniste, ajungînd la sud de Richmond cu cîteva sute de prizonieri. Era mai mult decît îi ceruse Lee, căci acțiunea lui Stuart ar fi putut să reprezinte un avertisment pentru inamic. Dar McClellan nu a operat nici o modificare în dispunerea armatei, care se afla în cîmpul vizual al celor de la Richmond dincolo de Chickahominy. Armata lui Lee, împreună cu cea a lui Jackson, număra acum peste şaptezeci de mii de oameni. McClellan dispunea de optzeci şi şapte de mii; dar dintre aceştia numai corpul de armată al generalului Fitz-John Porter, cu douăzeci şi cinci de mii de oameni, se afla acum la nord de Chickahominy. Lee a decis să-şi deplaseze grosul trupelor dincolo de acest rîu şi, împreună cu Jackson, să concentreze cincizeci şi şase de mii de oameni împotriva lui Porter, să ocolească flancul lui drept şi să-l anihileze, să taie legăturile lui MClellan cu West Point şi după aceea să traverseze Chickahominy care se afla în spatele lui şi să-l distrugă. Acolo urma să lase în tranşee, pentru a apăra Richmondul, numai

şaisprezece mii de oameni sub comanda lui Magruder. În felul acesta îi deschidea calea lui McClellan care va vedea că poate să vină cu şaizeci de mii de oameni direct spre liniile din Richmond şi să le ia cu asalt dispunînd de o superioritate de aproximativ patru la unu. Lee, care îl cunoştea foarte bine pe McClellan şi îl judecase corect, era sigur că nu va proceda astfel. „Oricum“, i-a spus el lui Davis, „am să mă ţin scai după el“, ceea ce însemna că va ataca armata unionistă din spate, în timp ce aceasta îşi croia drum prin luptă spre Richmond. Această remarcă ilustrează abilitatea şi flexibilitatea atitudinii lui Lee faţă de război, precum şi modul în care marii comandanţi par să-şi mute armatele dintr-un loc în altul, chiar dacă nu fac nimic altceva decît să-şi călărească propriii cai.

În noaptea de 25 iunie, două corpuri confederate au traversat rîul Chickahominy, s-au aliniat pe malul drept şi l-au atacat pe Porter la Mechanicsville. Porter, luat prin surprindere, a opus o rezistenţă înverşunată. Bateriile lui de tunuri au făcut prăpăd în rîndurile confederaţilor. Jackson încă nu apăruse. Dificultăţile drumului îl făcuseră să întîrzie o zi. Porter, după ce a provocat inamicului o pierdere de două mii de oameni, a reuşit să se întoarcă la rezervele lui din Gaines's Mill, la patru mile mai jos de rîu, unde măcelul s-a reluat cu o înverşunare şi mai mare la 27 iunie. Gaines's Mill a fost prima bătălie în care Lee a comandat personal trupele. Riposta a fost dură. Din nou s-a făcut simţită puterea artileriei Uniunii. Confederaţii au fost respinşi de mai multe ori în toate punctele; ţinutul din dreapta lui Porter era acoperit de păduri atît de dese şi de mlaştini, încît spre sfîrşitul după-amiezei, cînd a intrat în acţiune Jackson, nu a putut să înainteze pentru a ocoli flancul. Lee nu şi-a pierdut însă cumpătul. A recurs la propriile trupe. I-a plasat pe vitejii cavaleri texani ai lui John B. Hood în centru, şi în momentul în care umbrele au început să se lungească a ordonat atac cu toată forţa. Texanii au străpuns centrul armatei bine instruite a lui Porter. Trupele Uniunii au fost alungate de pe cîmpul de luptă. La căderea nopţii fuseseră capturate douăzeci de tunuri şi cîteva mii de oameni căzuseră prizonieri. Unde se va duce Porter? McClellan rămăsese nemişcat în faţa lui Magruder în timpul celor două zile de luptă. Ce va face? Nu mai avea posibilităţi

de comunicație. Aripa dreaptă îi era zdrobită. Aripa stîngă, lungă și mobilă a lui Lee, în care Jackson era pumnul, trebuia să ocolească complet partea dreaptă a ariergărzii armatei federale. Oare lovitura avea să fie mortală?

Dar McClellan era un soldat iscusit. Cînd s-a întîlnit cu generalii săi la cartierul general în noaptea care a urmat după Gaines's Mill i-a informat că a renunțat la comunicațiile cu West Point și rîul York; că, recurgînd la forțele navale, își va muta baza de la York la James; că întreaga armată va mărșălui spre sud, spre Harrison's Landing pe malul rîului, unde își vor putea împrospăta proviziile. Acum știm că făcuse din timp pregătirile necesare pentru o astfel de schimbare. Dar risca să amîne luarea deciziei pînă în ultimul moment. De-a curmezișul mlaștinii și a rîului Chickahominy a fost construit ceea ce s-a numit „podul din viță de vie" din cauza formei sale. Datorită acestei construcții sinuoase, Porter a reușit să scape, în timp ce întreaga armată federală se pregătea să întreprindă marșul lung și anevoios prin flanc, peste mlaștina White Oak spre partea sudică a peninsulei. Era cum rîndul lui Magruder să înainteze și să atace această armată vulnerabilă. S-a năpustit peste ei în ziua de 28 la Savage Station, capturînd spitalele de campanie și nenumărate provizii. Dar Lee nu putea fi sigur că McClellan se îndrepta într-adevăr către James. Putea la fel de bine să se retragă prin șoseaua Williamsburg în fortăreața Monroe. De aceea, Lee a întîrziat cu o zi trecerea rîului Chickahominy pentru a porni în urmărirea lui. Abia în ziua de 30 l-a provocat pe McClellan să dea bătălia de la Glendale sau Frayser's Farm. Acesta a fost mometul principal al crizei.

Pare greu de crezut că McClellan și-a petrecut întreaga zi discutînd cu marina militară despre aranjamentele legate de noua sa bază de la James. A lăsat lupta să se desfășoare în voie. De partea confederaților s-au înregistrat foarte multe pierderi. Hărțile erau greșite; sincronizarea proastă; atacurile au fost efectuate pe bucăți; Jackson, de la care se sperase așa de mult, părea să fie într-o eclipsă de formă. Din cei șaptezeci și cinci de mii de oameni cu care Lee propusese să se dea lovitura finală, nu au fost folosiți decît aproape douăzeci de mii. În ciuda pierderilor suferite de aceștia, au reușit să străpungă centrul unionist; dar la

căderea nopții armata și-a continuat retragerea. La Malvern Hill, într-o poziție de forță, cu rîul James în spatele lor ca să le împiedice retragerea mai departe și cu focul marinei și al tunurilor din bărci ce urmau să le acopere flancurile, McClellan stătea la pîndă. Și încă o dată, la sfîrșitul acestei săptămîni de lupte înverșunate, Lee a ordonat atacul, iar soldații lui au pornit înainte cu o impetuozitate admirabilă. Canonada Uniunii bubuia îngrozitor; strigătele rebelilor se ridicau spre cer, acel urlet de moarte – „Aah-ih!“, care se auzise atît de des în acești ani sîngeroși. Dar totul a fost în zadar. McClellan era salvat. Frustrat, învins, obligat să se retragă, cu pierderi uriașe de provizii și muniție, la care se adăugau șaizeci de tunuri și treizeci și șase de mii de puști, cu Richmondul rămas în continuare invincibil, McClellan și viteaza lui armată au încheiat totuși Lupta de Șapte Zile respingînd atacul urmăritorilor lor și provocîndu-le pierderi de cinci mii de oameni.

După Lupta de Șapte Zile, victoria a fost de partea lui Lee. Toată lumea a văzut eșecul lamentabil al imensului plan federal. Aceasta era și impresia Washingtonului. McClellan, care continua să fie neînduplecat, s-a oferit să pornească peste rîul James spre Petersburg și să atace Richmondul „pe ușa din spate“, așa cum avea să facă Grant în 1865. Propunerea lui nu a fost acceptată. Dar nici Lee n-avea motive de satisfacție. Dăduse greș în anihilarea inamicului din cauza unei succesiuni de șanse minore, care decurgeau în mare măsură din tinerețea oamenilor săi proaspăt numiți în funcții. Pierduse peste douăzeci de mii de oameni din floarea armatei sale, față de cei șaptesprezece mii de soldați unioniști, care oricum erau mult mai numeroși.

Lincoln și consilierii săi se gîndeau acum să revină la planul lor inițial de a masa forțe copleșitoare pe drumul dintre Washington și Richmond și să străpungă apărarea, profitînd de superioritatea lor numerică. Dar armatele lor erau împărțite, iar Lee stătea la Richmond chiar în fața lor. Președintele i-a ordonat lui McClellan să se retragă din peninsulă și să-și aducă trupele în sus pe Potomac pînă în apropiere de Washington. Halleck, căruia i se atribuia la acea dată meritul pentru succesele repurtate contrar ordinelor pe care le dăduse pe teatrul de operațiuni din vest, a fost numit general șef. El l-a adus pe generalul Pope,

care se descurcase foarte bine în valea Mississippi, la comanda a ceea ce avea să se numească „Armata Virginiei". Pope era un om dur, vanitos, îngîmfat, mai ales după ce norocul îi surîsese pe teatrul de vest, care obişnuia să vorbească în termeni peiorativi despre armatele din est şi realizările acestora. O să le arate el cum se desfăşoară un război. McClellan a primit ordin să predea conducerea trupelor, care s-au despărțit de el cu o tristețe vădită, fiind trimis să apere liniile defensive ale Washingtonului. Pope urma să fie acum campionul Statelor Unite. Şi-a făcut simțită prezența printr-o serie de măsuri severe adoptate împotriva populației civile din Virginia de Vest, încă neantrenată în război. Toți bărbații domiciliați în această zonă trebuia să jure credință Uniunii, urmînd să fie dați afară din case sub amenințarea pedepsei cu moartea în cazul în care se întorceau. Jackson şi-a păstrat cu mare efort calmul obişnuit auzind aceste veşti în legătură cu iubitul său stat natal.

Situația strategică le era favorabilă lui Lee şi locotenentului său. Înainte ca armata lui McClellan să poată fi adusă din peninsula Yorktown aveau să se răfuiască cu Pope.

Între timp avusese loc un episod naval istoric. În primăvara anului 1861, cînd guvernul federal renunțase cu uşurință la şantierul naval al marinei militare de la Norfolk în favoarea statului secesionist Virginia, cîteva depozite şi vase ale marinei Statelor Unite fuseseră incendiate. Unul dintre acestea, fregata *Merrimac*, a fost reparată şi reamenajată într-un mod neobişnuit. Fusese dotată cu motoare cu abur pentru propulsie, iar deasupra punții se înălțase o cabină scundă din lemn de tek. Aceasta era acoperită cu două straturi de traverse de fier, fixate în plăci groase de cinci centimetri. Cele două straturi aşezate transversal unul peste altul formau astfel un adăpost de fier cu o grosime de zece centimetri. La prora fusese instalat un cadru din metal masiv, iar în cabină se adusese o baterie de tunuri de 18 centimetri care trăgeau printre hublouri. Mai multe persoane anticipaseră o astfel de soluție şi iată că acum ea era transpusă în practică.

Acest vas ciudat a fost terminat în ziua de 7 martie 1862. Nu trăsese nici un foc, motoarele lui nu fuseseră pornite niciodată, dar la 8 martie a intrat în acțiune împotriva

atotputernicei marine militare a Satelor Unite, care, din fortăreața Monroe, bloca estuarele fluviilor New York și James. Vasul plutea și cîrmea ca o barcă, dar s-a îndreptat direct către cele două nave din flota de blocadă, aflate în imediata sa apropiere, *Cumberland* și *Congress*. Acestea erau atît de mari încît ar fi scufundat fără probleme o fregată obișnuită. În plus, toate celelalte vase ale Statelor Unite și bateriile de pe coastă de la Sewell's Point și-au îndreptat tirul asupra micului vas. Fără să pară cîtuși de puțin afectat de acest bombardament, *Merrimac,* rebotezat *Virginia,* a pornit drept către *Cumberland* și l-a lovit aproape în unghi drept. La bordul fregatei *Merrimac* coliziunea abia dacă a fost percepută. Cadrul s-a spart; *Cumberland* a dat înapoi și, continuînd să tragă din toate tunurile, s-a scufundat împreună cu cea mai mare parte a echipajului. *Merrimac* s-a îndreptat atunci către *Congress* și, de la o distanță de două sute de metri, i-a dat foc. După o oră *Congress* a arborat steagul alb, în vreme ce alte vase mai mici ale Confederației se străduiau să-i salveze pe membrii echipajului. *Minnesota*, care era în apropiere, ar fi împărtășit aceeași soartă dacă fluxul n-ar fi împiedicat atacul lui *Merrimac*. Deși *Merrimac* s-a aflat multă vreme sub tirul a cel puțin o sută de tunuri grele, blindajul ei abia dacă a fost zgîriat. În schimb, pîlnia și două dintre gurile de tun fuseseră smulse și douăzeci și unu de oameni au fost uciși de bucățile de șrapnel și schije pătrunse prin hublouri. Restul echipajului stătea pe jos alături de tunuri și aștepta să distrugă și restul flotei Statelor Unite în dimineața următoare. Dar cînd s-a luminat de ziuă și ceața s-a ridicat, în fața *Minnesotei* se afla un vas ciudat care o apăra. „Părea un pigmeu în comparație cu fregata nobilă din spatele său“, scria unul dintre membrii echipajului de pe *Merrimac*. Era *Monitor* al lui Ericsson, despre care se vorbise atît de mult și care, în sfîrșit, fusese lansat la apă. *Merrimac* înfăptuise revoluția navală, dar o zi mai tîrziu *Monitor* era cu un pas mare înaintea ei. Avea numai două tunuri, dar diametrul lor era de 280 de milimetri și fuseseră fixate pe o turelă turnantă cu o grosime de 230 de milimetri. Puntea, ca de broască țestoasă, era protejată perfect, aproape la linia de plutire. Se afunda numai un metru și ceva în apă, astfel că putea fi manevrat cu ușurință.

Cei doi monştri blindaţi s-au apropiat unul de altul, în timp ce vasele mărețe ale flotei Statelor Unite urmăreau scena ca vrăjite. *Merrimac*, acum fără pinten la prova, l-a lovit pe *Monitor*. Nici unul dintre obuzele de pe *Merrimac* nu a străpuns armura lui *Monitor;* dar, cînd cele două tunuri de 28 de centimetri au lovit *Merrimac* în mijloc, distrugînd flancul pe o lungime de cîteva zeci de centimetri, întregului personal de la tunuri a început să le curgă sînge din nas din cauza izbiturii. Timp de şase ore cele două vase blindate s-au ciocnit unul de altul fără să-şi provoace pierderi prea mari. Ele s-au retras la sfîrşitul zilei, dar nu mai aveau să-şi măsoare forțele niciodată. Întrucît *Merrimac* nu era blindat sub linia de plutire, echipajul ei s-a considerat fericit că a scăpat cu viață. Nava a fost trimisă la şantier pentru a fi reparată. *Monitor,* care nu avea suficientă flotabilitate astfel că a fost pe punctul să se scufunde în drum spre locul de luptă, avea şi ea nevoie de revizie. Cînd veştile acestea au ajuns în Europa, oamenii şi-au dat seama că întreaga flotă de război din lume era demodată. Amiralitatea britanică, printr-un efort uriaş, a reconstruit marina regală în decurs de cîțiva ani pentru a face față noilor condiții. Lupta dintre *Merrimac* şi *Monitor* a marcat cea mai mare schimbare în lupta pe mare din momentul în care tunurile cu praf de pulbere fuseseră urcate la bordul navelor în urmă cu circa patru sute de ani.

După ce oraşul Norfolk a fost evacuat de către confederaţi, s-a încercat deplasarea lui *Merrimac* în sus, pe rîul James, pentru apărarea Richmondului; însă, deşi s-a renunțat la o serie de echipamente, astfel încît a devenit aproape imposibil de apărat, flotabilitatea acestuia îl împiedica să plutească. Din ordinul căpitanului, vasul a fost ars şi apoi scufundat. Bucuria pe care o provocaseră isprăvile lui în toată Confederaţia a cedat locul amărăciunii şi furiei. Dar Curtea Marțială confederată instituită pentru a-l judeca pe căpitan a declarat că „Singura alternativă, după opinia sa, era să se abandoneze şi să se ardă nava atunci şi acolo; ceea ce, după judecata Curţii, fusese făcut în mod deliberat şi înțelept la ordinul acuzatului".

CAPITOLUL 17

Lee şi McClellan

Generalul Pope a ajuns pe front la 1 august 1862. Sarcina noului comandant era să cîştige cît mai mult teren cu putinţă fără a se angaja serios înainte ca armata lui McClellan să se întoarcă de pe frontul rîului James şi să facă joncţiunea cu el. Aquia Creek, situat la sud de capitală, a fost stabilit ca punct de debarcare pentru această armată; alte întăriri veneau dinspre Washington prin Alexandria şi de-a lungul căii ferate. Pope avea deja patruzeci de mii de oameni; în şase săptămîni, armata sa urma să ajungă la un efectiv de o sută cincizeci de mii. Era plin de energie şi foarte impulsiv. Spera să ocupe şi Gordonsville şi Charlottesville chiar înainte de sosirea forţelor sale principale şi după aceea să anihileze Richmondul.

De îndată ce a constatat că McClellan nu a muşcat din momeală, Lee l-a trimis pe Jackson pe la mijlocul lunii iulie cu două divizii (unsprezece mii de oameni) la Gordonsville şi pînă la sfîrşitul lunii i-a pus la dispoziţie un efectiv de douăzeci şi patru de mii. Era foarte mult pentru Jackson, ale cărui trupe trebuia să înfrunte o armată de două ori mai mare. Oamenii lui Pope se deplasau încrezători spre el pe cele trei drumuri care se uneau la Culpeper. La 9 august l-a atacat pe generalul Bank cu cei nouă mii de oameni ai săi, i-a alungat de pe cîmpul de luptă, provocîndu-le pierderi de un sfert din întregul efectiv, şi i-a lăsat pe cei rămaşi într-o stare de prostraţie. Dar înainte să ajungă la Culpeper a trebuit să se confrunte cu celelalte două corpuri ale armatei lui Pope şi, în conformitate cu instrucţiunile lui Lee, s-a retras la Gordonsville.

La 13 august, Lee a aflat că armata lui McClellan începea să se îmbarce la fortăreaţa Monroe. Era semnalul pe care îl aştepta. Înainte ca această redutabilă armată să-şi etaleze forţa

în fața lui Pope în Virginia, trebuia ca el să cîştige o mare bătălie aici. I-a ordonat imediat generalului James Longstreet să pornească cu douăsprezece brigăzi şi să facă joncțiunea cu Jackson la Gordonsville; în ziua de 17 concentrase treizeci şi cinci de mii de oameni în pădurile din spatele Muntelui Clark, la distanță de o lovitură de tun de Culpeper, unde se stabilise acum Pope. Acesta nu-şi dădea seama de pericolul prin care trecea, aşa că putea fi anihilat fără probleme. Dar Lee a mai aşteptat o zi ca să i se alăture şi cavaleria, şi în acest răstimp a fost prins un ofițer confederat cu documente asupra sa care i-au deschis ochii lui Pope. Protejat de ceața dimineții, el s-a retras dincolo de Rappahannock. Prima încercare a lui Lee de a-l prinde în menghină cu mîna dreaptă a eşuat. Acum încerca cu stînga. Jackson a traversat rîul Rappahannock de Sus pe la Sulphur Springs. Dar apele rîului s-au umflat după ce a trecut prima lui brigadă, şi astfel Pope a scăpat pentru a doua oară.

Acum, Lee ştia că scurta lui perioadă de superioritate luase sfîrşit şi că trebuia să se aştepte ca, într-o săptămînă sau două, forțe copleşitoare să fie masate împotriva lui. Ştia că diviziile de frunte ale fostei armate a lui McClellan debarcaseră deja la Aquia Creek. Cum putea face față armata Virginiei de Nord unei forțe de o sută cincizeci de mii de oameni, cînd aceştia erau deja concentrați la un loc? Împreună cu Jackson a hotărît să execute o manevră îndrăzneață şi, în cazul în care ar fi reuşit, strălucită: înainte de a înfrunta inamicul superior şi în creştere rapidă, şi-a împărțit armata. În ziua de 25 august, înainte de revărsatul zorilor, Jackson a pornit din nou într-unul din vestitele sale marşuri. După ce a parcurs douăzeci şi şase de mile, împreună cu douăzeci de mii de oameni, a ajuns la Salem, cu mult în spatele flancului drept al lui Pope, şi în ziua următoare, printr-un alt marş de douăzeci şi cinci de mile prin Thoroughfare Gap, în munți, a scurtat drumul spre calea ferată Alexandria-Orange, de care depindea Pope pentru aprovizionare, aflat la cîteva mile de nodul feroviar Manassas. În ziua de 27 a ocupat nodul de cale ferată, unde a capturat toate proviziile lui Pope. Alimente, echipamente şi multe alte mărfuri care au stîrnit uimirea strîmtoraților confederați au căzut în mîinile lui. Cu excepția băuturii, i-a lăsat pe oamenii săi să ia cît pot duce. Mulți dintre ei

şi-au schimbat hainele. Dar această pradă ar fi putut fi plătită cu preţul vieţii. Din toate părţile se apropiau forţe federale net superioare lor. Întreruperea liniei de comunicaţie a lui Pope fusese un incident şi nu un scop al lui Jackson şi al şefului acestuia. Nimic altceva nu conta decît cîştigarea unei mari bătălii. De aceea a părăsit nodul de cale ferată şi a dat foc depozitelor. Privind spre nord, Pope a văzut că cerul nopţii este înroşit de o vîlvătaie imensă. Rolul lui Jackson era să-i distragă atenţia pînă cînd Lee avea să vină cu Longstreet şi cu grosul armatei ca să li se alăture.

Nu exista nici un pericol ca Pope să pornească spre Richmond. Era prins în cleşte. Trebuia să se retragă. Dar cu forţele mari care veneau din toate direcţiile în sprijinul său, ar fi deţinut totuşi superioritatea numerică. Ar fi putut eventual chiar să blocheze Thoroughfare Gap în faţa lui Lee şi a restului armatei confederate. Era vorba pur şi simplu de hazard. Jackson s-a retras de la Manassas spre nord, în pădurile de la Sudley Springs. Pope, convins că l-a împresurat, l-a atacat din toate părţile. Dar nodul de cale ferată a fost găsit pustiu şi ars. Pe parcursul zilei de 28, nici una din părţi nu-şi dădea seama ce se întîmplă. Dar Jackson ştia că Longstreet pornise prin Thoroughfare Gap împreună cu Lee şi grosul armatei confederate. Pope ordonase acestei armate dezmembrate să-l anihileze pe Jackson, care staţiona acum la sud de Sudley Springs şi în acest scop a mobilizat şaptezeci de mii de oameni. Se gîndea numai la Jackson. Parcă uitase de Longstreet şi de Lee, care erau deja masaţi în dreapta lui Jackson.

La 29 august a început cea de-a doua bătălie de la Bull Run sau Manassas. Cu multă vitejie, cei cincizeci şi trei de mii de soldaţi federali s-au confruntat în cinci încleştări succesive în cîmp deschis cu cei douăzeci de mii de oameni ai lui Jackson. Longstreet, aflat deja pe linia frontului, dar încă nereperat, a intrat în acţiune dureros de încet. Prefera întotdeauna să privească înainte de a sări. Dar maxima nu era la fel de sănătoasă în acele împrejurări. Ştiind că are de-a face cu un mare veteran al războaielor, Lee nu a vrut să-l preseze prea tare. În prima zi a celei de-a doua lupte de la Manassas, Jackson a dus tot greul de unul singur. Spre seară, după ce a executat un ultim contraatac,

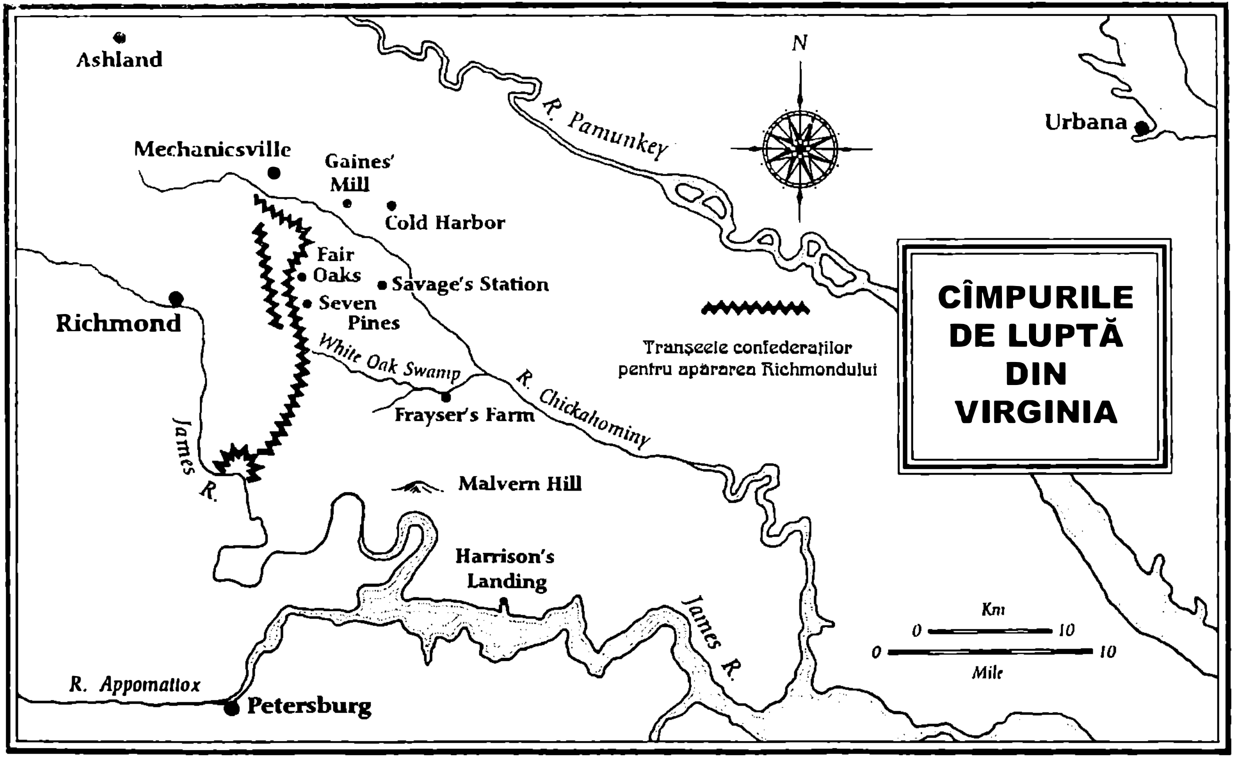
CÎMPURILE DE LUPTĂ DIN VIRGINIA
Ashland
Mechanicsville
Gaines' Mill
Cold Harbor
Fair Oaks
Savage's Station
Seven Pines
Richmond
White Oak Swamp
Frayser's Farm
R. Chickahominy
R. Pamunkey
N
Urbana
Tranșeele confederaților pentru apărarea Richmondului
Malvern Hill
Harrison's Landing
James R.
James R.
R. Appomattox
Petersburg
Km
0
10
0
10
Mile

un funcționar cu care se împrietenise și-a exprimat temerile cu privire la rîndurile rărite ale Confederației. „Zid de piatră“ a privit lung spre cîmpul de luptă și a spus: „Au făcut tot răul de care au fost în stare“.

Bătălia s-a reluat în zorii zilei de 30. Pope a primit în sprijin alte două corpuri noi, care veneau de la Aquia. Neștiind încă de prezența lui Longstreet, a ordonat generalului Porter să ocolească flancul drept al lui Jackson; trupele lui Porter au acționat prompt. În acel moment, Longstreet a aruncat în luptă grosul armatei confederate, și linia lui Pope a fost străpunsă. Pe un front lung de patru mile, noua armată confederată și-a făcut brusc intrarea dinspre pădure. Cele două corpuri de armată ale lui Pope din stînga, depășite numeric, s-au retras. Înconjurat din toate părțile, Porter a fost copleșit de adversar, ulterior fiind victimizat de Curtea Marțială. Deși la sfîrșitul zilei Pope mai comanda încă 70 000 de oameni loiali, s-a adăpostit în tranșeele de la Washington, luînd cu sine și cei 10 000 de oameni, reprezentînd ultimele întăriri sosite în timpul nopții. Lee a capturat treizeci de tunuri, 20 000 de puști prețioase și a luat 7000 de prizonieri, omorînd și rănind 13 500 de federali, pierderile totale suferite de Confederație cifrîndu-se la 10 000 de oameni. Înfrînsese 75 000 de oameni ai Uniunii cu mai puțin de 55 000 aflați la dispoziția sa. Se împlineau exact patru luni de cînd președintele Davis îi încredințase comanda armatei. Pe atunci McClellan era la cinci mile de Richmond. Acum avanposturile lui Lee se aflau la douăzeci de mile de Washington. În acest fel, situația se inversase.

Generalul McClellan avea să fie supus unui tratament dur de către politicienii de la Washington și de membrii Cabinetului, prin intermediul precautului și flexibilului Hallek. Și în acest caz Lincoln a avut partea sa de vină. Dorise un general agresiv, care să-l urmărească și să-l învingă pe Lee. McClellan, în pofida calităților sale de conducător, era întrucîtva deficitar la capitolul combativitate. Lincoln, care se pricepea la oameni, știa acest lucru. Dar mai știa și că McClellan era probabil cel mai capabil comandant de care dispunea. Instinctul îl îndemna să rămînă alături de generalul pe care îl alesese. Dar cedase în fața

presiunilor politice. Schimbase caii în mijlocul rîului şi se alesese cu unul mai prost. Pe măsură ce diferitele corpuri de armată ale lui McClellan debarcau la Aquia, erau trimise în grabă să se alăture forțelor lui Pope, pînă cînd McClellan a rămas chiar şi fără escorta personală. Cu toate acestea, nu a fost îndepărtat de la comanda Armatei Virginiei, pe care a redenumit-o Armata de la Potomac. A înaintat mai multe plîngeri întemeiate şi ferme, dar nimeni nu le-a luat în seamă. Însă la 2 septembrie, cînd Pope şi armata lui înfrîntă păreau gata să se prăbuşească peste Washington, iar în jurul preşedintelui domnea panica, s-a adoptat o altă atitudine. În dimineața aceea, în timp ce îşi lua micul dejun, McClellan a primit vizita preşedintelui şi a generalului şef Hallek. Hallek a declarat că Washingtonul este pierdut şi i-a oferit lui McClellan comanda tuturor forțelor. Comandantul dispreţuit s-a apucat imediat de treabă ca să salveze oraşul. Întrucît nu fusese niciodată demis în mod oficial, nu a fost numit din nou în funcție. Istoria nu i-a permis niciodată lui McClellan să se ridice deasupra nivelului unei mediocrități competente şi curajoase; dar în momentul în care a ieşit călare să întîmpine armata în retragere a fost primit cu un entuziasm frenetic. Epuizate şi umilite coloanele lungi de oameni viteji care fuseseră manevrați în mod atît de ruşinos au rupt rîndurile şi aproape că l-au dat jos din şa pe generalul reabilitat. Soldații îmbrățişau şi sărutau picioarele calului lui. Încurajat în felul acesta, McClellan a pus din nou ordine în armată şi s-a pregătit să înfrunte duşmanul.

După a doua victorie a confederaților de la Manassas, Lee a făcut ceea ce ar fi trebuit să facă de la bun început. A invadat Maryland pentru a-i da acestui stat şansa să-şi revină, dacă mai voia şi mai putea. Dornic să se angajeze într-o luptă decisivă şi finală despre care ştia că este singura capabilă să salveze Confederația, a plecat în nord spre Leesburg, a traversat Potomacul şi a ajuns în apropiere de Frederick, pe aceeaşi linie cu Baltimore. Ştia că nu are nici cea mai mică şansă să ocupe Washingtonul. Dar existau anumite recompense pe care le-ar fi putut cîştiga în cîmp deschis. În valea Shenandoah, trei garnizoane erau ocupate de armata federală: Martinsburg, Winchester şi Harpers Ferry. La Harpers Ferry exista un mare depozit de provizii al Uniunii. În trei locuri se aflau aproximativ

cincisprezece mii de oameni. Hallek refuzase să-i recheme atunci cînd încă se mai putea. Ei au intrat în vizorul lui Lee, care avea ca obiectiv ocuparea garnizoanei Harpers Ferry, unde se retrăseseră celelalte două mai mici. A luat-o spre vest de Frederick printr-un şir de dealuri denumite Munţii Sudici, l-a trimis pe Jackson să închidă bucla prin Martinsburg şi la 13 septembrie a înconjurat Harpers Ferry din toate părţile.

Politicienii de la Washington, cuprinşi de panică, rămăseseră agăţaţi de McClellan. Dar nu intenţionau să se scufunde o dată cu el. Iniţial, McClellan primise ordin să apere fortificaţiile. Cu toate acestea, pe proprie răspundere – sau cel puţin aşa a susţinut mai tîrziu –, „cu funia în jurul gîtului“, a preluat conducerea vechii sale armate, a părăsit „apărarea Washingtonului“ şi a pornit după Lee ale cărui forţe erau de două ori mai mici. Relatarea făcută de către McClellan pe marginea acestui episod este foarte controversată, deoarece, de fapt, Lincoln discutase cu el despre deplasarea armatei spre Maryland şi îi dăduse în mod verbal „comanda forţelor de pe cîmp“, precum şi a celor din jurul Capitalei. S-ar putea ca prejudecăţile politice ale lui McClellan să-i fi nuanţat povestirea. Furia lui era îndreptăţită. Nenumăratele critici care i se aduceau de către persoane sus-puse l-au hărţuit tot timpul. Atitudinea lor faţă de comandantul aflat pe cîmpul de luptă din preajma acelui nod de cale ferată nu le-a făcut cinste.

McClellan, sperînd să salveze Harpers Ferry, a pornit după Lee cu aproximativ nouăzeci de mii de oameni, inclusiv două corpuri de armată care nu suferiseră încă nici un fel de pierderi. O şansă nemaipomenită a făcut ca un soldat nordist să culeagă de pe jos trei trabucuri înfăşurate într-o bucată de hîrtie care era de fapt o copie după ordinele cele mai secrete ale lui Lee. McClellan a aflat astfel în ziua de 13 că Lee îşi divizase armata şi că grosul acesteia înconjura Harpers Ferry. De aceea a înaintat sigur de el pentru a-l ataca. Acum totul nu mai era decît o chestiune de ore. Putea oare Jackson, împreună cu Walner şi McLaws, să ocupe Harpers Ferry înainte ca Lee să fie înfrînt în trecătorile din Munţii Sudici?

McClellan a pierdut multe din aceste ore preţioase. Dar, ţinînd seama de faptul că membrii guvernului din spatele lui nu

făceau altceva decît să stea la pîndă, iar duşmanii lui politici abia aşteptau un prilej ca să-l distrugă, nu e de mirare că a acţionat cu o precauţie şi mai mare decît în mod obişnuit. În ziua de 14, forţele lui copleşitoare l-au obligat pe Lee să se retragă din două trecători ale Munţilor Sudici. Acum trebuia să ia o decizie importantă. În primul moment a vrut să culeagă laurii şi să treacă din nou Potomacul spre Virginia. Dar ulterior, simţind că trebuia să mizeze doar pe victorie, s-a decis să dea bătălia dincolo de rîul Antietam, cu spatele spre Potomac, convins că Jackson va reuşi să ocupe Harpers Ferry şi va ajunge la el în timp util.

Harpers Ferry s-a predat în dimineaţa zilei de 15. Şaptezeci şi trei de tunuri, treisprezece mii de puşti, douăsprezece mii cinci sute de prizonieri au fost adunaţi de ofiţerii lui Jackson. Acesta a mers apoi toată după-amiaza şi noaptea ca să facă joncţiunea cu Lee, care avea numai douăzeci de mii de oameni împotriva masei de soldaţi a lui McClellan care se apropia vertiginos. Acest valoros general nu se putea elibera de obsesia Washingtonului. Dacă ar fi fost un soldat sau un om la fel de mare ca Lee ar fi mizat totul pe această bătălie. Dar nu-şi putea alunga gîndul de la forţele laşe şi adverse din spatele său. Preocupat să nu-şi asume nici un risc care ar fi putut atrage după sine un eşec, a pierdut ziua şi nu a reuşit să cîştige acea bătălie.

A atacat abia în ziua de 17. Între timp, Jackson sosise şi fusese aşezat în stînga lui Lee, iar restul diviziilor confederate, care cuceriseră între timp Harpers Ferry, se pregăteau pentru o nouă confruntare. Lee a luptat cu spatele spre Potomac şi, dacă ar fi fost înfrînt, abia ar fi putut scăpa pe singurul pod din Sharpsburg. Această oribilă bătălie a reprezentat o culme a proastei conduceri a federalilor. McClellan, după ce călărise de-a lungul liniei, a comandat-o de la sediu, aşa cum spunea el, pe baza „ideii comandantului şef“. Aceasta însemna că stabilise dispozitivele şi lăsase apoi bătălia să se desfăşoare de la sine. Dar Jackson a stat în linie, iar Lee a călărit prin cîmpul de luptă ca să controleze furtuna, aşa cum aveau să facă Marlborough, Frederick cel Mare şi Napoleon. Stînga confederaţilor, sub comanda lui Jackson, era practic distrusă, dar numai după ce doborîse un număr dublu de oameni, două corpuri întregi de

armată ale federalilor. Apoi, totul a intrat într-un punct mort, pînă cînd Jackson a primit întăriri de la Lee din dreapta şi din centru unde se exercitau presiuni serioase. Uniunea a atacat pe bucăţele, şi diviziile ei de frunte au fost distruse. Burnside, care împreună cu stînga Uniunii trebuia să treacă rîul Antietam şi să-i taie lui Lee calea de retragere, ar fi reuşit să facă acest lucru, dacă nu ar fi sosit de la Harpers Ferry ultima divizie a lui Lee, sub conducerea lui A. P. Hill. Lovind în flancul drept al atacatorilor dintr-o direcţie neaşteptată şi-a făcut din plin datoria; amurgul a pus capăt unei bătălii epuizante, în care federalii pierduseră treisprezece mii de oameni, o pătrime din trupele pe care le angajaseră şi o şesime din cele pe care le avuseseră pe acel cîmp de luptă, iar confederaţii nouă mii, adică aproximativ o pătrime.

Cînd s-a lăsat noaptea, Lee s-a întîlnit cu cei doi adjuncţi ai săi. Aceştia susţineau că trebuie să se retragă imediat peste Potomac. Chiar şi Jackson, invincibil în acţiune, considera că aşa este mai înţelept. Dar Lee, care tot mai spera să-şi cîştige lupta sa decisivă, după ce le-a ascultat părerile, s-a hotărît să rămînă pe poziţii. Astfel că armata zguduită a confederaţilor a înfruntat lumina dimineţii şi dispozitivul de soldaţi viteji care păreau decişi să termine cu ei. Dar McClellan se săturase. A rămas nemişcat. Înainte de a i se putea aduce cel mai mic reproş, Departamentul de Război cel atît de şovăielnic din spatele lui trebuia să-şi primească porţia. În ziua de 18 nu a avut loc nici o luptă. Lee a insistat pe lîngă Jackson să preia ofensiva; dar cînd Jackson, după o inspecţie de recunoaştere făcută personal la comandamentul artileriei, a declarat că acest lucru este imposibil, Lee a acceptat judecata lui chibzuită şi invadarea Marylandului a luat sfîrşit.

Războiul nu mai înregistrase niciodată o asemenea intensitate de forţe fizice şi morale concentrate asupra unor puncte decisive ca în această campanie din 1862. Numărul bătăliilor purtate şi caracterul lor deosebit de sîngeros depăşeau orice evenimente în care fusese implicat, de pildă, Napoleon.De la 1 iunie, cînd Lee a preluat comanda, Armata Virginiei de Nord a purtat cîteva lupte pe viaţă şi pe moarte – Bătălia celor Şapte Zile, Cedar Run, a doua luptă de la Manassas, Munţii

Sudici, Harpers Ferry, Antietam şi apoi Fredericksburg – în tot atîtea luni. Lee a avut foarte rar trei pătrimi şi de cele mai multe ori o jumătate din forţa oponenţilor săi. Aceşti nordişti viteji erau fără îndoială ţinuţi în loc de o conducere politică proastă, dar, pe de altă parte, confederaţilor le lipseau armele, muniţia, alimentele, echipamentele, hainele şi ghetele. Se spunea chiar că linia marşurilor lor putea fi trasată de urma tălpilor însîngerate ale oamenilor lor desculţi. Dar Armata Virginei de Nord „a purtat Confederaţia pe baionete" şi a desfăşurat un război nemaiîntîlnit în istorie.

Lincoln sperase într-o victorie decisivă. McClellan prezisese la Antietam un succes parţial, dar important. Încrederea preşedintelui în cauza Uniunii nu a fost însă niciodată umbrită de dezamăgiri. Era frămîntat de nelinişti sub imperiul cărora îi privea pe comandanţi ca şi cînd ar fi fost în continuare avocat al acuzării. Generalilor nu le plăcea acest lucru. Dar popularitatea lui Lincoln era foarte mare în rîndurile soldaţilor. Toţi îşi puneau speranţa în el. Nu aveau de unde să ştie despre presiunile politice neîncetate la care era supus. Remarcaseră însă fermitatea lui firească şi generozitatea caracterului lui. A trebuit să facă adesea apel la aceste calităţi în timpul mandatului său. Prin biroul lui se perindau o mulţime de politicieni, editori de ziare şi alţi oameni influenţi. Majoritatea cereau o victorie cît mai rapidă, fără să aibă habar de pericolele neaşteptate ale războiului. Mulţi dintre ei elaborau planuri proprii de operare pe care încercau apoi să le impună preşedintelui. De asemenea, aveau generali preferaţi, pentru care trăgeau sforile. Lincoln îi trata pe toţi vizitatorii săi cu răbdare şi fermitate. Umorul lui firesc îi era de mare ajutor. În momentele de tensiune, o glumă seacă îi aducea alinare. În acelaşi timp, moralul îi era susţinut de o credinţă tot mai puternică în Providenţă. Cînd tributul războiului creştea brusc şi planurile dădeau greş, făcea apel la ea şi dobîndea o putere aproape neomenească. Cînd eşti în vîrful ierarhiei, uneori trebuie să suporţi intrigile colegilor neloiali, să rămîi calm atunci cînd alţii intră în panică şi să înfrunţi strigătele de revoltă nejustificate ale poporului. Lincoln a făcut toate acestea. A avut şi necazuri personale. Unul dintre fiii săi a murit la Casa Albă. Doamna Lincoln, deşi îi era devotată, avea

un anumit gust pentru extravaganță în politică ce genera uneori comentarii supărătoare. Pe măsură ce războiul se prelungea, Lincoln devenea tot mai posomorît, și cutele de pe fruntea și de pe obrajii lui se adînceau și mai tare.

După lupta de la Antietam și retragerea lui Lee în Virginia, președintele a adoptat o măsură decisivă. A proclamat emanciparea tuturor sclavilor din statele insurgente. Puternica impresie produsă în Franța și în Anglia de operațiunile îndrăznețe și hotărîte ale lui Lee, cu marile bătălii succesive, din care a ieșit fie victorios, fie înfrînt, a determinat Cabinetul de la Washington să se teamă de mediatizarea care ar fi urmat după recunoașterea sau respingerea Confederației. Nordul era descurajat de pierderile dezastruoase și inutile și de absența generalilor. După ce s-a renunțat la recrutarea obligatorie dezertările au devenit tot mai frecvente. Mulți oameni cereau să se încheie pacea, iar alții se întrebau ce rost avea acest măcel, în cazul în care sclavia urma să fie menținută. Ridicînd războiul la rangul de cruciadă morală, Lincoln spera să ralieze opinia publică britanică la cauza Uniunii și să stîrnească un nou val de entuziasm în rîndul concetățenilor săi.

Era o mișcare la care reflectase îndelung. Încă de la începutul războiului, radicalii făceau presiuni pentru abolirea totală a sclaviei. Lincoln avea anumite dubii cu privire la efectele acestei măsuri asupra statelor sclavagiste de la frontieră care rămăseseră loiale Uniunii. Așa cum îi scria unui publicist din New York, Horace Greely, „Principalul meu obiectiv este să salvez Uniunea și nu să distrug sau să păstrez sclavia... Măsurile pe care le-am luat în legătură cu sclavii și rasa oamenilor de culoare au avut drept scop salvarea Uniunii; iar interdicțiile pe care le-am impus au fost subordonate aceluiași obiectiv." În acest răstimp medita la momentul cel mai propice pentru lansarea unei proclamații și la dificultățile constituționale care îi stăteau în cale. Considera că nu era împuternicit să intervină în problema sclaviei din statele de la frontieră. Avea sentimentul că nu putea fi justificată decît o măsură militară, luată în virtutea calității sale de comandant șef al armatei de uscat și al marinei militare. Această măsură își propunea să priveze Confederația de una din sursele ei de putere. Cînd a fost publicată, măsura care urma să intre în vigoare la 1

ianuarie 1863 se aplica, aşadar, numai în statele rebele. În restul Uniunii sclavia nu a fost definitiv abolită decît prin adoptarea Amendamentului al Treisprezecelea din decembrie 1865. În Sud, proclamația intra în vigoare numai pe măsura înaintării trupelor federale. Iar rezultatele ei nu au avut răsunetul scontat. În Anglia nu s-a înțeles de ce nu se proclama abolirea sclaviei peste tot. Preşedintele era suspectat de o manevră politică. Iar în America, războiul a căpătat un caracter implacabil, nelăsînd Sudului decît alternativa subjugării. Partidul Democratic din Nord se pronunțase ferm împotriva Edictului de Emancipare. În armatele federale, acesta era nepopular, iar generalul McClellan, care ar fi putut deveni candidatul democraților la preşedinție, îi trimisese lui Lincoln cu două luni mai înainte un avertisment serios împotriva unei astfel de acțiuni. La alegerile pentru Congres din toamna anului 1862, republicanii au pierdut teren. Mulți nordişti considerau că preşedintele mersese prea departe, iar alții, dimpotrivă, îi reproşau prudența excesivă. Măsurile mărețe, judicioase şi bine chibzuite sînt uneori primite la început cu neînțelegere din partea opiniei publice.

Relațiile între guvernul de la Washington şi generalul său rămîneau în continuare tensionate. McClellan avea dreptul să susțină că le adusese un serviciu imens după panica de la Manassas. Refăcuse armata, o condusese pe cîmpul de luptă şi făcuse curățenie în Maryland. După cum ştia şi guvernul, McClellan salvase Capitala. În realitate, făcuse mai mult; lordul Palmerston din Anglia s-a decis în această vară să medieze conflictul. Dar ştirile despre lupta de la Antietam l-au făcut să şovăie. Aceasta reprezenta un avertisment adresat Nordului cu privire la pericolul ca puterile europene să recunoască Confederația. Dar Uniunea nu percepea clar situația. Gladstone, cancelar al Trezoreriei în guvernul Palmerston, a ținut un discurs la Newcastle care a înfuriat opinia publică din Nord. El a spus: „Ştim foarte bine că popoarele din statele din Nord încă nu au băut cupa – o mai țin departe de buze –, ceea ce vede tot restul lumii, ei trebuie totuşi s-o bea pînă la fund. Putem avea părerile noastre despre sclavie, putem fi pentru sau împotriva Sudului, dar nu există nici o îndoială cu privire la faptul că Jefferson Davis şi ceilalți lideri din Sud au făurit o armată; îşi construiesc, după cît

se pare, şi o marină militară; şi au făcut încă şi mai mult, au făurit o Națiune." Gladstone nu fusese informat că Palmerston îşi schimbase părerea.

Relațiile dintre politicieni şi comandantul şef de la Potomac erau dominate de ură şi dispreț de ambele părți. Vehemența politicii de partid agrava divergențele militare. Preşedintele dorea un progres viguros şi prompt. McClellan, ca de obicei, a amplificat numărul confederaților şi a subestimat pierderile suferite de aceştia. Era hotărît să nu-şi asume nici un risc militar pentru un guvern care abia aştepta să-l înjunghie pe la spate. Au trecut cinci săptămîni după bătălie pînă cînd a început să traverseze Potomacul fără să se grăbească, îndreptîndu-se de la Harpers Ferry spre Warrenton.

Lee s-a retras prin marşuri uşoare în susul văii Shenandoah. Îl trimisese pe „Jeb" Stuart în al doilea său raid cavaleresc să-l împresoare pe McClellan la mijlocul lui octombrie, interceptase comunicațiile federale şi dobîndise multe informații prețioase. Acum nu a ezitat să-şi divizeze armata în fața efectivelor numeroase ale lui McClellan. L-a lăsat pe Jackson în vale să țină Washingtonul în şah şi s-a instalat împreună cu Longstreet în apropiere de Tribunalul din Culpeper. Dacă ar fi fost presat, s-ar fi putut întoarce la Gordonsville, unde considera că Jackson ar fi ajuns la el în timp util. McClellan îşi pregătise îndelung lovitura. Plănuia să-l atace pe Lee cu o forță copleşitoare înainte ca Jackson să se poată întoarce. În acel moment, preşedintele Lincoln l-a rechemat la Washington. În noaptea de 7 noiembrie 1862 i s-a ordonat să predea comanda generalului Burnside, iar Porter, cel mai competent subordonat al său, a fost arestat. Guvernul îi folosise pe aceşti oameni cînd fusese la ananghie. Acum se simțea suficient de puternic pentru a-i doborî. McClellan era împotriva abolirii sclaviei şi nu şi-a schimbat niciodată părerea. Aripa radicală dominantă în Partidul Republican era însetată de sîngele lui. Nutrea convingerea că McClellan nu va fi niciodată în stare să obțină o victorie zdrobitoare. Îl bănuiau de simpatie față de Sud şi îi atribuiau dorința de a negocia pacea. De asemenea, se temeau ca nu cumva generalul să devină un candidat redutabil al democraților pentru preşedinție.

Lincoln s-a lăsat convins de republicanii radicali că McClellan era o povară pentru guvernul său. Îl apărase mult timp pe general împotriva atacurilor şi a insinuărilor politicienilor. Acum simțea că trebuie să cedeze. Dar a acționat pentru că Lincoln nu s-a lăsat niciodată dominat de sentimente veninoase.

Cînd s-a aflat despre demiterea lui McClellan aproape că a izbucnit o revoltă în armata Uniunii. În ce-l priveşte, McClellan s-a purtat cît se poate de corect şi a făcut uz de toată influența sa pentru a-l instala în funcție pe succesorul său. Nu s-a mai apelat niciodată la el. Astfel, generalul care, aşa cum i-a spus Lee după război fiului său cel mai tînăr, era de departe cel mai bun dintre adversarii săi, a dispărut de la comandă. Nimeni nu putea face abstracție de limitele lui McClellan, dar învățase în permanență din confruntările cu Lee şi Jackson. Îndepărtarea lui a dăunat armatei Uniunii, care nu şi-a mai dăruit niciodată dragostea altui lider. Pentru McClellan a rămas o luptă politică acerbă în care cifrele, singurele care contează în astfel de chestiuni, reprezentau arma părții adverse. Generalul Porter, care procedase bine intervenind în campania din Maryland, fusese judecat de o Curte Marțială pentru comportamentul său în timpul celei de-a doua lupte de la Manassas, apoi condamnat şi demis din armata Statelor Unite. Această nedreptate avea să fie reparată după trecerea mai multor ani. S-a organizat un nou proces şi Porter a fost achitat în mod onorabil.

Am văzut de multe ori pe parcursul acestui război înverşunat că preşedintele Lincoln făcea presiuni pentru o bătălie şi un atac frontal. „Spre Richmond" – aceasta era deviza lui. Iar acum, în Burnside găsise în sfîrşit un general care avea să se îndrepte direct spre țintă. Burnside, o personalitate fermecătoare, dar un general destul de slab, a manifestat, spre cinstea sa, reticență în preluarea comenzii. De îndată ce a devenit comandant şef, a urmat un plan simplu. A ales drumul cel mai scurt care ducea pe hartă spre Richmond şi şi-a concentrat armata de-a lungul lui, intenționînd să traverseze rîul Rappahannock la Fredericksburg.

I-au trebuit două săptămîni pentru a face pregătirile necesare. Între timp, Lee l-a adus pe Jackson şi a mai primit şi alte

întăriri. Pînă acum Lee luptase totdeauna în cîmp deschis; nici chiar în situația dificilă de la Antietam nu folosise cazmalele. Dar acum a profitat de răgazul de două săptămîni pentru a-și consolida poziția de la Fredericksburg prin toate dispozitivele cunoscute la vremea respectivă. Astfel, s-au efectuat lucrări de apărare prin folosirea buștenilor și bolovanilor acoperiți cu pămînt. Aproximativ o sută cincizeci de tunuri au fost instalate în condiții optime. Și-au tăiat drumuri laterale prin pădurea deasă din spatele liniilor. La 11 decembrie, Burnside a ocupat Fredericksburg, a traversat rîul cu cea mai mare parte a armatei sale și și-a desfășurat forțele pentru bătălie. Avea o sută optzeci de mii de oameni, împotriva celor optzeci de mii ai lui Lee. În ziua de 13 a dat asaltul. A atacat și aripa stîngă și pe cea dreaptă a confederaților. Apoi a lovit centrul armatei adverse. Soldații nordiști au dat dovadă de mult devotament. Brigadă după brigadă, divizie după divizie, au atacat pe pante sub focul ucigător. La căderea serii, armata Uniunii s-a retras cu pierderi de treisprezece mii de oameni. Pierderile confederaților, cele mai multe de sub comanda lui Jackson, se cifrau la aproape șase mii. Burnside, care era pregătit să moară în fruntea trupelor sale, dorea să reia lupta a doua zi. Au existat însă păreri contrarii pe front și în Capitală; curînd după aceea a fost înlocuit la comandă de unul dintre subordonații lui, generalul Joseph Hooker.

Lee nu intenționase să lupte la Fredericksburg. Armata federală se apropiase atît de mult de baza sa de apă sărată de la Aquia Creek, încît nici un fel de contralovitură nu era posibilă. L-a sfătuit pe președintele Davis să-l lase să se întîlnească cu Burnside cu treizeci de mile mai în spate, la nord de rîul Anna, unde avea suficient spațiu ca să-i utilizeze pe Jackson și Stuart. Dar, deși relațiile lui Davis cu generalii confederați erau foarte apropiate, l-a temperat pe campionul său, obligîndu-l să adopte o atitudine defensivă, și astfel lovitura zguduitoare de la Fredericksburg nu a avut consecințe durabile. Dacă cei doi președinți i-ar fi lăsat pe McClellan și pe Lee să se lupte rezolvîndu-și disputa dintre ei așa cum credeau ei de cuviință, războiul ar fi fost mai puțin confuz, mai scurt și mai puțin sîngeros, chiar dacă s-ar fi încheiat cu același rezultat.

*

În vest nu s-a întreprins nici o acțiune decisivă pînă la sfîrşitul lui 1862. În noiembrie generalul Joseph E. Johnston, care se refăcuse după rănile căpătate la Seven Pines, a fost numit comandant şef al trupelor confederate în acest teatru de luptă, dar fusese învestit cu o autoritate parțială asupra diverselor lui armate. În Tennessee, generalul Bragg, cu patruzeci şi patru de mii de oameni în apropiere de Murfreesboro, îl înfrunta pe generalul federal William S. Rosecrans, al cărui efectiv se cifra la patruzeci şi şapte de mii. Generalul J.C. Pemberton, care comanda departamentul de pe Mississippi, avea o armată de cîmp de aproximativ treizeci de mii de oameni, pe lîngă garnizoanele de la Vicksburg şi Port Hudson. Şi în sfîrşit, mai departe spre vest, generalul confederat Holmes îşi instalase tabăra în apropiere de Little Rock cu o armată recrutată din acel stat în număr de cincizeci de mii de oameni, împotriva cărora nu existau nici un fel de forțe federale active. Cînd a devenit clar că Grant se pregătea să invadeze Mississippi şi să atace Vicksburg, Johnston a cerut ca armata din Arkansas să traverseze Mississippi şi să facă joncțiunea cu Pemberton. În felul acesta ar fi fost asigurată superioritatea confederaților. Jefferson Davis s-a opus acestei măsuri imperative şi realmente judicioase. Ştia că un ordin potrivit căruia armata din Arkansas ar fi trebuit să lupte la est de Mississippi ar fi trezit o ostilitate violentă în toate statele din Vest. Fără îndoială că obiecția lui era întemeiată; dar alternativa s-a dovedit dezastruoasă. Preşedintele a insistat ca Bragg să trimită zece mii de oameni de la Chattanooga pentru a-i consolida pozițiile lui Pemberton în apărarea Vicksburgului. Şi militarii s-au conformat.

La începutul lui decembrie, Grant a încercat din nou să ia cu asalt oraşul Vicksburg, trimițîndu-l pe generalul Sherman de la Memphis cu aproximativ treizeci de mii de oameni şi escadronul naval al amiralului Porter, cu misiunea de a intra pe rîul Yazoo şi de a ocupa înălțimile de la nord de oraş. Sherman a asediat fortificțiile confederaților de la Chickasaw Bluff la 29 decembrie şi în mai puțin de o oră a fost respins cu pierderi de aproximativ două mii de oameni, în timp ce confederații au pierdut numai o sută cincizeci. A urcat apoi pe rîul Arkansas şi a ocupat o garnizoană cu cinci mii de confederați din Arkansas.

În ultima zi a anului, armata slăbită a lui Bragg din Tennessee s-a angajat într-o bătălie crîncenă la Murfreesboro unde s-au comis acte de vitejie de ambele părți. Federalii, sub conducerea lui Rosecrans, au pierdut peste nouă mii de morți și răniți, precum și aproximativ patru mii de prizonieri și douăzeci și opt de tunuri. Dar pentru aceasta, Bragg a plătit cu viața a zece mii de oameni. Federalii și-au menținut stăpînirea asupra statului Tennessee și a capitalei acestuia, Nashville. Bragg și-a retras trupele dezamăgite în tabăra de iarnă din Chattanooga.

Armatele din diverse state se confruntau între ele în condiții de egalitate și, deși Marina Uniunii își declarase disponibilitatea de a ridica la nevoie mănușa aruncată de bateriile confederate, marele fluviu a rămas în continuare blocat pentru transporturile și circulația federală. Murfreesboro a lăsat impresia că este o bătălie pierdută, iar Chickasaw Bluff s-a dovedit a fi un succes al confederaților. Dar acum urma să se producă o schimbare profundă a raportului de forțe.

CAPITOLUL 18

Chancellorsville şi Gettysburg

Primăvara anului 1863 a surprins armata de pe Potomac şi pe cea a Virginiei de Nord tot faţă în faţă, la Rappahannock. Hooker, „Joe Bătăuşul“, se distinsese în calitate de comandant de corp de armată la Antietam. Nu îndeplinea condiţia de vîrstă şi, în plus, ţesuse intrigi împotriva şefului său. Îi datora avansarea lui Lincoln, care ştia despre el că este un bun luptător şi spera să fie la înălţimea funcţiei de comandant. Mişcarea cea mai firească, şi anume rechemarea lui McClellan, era imposibilă din motive politice şi ar fi subminat autoritatea preşedintelui. La sfîrşitul lui ianuarie, cînd fusese numit, Hooker a găsit armata federală într-o stare jalnică. Peste trei mii de ofiţeri şi optzeci de mii de soldaţi fuseseră declaraţi fie dezertori, fie plecaseră fără permisie. Lovituri ca aceea de la Fredericksburg sînt greu de suportat. Reorganizarea s-a încheiat abia în aprilie; au fost aduse întăriri, şi absenţii şi-au reluat posturile după ce îşi petrecuseră Crăciunul acasă. Se afla acum în fruntea a peste o sută treizeci de mii de oameni, odihniţi şi revigoraţi, admirabil echipaţi şi organizaţi în şase corpuri de armată. Şi-a mai alcătuit şi un corp de cavalerie de zece mii de oameni şi se simţea îndreptăţit să declare că este conducătorul „celei mai bune armate de pe planetă“.

În pregătirea ofensivei despre care ştia că trebuie să urmeze, generalul Lee era stînjenit foarte mult de politica preşedintelui Davis de defensivă strictă şi de dispersare a trupelor confederate pentru a acoperi cît mai multe locuri. Presiunea continuă a războiului făcea ca apărarea porturilor de la Wilmington şi Charleston din Carolina de Sud să aibă o importanţă vitală, deşi acolo puteau pătrunde numai cei care străpungeau blocada.

Acestea şi calea ferată care îi lega de Richmond erau amenințate, după părerea preşedintelui, de prezența forțelor federale care fuseseră debarcate în 1862 la New Bern în Carolina de Nord şi de trupele care înaintaseră spre Suffolk prin estuarul rîului James şi se aflau acum la numai şaptezeci şi cinci de mile de Richmond. Din cauza configurației terenului de lîngă coastă, aceste grupări rămăseseră la dispoziția forțelor locale. Dar Lee, care ştia cît de dificilă este aprovizionarea trupelor din apropiere de Rappahannock, a trimis mai întîi un detaşament, apoi un al doilea şi un al treilea sub conducerea lui Longstreet, ca să se răfuiască cu ei. Aceasta a fost una din greşelile lui Lee. Longstreet, care dorea de mult să aibă o comandă independentă, s-a apucat să asedieze fără rost Suffolk. Astfel, din cele nouă divizii ale lui Lee au rămas trei, în vreme ce patru dintre brigăzile lui de cavalerie se aflau la sud de rîul James ca să caute furaje. Infanteria lui se cifra la jumătate din cea pe care urma s-o înfrunte şi cavaleria reprezenta numai un sfert față de cea a duşmanului. De aceea a renunțat la ideea unei ofensive în Pennsylvania prin valea Shenandoah, aşa cum plănuise, şi a aşteptat desfăşurarea evenimentelor.

Superioritatea numerică i-a dat lui Hooker posibilitatea să opereze cu două armate. Inițial, plănuise să trimită cavaleria în jurul aripii stîngi a lui Lee prin forturile superioare de la Rappahannock cu două săptămîni înainte de acțiunea principală; apoi urma să ocolească flancul stînc al lui Lee cu trei corpuri, în timp ce celelalte două, sub comanda generalului John Sedgwick, ar fi traversat fluviul sub flancul drept al lui Lee, la Fredericksburg. Dar chiar şi în această situație mai avea un alt corp de rezervă. Se gîndea că Lee va fi nevoit să-şi abandoneze liniile şi să se retragă, iar în acest caz intenționa să-l urmărească pe drumul direct către Richmond. Manevrele au început la mijlocul lui aprilie. Corpul de cavalerie federală, condus de un comandant de mîna a doua, generalul George Stoneman, a fost ținut în loc din cauza inundațiilor şi a reuşit să traverseze cursul superior al rîului Rappahannock abia o dată cu coloana armatei principale.

La început, Hooker s-a descurcat foarte bine. Cele trei corpuri de armată ale sale, cu un efectiv de aproximativ şaptezeci

de mii de oameni, au traversat mai întîi Rappahannock, apoi, în dimineața zilei de 30 aprilie, și afluentul acestuia, Rapidan. Au mărșăluit spre est și au luat prin flanc și prin spate linia fortificată alcătuită de Lee. Confederații care păzeau fortul Statelor Unite de pe Rappahannock au trebuit să se retragă și corpul federal de rezervă a trecut pe acolo fără să fie deranjat de nimeni. În noaptea de 30, armata federală, compusă din douăzeci de mii de oameni, s-a concentrat în apropiere de Chancellorsville, în spatele fortificațiilor. Cavaleria federală, cu efectivul său considerabil, deși, după cum s-a văzut, nu chiar copleșitor, înainta deja spre calea ferată centrală din Virginia, aflată la patruzeci și cinci de mile în spatele armatei lui Lee, și spre una dintre principalele linii de aprovizionare, pe care trebuia nu numai s-o taie, dar și s-o distrugă. În același timp, generalul Sedgwick, care comanda două corpuri vizavi de Fredericksburg, a traversat rîul și și-a desfășurat trupele pentru a ataca cele trei divizii ale lui Jackson de sub comanda generalului Jubal A. Early, care ocupa vechile tranșee din bătălia anterioară.

Lee a fost prins așadar ca într-un cleşte între cele două armate, ambele capabile să se angajeze într-o luptă decisivă împotriva lui; în același timp, în spatele lui, ariergarda era hărțuită și liniile de comunicație luate cu asalt. Înaintarea oricăreia dintre armatele federale l-ar fi pus în imposibilitate de a-și menține poziția, iar joncțiunea sau acțiunea lor simultană într-o singură bătălie l-ar fi anihilat. Nu se poate imagina o poziție mai disperată decît cea pe care se afla în noaptea de 30 aprilie și tocmai aceasta conferă evenimentului următor o importanță istorică.

Marele comandant și locotenentul său au rămas abătuți, dar încrezători în steaua lor norocoasă, în mijlocul acestei încercuiri înfricoșătoare. Asediat din ambele flancuri de armate ostile care pentru moment nu făcuseră joncțiunea și incapabil să se retragă fără să renunțe la pozițiile sale vitale, Lee a căutat în mod firesc să-l țină pe loc pe unul dintre atacatori, în timp ce se lupta cu celălalt. Pe care să-l aleagă? Jacskon era de părere că trebuie să-l atace pe Sedgwick și să-l împingă spre rîu; dar Lee știa că singurul lucru care l-ar fi putut salva era înfrîngerea armatei principale a Uniunii. Hooker preluase personal

comanda, iar Lee, de îndată ce l-a localizat, a lăsat numai o divizie să se descurce cu Sedgwick şi a pornit în marş ca să-l atace. Între timp, „Jeb“ Stuart manevra împotriva cavaleriei lui Stoneman pe un front foarte întins cu rezultate atît de bune încît, deşi a fost copleşit de superioritatea numerică de patru la unu, a reuşit să-i aducă un serviciu perfect lui Lee, în timp ce generalul cavaleriei federale, Stoneman, nu s-a remarcat în nici un fel.

Chancellorsville se află la marginea unei regiuni sălbatice de păduri şi hăţişuri care îşi merită şi astăzi denumirea de Wildemess [Sălbăticia]. În acele locuri te puteai deplasa numai dacă tăiai poteci şi drumuri prin ele. La 1 mai, Hooker, după ce îşi adusese aici toate trupele, a ordonat o înaintare generală către est, pe lîngă Tumpike şi şoseaua Plank. Cavaleria sa numeroasă a ocupat calea ferată Virginia Centrală la Louisa Court House, cu treizeci de mile mai la sud. Avea trei baloane şi numeroase staţii de semnalizare, chiar şi un telegraf electric de cîmp pentru a comunica cu Sedgwick. Dar ceaţa dimineţii se întinsese sub forma unor grupuri compacte de masă albicioasă în toată valea rîului Rappahannock. Baloanele şi staţiile de semnalizare erau inutilizabile, iar telegraful electric se defectase. Pe măsură ce înainta în Wilderness, întîlnea forţe duşmane tot mai importante, care au lansat imediat atacul împotriva lui. Era corpul lui Stonewall Jackson, manevrat cu vigoarea caracteristică generalului. Acum „Joe Bătăuşul“, atît de vestit în calitate de subordonat, se plecase în faţa comandantului suprem. Se aşteptase ca strategia lui bine executată să-l oblige pe Lee să se retragă. Acum avea impresia că era atacat de întreaga armată confederată. S-a întors imediat şi a dat peste linia de tranşee pe care le pregătise prudent în faţa oraşului Chancellorsville. Era după-amiază tîrziu cînd confederaţii care înaintau au ieşit din pădure şi şi-au desfăşurat trupele în faţa acestei poziţii formidabile. În tot acest timp, la Fredericksburg, Sedgwick, care nu primise nici un fel de ordine prin telegraful electric şi fusese indus în eroare de demonstraţia de bravură a lui Early pe dealurile deja stropite de sîngele Uniunii, deşi auzise împuşcăturile, nu a făcut nici o mişcare. De unde putea să ştie el că Longstreet nu sosise, aşa cum ar fi trebuit? Vălul nopţii a acoperit scena bătăliei.

Lee şi Jackson stăteau împreună şi ştiau că mai au în fața lor doar o zi. Dacă în ziua de 2 mai nu reuşeau să-l învingă pe Hooker în pofida superiorității lui numerice de doi la unu, aveau să fie atacați din față şi din spate de forțe copleşitoare. Atacul frontal era imposibil. Nu le rămînea altceva de făcut decît să-şi împartă mica armată şi să ocolească prin dreapta lui Hooker. Oamenii au căutat un drum sau o cărare pentru efectuarea acestei mişcări; peste cîteva ore, unul dintre ofițerii din statul-major al lui Jackson a raportat că exista un drum privat, folosit pentru căratul buştenilor şi al minereului de fier către un cuptor, pe care s-ar putea merge. Jackson a propus ca întregul efectiv să pornească pe acel drum şi Lee, după un moment de reflecție, a consimțit. Aceasta însemna că Jackson, cu douăzeci şi şase de mii de oameni, urma să ocolească flancul drept al lui Hooker şi să-l atace, în timp ce Lee trebuia să întîmpine aproape optzeci de mii de soldați federali cu cei şaptesprezece mii ai săi.

La ora 4 după-amiază, Jackson mărşăluia în fruntea trupelor sale. Era vital ca mişcarea lui să nu fie văzută, dar o porțiune despădurită le-a permis trupelor federale să vadă la ora opt dimineața, la Hazel Grove, o coloană lungă care se mişca spre flancul lor drept. Această descoperire avea să fie însă benefică pentru manevrele confederaților. Două divizii ale corpului generalului Daniel E. Sickles au avansat după o oarecare întîrziere ca să-i atace pe membrii acestei procesiuni şi să afle ce scopuri aveau. Au intrat în contact cu ariergarda lui Jackson, care s-a luptat cu înverşunare, apoi a dispărut în pădure. Cele două divizii, la care acum se adăugase şi Sickles, simțind că au în fața lor un inamic în retragere, au pornit înainte plini de speranță, iar Sickles a presupus că tăiase armata confederată în două. Şi aşa era. Lee şi Jackson se despărțiseră şi numai victoria le putea reuni forțele. Dacă Hooker ar fi pornit în funtea armatei sale împotriva lui Lee, ar fi trebuit să-l împingă pe Lee tot mai departe de Jackson şi tot mai aproape de Sedgwick, care acum, în sfîrşit, forțase înălțimile Fredericksburg şi, la mai puțin de opt mile distanță, îl orienta din nou pe Early cu cei treizeci de mii de oameni ai săi spre ariergarda lui Lee. Dar Hooker, convins că este în siguranță în interiorul fortificațiilor sale şi că strategia lui era imbatabilă, nu a făcut nici o mişcare, iar timpul trecea.

Abia la şase seara Jackson a ajuns la capătul marşului său. Acum nu numai că ocolise flancul lui Hooker, dar se afla de fapt în spatele corpului lui din dreapta. Şi-a desfăşurat trupele în linie, faţă în faţă cu Lee aflat la numai patru mile distanţă de partea cealaltă a armatei federale. Surpriza a fost totală. Soldaţii din corpul unsprezece al armatei federale luau masa de seară şi jucau cărţi în spatele fortificaţiilor lor de apărare, cînd dintr-o dată în spatele lor, din pădure, a apărut linia de atac a confederaţilor. Într-o oră, corpul unsprezece, atacat de forţe superioare în această luptă, deşi pe ansamblu armata federală deţinea superioritate numerică, a fost distrus complet şi pus pe goană.

Se lăsa noaptea, însă Jackson a întrevăzut o şansă unică. Era la numai o jumătate de milă de drum de fortul Statelor Unite, singura linie de retragere pentru întreaga armată a lui Hooker, şi între el şi acest punct nodal nu exista nici o forţă organizată. Şi-a ales punctul pe care trebuia să-l ocupe în timpul nopţii şi să-l apere din răsputeri în zori. Recompensa ar fi fost nici mai mult nici mai puţin decît distrugerea întregii armate federale. Aceasta însemna să fie depăşit de situaţie sau a doua zi să moară de foame între Wildemess şi tunurile sale. Ştia foarte bine ce riscuri îşi asuma. A pornit înainte cu o mînă de ofiţeri pe şoseaua Plank spre marginea unei rîpe, ca să cerceteze terenul. Şi-a riscat deseori viaţa în felul acesta, însă de astă dată avea să plătească. Cînd s-a întors, chiar oamenii lui, originari din Carolina, mîndri să moară sub comanda lui, au confundat pe întuneric micul grup cu cavaleria inamică şi au tras o rafală. Gloanţele au străpuns umărul şi braţul stîng al generalului. A căzut de pe cal şi după aceea, pradă unor dureri cumplite, cînd a ajuns la spitalul de campanie era prea slăbit din cauza pierderii de sînge ca să se mai poată concentra. Ofiţerul lui de stat-major care urma să conducă divizia lui A. P. Hill spre punctul vital fusese ucis de aceeaşi rafală. Hill, căruia îi revenea acum comanda, s-a repezit înainte, după ce i-a pus fără folos mai multe întrebări şefului său, incapabil să se concentreze. Hill a fost aproape imediat rănit şi el. A durat cîteva ore pînă cînd a putut fi adus în scenă Stuart, de la cavalerie. Nimeni nu ştia care fusese planul lui Jackson, iar el îşi pierduse cunoştinţa. Pe astfel de pietricele mici se învîrteşte roata lumii.

Stuart a luptat eroic în noaptea aceea şi la 3 mai, strigînd sălbatic „Amintiţi-vă de Jackson!“, confederaţii furioşi au luat cu asalt linia federală. Au împins-o înapoi şi au pus stăpînire pe Hazel Grove. Şi-au dat mîna cu Lee. Dar şansa din acea noapte fusese irosită pentru totdeauna. Hooker avea acum mase întregi de oameni care îi acopereau linia de retragere. Acum nu se mai gîndea decît la retragere. Nici măcar nu s-a mai ocupat de Lee. În ziua de 2 mai era învins din punct de vedere moral, iar în ziua următoare o rafală puternică a lovit stîlpul unei case lîngă care se afla şi l-a ameţit, ceea ce a fost probabil un noroc pentru el.

În acel moment, Lee s-a întors către Sedgwick, a cărui poziţie la sud de rîu era foarte periculoasă. Luptase din greu toată ziua de 4 mai cu rîul în spate şi cu un efectiv de numai douăzeci de mii de oameni, atacat de Lee cu cel puţin douăzeci şi cinci de mii. Dar soldaţii confederaţi erau epuizaţi de eforturile supraomeneşti la care fuseseră supuşi. Sedgwick, deşi învins şi grav rănit, a reuşit să fugă pe pontoane la Fredericksburg. Aici s-a întîlnit cu comandantul şef şi restul măreţei armate care cu numai nouă zile în urmă părea sigură de victorie, dar care acum, buimăcită şi umilită, se afla în punctul de plecare. Dar tot erau de două ori mai numeroşi decît adversarii lor. Pierduseră 17 000 de oameni din 130 000, iar confederaţii 12 500 din 60 000.

Lupta de la Chancellorsville a fost cea mai frumoasă bătălie purtată împreună de Lee şi Jackson. Conlucrarea lor fusese perfectă. „Soarele nu a mai văzut pînă astăzi un astfel de ofiţer“, spunea Lee. „Exact precum acul unei busole, îmi execută ordinele în sensul scopului meu.“ „L-aş urma pe generalul Lee cu ochii legaţi“, se spune că ar fi afirmat Jackson. Acum totul se terminase. „Dacă aş fi putut influenţa evenimentele,“ scria Lee, atribuind meritul reuşitei camaradului său, „aş fi hotărît ca pentru binele patriei să fiu eu rănit în locul dumitale.“ Jackson a mai zăcut încă o săptămînă. Braţul i-a fost amputat. A făcut şi pneumonie. În ziua de 10 mai i s-a spus să se pregătească de moarte. A consimţit imediat cu uimire şi stăpînire de sine. „Foarte bine, foarte bine; totul e în ordine.“ Cîteva ore mai tîrziu rostea liniştit şi clar: „Să trecem rîul şi să ne odihnim la umbra copacilor“. Pierderea lui a însemnat o lovitură mortală pentru Lee şi pentru cauza sudiştilor.

*

Şi totuşi, în acele luni, balanţa războiului părea să încline în defavoarea Uniunii. Nordul era cuprins de un val de descurajare. Dezertarea devenise un fenomen tot mai frecvent în rîndurile armatei federale. Într-o serie de state, oamenii se opuneau violent recrutării obligatorii. Multe trupe trebuia retrase de pe front pentru a contribui la aplicarea legii. Sute de vieţi s-au pierdut la New York în răscoalele recruţilor. Clement L. Vallandigham, liderul partidului pacifist sau „Copperhead“ cum li se mai spunea după numele unui şarpe extrem de veninos, declara în Congres: „Nu aţi cucerit Sudul; niciodată nu-l veţi cuceri. Banii pe care i-aţi cheltuit cu nemiluita, sîngele pe care l-aţi vărsat precum apa... Înfrîngere, moarte, impozite şi morminte... acestea sînt trofeele voastre.“ Corpurile legislative din Indiana şi Illinois ameninţau că vor recunoaşte Confederaţia. „Toată lumea are sentimentul“, scria Medill, redactor la *Chicago Tribune* şi prieten apropiat al preşedintelui, „că războiul se îndreaptă spre un final dezastruos şi nefericit. Banii nu mai pot înlocui multă vreme o democraţie înfrîntă şi o armată care duce dorul casei.“ Şi, într-adevăr, era momentul cel mai întunecat. Dar Lincoln avea o inimă mare, şi aceasta nu l-a lăsat la greu.

Dificultăţile cu care se confruntau pe mare şi pe ocean stîrneau uimirea şi furia nordiştilor. Flota mică a Confederaţiei acţiona cu succes în Golful Mexic şi pe coasta Atlanticului. În largul mării, vasele comerciale confederate, construite în Anglia, percepeau un tribut greu pentru transporturile nordiştilor. Cel mai vestit dintre ele, *Alabama*, a fost furat de pe rîul Mersey în iunie 1862. Naviga sub un nume fals, în pofida protestelor ministrului american de la Londra. După o carieră glorioasă de doi ani, a fost escortat de un crucişător federal pînă în Canalul Mînecii. S-a angajat o luptă galantă la Cherbourg. La ea au fost martori mai mulţi artişti francezi, iar unul dintre ei, Manet, a lăsat o pictură remarcabilă a respectivei scene. *Alabama* a fost distrusă cu lovituri de tun şi scufundată. Guvernul federal a făcut presiuni puternice asupra Marii Britanii ca să obţină compensaţii pentru daunele provocate de vasele pirat sudiste. Negocierile au durat mult timp şi au fost foarte anevoioase. S-au încheiat abia la şase ani după terminarea războiului cînd guvernul

Gladstone a decis să plătească Statelor Unite cincisprezece milioane de dolari.

În toată primăvara şi vara anului 1863, neliniştea a continuat să crească la Washington, deoarece la şantierele navale britanice care lansaseră *Alabama* se construiau acum două noi vase de război blindate pentru Confederaţie. Erau dotate cu tunuri ghintuite de două sute treizeci de milimetri şi rame subacvatice foarte puternice, îmbinînd astfel calităţile ofensive ale lui *Merrimac* şi *Monitor*. Aceste vase erau cunoscute drept ramele Laird, după numele constructorilor lor. Ministrul american îl bombarda cu depeşe pe secretarul de la Externe, lord John Russell, cerînd ca ramele Laird să nu fie lăsate să scape aşa cum se întîmplase cu *Alabama*. În cele din urmă, Russell şi-a dat seama că ar fi creat un precedent periculos prin realizarea unei astfel de construcţii în timp de pace într-un stat neutru, precedent care s-ar fi putut întoarce chiar împotriva Angliei în viitor. În septembrie a ordonat ca vasele să fie sechestrate. Şi astfel s-a încheiat ultima dintre crizele diplomatice din timpul războiului între Anglia şi Uniune.

După ce a preluat iniţiativa pe cîmpul de luptă, Lee s-a decis să-şi pună în aplicare planul de invadare a Pennsylvaniei pe care îl pregătise de mult. Dar oraşul Vicksburg de pe Mississippi era în mare dificultate şi, dacă Joseph E. Johnston nu primea rapid întăriri, căderea acestuia devenea iminentă. S-a făcut propunerea de a se menţine trupele în defensivă în Virginia; Lee urma să fie trimis împreună cu Longstreet şi cele două divizii pe Mississippi, iar alte trupe trebuia să se îndrepte spre Middle Tennessee ca să învingă forţele de acoperire de sub comanda lui Rosecrans aflat la sud de Nashville şi să ameninţe oraşele comerciale Louisville şi Cincinnati, forţîndu-l poate astfel pe Grant să renunţe la asedierea oraşului Vicksburg. Dar Lee a refuzat categoric să plece. A prezentat chestiunea în faţa Consiliului de război: trebuia să-şi asume riscul de a pierde sau Mississippi, sau Virginia. Părerea lui a avut cîştig de cauză şi la 26 mai, la trei luni după bătălia de la Chancellorsville, Consiliul a aprobat invadarea Pennsylvaniei. Armata Virginiei de Nord a fost organizată în trei corpuri a cîte trei divizii fiecare, comandate

de Longstreet, Richard S. Ewell şi A. P. Hill. Obiectivul lui Lee în 1863, la fel ca şi în anul precedent, era să forţeze armata de la Potomac să lupte în condiţiile în care înfrîngerea ar fi echivalat cu anihilarea. Aici întrevedea unica speranţă a Sudului de a-şi cîştiga independenţa.

Acţiunea a început pe 3 iunie. Longstreet şi-a concentrat corpurile de armată la Culpeper, iar în spatele lui celelalte două corpuri au străbătut valea Shenandoah, mărşăluind direct către Potomac. Între timp, Longstreet a pornit spre est, către Blue Ridge, cu frontul şi flancul apărate de cavaleria lui Stuart şi a pătruns în cele din urmă în vale în spatele celorlalte două corpuri prin „spărturile“ din nord. În ziua de 9 iunie, înainte ca lucrurile să intre pe făgaşul stabilit, a avut loc o luptă de cavalerie cu rezultat incert la Brandy Station, în care cavaleria federală, sub comanda lui Alfred Plesanton, şi-a refăcut moralul.

La începutul campaniei, norocul părea să-i surîdă lui Lee. Ewell a plecat în ziua de 10 iunie din Culpeper îndreptîndu-se spre vale şi mărşăluind cu o viteză demnă de Jackson „Zid de piatră“. A ocupat garnizoanele federale de la Winchester şi Martinsburg şi a făcut patru mii de prizonieri, capturînd douăzeci şi opt de tunuri. În ziua de 15 a traversat Potomacul. Şi-a instalat trupele la Hagerstown, unde a aşteptat o săptămînă, pînă cînd a trecut rîul corpul din ariergardă, apoi brigada lui de cavalerie a pornit spre Chambersburg, în Pennsylvania, ca să strîngă şi să trimită provizii pentru armată. Pe 22 iunie a primit ordin să avanseze mai mult în Pennsylvania şi să ocupe Harrisburg, aflat la o sută de mile nord de Washington, „în cazul în care i se oferea vreo posibilitate“.

În ziua de 27, Ewell a ajuns la Carlisle, şi avanposturile lui se aflau a doua zi la patru mile de Harrisburg. Celelalte două corpuri confederate staţionau la Chambersburg. Pînă la Chambersburg, Lee urmase valea Cumberland, avînd flancul drept apărat de lanţul Munţilor Sudici şi neştiind nimic deocamdată despre mişcările lui Hooker. A acceptat planul lui Stuart de a întreprinde un raid prin munţi şi de a face joncţiunea cu Ewell în Pennsylvania. Stuart, care a pornit în ziua de 25, credea că Hooker se afla în continuare în tabăra sa de pe versantul estic al muntelui şi spera că va putea să călărească prin

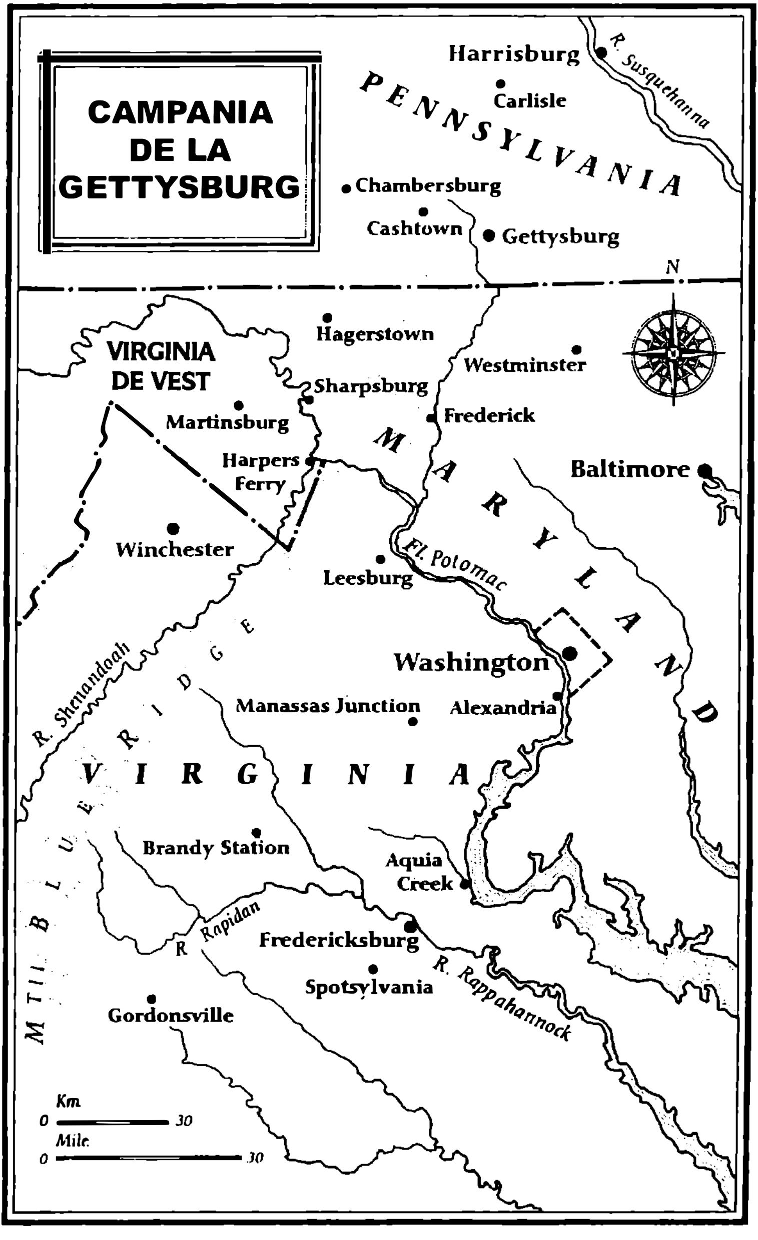
CAMPANIA
DE LA
GETTYSBURG
PENNSYLVANIA
Harrisburg
R. Susquehanna
Carlisle
Chambersburg
Cashtown
Gettysburg
N
VIRGINIA
DE VEST
Hagerstown
Westminster
Sharpsburg
Martinsburg
Frederick
MARYLAND
Harpers
Ferry
Baltimore
Winchester
Fl. Potomac
Leesburg
Washington
R. Shenandoah
BLUE RIDGE
Manassas Junction
Alexandria
VIRGINIA
Brandy Station
Aquia
Creek
R. Rapidan
Fredericksburg
R. Rappahannock
Spotsylvania
Gordonsville
MTII.
Km
0
30
Mile
0
30

această zonă şi să traverseze Potomacul în apropiere de Leesburg. Dar Hooker îşi ridicase tabăra şi mărşăluia în aceeaşi dimineață către Potomac. Stuart a trebuit să facă pentru a treia oară un ocol prin spatele ariergărzii federale, a traversat Potomacul la douăzeci de mile de Washington, a ratat joncțiunea cu divizia din dreapta a lui Ewell şi în cele din urmă s-a întîlnit cu Lee cînd oamenii şi caii lui erau complet epuizați în după-amiaza zilei de 2 iulie. Astfel, vreme de o săptămînă, Lee a fost lipsit de „ochii" armatei sale; şi între timp se întîmplaseră multe.

De îndată ce Lee a început să se deplaseze spre nord, Hooker a propus ca trupele sale să mărşăluiască spre Richmond. Dar Lincoln s-a opus, atrăgîndu-i atenția că armata lui Lee era, de fapt, obiectivul lui. Luînd această decizie, preşedintele a făcut lucrul la care se aştepta Lee. După ce a traversat Potomacul, Hooker şi-a instalat cartierul general în apropiere de Frederick, de unde acoperea Washingtonul şi amenința linia de comunicare a lui Lee. Halleck şi Stanton fuseseră de acord după Chancellorsville că Hooker nu trebuia să preia comanda armatei în următoarea bătălie. Aşadar, atunci cînd generalul, căruia i se refuzase posibilitatea de a utiliza garnizoana Harpers Ferry, şi-a prezentat demisia, aceasta a fost imediat acceptată. În zorii zilei de 28 iunie, generalul George G. Meade, comandantul corpului cinci, care fusese numit comandant şef, a decis să-şi mute toată armata, prin marşuri forțate spre nord, la Susquehanna ca să-l împiedica pe Lee să traverseze fluviul şi în acelaşi timp să acopere Washington şi Baltimore. Meade era un comandant de nădejde, sîrguincios, neafiliat vreunui partid politic. Puteai să contezi pe el că nu va comite acte nebuneşti, dar nici fapte strălucite. Aşteptîndu-se ca Lee să vină spre sud de la Susquehanna pentru a lua cu asalt Baltimore, se pregătea acum să-l întîmpine pe linia de la Pipe Creek, la zece mile dincolo de Westminster.

Lee a fost surprins de absența lui Stuart, dar, avînd în mod implicit încredere în el, a ajuns la concluzia că Hooker trebuie să fie tot la sud de Potomac. Aflînd adevărul, pe parcursul zilei de 28 a ordonat o concentrare de trupe la Cashtown, în apropiere de poalele estice ale Munților Sudici. Nu se grăbea, astfel că „marşul a fost condus avîndu-se în vedere confortul

trupelor". La începutul campaniei a convenit cu Longstreet că trebuie să se aplice o strategie ofensivă şi o tactică defensivă, intenţionînd să se angajeze în luptă numai în condiţii favorabile. Dar soarta i-a dejucat planurile.

În ziua de 30 iunie, o brigadă din corpul de armată al lui Hill a avansat opt mile de la Cashtown la Gettysburg, în parte să caute încălţăminte, în parte să facă o recunoaştere a terenului pe unde ar fi putut să treacă trupele lui Ewell ziua următoare. Au descoperit că Gettysburg era în mîinile unei cavalerii federale, care tocmai intrase în oraş. În această situaţie, brigada confederată s-a întors fără să evalueze forţa inamicului. Buford, comandantul cavaleriei federale, pe numele său de botez Napoleon Buonaparte, se pare că a fost primul ofiţer din cele două armate care a apreciat importanţa strategică a oraşului Gettysburg, locul de întîlnire a cîtorva zeci de drumuri din toate punctele cardinale. Şi-a mutat divizia spre vestul oraşului, unde a găsit o poziţie avantajoasă în spatele unui pîrîu şi i-a cerut comandantului corpului întîi să vină în ajutorul lui cu toată viteza. Corpul întîi a fost urmat şi de corpul unsprezece.

La 1 iulie au început lupte grele cu trupele de elită confederate, şi Ewell, venind în jos din nord-est, a lovit în flancul federal, obligînd corpul unsprezece să părăsească Gettysburg şi să caute refugiu pe un teren mai înalt, cu trei mile mai la sud, un loc numit Cemetery Ridge. În această primă zi s-au angajat în luptă cincizeci de mii de oameni, şi patru divizii confederate au învins cele două corpuri federale, producîndu-le daune serioase. Acum totul devenise o cursă între Lee şi Meade; rămînea de văzut cine avea să-şi concentreze forţele mai întîi. Nici Lee, nici Meade nu voiau să dea o luptă decisivă în acel moment şi pe acel teren; dar cu toate acestea au fost tîrîţi în cea mai mare şi mai sîngeroasă bătălie a războiului civil. Lee nu putea să se elibereze şi să-şi primească trenurile cu provizii decît dacă lupta împotriva armatei lui Meade obligînd-o să stea pe loc, iar Meade era şi el nevoit să se angajeze în bătălie pe un teren pe care îl considera nepotrivit.

Lee voia să înceapă cea de-a doua zi a luptei cu un atac executat de Ewell şi Hill împotriva punctului Cemetery Ridge, pe care îl considera pe drept cuvînt cheia poziţiilor federale. Dar a

fost nevoit să asculte obiecțiile acestora. Longstreet, de îndată ce a sosit, a argumentat îndelung în favoarea unei manevre în jurul flancului stîng al lui Meade pentru a plasa armata lui Lee între Meade şi Washington. În absența cavaleriei lui Stuart, o astfel de mişcare ar fi fost fără îndoială nesăbuită, căci ridica probleme legate de amplasarea armatei lui Lee într-o asemenea poziție. În cele din urmă, Lee i-a ordonat oficial lui Longstreet să atace flancul stîng federal în zori. Longstreet, care era total nemulțumit de rolul ce i se atribuise, a intrat în acțiune abia la ora patru după-amiază. În timp ce mai aştepta o brigadă, alte două corpuri au venit în ajutorul armatei Uniunii. Lee, care îşi imagina că flancul stîng federal se afla pe şoseaua Emmetsburg, se aştepta ca prin înaintarea lui Longstreet pe această şosea, linia federală să fie deplasată de la stînga spre dreapta. Dar în acel moment, comandantul corpului federal, Sickles, ocupase o poziție avansată pe propria răspundere şi flancul lui nu se afla în capătul liniei federale. Cînd s-a descoperit acest lucru, Longstreet a refuzat cu încăpățînare să se abată de la ordinele primite, deşi era conştient de faptul că Lee nu cunoştea poziția reală. După şapte ore de luptă înverşunată a reuşit doar să-l împingă pe Sickles înapoi, spre linia principală a lui Meade. În acea zi, cea mai mare parte a trupelor lui Hill nu au participat la luptă. Ewell, care ar fi trebuit să atace capătul de nord de îndată ce ar fi auzit tunurile lui Longstreet, nu a intrat în acțiune decît la ora şase după-amiază. În tabăra confederaților, coordonarea acțiunilor a avut multe fisuri în ziua de 2 iulie. Deşi Lee nu reuşise să-şi impună voința, şi atacurile Confederației nu fuseseră bine articulate, pierderile suferite de armata federală au fost atît de mari, încît Meade s-a lăsat cu greu convins la Consiliul de război din seara aceea să nu ordone retragerea generală.

În cea de-a treia zi, Lee continua să fie sigur de victorie. A decis să trimită cincisprezece mii de oameni protejați de focul a o sută douăzeci şi cinci de tunuri, împotriva centrului stînga al lui Meade, în punctul în care una din brigăzile lui Hill făcuse o breşă în ziua precedentă. Corpurile de armată ale lui Ewell aveau să atace în acelaşi timp dinspre nord şi, dacă ofensiva trupelor conduse de generalul George E. Pickett ar fi străpuns liniile federale, întreaga armată confederată ar fi căzut. Din nou s-a dat

ordin de atac în revărsat de zori. Federalii au fost însă cei care au deschis focul în cea de-a treia zi, în cenuşiul dimineţii înainte de răsăritul soarelui, capturînd o parte din tranşeele eliberate în ziua precedentă şi, după lupte înverşunate, înainte de amiază au reuşit să-i alunge pe confederaţi de pe Culp's Hill. Epuizat, Ewell a încrucişat braţele. Longstreet continua să pledeze vehement în favoarea unei ample mişcări de învăluire în jurul flancului stîng al lui Meade. Dar pierderile grele pe care le suferise corpul lui de armată în cea de-a doua zi făceau acest lucru mai dificil ca oricînd.

Dimineaţa s-a scurs în linişte. Abia la ora unu după-amiază confederaţii au iniţiat cel mai puternic bombardament înregistrat pînă la acea dată. Longstreet, incapabil să se ralieze la un plan pe care îl considera dezastruos, l-a lăsat pe comandantul artileriei, Alexander, să-i dea semnalul lui Pickett. La ora două şi jumătate, muniţia confederaţilor, cărată tocmai de la Richmond în vagoane acoperite cu prelată, era pe terminate. „Vino imediat“, i-a zis Alexander lui Pickett, „căci altfel n-am să te pot sprijini cum se cuvine.“ „Domnule general“, l-a întrebat Pickett pe Longstreet, care stătea ursuz deoparte, „să avansez?“ Cu un mare efort, Longstreet a încuviinţat din cap. Pickett a salutat şi a trimis patruzeci şi două de batalioane împotriva centrului Uniunii. Vedem şi astăzi pe acest cîmp de bătălie conservat cu atîta pioşenie şi de Nord şi de Sud, unde cîteva tunuri sînt şi acum în poziţie de tragere, pantele golaşe, alunecoase, pe care a fost executat acel măreţ atac de infanterie. Într-un evantai splendid, cu toate steagurile de luptă fîlfîind, armata confederată a pornit la atac. Dar, la fel ca şi vechea gardă în seara de la Waterloo, a avut de înfruntat o soartă şi un metal ce depăşeau puterile muritorilor. Artileria federală a aşteptat pînă cînd au ajuns la o distanţă de o sută de metri. Atunci a deschis focul şi, cu un muget uriaş, a făcut pîrtii în rîndurile inamicilor. Aceştia au continuat să meargă neclintiţi înainte, fără să ezite şi fără dezordine; apoi s-a auzit sunetul morţii, ca atunci cînd rupi o hîrtie, după cum spunea cîndva Lee, pe deasupra sau pe dedesubtul canonadei. Dar divizia lui Pickett continua să meargă înainte, şi în tranşee, la zidul de piatră sau la parapetul căii ferate înfruntau un număr mult mai mare de oameni care, chiar dacă nu manifestau acelaşi entuziasm ca ei,

erau totuşi gata să moară pentru cauza lor. Toți cei trei brigadieri din divizia lui Pickett au fost secerați sau răniți mortal. Generalul L. A. Armistead cu cîteva sute de oameni a reuşit într-adevăr să ajungă pînă în centrul Uniunii, iar locul unde a murit cu mîna pe un tun capturat este venerat pînă în zilele noastre de toți americanii.

Dar unde erau rezervele care trebuia să susțină acest efort superb? Unde erau atacurile simultane care urma să pună stăpînire pe întreg frontul? La Gettysburg, la fel ca Napoleon la Waterloo, Lee nu putea să-şi impună supremația după victorie. Atacatorii lui erau ucişi sau capturați; restul au plecat acasă fără remuşcări, trecînd peste cadavrele care presărau cîmpia în mijlocul focului de artilerie. S-au întors mai puțin de o treime. Lee i-a întîmpinat călare pe calul său, Traveller, cu o singură explicație, pe care ei nu voiau s-o accepte: „Numai eu sînt de vină". Longstreet, în memoriile scrise mult timp după aceea, a lăsat o frază care este cea mai bună apărare a lui: „În timp ce călăream înapoi spre linia bateriilor, aşteptînd un contraatac imediat, un obuz a arat cîmpul din jurul calului meu, şi în clipa aceea mi-a ieşit din gît un strigăt involuntar: să mă scoată cineva de pe scena unei responsabilități atît de cumplite".

Dar nu a mai fost nici un contraatac. Bătălia de la Gettysburg se apropia de sfîrşit. Douăzeci şi trei de mii de federali şi peste douăzeci de mii de confederați au pierit de sabie sau glonț. Ca şi după Antietam, Lee şi-a întîmpinat a doua zi duşmanul şi s-a oferit să lupte din nou. Dar nimeni nu ştia mai bine ca el cît de decisivă era această luptă. Cu toate resursele sale personale, şi-a adunat laolaltă armata. Un şir uriaş de căruțe fără arcuri îi zguduiau şi îi chinuiau pe răniți pe un drum desfundat de peste şaisprezece mile. „Du-mă înapoi în bătrîna Virginia!" „Pentru numele lui Dumnezeu, ia-mi viața." În noaptea de 4, Lee şi-a început retragerea. Meade l-a lăsat să plece. Energia de care ar fi avut nevoie pentru urmărire fusese consumată în luptă. Potomacul era înroşit de sînge. Podul de pontoane al lui Lee fusese parțial distrus de un raid de la Frederick City. Timp de o săptămînă, confederații au stat la pîndă în spatele tranşeelor, cu spatele spre rîul nemilos. Longstreet ar fi vrut să dea un atac scurt. Dar Lee a evaluat

situația. Meade nu a apărut decît în ziua de 12, iar atacul lui era plănuit pentru 14. Spre dimineață, Lee, după un marş epuizant de noapte, se afla în siguranță de cealaltă parte a rîului. Îşi ducea cu el răniții şi prizonierii. Pierduse numai două tunuri... şi războiul.

Guvernul de la Washington era foarte nemulțumit de inactivitatea lui Meade. Şi nu fără motiv. Napoleon ar fi putut proceda ca Lee în privința atacului final, dar în nici un caz nu s-ar fi dovedit atît de neputincios ca Meade şi ar fi continuat urmărirea. Lincoln l-a avansat pe Meade numai la rangul de general-maior pentru bunele lui servicii de la Gettysburg. Lee s-a întors prin valea Shenandoah la vechea tabără de dincolo de Rappahannock şi Rapidan. Sudul îşi încheiase misiunea.

Pînă la un anumit punct, campania de la Gettysburg a fost condusă admirabil de Lee, care şi-a atins cîteva dintre obiectivele sale; dar înfrîngerea cu care s-a încheiat a contrabalansat toate cuceririle anterioare. Pierderea ireparabilă a douăzeci şi opt de mii de oameni dintr-o armată de şaptezeci şi cinci de mii făcea inutilă orice altă încercare de a cîştiga independența Sudului printr-o victorie pe teritoriul Nordului. Lee fusese convins că armata lui este invincibilă şi după Chancellorsville începuse să privească armata de la Potomac aproape cu dispreț. Nu mai făcea distincția între trupe proaste şi trupe bune conduse necorespunzător. La Rappahannock, comandantul a fost învins, şi nu armata. Poate că dacă lui Hooker i s-ar fi permis să rămînă la comandă, Lee l-ar fi învins a doua oară. Norocul care îl favorizase la Chancellorsville se întorsese acum împotriva lui. Absența îndelungată a lui Stuart l-a împiedicat să observe mişcările inamicului în momentul cel mai critic al campaniei şi atunci a făcut greşeala capitală de a se deplasa spre partea estică a munților. Geniul militar al lui Lee nu era strălucitor. El a fost luat prin surprindere de tăcerea lui Stuart, şi-a pierdut echilibrul, şi subordonații lui şi-au dat seama de starea lui sufletească. Cel mai rău era că nu îl avea pe Jackson alături de el. Spiritul recalcitrant al lui Longstreet anulase orice şansă de victorie la Gettysburg. Sudul îl învinuia cel mai mult pe Longstreet.

În 1863 nu a mai avut loc nici un fel de luptă în est şi armatele au fost lăsate să stea faţă în faţă pe perioada iernii de-a lungul rîului Rapidan.

Să ne întoarcem acum în vest, unde se dăduseră lupte grele şi muriseră mulţi oameni. Dar întrucît o victorie decisivă a armatei lui Lee le-ar fi dat posibilitatea să mărşăluiască oriunde ar fi dorit şi să oblige New York-ul şi toate oraşele mari de pe coasta Atlanticului să plătească o răscumpărare sau să se predea, acest al doilea teatru de război, foarte spaţios de altfel, trebuie şi el pus în lumină. Este adevărat că ultimul impuls care a dus la scindarea şi distrugerea Sudului a venit din vest. Dar în anii 1862–1863 importanţa lui a constat în special în faptul că Grant a ajuns în funcţia de comandant suprem al forţelor armate unificate ale Nordului. Obiectivul era Mississippi. În aprilie 1862, amiralul Farragut, un sudist care aderase la Uniune, a devenit o personalitate proeminentă în fruntea marinei federale. În aprilie, cu o flotă alcătuită din diverse vase, parţial blindate, trecuse pe lîngă forturile care păzeau în apropiere de New Orleans, cel mai mare oraş şi capitala comercială a Confederaţiei, care avea să cadă în ziua următoare. Atunci el continuase să urce pe fluviu şi ajunsese la Vicksburg în ziua de 18 mai. Întrucît nu găsise trupe federale care să-l sprijine, s-a retras şi a revenit cu bateriile la 25 iunie, cînd a făcut joncţiunea cu flotila federală la Memphis. La sfîrşitul anului 1862 era unanim cunoscut faptul că bateriile Confederaţiei nu puteau să oprească înaintarea vaselor Uniunii. Cît despre torpile, un cuvînt nou, despre care se vorbea foarte mult, Farragut avea să spună: „La naiba cu torpilele!“, şi lumea i-a dat dreptate. Aşadar, flotilele Uniunii puteau să se deplaseze în susul şi în josul marelui fluviu, pe tot parcursul lui, plătind o anumită taxă. Aceasta reprezenta un ajutor substanţial pentru armata federală de pe ambele maluri. Aici, în valea fluviului Mississippi s-ar putea spune că s-a dus un al doilea război separat. Statele vestice din Confederaţie îi cereau o mai mare autonomie lui Jefferson Davis şi guvernului de la Richmond, dar în acelaşi timp îi solicitau şi ajutorul. Washingtonul a avut faţă de teatrul de război din vest cam aceeaşi atitudine ca Aliaţii şi Puterile Centrale faţă de frontul de est în

timpul primului război mondial. Era un element secundar, totuşi indispensabil. Nu reprezenta drumul spre victorie, dar dacă nu era parcurs, victoria avea să fie mult întîrziată.

După eşecul expediţiei de pe fluviu din decembrie 1862, Grant şi-a regrupat forţele pe malul drept al fluviului Mississippi. Vicksburg era în continuare primul lui obiectiv, dar inundaţiile din bazinul Yazoo împiedicau desfăşurarea oricăror altor operaţiuni în afara celor fluviale. După ce îl păcălise prin numeroase vicleşuguri pe generalul confederat Pemberton, care apăra Vicksburg cu o armată de cîmp, Grant a transportat cu succes patruzeci şi cinci de mii de oameni peste Mississippi mai jos de bateriile de la Grand Gulf, aflate la treizeci şi şase de mile în aval de Vicksburg. A luat prin surprindere şi a împins înapoi trupele lui Pemberton, iar la 3 mai s-a instalat la Grand Gulf, într-o poziţie sigură, pe deal, cu flancul stîng protejat de Black River, un rîu lat, de unde putea menţine legătura cu flotilele federale. Aici i s-a alăturat patru zile mai tîrziu corpul al treilea de armată sub comanda lui Sherman. În acel moment a început să se deplaseze cu grijă spre Vicksburg şi spre calea ferată care îl lega de oraşul Jackson. Generalul Joseph E. Johnston, numit prea tîrziu de preşedintele Davis, a fost trimis în mare grabă la faţa locului, deşi era bolnav. Preocupat în primul rînd să scoată de acolo armata lui Pemberton, i-a ordonat generalului să pornească în marş şi să facă joncţiunea cu el înainte ca Grant să-şi interpună cele trei corpuri de armată între ei. Pemberton a decis să nu respecte acest ordin. S-a gîndit că, dacă se va deplasa peste liniile de comunicare ale lui Grant cu Grand Gulf, îi va obliga pe federali să se retragă. Nu numai că a nesocotit un ordin, dar a făcut şi un calcul greşit, căci Grant, la fel ca şi McClellan, în 1862, la Richmond, stăpînea fluviile, aşa că nu depindea de nici o bază în mod special. Renunţînd la legăturile cu Grand Gulf, l-a împins pe Johnston înapoi cu flancul său drept, apoi s-a întors către Pemberton cu forţe net superioare numeric. După o luptă importantă la Champion's Hill, în care au căzut peste şase mii de oameni, Pemberton a fost împins înapoi la Vicksburg. Cu ajutorul flotilei, generalul unionist a instalat o nouă bază la nord de oraş şi după două încercări de a-i străpunge apărarea, dintre care una l-a costat pierderea a o mie de oameni, a instituit un asediu obişnuit.

Întăririle importante pe care le primise ridicaseră efectivele armatei lui la peste şaptezeci de mii de oameni. Johnston, cu cei douăzeci şi patru de mii ai săi, nu putea face mare lucru pentru Pemberton. Vicksburgul înfometat a fost nevoit să se predea. Garnizoana confederată şi armata sa de cîmp cu un efectiv de peste treizeci de mii de oameni au capitulat la 4 iulie, exact în momentul înfrîngerii suferite de Lee la Gettysburg. Cinci zile mai tîrziu, Port Hudson, în Louisiana, înfrînt tot de foame, s-a predat cu cei şapte mii de oameni în faţa generalului Banks şi în sfîrşit tot cursul fluviului Mississippi era în mîinile federalilor. „Părintele Apelor", spunea Lincoln, „se întoarce împăcat în mare." Sudiştii suferiseră lovituri copleşitoare.

Furia războiului s-a declanşat apoi în vest. Pînă în momentul în care căderea Vicksburgului a devenit sigură, competentul Rosecrans, cu aproximativ şaizeci de mii de oameni formînd armata Uniunii din Cumberland, s-a mulţumit să-l privească pe Bragg de la înălţimea succesului său de la Murfreesboro; acesta stătea de-a curmezişul căii ferate între el şi Chattanooga. Oraşul şi centrul de cale ferată, protejate de fluviul adînc Tennessee la nord şi de vîrfurile înalte ale Aleganilor la sud, reprezentau un element-cheie nu numai pentru stăpînirea văii Mississippi, ci şi pentru invadarea prosperei şi puternicei Georgia, pînă atunci rămasă neatinsă. Perioada de aşteptare a fost marcată de raidurile brutale ale cavaleriei Confederaţiei avînd ca scop distrugerea căii ferate din spatele armatei Uniunii şi de contraatacuri federale împotriva uzinelor metalurgice importante din partea de sud a statului Tennessee. Aici, confederaţii erau în avantaj. Dar cînd Rosecrans, la sfîrşitul lui iunie, a avansat de-a lungul căii ferate spre Chattanooga, şi Burnside, sosit cu o altă armată de patruzeci de mii de oameni la o sută de mile spre est, a atacat Knoxville, s-a declanşat o operaţiune amplă şi cu consecinţe importante. Burnside a capturat Knoxville, privînd Confederaţia de una din liniile sale ferate majore. Rosecrans l-a scos pe Bragg din dispozitivul său de apărare, îndepărtîndu-l de calea ferată Nashville-Chattanooga, iar în 4 septembrie a ocupat Chattanooga fără luptă.

Pînă în acest moment, Rosecrans şi-a dovedit măiestria strategică. Acum însă a făcut marea greşeală de a presupune că

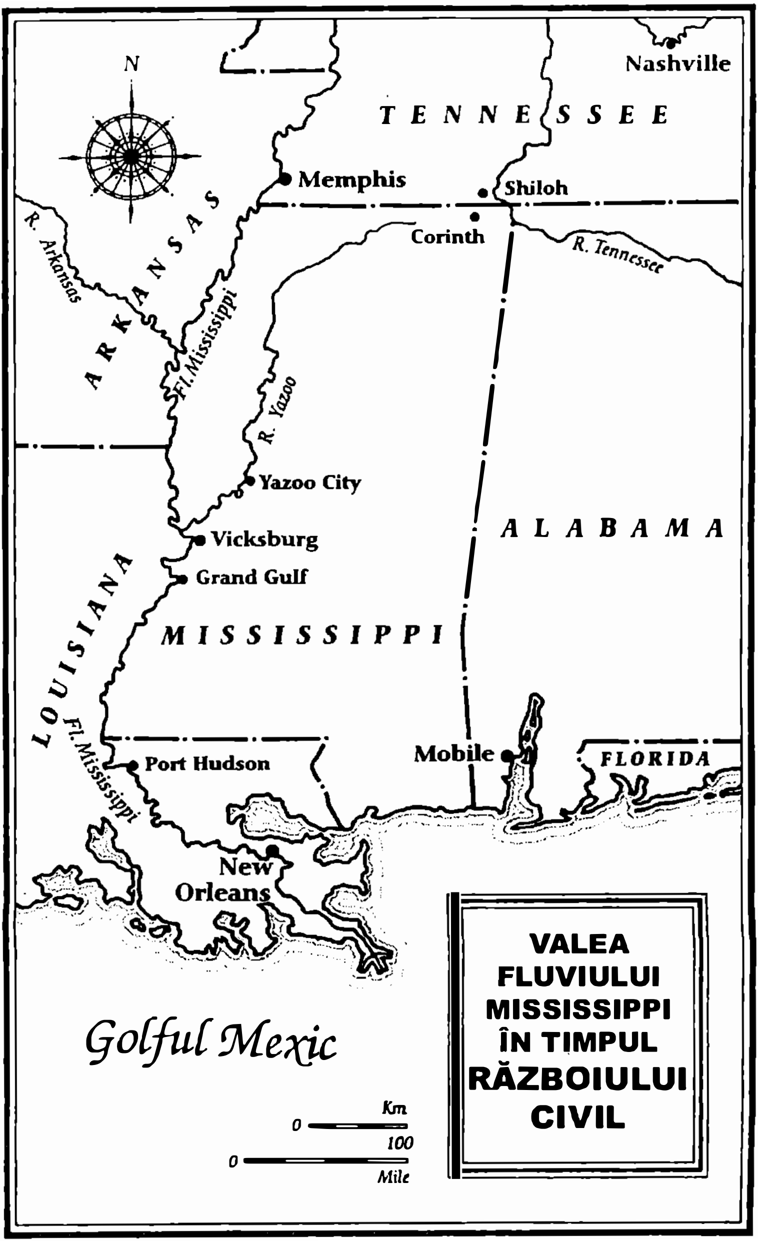
N
TENNESSEE
Nashville
Memphis
Shiloh
Corinth
R. Tennessee
ARKANSAS
R. Arkansas
Fl. Mississippi
R. Yazoo
Yazoo City
Vicksburg
Grand Gulf
ALABAMA
MISSISSIPPI
LOUISIANA
Fl. Mississippi
Port Hudson
Mobile
FLORIDA
New Orleans
Golful Mexic
Km
0
100
0
Mile
VALEA FLUVIULUI MISSISSIPPI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI CIVIL

armata hotărîtă şi agilă de pe frontul lui era intimidată. Bragg, unul dintre cei mai slabi generali, detestat de locotenenții săi şi care lua aproape întotdeauna decizii greşite, era totuşi un luptător de elită. La sud de Chattanooga, piscurile munților se întindeau ca degetele unei mîini. Bragg stătea liniştit la Lafayette cu o armată acum întărită, ce număra şaizeci de mii de oameni. La 12 septembrie, Rosecrans şi-a dat seama de faptul neliniştitor că cele trei corpuri de armată ale sale erau împrăştiate pe un front de şaizeci de mile, şi Bragg stătea în mijlocul lor, cu o armată de trei ori mai puternică decît fiecare din ele. Bragg, suprasolicitat şi lipsit de sprijinul celor din jur, a ratat această ocazie, pe care Lee sau Jackson ar fi transformat-o într-un moment decisiv pentru întregul Vest. Rosecrans s-a regrupat şi şi-a concentrat forțele către Chattanooga; dar era prea tîrziu ca să scape de o bătălie în cîmp deschis şi în condiții dezavantajoase pentru el.

În ziua de 18 septembrie, la Chickamauga, dincolo de frontiera Georgiei, Bragg s-a năpustit asupra inamicului. Longstreet, din Virginia, cu două divizii de artilerie, îl ajunsese din urmă, împreună cu întăririle de artilerie grea, astfel că a avut norocul rar pentru un general al Confederației de a deține superioritatea numerică. Şaptezeci de mii de confederați au atacat cincizeci şi cinci de mii de federali. Lupta a durat două zile şi a fost dusă cu multă vitejie de ambele părți. Bragg a încercat insistent să-i întoarcă pe federali spre stînga şi să-i taie lui Rosecrans legătura cu Chattanooga, dar cînd această parte a armatei Uniunii, comandată de generalul George H. Thomas, şi-a asigurat sprijinul trupelor din centru şi din dreapta, Longstreet, cu douăzeci de mii de veterani din Virginia, a luat cu asalt părțile descoperite ale frontului Uniunii şi a alungat de pe cîmpul de luptă armata lui Rosecrans, inclusiv pe acesta şi comandanții lui de corp de armată, cu excepția lui Thomas. Longstreet l-a implorat pe Bragg să-şi concentreze toate forțele în vederea unei lovituri din stînga; dar comandantul şef nu voia să renunțe la prima sa idee. A continuat să-l atace pe Thomas, care îşi ridicase peste noapte în pădure construcții de apărare din buşteni şi şine de cale ferată. Noaptea s-a lăsat peste o scenă de măcel depăşită numai de lupta de la Gettysburg. Tho-

mas, „stînca de la Chickamauga", a ieşit din formaţie împreună cu oamenii săi şi s-a alăturat restului armatei federale la Chattanooga.

Şaisprezece mii de federali şi peste douăzeci de mii de confederaţi au căzut în luptă, au fost răniţi sau daţi dispăruţi. Confederaţii, care capturaseră patruzeci de tunuri şi anihilaseră pe moment puterea inamicului, cîştigaseră o victorie. Ar fi putut să fie Ramillies, sau Waterloo, sau chiar Tannenberg. A fost Malplaquet.

Acum, Bragg bloca şi aproape că înconjurase armata lui Rosecrans şi armata din Cumberland la Chattanooga. Stăpînea cele două înălţimi, Look-out Mountain şi Missionary Ridge. O bucată de vreme a împiedicat orice aprovizionare pe cursul fluviului Tennessee. La începutul lui octombrie se părea că armata din Cumberland se va preda din cauza înfometării. Între timp, poziţia lui Burnside la Knoxville, împotriva căruia fusese trimis Longstreet, părea la fel de catastrofală.

Guvernul de la Washington îşi punea acum mari speranţe în generalul Ulysses Grant. Greşelile şi slăbiciunile lui erau vizibile; dar la fel şi curajul lui. De partea Uniunii, derutat, înfuriat, dezamăgit, sătul de sînge, Grant începea să-şi impună statura uriaşă prin ceaţa înroşită. Victoria îl însoţise şi la Fort Donelson, şi la Vicksburg. Aici, foarte multe trupe rebele se predaseră – trupe, tunuri, teritorii. Cine altcineva se mai putea mîndri cu asemenea rezultate? La 16 octombrie, Grant a primit comanda departamentelor din Ohio, Cumberland şi Tennessee, împreună cu locotenentul său, Sherman, care conducea armata de pe Tennessee.

Rosecrans a fost destituit. Pierduse o mare bătălie şi în administraţia Washington nici un general nu supravieţuia înfrîngerii. Însă jucase un rol important în vest, iar dosarul lui militar era impecabil. Cu mult înainte de Chickamauga pierduse simpatia lui Halleck. Acest personaj jalnic, care se pregătea să intre în politica sumbră a acelor zile şi care se străduia să le spună militarilor ce doresc politicienii, iar acestora le explica pe înţelesul lor care erau nevoile armatei, şi-a dat arama pe faţă în februarie 1863, cînd le-a scris lui Grant şi Rosecrans că postul vacant de general maior va fi oferit celui care va obţine primul un

succes notabil. Grant a lăsat fără răspuns această scrisoare. Rosecrans, revoltat, a răspuns că „un patriot şi un om de onoare nu are nevoie de nici un fel de stimulente suplimentare ca să-şi facă datoria.“ Aşa că atunci cînd s-a împiedicat, a căzut pe un teren pietros.

Printr-o serie de manevre complicate, Grant a eliberat rîul Tennessee, a luat cu asalt Missionary Ridge şi Look-out Mountain şi l-a împins pe Bragg cu armata confederată afară din Chattanooga. În acelaşi timp l-a eliberat pe Burnside din Knoxville. Frontierele Confederaţiei s-au mutat spre sud, formînd o buclă lungă. Vicksburg o tăiase în două de-a lungul cursului fluviului Mississippi. Chattanooga tăia din nou jumătatea estică de-a lungul Munţilor Alegani. În decembrie 1863, confederaţii au fost împinşi înapoi în Georgia, şi astfel Uniunea a recîştigat întreaga vale a fluviului Mississippi. Toate aceste evenimente convulsive ar fi putut lua altă turnură dacă preşedintele Davis l-ar fi numit pe Lee comandant suprem al armatei confederate după Chancellorsville sau, chiar şi mai bine, în 1862, şi dacă şi-ar fi pus calităţile sale remarcabile şi autoritatea cu care fusese învestit în slujba ideii de a aduna în spatele generalului energiile loiale, sălbatice, dar deosebit de puternice ale Sudului.

La sfîrşitul lui 1863, toate iluziile se destrămaseră. Sudul ştia că pierduse războiul şi că va fi cucerit şi oprimat. Dar aceasta nu a însemnat nimic pentru rezistenţa confederaţilor. În nord, unde succesul era sigur, oamenii îşi puteau permite să se angajeze în dispute pline de amărăciune. De partea celor învinşi, pierderea speranţei le lăsa numai alternativa de a decide dacă să moară sau nu cu arma în mînă. Mai bine să fie distrusă complet o întreagă generaţie şi să fie devastat teritoriul ei imens, mai bine să fie arsă fiecare fermă şi fiecare oraş bombardat, decît ca istoria să-şi amintească ce au cedat. Orice om poate fi învins de o forţă superioară, iar moartea, indiferent sub ce formă vine, este acelaşi sfîrşit care-i aşteaptă pe toţi. La o analiză a consecinţelor militare ale anului 1863 pare greu de crezut că suferinţele războiului au fost prelungite pe tot parcursul anului 1864 şi o mare parte din 1865. „Omorîţi-ne, dacă puteţi“, strigau sudiştii, „distrugeţi tot ce avem!“ „Cum vreţi“, răspundeau neclintiţi majoritatea nordiştilor.

CAPITOLUL 19

Victoria Uniunii

După înfrîngerea Confederației, ultima fază a războiului a marcat o perioadă de cucerire și subjugare. Pe parcursul iernii în care avuseseră loc bătăliile de la Chancellorsville, Gettysburg, Vicksburg, Chattanooga, Chickamauga s-a făcut o pauză. Nordul își aduna forțele copleșitoare pentru o sarcină sumbră. Conducerea războiului de către președintele Davis era pusă tot mai frecvent sub semnul întrebării de sudiști. El își asumase nu numai sarcina enormă de a ține laolaltă Confederația și de a conduce viața ei politică și economică, dar exercitase și un control riguros asupra operațiilor militare. A urmărit cu încăpățînare o politică și o strategie defensive care depindeau în exclusivitate de o victorie decisivă pe cîmpul de luptă. Aceasta a dus în mod logic la distrugere. Lee și Longstreet au fost solictați să prezinte un nou plan general în 1864. Au propus ca Beauregard, cu douăzeci de mii de oameni retrași de la forturile din Carolina de Sud, să facă joncțiunea cu armata lui Longstreet la East Tennessee și, invadînd Kentucky, să atace calea ferată Louisville, singura linie de aprovizionare a armatei federale principale, care trebuia să avanseze spre sud de la Chattanooga împotriva lui Joseph E. Johnston. După aceea, Johnston și toate forțele confederate din vest urmau să se unească și să pornească în marș spre nord, către Ohio. Aceasta, spuneau ei, va distruge toate combinațiile federale din vest. Cît despre est, aici urmau să-și asume răspunderea Lee și armata din Virginia de Nord. Cînd această schemă măreață a fost prezentată în fața lui Davis și a Consiliului de război, Bragg, tocmai el dintre toți, a propus un plan alternativ, și în final nu s-a mai adoptat nici un fel de plan. Johnston trebuia să lupte cum putea mai bine în vest, iar Lee va continua să apere Richmondul.

În ziua de 9 martie, preşedintele Lincoln l-a numit pe Ulysses Grant la comanda tuturor armatelor Statelor Unite, ridicîndu-l la rangul de general-locotenent. Cel puţin de partea nordiştilor exista o unitate de comandă şi un general capabil s-o exercite. Planul lui Grant era brutal şi simplu. A fost exprimat într-un singur cuvînt: „Uzură". În luptele intense, soldate cu pierderi de vieţi, numărul oamenilor va fi precumpănitor. Lui Meade, care deţinuse comanda armatei de pe Potomac, i-a ordonat: „Te ţii după urma lui Lee". Lui Sherman, prietenul şi camaradul lui de arme, care crescuse împreună cu el, i-a încredinţat comanda din vest cu instrucţiuni similare, dar cu adăugirea: „Să te deplasezi împotriva armatei lui Johnston, să faci o breşă şi să pătrunzi adînc în interiorul ţării, provocînd cît mai multe daune resurselor lor de război". Dacă Johnston sau Lee încercau să facă joncţiunea cu alţii prin liniile interioare, nu trebuia precupeţit nici un efort pentru a-i urmări.

Grant a mai ordonat şi efectuarea a trei operaţiuni secundare: un atac sprijinit de marina militară împotriva lui Mobile, în Golful Mexic; presiuni exercitate de fortăreaţa Monroe asupra Richmondului; şi devastarea văii Shenandoah, grînarul Sudului, şi a drumului foarte aglomerat către Maryland şi Washington. Dintre aceste diversiuni, primele două au eşuat, iar planul Shenandoah a reuşit într-un tîrziu, spre sfîrşitul anului, cînd două corpuri de armată şi trei divizii de cavalerie au fost trimise să-l aplice sub conducerea generalului Philip H. Sheridan.

În pragul primăverii, Grant, după ce a pus în mişcare armata Uniunii, s-a întîlnit cu Lee pe vechiul cîmp de luptă de la Rappahannock şi Rapidan, unde se mai vedeau urmele de la Chancellorsville, şi amintirea lui Jackson „Zid de piatră" încă mai dăinuia. A ocupat cîmpul de luptă la începutul lui mai cu o sută douăzeci de mii de oameni, în vreme ce Lee avea doar şaizeci de mii. A traversat Rapidanul prin vadurile pe care le folosise cu un an în urmă Hooker, „Joe Luptătorul". Acolo, în ţinutul sălbatic din Wilderness, s-a dus o bătălie crîncenă, demnă de acel loc înfricoşător. În zilele de 5 şi 6 mai, Grant a fost respins, pierderile sale cifrîndu-se la optsprezece mii de oameni, faţă de cele aproximativ zece mii ale lui Lee, înregistrate mai ales cu prilejul unui contraatac vehement. Grant a trecut apoi în

stînga lui şi, într-o serie de lupte confuze, disputate între 8 – 19 mai, a încercat să taie legătura confederaților cu linia lor de retragere spre Richmond. Aceasta s-a numit lupta de la Tribunalul Spotsylvania, în care armatele federale au suferit o altă pierdere de peste optsprezece mii de oameni, dublu față de adversarii lor. Impeturbabil în fața acestui măcel, Grant a repetat mişcarea spre stînga şi a prelungit luptele grele în regiunile de la sud de pîrîul Anna şi după aceea pe rîul Pamunkey. În pofida actelor de bravură ale oamenilor săi, Grant nu a reuşit să întoarcă flancul drept al lui Lee, iar acesta împreună cu soldații lui devotați nu au izbutit să-şi surclaseze adversarul a cărui superioritate numerică era de doi la unu. Au provocat însă răniri şi morți proporțional cu numărul lor. În conformitate cu concepția despre război a lui Grant, acest proces, deşi costisitor, trebuia continuat pînă în momentul în care se vor obține rezultatele scontate. „Îmi propun să-i alung de pe această linie", îi scria el lui Halleck la Washington, „chiar dacă operațiunea o să dureze toată vara." Dar au prevalat alți factori, mai puțin aritmetici.

La Cold Harbour, în locul unde se derulaseră în 1862 cele „Şapte Zile", comandantul şef al federalilor şi-a trimis armata prin pădurea devastată de pe dealuri împotriva liniilor confederate, formate din luptători în zdrențe, pe jumătate morți de foame, dar plini de entuziasm. Aceasta este bătălia la care se referise Lee în discuția cu directorul general al poştelor Confederației, care venise călare să asiste la luptă şi întrebase: „Dacă vă străpunge liniile, ce rezerve aveți?" „Nici un regiment," a răspuns Lee, „şi în situația asta m-am aflat întotdeauna de la începutul luptelor. Dacă îmi scurtez liniile ca să-mi asigur o rezervă, mă înconjură; dacă îmi slăbesc liniile ca să-mi asigur o rezervă, îmi străpung linia." Dar evenimentele din acea zi au pus capăt tacticii de măcelărire a lui Grant. După ce şapte mii de soldați viteji îmbrăcați în uniforme albastre au murit în decurs de aproximativ o oră, trupele au refuzat să reia atacul. De la un înalt comandant se aşteaptă ceva mai mult decît hotărîrea fermă de a-şi trimite oamenii la moarte. Morții şi răniții Uniunii tăceau între linii; cei dintîi au început curînd să duhnească în soarele arzător, în vreme ce oamenii rămaşi în viață strigau după apă. Dar Grant nu beneficia de un armistițiu pentru înmormîntări şi strîngerea răniților.

Abia în a treia zi după luptă, ca urmare a unei scrisori din partea lui Lee în care acesta se declara dispus să acorde acest armistițiu dacă i se solicita, s-a formulat cererea oficială și, timp de cîteva ore, focul a încetat. În perioada războaielor mondiale prin care am trecut nu s-a manifestat niciodată o asemenea indulgență și un număr mult mai mare decît cel al victimelor războiului civil american au murit într-o agonie lungă în „țara nimănui", acolo unde căzuseră. Dar în acea epocă relativ civilizată și rafinată din istoria Americii, Cold Harbour a fost considerată o oroare aproape imposibil de exprimat în cuvinte.

Pierderile provocate lui Grant în treizeci de zile de către armata Virginiei de Nord erau egale cu efectivele acesteia din urmă. Grant se vedea nevoit să recurgă la o stratagemă. A făcut exact ceea ce ar fi făcut McClellan pe același teren cu doi ani în urmă. Printr-un marș abil și îndrăzneț pe care Lee nu avea forța necesară ca să-l întrerupă, și-a deplasat întreaga armată traversînd peninsula și din nou, folosind puterea maritimă, a trecut rîul James și și-a instalat o nouă tabără pe malul de sud. Și-a propus să atace Richmond „pe ușa din spate", așa cum dorise să facă McClellan. Respins la Petersburg, a început asediul cu o armată acum împrospătată, ajungînd la un efectiv de o sută patruzeci de mii de oameni în liniile de tranșee care apărau această poziție întărită și liniile de la est de Richmond. Nici de astă dată nu a reușit să ocolească flancul drept al lui Lee prin manevrele de la sud de rîul James și la sfîrșitul lui iunie s-a resemnat să poarte războiul cu spada, minele și tunurile. Era o stagnare care s-a perpetuat pînă în aprilie 1865. Asemenea prestații, deși în ultimă instanță și-au atins scopul, trebuie să fie situate la antipodul calității de bun general. Cu toate acestea, au reprezentat o formă de război ucigător.

Între timp, în vest, Sherman, care deținea o superioritate numerică de aproape doi la unu, începuse, în mai, să lupte ca să-și facă drum spre sud, de-a lungul căii ferate Chattanooga – Atlanta, pătrunzînd adînc în Georgia. În fața lui se afla Joseph E. Johnston, cu trei corpuri de armată puternice. A urmat un remarcabil duel între niște adversari talentați. Sherman evita atacurile frontale și prin manevrele executate pe flancuri a reușit

să-l scoată pe Johnston din pozițiile întărite. Luptele înverşunate se duceau continuu în primele linii şi într-unul din angajamentele minore comandantul unuia dintre corpurile de armată ale lui Johnston, generalul Leonidas Polk, a fost ucis de o salvă de tun. Sherman a lansat atacul abia la Muntele Kenesaw. A fost respins suferind pierderi de două sute cincizeci de oameni. Însă din cauza înaintării lui implacabile, ca şi a tendinței lui Johnston de a evita o luptă deschisă, Jefferson Davis şi-a pierdut încrederea în comandantul său. În momentul în care se hotărîse să se oprească la Peach Tree Creek, acesta a fost înlocuit de John B. Hood. Armata Confederației, exasperată din cauza deselor retrageri, a salutat schimbarea; dar militarii sînt de părere că demiterea lui Johnston a fost una dintre cele mai grave greşeli pe care le-a comis preşedintele Davis în timpul mandatului său. Hood s-a simțit obligat să atace, iar la Peach Tree Creek, Decatur şi East Point a făcut dovada pasiunii sale pentru ofensivă. Confederații, apărîndu-şi propriul pămînt, s-au aruncat împotriva invadatorului şi au suferit pierderi ireparabile. Numai la Decatur au pierit zece mii de oameni, în vreme ce inamicul n-a suferit nici măcar o treime din aceste pierderi. După East Point, unde au căzut cinci mii de confederați, atît armata din vest , cît şi guvernul de la Richmond s-au văzut obligați să-i dea dreptate lui Johnston. Hood a primit instrucțiuni să revină în defensivă şi, după cîteva săptămîni de asediu, a fost scos din Atlanta. În cele patru luni de luptă, Sherman dusese steagul Uniunii cu o sută cincizeci de mile mai adînc în teritoriul Confederației, suferind pierderi de treizeci şi doi de mii de oameni. Din rîndurile Confederației pieriseră peste treizeci şi cinci de mii. Astfel, Sherman se putea mîndri cu o realizare serioasă.

Această victorie a pregătit-o pe următoarea. Cel mai important conflict din anul 1864 l-a reprezentat lupta cu voturile. Este uimitor faptul că, în toiul acestui război civil nemilos, alegerile s-au ținut cu toată rigurozitatea. Primul mandat al lui Lincoln se apropia de sfîrşit, iar obținerea celui de-al doilea trebuia să fie supusă votului poporului din acele părți ale Uniunii Americane care se aflau sub controlul lui. Nimic nu demonstrează mai bine forța instituției pe care o apăra decît acest episod incongruent. Generalul McClellan, la serviciile căruia

recursese o scurtă perioadă de timp, era candidatul democrat. Platforma acestuia, expusă în august la Chicago, prevedea ca „după patru ani de eşec în încercarea de a restaura Uniunea prin experimentul războiului... să se facă eforturi imediate pentru încetarea ostilităților... iar pacea trebuie să fie reinstaurată pe baza Uniunii Federale de state". Această propunere era cunoscută sub numele de Platforma păcii. Republicanii au etichetat-o drept neloială. De fapt, reprezenta doar părerea unei părți a democraților. Cel mai rău lucru care se putea spune despre ea se referea la absurditatea unui asemenea punct de vedere. Toată lumea ştia că Sudul nu va consimți niciodată la restaurarea Uniunii Federale atîta timp cît mai avea putere. În propriul cabinet al lui Lincoln, Salmon P. Chase, secretar la Trezorerie, om cu calități incontestabile, a devenit rivalul lui nominalizat de republicani. Aceasta a fost una din numeroasele mişcări făcute de republicanii nemulțumiți pentru a-l înlocui pe liderul lor cu un presupus preşedinte mai puternic. Atunci cînd îl priveau pe Lincoln, duşmanii săi politici nu-şi dădeau seama de vigoarea lui. Se purta un război pe viață şi pe moarte în condiții extrem de dificile. Măcelurile îngrozitoare pe care le provocase Grant în rîndurile armatei de pe Potomac şi prelungirea statu-quo-ului în fața Richmondului făcuseră o impresie deplorabilă asupra Nordului. Dar capturarea Atlantei şi atacul amiralului Farragut asupra portului Mobile, ultimul port deschis al Confederației, insuflau un optimism pe care oamenii politici ştiu cum să-l folosească. În noiembrie 1864 au votat patru milioane de cetățeni, şi Lincoln a fost ales cu o majoritate de numai patru sute de mii. Într-adevăr, era o marjă de sprijin foarte slabă din partea maselor pentru politica de coerciție necruțătoare împotriva statelor din Sud pentru a le sili să revină în Uniune. Dar aceasta nu însemna că toți democrații doreau pacea cu orice preț. Atunci cînd acceptase nominalizarea, McClellan afirmase foarte clar că Sudul trebuie să se arate dispus să revină în Uniune înainte de negocierea unui armistițiu. Dar autorii Constituției americane, care se baza acum pe cel mai amplu sufragiu, concepuseră maşinăria în aşa fel, încît alegerea preşedintelui trebuia să se facă prin vot indirect. Iar în colegiul electoral, Lincoln, care conducea în toate statele în afară de New Jersey, Delaware şi Kentucky, dispunea de două sute doisprezece electori față de numai douăzeci şi unu ai celuilalt candidat.

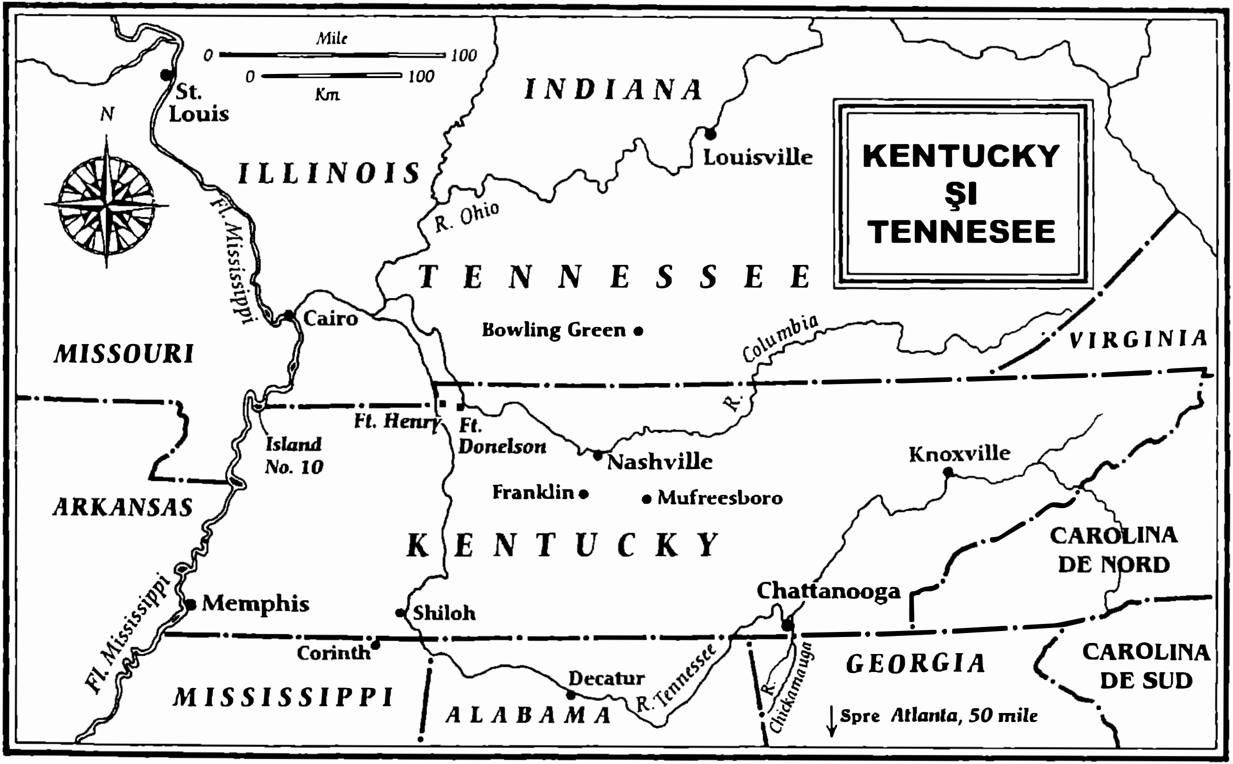
KENTUCKY
ŞI
TENNESEE
Mile
0
100
0
100
Km
N
St.
Louis
ILLINOIS
INDIANA
Louisville
R. Ohio
Fl. Mississippi
TENNESSEE
Cairo
Bowling Green
Columbia
R.
VIRGINIA
MISSOURI
Ft. Henry
Ft.
Donelson
Island
No. 10
Nashville
Knoxville
Franklin
Mufreesboro
ARKANSAS
KENTUCKY
CAROLINA
DE NORD
Chattanooga
Memphis
Shiloh
Fl. Mississippi
Corinth
GEORGIA
CAROLINA
DE SUD
Decatur
R. Tennessee
R.
Chickamauga
MISSISSIPPI
ALABAMA
Spre Atlanta, 50 mile

Pentru a neutraliza sau deruta votul pacifiştilor, Lincoln a încurajat tratativele neoficiale de pace cu Sudul. Horace Greeley de la *New York Tribune* a fost reprezentantul preşedintelui. S-a întîlnit cu emisarii Sudului în Canada, la Cascada Niagara. Greeley a descoperit curînd că nu aveau autoritatea de a negocia o pace. Mişcarea ar fi eşuat în orice caz, deoarece printre condiţiile impuse de Lincoln se număra şi abolirea sclaviei pe lîngă reunificare. A venit aşadar cea de-a patra iarnă a acestei neobosite lupte morale şi fizice între comunităţi care acum se respectau şi între armate care se admirau de multă vreme una pe alta.

Deşi Atlanta căzuse, armata lui Hood cu un efectiv de patruzeci şi patru de mii de oameni necăjiţi era încă activă pe cîmpul de luptă şi gata să atace liniile de comunicaţie ale lui Sherman. Alături de el se afla şi cavaleria, zece mii de oameni sub comanda lui Nathan B. Forrest, un personaj nou care strălucea la apusul Confederaţiei. Forrest abia dacă ştia să scrie şi să citească, dar poseda calităţi militare excepţionale. Toate aceste forţe se grupau în principal în jurul şi în spatele lui Sherman. La 12 noiembrie, acest general, după ce convinsese Cabinetul de la Washington, pe drept cuvînt îngrijorat, şi-a abandonat liniile de comunicaţie şi a început marşul sumbru prin Georgia către coastele Atlanticului. În momentul în care blocada Nordului a sistat practic exportul de bumbac din Confederaţie, femeile, împreună cu sclavii care le ascultau şi le respectau, au semănat pămînturile cu grîu. Georgia era plină de alimente în acea iarnă posomorîtă. Sherman a mărşăluit pe un front larg, distrugînd în calea sa fermele, satele, oraşele, căile ferate, lucrările publice, tot ce-i cădea sub mînă. A lăsat în urma sa o dîră neagră şi o ură care îi însoţeşte amintirea pînă în zilele noastre. „Războiul este un infern“, obişnuia el să spună şi l-a făcut să fie într-adevăr aşa. Dar nimeni nu trebuie să-şi închipuie că jafurile săvîrşite de el se puteau compara cu atrocităţile comise în timpul celor două războaie mondiale din secolul al XX-lea sau cu actele de barbarie din evul mediu. Investigaţiile făcute ulterior nu au scos la iveală nici un caz de asasinat sau viol. Şi totuşi, pe această parte a hărţii Statelor Unite se întinde o umbră întunecată.

Între timp Hood, cu armata confederată din vest, nu numai că a întrerupt comunicațiile lui Sherman cu Statele Unite, în aşa fel încît nu s-a mai auzit de el nimic timp de o lună, dar cu o armată de aproximativ şaizeci de mii de oameni a atacat cuceririle Nordului. A invadat Tennessee, iar Thomas, lăsat de Sherman să-l păzească, a fost nevoit să se retragă. Soldații lui, înfuriați de zvonurile legate de cele întîmplate la ei acasă, i-au alungat pe federali din Franklin, deşi au pierdut aproximativ şapte mii de oameni. Confederația părea să spargă din nou frontul spre Ohio. Dar în cele din urmă au fost înfrînți şi alungați de Thomas în lupta de la Nashville din 15 decembrie. Hood s-a întors în Sud cu armata în dezordine. Sherman, după mai multe peripeții, a ajuns la Savannah pe coasta Oceanului exact la timp pentru a-i trimite preşedintelui reales Lincoln vestea căderii oraşului drept „cadou de Crăciun".

Acum, sfîrşitul se prefigura clar. Sherman avea de gînd ca în 1865 să aplice o pedeapsă şi mai severă Carolinei de Sud decît Georgiei. Era un stat care, prin aroganța sa, abătuse toate acele nenorociri asupra poporului american. Aici erau oamenii care trăseseră asupra steagului cu Dungi şi Stele la Fort Sumter. În Cabinetul lui Lincoln se spunea că Charlestonul trebuie ras de pe fața pămîntului, iar temeliile lui presărate cu sare. În consecință, Sherman şi-a început marşul plin de vigoare. Între timp, în apropiere de Richmond, Lee nu mai era în stare să opună rezistență. Sosirea generalului Grant pe malul sudic al rîului James nu-l împiedicase să-l trimită pe generalul Early cu un detaşament puternic în valea Shenandoah. În iulie 1864, Early i-a învins pe comandanții federali în stilul lui Jackson şi din nou Washingtonul a auzit cum înaintau tunurile inamice. Dar acum Shenandoah fusese devastat de Sheridan cu o forță copleşitoare. Liniile Petersburg din fața Richmondului respinseseră multă vreme toate atacurile federale. Explozia unei mine gigantice sub lucrările de fortificație s-a soldat cu o luptă în craterul format, în care au pierit o mie de nordişti. Dar povara care apăsa pe umerii lui Lee devenea insuportabilă.

Abia la sfîrşitul lui februarie 1865, în această situație de-a

dreptul disperată, preşedintele Davis l-a numit comandant şef. În aceeaşi lună s-a mai făcut o încercare de negociere. Vicepreşedintele Confederaţiei, A. H. Stephens, a fost împuternicit să se întîlnească cu preşedintele Statelor Unite la bordul unui vas cu abur în Hampton Roads, la gura fluviului James. Cei doi lideri beligeranţi adversari care duceau tratative în mijlocul apei ofereau un spectacol straniu, care nu s-a mai repetat de atunci. Mai mult chiar, reprezentantul sudiştilor fusese prieten cu Lincoln cu cîţiva ani în urmă. Dar nici una din părţi nu avea de gînd să cedeze în problema principală. În instrucţiunile lui Jefferson Davis se vorbea despre un tratat „prin care cele două ţări ale noastre să poată trăi în pace împreună". Lincoln se arăta deosebit de generos, dar numai dacă Statele Unite vor deveni din nou o singură ţară. Previziunile lui se confirmau. Sudul nu avea să accepte de bunăvoie reintegrarea în Uniune. Iar Nordul nu părea dispus să facă vreo concesie în această privinţă.

Între timp, Lee l-a instalat din nou pe Joseph E. Johnston în fruntea armatei din vest. Nu se poate stabili nici un fel de regulă în legătură cu Înaltul Comandament al statelor şi al armatelor în vreme de război. Totul depinde de fapte şi de oameni. Dar dacă apare un general mare, guvernul civil trebuie să fie înţelept şi să-i dea imediat libertate de acţiune în sfera militară. După al doilea Manassas sau după Chancellorsville cel puţin, Lee se remarcase ca un lider incontestabil al sudiştilor. Dar asta se întîmplase în primăvara lui 1862, cu trei ani în urmă. Acum, toate contraatacurile confederaţilor fuseseră respinse. Forţele Nordului făcuseră ravagii în Confederaţia damnată şi în acel moment Grant se oprise în faţa capitalei sale încăpăţînate.

Duminică 2 aprilie, după lupta de la Five Forks şi răsturnarea situaţiei de pe frontul Petersburg, preşedintele Davis şedea în banca sa de rugăciune de la biserica din Richmond. Pe intervalul dintre bănci a venit un mesager care a spus: „Generalul Lee cere evacuarea imediată". Aşadar, guvernul Confederaţiei a plecat în pribegie spre sud. Mai rămăseseră cîteva sute de mile unde îşi puteau exercita autoritatea. Nimeni nu a disperat, nimeni nu a dezertat; totul a trebuit să fie cucerit prin luptă, om cu om şi metru cu metru. Lee elaborase un nou plan. Urma să pornească în marş rapid la sud de Richmond, să se unească cu Johnston, să

străpungă armata lui Sherman şi după aceea să se întoarcă din nou ca să-l înfrunte pe Grant şi imensa armată de pe Potomac. Dar n-ar fi fost decît un gest pentru salvarea onoarei şi, din fericire, oamenii au fost cruțați de această sfîşietoare suferință finală. În momentul în care a părăsit Richmondul, Lee avea să fie urmărit de o armată de trei ori mai numeroasă decît a lui. Sheridan, cu un corp de cavalerie aproape egal cu efectivul întregii armate confederate, a făcut o buclă în jurul liniei lui de retragere şi i-a capturat trenurile. Cînd nu au mai existat decît jumătăți de rații şi soldații au început să se hrănească cu rădăcini, Grant i-a cerut lui Lee să recunoască faptul că poziția lui era disperată. Lee s-a înclinat în fața evidenței. S-a dus călare pe Traveller la Tribunalul din Appomattox pentru a afla condițiile capitulării. Grant i-a scris cîteva fraze. Ofițerii şi soldații Armatei Virginiei de Nord trebuie să predea armele şi să se întoarcă acasă, fără a suporta nici un fel de consecințe în cazul în care respectau legile Statelor Unite. Ofițerii lui Lee urmau să-şi păstreze spadele. Li se va da mîncare din trenurile Uniunii. Grant a mai adăugat: „Oamenii dumitale nu trebuie să-şi abandoneze caii şi catîrii. Vor avea nevoie de ei pentru arăturile de primăvară." Aceasta a fost cea mai măreață zi din cariera generalului Grant şi a reprezentat foarte mult în istoria Statelor Unite. Armata Virginiei de Nord, care „purtase atîta timp Confederația în vîrful baionetelor", a capitulat, cu un efectiv de douăzeci şi şapte de mii de oameni; două săptămîni mai tîrziu, în pofida protestelor preşedintelui Davis, Johnston a acceptat de la Sherman condiții similare cu cele oferite lui Lee. Davis a fost făcut prizonier de un escadron de cavalerie. În felul acesta, rezistența armată a statelor sudiste fusese definitiv înfrîntă.

Lincoln a intrat în Richmond alături de Grant şi la întoarcerea la Washington a aflat că Lee se predase. Învingător şi stăpîn, se ridica deasupra tuturor, lăsînd impresia că avea în față patru ani de putere sigură. Prin consecvența sa, în pofida presiunilor şi problemelor pentru care pregătirea lui nu-i oferise nici o soluție, salvase Uniunea de la pieire. Acum era preocupat să vindece rănile țării sale. Avea pentru aceasta înțelepciunea necesară, combinată cu o autoritate incontestabilă. Celor care susțineau că Jefferson Davis ar trebui spînzurat, le-a răspuns: „Să nu credeți că voi nu veți fi judecați". La 11 aprilie a proclamat

necesitatea unei reconcilieri generoase cu învinşii. La şedinţa de Cabinet din 14 a vorbit frumos despre Lee şi ceilalţi lideri confederaţi, indicînd căile iertării şi bunăvoinţei. Dar chiar în aceeaşi seară, în timp ce stătea în loja sa de la Teatrul Ford, un actor fanatic, făcînd parte dintr-o bandă de asasini, s-a strecurat în spatele lui şi l-a împuşcat în cap. Ticălosul a sărit apoi pe scenă şi a exclamat: *Sic semper tyrannis* şi, deşi îşi rupsese glezna în momentul săriturii, a smuls un steag american şi a reuşit să scape în Virginia, unde a fost urmărit şi împuşcat într-un hambar. În cadrul aceluiaşi complot, Seward, secretarul de stat, avea să fie şi el înjunghiat la domiciliul său, dar nu mortal.

Lincoln a murit în ziua următoare, fără să-şi recapete cunoştinţa, şi o dată cu el a dispărut singurul protector al Sudului învins. Poate că şi alţii ar fi împărtăşit mărinimia lui, dar nici unul nu putea ţine sub control ura care pusese stăpînire pe cercurile politice. Glonţul asasinului a făcut mai mult rău Statelor Unite decît canonada Confederaţiei. Dar, deşi erau dominaţi de furie, nordiştii nu i-au supus la represalii pe şefii sudişti. Jefferson Davis şi alţi cîţiva au fost, e drept, închişi într-o fortăreaţă, dar în scurt timp aveau să fie eliberaţi. Însă moartea lui Lincoln a lipsit Uniunea de singura mînă călăuzitoare care ar fi rezolvat problema reconstrucţiei şi care ar fi adăugat la triumful armatelor acele victorii ce pot fi cîştigate numai în inimile oamenilor.

Cine învinge
Cu forţa, şi-a învins duşmanul numai pe jumătate.

Astfel s-a încheiat marele război civil american care, în ansamblu, trebuie considerat cel mai nobil şi mai greu de evitat dintre toate conflictele de masă înregistrate pînă la acea dată. Şapte sute cincizeci de mii de oameni au căzut pe cîmpurile de luptă. Nordul se înglodase în datorii. Sudul era ruinat. Geniul Americii fusese pustiit prin înstrăinarea multor elemente fundamentale din viaţa şi istoria Republicii. Dar, aşa cum a spus John Bright audienţei sale formate din muncitori americani, „Cel puţin, după ce fumul de pe cîmpul de luptă s-a împrăştiat, forma oribilă care îşi aruncase umbra asupra întregului continent dispăruse pentru totdeauna".

CAPITOLUL 20

„Reconstrucția“ americană

Victoria armatelor Nordului a asigurat menținerea unității Americii, dar acum țara se confrunta cu probleme uriașe. Cea mai urgentă era restabilirea ordinii și reîntronarea prosperității în Confederația înfrîntă. În Sud, zone întinse de-a lungul traseului urmat de trupele lui Sherman și în valea Virginiei fuseseră devastate. Atlanta, Columbia, Charleston și alte orașe avuseseră de suferit din cauza bombardamentelor și incendiilor. Agricultura, care nu mai avea piață de desfacere în nord din cauza blocadei, bătea pasul pe loc în pofida eforturilor eroice ale femeilor sudiste și ale sclavilor rămași loiali de a cultiva în continuare pămîntul. Blocada provocase lipsuri și în alte domenii ale bunurilor de consum, și sistarea transporturilor în interiorul Confederației avusese drept consecință apariția foametei. Întregul sistem bancar inflaționist se prăbușise. Bancnotele și titlurile de valoare ale Confederației nu mai însemnau nimic. În timp ce se întorceau acasă în zdrențe și înfometați după Appomatox, soldații Confederației nu vedeau în calea lor decît ruine.

Reconstrucția era cuvîntul la ordinea zilei. Dar o primă dificultate în reconstrucția Sudului o reprezenta viitorul negrilor. În pofida Proclamației lui Lincoln din 1863 care îi elibera nominal pe sclavii din statele rebele, pe tot parcursul războiului milioane de negri au continuat să lucreze cu credință pentru stăpînii lor. La sfîrșitul războiului, mulți dintre ei credeau că emanciparea îi absolvea de obligația de a munci. Se duceau în cel mai apropiat oraș sau tabără militară, lipsind plantațiile de forță de muncă și creînd mari dificultăți autorităților Uniunii. Rezolvarea problemei negrilor devenea cu atît mai imperioasă cu cît în unele părți ale Uniunii aceștia erau considerați în mod legal tot sclavi. Proclamația lui Lincoln abolise sclavia numai

în zonele aflate sub controlul Confederației. Nu se aplicase nici în teritoriile ocupate de Uniune şi nici în cele patru state sclavagiste care rămăseseră loiale. Numai două dintre acestea, Maryland şi Missouri, scoseseră sclavia în afara legii pe teritoriul lor. Trebuia să se adopte o măsură, mai ales că începuseră să se exprime anumite dubii cu privire la caracterul constituțional al Proclamației lui Lincoln şi al legii adoptate de Congres în 1862, prin care se abolise sclavia în teritorii. Atunci s-a propus cel de-al Treisprezecelea Amendament Constituțional, prin care se interzicea sclavia în toate zonele din jurisdicția Statelor Unite.

Intervenea însă o complicație. Potrivit Constituției americane, orice amendament era valabil cu condiția ratificării lui de trei sferturi din state. Întrucît la acea dată Uniunea se compunea din treizeci şi şase de state, cel puțin cîteva dintre cele unsprezece foste state ale Confederației trebuia să-l ratifice, pentru ca cel de-al Treisprezecelea Amendament să fie valabil. Urma să se definească poziția statelor care se desprinseseră de Uniune. Dacă părăsiseră Uniunea acum aveau să se întoarcă în calitate de egali ai învingătorilor? Şi dacă da, atunci în ce condiții?

În timpul războiului, Lincoln respinsese problema statutului legal al statelor confederate ca pe o „abstracțiune periculoasă". Îl interesa numai restabilirea „relațiilor lor practice corespunzătoare cu Uniunea". În decembrie 1863, a elaborat un plan pentru readmiterea statelor respective. S-a promis clemență, cu cîteva excepții, tuturor susținătorilor Confederației care vor depune un jurămînt de loialitate față de Uniune. După ce au fost depuse astfel de jurăminte în proporție de 10% rămînea la latitudinea guvernelor statelor să stabilească care dintre ele era pregătit să abolească sclavia. Atunci urmau să fie readmise în Uniune. Guvernele de reconstrucție fuseseră înființate în trei dintre statele confederate care intraseră sub controlul armatelor unioniste, dar Congresul i-a recuzat pe senatorii şi deputații pe care acestea i-au trimis la Washington.

Congresul considera că Reconstrucția este problema lui şi nu a preşedintelui. Republicanii radicali care dominau Congresul nu făceau nici un efort pentru a netezi calea

reîntoarcerii Sudului. Doreau o politică dură şi răzbunătoare, şi în primul rînd eliberarea imediată a negrilor. Spiritul vindicativ al radicalilor s-a manifestat din mai multe considerente. Meritorie s-a dovedit preocuparea pentru bunăstarea negrilor. Dar aceste sentimente erau împărtăşite doar de o mică minoritate. În inimile unor lideri radicali precum Zachariah Chandler şi Thaddeus Stevens sălăşluiau simţăminte mai puţin nobile. Îndrăgindu-i pe negri în mai mică măsură decît îi urau pe stăpînii lor, aceşti bărbaţi cu principii greşite doreau să umilească mîndra aristocraţie a Sudului, care le displăcuse întotdeauna şi pe care o învinuiau în exclusivitate de izbucnirea războiului civil. Şi mai era un motiv. Radicalii îşi dădeau seama că, dacă le vor acorda negrilor dreptul la vot, ar putea să neutralizeze puterea plantatorilor sudişti şi să-şi păstreze ascendenţa asupra guvernului federal pe care o cîştigaseră interesele oamenilor de afaceri ai Nordului încă din 1861. Ar fi fost nepotrivit şi absurd, considerau radicalii, să se permită statelor sudiste în alianţă cu democraţii din Nord să decidă în legătură cu afacerile naţionale. Aceasta ar periclita legislaţia referitoare la tarife, bănci, terenul public, pe care capitaliştii din Nord o impuseseră în timpul războiului. Pentru a menţine în vigoare aceste legi, radicalii aveau de gînd să folosească votul negrilor în sprijinul propriului partid.

Chiar dacă Lincoln ar fi trăit pînă la capătul celui de-al doilea mandat ar fi întîmpinat o opoziţie foarte puternică din partea partidului său. Politica generoasă pe care o preconizase în aprilie 1865 în clasicul discurs ţinut la Casa Albă a fost zdruncinată de glonţul care l-a ucis cîteva zile mai tîrziu. Noul preşedinte, Andrew Johnson din Tennessee, deşi împărtăşea părerile lui Lincoln cu privire la reconstrucţie, era în mod clar lipsit de har politic. Cu toate acestea, de la moartea lui Lincoln pînă la sfîrşitul acelui an, în timp ce Congresul era în vacanţă, Johnson a reuşit să pună în aplicare un plan de reconstrucţie asemănător cu cel al predecesorului său. Fiecare stat sudist, în cadrul unor convenţii alese de electori locali, putea să se califice pentru readmiterea în Uniune respingînd ordonanţele de secesiune, anulînd datoriile de război confederate şi abolind sclavia. Sudul, nerăbdător, după cum spunea generalul Grant,

„să revină la autoguvernarea în interiorul Uniunii cît mai curînd cu putință" s-a conformat imediat acestei cerințe. Sudiștii au început așadar să-și aleagă organe legislative și reprezentanți oficiali, au desemnat senatori și deputați care urmau să meargă la Washington și au ratificat Amendamentul al Treisprezecelea, care a intrat în vigoare în decembrie 1865.

În aceeași lună, Congresul a fost convocat din nou, dar a refuzat să-i primească pe reprezentanții Sudului. Nesocotind eforturile depuse de Johnson, Congresul a început să-și pună în aplicare propriile idei. Într-o primă fază a fost înființat un Comitet Comun pentru Reconstrucție, cu sarcina de a strînge informații în legătură cu condițiile din Sud. Mai tîrziu în cursul aceluiași an, acest organism, aflat sub conducerea radicalilor, a raportat că se impuneau măsuri drastice pentru protejarea negrilor emancipați. Congresul a trecut imediat la fapte. Mai întîi a apărut Legea biroului oamenilor eliberați, care extindea considerabil puterile unei agenții înființate inițial pentru a-i ajuta pe negri să facă tranziția spre libertate. Aceasta a fost urmată de Legea drepturilor civile, care conferea negrilor statutul de cetățean și le garanta un tratament egal în fața legii. Ambele măsuri au fost respinse de Johnson pe baza dreptului de veto ca încălcări neconstituționale ale dreptului statelor. Cu toate acestea, Legea drepturilor civile a fost votată din nou și ratificată. Între timp, radicalii intenționau să-și ia măsuri suplimentare de precauție, încorporînd prevederile ei și în Amendamentul Paisprezece.

Disputa dintre Johnson și radicali era acum deschisă, iar alegerile pentru Congres din 1866 au stat mărturie luptei aprige dintre cele două părți. Radicalii au dat dovadă de abilitate în prezentarea cazului lor în fața electoratului. Au invocat o revoltă rasială serioasă din New Orleans pentru a demonstra tratamentul prost la care erau supuși negrii în Sud și au apreciat Codurile Negre de curînd aprobate drept o dovadă a intenției de a fi din nou înrobiți. Liderii lor au avut mai multă putere de convingere în fața alegătorilor din Nord decît Johnson, a cărui izbucnire necontrolată din timpul unui turneu l-a făcut să piardă în mare măsură sprijinul electoratului. Rezultatul s-a materializat într-o victorie răsunătoare a radicalilor, care au obținut o majoritate

de două treimi în ambele camere ale Congresului. Acum aveau drum liber să-şi pună în aplicare propriul plan de Reconstrucţie, pentru că erau suficient de puternici ca să ignore dreptul de veto al preşedintelui. În 1867 au fost adoptate o serie de legi dure şi vindicative în domeniul Reconstrucţiei. Sudul era împărţit în cinci districte militare, fiecare sub comanda unui general-maior federal. În fosta Confederaţie se instituia o conducere militară de felul celei impuse cîndva în Anglia de Cromwell. Pentru a fi readmise în Uniune, statele sudiste trebuia acum să ratifice Amendamentul Paisprezece şi să elaboreze constituţii statale care să dea drept de vot negrilor – şi aceasta în pofida faptului că în Nord erau puţine state care le acordaseră deja drept de vot.

Nemulţumiţi numai cu aceste succese, liderii radicali au încercat apoi să-l îndepărteze pe preşedinte din funcţie prin discreditare. Aceasta le-ar fi convenit de minune, căci, potrivit prevederilor legale de la data respectivă, Johnson ar fi urmat să fie înlocuit de preşedintele Senatului, care era el însuşi unul dintre liderii radicali. În conformitate cu Constituţia, preşedintele putea fi demis în caz de trădare, luare de mită sau alte abateri grave. Însă opoziţia lui Johnson faţă de politica radicalilor nu depăşise niciodată limitele constituţionale, iar duşmanii lui aveau unele dificultăţi în formularea acuzaţiilor împotriva lui. După încercări zadarnice de a găsi dovezi de trădare sau corupţie, radicalii au invocat drept pretext pentru punerea sub acuzare a lui Johnson efortul acestuia din august 1867 de a-l îndepărta pe secretarul de Război, Edwin M. Stanton. Acest politician lipsit de scrupule merita de mult să fie demis. Avea obiceiul de a transmite secretele Cabinetului liderilor radicali, afişînd în acelaşi timp cea mai desăvîrşită loialitate faţă de preşedinte. Dar cînd acesta i-a cerut să demisioneze, Stanton a refuzat. Timp de alte cîteva luni a continuat să conducă Departamentul de Război, unde s-a şi baricadat în cele din urmă. Stanton invoca în sprijinul său Legea păstrării funcţiei, o măsură adoptată recent împotriva dreptului de veto al lui Johnson în cadrul eforturilor radicalilor de a diminua puterile preşedinţiei. Nici un membru al Cabinetului, se spunea în lege, nu putea fi demis fără consimţămîntul Senatului. Neobţinerea acestuia era pasibilă de pedeapsă, fiind considerată o infracţiune gravă.

În cele din urmă, în martie 1868, liderii radicali au reuşit să determine Camera să adopte unsprezece articole de incriminare a lui Andrew Johnson în faţa Senatului. Singura acuzaţie concretă împotriva lui era aşa-zisa încălcare a Legii păstrării funcţiei. Însă din punct de vedere constituţional această măsură era îndoielnică, infracţiunea respectivă fiind decretată arbitrar de către radicali. În pofida slăbiciunii dosarului lor, ei au fost la un pas de succes. Nu au reuşit să cîştige cele două treimi ale majorităţii necesare în Senat de care aveau nevoie pentru a condamna un preşedinte din cauza unui singur vot. În ciuda presiunilor la care au fost supuşi, şapte senatori republicani au refuzat să valideze actul de acuzare subordonat intereselor partidului. Aceştia au votat pentru achitare.

Aşadar, pînă la urmă, a triumfat unul dintre cele mai importante principii ale Constituţiei americane, acela al separării puterilor în stat. Dacă acuzarea ar fi avut cîştig de cauză, întregul curs al dezvoltării constituţionale a Americii ar fi luat altă turnură. Puterea s-ar fi concentrat numai asupra ramurii legislative a guvernului şi nici un preşedinte n-ar mai fi fost sigur că-şi poate menţine funcţia în faţa unei majorităţi adverse din Congres. Cu toate acestea, pe parcursul mandatului lui Johnson radicalii au continuat să fie suficient de puternici în Congres pentru a-i ignora dorinţele. O altă victorie a republicanilor la alegerile din 1868 s-a soldat cu instalarea generalului Ulysses S. Grant la Casa Albă. Triumful radicalilor era acum deplin, pentru că incapacitatea comandantului victorios al Uniunii de a se achita de îndatoririle înaltei funcţii l-a transformat într-un instrument docil în mîinile lor.

Reconstrucţia politică a Sudului a continuat în conformitate cu legislaţia dură din 1867. Sub supravegherea comandanţilor militari federali au avut loc alegeri la care au participat şi negrii pentru prima dată. Aproape un milion de oameni de culoare au fost înscrişi pe listele de vot. În schimb, nu s-au regăsit pe liste peste o sută de mii de albi sudişti, deoarece fuseseră rebeli. Alegătorii negri reprezentau majoritatea în cinci state. Însă negrii nu erau decît nişte instrumente ale unor lideri albi lipsiţi de scrupule. Aceştia erau fie aventurieri nordişti, cunoscuţi sub numele de

*carpet-baggers**, care se oferiseră să meargă în Sud ca să facă avere şi să manevreze voturile negrilor în favoarea Partidului Republican, sau *scalawags*** care, de dragul unei funcţii, se arătau dispuşi să coopereze cu un regim pe care cei mai mulţi albi din Sud îl detestau. Între 1868 şi 1871, guvernele *carpet-bag* şi *scalawag,* sprijinite de voturile negrilor şi baionetele federale, au fost instalate în toate statele sudiste. Cînd avea să se considere că fuseseră îndeplinite cerinţele radicalilor, acestea puteau reintra în Uniune.

Conducerea radicală a instituit în Sud frauda, extravaganţa şi o politică rasială umilitoare. Radicalii şi-au menţinut poziţia numai prin utilizarea drastică a puterii federale. Pentru a stimula guvernele *carpet-bag*, Congresul a iniţiat Amendamentul Cincisprezece, care stabilea că nimănui nu-i poate fi refuzat dreptul la vot pe motive de „rasă, culoare sau stare anterioară de servitute". Mai multe legi plasau alegerile pentru Congres sub conducerea federală şi autorizau folosirea forţei militate pentru suprimarea violenţei din statele sudiste. Aceste măsuri au fost adoptate în urma presiunilor exercitate asupra albilor din Sud, atît prin metode legale, cît şi prin ameninţări la adresa alegătorilor negri venind din partea unor societăţi secrete precum Ku Klux Klan că se vor răsturna guvernele *carpet-bag* şi se va reinstaura supremaţia albilor. Un timp, represaliile şi-au atins scopul, dar treptat, statele au fost recîştigate, unul după altul, de alegătorii albi. Acest succes s-a datorat pe de o parte înverşunatei rezistenţe sudiste şi pe de altă parte unei schimbări de atitudine în Nord. La începutul anilor 1870, nordistul de rînd devenise conştient de lipsa de orizont politic a negrilor şi era scandalizat de corupţia guvernelor *carpet-bag*. Oamenii de afaceri din Nord doreau să se pună capăt tulburărilor care prejudiciau comerţul. Dar în primul rînd se săturaseră să susţină împotriva voinţei lor guverne ale unei minorităţi corupte. Ca atare, nordiştii au început să-şi retragă sprijinul pentru programul radical.

---

* *Carpet-bagger* – 1. aventurier politic. 2. (în Anglia) candidat în alegeri străin de interesele regiunii în care candidează. (N.red.)

** *Scalawag* – neisprăvit. (N. red.)

În 1875, republicanii radicali pierduseră controlul în asemenea măsură încît numai Carolina de Sud, Florida şi Louisiana mai erau în mîinile *carpet-bagger*-ilor. În anul următor s-a ivit o cale pentru ca ele să-şi reia controlul asupra propriilor afaceri. După alegerile prezidenţiale din 1876, în aceste state au izbucnit controverse cu privire la valabilitatea rezultatelor alegerilor. Chestiunea era extrem de importantă, întrucît cele nouăsprezece voturi ale electorilor aflate în discuţie erau suficiente pentru a decide rezultatul cursei prezidenţiale. Candidatul democrat, Samuel J. Tilden, obţinuse voturile a o sută optzeci şi patru de electori, cu unul mai puţin decît majoritatea. Republicanul Rutherford B. Hayes avea aşadar nevoie de cele nouăsprezece voturi controversate. Atunci cînd disputa a făcut obiectul dezbaterilor în Camera Reprezentanţilor nu încăpea nici o îndoială că majoritatea republicană din această adunare va decide în favoarea lui Hayes. Pentru a îndulci pilula pe care trebuia să o înghită opinia publică democrată, în general, şi sudiştii în particular, susţinătorii lui Hayes au promis că trupele federale se vor retrage din Sud de îndată ce acesta îşi va prelua funcţia. Mulţumit de această concesie, Sudul a renunţat la opoziţia împotriva lui Hayes. În aprilie 1877, la o lună după ce Hayes preluase funcţia de preşedinte şi după doisprezece ani de la capitularea lui Lee la Appomatox, ultima garnizoană federală a părăsit Sudul. Celelalte guverne *carpet-bag* s-au prăbuşit rapid, supremaţia albilor a fost reinstaurată peste tot şi perioada de Reconstrucţie radicală s-a încheiat.

Nu fusese prin excelenţă o etapă nefastă, căci forurile legislative ale guvernelor respective au promovat cîteva reforme care trebuia să fie introduse de mult şi au făcut treabă bună construind drumuri şi poduri. Dar, în general, a fost un episod ruşinos în viaţa naţiunii americane. După părerea unui istoric american, „guvernele negrilor şi ale *carpet-bagger*-ilor au reprezentat tot ce a fost mai rău în ţările anglofone". În sud Reconstrucţia a marcat o perioadă de amărăciune şi ură mai mare decît aceea provocată de cei patru ani de război. Amintindu-şi de republicani ca de partidul care i-a propulsat pe negri la guvenare, sudiştii albi aveau să voteze în următorii cincizeci de ani aproape pînă la unul pentru Partidul Democrat. Negrii au cîştigat puţine beneficii durabile de pe urma Reconstrucţiei. Drepturile lor au reprezentat

un instrument în mîinile unor oameni cinici din pricina cărora au fost dați înapoi pentru o perioadă de timp incalculabilă.

De la sfîrşitul Reconstrucției pînă la ultimul deceniu al secolului, politica americană s-a dovedit insignifiantă. Amintirile din timpul războiului civil erau încă vii, mai ales în sud, iar pasiunile stîrnite de el puteau fi oricînd reaprinse. Şi chiar au fost în repetate rînduri, mai ales de către Partidul Republican, care şi-a făcut un obicei ca în perioada alegerilor să „fluture cămaşa însîngerată" şi să-i denunțe pe oponenții lor democrați drept rebeli şi trădători. Însă problemele războiului ca atare muriseră şi nu mai fuseseră înlocuite de altele. Nu mai existau chestiuni majore menite să scindeze partidele, nu au fost inițiate politici noi şi nici nu s-a înscris în Registrul Statutelor vreo măsură care să merite atenția istoricilor. De asemenea, nu s-au semnalat personalități politice mai interesante decît evenimentele la care au participat. O succesiune de oameni merituoşi, dar mediocri au ocupat fotoliul de preşedinte, principala virtute a administrației lor fiind absența corupției care marcase cele două mandate ale nefericitului general Grant. Cu puține excepții, şi Congresul era plin de ceea ce un istoric a numit „nişte indivizi trişti şi solemni".

Dar dacă politica acestei perioade s-a dovedit nesemnificativă, dezvoltarea economică a fost de cea mai mare însemnătate. La două decenii după războiul civil, ritmul schimbării economice s-a accelerat şi au apărut principalele contururi ale Americii moderne. Între 1860 şi 1900, populația Statelor Unite a crescut de la treizeci şi unu la şaptezeci şi şase de milioane. Această explozie demografică s-a datorat în parte unui aflux de imigranți europeni, care în patruzeci de ani a atins cifra de cincisprezece milioane de oameni. Oraşele s-au dezvoltat cu repeziciune. Au fost descoperite şi exploatate zăcăminte de minereuri, ceea ce a impulsionat industria. S-a spus că „nici o altă generație din istoria Americii nu a fost martora unor schimbări atît de rapide şi de revoluționare ca acelea care au transformat republica rurală a lui Lincoln şi Lee în imperiul industrial urban al lui McKinley şi Roosevelt".

Dezvoltarea economică şi-a pus pecetea nu numai asupra regiunilor care au devenit mari centre industriale, ci şi asupra

țării, în ansamblu. Chiar şi în Sud se produsese o revoluție. În agricultura Sudului schimbarea era inevitabilă din cauza dezorganizării provocate de război şi de abolirea sclaviei. Aproape toți marii plantatori, sărăciți de război şi striviți de impozite în timpul Reconstrucției, erau obligați să-şi împartă plantațiile şi să le vîndă, adesea la prețuri derizorii. Mii de mici fermieri puteau astfel să-şi mărească dimensiunile gospodăriilor. Un număr încă şi mai mare de albi sudişti au devenit pentru prima dată proprietari de pămînturi. Vechile plantații uriaşe au dispărut şi în locul lor a apărut un număr infinit mai mare de ferme mici, care cultivau în general tot ceea ce se cultivase şi înainte de război. Negrii continuau totuşi, ca şi în perioada sclaviei, să furnizeze principala mînă de lucru în cultura bumbacului. Pentru că nu dispuneau de capital, puțini oameni de culoare eliberați puteau să-şi cumpere ferme sau să plătească chirii. De aceea, a apărut o nouă formă de arendare, cunoscută sub numele de „dare în parte". Fermierul punea la dispoziție terenul şi uneltele, iar negrul – şi, mai tîrziu, şi albii fără pămînt – îşi oferea forța de muncă în schimbul unei treimi din recolta pe care o producea. În felul acesta, agricultura Sudului şi-a revenit treptat. Dar abia după douăzeci de ani recolta de bumbac a fostelor state confederate a atins nivelul din 1860. Începînd din acest moment, expansiunea a fost rapidă, şi în 1900 cifrele antebelice crescuseră de peste două ori.

În această perioadă a început şi industrializarea pe scară largă a Sudului. Industria textilă, foarte firavă înainte de 1860, a reuşit să se refacă şi să se extindă. Spre sfîrşitul secolului, Sudul, cu materia primă la îndemînă şi cu forța de muncă ieftină, poseda aproape două milioane de fusuri de filatură şi se pregătea să atace poziția Noii Anglii pe piața internă. În acelaşi timp, industria tutunului înflorea în Carolina de Nord şi Virginia, iar descoperirea zăcămintelor de cărbune şi fier din Tennessee şi Alabama a dus la dezvoltarea industriei metalurgice în aceste zone. Dar Sudul rămînea preponderent agricol, iar creşterea industriei sale raportate la cea a Nordului rămînea nesemnificativă.

Războiul civil dăduse un imens imbold producției din Nord. Armatele federale avuseseră nevoie de cantități uriaşe de arme şi echipamente, îmbrăcăminte şi încălțăminte. Stimulate de

contractele cu guvernul, manufacturile din Nord au început producția pe scară mare. Mai mult chiar, în absența reprezentanților Sudului, Congresul a transformat în legi măsurile de protecție cerute de industriașii și finanțiștii nordiști. Asistența oferită în acest fel a accelerat revoluția industrială americană. Statele Unite erau și continuă să fie extrem de bogate în resurse minerale. La vremea respectivă, posedau aproximativ două treimi din zăcămintele de cărbune cunoscute în lume, cantități imense de minereu de fier de calitate superioară, resurse la fel de bogate de petrol, iar în Vest, uriașe comori de aur, argint și cupru. Prin inventivitatea și capacitatea lor de a îmbunătăți inovațiile altora, americanii au reușit să transforme materiile prime în bunuri. La acestea, au adăugat un admirabil sistem de transport cu căi ferate și canale navigabile prin intermediul cărora aprovizionau fabricile și le distribuiau produsele. În plus, America putea să caute în Europa atît capital, cît și mînă de lucru. Capitalul lor provenea în principal de la investitori englezi, olandezi și germani. O bună parte din mușchii și creierul care au contribuit la făurirea bogăției Americii au fost furnizate de marea imigrație din Europa.

Favorizată în felul acesta, industria americană a avansat rapid. În fiecare deceniu se înregistrau producții tot mai mari la uzinele metalurgice din regiunea Pittsburg, la rafinăriile de petrol din Ohio și Pennsylvania, la morile de făină din Minneapolis și St. Paul, la fabricile de ambalat carnea din Chicago și Cincinnati, la fabricile de îmbrăcăminte și încălțăminte din Noua Anglie și la fabricile de bere din Milwaukee și St.Louis, ca să nu menționăm decît cîteva din cele mai mari întreprinderi industriale ale Americii. În toate aceste domenii au apărut mari „regi", dintre care cei mai puternici au fost Rockefeller în materie de petrol și Carnegie în oțel. Cu o abilitate și o energie neobosită, la care se adăuga o atitudine necruțătoare față de concurenți, acești oameni au construit imperii economice care le-au asigurat o uriașă bogăție și putere în viața comunității. Carnegie și Rockefeller, împreună cu Morgan în finanțe, Vanderbilt și Harriman în căile ferate au devenit figurile reprezentative ale epocii, în contrast izbitor cu actorii insignifianți de pe scena politică. Deși moralitatea metodelor pe care le-au folosit în afaceri poate fi

adesea pusă sub semnul întrebării, aceşti oameni au reuşit să introducă o ordine industrială în mijlocul haosului ce domnea în ţară. Datorită lor, binefacerile producţiei pe scară largă au ajuns pînă şi în cea mai modestă casă. În 1900, industria americană se concentra într-un număr de corporaţii gigant, fiecare reprezentînd, de fapt, un monopol în domeniul respectiv. Era o stare de lucruri care avea să fie combătută de autoritatea federală. Dar între timp Statele Unite au ajuns să nu mai depindă de fabricile din Europa; ba chiar invadau Europa cu propriile produse. Astfel, America a parcurs o epocă de aur, în care milionarul era, cel puţin în ochii europenilor, reprezentantul ei tipic. Dar a fost, în acelaşi timp, o perioadă de tulburări, marcată de suferinţe din ce în ce mai mari. În marile oraşe era multă sărăcie, mai ales în rîndurile imigranţilor recenţi. Apăreau momente de panică financiară bruscă, ceea ce producea pierderi şi falimente, erau multe greve, care uneori degenerau în violenţă. Muncitorii au început să se organizeze în sindicate pentru a-i înfrunta pe industriaşi. Începutul secolului al XX-lea avea să fie marcat de o perioadă de proteste şi reforme. Cîştigurile oferite de industria pe scară largă erau mari şi durabile, dar şi relele care au însoţit-o au fost pe măsură. Toate acestea prefigurau un viitor zbuciumat şi controversat.

CAPITOLUL 21

America – putere mondială

În timp ce Statele Unite se transformau într-una din cele mai mari puteri industriale ale lumii, oamenii ei erau ocupaţi cu terminarea colonizării continentului. La începutul războiului civil, după două secole şi jumătate de înaintare către vest dinspre coasta Atlanticului, graniţa aşezărilor aproape că atinsese meridianul 97, care trece prin Nebraska, Kansas, Oklahoma şi Texas. Între această frontieră şi oraşele şi satele de pe coasta Pacificului se afla o porţiune de o mie de mile de sălbăticie. Aici erau Marile Platouri, cu o suprafaţă de aproape un milion de mile pătrate, unde existau o mulţime de triburi indiene şi aproape nimic altceva în afara imenselor cirezi de bizoni de pe urma cărora trăiau aceştia. Precipitaţiile scăzute din Marile Platouri şi lipsa lemnului de construcţie le făceau să pară improprii pentru agricultură, ceea ce îndreptăţea părerea că nu vor fi niciodată populate. Cu toate acestea, în mai puţin de douăzeci de ani, mari părţi din această zonă întinsă au fost colonizate de albi, şi frontiera naturală a dispărut. Populaţia de la vest de Mississippi a crescut în treizeci de ani de la aproximativ cinci milioane în 1860 la optsprezece milioane, în timp ce numărul de state din Uniune a ajuns la patruzeci şi două de la treizeci şi trei. În 1890, doar patru state mai urma să fie delimitate în vest. Acestea erau Utah, Oklahoma, New Mexico şi Arizona, toate admise în Uniune în 1912, cînd s-a definitivat conturul politic al ţării.

Colonizarea Marilor Platouri a fost impulsionată de descoperirea metalelor preţioase. În 1859 s-a găsit aur la Pike's Peak, pe coastele de est ale Munţilor Stîncoşi, iar minerii au început să ia cu asalt Colorado. În momentul în care au fost descoperite noi zăcăminte de aur, argint şi cupru, s-a înregistrat o deplasare masivă spre Nevada, Arizona, Idaho şi Montana şi,

în cele din urmă, spre Dealurile Negre din Dakota de Sud. Aceste migrații bruşte în căutare de comori nu au avut întotdeauna drept consecință crearea unor colonii durabile. Cînd minereurile prețioase erau pe cale de a se epuiza, întreaga populație a taberelor de mineri se muta în altă parte, lăsînd în urma sa orașe-fantomă în amintirea „săpăturilor“ lor. Dar prin accelerarea organizării politice a Vestului şi prin încurajarea construcției de drumuri, descoperirea aurului şi argintului a contribuit foarte mult la creşterea interesului față de Marile Platouri.

Calea ferată a fost cea care, mai mult decît orice altceva, i-a atras pe colonişti către Platouri. Era marea epocă a construcțiilor de căi ferate din America. Înainte de izbucnirea războiului civil, Statele Unite posedau o rețea de aproximativ 35 000 mile de şine de cale ferată, dar această cifră s-a dublat în mai puțin de zece ani şi pînă în 1890 a mai crescut de două ori. Cea mai remarcabilă realizare a constituit-o construirea mai multor linii transcontinentale. Prima linie transcontinentală a fost terminată în 1869 cînd s-a stabilit o legătură în Utah între liniile companiei Union Pacific, ce se întindea la vest de Iowa, şi Central Pacific, care ajungea în est pînă în California. Acest proiect a fost finanțat de Congres care a alocat celor două companii o suprafață de cîteva milioane de acri din domeniul public, aceeaşi metodă fiind folosită şi în alte zone. Spre sfîrşitul secolului s-au mai adăugat alte trei rute transcontinentale, iar în țară s-au inaugurat noi mari linii. Multe dintre companiile de căi ferate au participat direct la popularea Vestului, deoarece şi-au dat seama că liniile lor vor fi rentabile atîta vreme cît ținutul va fi populat de ambele părți. S-a lansat o amplă campanie de popularizare a Vestului atît în statele din est, cît şi în Europa. Pentru că transportul era ieftin şi pămîntul putea fi cumpărat pe credit, mii de colonişti s-au lăsat convinşi să-şi întemeieze căminul în Marile Platouri.

Guvernele statale le-au acordat emigranților veniți în Vest facilități în achiziționarea de pămînt căci fiecare dintre ele primise de la autoritățile federale suprafețe întinse de domeniu public. Emigranții puteau chiar să-l obțină pe gratis, în virtutea Legii împroprietăririi, care oferea 160 de acri din domeniul public tuturor bărbaților albi care intenționau să se stabilească acolo.

Deşi exista o lacună în lege care le permitea speculanţilor să obţină profituri de pe urma ei, această măsură a dat posibilitatea unui mare număr de colonişti, estimaţi în 1890 la peste un milion de oameni, să obţină gratuit teren pentru ferme, cei mai mulţi la vest de Mississippi.

Colonizarea Vestului se putea desfăşura în bune condiţii numai dacă se înlătura bariera reprezentată de indieni. Încă din timpul războiului civil, indienii fuseseră obligaţi să abandoneze o jumătate de continent retrăgîndu-se din faţa înaintării albilor. Acum, pieile-roşii erau alungate din ultimul lor refugiu, un alt capitol tragic al acestei istorii. Ameninţarea reprezentată pentru terenurile lor de vînătoare şi pentru întreaga lor existenţă de tăvălugul civilizaţiei a împiedicat triburile nomade din Marile Platouri să se opună invadatorilor cu sălbăticie. De la sioux şi Corbii din nord, la comancii şi apaşii din sud, aceste triburi războinice erau alcătuite din călăreţi admirabili şi luptători neînfricaţi. Arcurile şi săgeţile lor s-au dovedit mult mai eficiente decît puştile greoaie cu care fuseseră echipate la început trupele federale. Însă înfrîngerea lor finală era inevitabilă. Introducerea armei cu repetiţie Winchester şi a revolverului Colt a conferit superioritate militară albilor, care s-a adăugat celei organizatorice, numerice şi strategice. Dar lovitura de graţie a reprezentat-o măcelărirea în masă a bizonilor, mai ales de către vînătorii profesionişti angajaţi de fabricanţii de piele din Est. La începutul anilor 1870 au fost ucişi anual între două şi trei milioane de bizoni pentru pieile lor, iar zece ani mai tîrziu o expediţie a unui muzeu în căutare de asemenea specimene nu a mai găsit decît două sute de exemplare în întregul Vest. Indienii de pe Marile Platouri depindeau de bizoni nu numai în privinţa alimentaţiei, ci şi a întregii lor existenţe, începînd cu îmbrăcămintea şi terminînd cu combustibilul. Cînd bizonii au fost practic exterminaţi, viaţa nomadă a devenit imposibilă. Indienii s-au văzut nevoiţi să respecte planurile guvernului şi să se lase mînaţi în rezervaţii.

Trebuia însă să se găsească mijloace pentru ca Vestul semi-arid să fie propice agriculturii. Minerul a fost urmat nu de fermier, ci de crescătorul de vite, care timp de douăzeci de ani după încheierea războiului civil a folosit Marile Platouri ca loc de păşunat pentru vitele sale, începînd din Texas pînă în Vestul Mijlociu. Deşi

călătoria presupunea traversarea unor zone periculoase locuite de indieni, care adesea băgau spaima în vite, cirezi uriaşe erau mînate în fiecare an de la fermele din sud-vest la centrele din Kansas şi Nebraska. După ce atingeau greutatea optimă, vitele erau tăiate, iar carnea lor lua drumul fabricilor de conserve din Kansas City sau Chicago. Dar fermierul încă nu putea să se apropie de Marile Platouri. În această zonă de prerie erau foarte puțini copaci, așa că nu exista cherestea pentru construcția caselor, a hambarelor şi gardurilor. Un impediment încă şi mai grav îl reprezenta faptul că între meridianul 98 şi Munții Stîncoşi precipitațiile anuale erau cu mult sub cota minimă necesară pentru agricultură.

Şi atunci a intervenit ştiința. S-a dezvoltat o nouă tehnică, cunoscută sub denumirea de agricultură uscată. Arătura adîncă afîna suficient solul pentru a permite apei să urce spre suprafață şi grăparea frecventă împiedica evaporarea acesteia. Au fost cultivate noi soiuri de grîu importat din Rusia, care erau rezistente la secetă şi la boala cunoscută sub denumirea de rugina grîului, pe atunci frecventă în Marile Platouri. Dar ceea ce a făcut realmente ca agricultura să devină posibilă pe aceste terenuri a fost marea industrie. Au apărut o serie de utilaje agricole mecanice, secerătoare, culegătoare, treierătoare, un tip îmbunătățit de plug care le-au permis fermierilor din Vest să cultive suprafețe suficiente de teren pentru a compensa productivitatea redusă la hectar. În plus, inventarea sîrmei ghimpate, deşi a pus capăt marilor migrații ale vitelor, a rezolvat problema gardurilor.

În ultimul sfert de secol, în Marile Platouri s-au stabilit un număr foarte mare de emigranți. În 1890 „frontiera", care însemna o regiune locuită de două-şase persoane pe mila pătrată, dispăruse. Zonele anterior necolonizate, raporta superintendentul recensămîntului, erau acum „atît de fărîmițate în aşezări izolate de colonişti încît nu se mai putea spune că există o linie de frontieră". Colonizarea începută la Jamestown, Virginia, cu aproape trei sute de ani în urmă se încheiase. Pînă acum, această frontieră fusese supapa de siguranță a Americii. Pe aici îşi croiseră drum ambiții înflăcărate şi spirite îndrăznețe, neobosite. Acum, supapa de siguranță se închisese, iar problemele şi

presiunile creşterii dinamice în interiorul Statelor Unite se intensificaseră simţitor.

După perioada de declin de la sfîrşitul Reconstrucţiei, politica americană s-a trezit la realitate. Ceasul deşteptător a fost populismul. Izvorîtă din profunda nemulţumire din rîndul fermierilor, această nouă mişcare şi-a croit rapid drum înainte. S-a ajuns la un punct culminant în 1896, cînd populiştii, care fuzionaseră între timp cu Partidul Democrat, au făcut un efort suprem în alegeri. Campania prezidenţială din acel an a fost una dintre cele mai dure şi mai spectaculoase din istoria Americii. Ea s-a axat pe o singură chestiune, şi anume dacă trebuie să existe şi o monedă de aur şi una de argint, cu alte cuvinte monometalismul contra bimetalismului. Cunoscută drept Lupta pentru standarde, această competiţie a fost o încercare pătimaşă din partea celor care reprezentau interesele fermierilor de a smulge controlul asupra guvernului federal din mîinile finanţiştilor şi industriaşilor, ce profitaseră de pe urma lui încă din timpul războiului civil.

Agricultura, ca şi alte domenii ale vieţii americane, se dezvoltase enorm după războiul civil. În decurs de patruzeci de ani, numărul fermelor şi suprafaţa cultivată aproape că s-a triplat. Producţia de grîu, porumb, bumbac şi alte bunuri a crescut în proporţie corespunzătoare. Concomitent cu creşterea producţiei s-a înregistrat o scădere treptată a preţurilor. În acelaşi timp, cheltuielile fermelor s-au mărit şi numeroşi fermieri se aflau în dificultate. Mulţi dintre ei au devenit vechili şi ipotecile s-au înmulţit.

Existau o serie de explicaţii pentru acest declin. În unele domenii, mai ales în vechiul Sud şi în Vestul Mijlociu, solul era epuizat din cauza metodelor de cultivare neadecvate. În alte locuri, aşa cum era în Marile Platouri, fermierii se confruntau cu diverse calamităţi naturale. Dar ei ştiuseră întotdeauna să facă faţă acestor dificultăţi, explicaţia reală a necazurilor lor fiind cu totul alta. În pofida creşterii populaţiei şi a creşterii uriaşe a cererii de alimente, fermierul producea totuşi prea mult. Canada, America de Sud, Australia, în care se constata aceeaşi dezvoltare explozivă a agriculturii, concurau liber cu fermierul

american pe piața mondială. Dar acasă el trebuia să-şi cumpere echipamentele şi cele necesare traiului de pe o piață protejată. Politica tarifară a guvernului federal şi puterea monopolurilor şi a trusturilor făcea ca prețul produselor industriale de care avea nevoie fermierul să fie mărit artificial. El era exploatat nu numai de fabricant, ci şi de companiile de căi ferate. Dependent de o singură linie pentru a-şi transporta produsele la piață, fermierul din Vest trebuia să plătească pentru toate pierderile înregistrate de căile ferate în transportul de mărfuri industriale. Taxele pentru produsele agricole erau atît de împovărătoare, încît uneori fermierii preferau să folosească porumbul drept combustibil în loc să-l vîndă. Aceasta şi alte practici ale căilor ferate produceau numeroase nemulțumiri. În cele din urmă – şi aceasta a fost cea mai grea povară – valoarea ridicată a banilor apăsa greu asupra unei clase alcătuite în principal din debitori. Era nevoie de tot mai multe produse agricole pentru restituirea aceleiaşi sume de bani. În condițiile unor facilități bancare neadecvate fermierii din Vest se vedeau nevoiți să contacteze împrumuturi de la finanțiştii din Est, care percepeau dobînzi între 8 şi 20%. La aceste neajunsuri se adăuga politica fiscală deflaționistă a guvernului federal. Într-o perioadă de expansiune economică fără precedent, guvernul, ca răspuns la interesele oamenilor de afaceri care doreau o politică monetară sănătoasă, au decis să nu mai producă monede de argint şi să retragă o parte din banii de hîrtie „greenback“, emişi în timpul războiului civil.

Această nepăsare manifestată de guvernul federal față de fermieri şi de cei care depindeau de ei este cu atît mai surprinzătoare, cu cît aceştia reprezentau peste jumătate din populația țării. Dar erau neuniți din punct de vedere politic, iar prăpastia dintre cei din Vest şi cei din Sud se menținea şi acum, din cauza prejudiciilor aduse de războiul civil. Sudul era prin excelență democratic, Vestul în general republican. Atît timp cît chestiunea agrară nu avea să fie tratată independent de celelalte probleme politice, existau slabe speranțe ca fermierii să atragă atenția guvernului federal asupra revendicărilor lor. Numai dacă îşi înființau organizații proprii, aşa cum făcuseră „marile întreprinderi“ şi muncitorii, ar fi putut să scape de exploatarea unor grupuri economice mai puternice.

În consecință, au început să apară în toată țara organizații ale fermierilor. Prima dintre acestea, un ordin numit Patronii Gospodăriilor sau, mai popular, Ferma, a fost înființată în 1867. Timp de cîțiva ani nu au aderat prea mulți membri, dar după recesiunea din 1873 mişcarea a cîştigat rapid teren. Doi ani mai tîrziu, Ferma avea filiale în aproape toate statele, cele 20 000 de organizații ale sale totalizînd 800 000 de membri. Între timp, mişcarea încetase de a mai avea un caracter exclusiv social. Multe Ferme conduceau întreprinderi cooperative pentru comercializarea bunurilor agricole şi achiziționarea de produse industriale. Cu ajutorul lăptăriilor cooperatiste, al elevatoarelor pentru cereale, al depozitelor, agențiilor de împrumuturi şi chiar fabricilor, se spera să se elimine profitul intermediarilor. În multe state, Ferma şi-a înființat secții politice, şi pe valea superioară a fluviului Mississippi au apărut partide ale fermierilor sub diverse denumiri. Toate acestea pot părea întrucîtva străine de politica înaltă, dar America a fost prima țară care a demonstrat prin politica sa internă că marile decizii naționale trebuie să se bazeze pe rezolvarea şi coroborarea cauzelor mici, locale. După ce s-a preluat controlul în mai multe foruri legislative statale, au fost adoptate legi menite să amendeze practicile abuzive ale căilor ferate, dar aceste aşa-numite legi ale Fermei nu s-au dovedit foarte eficiente. Părea imposibilă elaborarea unor regulamente pe care căile ferate să nu le poată eluda. Aplicarea legii era dificilă deoarece sistemul judiciar simpatiza cu căile ferate, iar în anii '80 ai secolului al XIX-lea o serie de decizii ale Curții Supreme au limitat strict atribuțiile de reglementare.

Ferma a cunoscut o perioadă de declin o dată cu îmbunătățirea condițiilor de practicare a agriculturii care s-a produs la sfîrşitul anilor '70. Astfel, prima încercare de acțiune unită a fermierilor s-a încheiat cu un eşec. Cînd vremurile de restrişte au revenit, aşa cum s-a întîmplat curînd, în nord-vest şi sud au apărut noi organizații, cunoscute sub numele de Alianțele Fermierilor. Alianțele au desfăşurat o activitate socială şi economică foarte asemănătoare cu cea a Fermei, al cărei exemplu l-au urmat în cea mai mare parte. Dar, spre deosebire de Fermă, Alianțele au adoptat chiar de la bun început un pro-

gram politic care prevedea reducerea tarifelor, inflația valutei și o reglementare mai strictă a activității căilor ferate. O dată cu trecerea timpului, latura politică a mișcării a devenit tot mai puternică, pînă cînd, în cele din urmă, a generat populismul.

Răbufnirea populistă a fost provocată de criza agricolă pronunțată care a început în 1887 și s-a accentuat pe măsura trecerii timpului: Seceta severă a dus la distrugerea recoltelor. A urmat un val de falimente și ipoteci în sînul comunității fermierilor.

Întrucît fermierii deveniseră conștienți de faptul că nu-și pot lega speranțele de nici unul din cele două partide principale, mișcarea Alianței s-a extins foarte mult și s-a transformat în Populism.

Deși avea la origine nemulțumirea fermierilor, care reprezentau marea majoritate a suporterilor săi, Partidul Populist a inclus și multe ale grupări. Au aderat la el organizația de luptă sindicală cunoscută sub numele de Cavalerii Muncii, supraviețuitorii unor organizații politice cu viață scurtă cum au fost Greenback și Partidele de Uniune Laburistă, precum și cîțiva fanatici, de la sufragete la adepții impozitelor unice. Astfel de grupări au adus în mișcare fel de fel de excentrici, la care s-au adăugat figurile pitorești și extravagante chiar din rîndurile fermierilor. De la Ben Tillman „Furcă“ din Carolina de Sud și Jerry Simpson din Kansas, poreclit „Socrate fără șosete“, pînă la Mary Ellen Lease, care îi sfătuia pe fermieri din Platouri „să cultive mai puțin porumb și să facă mai mult scandal“, liderii revoltei populiste erau reprezentanții unui gen de politică străină pentru America.

După victoriile răsunătoare în alegerile statale din 1890, populiștii nutreau mari speranțe pentru alegerile prezidențiale de peste doi ani. Candidatul lor era James B. Weaver, fost lider al Partidului Greenback, dispărut în prezent. Dar, cu toate necazurile lor, cei mai mulți fermieri nu erau dispuși să renunțe la opțiunile lor politice tradiționale. Deși Weaver a obținut un milion de voturi, candidatul democrat, Grover Cleveland, a cîștigat cu o mică majoritate în fața rivalului său republican, Benjamin Harrison.

La începutul celui de-al doilea mandat al lui Cleveland –

acesta fusese deja preşedinte între 1885–1889 – s-a produs dezastrul economic. O panică financiară a dus la nenumărate falimente în lumea afacerilor şi la creşterea accentuată a şomajului în marile oraşe. Au izbucnit greve violente, iar preţurile la produsele agricole s-au prăbuşit şi mai rău. Cleveland nu găsea nici un fel de mijloace pentru a pune capăt depresiunii economice, şi nemulţumirea a pus stăpînire pe suporterii lui. Mulţi dintre ei îi reproşau politica tarifară şi faptul că a recurs la trupele federale pentru a înăbuşi marea grevă de la Pullman din Chicago în 1894, care paralizase jumătate din căile ferate ale ţării. Dar mai ales refuzul lui de a urma o politică inflaţionistă i-a determinat pe democraţii disperaţi să adere la Partidul Populist. Vina preşedintelui consta, după părerea inflaţioniştilor, în folosirea privilegiilor de care dispunea pentru a impune respingerea Legii achiziţionării argintului din 1890, măsură care, prin dublarea cantităţii de argint ce urma să fie transformată în monede, a încercat să mărească volumul de lichidităţi aflate în circulaţie şi să îmbunătăţească preţurile la produsele agricole. Eşecul lui în atingerea acestor două obiective demonstra, după părerea bimetaliştilor, că legea avea serioase limite şi că singurul remediu era baterea unui număr nelimitat de monede de argint. Pe de altă parte, Cleveland credea că legea declanşase panica din 1893 şi de aceea trebuia să se păstreze standardul aur.

Problema argintului fusese dezbătută cîţiva ani mai înainte, dar, prin respingerea Legii achiziţionării argintului, avea să capete o amploare deosebită. Între 1893 şi 1896, ea a ajuns problema numărul unu. Fermierii, aşa cum am văzut, se declaraseră mai demult în favoarea inflaţiei ca remediu pentru preţurile scăzute la produsele agricole. Unii dintre ei flirtaseră mai înainte cu Partidul Greenback, care promisese să recurgă la inflaţie prin tipărirea mai multor bancnote. Acum agrarienii sperau să reîntroneze prosperitatea prin remonetizarea argintului şi prin transformarea în monede a întregii producţii a minelor de argint. Pentru reprezentanţii lumii afacerilor, aceasta părea să fie calea sigură spre faliment, deoarece inflaţia, subliniau ei, era mai uşor de declanşat decît de controlat. Lor li se părea indispensabil standardul aur pentru asigurarea stabilităţii.

Următoarele alegeri prezidențiale au avut așadar drept subiect principal de dispută chestiunea banilor ieftini.

La început au existat anumite dubii dacă populiștii își vor nominaliza propriul candidat sau se vor amesteca cu democrații. Dar decizia s-a luat atunci cînd s-a întrunit Convenția Democrată în iulie 1896 la Chicago. Deoarece adepții banilor ieftini controlau mașinăria partidului, Convenția a adoptat platforma argintului liber și l-a desemnat drept candidat pe William Jennings Bryan din Nebraska. Cuvîntarea „Crucea de aur" ținută de Bryan în fața Convenției conținea un atac pătimaș la adresa celor care sprijineau standardul aur și avea să devină cel mai mare exemplu de oratorie din America. Mulțumiți de un astfel de candidat și de platforma acestuia, populiștii l-au susținut și ei pe Bryan. Deși nu și-au abandonat în totalitate planurile de campanie separată, s-au alăturat democraților împotriva candidatului republican, William J. McKinley, care era adeptul standardului aur. Bryan avea de depășit dezavantaje uriașe. Propriul lui partid era foarte scindat, iar presa și reprezentanții firmelor și ai finanțelor se coalizaseră împotriva lui. A pornit o campanie insistentă și asiduă, în care și-a folosit din plin talentele lui retorice. Însă toate eforturile lui s-au dovedit zadarnice. McKinley, care a stat acasă pe tot parcursul campaniei, a cîștigat cu peste o jumătate de milion de voturi.

După ce mizaseră totul pe alegerea lui Bryan, populiștilor le-a venit greu să se refacă după înfrîngerea candidatului lor. Deși mișcarea populistă nu s-a dizolvat oficial decît mult mai tîrziu, începutul destrămării ei datează de la acele alegeri. Cele mai multe din măsurile pe care le propuneau adepții ei aveau să fie preluate de noile mișcări reformatoare din secolul al XX-lea, aproape toate fiind transpuse în legi. Argintul liber a rămas un simplu deziderat, dar fermierii și-au atins obiectivele pe altă cale. Ca urmare a descoperirii unor noi zăcăminte în Klondike și Africa de Sud, producția mondială de aur a sporit rapid în ultimii ani ai secolului al XIX-lea. Volumul de bani în circulație a crescut și, în 1900, cînd Congresul a votat Legea valutei pentru a plasa Statele Unite pe standardul aur, aceasta nu a întîmpinat aproape nici un fel de opoziție. Agitația pentru argintul liber fusese dată uitării.

*

Cînd Bryan a fost din nou surclasat de McKinley în cursa prezidențială, pasiunile trezite cu patru ani mai înainte se stinseseră complet. Depresiunea economică luase sfîrşit şi prosperitatea revenise. Problemele interne nu mai erau la ordinea zilei; privirile americanilor se îndreptau acum spre orizonturi mai largi, căci, de la alegerile precedente, Statele Unite începuseră să joace pe plan mondial un rol pe măsura puterii lor.

De la căderea lui Napoleon, poporul american fusese atît de preocupat de colonizarea noului continent şi de exploatarea resurselor sale naturale încît afacerile internaționale nu-l interesaseră decît foarte puțin. Acum, cînd procesul colonizării se încheiase şi dezvoltarea economică era asigurată, americanii căutau domenii noi în care să se afirme. Prin 1890, toate marile puteri industriale cochetau cu ideea de imperiu. Marea Britanie, Franța şi Germania erau preocupate de cîştigarea de noi colonii şi noi piețe de desfacere. Acest exemplu european avea să fie urmat şi de America. Din acest motiv, dar şi din altele asemănătoare, s-a dezvoltat un pronunțat spirit de autoafirmare, care s-a manifestat pentru prima dată în disputa de frontieră a Venezuelei cu Marea Britanie din 1895.

De la încheierea războiului civil, relațiile anglo-americane fuseseră deosebit de reci. În pofida rezolvării revendicărilor din Alabama de către guvernul Gladstone, Uniunea nu uitase de simpatia manifestată de Anglia față de Sud în cadrul marelui conflict. Existau mai multe dispute mici între cele două țări în chestiuni cum ar fi pescuitul focilor în Marea Behring, drepturile pescarilor americani în apele canadiene şi interpretarea Tratatului Clayton-Bulwer din 1850 cu privire la Canalul Panama. Dar toate aceste divergențe păleau în fața chestiunii frontierei venezuelane. Frontiera între această republică din America de Sud şi Guyana Britanică nu era rezolvată de multă vreme. Deşi Statele Unite se oferiseră în repetate rînduri să medieze conflictul, serviciile ei fuseseră întotdeauna refuzate de Anglia. În vara anului 1895, Departamentul de Stat al Americii a mai făcut o încercare într-un comunicat pe care preşedintele Cleveland l-a calificat drept „un tun de douăzeci de inci". Acuzată că violase Doctrina Monroe, Anglia a fost somată să dea un răspuns definitiv dacă acceptă

sau nu arbitrajul. Lordul Salisbury a încercat să tragă de timp, pentru ca spiritele să se liniştească. În cele din urmă a răspuns în noiembrie, respingînd arbitrajul şi atrăgînd atenția guvernului american că el era cel care interpreta greşit Doctrina Monroe. Între timp, Cleveland a trimis Congresului un mesaj în care anunța că America va stabili linia de frontieră în mod independent şi va obliga părțile în litigiu să accepte decizia sa.

Timp de cîteva zile, declanşarea unui război cu Anglia a părut posibilă, ba chiar iminentă*. Dar prima izbucnire de patriotism a americanilor a cedat curînd locul unor sentimente mai raționale. În momentul în care criza a atins punctul culminant, s-a aflat despre o telegramă a Kaiserului către preşedintele Kruger din Africa de Sud, în care îl felicita pentru respingerea raidului Jameson. Aceste tribulații imperiale au distras atenția celor de la Londra. Anglia şi-a îndreptat furia asupra Germaniei, uitînd de Statele Unite. Prea solicitat în rezolvarea situației din Europa şi din Africa de Sud ca să mai intre în conflict şi cu America, guvemul a acceptat arbitrajul. Revendicările lor din Guyana au fost acceptate în cea mai mare parte de tribunal. A urmat apoi o îmbunătățire a relațiilor anglo-americane, mai ales datorită faptului că Anglia devenea tot mai conştientă de pericolul izolării ei. Îngrijorarea provocată de expansiunea navală a Germaniei a determinat-o să facă primul pas la care Statele Unite au răspuns cu promptitudine.

Mîndria plină de exuberanță a americanilor nu mai putea fi ținută sub control. În revolta cubaneză împotriva dominației spaniole, aceasta şi-a găsit o supapă de eliberare. Încă din 1895, cînd începuse revolta, poporul american privea cu simpatie lupta rebelilor pentru independență. Furia lui a crescut cînd s-a auzit de atrocitățile comise de spanioli. Politica generalului Weyler de a-i trimite pe civili în lagăre de concentrare, unde au murit cu miile din cauza bolilor, a fost denunțată cu vehemență. În urma acestei atrocități, prezentate în mod senzațional de un cotidian

* Mă întorceam dintr-o vizită în Cuba prin America la vremea respectivă şi îmi amintesc foarte clar că priveam vasele aflate în largul coastelor engleze şi mă întrebam care dintre ele ne va transporta în Canada. W. S. C.

din New York şi înfrumusețate de o gazetă rivală Americii i s-a adresat cererea de a interveni în conflict. În 1898 agitația populară în favoarea războiului cu Spania a atins punctul culminant. În februarie, vasul american de război *Maine*, trimis în Cuba să protejeze viețile şi bunurile americanilor, a fost aruncat în aer de o mină în portul Havana, şi în timpul deflagrației majoritatea echipajului a pierit. Guvernul spaniol a făcut rapid concesii Statelor Unite, pe care preşedintele McKinley a fost dispus inițial să le accepte. Dar indignarea publică era prea puternică şi la 11 aprilie s-a declarat război.

Conflictul a durat şase săptămîni şi a fost marcat de o succesiune de victorii americane copleşitoare. În Cuba, o forță expediționară americană, în pofida plîngerilor referitoare la ineficiența Departamentului de Război şi a conducerii de pe cîmpul de luptă, a cîştigat rapid o serie de bătălii care au condus la capitularea tuturor forțelor spaniole de pe insulă. Pe mare, Commodore Dewey a neutralizat flota spaniolă în Golful Manila, în ziua de 1 mai. Escadronul din Caraibe al marinei militare spaniole a fost scufundat în apropierea portului cubanez Santiago. În august, Spania a cerut pace, iar în decembrie s-a semnat la Paris un tratat care consfințea independența Cubei. Statele Unite au primit Puerto Rico, Guam şi Filipinele.

Toate acestea au contribuit în mare măsură la vindecarea rănilor rămase după războiul civil. Animați de profunde sentimente patriotice, nordiştii şi sudiştii erau la fel de mîndri de realizările patriei lor comune. Tineri din ambele zone s-au grăbit să intre în forța expediționară şi au luptat umăr la umăr la San Juan Hill.

Vestitul conducător al cavaleriei confederate, Joe Wheeler, a exclamat că o singură bătălie sub steagul Uniunii merita cincisprezece ani de viață. Evenimentul a demonstrat că poporul american era acum pe deplin conştient de propria însemnătate ca putere mondială. Statutul lui colonial se consolidase prin dobîndirea, între 1898 şi 1900, nu numai a teritoriilor cîştigate prin luptă de la Spania, ci şi a insulelor Hawaii, a unei părți din Samoa şi a insulei nelocuite Wake din Pacific. Statele Unite, deşi continuau să manifeste tendința spre izolare, au fost mai puțin preocupate de problemele interne. Au început să joace un rol important pe scena internațională. Războiul cu Spania a contribuit

la statornicirea unor relații de prietenie cu Anglia, căci aceasta fusese singura dintre țările europene care simpatizase cu Statele Unite în cadrul conflictului. Pe măsură ce secolul al XIX-lea se apropia de sfîrşit se puneau bazele unei colaborări şi mai strînse între cele două popoare în soluționarea problemelor cu care se confrunta omenirea.

EPILOG 1

Vechile cîmpuri de luptă din Virginia

În 1929, revenind în America după aproape treizeci de ani, Winston Churchill a făcut o vizită îndelungată pe parcursul căreia a străbătut cu piciorul cîteva din cîmpurile de luptă din Virginia. A angajat ca ghid un bătrîn care, pe cînd avea opt ani, fusese martor la cîteva dintre cele mai sîngeroase lupte.

THE DAILY TELEGRAPH, 16 decembrie 1929

De la Washington la Richmond trenul sau automobilul nu face decît cîteva ore, dar aerul pe care îl respirăm e total diferit. Ne aflăm în altă țară. Scenele de progres efervescent, de prosperitate şi belşug, ecourile ultimului cuvînt în materie de modernitate au rămas în urmă. Am trecut din secolul al XX-lea în secolul al XIX-lea. Mai mult chiar, am depăşit frontiera care separă victoria de înfrîngere. Sîntem în capitala rebelă.

O lumină blîndă, totuşi supărătoare, se revarsă peste Virginia cea îndelung asediată, apărată cu vitejie şi vestită în întreaga lume. Zumzetul din Chicago, zăngănitul din Wall Street, huruitul din New York, chiar şi prosperitatea calmă din California, toate acestea lipsesc aici. Am intrat în domeniul istoriei. Mergem alături de Lee şi Jackson, cu Stuart, Longstreet şi Early prin teritoriile împădurite scăldate în lumina tomnatică, izolate în splendoarea lor de frunze aurii şi roşii. Este încă un ținut distrus.

„Luceafăr, fiu al dimineții, cît de tare ai căzut!“ Virginia, mîndrul stat fondator al Uniunii Americane, locul de naştere şi

căminul celor mai renumiți cetățeni de la Washington la Wilson, bătută, călcată în picioare, dezmoștenită, sărăcită, sfîșiată în bucăți și dată la o parte în timp ce Nordul cu bogăția, puterea și progresul său aspiră la statutul de Imperiu! Dar așa a trebuit să fie. Nici susținătorii cauzei pierdute nu și-au dorit altceva.

De la amiază pînă noaptea, cu ghizi care excelează în materie de istorie militară, îl urmăm pe McClellan în Bătălia celor șapte zile. Începem cu A. P. Hill în lupta de două zile de la Beaver Dam Creek și Gaines Mill, în timp ce coloanele lui Jackson, aduse rapid și în secret din Vale, nu pot face față dificultăților terenului. Abia tîrziu, în cea de-a doua zi se poate lansa atacul celor 45 000 de soldați confederați ai lui Lee împotriva flancului drept al Uniunii – 25 000 de oameni izolați pe malul drept al rîului Chichahominy. Urmează apoi o luptă înverșunată în seara de vară pînă la căderea întunericului și trupele Uniunii rezistă admirabil în timpul retragerii celor cinci brigăzi ale lor peste rîu, acoperite de tunurile grele. Și vine ziua fatidică a incertitudinii și întîrzierii. Ceața războiului! Pădurea tăcută! Unde s-a dus McClellan? Se va arunca peste liniile rărite care apără Richmondul sau se va retrage la baza lui de la Casa Albă? Orice mișcare reprezintă un pericol insurmontabil pentru ambele armate; o zi de suspans crud pentru Lee!

Abia după lăsarea nopții în cea de-a treia zi aflăm ce curs a luat McClellan. N-a luat nici un curs. Cu o decizie uimitoare și o rapiditate pe măsură, și-a distrus comunicațiile; s-a rupt de bază. Și-a stabilit o nouă bază maritimă. A ordonat flotei sale și vaselor-depozit să-l întîlnească acolo și pornește în josul peninsulei cu întreaga armată într-un marș lung de-a curmezișul liniilor din Richmond. Lee nu a înțeles însemnătatea puterii maritime.

Repede, ca să nu ratăm mișcarea următoare, ne grăbim să ajungem înapoi, cu Lee pînă aproape de intrarea în Richmond și îl lăsăm pe Jackson să-i urmărească pe federali, să împînzească drumurile care pornesc ca niște raze din capitală spre Savage Station și White Oak Swamp. Acum o să tăiem în două armata compactă a Uniunii. Dar coloanele noastre rămîn în urmă, ocolul a fost prea mare, comandamentul s-a dovedit ineficient, manevra e prea complicată, nu avem personal suficient de bine pregătit ca să rezolve chestiuni atît de complexe.

Flancul de apărare al lui McClellan rezistă bine, este suficient de lung pentru ca șarpele albastru care se întinde pe treizeci de mile – 80 000 de oameni cu toate căruțele și artileria mărșăluind într-o singură coloană – să treacă cu bine pe lîngă punctul de interceptare scontat. Mai facem un ocol și lovim apoi cu sete la Malvern Hill. Dar el era instalat în tranșee și deținea o poziție fermă. Stînga lui este impenetrabilă și, înainte să ne dăm seama că dreapta noastră e vulnerabilă, centrul nostru atacă spontan – și ne angajăm într-o bătălie generală.

Și din nou are loc o luptă sîngeroasă; din nou pozițiile Uniunii sînt luate cu asalt noaptea tîrziu; din nou McClellan se retrage sub acoperirea întunericului; și de astă dată își aduce întreaga armată intactă și în perfectă ordine în noua bază de la Harrison Landing de pe rîul James, sub protecția atotputernică a flotei sale. Credeam că o să-l facem bucățele și că l-am înconjurat; dar el pornise în marș prin fălcile morții. Nu contează, l-am împins cu douăzeci de mile mai departe de Richmond și am cîștigat 30 000 de puști bune de pe cîmpul de luptă. Captura este importantă, pentru că e foarte greu să lupți fără arme corespunzătoare. Este greu chiar și pentru cei mai buni generali și pentru cei mai viteji soldați.

Am urmărit cu cel mai profund interes aceste operațiuni. Nimeni nu poate înțelege ce s-a întîmplat numai citind cărți și studiind hărți. Trebuie să vezi trenul, să parcurgi distanțele, să măsori rîurile și să vezi ce însemna cu adevărat mlaștina. Ochiul modern, obișnuit să judece pozițiile militare în mile, se acomodează mai greu cu aceste cîmpuri de luptă, unde trupele se aflau față în față la o distanță de cîteva sute de metri. Și rîul Chickahominy! Ce surpriză! Este ceva mai mult decît un pîrîu printr-o pădure. Și White Oak Swamp! Un desiș cu cîteva movilițe. În acele zile se jucau cele mai mari drame pe scene miniaturale.

Am fost surprins, de asemenea, de mulțimea de urme care au rămas după aproape trei sferturi de veac. Pe zidurile caselor și bisericilor se mai văd și azi urmele loviturilor de obuze și cartușe; pădurile sînt pline de tranșee și cuiburi de tragere. În fața Muzeului Războiului din Richmond încă mai flutură steagul rebel. Dacă ai

putea citi în sufletele oamenilor ai constata că şi acolo mai sînt urme.

Stăm împreună cu guvernatorul Byrd în locul unde domnise Jefferson Davis şi vedem clădirea Parlamentului în care Lee a primit misiunea şi unde s-a declarat Secesiunea. Refuz o invitaţie foarte amabilă de a vizita Yorktown şi de a lua parte la sărbătorirea a 163 de ani de la capitularea lordului Cornwallis. Războiul civil este o lectură mai captivantă.

Aşadar, în ziua următoare merg cu automobilul şaizeci de mile în jurul faimosului vîrf spre Fredericksburg. Şi aici, cîmpurile de luptă sînt adevărate lecţii de istorie. Admirabile plăci de fier descriptive, înălţate pe coastele Virginiei şi incrustate de mîini pricepute, fixează aproape fiecare moment istoric. Zidul de piatră şi drumul desfundat de la Fredericksburg; cimitirele soldaţilor unionişti şi confederaţi; liniile tranşeelor care se întind prin pădurea pustie, toate acestea reînvie trecutul cu o forţă stranie.

Aici, la sud de Rappahannock, este o altă zonă largă de luptă pe care probabil că au pierit mai mulţi soldaţi decît în oricare alt loc cu o suprafaţă echivalentă, exceptînd localităţile Ypres şi Verdun. Aici campaniile se succed vertiginos; şi Fredericksburg şi Chancellorsville sînt acoperite apoi de Wilderness şi Spotsylvania. Tranşeele se încrucişează unele cu altele; monumentele comandanţilor morţi şi regimentele decimate datează din perioade diferite. Un palimpsest teluric al tragediei! Ghidul nostru ne atrage atenţia: „Tatăl meu a fost rănit aici; locuieşte şi acum la Richmond. Are o memorie formidabilă."

Sîntem nerăbdători să vedem celebrul „Unghi însîngerat" din Spotsylvania. Urmele nisipoase din această regiune sălbatică, împădurită sînt încîlcite. Ne oprim la o fermă să cerem lămuriri. Fermierul, un bărbat înalt, cordial şi puternic, iese din locuinţa solidă. „Da, este foarte uşor să ajungeţi acolo. Părăsiţi şoseaua şi luaţi-o înapoi o jumătate de milă. Staţi! Vin şi eu cu dumneavoastră!" Pornim împreună zgîlţîiţi de maşină. „Uitaţi, aici este linia", spune el, „tranşeea principală este ceva mai departe." „Cunoaşteţi foarte bine locurile acestea," remarc eu. „Am locuit aici toată viaţa. Eram aici şi cînd s-a dat bătălia." „Cîţi ani aveaţi?" „Opt." „Spuneţi-mi tot ce vă amintiţi."

Îmi povesteşte cum el, tatăl lui şi alţi doi copii se aflau la

ferma lor (nu în casa aceasta, ci într-un conac la vreo sută de metri mai încolo) şi pe neaşteptate, într-o dimineață, au năvălit o mulțime de soldați, „ca un roi de albine!" „Ofițerul ne-a spus să ne facem bagajele şi să fugim de acolo, pentru că o să aibă loc o bătălie. Tata mi-a zis să le dau puțină apă, şi aşa am şi făcut, le-am dat apă din puțul vechi, iar el a înhămat calul la căruță şi a aruncat în ea ce i-a căzut în mînă; şi am plecat exact cînd tunurile au început să bubuie şi s-au auzit primele şuierături de obuze. Am venit înapoi peste trei sau patru zile. Casa noastră fusese distrusă. Cred că erau vreo mie de oameni care zăceau morți pe cîmpia din vale. Nu ne mai rămăsese nimic pe lume. Eram îngrozitor de flămînzi. Am adunat biscuiți striviți de pe la morți."

Maşina se opreşte. Ne înviorăm şi pornim pe jos printre pîlcurile de stejari, mesteceni şi arțari scăldați în razele soarelui. „Aici este Unghiul", spune ghidul nostru. „În tranşeea aceasta zăceau grămadă, unii peste alții, amestecați şi dintr-o parte şi din cealaltă, albaştri cu cenuşii. Cînd am ajuns aici focurile continuau la distanță de o milă sau două. Tata m-a dojenit pentru că am încercat să-i iau ghetele unui soldat mort care zăcea aici. Vedeți rigola aceea micuță? Ploua cu găleata şi apa care se scurgea pe acolo era roşie." „Ştiți", mai adaugă el, „sîngele ajunge departe."

Un băiat vine cu un coş plin cu gloanțe şi insigne ale regimentelor pe care le culesese de pe cîmpul de luptă. Luăm şi noi cîteva dintre aceste relicve – asta e tot ce a mai rămas! Ah, nu ! Cauzele mari au fost rezolvate. Destinul s-a răsucit aici şi a strivit pămîntul cu călcîiul lui nemilos; după aceea, cursul lumii a luat o altă direcție. Aceste fapte vitejeşti nu au fost comise în zadar.

În ultimii cîțiva ani, Virginia şi statele din sud au cunoscut o puternică redresare. Industria, în special cea textilă, s-a mutat din nord aici. Autostrăzile leagă oraşele unele de altele, maşini rapide zboară încoace şi încolo, ici şi colo zgîrie-norii țîşnesc spre înălțimi. Populația Virginiei devine tot mai numeroasă. Vechii locuitori sînt pe cale să se îmbogățească. Valoarea terenurilor lor creşte. Se constată un aflux de industrii bogate din nord.

Locuitorii Virginiei privesc în jur cu un aer detaşat. „Fără

îndoială că va fi plăcut să fim bogați și să mergem înainte, totuși,“ spun ei, „ne-am descurcat foarte bine și înainte. Aveam o viață liniștită și o cultură a noastră, proprie. Toate acestea vor fi călcate în picioare de noile elemente? Am fost loviți și excluși din lume acum șaptezeci de ani. Nu sîntem chiar foarte nerăbdători s-o mai pățim o dată. S-ar putea să fie un progres, dar este progresul yankeilor. Atunci, pe vremuri, înainte de război...“

EPILOG 2

Dacă Lee n-ar fi cîştigat bătălia de la Gettysburg...

În 1930, Churchill a scris o carte minunată, intitulată „Ce-ar fi fost dacă?“, bazată pe presupunerea că Lee ar fi cîştigat bătălia de la Gettysburg, apoi ar fi ocupat Washingtonul în timp ce Lincoln ar fi fugit la New York. În final, Lee, conducătorul suprem, eliberează sclavii, eliminînd argumentul moral al Nordului şi războiul se încheie cu victoria Sudului care îşi cîştigă independenţa. Confederaţia şi Statele Unite convieţuiesc de bine de rău pînă în 1914, cînd evenimentele mondiale le aduc din nou împreună şi, alături de Marea Britanie, se unesc pentru a preîntîmpina primul război mondial.

Îşi încheie cartea făcînd speculaţii în legătură cu ce s-ar fi întîmplat dacă Lee ar fi fost înfrînt în bătălia de la Gettysburg. Statele sudiste, pierzînd războiul şi nutrind resentimente puternice, ar fi promulgat fel de fel de legi rasiste, în timp ce speculanţii ar fi invadat Sudul. În 1914 n-ar fi existat o Confederaţie puternică, dar războiul din Europa ar fi izbucnit în mod sigur. Cine ştie? S-ar fi putut ca războiul din 1914 să declanşeze o revoluţie roşie în Rusia, o dictatură fascistă în Germania cu implicaţii mult mai grave pentru omenire. Şi toate acestea s-ar fi putut întîmpla dacă Lee n-ar fi cîştigat lupta de la Gettysburg!

Această lucrare emoţionantă şi vizionară a fost descrisă de Shelby Foote, cunoscut pentru scrierile sale inspirate de războiul civil, drept singura carte de genul „Ce-ar fi fost dacă?“ pe care a admirat-o vreodată.

SCRIBNER'S, decembrie 1930

Ideea amuzantă de a ne imagina ce s-ar fi întîmplat dacă un anumit eveniment important sau nesemnificativ ar fi avut alt deznodămînt este atît de la modă încît mă simt încurajat să fac şi eu o speculaţie absurdă. Ce s-ar fi întîmplat dacă Lee n-ar fi cîştigat bătălia de la Gettysburg? Din momentul în care este repurtată, o mare victorie domină nu numai viitorul, ci şi trecutul. Toate verigile care alcătuiesc lanţul consecinţelor încep să zăngănească de parcă n-ar mai avea de gînd să se oprească niciodată. Speranţele spulberate, pasiunile ce fuseseră alimentate, sacrificiile care rămăseseră zadarnice, toate sînt înghiţite de vîrtejul realităţii. Totuşi, ar putea fi amuzant într-o oră de trîndăvie şi ne-ar ajuta chiar să ne revizuim atitudinea prea indulgentă dacă în acest moment al secolului al XX-lea – marcat de prosperitate, calm, dar şi efervescenţă – vom medita o clipă la datoria noastră faţă de acei soldaţi confederaţi care printr-o vitejească faptă de arme, fără frică de moarte, au rupt frontul Uniunii la Gettysburg şi au deschis omenirii calea spre un viitor luminos.

Istoricii se amuză întotdeauna să scoată în evidenţă lucrurile mici, chestiunile de detaliu pe care se sprijină marile cotituri ale istoriei. Şi fără îndoială că detaliile vestitei victorii ale confederaţilor de la Gettysburg oferă un subiect deosebit de generos în acest sens. Astăzi nu mai putem avea nici o îndoială cu privire la faptul că atacul lui Pickett ar fi fost respins dacă Stuart nu ar fi venit la timp să înconjure cu cavaleria lui poziţiile Uniunii. Stuart ar fi putut fi oprit în înaintarea lui dacă s-ar fi produs un incident oarecare, cît se poate de banal. De pildă, dacă Generalul Meade şi-ar fi organizat liniile de comunicare cu posturile de apărare împotriva raidurilor, sau dacă ar fi utilizat cavaleria pentru a-şi proteja flancurile, ar fi fost avertizat din timp. Dacă generalul Warren s-ar fi gîndit să trimită un batalion ca să menţină Little Round Top, înaintarea rapidă a maselor cavaleriei confederaţilor ar fi fost depistată. Dacă scrisoarea Preşedintelui Davis către Generalul Lee, interceptată de Căpitanul Dahlgren care dezvăluia planurile Confederaţiei ar fi ajuns la Meade cu cîteva ore mai devreme, acesta ar fi putut scăpa din cleştele lui Lee.

Repet, s-ar fi putut întîmpla orice, orice incident care să fi

împiedicat sincronizarea admirabilelor combinații ale lui Lee și în acest caz, respingerea lui Pickett ar fi fost sigură. Gettysburg ar fi fost o mare victorie a nordicilor. Și ar fi putut chiar să fie o victorie finală. Lee s-ar fi putut retrage apoi cu succes de pe cîmpul de luptă. Confederația, cu generalii ei talentați și armatele curajoase, ar mai fi supraviețuit încă un an, ba poate chiar doi, dar din momentul în care au fost înfrînte în mod decisiv la Gettysburg, sfîrșitul era inevitabil. Căderea Vicksburgului, care s-a produs la numai două zile după victoria nemuritoare a lui Lee, ar fi deschis cursul fluviului Mississippi pentru flota Uniunii, tăind astfel statele secesioniste aproape în două părți egale. Fără a dori să dogmatizăm, considerăm că sîntem îndreptățiți să spunem că statele sudice nu ar fi supraviețuit pierderii unei mari bătălii în Pennsylvania și deschiderii aproape simultane a fluviului pentru flotă.

Cu toate acestea, totul a mers bine. Încă o dată, oarecum pe muchie de cuțit, îmbinarea impresionantă de geniu militar și curaj soldățesc a dat un rezultat perfect. Panica de care a fost cuprinsă întreaga aripă stîngă a masivei armate a lui Meade nu a fost niciodată reproșată trupelor yankee. Toată lumea știe că au fost niște băieți foarte curajoși. Dar înfrîngerea este înfrîngere și deruta înseamnă distrugere. Au trecut numai trei zile din momentul în care a încetat bubuitul tunurilor de la Gettysburg pînă cînd Generalul Lee și-a fixat sediul la Washington. Nu mai este cazul să insistăm aici asupra fugii ridicole spre New York a tuturor politicienilor, vînătorilor de posturi, constructorilor, sentimentalilor și suitelor acestora, care s-a realizat cu un succes deplin. Ne face mai multă plăcere să ne amintim modul în care Lincoln „Căzînd măreț cu un stat măreț" a păstrat atitudinea demnă a unei națiuni. Niciodată spiritul lui practic sublim nu a adus un serviciu mai mare conaționalilor săi. Nu a fost niciodată mai măreț decît în ora înfrîngerii lui fatale.

Dar, evident, nu există nici o îndoială cu privire la faptul că simpla victorie militară pe care Lee ar fi obținut-o la Gettysburg nu are fi schimbat cursul istoriei lumii. Pierderea Washingtonului nu ar fi afectat superioritatea numerică covîrșitoare a Statelor Unioniste. Poziția avansată a capitalei lor și căderea ei i-ar fi expus la pierderi importante și ar fi prelungit

fără îndoială războiul. Dar luat ca atare, acest episod militar, oricît ar fi fost de strălucit, nu ar fi putut împiedica victoria finală a nordicilor. Trebuie să ne uităm la sfera politică pentru a găsi explicațiile victoriilor repurtate pe cîmpul de luptă.

În mod destul de curios, Lee ne oferă un exemplu aproape unic de militar obişnuit şi profesionist care a ajuns la cel mai înalt grad al excelenței atît ca general, cît şi ca om de stat. Ascendența lui pe tot cuprinsul Statelor Confederate a doua zi după victoria de la Gettysburg l-a aruncat pe Jefferson Davis şi guvernul civil al acestuia în mod irezistibil şi aproape inconştient în umbră. Comandantul iubit şi victorios, sosit în capitala puternicilor lui adversari, a găsit aici momentul propice pentru a pronunța marile decrete ale păcii. Şi aşa se face că, de fapt, tunurile de la Gettysburg au tras salvele finale ale Războiului Civil American.

Şi atunci cursul evenimentelor s-a modificat şi de cealaltă parte a Oceanului Atlantic. Anglia – numele sub care era cunoscut pe atunci Imperiul Britanic – era sfîşiată din punct de vedere moral în două de drama luptei americane. Am admirat întotdeauna neclintirea cu care fabricile noastre de bumbac din Lancashire, deşi sugrumate de lipsa de aprovizionare din cauza blocadei Nordului, ceea ce a făcut ca cel mai prosper comitat al nostru să fie redus la mizerie, devenind aproape dependent de mila celorlalte comitate din Anglia – au aderat cu toate acestea la cauza nordicilor. Clasa muncitoare engleză în ansamblul ei a judecat conflictul prin ochii lui Disraeli şi s-a situat ferm de partea abolirii sclaviei. Într-adevăr, tot flerul democratic şi elocvența nobilă a domnului Gladstone nu ar fi reuşit, nici chiar în aceste condiții de restrişte, să ducă Anglia în tabăra confederaților. Poate doar dacă Lee, după intrarea sa triumfală în Washington, ar fi fost la înălțimea cuceririlor de pe cîmpul de luptă. Declarația lui semeață, după care Confederația victorioasă nu va avea nici un fel de politică față de negrii africani nu era în armonie cu concepțiile morale ale Europei Occidentale. Această declarație este ceea ce a deschis larg drumul pe care păşim acum spre prosperitate...

După înfrîngerea de la Gettysburg şi căderea Washingtonului a urmat o succesiune rapidă de evenimente. Declarația lui Lee de

abolire a sclaviei, combinată cu hotărîrea lui nestrămutată de a se despărți de Uniunea Americană a deschis calea pentru intervenția britanică.

În răstimp de o lună a fost semnat tratatul oficial de alianță între Imperiul Britanic și Confederație. Termenii acestei alianțe erau și ofensivi și defensivi și au revoluționat situația militară și navală. Blocada nordicilor nu putea fi menținută nici măcar o zi în fața imensei puteri navale a Angliei. Deschiderea porturilor din sud a eliberat bumbacul, a refăcut finanțele și a umplut arsenalele Confederației. Forțele nordicilor de la New Orleans au fost rupte de restul armatei și silite să capituleze imediat. Nu mai putea fi nici un dubiu cu privire la puterea noilor aliați de a curăța tot fluviul Mississippi de vasele nordicilor pe tot parcursul acestuia prin teritoriul Statelor Confederate. Iar perspectiva îmbarcării unei armate britanice considerabile cu direcția Canada amenința Uniunea cu un nou front militar.

Dar nici unul din aceste formidabile evenimente din sfera armatei și a forțelor materiale nu ar fi clintit hotărîrea Președintelui Lincoln și nici nu ar fi slăbit fidelitatea statelor și armatelor nordice. Declarația lui Lee de abolire a sclaviei a cîștigat dintr-o singură mișcare un aliat puternic pentru Confederație și a paralizat rîndurile dușmanilor săi. Nordul purta război împotriva secesiunii, dar după cum s-au desfășurat lucrurile, problema sclaviei a sprijinit la început și dominat mai apoi disputa politică. Acum, cînd această chestiune morală căzuse, acum cînd nobila cauză care inspirase armatele Uniunii și guvernele ei cîștigaseră, nu mai rămînea nimic altceva decît un război de recucerire care trebuia purtat în condiții infinit mai dificile și mai neliniștitoare decît cele care duseseră deja la atît de multă dezamăgire și la înfrîngere. Iată așadar Sudul, victorios, reîntărit, revigorat, oferindu-se de bună voie să asigure o abolire și mai completă a statutului sclavilor de pe teritoriul american decît ar fi îndrăznit să ceară însuși Lincoln. Ar fi trebuit oare războiul să mai continue cu șanse foarte slabe numai pentru a se afirma dominația unui grup de anglofoni împotriva altora? Ar fi trebuit oare sîngele să curgă la infinit într-un șuvoi tot mai larg numai pentru a măguli mîndria națională și dorința de răzbunare?

Dispariția acestei chestiuni morale era ceea ce a subminat

rezistența statelor nordice. Lincoln nu mai respingea apelul sudiştilor la independență. „Dacă frații noştri din sud", a declarat el în vestitul discurs de la Madison Square Garden din New York, „doresc în mod sincer că curețe acest continent de sclavia negrilor şi dacă vor locui alături de noi ca vecini binevoitori într-o națiune independentă şi prietenă, nu ar fi corect să prelungim măcelul numai pe problema suveranității."

Şi astfel pacea s-a instaurat mult mai repede decît începuse războiul. Tratatul de la Harpers Ferry, care a fost semnat între Uniune şi Statele Confederate la 6 septembrie 1863, conținea două clauze importante: Sudul devenea independent şi sclavii erau eliberați. Dacă spiritul bătrînului John Brown ar fi vizitat din nou oraşele marcate de cicatricele luptelor care fuseseră scena vieții şi morții lui, ar fi văzut victoria cauzei sale, plătită cu un cost cumplit de greu pentru Statele Unite. Pe lîngă pierderea în oameni şi bunuri materiale, Uniunea Americană era ruptă în două. Astfel, ar fi existat două Americi pe acelaşi continent nordic. Una dintre ele şi-ar fi reînnoit în altă formă vechile legături şi afinitatea de rudenie cu Țara Mamă de peste ocean. Era clar că, deşi se semnase pacea şi soldații înclinaseră steagurile de luptă, viața lumii anglofone era sfîşiată de profunde antagonisme sociale, economice şi militare. Dar sclavia era abolită. Aşa cum a spus John Bright, „Cel puțin, după ce fumul de pe cîmpurile de luptă s-a risipit, forma hîdă care îşi aruncase umbra pe întregul continent a dispărut pentru totdeauna".

Pe tot parcursul secolului al XIX-lea, în Statele Unite ale Americii, cum a continuat să se numească această Uniune trunchiată, populația şi bogăția au crescut. Parcă o voință de fier cuprinsese întregul popor. Pînă în anii '80 îşi plătiseră toate datoriile şi toate urmele războiului fuseseră şterse, evident, cu excepția celor din inimile oamenilor. Dar inimile oamenilor reprezintă un lucru curios, iar inimile popoarelor sînt încă şi mai stranii. Uniunea Americană nu s-a putut împăca niciodată cu ideea amputării înfricoşătoare la care fusese supusă. Aşa după cum Franța, după anul 1870, s-a hrănit timp de peste patruzeci de ani cu gîndul revanşei, tot aşa şi numeroasele popoare din Uniunea

Americană şi-au concentrat gîndurile asupra unei alte încercări a armelor.

Şi ca să spunem adevărul, comportamentul Confederației independente nu a contribuit deloc la înlăturarea fermenților care generau fără încetare mînie. Fostele State Confederate s-au văzut stăpînite de o armată de veterani care învinsese împotriva multor împrejurări adverse, comandată de generali cu virtuți militare cărora istoria le plătise un tribut indiscutabil. Menținerea acestei armate intacte şi – ceea ce era şi mai important – ocupate, a devenit o problemă de stat. La sud de Confederație se afla Mexicul, într-o permanentă alternanță între anarhie şi dictatură. Datorită experienței sale anterioare, Lee se familiarizase cu aspectele militare ale țării şi problemele acesteia, şi era cît se poate de firesc să dorească să întoarcă baionetele armelor Virginiei de nord împotriva acestui Eldorado atît de slab apărat. În pofida protestelor pioase ale guvernului liberal şi pacifist ale domnului Disraeli din 1884, Statele Confederate, după trei ani de lupte sîngeroase de gherilă, au cucerit, îngenuncheat şi reorganizat vastele teritorii ale Mexicului. Aceste proceduri au implicat o creştere continuă a forțelor militare sudiste. La încheierea Războiului Mexican, şapte sute de mii de soldați instruiți şi încercați în lupte mărşăluiau sub ceea ce Nordul continua să numească „steagul rebel". În fața acestor arme potențial amenințătoare cine poate face vreo vină Nordului din faptul că şi-a luat măsuri de precauție? Cine îi poate acuza pe nordişti de provocare pentru că au adoptat principiul serviciului militar obligatoriu? Iar cînd la aceasta s-a răspuns cu măsuri similare dincolo de linia Tratatului de la Harpers Ferry, nu trebuie să ne mirăm că sudiştii au mărit durata serviciului militar de la un an la doi şi şi-au transformat astfel milițiile în cadre ale unei armate „fără pereche în lume". Statele din Sud, bazîndu-se pe alianța lor cu puterea navală supremă a Angliei, nu şi-au cheltuit banii pe o flotă maritimă. Puternica lor flotă blindată fluvială era destinată numai fluviului Mississippi. Cu toate acestea, pe uscat şi pe apă, procesul înarmării a continuat fără încetare pe toată suprafața continentului nord-american. Fortărețe imense păzeau frontierele de ambele părți şi încercau să canalizeze liniile unei invazii reciproce. Statele Unite dispuneau de o bogăție

care le oferea posibilitatea de a face sacrificii uriaşe pentru a-şi fortifica în acelaşi timp frontul de sud şi a menţine o flotă puternică şi garnizoane militare puternice în porturile fortificate de pe malurile marilor lacuri de la frontiera cu Canada. În anii '90, America de Nord strălucea de arme de toate felurile; cu forţa militară a Confederaţiei în continuă creştere, în care populaţia de culoare acum împăcată constituia un element foarte important – şi forţele ample ale Angliei şi Canada în nord, s-a calculat că existau două milioane de oameni înarmaţi şi un număr de şase milioane rezervişti instruiţi, care trebuia să menţină fragila pace de pe continentul nord-american. Un astfel de proces nu putea continua fără să ajungă la un punct culminant, soldat cu un deznodămînt tragic.

Şi acest punct culminant a fost atins în 1905, declanşat probabil de agitaţia atmosferei de război generată de conflictul ruso-japonez. Bubuiturile tunurilor din Asia reverberau în întreaga planetă şi au găsit pretutindeni organizaţiile militare într-o stare de maximă receptivitate. Niciodată nu mai fusese atmosfera de pe pămînt atît de încărcată de forţe explozive. Europa şi America de Nord erau nişte tabere înarmate şi un război de primă magnitudine făcea ravagii în Manciuria. În orice moment, aşa cum a demonstrat incidentul de la Banca Dogger*, *Imperiul Britanic putea fi implicat în războiul cu Rusia. Şi într-adevăr, atunci fusesem pe muche de cuţit. Pe lîngă aceste accidente, obligaţiile britanicilor decurgînd din Tratatul cu Japonia ar fi putut să ne atragă automat în război. Preşedintele Statelor Unite a fost avizat în mod oficial de către Statul-Major american atît de competent, că intrarea Marii Britanii într-un astfel de război ar oferi o ocazie extraordinară pentru rezolvarea o dată pentru totdeauna a situaţiei cu Republica din Sud. Acest lucru era evident pentru cei mai mulţi oameni. Dar în acelaşi timp, pretutindeni în America şi în Europa se luau măsuri de precauţie de tot felul,*

---

[1] În 1904, în timpul Războiului ruso-japonez, o flotă rusă a deschis focul împotriva vaselor ce aparţineau Băncii Dogger, pretinzînd că printre ele se aflau torpile japoneze. S-a înfiinţat o Comisie de anchetă şi Rusia a fost silită la plata unor compensaţii pentru familiile victimelor.

atît pe mare cît şi pe uscat. Pretutindeni se adunau flote şi armate, arsenalele zăngăneau şi sclipeau zi şi noapte.

Iar acum, cînd aceste cumplite pericole fuseseră în sfîrşit îndepărtate, ni se părea aproape imposibil de conceput că existaseră vreodată. Cu toate acestea, ne cutremurăm la gîndul că, cu numai un sfert de secol în urmă, oamenii vorbitori de limba engleză se aflau de două părţi opuse ale baricadei, se pîndeau unii pe alţii cu vigilenţă şi cu armele scoase. La sfîrşitul anului 1905 tensiunea era atît de mare, încît nimic nu ar fi putut împiedica o luptă fratricidă la scară uriaşă, cu excepţia vreunei inimi care să se topească sau a unui uriaş val de inspiraţie care să ridice antagonismele sumbre şi fatale ale vremii la un nivel atît de înalt, încît – aşa după cum un număr matematic care trece prin infinit îşi schimbă semnul – acestea să devină de fapt uniuni.

Nu trebuie să subestimăm puterea forţelor care se aflau pe ambele maluri ale Oceanului Atlantic şi pe ambele laturi ale frontierelor continentale ale Americii şi se străduiau cu credinţă şi perseverenţă să îndepărteze primejdia hidoasă pe care popoarele înrudite păreau să şi-o pregătească unul altuia. Dar aceste orientări profunde de gîndire sănătoasă şi de bunăvoinţă nu ar fi avut efect, dacă în momentul decisiv nu s-ar fi găsit simultan în Europa şi în Statele Unite lideri suficient de măreţi pentru a domina evenimentele şi pentru a fi instalaţi în mod miraculos în fruntea naţiunilor lor. În Preşedintele Roosevelt şi Arthur Balfour, primul-ministru britanic, s-au regăsit două personalităţi care întruchipau toate calităţile necesare pentru negocieri de profunzime şi decizia supremă.

Şi în cele din urmă, atunci cînd s-a întîmplat, s-a dovedit a fi lucrul cel mai simplu din lume. În realitate, parcă nici nu s-ar fi putut să nu se întîmple şi nouă care privim acum în urmă la evenimente ni se pare un lucru atît de firesc, încît nu putem înţelege cît de uşor ar fi putut fi înlocuită cea mai benefică înţelegere pe care o cunoaşte omenirea cu cel mai oribil conflict şi cu o tragedie mondială.

Negocierile Balfour-Roosevelt avansaseră destul de mult, atunci cînd preşedintele Wilson, conducătorul luminat al Republicii din Sud, provenit din Virginia, s-a implicat şi el. Trebuie să ne

amintim că, indiferent de lovitura dată cu sînge rece de domnul Gladstone în 1863, politica guvernelor britanice succesive a fost întotdeauna aceea de a aplana antagonismele dintre Nord şi Sud. În toate ocaziile, englezii au încercat să promoveze buna voinţă şi conlucrarea strînsă între aliatul din sud şi puterea importantă din nord cu care avea atît de multe lucruri în comun. De exemplu, trebuie să ne amintim că în Războiul anglo-spaniol din 1895 influenţa Marii Britanii a fost utilizată foarte intens şi britanicii şi-au asumat riscuri mari pentru a limita disputa şi pentru a elibera Statele Unite de orice ameninţare străină. Consilierea ponderată a Angliei acordată cu această ocazie Republicii din Sud în sensul de a adopta o atitudine de neutralitate a fost nu numai bine venită, ci şi de mare ajutor la modul activ. În acest război, mai mulţi generali veterani din armata Confederaţiei au luptat ca voluntari în forţele unioniste. Astfel trebuie să înţelegem că alături de mormanele de arme şi vechile antagonisme, a existat şi un imens val de adîncime de respect şi afinitate reciprocă. Este meritul glorios al lui Balfour, Roosevelt şi Wilson – acest august triumvirat – că au reuşit să îndrume acest val în aşa fel încît toate împrejurările potrivnice au fost măturate din faţa lor.

În ziua de Crăciun a anului 1905 s-a semnat Convenţia Asociaţiei vorbitorilor de limba engleză. Esenţa acestei măsuri extraordinare era limpede precum cristalul. S-a proclamat doctrina cetăţeniei comune pentru toate popoarele implicate în acest acord. Nu a existat nici un fel de ingerinţă în nici unul din acordurile existente deja cu nici unul din membri. Tot ceea ce s-a întîmplat a fost că de aici înainte toate popoarele Imperiului Britanic şi ale celor numite în mod foarte inspirat în limbajul vremii „Statele Reunificate", s-au considerat membre ale unui acelaşi organism şi moştenitori ai unei singure moşii. Salvarea planului, care nu aducea atingere nici unei suveranităţi naţionale, care lăsa neatinse particularităţile, care nu schimba nici o instituţie şi nu avea nevoie de nici un fel de maşinărie complicată, a constat în flexibilitatea lui. A fost vorba de fapt de o reacţie mai curînd morală şi psihologică decît politică. Sute de milioane de oameni au adoptat dintr-o dată un punct nou de vedere. Fără a aduce prejudiciu loialităţilor şi sentimentelor lor existente, au dat naştere

unei loialități mai înalte și unor sentimente mai ample. Toamna anului 1905 văzuse lumea popoarelor vorbitoare de limba engleză pe marginea prăpăstiei. Dar înainte să se încheie anul, acestea erau unite prin legături indisolubile de menținere a păcii între ele, pentru prevenirea războiului în afara Puterilor și pentru dezvoltarea economică a uriașelor lor resurse și posesiuni.

Asociația exista abia de zece ani cînd a fost chemată să facă față unei primejdii și mai mari decît cea care dusese la nașterea ei. Toată lumea își amintește de criza europeană din august 1914. Asasinarea Arhiducelui la Sarajevo, dezmembrarea și dispariția Imperiilor Austriac și Otoman, vechea ceartă dintre Franța și Germania, înarmarea crescîndă a Rusiei – toate la un loc au produs cea mai periculoasă conjunctură pe care a cunoscut-o Europa vreodată. După ce s-au emis ordinele de mobilizare în Rusia, Austria, Germania și Franța și douăsprezece milioane de soldați s-au adunat de-a lungul frontierelor țărilor lor, se părea că nimic n-ar mai fi putut înlătura războiul care avea toate șansele să fie însuși Armaggedon.

În legătură cu desfășurarea și consecințele unui astfel de război nu putem să facem decît speculații. Domnul Bloch* în lucrarea sa inspirată publicată în 1909 a arătat că, dacă ar fi fost purtat cu armele moderne, acest război n-ar fi fost deloc scurt. A prezis că operațiunile de pe cîmpul de luptă vor degenera repede în lungi linii de fortificații și că de aici s-ar putea să rezulte o stagnare devastatoare, cu război de asediu sau de tranșee, care să dureze ani în șir. Știm că astăzi opiniile lui nu sînt acceptate de cei mai mulți experți militari de frunte din cele mai multe țări. Dar, oricum, nu ne putem îndoi de faptul că un război în care s-ar fi angajat patru sau cinci dintre cele mai mari puteri europene ar fi avut fără îndoială ca rezultat pierderea multor milioane de vieți și ar fi dus la distrugerea unui capital pe care nu l-ar fi putut înlocui nici douăzeci de ani de muncă grea, devotament și privațiuni. Nu exagerăm deloc spunînd că, dacă criza mobilizării

---

* Jean Bloch (1836–1902), finanțist și scriitor polonez. Lucrarea lui *Este oare războiul imposibil acum?* a fost publicată în Anglia în 1899.

generale din august 1914 ar fi fost urmată de război, am fi avut astăzi pe această insulă impozit pe venituri de cinci şilingi la o liră (20–25%) şi două milioane şi jumătate de şomeri. Chiar şi Statele Unite de dincolo de ocean, în pofida tradiţiei lor, au fost tîrîte într-o dispută pur europeană.

Însă la momentul oportun, nişte mîini prieteneşti dar ferme au intervenit pentru a salva Europa de ceea ce ar fi putut fi ruina ei. Prin Convenţia Asociaţiei vorbitorilor de limbă engleză, membrii semnatari au adoptat idealul dezarmării reciproce pînă la cel mai scăzut nivel compatibil pentru securitatea lor comună. S-a mai stabilit că din trei în trei ani va avea loc o Conferinţă a întregii Asociaţii în locurile care vor fi considerate potrivite pentru aceasta. Întîmplător, cea de-a treia conferinţă pentru dezarmare a Asociaţiei vorbitorilor de limba engleză a avut loc de fapt în iulie 1914. Asociaţia a constatat că politica ei de dezarmare este frînată de imensele structuri militare şi navale întreţinute în Europa. Plenipotenţiarii statelor se întîlniseră de fapt ca să discute această chestiune cînd asupra lor s-a abătut o problemă infinit mai gravă. Se simţeau aşa de sigur de ei, încît au fost capabili să-şi asume riscuri pentru alţii. La 1 august, cînd armatele germane se apropiau deja de frontiera Belgiei, cînd armatele austriece începuseră deja bombardarea Belgradului şi cînd de-a lungul frontierei ruse şi franceze izbucniseră focuri, Asociaţia vorbitorilor de limba engleză şi-a oferit bunele oficii tuturor puterilor mobilizate, sfătuindu-le să-şi oprească armatele la zece mile de frontieră şi să caute o soluţie pentru divergenţele lor prin discuţii paşnice. Memorabilul document adăuga că „în cazul eşecului unui rezultat paşnic, Asociaţia trebuie să se considere *ipso facto* în stare de război cu orice putere sau combinaţii ale acestora ale căror trupe au invadat teritoriul vecinilor".

Deşi acest comunicat blînd dar ameninţător a fost primit cu indignare la multe cartiere generale, a asigurat de fapt Europei spaţiul de respiro de care avea aşa de mare nevoie. Francezii interziseseră deja trupelor lor să se apropie la mai mult de zece mile de graniţa germană şi aceştia au răspuns la fel. Ţarul a profitat cu mare plăcere de ocazia care i s-a oferit. Dorinţele secrete ale

Kaiserului şi sentimentele lui în acest moment de cotitură au fost foarte multe discutate. Există păreri după care, purtat de exaltarea provocată de mobilizare şi de zăngănitul şi sclipirea armatelor în mişcare, nu ar fi fost dispus să-şi oprească trupele aflate deja în pragul Ducatului de Luxemburg. Alții susțin că a primit mesajul cu o exclamație de bucurie şi s-a prăbuşit epuizat pe un fotoliu, strigînd: „Sînt salvat! Salvat! Salvat!“ Indiferent de natura convulsiilor imperiale, ştim că Germania a fost ultima care a acceptat părerea Asociației. O dată cu sosirea acceptului acesteia, deşi mai rămîneau multe săptămîni de negocieri greoaie, se putea spune că pericolul unui război european trecuse.

Cei mai mulți dintre noi am fost atît de mult absorbiți de imensa creştere a prosperității şi bogăției, sau de activitatea comercială şi ştiințifică şi dezvoltarea şi exploatările teritoriale care au marcat istoria lumii anglofone din 1905 încoace, încît am fost înclinați să lăsăm afacerile europene să ajungă în zona crepusculară a interesului nostru. După ce pericolele anului 1914 au fost înlăturate cu succes şi dezarmarea Europei a fost pusă în armonie cu cea realizată deja de Asociația popoarelor anglofone, ideea unor „State Unite ale Europei“ s-a făcut auzită tot mai des. Spectacolul strălucitor oferit de lumea anglofonă, securitatea ei, puterea fără margini, rapiditatea cu care se crea bogăția şi se distribuia larg în interiorul granițelor sale, sentimentul de efervescență şi speranță au impresionat întreaga populație. Toate acestea arătau europenilor o morală pe care numai cel din urmă tîmpit putea s-o ignore. Dacă Împăratul Wilhelm II va reuşi să ducă mai departe proiectul unității europene la Conferința paneuropeană de la Berlin din 1932 este o chestiune de profeție. Dacă va atinge acest scop se va ridica pînă la o nebănuită culme a onoarei şi faimei şi nimeni nu va fi mai fericit decît membrii Asociației Popoarelor Anglofone să fie martori ai conturării unei alte zone de linişte şi cooperare la fel ca cea în care am învățat să trăim noi înşine. Dacă această onoare va reveni Maiestății sale Imperiale poate că Maiestatea sa va reflecta la cît de uşor ar fi putut să-i fie distrusă cariera în 1914 de izbucnirea unui război care l-ar fi costat tronul şi ar fi dus țara lui la ruină. Dacă astăzi, la

bătrînețe, are cea mai splendidă situație din Europa, să nu uite că ar fi putut să mănînce pîinea amară a exilului ca suveran detronat şi om distrus, împovărat cu un reproş insuportabil. Şi aceasta, repetăm, s-ar fi putut să fie soarta lui, dacă Lee nu ar fi cîştigat bătălia de la Gettysburg.

PARTEA A II-A

AMERICA ÎN SECOLUL AL XX-LEA

Articole, conferințe radiodifuzate, cuvîntări

CAPITOLUL 1

Scandalurile din Chicago

După prima vizită la Chicago, pe parcursul unui turneu de prelegeri din 1901, cinci ani mai tîrziu, tînărul Winston a făcut o recenzie a lucrării lui Upton Sinclair, Jungla. *Cartea înfăţişează calvarul multor noi imigranţi în America – în acest caz al unei familii lituaniene, alungate din patria sa de pogromurile ruseşti – şi este o expunere zguduitoare a părţii mai întunecate a capitalismului neîncorsetat de legi, aşa cum îl întîlnim în fabricile de carne din Chicago, la cumpăna dintre cele două veacuri.*

P.T.O. 16 şi 23 iunie 1906

Cînd am promis să scriu cîteva cuvinte despre această carte, aveam un obiectiv: speram s-o fac mai bine cunoscută. În săptămînile care au urmat, n-a mai fost nevoie. Cartea a devenit vestită. A atras privirile autocratului cu inima caldă; a agitat maşinăria Departamentului de Stat; şi, trecînd din coloanele statice ale recenzentului în editoriale şi „informaţii de ultima oră", a tulburat digestia celor din Lumea Veche şi din Lumea Nouă şi poate şi conştiinţele omenirii.

Domnul Upton Sinclair este unul din acei reformatori activi din categoria bărbaţilor de mare talent şi uneori foarte înstăriţi, ale căror energii sînt acum canalizate în Statele Unite spre atingerea unui obiectiv dificil: suprimarea sau preluarea Partidului Democrat şi instalarea în locul lui a unei organizaţii socialiste bine fundamentate şi atotcuprinzătoare. Această carte este un pamflet într-un context politic tot mai agitat avînd ca obiect condamnarea

marilor uzine producătoare de carne de pe malurile Lacului Michigan, cunoscute sub denumirea populară de „Trustul Vitei". Nimic nu poate depăşi talentul şi hotărîrea cu care autorul şi-a expus argumentele. Face parte din categoria acelora care îşi întemeiază argumentaţia numai pe fapte. Găseşte loc pentru fiecare – chiar şi pentru cele contrare – în secvenţe ingenioase care îl apropie constant de scopul propus. Toate condiţiile de viaţă – sociale, morale, economice, comerciale, climatice, bacteriologice – sînt adunate laolaltă, aşezate în ordine, aranjate în funcţie de standardele corespunzătoare şi orientate pe căi convergente spre atac. Nici o declaraţie hazardată nu are voie să slăbească stabilitatea liniei lor. Un singur scop – şi numai unul singur – animă mintea comandantului şi îi inspiră armata pînă la cel din urmă soldat care mărşăluieşte în tăcere în rînduri – acela ca marele Trust al Vitei să mute din loc nasul omenirii şi să contamineze astfel sistemul din care îşi trage puterea. Aici, în cuprinsul cîtorva sute de pagini a fost strîns tot ceea ce se poate spune împotriva industriei conservelor înainte ca cei care o deservesc să-şi expună produsele în faţa consumatorilor.

În faţa tribunalului sînt aduşi „ambalatorii". Bunurile pe care le vînd, materialele pe care le folosesc, oraşul în care locuiesc, salariile pe care le plătesc – toate împrejurările, mari sau mici legate de industria lor, precum şi consecinţele directe sau pe termen lung – sînt supuse unei analize necruţătoare şi răuvoitoare.

Ce e mai rău s-a spus; şi chiar ceea ce este cel mai rău; şi s-a spus în modul cel mai eficace; iar cititorul este confruntat – ba nu, copleşit de înlănţuirea de detalii murdare, tragice, detestabile care îl reduc, indiferent cît de recalcitrant ar fi, la un fel de docilitate amestecată cu oroare. Daţi-mi voie să spun imediat că oamenii nu au nici un drept să-şi astupe nările şi să închidă ochii. Dacă toate aceste lucruri sînt adevărate, toată cinstea pentru cel care a avut puterea şi priceperea să atragă atenţia lumii întregi asupra lor. Şi chiar dacă ar fi numai pe jumătate adevărate, societatea tot ar fi oarecum îndatorată domnului Upton Sinclair, după părerea mea. Şi, din nefericire, există motive întemeiate să credem – pe alocuri, ce-i drept, şi unele motive să ne îndoim – că acuzaţiile aduse sînt susţinute

de un mare număr de adevăruri imposibil de negat şi uşor de verificat. Domnul Upton Sinclair a făcut pentru „ambalatori“ ceea ce a făcut domnul Henry Lloyd acum cîţiva ani în *Wealth against Commonwealth* pentru Standard Oil Trust. Atmosfera şi motivaţia ambelor cărţi sînt aceleaşi; dar într-o anumită privinţă metoda domnului Sinclair prezintă un mare avantaj faţă de aceea a predecesorului său. *Wealth against Commonwealth* a fost o compilaţie laborioasă. *Jungla* este o tragedie umană.

Urzeala pe care se ţese totul este decăderea treptată, morală şi fizică, a unui om puternic, cumsecade şi cinstit. Pătrundem brusc într-o familie de ţărani lituanieni imigranţi din Chicago. Familia este numeroasă. Toate relaţiile şi vîrstele sînt bine reprezentate. Îl cunoaştem mai întîi pe Jurgis, eroul principal, un bărbat puternic, un titan printre lucrători. Apoi pe Ona, fata cu care este logodit şi de dragul căreia pornise în marea aventură dincolo de ocean. Urmează tatăl şi mătuşa acesteia, fratele şi sora lui, Marija, şi patru sau cinci copii mici de vîrste diferite. Toţi adulţii sînt harnici, sîrguincioşi, oameni simpli din Lituania care, după ce şi-au pus economiile la un loc, s-au îmbarcat pe un vas cu destinaţia Statele Unite şi au fost jecmăniţi de toate oficialităţile în ghearele cărora au căzut pe parcursul călătoriei. Ajung în cele din urmă la Chicago, unde nu cer nimic altceva decît să muncească din zori pînă-n noapte, practicînd o meserie cinstită.

Personajele sînt creionate cu grijă şi duioşie. Ajungem să-i cunoaştem pe toţi. Ajungem să-i îndrăgim pe toţi. Ajungem să urmărim cu interes economia lor casnică. Cît le-a mai rămas din rezerva modestă de bani, care sînt perspectivele de a fi angajaţi, ce salarii vor aduce în fiecare săptămînă, ce datorii şi cheltuieli trebuie să acopere, ce pericole îi aşteaptă – toate aceste chestiuni mărunte, zilnice, devin reale şi importante pentru noi pe măsură ce parcurgem cele cîteva sute de pagini de artă elaborată. După ce a atins acest obiectiv, domnul Upton Sinclair l-a cîştigat pe cititor de partea sa. Şi profită din plin de avantajul pe care îl deţine. Distrugerea totală a acestei familii în condiţii de mizerie şi degradare cumplită este planul pe baza căruia

acționează autorul și pe care îl aduce la îndeplinire cu lux de amănunte și cu un scop nemilos care evident că nu lasă nicidecum de dorit din punct de vedere artistic.

Eșafodajul acestei catastrofe poate fi schițat în cîteva paragrafe. Familia are foarte puțini bani în momentul în care sosește la Chicago, iar cîștigul realizat din salariile europene este rapid înghițit de prețurile americane. Toți caută de lucru – și nu fără succes – și o dată cu ei intrăm și noi în slujba marelui trust al cărnii de vită și a industriilor lui auxiliare.

Jurgis, cu splendida sa înfățișare de bărbat în floarea vîrstei, este ales imediat din mulțimea de neisprăviți și șomeri care stau la porțile fabricilor ucigașe. Marija, verișoara lui, se angajează la o fabrică de conserve. Tatăl Onei lucrează la o fabrică de murături. Fratele necăsătorit găsește și el de lucru. Situația pare încurajatoare. Este vară. Deși viața e scumpă, salariile li se par imense. Privesc cu speranță spre viitor – viitorul hidos spre care sînt tîrîți fără milă. Admeniți de un anunț publicitar, „De ce să plătiți chirie?“, își cumpără o casă în rate. Jurgis se căsătorește cu Ona și, respectînd tradiția străveche din Lituania, invită la nuntă pe toți cei care vor să împărtășească cu ei bucuria. Apoi această rază de soare pălește.

Pe parcursul întregii narațiuni cercetăm cu atenție împrejurimile. Uriașa mașină de tranșat care poate măcelări într-o singură zi patru sau cinci sute de vite reprezintă un adevărat holocaust și pentru porci. Vedem șirul nesfîrșit de porci mînați fără încetare înainte, spre roata destinului, urcînd repede, alteori alunecînd sau împiedicîndu-se, trecînd apoi de-a lungul balustradei pe lîngă cei care îi împung cu bețele, printre căzile care fierb, mai departe, printre șunci și cîmați, homari conservați sau păsări la borcan ce ajung pe toate piețele lumii. Vedem întregul proces, urîțenia și economia lui, eficacitatea și corupția lui:

> Toate aceste industrii au fost concentrate în clădirile din apropiere, legate prin galerii și căi ferate cu imobilul principal; și se estimează că au prelucrat aproximativ un sfert de miliard de animale de cînd a fost înființată fabrica de către bătrînul Durham, în urmă cu circa treizeci de ani.

Dacă adaugi la ea şi celelalte fabrici mari – iar acum sînt toate la un loc – ai în fața ochilor, aşa cum i-a informat Jokubas, cea mai mare concentrare de forță de muncă şi capital înregistrată vreodată într-un singur loc. Avea treizeci de mii de angajați; întreținea în mod direct două sute cincizeci de oameni din vecinătate şi indirect o jumătate de milion. Îşi trimitea produsele în toate țările civilizate ale lumii şi asigura hrană pentru nu mai puțin de treizeci de milioane de oameni. Cei mai mulți dintre bărbații de aici nu împărtăşeau părerea lui Jurgis. A fost total descumpănit cînd a început să-şi dea seama de aceasta – majoritatea oamenilor îşi detestau munca. Pare ciudat, straniu cînd îți dai seama de caracterul universal al sentimentului; dar era un fapt cert – îşi urau munca. Îi urau pe şefi, pe proprietari, locul acela, cartierul – ba chiar întreg oraşul, într-o pornire amară şi furioasă. Femeile şi copiii blestemau; totul era putred, putred ca iadul – totul era putred. Cînd Jurgis a întrebat ce vor să spună cu asta, au început să devină bănuitori şi s-au mulțumit să-i zică: „Nu contează, stai aici şi ai să vezi singur".

Iată o imagine a economiei şi eficacității:

Nu era aproape nimic necesar industriei lor pe care Durham & Comp. să nu-l producă prin forțe proprii. Existau o uzină mare cu abur şi o uzină electrică, o fabrică de butoaie şi un atelier de reparat boilere, o clădire unde grăsimea venea pe conductă şi era transformate în slănină şi săpun; apoi mai era o fabrică de cutii de conserve pentru slănină şi alta de cutii pentru săpun. Într-una din clădiri se curățau şi se uscau părul şi țepii pentru perne şi pămătufuri; în altele se uscau şi se tăbăceau pieile, se prelucrau capetele şi picioarele pentru obținerea pastei de lipit ori se transformau oasele în îngrăşăminte. Nici o părticică de materie organică nu se risipea la Durham. Din coarnele vitelor se făceau piepteni, nasturi, ace de păr şi imitație de fildeş; din oasele mari se tăiau cuțite şi mînere pentru periuțele de dinți, muştiucuri pentru pipe; din copite se făceau ace de păr şi nasturi, iar resturile se transformau în clei. Din încheieturile

> şi marginile pieilor, precum şi din tendoane apăreau lucruri ciudate şi produse surprizătoare cum ar fi gelatina, fosforul, negrul de oase, crema de pantofi, uleiul de oase. Făceau pepsină din stomacul de porc şi albumină din sînge, corzi de vioară din maţele urît mirositoare. Atunci cînd un lucru nu mai era bun de nimic, îl puneau mai întîi într-un rezervor pentru a scoate din el toată grăsimea şi seul, apoi era transformat în îngrăşăminte.

Şi acum imaginea însoţitoare – corupţia:

> Nu se acorda nici cea mai mică atenţie umpluturii pentru cîrnaţi. Marfa respinsă în Europa se întorcea uneori la fabrică, mucegăită şi albicioasă. Era tratată cu borax şi glicerină, aruncată în căzi, amestecată din nou cu carnea şi pregătită pentru consumul casnic. Carnea cădea de multe ori pe podea, în murdărie şi rumeguş, unde călcaseră şi scuipaseră muncitorii, împrăştiind miliarde de microbi. Carnea era depozitată în tancuri mari în încăperi; iar apa din acoperişurile sparte picura peste ea, iar în jurul ei mişunau sute de şobolani. În acele depozite era prea întuneric ca să poţi vedea bine, dar dacă îţi plimbai mîna peste această carne dădeai peste un strat gros de fecale de şobolan. Şobolanii erau o adevărată pacoste şi muncitorii puneau pîine otrăvită pentru ei; după ce mureau, şobolanii împreună cu pîinea şi carnea intrau în malaxoare. Nu e poveste, nu e o glumă; carnea era încărcată în cărucioare şi nimeni nu-şi dădea osteneala să dea la o parte un şobolan, chiar dacă îl vedea – căci în compoziţia pentru cîrnaţi intrau lucruri pe lîngă care un şobolan otrăvit era un fleac. Oamenii nu aveau un loc unde să se spele pe mîini înainte să mănînce, aşa că foloseau apa care urma să fie turnată în cîrnaţi. Mai erau şi capete de carne afumată şi conservată, toate reziduurile de la uzine, care se aruncau în butoaiele vechi din beci şi se lăsau acolo.

Relatarea nenorocirilor, a fraudelor şi a cruzimii nu are sfîrşit:

> Era tîrziu, aproape întuneric, iar inspectorii guvernamentali plecaseră cu toții; nu mai rămăseseră decît cîteva zeci de oameni. În ziua aceea omorîseră vreo patru mii de vite aduse cu trenul de marfă din state îndepărtate, iar unele dintre ele erau rănite. Altele muriseră şi nimeni nu ştia de ce; marfa trebuia aruncată aici, în întuneric şi în linişte. Aceştia erau aşa-numiţii „oameni de jos", iar fabricile aveau un lift special cu care îi ridicau pe mesele de tranşare, unde echipa începea să ucidă vitele cu un aer de nonşalanţă, mai grăitor decît orice cuvînt, care demonstra că era vorba de o treabă de rutină zilnică.

Şi din nou:

> Ceva mai tîrziu, unul dintre aceştia, un medic, a descoperit carcasele juncanilor declaraţi tuberculoşi de inspectorii guvernamentali şi care deci conţineau ptomaine, adică nişte otrăvuri mortale, lăsate pe o platformă deschisă şi transportate pentru a fi vîndute în oraş; a insistat ca aceste carcase să fie injectate cu cherosen şi în aceeaşi săptămînă i s-a cerut să demisioneze.

Şi apoi iarna pune stăpînire pe oraşul Chicago. Gerul rece, uscat, dur sfîrtecă America, prinde în ghearele sale oamenii, înjunghie cu stilete de oţel albastru prin coastele, plămînii şi chiar viaţa lor. Viscolul spulberă zăpada de pe străzi care se adună pe lîngă casele părăginite. Fiecare ramură a marii industrii a conservelor prezintă un pericol aparte, numai al ei. În hambarele morţii, timpul trece repede. Marija are o tăietură care s-a infectat. Ona, care s-a dus la muncă la numai o săptămînă după ce a născut, s-a ales cu nişte complicaţii femeieşti de care nu mai scapă. Bătrînul tată moare din cauza frigului şi a umezelii, precum şi a aburilor otrăvitori care emană din pivniţa cu murături; înainte de asta însă acizii de pe podea i-au atacat picioarele. Au rămas în urmă cu ratele; se acumulează datorii; resursele se subţiază. Doi dintre copii trebuie retraşi de la şcoală şi trimişi să-şi cîştige existenţa ca vînzători de ziare pe străzi.

Familia iese în aerul mai călduţ al primăverii ca şi cînd ar fi fost fugărită şi mîncată de lupi. Fratele necăsătorit îşi ia lumea în cap şi dispare din povestire.

Copiilor nu le mergea la fel de bine ca acasă; dar de unde puteau să ştie că nu exista canalizare la casa lor şi că sistemul de drenaj, vechi de cincisprezece ani, era de fapt o hazna aflată dedesubt? De unde să ştie că laptele palid albăstrui pe care îl cumpăraseră de la colţ era îndoit cu apă şi tratat, printre altele, şi cu aldehidă formică? Acasă, cînd copiii nu se simţeau bine, Teta Elzbieta culegea anumite ierburi şi îi vindeca; acum trebuia să se ducă la farmacie şi să cumpere extracte; şi de unde putea să ştie că nu erau falsificate? N-aveau de unde să ştie dacă ceaiul şi cafeaua lor, zahărul şi făina nu fuseseră amestecate cu ceva; că mazărea lor conservată nu fusese colorată cu sare de cupru şi gemul de fructe cu vopsea pe bază de anilină? Şi chiar dacă ar fi aflat, la ce le-ar fi folosit, din moment ce nu exista nici un alt loc pe o rază de cîţiva kilometri de unde să-şi facă cumpărăturile? Iarna cea cumplită se apropia şi trebuia să economisească bani ca să-şi cumpere haine mai groase şi pături; dar indiferent cît de mult ar fi economisit, nu puteau să obţină nici un obiect de îmbrăcăminte călduros. Toate hainele pe care le găseau în magazine erau din bumbac şi scamă, care se obţinea din haine vechi tăiate în bucăţele şi ţesute apoi din nou.

Familia slăbită, dar încă supravieţuitoare suferă şi vara la fel ca şi iarna. Aici nu mai există colibele din Lituania, cu ritualuri şi valori ţărăneşti. Domneşte o atmosferă fetidă de fraudă şi electricitate. Să ne oprim o clipă şi asupra cartierului:

„Pîrîul cu Bulbuci" este un braţ al fluviului Chicago şi formează marginea de sud a curţilor; toate sistemele de drenaj ale fabricilor de conserve se varsă în el, aşa că este de fapt un canal deschis cu o lăţime de vreo şaizeci de metri. Deoarece unul din braţe este înfundat, murdăria se opreşte acolo. Grăsimea şi chimicalele sînt supuse unor

transformări dintre cele mai ciudate, de unde şi denumirea pîrîului; totul este într-o continuă mişcare, ca şi cînd nişte peşti uriaşi s-ar repezi după hrană sau nişte monştri gigantici s-ar juca în adîncuri. Bulele de oxid de carbon ies la suprafaţă şi pocnesc, formînd cercuri cu un diametru de aproape un metru. Ici şi colo, grăsimea şi murdăria s-au solidificat, iar pîrîul arată ca un strat de lavă; pe el se plimbă găinile ciugulind şi nu rareori cîte un străin neştiutor încearcă să le traverseze şi dispare în adîncuri. La un moment dat, suprafaţa pîrîului se aprinde şi arde furioasă, iar atunci pompierii trebuie să vină să stingă focul. O dată un străin ingenios a venit şi a început să strîngă mizeria asta în ciubere ca să facă din ea untură; muncitorii au preluat ideea, l-au alungat de acolo şi au început s-o adune ei. Malurile Pîrîului cu Bulbuci sînt pline de păr pe care oamenii îl adună şi îl curăţă.

Domnul Sinclair şi-a atins scopul în privinţa metodelor aplicate în industria conservelor. Mai rămîne de relatat tragedia umană.

Cea de-a doua iarnă se dovedeşte fatală. Un timp, Jurgis se luptă cu o forţă aproape supraomenească. Înfruntă fiecare dificultate şi fiecare nouă cheltuială cu un răspuns curajos: „Am să lucrez mai mult". Prin viscol şi nămeţi, în întunericul dimineţilor de iarnă, îşi duce copiii la munca lor şi pe Ona la tramvai. Seara îi aduce pe toţi înapoi, acasă. Face ore suplimentare. Îşi refuză orice plăcere. Înfruntă furtuna din plin.

Cunoaştem starea bugetului familiei. Ştim ce datorii trebuie să achite în fiecare lună. Ştim ce salarii primesc şi cîte guri au de hrănit. Calculăm scadenţa următoarei rate la casă. Un timp credem că va învinge – şi chiar învinge. Scapă din strînsoarea iernii şi iese din nou la suprafaţă, ca un adevărat Atlas, care poartă pe umerii lui povara întregii lumi.

Şi atunci, exact cînd sîntem pe punctul de a-l aplauda pentru victorie, îşi scrînteşte glezna alunecînd pe podeaua lipicioasă din sala de tranşat. Dar nu se dă bătut. Totuşi, este silit s-o facă. este infirm. Zace pe spate luni în şir, neajutorat, înnebunit din

cauza neputinței. Familia a rămas fără sprijin. Atlas s-a împiedicat, și lumea se prăbușește. Cîștigul fragilei și delicatei Ona de la fabrica ei de conserve, la care se adaugă ceea ce mai pot să aducă și copiii – vînzînd ziare, scormonind după mîncare – abia dacă asigură existența prietenilor noștri lituanieni.

Și în sfîrșit Jurgis se face bine. Se întoarce la bancurile de tranșat, dar acolo descoperă că locul lui a fost ocupat. De astă dată nu mai găsește altul. Floarea tinereții lui a pălit. Energiile lui vitale sînt slăbite. Trage puțin un picior. În curînd nu va mai fi decît un deșeu industrial – care va fi aruncat la groapa de gunoi a forței de muncă. Mașinile trebuie gresate și întreținute în permanență. Caii se hrănesc și se țesală. Dar un om, care pentru un moment nu mai funcționează în angrenaj, poate fi aruncat. Este suficient de ieftin și sînt o mulțime gata să-i ia locul. Jurgis găsește în cele din urmă de lucru la un nivel inferior – prestează o muncă pe care n-o face nimeni dacă nu este cu adevărat disperat. Este angajat la „fabrica de îngrășăminte". Cititorul găsește la domnul Sinclair o descriere completă a condițiilor de lucru în această industrie.

Între timp, Jurgis află că, pe cînd el era bolnav, Ona fusese sedusă de directorul fabricii unde lucra sub amenințarea că va fi concediată dacă nu-i cedează. Este aruncat în închisoare pentru tentativă de omor înainte de-a apuca să-l ucidă pe ticălos. Treizeci de zile mai tîrziu se întoarce. Casa lui a fost vîndută pentru neplata ratelor. Copiii vagabondează pe străzi. Ona naște prematur și moare într-o pensiune murdară. Numai un singur lucru îl mai leagă pe Jurgis de omenire. Cîteva luni mai tîrziu, acest fir subțire se îneacă într-o baltă adîncă de pe stradă, și eroul povestirii își pierde aura. Îl blestemă pe Dumnezeu; dar nu moare. Le părăsește pe cele două femei, Marija și mătușa Onei, lăsîndu-le să se descurce singure. Devine vagabond. Pribegește prin sate hrănindu-se pe apucte. Încă o iarnă în Chicago și ajunge hoț la drumul mare. Tîlhărește. Sugrumă. Decade și mai mult. Devine politician.

Domnul Upton Sinclair introduce această secvență cu multă pricepere și ingeniozitate. În închisoare, Jurgis se împrietenește cu un aventurier cumsecade care pare să ducă un război obișnuit

şi conştient împotriva societăţii coroborat cu divagaţii ocazionale în politică. Şi astfel, lituanianul muritor de foame este luat de val şi ajunge într-o poziţie importantă; irlandezul Mike Scully, şeful Partidului Democrat din Chicago, a primit o sumă mare de bani în schimbul căreia trebuia să-l instaleze pe un evreu bogat, fabricant de bere, în funcţia de primar al oraşului Chicago. Irlandezul acceptă banii, dar nefiind sigur dacă, o dată ales, evreul o să-i facă jocul, se decide să manevreze lucrurile în aşa fel încît Partidul Republican să cîştige alegerile. Este nevoie de un candidat „om al muncii" care să fie propulsat în întrecere, şi candidatul nu se lasă aşteptat. Jurgis este solicitat în calitate de muncitor de bună-credinţă să-i îndemne pe colegii săi să-i sprijine pe republicani împotriva forţelor plutocraţiei. Uşile marelui Trust al Vitei se deschid ascultătoare în faţa lui Mike Scully. Jurgis lucrează din nou cu un salariu bun şi în condiţii avantajoase. Timp de trei sau patru luni organizează clasa muncitoare republicană. Candidatul „om al muncii" e ales în unanimitate, iar plutocraţia reprezentată de evreul care, de fapt, a plătit cheltuielile pentru ambele partide aflate în cursă este învinsă. Jurgis, care a furat – sau, ca să folosim limbajul din carte „a luat un altoi serios" din fondurile ce i-au trecut prin mîini – rămîne cu peste 300 de dolari la încheierea luptei.

Am putea crede că acesta este sfîrşitul. Dar mai există un cerc în infernul înfăţişat de domnul Sinclair. Jurgis schimbă rolul de politician cu altul care, după părerea autorului, este chiar mai josnic decît acesta. La Chicago izbucneşte marea grevă. Înnebunită de suferinţă, populaţia din oraşul conservelor se revoltă împotriva stăpînului. Jurgis devine spărgător de grevă. Se instalează în postul unui şef care a intrat în grevă. Acum are un venit frumuşel. Greva se încheie, dar, printr-o încălcare a convenţiei, vechiul maistru nu este repus în drepturi. Se pare că lui Jurgis îi merge tot mai bine. Cei doi ani de luptă înverşunată cu viaţa au rămas în urmă. Este un mirmidon credincios al marelui trust al cărnii de vită. E prieten la cataramă cu cei mari. Se bucură de succes în politică. Are motive să aspire la o carieră prosperă şi, în general, la o viaţă plăcută. Ajunge într-o poziţie din care va putea să declare că a găsit în America, pe ţărmurile

căreia a debarcat ca emigrant fără un ban în buzunar, o țară a speranței și a libertății – „un refugiu pentru cei oprimați, indiferent de rasă ori loc de origine".

Dar soarta continuă să-i fie potrivnică. Destinul și domnul Upton Sinclair îl țin în ghearele lor. Într-o zi, întîmplarea face să se reîntîlnească cu directorul care îi sedusese nevasta. Și-a pierdut orice urmă din vechile virtuți, cu excepția ferocității virile. Se repede cu pumnii la dușmanul lui. Din nou sînt despărțiți; dar abia după ce a reușit să-i smulgă cu dinții o bucată hidoasă de carne însîngerată. Agresiunea propriu-zisă n-ar fi contat prea mult. Jurgis, protejat de ai săi, este scos imediat pe cauțiune. Dar, spre groaza lui, descoperă că cel pe care îl atacase era unul dintre agenții de încredere ai domnului Mike Scully. După cum se exprimă domnul Upton Sinclair, „gașca lui sărise împotriva uneia mai mari".

Și din nou se prăvălește în adîncuri – tremurînd pe străzi, în aziluri aglomerate, în mijlocul mulțimii înfometate de la porțile fabricilor, de astă dată fără nici o speranță de a se mai ridica. De a se ridica într-un stat neregenerat. Salvarea pare la îndemînă. Se duce la o întîlnire a socialiștilor; ascultă „cuvîntul" unui orator socialist. Sufletul lui – sau poate stomacul? – este salvat. Se convertește imediat la crezul concis: „Poporul să fie proprietarul trusturilor". Ortodoxia opiniilor îi asigură un loc de muncă în calitate de hamal la un hotel socialist. Mai aruncăm o scurtă privire asupra verișoarei Onei – Marija – care ne fusese prezentată la început ca o țărăncuță îndesată, cu obrajii roșii, întruchiparea simplității primitive și sănătoase a țăranului și care a ajuns între timp prostituată morfinomană într-un bordel supus raziilor polițienești. Incongruența acestei evoluții o face să fie și mai respingătoare. Și apoi, după cîteva capitole consacrate revoluțiilor socialiste, se lasă în fine cortina.

Dar cred că cititorul nu va fi mulțumit cu aceste concluzii. La urma urmelor, totul e de domeniul trecutului; acum, cititorul așteaptă o consolare. Nu însă și domnul Upton Sinclair. Acest admirabil creator de personaje, acest scriitor care înfățișează cu atîta grijă detaliul nu pare conștient de dezamăgirea noastră. Consolare? – nu-l avem oare pe oratorul socialist? Regenerare?

– nu este Jurgis suficient de instruit? Salvare? – cine se poate îndoi de seriozitatea convingerilor lui? Ce altceva îşi mai poate dori un om? Să ne bucurăm că, prin toată această mizerie şi durere, cel puţin un suflet a fost salvat din eroare. Încă un om în Chicago în care putem avea încredere că va vota pentru socialişti. Uraaa!

Aşternînd pe hîrtie rîndurile de mai sus n-am vrut să ştirbesc cu nimic valoarea acestei cărţi teribile. Străpunge chiar şi cea mai închistată gîndire şi pătrunde pînă la cea mai împietrită inimă. Obligă oamenii care nu se gîndesc niciodată la temeliile societăţii să chibzuiască o clipă. Pe cei care se gîndesc din cînd în cînd, îi ajută să înţeleagă. Este scoasă la iveală justificarea acestei texturi vaste şi complicate a Legii fabricilor, a Legii sănătăţii, a Legii compensaţiilor muncitorilor pe baza cărora Parlamentul înalţă cu hărnicie edificii în fiecare an şi lună de lună, astfel încît şi un copil poate să înţeleagă, chiar şi ultimul escroc e în stare să priceapă. Dar trebuie să spun cu toată sinceritatea că, dacă la Chicago viaţa socială este aşa cum o descrie domnul Upton Sinclair, nici un fel de revoluţie economică nu va fi suficientă pentru a o purifica şi a o înnobila. Un trust naţional sau municipal al cărnii, secondat de Trezoreria Statelor Unite, ar putea într-adevăr să asigure locuri de muncă mai bune şi salarii mai mari slujitorilor săi, ar asigura produse corespunzătoare consumatorilor săi, la un preţ convenabil. Dar dacă sistemele rele îi corup pe oamenii buni, nu este mai puţin adevărat că oamenii josnici vor compromite orice fel de sistem; iar atîta timp cît nici o altă componentă a datoriei, mai importantă decît cea a recompensei materiale, nu va reglementa relaţiile dintre oameni, atîta timp cît nici o altă idee mai nobilă decît aceea izvorîtă din propriul interes nu va anima aspiraţiile unei clase şi nu va exista nici o speranţă dincolo de limitele acestei lumi de lumini sclipitoare, lupta omenirii, cele mai admirabile sisteme nu vor reuşi decît să transfere, în diferite forme şi sub diverse pretexte, povara muncii trudnice, a mizeriei şi nedreptăţii de pe umerii unor oameni pe spinarea altora.

Poate că această carte remarcabilă va ajunge să fie considerată un factor determinant al evenimentelor cu bătaie lungă. Indignarea a milioane de americani a fost trezită. Este un

foc care a ars nu o dată cu o flacără mistuitoare. Marea Republică dispune de forțele morale necesare pentru un astfel de proces de purificare. Problema Capitalului în relație cu Forța de muncă este mult mai clar delimitată astăzi în Statele Unite decît în oricare altă comunitate şi în orice perioadă istorică. S-ar putea ca în următorii cîțiva ani să primim răspunsuri transatlantice la multe chestiuni importante de economie şi sociologie în fața cărora partidele politice britanice stau nedumerite şi indecise. Şi acesta este, la urma urmelor, un motiv în plus pentru care cititorii englezi nu trebuie să ocolească spațiile rău mirositoare din *Jungla* domnului Upton Sinclair.

CAPITOLUL 2

Prohibiția

Winston nu a fost deosebit de încîntat de prohibiție și în timpul călătoriei sale din 1929 în America i-a dat spre păstrare fiului său Randolph, pe atunci în vîrstă de optsprezece ani, diverse sticle cu „medicamente" pentru a ocoli ceea ce considera el o intruziune inacceptabilă în libertatea individului.

THE DAILY TELEGRAPH, 2 decembrie 1929

Înainte ca interesul intens pentru Marele Război să se stingă, clarvăzătorul popor american a descoperit un alt subiect de conversație. Încercarea legislativului de a interzice dintr-o trăsătură de condei celor 120 000 000 de americani să bea băuturi alcoolice, vin și chiar bere este cea mai uluitoare demonstrație de aroganță, dar și de neputință a unei majorități pe care ne-o poate oferi istoria instituțiilor reprezentative ale statului.

Aroganța extremă care îl face pe un individ să-și impună altora propriile gusturi, funcționarea spasmodică a mașinii electorale, isteria războiului și a frontului de acasă, rigiditatea ca de cursă de șoareci a Constituției americane s-au combinat pentru a realiza pe o scară gigantică un spectacol deopotrivă comic și jalnic.

Fără îndoială că puterea majorităților legiuitoare prezintă anumite limite. Este ușor să adopți o lege. Nu ai altceva de făcut decît să-i organizezi pe oamenii care se declară în favoarea ei într-o anumită zonă electorală și să te pui pe treabă pînă cînd candidații locali și-o introduc în platforma lor. Din aceste platforme locale se construiește apoi o structură națională prin

folosirea aceloraşi metode şi în vîrful ei se amplasează statuia Unchiului Sam, care face cu ochiul pe deasupra inscripţiei: „Aceasta este Voinţa Naţiunii, aceasta este Legea Ţării“. Şi toţi acei oameni care circulă jos, absorbiţi de problemele existenţei cotidiene şi preocupaţi ca ţara să devină bogată şi puternică, ridică privirile spre noul monument şi exclamă: „Ce drăguţ – e nostim!“

Nici o nebunie nu este mai costisitoare decît aceea a idealismului intolerant. Nebuniile care tind spre viciu, în orice stadiu de manifestare, întîlnesc într-o comunitate liberă şi sănătoasă piedici şi bariere de control impuse de bunătatea şi gîndirea sănătoasă proprii fiinţei umane. Dar nebuniile care au la bază idei nobile merg departe şi dau naştere unor reacţii ciudate şi sinistre. Cînd se impun standarde de conduită morală aflate dincolo de sentimentele normale ale unei mari comunităţi, rezultatele sînt în mod invariabil evaziunea, subterfugiul şi ipocrizia. În ultimă instanţă se atinge un standard mai scăzut în practică comparativ cu situaţiile în care s-ar fi urmat procedura bunului-simţ. Epoca de melancolie care a urmat după victoria Nordului din războiul civil american este un exemplu strălucit în acest sens. Animaţi de cel mai nobil dintre idealuri – abolirea sclaviei –, de ura înverşunată faţă de război şi de pasiunile de partid, învingătorii au decretat că negrul şi albul trebuie să voteze în condiţii egale în toată Uniunea, drept care s-a adăugat la Constituţia Statelor Unite vestitul Amendament Cincisprezece. La dispoziţia lor se afla acum o forţă copleşitoare pe care o puteau folosi împotriva Confederaţiei învinse şi dezarmate. Nordul nu se sinchisea de voturile celor cîţiva negri amestecaţi prin populaţia lor numeroasă care puteau fi depăşiţi oricînd numeric la vot, tot aşa după cum un abstinent privea cu indiferenţă prohibiţia.

Dar Sudul nutrea alte sentimente. După ani întregi de lipsuri, fricţiuni şi suferinţe reale, Amendamentul Cincisprezece a fost redus, prin puterea voinţei persistente a minorităţii, prin numeroase forme de artificiu şi violenţă, la o literă moartă. Negrii din Sud au aceleaşi drepturi politice – aşa prevedea Constituţia; dar pe parcursul a două generaţii a fost de la sine înţeles că nu aveau să le folosească în nici un stat sau district unde numărul lor ar fi însemnat realmente ceva.

Ceca ce s-a întîmplat cu Amendamentul Cincisprezece se va repeta cu Amendamentul Optsprezece. Un demnitar chinez care studia viața și legile americane a întrebat foarte clar cînd i s-a explicat ce este prohibiția: „Cînd începe?" Am auzit o apreciere mai serioasă din partea unui formator de opinie: „Se bea mai puțin, dar se consumă băuturi de calitate mai proastă."

Decizia finală în legătură cu părțile bune și rele ale prohibiției depinde de părerea pe care o avem despre relația dintre individ și stat. Are statul dreptul – pe baza unor majorități alese într-un fel sau altul – să-și impună voința asupra tuturor membrilor săi în orice direcție și fără limită; sau statul este îndreptățit să-și folosească puterile delegate numai în cadrul unor astfel de limite și pentru acele scopuri care i-au determinat pe indivizi să se reunească și să accepte organizarea statală?

Are majoritatea – în realitate, o minoritate – dreptul de a transpune în practică tot ce se poate vota într-un legislativ sau atunci cînd puterile sale depășesc un anumit punct degenerează în tiranie? Este necesar ca pentru scopurile „vieții, libertății și asigurării fericirii" să se cheltuiască sume mari de bani și să fie angajați o mulțime de funcționari oficiali ca să urmărească niște cetățeni treji și responsabili domici să bea un vin sau o bere așa cum ar face în orice altă țară civilizată din lume? Nu cumva, în acest caz, statul își depășește atribuțiile? Nu intervine el în mod inutil și eronat în viața individului și nu încalcă astfel libertatea a cărei apărare constituie rațiunea sa de a fi?

În legătură cu meritele abstracte există, desigur, două opinii, dar în privința rezultatelor practice nu poate fi decît una. O lege care nu întrunește asentimentul opiniei publice și nu exprimă convingerile elementelor conducătoare ale unei comunități poate să dureze, dar nu reprezintă un succes; și în condițiile moderne dintr-o țară democratică, eșecul ei poate genera multe lucruri rele, ciudate și periculoase.

Să nu bei vin pentru că nu-ți place sau pentru că nu simți nevoia să bei este un lucru bun; să te abții pentru a da exemplu este și mai bine; a obliga pe alții să nu bea pentru că te-ai abținut tu este, ca să nu spunem mai mult, o dovadă de proastă creștere;

a te desfăta cu băutura în timp ce îi obligi pe alții să se abțină e detestabil. Însă această din urmă situație a ajuns definitorie pentru viața americană. Milioane de oameni din toate clasele sociale care votează împotriva băuturii şi prin aceasta îşi asumă responsabilitate morală pentru tot ceea ce implică încercarea de aplicare a prohibiției nu ezită să-şi procure şi să consume băuturi alcoolice ori de cîte ori doresc. Un astfel de divorț între actul civic şi comportamentul privat este posibil numai într-un domeniu în care votul instituției legislative e în dezacord cu convingerile morale şi obiceiurile adînc înrădăcinate ale națiunii.

Dar ce se întîmplă cu cauza temperanței? Are ea de cîştigat sau de pierdut prin aplicarea acestor măsuri violente? Progresul Statelor Unite în combaterea neajunsurilor provocate de beție obținut în perioada prohibiției este oare comparabil, de exemplu, cu acela al Marii Britanii atins într-un cadru de libertate reglementată, temperată de impozite? Am fost mîndru să le pot spune americanilor că la noi consumul de alcool a scăzut la o treime față de cel dinainte de război şi că eu, în calitate de ministru de Finanțe, a trebuit în fiecare an să reduc bugetul cu trei sau patru milioane de lire din cauza moderației tot mai accentuate a britanicilor. În timp ce venitul strîns în continuare în seifurile noastre naționale creştea, în Statele Unite se irosea pe combaterea contrabandei de alcool sau în războiul de coşmar pentru suprimarea acestuia.

Am fost bucuros să pot sublinia diversele experimente care se desfăşoară acum cu succes în Canada. Canadienii, sub imperiul aceleiaşi emoții nestăpînite din timpul războiului, au decretat şi ei prohibiția. Dar cînd experiența a scos la iveală neajunsurile acesteia, au recurs la puterea constituțională pentru a face un pas înapoi. Şi-au construit noul sistem pe baza principiului potrivit căruia nici o persoană nu trebuie să aibă nici cel mai mic interes în fabricarea, transportul sau vînzarea de băuturi alcoolice şi pe această bază fermă şi-au cîştigat adeziunea publicului.

Americanii chibzuiți privesc cu jind peste frontiera canadiană şi dincolo de Oceanul Atlantic la comunitățile care par să îmbine o sobrietate tot mai mare cu libertatea individuală. Se întreabă cum vor putea scăpa de constrîngerile propriilor

instituții politice și ale grupărilor de partid. Sînt uluiți de creșterea alcoolismului și a tuturor bolilor și infracțiunilor legate de acesta. Le displace intervenția neîncetată a statului în viața personală a cetățenilor săi și se rușinează adesea din cauza alegerii pe care sînt siliți s-o facă între datoria publică irațională și propriile obiceiuri cît se poate de firești; dar ce pot face? Se pare că orice cale este blocată, cu excepția celei urmate de puternicii contrabandiști de băuturi alcoolice, cu aprobarea tacită a opiniei publice și în multe cazuri cu încuviințarea elementelor corupte implicate în transpunerea în practică a prohibiției.

Și totuși, remediul este simplu. Să se recunoască imperfecțiunile care viciază chiar și activitatea celor mai bune instituții reprezentative, să se admită faptul că toți cetățenii, majoritari sau minoritari, au drepturi inerente; să se recunoască faptul că, în domeniul comportamentului și al moralei, legea trebuie să întrunească asentimentul real al celor guvernați. Să se respecte aceste principii fundamentale ale libertății personale pentru apărarea cărora a fost întemeiată Constituția Statelor Unite și să se înlăture scutul intervenției oficiale în cazul unor obiceiuri și deprinderi vechi de cînd lumea.

CAPITOLUL 3

1929: Febra speculației

Pe parcursul vizitei sale din 1929, Winston a fost martor al Marelui Crah de pe Wall Street și al panicii căreia i-a dat naștere. Așa cum avea să noteze: „Chiar sub fereastra mea, un domn s-a aruncat de la etajul cincisprezece și s-a zdrobit de caldarîm, provocînd o mare agitație și sosirea brigăzii de pompieri...“

THE DAILY TELEGRAPH, 9 decembrie 1929

Drumul întunecos, îngust și întortocheat care duce spre rîu și spre cimitir, ca să citez o descriere locală a Wall Street-ului a fost în ultimii ani steaua călăuzitoare în viața americanilor. Nici o problemă socială sau politică, nici un eveniment intern sau extern, nici măcar alegerile prezidențiale și nici prohibiția nu au reprezentat pentru ea un concurent serios.

Toată lumea face speculații cu acțiuni. Cîștigurile obținute prin muncă sînt dulci, dar nu se compară cu cele dobîndite fără muncă ... Milioane de bărbați și femei joacă la bursă, dornici cu toții să-și suplimenteze recompensele pentru eforturile depuse cu „bani cîștigați ușor“. Din toate părțile, pe întreg teritoriul Americii, oamenii urmăresc jocul. Curse de cai, base-ball, fotbal, orice formă de sport sau joc de noroc cedează locul acestui cazinou ale cărui splendori fac din Monte Carlo cel mai neînsemat pitic din Lilliput.

Nici una din paginile nenumăratelor ziare care sînt aservite gustului public nu este tipărită cu mai multă grijă și acuratețe, nici studiată cu mai multă nerăbdare și seriozitate decît cele care înregistrează operațiunile zilnice ale burselor de acțiuni. Brokerii se întîlnesc la tot pasul. Hotelurile conduse de directorii

întreprinzători au un dispozitiv întreg de aparatură, mașini de scris, acces la telefon și telegraf și pun la dispoziție apartamente întregi în care, în mijlocul țăcănitului teleimprimatoarelor, funcționari experți scriu cu creta din minut în minut ultimele cotații nu numai de la New York, ci și de la alte burse importante. Femeia de serviciu care îți face patul este deținătoare de acțiuni. Salariați din toate categoriile sociale, intelectuali sau muncitori, șoferul, vatmanul, mecanicul de locomotivă, chelnerul, toți au conturi deschise, de multe ori separate de acelea ale nevestelor lor. Chiar și vapoarele transatlantice au o bursă a lor migratoare.

O populație angrenată în speculații la bursă care numără numai în Statele Unite cîteva milioane de oameni ilustează o situație fără precedent. Nimic asemănător nu s-a văzut și nu s-a imaginat de cînd e lumea. Nimic nu poate opri aceste mulțimi tumultuoase care iau cu asalt clădirea Bursei. Și nici nu le poate reține atunci cînd, cuprinse de panică, ies în stradă. Cu toate acestea, în privința structurii de rezistență a Bursei din New York există reglementări fixate cu atîta strictețe încît pericolele situației sînt mai puțin formidabile decît ar putea să-i pară unui european.

Londra nu a încercat niciodată să absoarbă asemenea mase de oameni. Britanicii nu au nici averile necesare și nici noi nu dispunem de o mașinărie adaptată unor astfel de solicitări. Muncitorul englez pariază sau joacă jocuri de noroc la el acasă și își găsește partenerul – legal sau ilegal – în apropiere. Dar populația Americii se concentrează asupra burselor – și poți să cumperi acțiuni la fel de ușor cum ți-ai procura ceai sau cafea, cu mult mai simplu decît achiziționarea unei mașini sau a unui gramofon în rate. Relația personală dintre client și broker, fundamentală în lumea afacerilor de pe vechiul continent, a fost înlocuită în Statele Unite prin reguli de fier care, deși facilitează orice formă de speculație, le-a permis totuși brokerilor să provoace cu o simplă navă naufragiată cel mai mare uragan financiar care a izbucnit vreodată.

Înainte de a înfiera metodele americane, criticul englez ar face bine să se informeze cu privire la probitatea inerentă și la forța mașinii speculative americane. Ea nu este construită pentru a preveni crizele, ci pentru a le supraviețui.

Forța vitală turbulentă a acestei comunități, vastul ei efort creator și productiv, realizările ei, credința de nezdruncinat într-un viitor de aur au determinat-o în mod firesc, poate chiar inevitabil, fără îndoială necontrolabil, să anticipeze zilele fericite care cu siguranță vor veni. „Ce ar putea sta în calea Statelor Unite?", se întreabă ei. Căci, de fapt, tocmai s-a pus în mișcare.

Întreprinderi vaste înregistrate în fiecare zi, știința și organizarea care netezesc și iluminează drumul, însăși magnitudinea fiecărei operațiuni care o facilitează pe următoarea, un continent ca o materie primă în mîinile industriei, bunăstarea generală, creșterea numărului de milionari, existența a șapte milioane de studenți, peste tot există mîncare din abundență, sănătoasă și ieftină, este spațiu să trăiești, spațiu să respiri, spațiu să crești, spațiu să dai din picioare, socialismul e o înșelătorie europeană, politica o distracție ocazională, Constituția o stîncă – și atunci de ce ar trebui să ne temem? Înainte! Cu capul înainte! Și totul va fi în ordine!

A fost oare bine că o populație atît de întreprinzătoare a devansat realitatea și a preferat speculația în locul economiei, că încearcă să trăiască la cea mai înaltă tensiune, să consume și să arunce pentru ca după aceea să producă din nou? O rătăcire! Putem să reparăm greșeala. Pierderi scandaloase! Putem să le recuperăm. Ruine! Priviți la noi cum le reconstruim.

Faptul că scriem despre soliditatea aparatului speculativ sau despre efervescența populației angrenate în jocul la bursă nu trebuie să ne conducă la subestimarea dezamăgirii și a suferințelor pe care le-a provocat milioanelor de cămine americane recentul colaps violent al valorilor. Inflația continuă a prețurilor durează de atîta timp, încît oamenii obișnuiți care sînt foarte ocupați și nu știu să privească în perspectivă au considerat-o firească. Muncitorul care a depus diferența de 35 la sută s-a lăsat ușor convins că posedă o sută de unități de capital. Simte că face afaceri pe scară largă, ca un mare capitalist. Toată lumea în jurul lui procedează la fel. Totul pare așa de bun și sănătos. Iar în spatele lor se află marile State Unite.

Și apoi, dintr-o dată, pămîntul s-a cutremurat, coșurile fabricilor au căzut în stradă, făcînd o sumedenie de victime. Și apoi, cînd se credea că totul se terminase, au venit alte șocuri,

din ce în ce mai puternice, fațadele clădirilor au crăpat și s-au prăbușit răspîndind groaza și panica pe străzile aglomerate și mii de milioane de acțiuni s-au devalorizat în zece zile; și toți micii întreprinzători aveau să fie sacrificați fără milă. Iar nevestele spuneau soților: „Vinde totul, indiferent de preț". „Ai munca ta și salariul tău." „Să ne păstrăm casa." Și marile magazine au decis: „Reduceți la jumătate comenzile care trebuie livrate pentru Crăciun și la primăvară". Și milioane de familii au decis că mașina cea veche o să mai meargă încă un an.

Capacitatea de consum a fost puternic afectată. Pe opulenta Fifth Avenue, hainele de blană, achitate deja pe jumătate de clienți, aveau să fie returnate cu grămezile, căci nu mai erau la modă. Chiar sub fereastra mea un domn s-a aruncat de la etajul cincisprezece și s-a zdrobit de caldarîm, provocînd o mare agitație și sosirea brigăzii de pompieri. Multe alte persoane se pare că și-au pierdut echilibrul în același fel. Un muncitor care își fuma pipa pe o grindă a unei clădiri neterminate, cam la o sută cincizeci de metri de sol, a blocat circulația pe strada de dedesubt, pentru că mulțimea se adunase să-l vadă, crezînd că este un capitalist ruinat care aștepta plin de respect să apară luna ca să-și pună capăt zilelor.

Și apoi au intrat în scenă bancherii și au început să le țină lecții nefericiților care își pierduseră banii și să le țină predici despre virtuțile economiilor și imoralitatea speculației și au cules obligațiile care zăceau pe străzi în coșuri, ba chiar în căruțe întregi și le-au dus acasă la ei ca să le pună în siguranță în propriile seifuri. Ce trist!

Și totuși, nimeni nu poate spune că publicul nu a fost avertizat. Autoritățile din domeniul rezervei federale au denunțat în repetate rînduri speculația și au întreprins numeroase controale. În repetate rînduri, domnul Mellon a declarat că această instituție nu este sigură și i-a sfătuit pe oameni să facă investiții în obligațiuni guvernamentale. Ministrul britanic de Finanțe a stigmatizat procedurile ca pe niște „orgii". Un anume domn Babson, a cărui firmă acordă consultanță publicului american în legătură cu cursele de cai, a avut curajul de a pronostica o cădere de cel puțin 60 puncte în valori. Dar toate aceste avertismente au ajuns la urechi care nu voiau să audă lucruri neplăcute. Populația

americană a fost fără îndoială jefuită, dar nu se poate spune că fusese legată la ochi.

Întîmplător mă plimbam pe Wall Street în momentul culminant al panicii şi un străin care m-a recunoscut m-a invitat să intru la galeria Bursei. Mă aşteptam să văd un adevărat iad dezlănţuit. Dar spectacolul care mi s-a înfăţişat era surprinzător de liniştit. Există numai 1200 de membri ai Bursei din New York şi fiecare din ei a plătit peste 100 000 de lire pentru biletul său. Acestor domni li se interzice cu desăvîrşire, în conformitate cu un regulament foarte strict, să alerge sau să ridice vocea în mod inutil. Iată-i aşadar mergînd încoace şi încolo, ca într-un film prezentat cu încetinitorul, oferindu-şi unul altuia teancuri uriaşe de acţiuni la o treime din vechiul preţ şi la o jumătate din valoarea lor actuală şi minute în şir nefiind în stare să găsească pe cineva suficient de puternic pentru a prelua averea pe care erau nevoiţi s-o înstrăineze.

A urmat apoi o schimbare bine venită cînd am trecut de la această scenă de lichidare sumbră şi, cel puţin pentru moment, aproape fără speranţă la o fereastră largă dintr-o clădire gigantică. După-amiaza de toamnă era strălucitoare şi limpede. Jos curgeau Hudson şi East River, traversate de vapoare oceanice venind din toate colţurile lumii care intrau şi ieşeau din şirurile nesfîrşite de docuri. Dincolo de ele se aflau clădirile şi atelierele de pe malul New Jersey, care scuipau vălătuci de fum şi aburi. De jur-împrejur se înălţau semeţe clădirile înalte ale New York-ului, iar ici şi colo jos, departe, pe străzi mişuna mulţimea de oameni.

Privind această scenă, oricine şi-ar fi dat seama că dezastrul financiar, cu repercusiuni atît de catastrofele asupra cîtorva mii de oameni, nu este decît un episod trecător în marşul unui popor curajos şi harnic care, prin experimente îndrăzneţe, deschide noi căi omenirii, arătînd în mare măsură naţiunilor ceea ce trebuie să se străduiască să obţină şi ceea ce se cuvine a fi evitat.

CAPITOLUL 4

California

În prima sa vizită în California, Winston a fost frapat de frumusețea peisajului. În pădurea roșie din California, Winston, împreună cu cei din grupul său și alți cîțiva vizitatori – în total cincisprezece persoane – au îmbrățișat „Marele Copac" prinzîndu-se de mîini. Au mers apoi la Hollywood, unde s-au întîlnit cu Charlie Chaplin și Harold Lloyd și, spre marea încîntare a fiului său Randolph, cu staruri precum Marion Davies, Colleen Moore, Anita Page și Joan Crawford.

THE DAILY TELEGRAPH, 29 & 30 decembrie 1929

Statul California are un litoral în lungime de aproape 1000 de mile și, din cîte am aflat, întreaga sa populație – bărbați, femei, copii – îl poate străbate cu mașina de la un capăt la altul oricînd dorește. Și este încurajată să trăiască această experiență, pentru că rar mi-a fost dat să văd un ținut atît de frumos.

Fîșia lungă de ținut deluros și vălurit, care adesea se înalță formînd lanțuri muntoase prezintă în cadrul celor cincisprezece grade de latitudine o fertilitate variată. Păduri, podgorii, livezi de portocali, măslini și diverse alte forme de culturi preferate de localnici încununează și îmbracă vîrfurile și văile scăldate în soare.

Pacificul asigură pe tot parcursul anului o climă egală, temperată. La punctul de contact dintre oceanul răcoros și pămîntul cald se creează o cortină de ceață subțire care atenuează dogoarea soarelui. Printr-o stranie răsturnare de situație, trebuie să urci la munte ca să te încălzești și să cobori la nivelul mării ca să te răcorești. În ansamblu, coastele vestice ale Munților

Stîncoşi reprezintă un ţinut spaţios, încîntător, unde omul poate să muncească sau să se joace în fiecare zi a anului.

Prosperitatea care derivă din rodnicia pămîntului a fost amplificată de apariţia bruscă a aurului şi a petrolului şi a căpătat strălucire datorită paietelor vesele de la Hollywood, ţara filmului. Oamenii care populează acest peisaj prosper reprezintă probabil clasa cea mai rafinată de anglo-saxoni care pot fi întîlniţi în America. Binecuvîntaţi cu hrană din belşug şi locuinţe plăcute, stabiliţi după placul inimii în oraşe-grădini, de-a lungul autostrăzilor sau în fermele lor, californienii au asigurate toate condiţiile economice necesare pentru sănătate, fericire şi cultură.

Hrana obţinută cu uşurinţă le permite să aibă o dietă compusă din lapte, fructe, legume şi pui; podgoriile nesfîrşite le asigură suc de struguri în forme nefermentate, uneori şi fermentate. Un temperament efervescent, maniere elegante, o ospitalitate desăvîrşită şi o atitudine deosebit de prietenească şi de respect faţă de Vechea Anglie, de instituţiile şi Imperiul ei – acestea sînt principalele caracteristici ale populaţiei. Sărăcia, aşa cum o ştim din Europa, mahalalele, aglomerările urbane, cartierele de locuinţe mohorîte ale industrialismului concentrat nu se întîlnesc aici.

Am avut norocul să petrec aproximativ o lună în aceste locuri şi condiţii încîntătoare, traversînd cu maşina ţinutul de la un capăt la altul; şi ar fi fără îndoială foarte uşor să scriu capitole întregi despre procesiunile văzute de aproape şi scenele senzaţionale pe care le-am salutat de-a lungul călătoriei. Am să mă rezum doar la cîteva schiţe rapide asupra cărora totuşi, cititorul, se poate osteni să-şi arunce o privire.

Am intrat în California dinspre nord şi am călătorit de-a lungul vestitei autostrăzi Redwood Highway. Drumul şerpuieşte la nesfîrşit. De-o parte şi de alta apar din cînd în cînd dealuri şi păduri de ceea ce am putea numi nişte brazi uriaşi. Pe măsură ce înaintăm, aceştia devin mai înalţi. În cele din urmă ne oprim ca să admirăm peisajul şi sîntem surprinşi să vedem cît de mică pare maşina care se apropie de după cotitura aflată la circa o sută de metri în comparaţie cu trunchiurile care se înalţă, unul alături de altul, în număr mare, de ambele părţi. Dar tot nu ne dăm seama de adevăratele dimensiuni. După o oră de mers rapid ajungem în inima Pădurii Roşii. De astă dată nu mai poate fi nici o îndoială.

Şoseaua este acum coridorul central dintr-o catedrală de copaci. Stîlpi enormi de lemn de peste 60 de metri fără nici un fel de ramuri sau frunze sprijină o boltă îndepărtată în care verdele se întrepătrunde cu purpuriul. Sînt atît de aproape unul de altul, încît privirea se opreşte la o sută de metri de un zid zdravăn din trunchiuri de copaci. Este uimitor că într-un spaţiu atît de mic de aer şi sol creşte un număr atît de mare de organisme, care trebuie să trăiască şi să se hrănească. Dacă în această pădure s-ar da o luptă, gloanţele s-ar opri la 60 de metri, înfigîndu-se în trunchiurile de nepătruns. La poalele acestor coloşi, omul arată ca o furnică, iar maşina ca un gîndac. Departe, sus, lumina zilei licăreşte prin deschizături triunghiulare sau în formă de stea. Pe jos este un covor de frunze galbene şi verzi. Aceste scene se repetă la intervale de aproximativ optzeci – o sută de mile.

Dintr-o dată zărim un indicator cu un deget întins care ne îndrumă spre „Marele Copac". Cotim ca să ieşim de pe autostradă şi străbatem opt mile printr-un teren nisipos, înconjuraţi de tunchiuri gigantice şi avînd drept plafon coroanele copacilor. Traversăm apoi cu piciorul o albie de rîu pe o punte formată de un monstru căzut şi ajungem în sfîrşit la „Marele Copac". Ni se spune că are peste 130 de metri înălţime. La baza lui, californienii cei ospitalieri discută cu nişte ofiţeri de pe un crucişător britanic. Ne prindem de mîini în jurul copacului. Este nevoie de cincisprezece oameni cu mîinile întinse pentru a-l cuprinde.

După un schimb de complimente, glume şi fotografii, ghidul ne spune că acest copac are fără îndoială 4000 de ani. A crescut în tot acest timp şi continuă să fie plin de viaţă şi viguros. Incendii cumplite au devastat pădurea de nenumărate ori, au mistuit tufişurile şi copacii şi vegetaţia obişnuită, dar nu i-au atins pe giganţi. Uneori, cînd copacii din Pădurea Roşie sînt tăiaţi, se poate observa cîte un cerc de lemn ars de la flăcările care s-au stins înainte de a-i împresura cu o mie de ani în urmă. Asemenea giganţi supravieţuiesc oricăror intemperii şi îşi vindecă orice rană căpătată. Copacii aceştia erau deja bătrîni atunci cînd „se înălţa fumul din sacrificiile aduse în Panteon şi leoparzii ţîşneau în arenele lui Flavius" şi, dacă nu ar exista companiile de prelucrare a cherestelei, ar putea să mai trăiască în pace „cu o

vigoare neştirbită“ atunci cînd călătorul lui Macaulay din Noua Zeelandă, „îşi va pune şevaletul pe una din arcadele sparte ale Podului Londrei ca să schițeze ruinele catedralei Sf. Paul“. Vor trăi atîta timp cît îi vor lăsa în viață californienii.

Dați-mi voie să întorc o altă pagină a caietului meu de însemnări. Mă aflu pe acoperişul celei mai înalte clădiri din San Francisco. Adîncimi amețitoare se cască sub mine, dincolo de pervazul ferestrelor. Preşedintele Companiei de Telefoane m-a invitat să port o conversație de zece minute cu soția mea din Anglia. Iau aparatul în mînă. Soția mea îmi vorbeşte pe deasupra unui ocean şi a unui continent. Ne auzim unul pe altul la fel de bine ca şi cînd am fi în aceeaşi cameră sau, ca să nu exagerez, aproape la fel de bine ca de la un telefon obişnuit din Londra. Îmi imaginez o scenă familiară din Kent, aflat la 7 000 de mile depărtare. Copiii vin la telefon. Vorbesc cu ei prin New York şi Rugby. Primesc răspunsul lor prin Scoția şi Canada. De ce să spunem că vremea miracolelor s-a dus? De-abia începe.

Ne întoarcem. Acum ne aflăm în Observatorul Lick. O cupolă largă, solidă a fost construită aici prin mărinimia unui cetățean, pe vîrful unui munte conic cu înălțimea de 1300 de metri. În observator este întuneric. Telescopul, cu piedestalul său pe măsura copacilor gigantici, scrutează printr-o fantă cerul palid, înainte de a se întuneca. Domul se roteşte, podeaua coboară, apoi începe să urce încet.

Mă aşez pe o scară; planeta Saturn este pe cale să apună; dar avem timp s-o observăm. Evident că ştiam despre inelele ce o înconjură. Am văzut fotografii ale acestora încă din şcoală. Dar aveam o anumită doză de scepticism. Ştim cu toții că astronomii au trasat harta cerului sub formă de animale. Cu un uşor efort de imaginație, oricine poate recunoaşte Ursa Mare, dar au dreptate şi cei care susțin că văd Carul Mare. Urs sau Car – seamănă la fel de bine şi cu una şi cu alta. Aşadar, mă aşteptam şi eu să văd planeta Saturn ca pe o stea strălucitoare cu un fel de ceață în jur, pe care astronomii au înnobilat-o dîndu-i numele de inele.

Aceasta era starea mea sufletească atunci cînd mi-am apropiat ochiul de telescop. Am avut impresia că cineva aprinsese din greşeală un bec puternic în Observator şi că lumina se reflecta

cumva în telescop. Tocmai mă pregăteam să mă întorc şi să-i rog să-l stingă, cînd mi-am dat seama că ceea ce vedeam era însăşi planeta Saturn. Un glob perfect modelat, absolut rotund, cu un fel de geamandură perfect delimitată în mijloc, totul radiind o seninătate aparte. Am privit cu un amestec de uimire şi plăcere acest spectacol sublim al unei lumi aflate la opt sute de milioane de mile depărtare.

Şi din nou bolta se roteşte, podeaua se ridică sau coboară. Mi se spune să privesc cerul cu ochiul liber. Văd cumva o stea foarte palidă în mijlocul altora şapte foarte strălucitoare? Se afla la mare distanţă şi-mi venea destul de greu s-o reperez. Desluşesc un fel de părere de lumină. Apoi mi se cere să privesc prin telescop. Două perechi de diamante drăgălaşe, de o frumuseţe orbitoare, strălucesc de o parte şi de alta a cîmpului meu vizual. Astronomul îmi spune: „Vedeţi acum una dintre cele mai formidabile stele multiple. Lumina aceea slabă pe care aţi zărit-o cu ochiul liber este dată de aceste două perechi; stelele dintr-o pereche se rotesc în jurul celeilalte!“ Bijuterie celestă! Am uitat cît timp durează mişcarea lor de revoluţie – dacă acest lucru este cunoscut – şi care e distanţa dintre ele. Probabil că lumina ajunge de la una la alta în patru sau cinci ani. Dar toate aceste informaţii se pot găsi în cărţi.

Apoi ne întoarcem mai repede decît lumina în golfurile spaţiului şi ne uităm spre Lună, în timp ce zorile abia se ridicau în munţi, tivindu-i cu flăcări şi aruncînd umbra viorie a siluetelor lor peste craterele lunare. După aceea mai stăm de vorbă cîtva timp despre bolta cerească, şi profesorii mei îmi explică totul – probabil nu chiar totul – despre nebuloase şi nebuloase spiralate.

Se pare că dincolo de propriul nostru univers cu miile lui de milioane de sori, există cel puţin două milioane de alte universuri şi toate se învîrtesc şi aleargă prin cer ca nişte dansatori pe o scenă. Auzeam pentru prima dată despre toate acestea. Mi-au trecut prin minte o mulţime de gînduri, prea banale ca să le aştern pe hîrtie. M-am simţit tulburat la gîndul că toate aceste universuri nu-mi atrăseseră niciodată atenţia pînă atunci. Sper că nu li s-a întîmplat nimic rău.

De la Observatorul Lick la Burlingame, suburbia-grădină în care locuiesc notabilităţile oraşului San Francisco şi unde am

fost găzduiți peste noapte, sînt șaizeci de mile. A fost o adevărată ușurare, după ce m-am gîndit la cele două milioane de universuri și nenumăratele milioane de sori, unii cu planete, sateliți, comete, meteoriți etc. și la distanțele incomensurabile dintre ele, să iau în mînă ziarul de dimineață (care, în conformitate cu obiceiurile americane, apare întotdeauna în seara precedentă) și să citesc că bursele continuau să erupă, că domnul J. H. Thomas avea o idee nouă (pe care o ținea secretă) în legătură cu șomajul, iar domnul Snowden adoptase o atitudine fermă față de Anglia cedînd numai o jumătate de milion în plus din banii contribuabililor.

Rulăm de la nord spre sud pe marea autostradă care străbate California pe toată lungimea. Străbatem uneori 250 de mile fără oprire. Nopțile în Pădurea Roșie sînt impresionante. Aproape la fiecare zece mile te întîmpină taberele de odihnă – sau „motelurile“ cum le numesc ei – construite special pentru automobiliști. Aici se asigură cazare ieftină în condiții simple, și hoinarii fără griji care călătoresc cu mașina se adună în jurul unor focuri mari unde cîntă sau ascultă omniprezenta muzică de la radio.

Sînt mulți oameni care merg cu mașina numai ca să se amuze, cu foarte puține bagaje, de regulă în cupluri, și care nu pregetă să străbată o mie de mile în mașinile lor. Un flux continuu de vehicule trece în sus și în jos, cu viteze care scad rareori sub 40 de mile pe oră. În timpul zilei, prin frumusețea peisajului, drumul amintește de traseele de pe Cornișa franceză, dar este adesea mult mai aglomerat. Șoseaua urmează, în general, linia coastei muntoase, cînd ridicîndu-se pînă la trei sute de metri sau mai mult, cu meandre mari sau curbe în vîrf de ac, cînd șerpuind chiar printre stropii oceanului. Datorită circulației intense, a prăpastiilor, curbelor, pantelor și rampelor, vitezei mari, călătoria este o adevărată încîntare.

Pe măsură ce înaintăm, vegetația se schimbă. Uriașa Pădure Roșie se pierde în urmă, cedînd locul stejarilor și altor copaci cu aspect englezesc; traversăm torente în care trăiesc păstrăvi, unele dintre ele cu apă puțină din cauza verii, reducîndu-se pe alocuri la un șir de bălți. Începînd cu orașul Eureka, își fac apariția palmierii, iar o sută de mile mai la sud vegetația și peisajul

amintesc de aşezările italiene. Intrăm acum în ținutul strugurilor şi ne oprim să luăm prînzul la o uriaşă fabrică de vin. Am uitat cîte milioane de galoane de vin de California sînt depozitate în budăiele uriaşe din crama fabricii.

Fermentat! Evident! Nu te alarma, dragă domnişoară Ann, este numai „în scopuri religioase." Constituția Statelor Unite, Dumnezeul lui Israel şi Papa – o augustă combinație – protejează prin triplul acord de la Washington, Ierusalim şi Roma această scenă inspirată. Cu toate acestea, în aer stăruie o aromă pe care nici Amendamentul Optsprezece n-o poate spulbera. Ca să nu ne mai chinuim, pornim repede mai departe şi cincizeci de mile mai la sud ne oprim să ne răcorim pe veranda unui han drăguț, care ne îmbie cu: „Mîncăruri bune şi băuturi nealcoolice". Cedînd în fața ispitei, accept un pahar de „surogat de bere". Această băutură excelentă este pregătită în felul următor:

Se fabrică berea după obiceiul străbun, apoi se elimină tot alcoolul care depăşeşte 0,5%. Ceea ce rămîne, atunci cînd se serveşte de la gheață, este o băutură plăcută, care nu se deosebeşte ca aspect de licoarea interzisă şi seamănă foarte mult cu ea la gust. Dar, aşa cum ne informează cei mai puțin disciplinați, „nu are Autoritate". Mi s-a spus că uneori pe parcursul procesului de fabricație se mai întîmplă ca procentajul de alcool să fie depăşit. A existat chiar o tristă împrejurare cînd întreaga producție a fost compromisă în penultimul stadiu de fabricație şi a fost lăsată să-şi împrăştie otrava înnebunitoare printr-un număr nesfîrşit de cămine fericite. Dar, evident, este de prisos să adăugăm că se iau toate măsurile de precauție.

Nu mi-am ascuns propriile vederi în legătură cu prohibiția, dar onestitatea mă obligă să recunosc că, după ce am fost supus timp de două luni rigorilor ei – pentru prima dată în viața mea –, am descoperit că efectele asupra constituției mele fizice s-au dovedit mult mai puțin supărătoare decît mă aşteptasem.

Pe înserat ne-am apropiat de San Francisco. Moțăiam şi m-am trezit uimit cînd am constatat că mă aflam în mijlocul oceanului. Cît vedeai cu ochii pe ambele părți nu era decît întunecimea apei oceanului. Drumul splendid traversa o insuliță din mare sau poate un estuar, străbătînd un pod recent construit în lungime de şapte mile, aflat la numai cîțiva centimetri deasupra valurilor.

De o parte și de alta a drumului, apa are o adîncime de aproape treizeci de metri; în centru am urcat o pantă și am ajuns la un pod care se poate ridica, pentru a permite trecerea vapoarelor. Această remarcabilă lucrare de inginerie, splendid luminată pe toată lungimea sa, a fost construită pentru a evita întîrzierile și inconvenientele unei ocoliri sau ale călătoriei cu feribotul. Faptul că circulația autovehiculelor – de regulă, în scop turistic – trebuie să compenseze uriașele cheltuieli făcute aici reprezintă măsura corectă a bunăstării și spiritului întreprinzător ce domnesc în California.

Orașul San Francisco, așa cum știe toată lumea, a fost distrus de incendiu, nu de cutremur (este important), la începutul secolului. A renăscut din propria cenușă (nu din ruine) de patru ori mai splendid. Clădirile lui cu patruzeci de etaje se înalță deasupra promontoriului superb pe care este construit. Aerul cețos al mării care îl învăluie la intervale regulate îi răpește lumina soarelui, dar îi asigură o climă temperată și răcoroasă aproape pe tot parcursul anului. Eram nerăbdător să văd leii de mare pentru care este renumit golful și am făcut o călătorie specială ca să privesc stîncile pe care aceștia obișnuiesc să stea la soare. Spre marea mea dezamăgire, stîncile erau ocupate doar de niște păsări mari și plictisite. Cînd l-am întrebat pe un om de lîngă mine cînd vor apărea leii de mare, acesta mi-a răspuns vesel în italiană: „Damfino“, ceea ce însemna, fără îndoială, „La vremea lor“.

La sud de San Francisco am intrat într-o zonă de latitudine unde vegetația seamănă cu cea din nordul Africii. Casele căpătau un aspect din ce în ce mai „maur“, solul devenea mai nisipos, iar apa, cu excepția celei de băut, tot mai rară. Ne-am oprit o clipă în stațiunile maritime Pebble Beach și Santa Barbara, apoi am ajuns ușor la cel mai mare oraș de pe coasta Pacificului, Los Angeles. Ignorînd vestitul joc de cuvinte al Sf. Augustin, locuitorii lui pronunță *g*-ul puternic, ca în cuvîntul „unghi“. Între San Francisco și Los Angeles există o veche rivalitate. Populația fiecăruia dintre ele depășește un milion de locuitori, dar disputa începe atunci cînd se pune problema suburbiilor aferente.

Nici că ar putea două orașe să contrasteze mai puternic între ele. În vreme ce San Francisco se înalță către ceruri, Los

Angeles se întinde de-a lungul malurilor mai mult decît oricare alt oraş din lume cu aceeaşi populaţie. Este un oraş vesel şi fericit, unde toată lumea are suficient loc să trăiască, unde fiecare dispune de o locuinţă confortabilă cu o mică grădiniţă în faţă. Sărăcia şi mizeria nu au pătruns niciodată pe bulevardele lui largi mărginite de palmieri. Distanţele sînt enorme. Trebuie să mergi cu maşina zece mile într-o direcţie ca să iei masa de prînz şi alte zece mile în altă direcţie pentru cină. Noaptea, străzile sînt luminate strălucitor cu becuri electrice şi indicatoare rutiere în toate culorile. Un adevărat carnaval într-o lume a poveştilor!

Toată această opulenţă şi bunăstare se sprijină pe două industrii din secolul al XX-lea. Prima este petrolul. Împrăştiate peste tot în oraş, în împrejurimile lui, pe plajă, ba chiar şi în mare se văd structurile cu piloni metalici ai sondelor, folosite pentru găsirea şi exploatarea petrolului. La Calgary, în Canada, unde petrolul se află la o adîncime de o milă sub nivelul mării, sondele sînt foarte înalte; dar în California ele nu depăşesc douăzeci – treizeci de metri. Pe dealurile din sudul oraşului sînt o puzderie de sonde, care, din depărtare, seamănă perfect cu o pădure de brazi.

Principiile democratice au modelat legile care guvernează această industrie recentă. Cîmpurile petrolifere, ca şi cele aurifere, sînt parcelate într-un fel de loturi. O multitudine de mici proprietari pompează în mare grabă, de teamă ca nu cumva vecinii lor să-i întreacă. Există o producţie imensă de petrol la preţuri scăzute. Deocamdată, toată lumea e mulţumită, mai ales consumatorii. Dacă acest sistem reprezintă însă ultimul cuvînt în materie de utilizare ştiinţifică a resurselor de petrol rămîne de văzut; căci el nu va dura la nesfîrşit, aceasta este sigur. Dar se poate identifica secolul al XX-lea cu epoca petrolului natural.

A doua mare industrie este aceea a filmului, legat de studiourile de la Hollywood. Aici intrăm într-o lume stranie şi amuzantă, nemaiîntîlnită în altă parte. Zeci de studiouri, care acoperă împreună o suprafaţă de cîteva mii de hectare unde lucrează mii de artişti şi tehnicieni extrem de bine plătiţi, se ocupă de distracţiile lumii. Este ca şi cum ai intra în culisele unui teatru mărit de o mie de ori. Batalioane de muncitori calificaţi

construiesc cu o rapiditate magică străzi din Londra, China, India, jungle, munți şi tot felul de peisaje care dau senzația de soliditate şi relativă durabilitate. Pe un pîrîu din apropiere stau la ancoră unul lîngă altul vase de pirați, galioane spaniole şi galere romane.

Acest oraş al lui Peter Pan este populat de cea mai ciudată şi diversificată lume pe care ne-o putem imagina. Iată aici un grup de insulari din Mările Sudului, cu copiii lor cu pielea de culoarea alunei, care se grăbesc spre studioul unde sînt angajați. Iată şi un corp de balet care ar putea rivaliza cu cel de la *Moulin Rouge*. Briganzi fioroşi se joacă cu pistoalele, cow-boy, jefuitori de trenuri, eroine pîndite de pericole de tot felul, prieteni bătrîni trîndăvesc, merg sau aleargă încoace şi încolo. Se toarnă douăzeci de filme în acelaşi timp. O bandă de călăreți cerchezi trece printr-un şir lung de cămile aparținînd unei caravane a deşertului. Tineri sîrguincioşi supraveghează realizarea în bune condiții a celei mai elaborate prelucrări fotografice şi a celei mai avansate instalații de lumină şi sunet. Concurența este acerbă; orele de muncă sînt istovitoare, la fel ca şi cele de aşteptare. Tinerețea şi frumusețea îşi revendică drepturile indiscutabile; dar aristocrația lumii filmului îşi spune cuvîntul. Este o fabrică dintre cele mai ciudate din lume, ale cărei caracteristici principale sînt munca grea, cumpătarea şi disciplina.

Apariția filmului sonor a declanşat o adevărată revoluție în cinematografie. Hollywoodul a fost zguduit din temelii. Nimeni nu putea rivaliza cu popularitatea de care se bucurau aceste filme noi. Poate că tehnica lor era perfectibilă, reproducerea vocilor rudimentară şi nemuzicală, iar vorbirea de calitate slabă; dar filmele sonore reprezentau exact ceea ce dorea publicul; şi publicul primeşte ceea ce vrea. Aşadar, totul se întoarce cu susul în jos, apar noi experți cu aparatură mai fină, organizarea devine mult mai complicată. Peste tot în lumea filmului, personajele trebuie să şi vorbească, nu numai să joace, ca pînă acum. Se stabilesc noi valori şi vechii favoriți trebuie să-şi dispute din nou laurii. Acum, cînd toată lumea face filme sonore, e nevoie nu numai de întuneric, ci şi de linişte absolută, astfel că deasupra studiourilor plutesc baloane care alungă avioanele rătăcite prin zonă.

Singurul neconvertit dintre producători rămîne Charlie Chaplin. După părerea lui, pantomima este geniul dramei şi imaginaţia publicului completează cuvintele mai bine decît poate să le redea orice maşinărie, drept care se pregăteşte să răzbune filmul mut cu armele strălucitoare ale talentului şi patosului.

În linii mari, sînt şi eu de aceeaşi părere cu el.

CAPITOLUL 5

Țara porumbului și a homarilor

Winston își dă verdictul cu privire la mîncarea americană, pe care a avut de nenumărate ori ocazia s-o savureze pe parcursul călătoriilor sale lungi de la o coastă la alta, pe întregul continent.

COLLIERS, 5 august 1933

Mă sfiesc să-mi spun părerea despre mîncarea americană. Am fost primit peste tot cu o ospitalitate atît de desăvîrșită, încît a da un verdict critic ar echivala cu o impolitețe. Cu toate acestea, întrucît mîncarea și băutura sînt o chestiune de gust care diferă de la un popor la altul, cred că nu fac rău dacă îmi voi exprima cîteva impresii generale. Pe de altă parte, s-ar putea să mi se reproșeze că acord prea multă importanță confortului și insist prea mult asupra unor chestiuni minore. Dar mă simt încurajat de vestitul dicton al doctorului Johnson: „Cred că cel căruia nu-i pasă de stomacul lui nu se sinchisește de multe alte lucruri".

Așadar, voi începe prin a spune cu curaj că, indiferent de categoria lor socială, americanii se hrănesc cu mîncăruri mai ușoare decît semenii lor din Anglia. Fructele, legumele și cerealele ocupă o pondere mult mai însemnată în regimul lor alimentar decît la noi, și mănîncă pui mai des decît alt fel de carne – adică oaie și vită. Acest lucru este fără îndoială foarte sănătos, dar eu prefer carnea de vită și îmi place ca soția mea să-mi servească în fiecare zi o porție de carne de la măcelărie cînd ajung acasă.

În plus, puiul american este o pasăre mică în comparație cu găina englezā standard. Servit în mod atractiv cu orez și alte garnituri de tot felul, reprezintă o mîncare excelentă. Cu toate acestea, eu prefer puiul de dimensiuni mari, aşa cum Providența are o slăbiciune pentru batalioanele mari. Într-adevăr, mi se pare ciudat ca într-o țară atît de mare, oamenii să se hrănească cu pui aşa de mici. Conştienți probabil de dimensiunile lor reduse, locuitorii le spun „pui de porumbel". Ce titlu insultător pentru un clapon!

Un obicei periculos, dar aproape universal al poporului american este să bea cantități uriaşe de apă cu gheață. A devenit un fel de ritual. Dacă intri într-o cofetărie sau un bar şi comanzi o ceaşcă de cafea, imediat ți se pune în față şi un pahar cu apă de la gheață. Această băutură fără gust este oferită în toate ocaziile posibile; indiferent ce comanzi, omul de dincolo de tejghea ți-o oferă automat.

Mesele americanilor încep aproape întotdeauna cu o felie mare de pepene sau grep însoțit de apă de la gheață. Evident, este o gustare destul de frugală pentru un bărbat flămînd la masa de prînz sau la cină. După părerea mea, desertul ar trebui mîncat la sfîrşitul mesei, şi nu la început. Influența obiceiurilor americane a devenit atît de covîrşitoare, încît în ultimii ani am observat că se resimte şi în Anglia. Ar trebui respinse cu fermitate.

În Statele Unite, cafeaua este admirabilă, în contrast cu lichidul anemic sau lipicios pe care americanii îl refuză pe drept cuvînt în oraşele englezeşti de provincie. Pe de altă parte, savurosul homar american nu are rival nicăieri în lume. Numai în Statele Unite am mîncat icre de shad* şi terapin**; ambele sînt foarte bune. Crabii cu cochilie moale şi porumbul fiert au un gust plăcut, dar nu trebuie mîncate prea des.

În societatea americană există obiceiul de a se purta o scurtă conversație înainte de masă. Oaspeții sosesc cu o jumătate de oră mai devreme față de ora la care a fost fixată masa şi rămîn în picioare purtînd discuții, fumînd o țigară şi bînd un cocteil.

---

* Specie de peşte de apă puțin adîncă, foarte apreciat în S.U.A.

** Specie de broască țestoasă de apă dulce.

Există, evident, admirabilul cocteil cu suc de roşii. Dar acesta nu este cel mai apreciat. Mi s-a explicat că nici o lege din Statele Unite nu interzice consumul ocazional într-o casă particulară, al băuturilor care se aflau în pivnița acesteia înainte de 1920, cînd a intrat în vigoare legea prohibiției. După toate probabilitățile, oamenii au avut pivnițe foarte mari şi bine garnisite, căci rezervele acestea au durat multă vreme. Ai putea chiar să crezi că, aidoma vasului fermecat al văduvei din poveste, butoaiele lor se umpleau de la sine în mod miraculos.

Aşadar, băuturile alcoolice puteau intra în componența unei mari varietăți de cocteiluri drept care aveam posibilitatea să ne delectăm cu aceste băuturi tari fără să comitem vreo ilegalitate. Nu sînt mare amator de cocteiluri, dar trebuie să recunosc că acest ritual preliminar pe parcursul căruia sosesc oaspeții este cît se poate de plăcut. Cocteilurile sînt însoțite de tot felul de mici gustări, farfurioarele sînt trecute mereu din mînă în mînă sau puse pe mese. Acesta este un străvechi obicei întîlnit în Rusia imperială, gustările respective purtînd denumirea de „zakuski".

Îmi amintesc că, pe cînd eram copil, mama m-a luat în vizită la ducele de Edinburgh, care se căsătorise cu o prințesă rusă. Acolo am văzut exact acelaşi ritual, cu lichior de chimen şi votcă în loc de cocteiluri şi aceleaşi gustări atrăgătoare servite o dată cu băutura. Abia după ce s-a terminat totul a început masa propriu-zisă. Sînt multe de spus despre acest obicei. Fără îndoială că încurajează lipsa de punctualitate, dar, pe de altă parte, e o atenție față de primii veniți care nu sînt lăsați să rabde de foame pînă îşi fac apariția întîrziații.

Presupun că această practică s-a încetățenit deja. Este propice socializării şi amestecării, atît a oaspeților, cît şi a băuturilor. N-aş fi prea surprins să aflu într-o bună zi că se va renunța la dineul formal cu locuri la masă şi că generația viitoare se va mulțumi cu cocteiluri, țigări şi caviar, după care se va duce să danseze după pofta inimii. N-aş fi de acord cu aceasta; dar trăim într-o lume a schimbării şi nimeni nu poate să-i controleze oscilațiile. Vastitatea teritoriului ocupat de Statele Unite şi nevoia imperioasă de deplasare dintr-un loc în altul le-au creat americanilor cu totul alte standarde în ceea ce priveşte

distanța față de cele care predomină în mica noastră insulă. Percepția americanului în cazul unei călătorii de paisprezece sau cincisprezece ore cu trenul este identică cu aceea a englezului raportată la un voiaj de o oră și jumătate de la Brighton la Oxford. Chiar și apreciabila călătorie în California, de la un ocean la altul, pentru ei este o întreprindere obișnuită.

E ciudat cît de repede se acomodează vizitatorul cu sistemul de gîndire al americanilor. O excursie de patru sau șase ore cu trenul devine curînd o bagatelă. Am făcut trei călătorii mari prin Statele Unite – între primele două (mi-e rușine să spun) a existat un interval de treizeci de ani. Nu-mi plăcea să călătoresc atît de mult cu trenul, și acesta a fost un impediment major cînd a trebuit să fac un turneu de prelegeri. Dar trebuie să spun că, mai tîrziu, n-am găsit deloc obositoare aceste călătorii lungi, zi după zi și noapte după noapte. De fapt, mi-am început una din călătorii la numai șase săptămîni după ce fusesem lovit de un taxi; eram foarte slăbit și fără puteri, însă cu toate acestea mi-a priit de minune.

A fost o convalescență rodnică și la sfîrșitul călătoriei mă simțeam mult mai viguros decît la început. Adevărul este că trenurile sînt extrem de confortabile; vagoanele imense, greutatea metalului și ritmul constant – chiar dacă este întrerupt uneori de trecerea peste uriașele macazuri – conferă un sentiment de liniște pe care nu-l găsesc în trenurile noastre rapide, tremurătoare și comparativ ușoare. În Anglia, cu excepția călătoriilor lungi de patru sau cinci ore, prefer aproape întotdeauna să merg cu mașina. În America te împaci ușor cu ideea unei călătorii de mai multe ore cu trenul și te apuci de lucru sau te lași absorbit de lectură fără a manifsta vreo urmă de nerăbdare.

În 1929, cînd am traversat Canada de la est la vest și la întoarcere am străbătut de-a curmezișul Statele Unite din California prin Chicago la New York, am trăit minunata experiență de a fi transportat (prin admirabila amabilitate a prietenilor mei canadieni și americani) cu un vagon particular. Acest lux rar și costisitor m-a umplut de bucurie. Era un cămin departe de casă. Și ce sentiment de putere și de decizie, să poți opri oriunde dorești, atît cît dorești, să dormi cît vrei și să te poți agăța de orice tren atunci cînd te saturi de minunile din Valea Yosemite,

sau de Marele Canion, sau de mugetul Niagarei, sau de zăngănitul depozitelor din Chicago! Era ca atunci cînd mărşăluieşti pe timp de război şi îţi instalezi tabăra într-o ţară enormă. Mă gîndeam chiar să închiriez un vagon particular pentru turneul meu de conferinţe. Din păcate, costul celor douăzeci şi patru de bilete era mai mare decît îşi putea permite firma mea.

Multor englezi le displac vagoanele lungi de dormit în care străini de ambe sexe sînt separaţi între ei numai de perdele şi în care temperatura ajunge uneori să fie tropicală pînă deschizi fereastra şi arctică de îndată ce aerul de-afară pătrunde înăuntru. Cu toate acestea, sînt foarte practice, după ce te obişnuieşti cu ele. Nimeni nu poate pretinde un întreg salon numai pentru sine. Paturile noastre, aproape întotdeauna aşezate în unghi drept faţă de tren, sînt însă atît de înguste, încît nu te poţi întoarce de pe o parte pe alta. În plus, păturile şi cearşafurile la fel de înguste ies de sub saltea la cea mai mică mişcare. Paturile din vagoanele americane sînt moi, late, comode, dispuse pe lungimea vagonului. Am dormit într-un astfel de pat noapte după noapte, la fel de bine ca şi cînd aş fi fost acasă.

N-am văzut nicăieri în lume mese atît de pantagruelice ca cele servite în trenurile americane. Fiecare farfurie ar fi suficientă pentru cel puţin două persoane. Am fost întotdeauna uluit de imensa varietate de mîncare care se găseşte în vagoanele restaurant, de priceperea şi rafinamentul cu care sînt preparate chiar şi în timpul celor mai lungi călătorii pînă în inima continentului.

Chelnerii negri cu vocile lor catifelate, uşor cîntate şi maniera curtenitoare, docilă şi agreabilă în care servesc fac şi acestea parte din confortul meu, oferindu-mi în acelaşi timp un motiv de amuzament. În lumina rezultatelor de la ultimele alegeri prezidenţiale, aş putea mărturisi că, înarmat cu un certificat medical, am anticipat oarecum verdictul naţiunii americane cu privire la Amendamentul Optsprezece. Dar aceşti chelneri discreţi nu-şi lăsau niciodată privirile să alunece către vasele sau recipientele în care se aflau lichide aduse clandestin. Ai fi putut crede că, în privinţa licorilor, toţi erau cu desăvîrşire daltonişti. Cînd m-am întors o dată în compartiment după cîteva clipe de absenţă, unul dintre ei a făcut totuşi o remarcă memorabilă, acoperind cu un şervet o sticlă cu capac auriu care ar fi putut

foarte bine să conțină și bere de ghimber: „Ar trebui să aveți mai multă grijă cu astea, domnule. Oamenii o fură mai ceva ca pe diamante." E plăcut să te gîndești că în curînd această tentație va dispărea pentru totdeauna pentru membrii mai slabi de înger ai națiunii americane.

O singură dată am avut motive de îngrijorare. Cînd am plecat în 1929 din California, un prieten de-al meu mi-a trimis ca dar de despărțire o valiză de dimensiuni mari, fără etichetă, care a fost aruncată în compartimentul meu. Din păcate, se pare că ceva n-a fost în regulă cu conținutul ei, pentru că a lăsat o dîră pe tot peronul. Cu toate acestea, nimeni n-a scos o vorbă; din fericire, cînd am examinat interiorul, am constatat că numai unul dintre articolele conținute în acest misterios pachet anonim fusese vătămat.

Ori de cîte ori ajung într-un oraș nou mă grăbesc să mă urc pe cea mai înaltă clădire ca să admir priveliștea. Aceste vederi de sus sînt admirabile; fiecare dintre ele îți creează o impresia aparte care ți se întipărește în memorie ca un tablou foarte cunoscut. Am auzit spunîndu-se că toate orașele americane sînt la fel. Nu pot împărtăși asemenea păreri înguste. Hotelurile sînt identice în ceea ce privește confortul și calitatea serviciilor. Dar oricine se va urca pe un punct înalt și în plus va face turul orașului cu mașina poate să-și dea seama că fiecare oraș are o personalitate distinctă.

Evident, nimic nu poate egala vestita siluetă a orașului New York văzut dinspre mare. Este un spectacol a cărui măreție nu este depășită probabil de nimic în lume; chiar dacă fiecare clădire luată în parte poate avea neajunsuri, ansamblul acestor structuri vaste este impresionant prin măreție și frumusețe. Dar San Francisco, cel care sfidează cutremurele, îl contrabalansează fiind orientat spre Pacific. Nimic nu poate fi mai diferit de San Francisco decît Los Angeles, primul cu vîrfurile clădirilor pierdute în nori, cu imobile înghesuite una în alta pe promontoriul îngust; celălalt răsfirat pe o suprafață uriașă, cu vilele sale înconjurate de grădini, de fapt, un sistem de orașe-sate scăldate în lumina soarelui.

De la vest la sud! Ce ținuturi încîntătoare sînt împrejurimile Atlantei! Solurile ei roșcate pline de bogății, dealurile și înălțimile

acoperite cu plantații de bumbac, rîurile năvalnice, toate poartă amintirea tragică a războiului civil. Şi cine poate trece nepăsător pe lîngă Chattanooga, care îşi întinde cupa între Vîrful Albastru şi Muntele Santinelă? Frumusețea peisajului este amplificată de semnificația lui istorică. Toate aceste înălțimi şi vîrfuri acoperite cu covoare de plantații au o anumită importanță în topografia militară; o deplasare scurtă pînă la cîmpul de luptă de la Chickamauga, transformat acum într-un parc, cu multe din bateriile de cîmp lăsate în aceleaşi poziții în care au luptat este suficientă pentru a-i procura satisfacții vizitatorului.

La Minneapolis, în mijlocul cîmpiilor unduitoare, micul meu grup se bucură de cea mai călduroasă primire. După părerea mea, Cincinnati este cel mai frumos dintre oraşele Uniunii. De la turnul hotelului său cel mai înalt, oraşul se desfăşoară în lung şi în lat într-o procesiune de stacojiu, purpuriu şi auriu, întretăiată de firele de argint ale marilor fluvii. Impunătorul Chicago emană un optimism propriu numai lui.

Pentru mine, Rochester are o semnificație aparte. Aici, bunicul meu şi fratele său, după ce s-au căsătorit cu două surori, au construit două case mici, demodate, în ceea ce era pe atunci cel mai select cartier al oraşului şi le-au legat printr-o punte. Ei au înființat apoi ziarul care continuă să fie şi în prezent cel mai important cotidian.

Ar fi uşor să evoc impresiile plăcute pe care mi le-au lăsat Boston, Cleveland, Pittsburg, Philadelphia şi zeci de alte oraşe; dar aceste exemple sînt suficiente pentru a reda varietatea şi senzația de forță pe care o degajă marile oraşe americane din perspectiva unui vizitator avid de cunoaştere.

De peste treizeci de ani m-am obişnuit să mă adresez unui public foarte larg pe cele mai diverse teme. Aşadar, un turneu de conferințe nu mă înspăimînta în mod deosebit. Cu toate acestea, pentru un lector aflat într-o țară străină, este întotdeauna un adevărat calvar să stabilească apropierea şi contactul direct, seară după seară, cu mii de bărbați şi femei a căror înfățişare şi ale căror tradiții diferă de ale sale.

Dar publicul american este unic în privința interesului, atenției şi simpatiei cu care urmăreşte o cuvîntare considerată lungă. Oamenii se întrec să pună întrebări după terminarea conferinței.

Am încurajat peste tot acest lucru; de fiecare dată mi se înmînau în grabă foi de hîrtie cu întrebări compuse la repezeală, acoperind o gamă largă de probleme. Publicul părea încîntat cînd i se dădea imediat răspuns la o întrebare. Orice replică corectă era acceptată cu aceeaşi bunăvoinţă, chiar dacă stîrnea controverse. Îmi amintesc, de exemplu, că am fost întrebat: „Ce părere aveţi despre alocaţia de şomaj?" M-am prefăcut că n-am înţeles bine şi am răspuns: „Presupun că vă referiţi la bonusul pentru veterani". Am fost răsplătit cu un ropot de aplauze.

Publicul cel mai critic a fost, evident, cel din Washington. Aici întîlneşti oamenii de frunte ai Uniunii şi societatea activă a capitalei politice, cu toate curentele sale de opinie organizate şi responsabile.

Dar cea mai interesantă şi, într-un anume fel, cea mai solicitantă dintre toate experienţele mele nu a avut nici o tangenţă cu platforma publică.

O doamnă de la Washington, aflată în centrul lumii politice, ne-a invitat, pe ambasadorul Angliei şi pe mine, la un dineu organizat pentru vreo patruzeci sau cincizeci de persoane. Erau adunaţi acolo cei mai importanţi bărbaţi şi cîteva dintre cele mai influente femei din Statele Unite. După ce s-a terminat dineul, toată lumea a făcut cerc în jurul meu şi a început unul dintre cele mai directe interogatorii politice la care am fost supus vreodată. Condiţia nerostită, dar unanim acceptată a fost că trebuie să se răspundă la orice fel de întrebare, indiferent cît de stînjenitoare ar fi, şi că orice răspuns, chiar şi cel mai tăios, trebuie acceptat cu bună dispoziţie.

Timp de două ore ne-am luat la trîntă fără cruţare, dar în cele mai bune condiţii, iar cînd am obosit să tot apăr Marea Britanie de faptele ei nesăbuite, am contraatacat cu o serie de întrebări incomode. Nimic nu a produs încrîncenare, de-o parte sau de cealaltă – datoriile, dezarmarea, paritatea navală, legislaţia alcoolului, standardul aur şi alocaţia de şomaj, toate au fost discutate cu calm.

O astfel de conversaţie nu ar fi putut avea loc nicăieri în lume decît între poporul american şi cel englez. Darul de nepreţuit al unei limbi comune, logica şi bunul-simţ, precum şi sentimentele de prietenie ne-au permis să discutăm chiar şi cele

mai delicate subiecte fără ca cineva să se simtă jignit. A fost pentru mine o seară memorabilă, care mi-a dat mari speranțe în legătură cu viitorul omenirii, cînd fără îndoială că noi vom fi morți de mult, iar popoarele anglofone se vor înțelege cu adevărat unul cu altul.

CAPITOLUL 6

Roosevelt văzut de departe

Aici viitorul prim-ministru își expune părerea despre un om care avea să devină curînd prietenul lui apropiat și un apreciat tovarăș de arme în cel de-al doilea război mondial.

GREAT CONTEMPORARIES, 1937

Viața și bunăstarea tuturor țărilor sînt influențate de politica economică și financiară a Statelor Unite. De la torcătorii de bumbac din Lancashire la agricultorii din India; de la țăranii din China la brokerii caselor de amanet din Amsterdam; de la financiarul milionar care privește la mașina de scris la fierarul solid care ridică ciocanul în fierăria lui; de la filozoful sau studentul la Finanțe la omul de afaceri dur sau reformatorul social sentimental – toți aceștia sînt afectați în mod conștient sau inconștient. Căci adevărul este că Roosevelt a pornit într-o călătorie la fel de nesigură ca aceea a lui Columb și într-o căutare care poate fi tot atît de importantă ca descoperirea Lumii Noi. În vremurile de demult, existau oceanele cu primejdiile lor necunoscute. Acum, în lumea modernă, la fel de misterioasă și periculoasă ca apele furtunoase ale Atlanticului, avem de-a face cu lupta dintre producător, cu puterile nelimitate ale științei aflate în slujba sa, și consumator, cu dorințele lui legitime care nu sînt niciodată satisfăcute.

Abundența a devenit un blestem. Recoltele îmbelșugate sînt privite cu teama cu care erau întîmpinate în vremurile de demult anotimpurile secetoase. Darul recreerii bine organizate, pe care ar fi trebuit să-l ofere mașinile oamenilor, a generat detestabilul

spectacol al zecilor de milioane de lucrători capabili şi doritori să muncească ce lovesc cu călcîiele în porţile închise ale fabricilor şi supravieţuiesc din milă sau ca în Anglia, din ajutoarele primite în mod sistematic. Oamenii se întreabă de fiecare dată: „De ce trebuie să fie aşa? De ce puterile noi pe care omul le-a smuls naturii nu deschid perspectiva unei vieţi mai bune pentru bărbaţii şi femeile din întreaga lume?" Şi ei cer cu tot mai multă vehemenţă ca gînditorii şi spiritele întreprinzătoare să rezolve enigma şi să deschide aceste noi posibilităţi spre bucuria lor.

Un singur om pe care accidentul, destinul sau providenţa l-a pus în fruntea unui popor de o sută douăzeci de milioane de oameni activi, instruiţi, iritabili şi hărţuiţi a pornit în această periculoasă expediţie. Mulţi se îndoiesc că va reuşi. Unii speră să dea greş. Deşi politica preşedintelui Roosevelt este concepută în multe privinţe din punctul de vedere îngust al intereselor americane, curajul, puterea şi amploarea efortului său trebuie să atragă simpatia tuturor ţărilor, căci succesul lui nu va întîrzia să împingă întreaga omenire înainte, spre soarele unor vremuri mai blînde.

De aceea, lumea doreşte să-l privească pe acest om în mijlocul aventurii sale. Pregătit pentru afacerile publice, legat de istoria modernă a Statelor Unite printr-un nume vestit, la vîrsta de patruzeci şi doi de ani a fost atins de paralizie infantilă. Membrele inferioare au refuzat să-l mai servească. Avea nevoie de cîrje şi de ajutor pentru cele mai neînsemnate deplasări dintr-un loc în altul. În nouăzeci şi nouă dintr-o sută de cazuri o astfel de afecţiune ar fi pus capăt oricărei forme de activitate publică, cu excepţia celei intelectuale. A luptat împotriva bolii cu aceeaşi revoltă inspirată de convenţiile unanim acceptate care transpare din politica lui. A contestat alegerile; a înfruntat mulţimea; a făcut faţă talmeş-balmeşului din politica americană într-un deceniu în care aceasta era umbrită de cele mai hidoase crime şi cazuri de corupţie din perioada prohibiţiei. Şi-a învins adversarii în această arenă periculoasă. A solicitat, a obţinut şi a renunţat la funcţii de maximă dificultate şi cu largi implicaţii. În perioda cît a fost guvernator al statului New York, administraţia lui, în pofida neajunsurilor ei, a dezvăluit o personalitate competentă, conştientă de scopul urmărit. Şi-a

înclinat capul ca să poată învinge. S-a adaptat la condițiile speciale și la umilințele care au obstrucționat mult timp pătrunderea celor mai buni bărbați ai Americii în domeniul dezagreabil al politicii. A subscris la ideile democratice și s-a făcut purtătorul de cuvînt al intereselor partidului fără a pierde din vedere obiectivele mai largi ale vieții publice americane.

Evenimentele lumii s-au pus în mișcare. Administrația Hoover era depășită de problema nemaiauzită pînă atunci a depresiunii economice. Lunga ascendență a regimului republican se apropia de sfîrșit. Președinția Statelor Unite dorea un candidat democrat. S-au prezentat cinci sau șase personalități de marcă, între care exista o rivalitate foarte strînsă.

După părerea celor mai pricepuți dintre liderii partidului său, Roosevelt era cel mai slab dintre concurenți. Și multă vreme au existat numeroase voci care considerau că, în ceea ce privește logica și capacitatea de a conduce statul, fostul șef al lui Roosevelt, guvernatorul Al Smith, era fără îndoială cel mai puternic. Dar Roosevelt a tras sforile și și-a jucat cărțile în așa fel încît a cîștigat-o de partea sa pe zeița Fortuna. Ea l-a însoțit nu ca prietenă sau iubită, ci ca admiratoare. A existat un moment cînd nominalizarea lui a depins de o aruncare cu banul. Dar cînd acesta a căzut, nu mai era nici un dubiu cu privire la capul ștanțat pe el. A ajuns în vîrful celei mai mari comunități economice din lume într-un moment extrem de dificil. Oamenii își pierduseră încrederea în toate privințele. Creditul era înghețat. Milioane de șomeri fără mijloace de subzistență umpleau străzile sau pribegeau disperați prin spațiile vaste ale Americii. Temeliile putrede ale băncilor au fost subminate simultan. O stagnare generală domnea în Statele Unite. Milionarii nu puteau încasa nici cel mai mic cec. Oameni care posedau active imense în diverse titluri de valoare s-au găsit pentru cîteva zile în imposibilitatea de a-și plăti notele de la hotel sau chiar un taxi. Nu trebuie să uităm nici o clipă că aceasta este baza de la care a pornit Roosevelt. Puterea supremă aflată în mîinile conducătorului și o îngrijorare cumplită în rîndul milioanelor de oameni care cereau și așteptau ordine.

Din acel moment nu s-a mai simțit absența ordinelor. Deși dictatura îmbracă forme constituționale, ea nu este mai puțin

eficientă. S-au realizat lucruri mărețe și se încercaseră altele și mai îndrăznețe. A compara efortul lui Roosevelt cu cel al lui Hitler înseamnă a-l insulta nu pe Roosevelt, ci însăși civilizația. Afirmațiile lumii vechi despre brutalitatea în care s-a complăcut idolul german nu fac decît să le dezvăluie micimea în raport cu renașterea efortului creator cu care va fi întotdeauna asociat numele lui Roosevelt.

Al doilea experiment major al președintelui a fost încercarea de a reduce șomajul prin scurtarea timpului de lucru al salariaților și prin distribuirea echitabilă a locurilor de muncă între masele de muncitori. Cine se poate îndoi de faptul că acest drum avea să fie curînd bătătorit în întreaga lume? În caz contrar am putea să ne întrebăm foarte bine la ce le folosesc maselor de muncitori invențiile științei. Oare marile descoperiri din domeniul organizației sau al proceselor de producție se concretizează doar în faptul că un număr mai mic de muncitori va produce mai mult decît se cere în cadrul aceluiași interval de timp, în vreme ce numeroși colegi ai acestora vor fi disponibilizați pe piața forței de muncă? Dacă e așa, atunci cu siguranță că sărmanii ludditi englezi de acum un secol erau îndreptățiți să distrugă noile mașini. Numai printr-un program de lucru redus, salariații pot să se bucure de binefacerile producției de masă; și, într-adevăr, în absența unui program redus, asemenea binefaceri sînt un blestem.

În felul acesta, aventura lui Roosevelt trezește simpatie și admirație în rîndul tuturor oamenilor din Anglia și din alte țări care sînt convinși că fixarea unei măsuri universale de valoare nefundamentată pe raritatea sau abundența unui anumit produs, ci în conformitate cu creșterea puterilor omenirii este realizarea supremă cu care se confruntă în momentul de față intelectul Omului. Dar atunci cînd campania în vederea atacării problemei monetare este frînată de procesele complicate ale reformei sociale și ale luptei de clasă, automat apar și temeri. În Marea Britanie știm foarte multe despre sindicate. Cu aproape un secol în urmă, acestea au început să joace un rol distinct în viața noastră. A trecut o jumătate de secol de cînd lordul Beaconsfield, un prim-ministru conservator aflat în fruntea unui Parlament aristocratic și burghez, le-a acordat excepționala favoare de a nu fi

acționați în justiție în calitate de organizație. De atunci am luptat în permanență cu sindicatele britanice. Au introdus un element restrictiv în viața noastră publică. Au reprezentat un impediment clar resimțit în planul capacității noastre productive și competitive. Au stat la temelia unui partid socialist, care a condus statul în cea mai mare parte în dezavantajul acestuia și cu siguranță că o va face din nou. Au atins apogeul prin greva generală, care, dacă ar fi fost încununată de succes, ar fi răsturnat structura parlamentară a insulei noastre.

Cu toate acestea, există puține persoane bine informate în Marea Britanie și tot atîția patroni de fabrici care să nu prefere să aibă de-a face cu sindicatele engleze așa cum le cunoaștem noi și nu cu masa dezlănțuită, manipulată de comuniști și total neorganizată a muncitorilor nemulțumiți. Sindicatele au reprezentat o forță stabilă în dezvoltarea industrială a Marii Britanii în ultimii cincizeci de ani. Au scos în evidență punctul de vedere al truditorului și nevoile urgente ale familiei sale și au acționat pentru ca aceste chestiuni vitale să se reflecte în legile și obiceiurile țării noastre. Au reprezentat o forță permanentă care a contrabalansat și corectat extravaganțele nesăbuite ale intelectualității roșii. De treizeci de ani îi auzim mereu pe patroni spunînd: „Putem să mergem mai departe decît liderii de sindicat și să o ducem mult mai prost“; și în timpul Marelui Război, patriotismul sindicaliștilor și logica de fier a conducătorilor lor ne-au oferit o bază de nezdruncinat în lupta pentru păstrarea integrității naționale.

Dar cînd vedem încercările făcute doar pe parcursul cîtorva luni de propulsare rapidă a sindicalismului american în poziția construită atît de lent și cu prețul unor mari suferințe în Marea Britanie, nu ne putem reprima scepticismul. Ne întrebăm dacă lupta societății industriale americane – bogăția și fertilitatea ei, posibilitățile largi oferite intelectualilor și muncitorilor, dezvoltarea meseriilor și a industriei, toată suprafața acestui vast continent cu contraste atît de mari în privința condițiilor și a climei – nu va duce la anihilarea acelui spirit întreprinzător și acelei flexibilități de care depind nu numai bogăția, ci și fericirea comunităților moderne. Ne întrebăm dacă sindicalismul american cu structura sa rigidă va fi capabil să poarte imensa

responsabilitate a bunăstării naţionale şi a producţiei de bunuri necesare unui număr foarte mare de oameni din Statele Unite, potrivit prerogativelor care le-au fost acordate în prezent. Dacă liderii sindicatelor americane ar fi implicaţi în vreun scandal, oricît de mic, democraţia americană ar putea foarte uşor să ajungă într-o regretabilă stare de sălbăticie în următorii zece sau douăzeci de ani. Sindicatele noastre au crescut şi s-au maturizat obţinînd puterea în urma unor repetate contraverificări şi corectări ale consecinţelor; transformarea sindicalismului american într-o putere industrială suverană în baza cîtorva decrete ar putea foarte uşor să pună atît sindicatele, cît şi Statele Unite în faţa unor probleme care, pe moment, ar fi şi paralizante şi insolubile.

Un al doilea pericol pentru experimentele îndrăzneţe şi eroice ale preşedintelui Roosevelt pare să derive din tendinţa de a-i vîna pe oamenii bogaţi, ca şi cînd aceştia ar fi nişte animale periculoase. Este un sport foarte atrăgător şi, de îndată ce este iniţiat, se găsesc o mulţime de oameni dispuşi să participe la vînătoare. În plus, prada este în acelaşi timp agilă şi puternică, aşadar greu de prins. Urmărirea e de durată şi incitantă, sîngele tuturor fiind contaminat de această strădanie. Se pune problema în ce măsură are de cîştigat o comunitate în urma angrenării sale în această distracţie. Milionarul sau multimilionarul este un animal foarte economic. Absoarbe ca un burete banii eficienţi din toate părţile. În acest proces, departe de a-l lipsi pe omul de rînd de cîştigul lui, lansează întreprinderea şi o dezvoltă, extinde acel credit fără de care viaţa economică pe scară largă n-ar fi posibilă pentru milioane de oameni. A vîna bogăţia nu înseamnă încătuşarea bunăstării.

Acest animal care adună bani şi produce credit poate nu numai să meargă – el e în stare să şi alerge. Iar atunci cînd este speriat poate să zboare. Dacă i se taie aripile, ştie să înoate sau să se tîrască. Şi cînd în cele din urmă este prins, ce mai rămîne din el decît un individ oarecare care îşi cere scuze cu volubilitate pentru greşelile sale şi mai ales pentru faptul că nu a reuşit să plece la momentul oportun?

Dar între timp, marile construcţii s-au prăbuşit la pămînt. Încrederea este zdruncinată şi spiritul întreprinzător dispare, şomerii fac coadă la supa de la cazan sau pornesc împotriva

lucrărilor publice şi, în consecinţă, creşte povara care apasă pe umerii contribuabililor nemairămînînd nimic altceva mai apetisant de luat acasă pentru propriile familii decît un picior sau o aripă din ceea ce a fost cîndva un milionar. Evident, oamenii care au manifestat interes pentru această luptă vor respinge argumentele împotriva sportului lor. Dar vor trebui să accepte şi consecinţele care derivă din ignorarea unor astfel de argumente. Pentru bunăstarea unei naţiuni, pentru creşterea standardelor de viaţă şi de salarii ale muncitorilor, capitalul şi creditul trebuie neapărat să fie parteneri onoraţi şi iubiţi în sistemul economic. Dacă respingem această idee, avem, evident, oricînd la îndemînă varianta rusească. Dar nimeni nu-şi poate închipui că populaţia independentă din Statele Unite, care a doborît păduri şi a arat solul, care l-a brăzdat cu dantela căilor ferate şi a dus bunăstarea în cel mai înalt punct atins vreodată de omenire, se va complăcea fie şi numai o săptămînă în starea de servitute stupidă şi brutală proprie Rusiei.

O prudenţă instinctivă l-a determinat pe domnul Roosevelt să renunţe la încercarea de a controla preţurile la care s-a apelat atît de des în lumea veche şi care – cu excepţia perioadelor de război sau a unor localităţi clar delimitate – a dat întotdeauna greş în practică. Astfel de măsuri sînt potrivite pentru spargerea unor monopoluri sau cercuri, dar nu pot fi acceptate niciodată ca element de temelie al vieţii economice. Nu pot exista niciodată salarii sau locuri de muncă atractive pe termen lung fără profituri bune şi cu cît acceptăm mai repede acest lucru, cu atît mai repede vom reuşi să depăşim greutăţile.

Scriind în calitate de fost ministru al Finanţelor al Angliei, funcţie pe care am deţinut-o timp de cinci ani, sînt eu însumi foarte uimit de o lege recent adoptată de Statele Unite potrivit căreia toate cifrele de afaceri trebuie să fie declarate în scopul impozitării. După părerea mea, o astfel de regulă obstrucţionează revigorarea comercială, şi în acelaşi timp – deşi această chestiune este minoră – e discutabilă în planul relaţiilor interpersonale. În Marea Britanie ne facem un titlu de glorie din faptul că strîngem cele mai multe venituri de pe urma bunăstării pe baza unei scheme de impozitare gradată în aşa fel încît să nu ne compromitem propriul obiectiv. Contribuabilii noştri au fost

adesea lăudați de observatorii străini pentru punctualitatea şi seriozitatca cu care îşi fac datoria. Chiar şi miniştrii noştri socialişti au recunoscut acest lucru. Dar a fost întotdeauna acceptat faptul că relațiile contribuabilului, fie el bogat sau sărac, se stabilesc numai cu statul şi nici angajații, nici rivalii săi comerciali, nici vecinii, nici creditorii, nici prietenii, nici duşmanii nu trebuie să cunoască vreun detaliu legat de contactele lui cu Trezoreria. A-i cere unui comerciant sau fabricant, angajat într-o întreprindere productivă, să-i dezvăluie nu numai perceptorului, ci şi tuturor oamenilor cuantumul venitului său anual este o piedică în calea afacerilor națiunii aproape incomensurabilă prin neajunsurile pe care le produce. Ar putea fi considerată o altă variantă a acelei nebunii urîte care a fost prohibiția, de care înțelepciunea şi bărbăția Statelor Unite a reuşit să se elibereze atît de tîrziu.

Nimeni nu poate să scrie despre aceasta fără să aibă în acelaşi timp sentimentul că furia publicului american împotriva multora dintre liderii săi în materie de finanțe este îndreptățită. Ca urmare a dezvăluirilor care au format un şuvoi tot mai larg, în ultimii patru ani, multe personalități proeminente au ajuns în fața judecății şi a cenzurii publicului, ca să nu mai vorbim de lege. Muncitorul salariat cu o familie de hrănit acasă şi mulți contracandidați pentru locul lui de muncă, cu vulturii bolii şi ai ghinionului planînd deasupra sa, îşi doreşte mai presus de orice să vadă oameni cu mîinile curate în rîndurile conducătorilor şi să aibă parte de un tîrg cinstit, chiar dacă este dur.

Pe această temă se pot ține o mie de cuvîntări. Se pune problema în ce măsură e capabilă democrația americană să rezolve scandalurile şi să pedepsească neregulile fără să-şi piardă capul şi fără să prejudicieze impulsurile vitale ale economiei. Nu are nici un rost să lansăm o campanie împotriva unor mici întreprinzători, ca şi cînd ar fi oficialități guvernamentale, care atîta timp cît au lucrat la birou între orele zece şi şaisprezece în condiții onorabile înseamnă că şi-au făcut datoria. Există elemente de constrîngere, de gospodărire, de asumare de riscuri care sînt esențiale pentru orice activitate profitabilă. Dacă acestea sînt distruse, sistemul capitalist se prăbuşeşte şi trebuie înlocuit cu altă orînduire. Fără îndoială că

sistemul capitalist abundă în abuzuri, erori şi nedreptăţi ca oricare alt domeniu al vieţii noastre imperfecte; dar în cadrul lui, cu numai cîţiva ani în urmă, Statele Unite asigurau maximum de prosperitate pentru cel mai mare număr de oameni înregistrat vreodată de specia umană. Nu este ilogic să spunem: „Decît să remediem aceste greşeli şi abuzuri, mai bine să aruncăm la gunoi întregul sistem, indiferent cît de mari vor fi costurile în planul bunăstării noastre materiale. O să-l înlocuim cu alt sistem, singurul care permite realizarea de organizaţii mari şi evoluţii majore, şi anume cu naţionalizarea tuturor mijloacelor de producţie, distribuţie, creditare şi schimb valutar." Este totuşi iraţional să distrugem sau să schilodim sistemul capitalist fără să avem clarviziunea şi capacitatea de a crea un nou sistem comunist.

Aici se află, după părerea observatorilor străini, marea opţiune pe care o au Statele Unite în momentul de faţă. Dacă sistemul capitalist trebuie să existe în continuare cu pilonii lui care sînt renta, dobînda şi profitul şi cu caracterul sacrosanct al contractelor recunoscute şi puse în practică de stat, atunci merită să i se dea o şansă. Acelaşi lucru este valabil şi pentru noi, cei din Lumea Veche. Dacă vom continua să navigăm în această barcă de salvare găurită pe mări bîntuite de furtuni, va trebui să facem tot ce ne stă în putinţă ca să scoatem mereu apa din ea, s-o ţinem pe linia de plutire şi să cîrmim spre un port. Dacă sîntem sfătuiţi să ne urcăm în bărcile de cauciuc ale unui sistem nou, primim şi aici asigurări că avem şansa să ajungem pe uscat. Dar coasta siberiană este inospitalieră şi învăluită în ceaţă, iar în Oceanul Arctic bîntuie furtuni lungi şi nemiloase.

Rămîne o problemă deschisă, pe care poate s-o dezbată orice familie pînă la ore înaintate – dacă este mai bine să avem egalitate cu preţul sărăciei sau bunăstare în condiţii de inegalitate. Viaţa va fi dură oricum. Indiferent dacă sîntem guvernaţi de birocraţi tiranici sau de capitalişti care îşi urmăresc propriul interes, omul de rînd va trebui să-şi cîştige existenţa muncind şi va încerca să-şi facă rezerve pentru bătrîneţe şi pentru cei dragi lui şi va străbate oricum un drum anevoios prin această lume prăfuită. Statele Unite au fost construite pe principiul proprietăţii, libertăţii şi al iniţiativei particulare şi au oferit, fără îndoială, o viaţă prosperă pentru nenumărate milioane de oameni.

A face un pas irevocabil spre conceptele asiatice ar fi o problemă foarte serioasă care ar trebui evaluată cu responsabilitate chiar de la bun început.

De aceea trebuie să sperăm că nici amestecul NRA*, nici iluziile vagi, eterice ale sentimentalilor sau doctrinarilor nu-l vor împiedica pe preşedintele Roosevelt să experimenteze şi să prezerve secretele problemei monetare. Dacă reuşeşte, toată lumea îi va rămîne îndatorată. Dacă dă greş, se va recunoaşte totuşi faptul că a făcut pentru omenire un experiment la o scară pe care numai o ţară cu puterea uriaşă a Statelor Unite şi-l putea permite. Va fi de o mie de ori păcat dacă acest efort imens făcut de cea mai bogată naţiune a lumii de a mări în mod conştient şi rapid capacitatea de consum va fi viciat de imixtiunea unui program radical ordinar sau a unei banale lupte de clasă.

Dar preşedintele trebuie să fie în alertă. Un observator din afară are impresia că sub scutul lui se adună forţe care la un moment dat s-ar putea să-l arunce la pămînt şi să preia chiar ele conducerea. Dacă se va întîmpla această nenorocire, vom asista la spectacolul destul de des oferit de un lider care fuge după adepţii săi ca să-i tragă înapoi. Trebuie să sperăm, ba chiar să credem că logica elementară fermă, individualismul solid şi inteligenţa şi luciditatea poporului american îl vor proteja pe liderul său de asemenea experienţe lipsite de glorie.

Totuşi, dacă ne gîndim că preşedinţia a ajuns la jumătatea mandatului său firesc**, nu încape nici o îndoială că Franklin Roosevelt se va număra printre cei mai mari oameni care au ocupat această înaltă funcţie. Compasiunea faţă de cel oropsit, dorinţa lui arzătoare de a aborda mai de aproape justiţia socială îl plasează pe un loc fruntaş printre marii filantropi. Stăpînirea de sine combinată cu activitatea desfăşurată în timp de criză îl situează printre cei mai vestiţi oameni de acţiune. Eliberarea Statelor Unite de prohibiţie şi vigoarea măsurilor lui administrative de extindere a creditului îl proclamă drept om de stat de renume mondial. A ştiut să cîştige încrederea şi loialitatea celei mai numeroase şi mai efervescente dintre comunităţile civilizate

* National Recovery Administration.

** Scris în 1934.

şi toată lumea urmăreşte eforturile lui îndrăzneţe de a rezolva problemele acesteia cu o nelinişte care nu reprezintă decît umbra unei mari speranţe.

Va reuşi sau va da greş? Nu aceasta este întrebarea pe care ne-o punem şi nu are rost să facem profeţii. Încununat sau nu de succes, imboldul lui către o viaţă mai plină este adresat maselor de oameni din întreaga lume, iar strălucirea lui, dacă va creşte, s-ar putea să eclipseze atît flăcările livide ale autoafirmării naţionaliste nord-germane, cît şi înfricoşătoarele lumini nefireşti care răzbat difuz dinspre Rusia Sovietică.

CAPITOLUL 7

Poate America să nu se implice în război?

În acest moment, Churchill era perfect conştient de faptul că Europa se îndrepta în mod irevocabil către război. Ştia că numai angajamentul deplin al Statelor Unite de partea democraţiilor l-ar fi putut preveni. Dar era suficient de realist ca să-şi dea seama că acest lucru nu avea să se întîmple. Cele de mai jos reprezintă una din nenumăratele pledoarii pe care le-a făcut în efortul de a alerta Statele Unite cu privire la pericolele reprezentate de dictatorii Hitler şi Mussolini.

COLLIERS, 2 octombrie 1937

Evenimentele regretabile care au loc în momentul de faţă în Orientul Îndepărtat aduc această chestiune în arena politicii practice şi curente*. Statele Unite, la fel ca şi Marea Britanie, au interese enorme în China, deopotrivă de ordin comercial, moral şi cultural. Aceste interese s-au cristalizat de-a lungul mai multor generaţii. O dată cu construirea flotei maritime japoneze moderne în ultimii douăzeci de ani poziţia Japoniei în Marea Galbenă şi pe coasta asiatică a Oceanului Pacific s-a schimbat radical. Dacă în viitor poziţia Europei nu va fi îndeajuns

* Japonezii invadaseră Manciuria în 1931 şi se infiltraseră în nord-estul Chinei. În iulie 1937, au lansat o invazie pe scară largă şi în interval de un an Japonia ocupase toate provinciile de est, instalînd un guvern marionetă la Pekin şi Nankin.

de sigură şi atitudinea Statelor Unite nu va fi suficient de puternică în favoarea unei acțiuni comune anglo-americane cu un scop foarte serios, trebuie să ne aşteptăm ca, la fel ca şi alte state europene, să suferim o încălcare permanentă a intereselor noastre.

În fruntea Japoniei se află nişte lideri care sînt la rîndul lor controlați, sub amenințarea iminentă a pedepsei cu moartea, de o societate militară secretă ale cărei idei nu au nici o tangență cu concepțiile moderne. Cucerirea fără remuşcări şi subjugarea Chinei de către Japonia vor fi promovate în continuare de aceste forțe primordiale.

Nu va fi plăcut să asistăm la acest spectacol şi implicit să trăim o asemenea experiență. Cu toate acestea, este puțin probabil ca actuala incursiune a Japoniei în China să provoace o conflagrație mondială. Dimpotrivă, faptul că Japonia consideră momentul oportun pentru a-şi desfăşura trupele în China demonstrează că armata ei nu se aşteaptă la un război major în acest an. În momentul de față, marele pericol pentru omenire nu îl reprezintă Extremul Orient, ci însăşi inima creştinătății şi a Europei.

Politica europeană se schimbă cu o rapiditate caleidoscopică. Fiecare criză generează noi alinieri de forțe. Ciorovăiala dintre duşmanii recunoscuți este contrabalansată de suspiciunile şi rivalitățile secrete dintre cei care se trezesc la un moment dat în aceeaşi tabără. Se declanşează antagonisme care sînt apoi aplanate. Pe o mare parte a continentului nu se poate vorbi de o continuitate nici în privința duşmăniilor, nici a prieteniilor.

Dar există în permanență tensiune. O explozie se poate produce în orice moment. Şi oamenii sînt înspăimîntați.

Şi au toate motivele să fie aşa. Războiul nu este inevitabil. El poate fi preîntîmpinat. Cred că, dacă un număr suficient de națiuni doresc cu adevărat pacea şi au curajul bunelor lor intenții, nu va fi război. Dar pînă în prezent, pericolul este mai evident decît efortul de a-l evita. Nu există garanți ai păcii ale căror puteri şi scopuri să nu fie puse la îndoială. Agresiunea, amplificată de forța armelor, se accentuează în urma succeselor facile.

Ar însemna să manifestăm un optimism comod dacă am subestima pericolul unei astfel de situații. Şi există doi factori mai presus de ceilalți care scot în evidență amenințarea. Unul este nemulțumirea generată de soluțiile teritoriale de după războiul

1914–1918. Celălalt rezidă în identificarea unor state mari cu principii de guvernare autocrată, cărora li s-a conferit o autoritate religioasă sau semireligioasă.

Una din caracteristicile care îl deosebesc pe om de animal o reprezintă disponibilitatea ființei umane de a ucide sau de a se sacrifica pentru o idee. Toate ideile sînt, într-un anume sens, explozive. Dar ideea care se sustrage raționamentului, care este promovată ca o profesiune de credință, aceea se dovedește cea mai periculoasă dintre toate. În Germania, în Italia și în Rusia vedem cum bîntuie acum astfel de idei susținute de forța armelor.

Cauza principală care a adus mai aproape războiul în Europa, spulberînd speranțele acelora care credeau că epoca violenței brutale s-a încheiat, rezidă în reînarmarea puternicei Germanii. Concentrarea forței și a vitalității poporului german, remarcabil prin inteligența și valoarea sa, asupra pregătirilor militare domină gîndirea europeană și alimentează cele mai sumbre bănuieli. Mai mult, produce reacții sub forma contraînarmării și a alianțelor politice și militare între toate statele care se învecinează cu Germania. Nu mă interesează în ce măsură poate fi învinuită Germania pentru această stare de lucruri; important mi se pare rezultatul. În timp ce roțile uriașe se rostogolesc în Vaterlandul german, în timp ce redutabilele ei trupe tocesc pietrișul terenurilor de paradă, în timp ce sînt puse la punct toate instrumentele de război posibile, vecinii Germaniei sînt cuprinși de o îngrijorare crescîndă și de febra pregătirilor.

Dar chiar și acest curs al evenimentelor poate să continue fără să aducă alt prejudiciu decît amploarea cheltuielilor neproductive reprezentate de armament. Răul se află dincolo de ceea ce se vede. Țările conduse de dictatori, în special Germania, Italia și Japonia, sînt supuse unei presiuni economice acute. În Germania, această tensiune a ajuns la apogeu. Viața, libertatea, confortul, hrana unui întreg popor amintesc întrucîtva de vremurile de război. În lume domnește pacea; dar tensiunea în care trăiește poporul german crește cu fiecare lună care trece. Patriotismul lui, docilitatea și neajutorarea sa în fața unei propagande puternice și a unei redutabile mașinării de partid l-a împins pe această cale sumbră a sacrificiului. Dar în orice moment în Germania pot izbucni tulburări. Sub suprafața netedă a

ordonatei parade naziste se agită şi fierb toate pasiunile unui mare popor. Pastorii protestanţi, ierarhia catolică, evreii torturaţi, comuniştii, socialiştii, liberalii, sindicaliştii, monarhiştii care constată declinul vechiului regim, saxoni, bavarezi, wurttemburghezi care văd încălcate drepturile statelor lor, oameni bogaţi şi mari industriaşi care găsesc doar ceva mai mult respect pentru proprietate în Germania nazistă decît ar găsi în Rusia sovietică – toate aceste forţe sînt tăcute, obediente, dar în acelaşi timp treze. În Germania există o mulţime de oameni care spun: „Aşteaptă să vină Ziua. Atunci ne vom recăpăta libertatea.“

Dar ce poate face regimul în faţa acestor dificultăţi? A promis să lichideze şomajul. Şi a făcut în mare măsură acest lucru, dar cum? Numai printr-un proces de reînarmare şi de disciplină naţională tot mai strictă care nu poate fi menţinută la nesfîrşit. Dacă ar slăbi strînsoarea ar elibera forţele răzbunării. Dictatorii şi susţinătorii lor nu pot să-şi părăsească funcţiile cu acel uşor dispreţ – sau cel mai adesea cu acea uşurare – cu care un preşedinte american sau un prim-ministru britanic se supune unui verdict popular nefavorabil. Pentru un dictator, alternativa este adesea tronul sau mormîntul. Caracterul oamenilor care s-au ridicat din anonimat în aceste poziţii de autoritate totală nu ne îndreptăţeşte să presupunem că îşi vor pleca frunţile cu supuşenie în faţa loviturii destinului. Avem sentimentul că vor cădea sau vor cuceri prin luptă şi vor miza pe cartea înfricoşătoare pe care o au în mîini.

Poziţia dictatorului german şi a asociaţilor săi este într-adevăr sumbră. Reînarmarea sub aspectul ei industrial va ajunge curînd la punctul ei culminant. Oprirea sau încetinirea mersului uriaşelor roţi înseamnă nu numai o şansă acordată rivalilor alarmaţi de a recupera timpul pierdut, ci şi trimiterea în şomaj a milioane de oameni deja apăsaţi de nevoi, dependenţi în exclusivitate de munca la stat şi supuşi deja privaţiunilor de tot felul. Cum să descaleci de pe tigru? Din păcate, noi vedem calea! Cursa periculoasă nu poate fi prelungită la infinit. Hrana se împuţinează. Escaladarea preţurilor este plină de pericole, chiar şi pentru naţiunile cel mai bine organizate şi mai prospere. Dar pentru Germania şi, într-o măsură mai mică, pentru Italia, lipsa materiilor prime la nivel mondial şi creşterea alarmantă a preţurilor la

produsele alimentare nu poate decît să intensifice producția de armament și să accentueze nemulțumirea politică.

Astfel, în Europa ne confruntăm cu o situație care displace profund popoarelor sale, inclusiv maselor largi ale popoarelor german și italian, în care grupurile de oameni competenți, hotărîți se văd incapabili să meargă înainte sau să se oprească. S-ar putea ca Germania să fie pusă în situația de a alege între o explozie internă sau una externă. Dar nu Germania este cea care va opta cu adevărat pentru o variantă sau alta. Este vorba numai de acel grup de politicieni învestiți cu o putere enormă, ale căror mișcări sînt îndrumate de doi sau trei oameni – acest grup va decide în chestiunea supremă a păcii sau războiului. Dar nu vor ajunge la această decizie oribilă de bunăvoie. S-ar putea să fie confruntați cu dezastrul economic și politic, și atunci singura cale de scăpare ar fi victoria pe cîmpul de luptă. Au și puterea și stimulentul necesar pentru a duce un război; mai mult, s-ar putea să nu aibă de ales.

Acesta este pericolul care pîndește Europa. Nu sînt nici pe departe convins că nu poate fi preîntîmpinat, dar că este înfricoșător, iminent, în creștere – de asta nimeni nu se poate îndoi. Privesc scena din punctul de vedere al unui englez. Pe noi ne interesează doar pacea. Nu avem nimic de cîștigat dintr-un război. Și în caz de victorie, și în eventualitatea unei înfrîngeri avem de pierdut foarte mult. Dar dacă va izbucni războiul general în Europa s-ar putea ca, în pofida voinței noastre, să fim siliți să luăm parte la el.

Dar de ce, s-ar putea pune întrebarea, de ce ar trebui Statele Unite, cu tot Oceanul Atlantic între ele și această scenă, cu Pacificul care le păzește din partea opusă – de ce ar trebui să se implice într-o catastrofă atît de hidoasă, dacă aceasta se va produce, totuși, ferească Dumnezeu? În anii din urmă am cunoscut îndeaproape modul de gîndire și sentimentele poporului american. Înțeleg cîte ceva din punctul lor de vedere. Dacă aș fi avut un ascendent american pe linie paternă, nu maternă, fără îndoială că l-aș fi împărtășit și eu. Nu pot inventa pentru ei, în cazul în care în Europa ar izbucni din nou războiul, nici un argument care să-i convingă de partea cui să se situeze.

Deși pierderile de vieți omenești ale americanilor au fost

relativ neînsemnate în Marele Război datorită încheierii cu succes a acestuia în iarna anului 1918, şi căminele oamenilor din Statele Unite nu au avut de suferit aceleaşi pagube cumplite ca cele din Anglia şi Franţa, s-au irosit totuşi vieţi preţioase, s-au efectuat cheltuieli uriaşe, banii au fost împrumutaţi cu miliardele, fără a mai fi restituiţi. Reproşuri, incriminări şi deprecieri – acestea au fost urmările victoriei. Singurele trofee le-au constituit dezamăgirea şi deziluziile. Ne putem închipui foarte uşor care ar fi răspunsul poporului american la orice argument, indiferent cît de convingător şi la orice apel pătimaş care i-ar fi adresat din Anglia sau din Franţa pentru a intra încă o dată în acest vîrtej european.

Cu toate acestea, marile războaie şi părţile combatante nu se stabilesc în urma dezbaterilor din adunările alese şi nici nu sînt dictate de raţiune. Există în treburile omeneşti valuri uriaşe şi inundaţii în faţa cărora digurile şi parapetele pe care omenirea a reuşit să le construiască sînt măturate din drum. S-ar putea să vină o zi – şi poate că zorii ei s-au şi ivit deja – în care măsurile de prevedere şi organizaţiile umanitare vor fi suficient de puternice pentru a preîntîmpina uriaşul carnagiu lipsit de sens şi distrugerile provocate de războaie. Dacă puterile Statelor Unite se vor uni cu cele ale Ligii Naţiunilor, poate că am fi îndreptăţiţi să credem că lumea în care trăim nu va trece prin această cumplită încercare. Dar trebuie să acceptăm ideea că nimic de acest gen nu se va întîmpla în prezent. Dacă va izbucni sau nu un război, aceasta depinde aproape în întregime de forţele restrictive şi de control de care dispun Marea Britanie şi Franţa.

Dar ce se întîmplă dacă aceste forţe nu vor face faţă? În Statele Unite, curentul de opinie în favoarea comerţului în timp de război este foarte puternic. Doctrina libertăţii mărilor care a generat disputa nefericită din 1812 şi a provocat gravele tulburări din 1915 şi 1916 a fost abandonată. Poporul american este atît de ferm hotărît să nu se mai implice în nici un război în Europa, încît ar putea să le interzică oamenilor săi dreptul de a face comerţ maritim cu ţările beligerante. Se va institui un embargo asupra produselor de război, iar vasele americane, aventurierii sau comercianţii care îl vor încălca îşi vor asuma riscul ce decurge de aici.

Evident, avînd în vedere neutralitatea Statelor Unite, noi, în Marea Britanie, vom fi nevoiți să acceptăm deciziile americane referitoare la blocadă. Principiul parității navale dintre cele două națiuni engleze nu-i permite Marii Britanii să aplice o blocadă la care Statele Unite sînt decise să se opună. Dar poate că Statele Unite, deşi neutre, vor simpatiza cu acele puteri care au fost declarate de Tribunalul Europei drept victime ale agresiunii neprovocate.

Chiar dacă nu se ridică nici o problemă legată de libertatea mărilor, în cazul în care cetățenii americani, dornici să evite războiul, își vor suspenda traficul pe ocean, nu vor apărea oare alte cauze mai puternice care vor învinge pînă şi cea mai inexpugnabilă neutralitate? Dominarea completă a Europei de către un regim nazist nu va afecta oare siguranța Republicii Americane? Îşi vor putea oare permite Statele Unite să asiste nepăsătoare la subjugarea insulelor britanice şi la preluarea sub controlul cuceritorului european a imenselor teritorii ale Imperiului Britanic? Sînt mulți oameni pe continent care consideră că zona cea mai potrivită pentru expansiunea rasială teutonică este America de Sud, în special Brazilia, Argentina şi Chile. În momentul de față, Marea Britanie şi marina ei militară reprezintă un scut atît de serios, încît această idee pare fantezistă. Dar dacă Marea Britanie va fi zdrobită şi obligată să capituleze sau forțată (poate chiar şi fără război) să intre în vastul Sistem Nordic, atunci pentru prima oară Lumea Nouă, cu toate speranțele ei de libertate, va sta față în față cu Lumea Veche şi ambițiile ei belicoase.

Fireşte, toate aceste probleme trebuie să fie privite numai ca nişte consecințe vagi şi îndepărtate. Dar uneori este mai bine să scrutezi misterele viitorului şi să promovezi tendințele bune, nu pe cele rele, pentru a împiedica astfel coşmarurile să se transforme în tragedii. Să ne amintim de o zicală simplă: „O cusătură făcută la timp te scuteşte de alte nouă". În măsura în care Statele Unite pot oferi chiar şi o încurajare indirectă forțelor care se străduiesc să instaureze domnia legii prin instrumentul măreț conceput de preşedintele Wilson, Liga Națiunilor, va creşte siguranța legată de contracararea reizbucnirii unui nou război mondial. Simpatia cu care ambasadorul Statelor Unite la Paris a

exprimat de curînd idealurile democrației libere a avut un efect stabilizator, constituind un avertisment pentru unii și o încurajare pentru alții. Nimeni nu se așteaptă ca guvernul Statelor Unite să se implice în vreun fel într-o aventură europeană. Dar, pe de altă parte, declarațiile de totală indiferență față de posibilele evenimente din afara continentului american nu vor fi întemeiate, de fapt, pe adevăr și ar putea în realitate chiar să mărească pericolele pe care femeile și bărbații virtuoși din întreaga lume sînt interesați să le evite.

Și această perioadă de neliniște crescîndă prin care trece Europa nu trebuie neapărat să se permanentizeze. Conjunctura nefavorabilă care a dus la apariția ei a fost creșterea spiritului nazist al intoleranței și a cursei înarmărilor, sincronizată cu dezvoltarea avionului ca o armă teribilă, eventual arma supremă a războiului. Nici marina, nici armata terestră nu pot invada prin surprindere. O lungă perioadă de mobilizare reprezintă un tampon de timp chiar și între cele mai bine organizate puteri militare. Masele largi ale recruților ar putea refuza să participe la un război de agresiune, dacă li s-ar oferi un răgaz. Dar puterea aeriană este în același timp și cea mai neașteptată și mai puțin responsabilă. Ea implică un număr relativ mic de persoane cu calificare superioară. Poate fi pusă în mișcare prin gestul unei singure mîini. Acțiunea este deopotrivă instantanee și irevocabilă.

O capitală poate fi tansformată în ruine înainte să aibă loc o dispută diplomatică, fără a mai vorbi de un ultimatum sau o declarație formală de război. Și atunci poporului ale cărui forțe aeriene au comis această crimă abominabilă i se va spune că acțiunea a fost întreprinsă de propriul guvern pentru a preîntîmpina un atac similar împotriva lui. Această putere volatilă a forței aeriene care acționează după capriciul sau la dorința sumbră a cîtorva indivizi ca răspuns la voința unui singur despot adaugă acest oribil pericol la toate celelalte.

Dar o asemenea putere aeriană se va menține la nesfîrșit? Sînt numeroase vocile care susțin că se exagerează chiar și acum. Există mulți experți într-o serie de țări care apreciază că, deși o forță aeriană poate să înceapă războiul imediat, ea nu-l poate încheia, așadar nu reprezintă o armă decisivă. În această privință, nu putem decît să sperăm că nu se vor aduce niciodată nici un fel

de dovezi. Dar între timp, marşul ştiinţei continuă şi pe pămînt, ca şi pe cer. Fără îndoială că va veni o zi, poate peste zece ani, poate şi mai curînd, cînd uscatul îşi va recîştiga superioritatea indiscutabilă asupra aerului şi cînd avioanele care fac raiduri vor fi doborîte cu suficientă precizie pentru a-i descuraja pe cei care vor să le utilizeze. Aşadar, dacă pacea va putea fi menţinută în perioada următoare, putem spera că se vor obţine asigurări mult mai ferme şi că blestemul care ameninţă lumea va ceda locul bucuriei şi gloriei pe care le oferă omului modern libertatea şi ştiinţa.

Mai mult chiar, este indispensabil ca întreaga influenţă a Statelor Unite să fie exercitată în mod conştient şi continuu pentru menţinerea stabilităţii în această perioadă de tranziţie periculoasă pentru a se obţine atît binecuvîntarea celor rămaşi în viaţă, cît şi a celor nenăscuţi.

CAPITOLUL 8

Uniunea popoarelor anglofone

Referindu-se la mama sa americană, Jennie Jerome din Brooklyn, New York, Winston Churchill a remarcat odată că el însuşi era „o uniune anglofonă". Într-adevăr, s-ar putea spune că aceasta a fost tema de predilecţie asupra căreia a revenit adesea pe parcursul vieţii sale lungi, cuprinzînd aproximativ şaizeci şi cinci de ani în politică. Nutrea convingerea fermă că, dacă popoarele american şi englez vor merge împreună, totul va fi bine.

NEWS OF THE WORLD, 15 mai 1938

Este o adevărată încîntare să laşi în urma ta certurile şi rivalităţile din Europa tulburată şi să contempli măreţul edificiu al prieteniei anglo-americane.

Dar să nu ne amăgim cu bună ştiinţă. Să privim mai de aproape. Pe alocuri, faţada a fost mîncată de acizii din atmosferă. Se văd crăpături în pilonii care sprijină cupola mare. Fundaţia e perforată. Sub o crustă care uneori pare mult prea subţire se văd apele amare ale suspiciunii, o mlaştină de neînţelegeri. Nimeni nu se teme cu adevărat că edificiul ar putea să se prăbuşească. Îl ţine în picioare ceva mai puternic decît orice zidărie – cimentul spiritului. Dar ar fi bine să-i consolidăm temeliile; să tencuim, să legăm şi să punem contraforturi pînă cînd structura lui de rezistenţă va fi cu adevărat sigură.

Putem servi cel mai bine cauza prieteniei anglo-americane dacă sîntem conştienţi de factorii care o ameninţă şi o diminuează. Şi pentru aceasta, trebuie să examinăm trecutul şi

prezentul. Ca națiuni, avem memoria scurtă. Luptăm și uităm. Dar alții țin minte. Întemeietorii Americii au fugit din Anglia ca să scape de persecuții. Tirania – sau ceea ce poate fi mai dezastruos decît tirania, o legalitate mioapă, tributară chițibușurilor avocățești – i-a urmat și dincolo de Atlantic. Nevoiți să plătească impozite unor oameni pe care nu-i văzuseră niciodată, membri ai unui parlament la dezbaterile căruia vocea lor nu se făcea auzită, descendenții Părinților Pelerini și ai Cavalerilor din Virginia au înălțat împreună stindardul revoltei.

Dar noi uităm – și America își amintește – că primele focuri de armă din Războiul pentru Independență au fost trase de trupele britanice – „nemolestate și neprovocate“, după cum se afirmă în publicația contemporană *Spy* din Massachusetts – împotriva unor oameni care nu opuneau rezistență. Războiul lung, în care au fost angajați o mulțime de mercenari germani de duzină, s-a încheiat printr-o pace silită.

Suspiciunea și amărăciunea au rămas. Franța a tăiat capul unui rege și a încoronat un împărat ale cărui armate au călcat în picioare harta Europei. Într-o încleștare de moarte cu Napoleon, Anglia a instituit blocada pe coastele Statelor Unite, a capturat vase americane și i-a obligat pe marinari să se înroleze în armata sa. Războiul care a urmat între anii 1812 și 1815 nu a însemnat decît un fel de diversiune pentru Marea Britanie. Dar a fost o luptă pe viață și pe moarte pentru Statele Unite, și acele evenimente au lăsat o impresie de neșters în mintea americanilor. Triburile indiene care luptau alături de aliații Angliei aveau să fie decimate. Fortul Dearborn, pe locul unde se află acum Chicago, a fost luat cu asalt de sălbatici cu pielea vopsită, care au masacrat întreaga garnizoană. Au fost ucise femei și copii. O flotă britanică a pornit în sus pe Potomac spre Washington, a dat foc Capitoliului, clădirilor guvernului și casei președintelui.

Nu cred că unul din zece mii de englezi a auzit vreodată de aceste represalii. Dar să ne închipuim, acum, la cîteva secole după eveniment, ce s-ar întîmpla dacă Londra ar fi, chiar și numai pentru o zi, în mîinile unei forțe americane care ar distruge Palatul Buckingham, Parlamentul, Whitehall și Downing Street. Este adevărat, trebuie să ne amintim și de puternicele legături de

sînge şi rasă dintre noi şi americani. Dar oare acestea nu fac ca rănile să fie şi mai profunde?

În timpul războiului civil american, Nordul a avut impresia că ne interesează mai mult bumbacul decît principiile. Majoritatea englezilor, inclusiv domnul Gladstone, considerau că este imposibil să se mențină Uniunea prin forța armelor şi erau pregătiți – cel puțin într-un anumit punct al luptei – să recunoască statele confederate. La un moment dat, Anglia şi America au fost cît pe-aci să intre în război, ceea ce ar fi consfințit în mod inevitabil independența Sudului şi ar fi perpetuat ruşinea sclaviei.

În fazele timpurii ale Marelui Război, s-au produs multe incidente nepăcute din cauza interpretărilor diferite ale drepturilor ce li se cuvin părții neutre. Dacă nu ar fi existat campania germană cu submarine şi atrocitățile acesteia, blocada împotriva Germaniei ar fi putut provoca o criză gravă în relațiile anglo-americane. În lunga serie de certuri şi dispute, nici Anglia, nici America nu au avut întotdeauna dreptate. De regulă, la rădăcina controverselor noastre se afla existența unor drepturi incompatibile sau o simplă neînțelegere. Ne-am făcut mult rău unii altora din cauza neînțelegerii. Capitole odioase ale istoriei noastre comune sînt pătate de sînge şi de ura care se alimentează cu sînge. Nedreptăți, răzbunări, insulte, calomnii, bătălii şi execuții abundă în aceste pagini, pe fundalul ceții înroşite profilîndu-se figuri de cuceritori aureolați de o nobilă suferință.

Pentru noi însă aceste conflicte au fost, de regulă, chestiuni colaterale. Asta ne-a ajutat să uităm. Şi uneori am dorit să uităm pentru că ne simțeam ruşinați. Dar America era vizată mai direct, şi unele dintre cele mai glorioase capitole ale istoriei ei sînt legate de aceste întîmplări tragice. Astfel că americanii au toate motivele să țină minte. Strigătele de încurajare ale armatelor dispărute, bubuitul canonadelor de mult amuțite, toate acestea le sînt proaspete în memorie.

Să ne întoarcem de la aceste triste evenimente vechi la situația noastră prezentă. Deşi idealurile celor două țări sînt similare, interesele lor se dovedesc divergente în unele privințe. Industriile lor sînt competitive pe piața internațională. Din instinct,

americanul încearcă să nu se implice în treburile Europei. Anglia nu poate face acest lucru, chiar dacă ar dori.

Problema datoriilor de război ne sîcîie. Pentru majoritatea americanilor, acestea nu se deosebesc cu nimic de datoriile particulare sau comerciale. Americanii nu pot înțelege dificultățile legate de modalitatea de plată, nici presiunea pe care ar exercita-o asupra delicatei mașinării a schimburilor internaționale. Ei nu pun la îndoială solvabilitatea noastră. Şi de ce ar face-o? Compară bugetul nostru echilibrat cu haosul care domnește în finanțele lor naționale. Şi astfel ajung să eticheteze Anglia drept un rău platnic – un datornic lipsit de onoare.

Dar adevărul e că, dincolo de transporturile de aur (care nu este disponibil în cantitate suficientă și, oricum, nu e dorit), nu mai există decît două căi de achitare a datoriei. Prima o reprezintă vînzarea de mai multe bunuri și servicii în Statele Unite. Dar America nu le poate primi fără să-și prejudicieze propriii cetățeni. Această metodă este așadar exclusă de factorii americani de decizie. A doua cale ar fi reducerea achizițiilor din Statele Unite și introducerea taxelor pe astfel de bunuri – cum ar fi, de exemplu bumbacul – pe care noi trebuie să le cumpărăm și America urmează să le vîndă, pentru a crea credite în dolari care să permită achitarea datoriei. Un asemenea proces ar fi dăunător pentru ambele țări și ar conduce fără îndoială la fricțiuni crescînde între ele. Dar atîta vreme cît această afacere supărătoare a datoriilor de război rămîne în suspensie, ea va reprezenta o barieră reală în calea prieteniei anglo-americane.

Trebuie să ne amintim că timp de peste un secol America a atras imigranți nu numai din Anglia, ci din toată Europa. În Vestul Mijlociu există o populație germană importantă. Suedezi și italieni se găsesc peste tot. La fiecare o sută de cetățeni americani, nouă sînt negri. Practic, toate națiunile lumii și-au adus o contribuție mai mare sau mai mică la realizarea acestui uriaș creuzet. Toate aceste elemente străine pot să învețe limba engleză, dar vor putea ele să gîndească englezește? Deși persoanele originare din Europa pot să fuzioneze într-o națiune de adopție și să devină „sută la sută americani", acest lucru e realizabil numai prin procese care au tendința să separe modul de gîndire american de cel european.

Mai trebuie luat în considerare şi un alt factor – deşi, din fericire, tot mai estompat: comunitatea puternică şi bine organizată a americanilor de origine irlandeză. Aceştia au adus cu sine în Lumea Nouă o ură mistuitoare şi adînc înrădăcinată împotriva a tot ceea ce este englezesc. Ei sînt duşmani de moarte ai Imperiului Britanic.

Atunci cînd vorbim despre colaborarea dintre cele două mari ramuri ale popoarelor vorbitoare de limbă engleză şi despre prietenia anglo-americană, acestea sînt fapte pe care trebuie să le privim în faţă. Altfel nu vom face decît să ne exprimăm dorinţele sub forma unor platitudini. Şi cu toate acestea, după ce am cîntărit şi am examinat totul, trebuie să recunoaştem că ideile care ne unesc sînt incomparabil mai puternice decît cele care ne dezbină: ele emană vitalitate şi vizează mai mult viitorul decît trecutul. Destinul neprielnic ne-a separat, dar rădăcinile noastre sînt înfipte adînc în acelaşi pămînt bogat. Marea republică din Vest, la fel ca şi Imperiul Britanic se trag din coasta Angliei lui Shakespeare. Începuturile istoriei americane nu trebuie căutate dincolo de Atlantic, ci acolo unde curge Tamisa printre cîmpii verzi şi păduri spre marea cenuşie. Anglia şi America sînt legatari comuni ai unei mari moşteniri de legi şi valori culturale. Instituţiile noastre politice, sub masca unei indiferenţe exterioare, poartă pecetea originii şi scopului nostru comun. Ambele state sînt democraţii – şi astăzi ţările noastre sînt, împreună cu Franţa, ultimul bastion al guvernului parlamentar şi al libertăţii individuale. Naţiunile anglofone sînt cele care, aproape singure, ţin aprinsă torţa Libertăţii. Aceste aspecte impulsionează colaborarea dintre ţările noastre.

În cazul naţiunilor, ca şi al persoanelor individuale, dacă anumite chestiuni de maximă importanţă sînt periclitate, este firesc să ne unim eforturile pentru a le prezerva.

Legătura cea mai puternică este limba. Nimic nu se poate asemăna cu aceasta. Vechile alianţe, tratatele solemne, serviciile oferite şi plătite cu loialitate, interesele mutuale importante – toate acestea luate la un loc nu egalează sau poate aproape că echivalează cu legătura reprezentată de o limbă comună. Cuvintele sînt singurele lucruri care durează veşnic. Cele mai formidabile monumente sau realizări arhitectonice se prăbuşesc

sub mîna Timpului, piramidele se erodează, podurile ruginesc, canalele se înfundă, şinele de cale ferată sînt acoperite de iarbă; dar cuvintele rostite cu două sau trei mii de ani în urmă rămîn alături de noi, nu ca nişte simple relicve ale trecutului, ci cu toată forța şi vitalitatea lor. Făcînd un salt peste prăpastia Timpului, ele scaldă în lumină lumea de astăzi. Această putere a cuvintelor – cuvinte scrise în trecut, cuvinte rostite în momentul de față, cuvinte tipărite în ziare; cuvinte trimise rapid prin eter peste Atlantic; schimbul fulgerător de gînduri – reprezintă principalul nostru agent unificator. Acțiunea lui trebuie să continue la infinit – şi va continua, evident, pe o scară tot mai largă. Cu fiecare şcoală nouă care se deschide, cu fiecare carte tipărită, cu fiecare îmbunătățire adusă transportului, cu fiecare film, cu fiecare record, identitatea de limbă dobîndeşte noi conotații.

Evident, există şi cealaltă față. O limbă comună poate deveni un vehicul al divergenței. Îmi amintesc că uneori, în Franța, izbucneau certuri între soldații americani şi britanici care nu s-ar fi produs dacă ar fi fost vorba de francezi şi italieni. Dar astfel de necazuri sînt de domeniul trecutului.

Atunci cînd trupele engleze şi americane au stat alături, umăr la umăr, pentru o cauză comună, amărăciunea s-a topit treptat. S-au şters cu buretele socotelile trecutului. Depinde de noi ca această importantă pîrghie a limbii comune să fie folosită în mod corect. Trebuie s-o utilizăm pentru a explora şi pentru a nivela, pe cît posibil, diferențele dintre noi, ca să scoatem în evidență identitatea noastră de profunzime în privința scopurilor şi perspectivelor. Şi în special trebuie s-o folosim pentru a ne înțelege unul pe altul.

Noi, cei de pe acest mal al Atlanticului, ştim prea puțin despre istoria americană. Nu numai că nu cunoaştem amploarea exactă a certurilor noastre din trecut cu Statele Unite, dar nu înțelegem în profunzime marea migrație către Vest care a purtat o civilizație întreagă de-a curmezişul unui întreg continent. Am auzit despre Buffalo Bill. Datorită „Omului de la cîmpie“ am făcut acum cunoştință cu Bill Kickok Sălbaticul. Dar vedem povestea printr-o lentilă care micşorează. Odiseea unui popor a fost o aventură individuală; proporțiile basmului au strivit eposul. Vorbim cu volubilitate despre Doctrina Monroe. Dar cîți dintre

noi o înțeleg? Cîți dintre noi înțeleg, atunci cînd criticăm America pentru că stă în mod egoist departe de Liga Națiunilor, că, timp de peste o sută de ani, Statele Unite au fost garantul întregii emisfere vestice împotriva agresiunii externe? Acesta este efectul practic al Doctrinei Monroe.

Aş dori ca istoria Americii să se predea în şcolile noastre în paralel cu istoria Marii Britanii. Aceasta ar putea contribui la revizuire părerii potrivit căreia Statele Unite sînt o țară de stîngători de bani cu un mare număr de divorțuri. Această concepție trebuie atacată direct. Fără îndoială că ar putea fi invocată o scuză. În anumite state din America este mai uşor de obținut divorțul decît în Anglia. Dar legea americană a divorțului nu este decît o evoluție logică a ideilor vehiculate cu aproape 400 de ani în urmă de primul arhiepiscop protestant de Canterbury şi de puritanii englezi în secolul al XVII-lea.

Divorțul este uşor de obținut de cei care îl doresc, fără ca aceasta să afecteze trăinicia instituției matrimoniale. Pentru marea majoritate a americanilor, la fel ca şi pentru majoritatea englezilor, căsătoria este un contract pe viață, un parteneriat pe care numai moartea îl anulează.

Etichetarea americanilor drept strîngători de bani decurge direct din nevoile şi particularitățile unei societăți care se extinde rapid. Marile sarcini pe care şi le-au asumat americanii timp de un secol au vizat domeniul economic. Washington, Hamilton, Jefferson, Jackson, Adams şi Marshall – aceşti oameni de stat, soldați, jurişti au făurit o națiune. Au modelat instrumentele de guvernare şi au jalonat politica americană. Dar cînd aceştia părăsesc scena, torța istoriei se îndreaptă – exceptînd perioada anilor războiului civil – către lupta pentru cucerirea unui continent.

Această luptă a ocupat în mod necesar primul loc în viața poporului american. Aşadar, pentru americani afacerile reprezintă mai mult decît un mijloc de subzistență sau de a face avere; este vorba de această carieră a ambiției, poate chiar a gloriei, pe care în Lumea Veche o pot îmbrățişa profesioniştii aflați în serviciile statului, atît militare, cît şi civile.

Un tînăr american care doreşte să joace un rol important în sfera afacerilor se îndreaptă instinctiv spre conducerea

fabricilor, a căilor ferate, a băncilor, magazinelor, întreprinderilor industriale sau comerciale. Practic, toate premiile americane sînt cîştigate de lumea afacerilor. Aceasta reprezintă calea principală pe care se aduc servicii naţiunii. Cele mai bune şi mai active segmente ale populaţiei Statelor Unite intră în afaceri cu sentimentul că îşi slujesc ţara, sentiment împărtăşit şi de vlăstarul unei vechi familii engleze care îmbrăţişează cariera de parlamentar. Concentraţia de talente americane din lumea afacerilor este motivul pentru care Statele Unite sînt numite „Ţara dolarului“. Dar pentru cel mai bun tip de american, dolarii au reprezentat un produs secundar în activitatea firmei, şi nu scopul ei principal.

Pe de altă parte, dolarii au jucat un rol disproporţionat de mare în politica americană atunci cînd au fost lăsaţi pe mîinile unor oameni de calibru moral şi intelectual inferior. În consecinţă, astăzi, cînd faza expansiunii economice intensive s-a încheiat, floarea populaţiei americane continuă să privească scena politică cu suspiciune şi repulsie. Noi, britanicii, trebuie să încercăm să înţelegem aceste lucruri, tot aşa după cum se cuvine să amendăm concepţia americană greşită despre Anglia.

Unele dintre aceste aspecte sînt corectate deja prin presiunile exercitate de criza economică. Americanii au învăţat din propria experienţă amară că grija faţă de victimele civilizaţiei manifestată prin intermediul asigurărilor sociale nu este neapărat semnul unei societăţi eficiente. În această privinţă sînt siliţi să urmeze căile pe care le-am deschis noi.

Există într-adevăr multe modalităţi prin care ţările noastre ar putea să înveţe una de la alta, în beneficiul amîndurora. De exemplu, americanii ar trebui să acorde mai multă atenţie politicii, iar noi un interes sporit faţă de afaceri. Procesul a început. Şi în controversele politice curente există frecvente apeluri la exemplele engleze. Noi, pe de altă parte, studiem organizarea întreprinderilor din America. Şi concepţia de afacere ca formă a serviciului public prinde rădăcini în Marea Britanie.

Este încurajator, de asemenea, faptul că în Anglia se citesc atît de multe cărţi americane după cum în America se bucură de un mare succes scrierile englezeşti. Literatura unei naţiuni este cel mai bun interpret al spiritului ei. Citindu-ne reciproc cărţile

ajungem să apreciem mai clar rudenia noastră fundamentală şi să vedem diferenţele dintre noi într-o perspectivă mai puţin distorsionată. Cele mai bune filme englezeşti şi americane continuă această activitate de iluminare reciprocă.

Dar contactul personal direct este de maximă importanţă. Nu ne putem dispensa de el. Turneele de conferinţe ale britanicilor în America au fost deosebit de valoroase în această privinţă. Un mare număr de oameni de pe această coastă a Atlanticului – inclusiv eu – au străbătut o suprafaţă considerabilă a continentului american, ceea ce le-a dat posibilitatea să se întîlnească cu cetăţeni americani din diverse categorii sociale. Aceşti americani au aflat astfel cîte ceva despre Anglia; iar cei care au ţinut conferinţe au adus cu ei acasă o imagine mai nouă şi mai adevărată a Americii. Obiceiul lecturii nu este atît de dezvoltat în America cum este la noi, dar există mari oraşe din provincie unde, în fiecare iarnă, bărbaţi şi femei de reputaţie naţională pot fi auziţi în cercurile de lectură. Ar fi salutară iniţiativa acestei societăţi de a include mai frecvent în programele lor şi vorbitori americani.

Vizitele particulare joacă şi ele un rol important. În fiecare an, mii de americani vin în ţara noastră. Pînă în momentul de faţă noi n-am întors aceste vizite într-o măsură suficientă. Dar din ce în ce mai mulţi cetăţeni englezi învaţă să cunoască deliciile călătoriei şi domeniul se lărgeşte în fiecare an. Aştept cu nerăbdare ziua în care vilegiaturiştii britanici care acum îşi petrec două-trei săptămîni pe Continent vor avea posibilitatea să viziteze America cu aceeaşi uşurinţă. Nimic nu mi se pare mai potrivit pentru îndepărtarea prejudecăţilor. Atitudinea prietenoasă a americanilor faţă de călătorul din Anglia, amabilitatea şi ospitalitatea lor desăvîrşită sînt lucruri demne de admirat. Mi-e teamă că noi nu sîntem la fel de primitori cu vizitatorii americani. Totuşi, în pofida „aerului rezervat britanic“, unii dintre noi reuşesc să-şi facă prieteni. Se stabilesc legături suficient de strînse pentru a sfida timpul şi distanţa. Avem amintiri plăcute despre casele americanilor şi ei despre ale noastre. O astfel de prietenie slujeşte cauza înţelegerii anglo-americane. În casele şi nu în hotelurile unei naţiuni aflăm fiecare adevărul despre poporul nostru.

Aici aş vrea să fac apel la oamenii de afaceri britanici care au în derulare diverse contracte cu Statele Unite. Cînd americanii vă vizitează aici, nu vă mulțumiți cu simplele contacte de afaceri. Invitați-i la voi acasă şi la cluburile voastre, în aşa fel încît să vadă ceva din Anglia cea adevărată. Viața socială din America este preponderent construită în jurul afacerilor. Cînd un englez traversează Atlanticul cu o misiune comercială, prin intermediul cărții lui de credit are posibilitatea să cunoască viața socială americană. Să procedăm şi noi la fel.

Pe aceste căi diverse, cele două mari entități ale rasei vorbitoare de limbă engleză se pot apropia mai mult una de alta. Contactele particulare şi prieteniile între indivizi pavează drumul spre o mai bună înțelegere între cele două națiuni şi guvernele lor, cu tot ceea ce înseamnă aceasta pentru pacea lumii.

Anglia şi America doresc pace. Dumnezeu ne este martor că ne-am săturat de război! Şi, deşi ambele țări se înarmează în momentul de față, scopul este pur defensiv. Avem tot ce ne dorim pe teritoriul nostru. Nu vrem să ne extindem granițele; nu avem de reglat nici un fel de socoteli mai vechi. Ştim că, dacă ar izbucni războiul, am pierde mai mult decît oricare alte două organizații omeneşti care au existat vreodată. Am înțeles că securitatea şi onoarea noastră se regăsesc mai degrabă în reconciliere şi identificarea diverselor interese naţionale cu interesele generale ale lumii. Considerăm că prosperitatea altora contribuie la propria bunăstare; că pacea lor este siguranța noastră, că evoluția lor ne netezeşte nouă calea spre progres.

În acest caz nu ar trebui oare să ne sfătuim unii cu alții? Nu ar trebui, la nevoie, să acționăm împreună? Una din deciziile cele mai ferme ale poporului american o reprezintă neamestecul în chestiunile europene, şi pentru mulţi americani Anglia este în primul rînd o putere europeană. Într-adevăr, nu ne putem desprinde de Europa. Dar sîntem în primul nu o putere europeană, ci mondială. Comerțul nostru se desfăşoară pe toate oceanele; teritorii întinse de pe toate continentele sînt mîndre să facă parte din Imperiul Britanic. Acest Imperiu uneşte, de fapt, Lumea Veche şi Lumea Nouă. Existența lui face imposibilă

menținerea de către America a unei atitudini de izolare rigidă. În orice mare război din viitor în care va fi angajat guvernul britanic este oare de conceput ca embargoul obligatoriu derivat din Actul de Neutralitate să fie impus împotriva Canadei? Şi presupunînd că această țară, Canada, ar fi invadată sau atacată, nu se va invoca spiritul Doctrinei Monroe? Dincolo de orice sentiment de prietenie față de Anglia, aici sînt forțe puternice care, în asemenea situații, vor avea tendința să modifice politica de neutralitate americană în favoarea Imperiului Britanic.

Dar trebuie să se ajungă oare într-o astfel de situație? Dacă Anglia şi Statele Unite sînt de acord să acționeze împreună, riscul va fi foarte mic. Cu forțe unite, aceste două mari puteri ar putea preveni – sau cel puțin localiza şi limita – aproape orice dispută care ar izbucni între oameni. Evident, ar putea face acest lucru fără să recurgă la forță, în virtutea forței lor morale, economice şi financiare, cu condiția să existe în rezervă armamente suficient de puternice pentru a oferi garanția că puterile morale, economice şi financiare nu sînt anihilate în mod violent.

Colaborarea de acest fel nu implică nici un fel de uniune formală a popoarelor anglofone. Ceea ce ne interesează este o uniune de spirit, nu de forme. Nu este nevoie nici măcar de o alianță. E necesară numai dorința de a ne consulta unul cu altul, de a înțelege că Anglia şi America vor urmări, umăr la umăr, binele lor reciproc şi binele întregii lumi. Un asemenea acord nu va cuprinde nimic din ceea ce ar putea să genereze temeri în altă parte. Colaborarea dintre popoarele anglofone nu amenință pe nimeni. Ar putea să-i salveze pe toți.

Acesta este, aşadar, scopul către care trebuie să tindem şi spiritul în care ar urma să-l atingem. Şi nu ducem lipsă de semne încurajatoare. În pofida tuturor impedimentelor, Anglia şi America au ca niciodată obiective comune şi sînt mai apropiate ca oricînd în privința înțelegerii reciproce. Drumurile noastre au fost divergente în trecut. Cred că treptat, treptat, ele se vor apropia. Fără îndoială că destinul nostru comun va fi mai prosper şi de departe mult mai sigur, dacă vom merge la drum împreună ca nişte buni tovarăşi.

CAPITOLUL 9

Apărarea libertăţii şi a păcii

În urma infamului Acord de la München, prin care guvernele Angliei şi Franţei au vîndut Republica Cehoslovacă naziştilor, Churchill şi-a reînnoit avertismentele referitoare la iminenţa războiului şi eforturile de a preveni poporul american cît încă nu era prea tîrziu.

CONFERINŢĂ RADIODIFUZATĂ DE LA LONDRA PENTRU STATELE UNITE, 6 octombrie 1938

Mă bucur că mi se oferă ocazia de a mă adresa poporului Statelor Unite. Nu ştiu cît timp ne vom mai permite astfel de libertăţi. Staţiile de radio necenzurate se închid; luminile se sting; dar mai este încă timp pentru cei care nu consideră vorbe goale libertatea şi guvernarea parlamentară să se consulte între ei. Daţi-mi voie, aşadar, să vă spun adevărul cu toată seriozitatea cît încă nu e prea tîrziu.

Cred că poporul american şi-a format o opinie corectă despre dezastrul care a lovit Europa. Oamenii îşi dau seama, poate mai clar decît semenii lor din Franţa şi Anglia, de consecinţele pe termen lung ale abandonării şi distrugerii Cehoslovaciei. Îmi păstrez convingerea pe care am exprimat-o acum cîteva luni, că, dacă în aprilie, mai sau iunie, Marea Britanie, Franţa şi Rusia ar fi declarat la unison că vor acţiona împotriva Germaniei naziste în cazul în care *Herr* Hitler ar fi comis un act de agresiune nejustificată împotriva acestui stat mic şi dacă ar fi spus Poloniei, Iugoslaviei şi Romîniei ce intenţionează să facă la vremea cuvenită şi le-ar fi invitat să adere la o alianţă a

forțelor de apărare a păcii, dictatorul german s-ar fi confruntat cu un evantai atît de formidabil încît i-ar fi fost imposibil să-şi atingă scopul. Şi tuturor forțele iubitoare de pace şi moderate din Germania, precum şi comandamentului armatei germane li s-ar fi oferit prilejul să facă un efort considerabil pentru a restabili întrucîtva condițiile de viață normală şi civilizată în propria țară. Dacă riscurile de război cu care se confruntă Franța şi Anglia ar fi fost contracarate la timp şi s-ar fi făcut declarații clare, cît de diferite ar fi perspectivele noastre de astăzi!

Dar toate aceste speculații asupra trecutului aparțin istoriei. Nu are rost să folosim cuvinte dure între prieteni în legătură cu trecutul şi să ne reproşăm cel mai formidabil progres înregistrat de omenire după marea invazie mongolă din secolul al XIII-lea.

Întrebarea-cheie este dacă lumea, aşa cum o cunoaştem noi – marea lume plină de speranțe de dinainte de război, lumea unor bucurii crescînde pentru om, lumea tradițiilor respectate şi a ştiinței în ascensiune – trebuie să facă față acestei amenințări supunîndu-se sau opunînd rezistență. Să vedem dacă avem astăzi mijloacele necesare pentru a rezista. Am trecut printr-un dezastru imens; renumele Franței a avut de suferit. Deşi dispune de o armată curajoasă şi eficientă, influența ei a scăzut simțitor. Nimeni nu are dreptul să spună că Anglia, în pofida şovăielilor sale, şi-a călcat cuvîntul – de fapt, atunci cînd a fost prea tîrziu a făcut mai mult decît să şi-l respecte. Cu toate acestea, în momentul de față, Europa abătută şi dezorientată se confruntă cu afirmațiile triumfaliste ale puterii dictatoriale. În Peninsula Spaniolă, o ceartă pur spaniolă a fost provocată de intervenția sau mai degrabă „neintervenția" (ca să folosesc un jargon curent) dictatorilor în regiune. Dar nu numai Europa geme sub jugul oprimării. China este sfîşiată în bucăți de o clică militară din Japonia; poporul chinez, sărac şi chinuit, se apără cu bravură şi încăpățînare. Vechiul imperiu al Etiopiei nu mai există. Etiopienii au fost învățați să recunoască atît caracterul sacrosanct al legii publice, cît şi tribunalul mai multor națiuni reunite într-un for maiestuos. Dar totul a dat greş; au fost dezamăgiți şi acum îşi recîştigă dreptul la viață printr-o luptă în prima linie. Chiar şi în America de Sud, regimul nazist începe să altereze textura societății braziliene.

Departe, protejați din fericire de Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific, voi, poporul Statelor Unite, cărora am șansa să mă adresez acum, sînteți spectatori; și, dacă îmi este permis să adaug, spectatori din ce în ce mai implicați în aceste tragedii și crime. Știm foarte bine încotro se îndreaptă convingerile și simpatiile americane; dar veți aștepta pînă cînd libertatea și independența engleză vor sucomba și veți prelua cauza atunci cînd va fi pe trei sferturi compromisă, iar voi veți rămîne singuri? Am auzit că în Statele Unite se spune că, de vreme ce Anglia și Franța nu și-au făcut datoria, poporul american nu mai trebuie să se implice în conflict. Aceasta poate să fie dispoziția sufletească temporară a multor oameni, dar nu are nici o logică. Dacă lucrurile s-au înrăutățit, cu atît mai mult trebuie să ne străduim să le facem față.

Căci, la urma urmelor, forțele civilizației sînt copleșitoare. Dacă ar fi reunite într-un concept comun de drept și datorie, nu ar mai exista nici un fel de război. Dimpotrivă, poporul german, credincios și harnic, curajos, dar din păcate lipsit de spiritul de independență civică în accepția corectă a acestui termen, smuls din coșmarul său actual, își va ocupa locul de onoare în avangarda societății umane. Alexandru cel Mare a observat că popoarele din Asia trăiau în sclavie pentru că nu au învățat să pronunțe cuvîntul „nu". Să nu fie acesta epitaful popoarelor anglofone, al democrațiilor parlamentare, al Franței sau al multor alte state liberale care au supraviețuit în Europa.

Aceasta este într-un cuvînt hotărîrea pe care ar trebui s-o ia forțele libertății și progresului, ale toleranței și bunăvoinței. Ea nu stă în puterea unei națiuni, indiferent cît de formidabil este înarmată, cu atît mai puțin în puterea unui pumn de oameni care trebuie să-și arunce necontenit privirile peste umăr, să stăvilească și să oprească mersul înainte al destinului omenirii. Forțele preponderente ale lumii ne sînt favorabile. Trebuie numai să se reunească pentru a se face ascultate. E necesar să ne înarmăm. Dacă dintr-o dorință sinceră de pace ne-am plasat într-o poziție dezavantajoasă, trebuie să recuperăm prin eforturi duble, la nevoie, prin capacitatea de a îndura suferința. Fără îndoială că ne vom înarma. Renunțînd la obiceiurile de veacuri, Anglia va

decreta mobilizarea generală pentru cetățenii săi. Poporul britanic va sta drept şi va face față evenimentelor, indiferent care ar fi acelea.

Dar armele singure – instrumentalități, cum le numea președintele Wilson – nu sînt suficiente. Trebuie coroborate cu puterea ideilor. Poporul ne reproşează că ne lăsăm tîrîți într-un antagonism teoretic între nazism şi democrație; dar antagonismul este aici şi acum. Conflictul de idei morale şi spirituale este cel care conferă putere țărilor libere. Priviți-i pe aceşti dictatori pe piedestalele lor, înconjurați de baionetele soldaților lor şi de bastoanele polițiştilor lor. Din toate părțile sînt păziți de oameni înarmați, tunuri, avioane, fortificații şi altele asemenea – se fălesc în fața lumii, dar în inima lor se ascunde o teamă nerostită. Le e frică de cuvinte şi de gînduri: cuvintele rostite în străinătate, gîndurile care tulbură mințile acasă – cu atît mai puternice cu cît sînt interzise – toate acestea îi înspăimîntă. E de ajuns ca un şoricel al gîndirii să apară în încăpere şi panica pune stăpînire pînă şi pe cei mai puternici potentați. Fac eforturi disperate să alunge gîndurile şi cuvintele; sînt înspăimîntați de inventivitatea minții umane. Pot fabrica tunuri, avioane în cantități mari; dar cum să sugrume înclinațiile fireşti ale firii umane, care după toate aceste secole de cercetări şi progrese a moştenit un arsenal uriaş de cunoştințe importante şi indestructibile?

Dictatura – idolatrizarea unui singur om – este o fază trecătoare. O stare a societății în care oamenii nu spun ceea ce gîndesc, copiii îşi denunță părinții la poliție, un om de afaceri sau un mic proprietar de magazin îşi distruge concurentul divulgînd opiniile lui personale – o astfel de stare a societății nu poate dura prea mult, dacă intră în contact cu lumea sănătoasă de afară. Lumina progresului civilizat, cu toleranța şi cooperarea sa, a fost adesea estompată în trecut. Dar îmi mențin convingerea că acum am depăşit în suficientă măsură barbaria ca să-l putem controla şi să-l prevenim, dacă ne dăm seama ce se întîmplă şi ne hotărîm la timp. Vom face acest lucru în ultimă instanță. Dar cît de anevoioasă va fi strădania noastră cu fiecare zi de întîrziere!

Este aceasta o chemare la război? Poate pune cineva semnul egalității între pregătirea pentru a rezista în fața agresiunii şi dezlănțuirea războiului? Eu declar că aceasta este singura

garanție a păcii. Trebuie să ne adunăm rapid forțele ca să înfruntăm nu numai agresiunea militară, ci şi pe cea morală; e necesară asumarea cu hotărîre şi luciditate a datoriei de către popoarele anglofone şi de către toate națiunile, mari sau mici, care doresc să păşească alături de ele. Datorită camaraderiei, loialității şi zelului lor se va netezi aproape peste noapte calea progresului şi va dispărea din viețile noastre teama care întunecă deja lumina soarelui pentru sute de milioane de oameni.

CAPITOLUL 10

„Dă-ne instrumentele“

La începutul anului 1941, Franklin Delano Roosevelt i-a trimis lui Churchill (prim-ministru de la 10 mai 1940) o scrisoare în care îl prezintă pe oponentul său republican de la recentele alegeri prezidențiale, Wendell Willkie. Preşedintele citează cîteva versuri mişcătoare din Longfellow la care primul-ministru a răspuns cu una din celebrele sale cuvîntări radiodifuzate.

EXTRAS DINTR-O CUVÎNTARE RADIODIFUZATĂ,
9 februarie 1941

Acum cîteva zile, preşedintele Roosevelt i-a dat contracandidatului său la alegerile prezidențiale [domnul Wendell Willkie] o scrisoare de introducere destinată mie cuprinzînd un citat din Longfellow, despre care spunea că „se potriveşte la fel de bine pentru poporul vostru ca şi pentru al nostru“. Iată versurile:

... Pluteşte, o, corabie a Statului!
Pluteşte, o, Uniune, puternică şi mare!
Omenirea cu toate temerile ei,
Cu toate speranțele în anii ce vin,
Şi-a pus soarta în mîinile tale!

Ce răspuns să dau în numele vostru acestui om mare, ales pentru a treia oară în funcția supremă de o națiune de peste o sută treizeci de milioane de oameni? Iată ce-o să-i răspund preşedintelui Roosevelt: Ai încredere în noi. Dă-ne binecuvîntarea ta şi, cu ajutorul providenței, totul va fi bine.

Nu avem voie să dăm greş sau să provocăm dezamăgiri; vom fi neobosiți şi puternici. Nici şocul brusc al bătăliei, nici permanenta stare de veghe, nici epuizarea nu ne vor dobori. Dă-ne instrumentele, şi noi vom termina treaba.

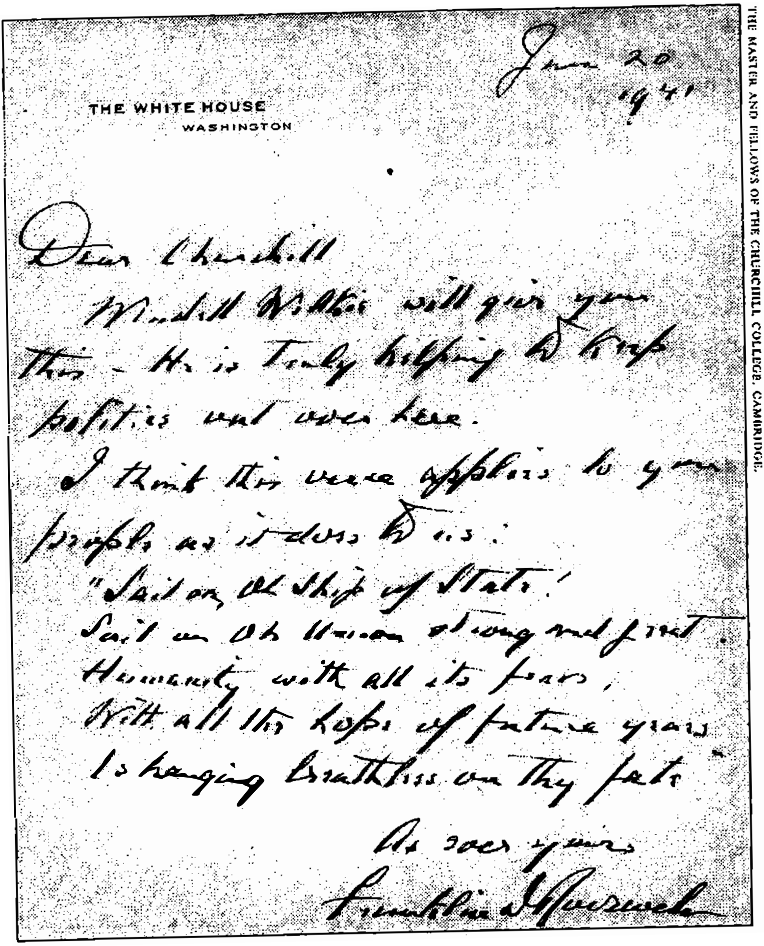
THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

Jan 20
1941

Dear Churchill

Wendell Willkie will give you this — He is truly helping to keep politics out over here.

I think this verse applies to your people as it does to us:

"Sail on, Oh Ship of State!
Sail on, Oh Union strong and great.
Humanity with all its fears,
With all the hopes of future years
Is hanging breathless on thy fate"

As ever yours
Franklin D Roosevelt

THE MASTER AND FELLOWS OF THE CHURCHILL COLLEGE, CAMBRIDGE.

Scrisoarea lui Franklin Delano Roosevelt către Churchill, 19 ianuarie 1941

CAPITOLUL 11

„Spre vest, priveşte, uscatul străluceşte"

Forţele germane traversau Balcanii şi Grecia cu o viteză înfricoşătoare – iar Statele Unite mai aveau încă şase luni pînă să intre în conflict. Churchill şi-a pus toată speranţa în furnizarea de echipament militar şi în aprovizionarea de dincolo de Atlantic pentru a susţine efortul de război şi pentru a asigura mijloacele de supravieţuire a naţiunii confruntate cu spectrul înfometării din cauza ameninţării reprezentate de submarine.

CUVÎNTARE RADIODIFUZATĂ,
Londra, 27 aprilie 1941

În ultimul an, prin comportamentul şi atitudinea noastră am crescut în ochii poporului american. Niciodată, în toată istoria noastră, nu am fost atît de admiraţi şi respectaţi dincolo de Oceanul Atlantic. În acea mare Republică, aflată acum în chinuri sufleteşti, se obişnuieşte să se invoce multe argumente solide referitoare la interesele americane şi siguranţa Statelor Unite care depind de distrugerea lui Hitler, a bandei lui de oameni mîrşavi şi a odioasei sale doctrine. Dar pe termen lung – şi vă rog să mă credeţi, pentru că ştiu că aşa stau lucrurile – acţiunea Statelor Unite va fi dictată nu de calcule metodice cu privire la profit şi pierdere, ci de un sentiment nobil, de hotărîrea fermă care înalţă inimile oamenilor şi ale naţiunilor, avîndu-şi sorgintea în înseşi temeliile spirituale ale vieţii umane.

Am aflat cu nespusă uşurare de deciziile formidabile luate

de președintele și de poporul Statelor Unite. Flota americană a primit ordin să patruleze în apele emisferei vestice și să avertizeze navele pașnice ale tuturor națiunilor din afara zonei de luptă cu privire la prezența submarinelor sau a crucișătoarelor aparținînd celor două națiuni agresoare. Noi, britanicii, va trebui să ne concentrăm forțele de protecție îndeosebi pe rutele din apropierea casei și să percepem un tribut mult mai greu submarinelor de aici. De cîtva timp bănuiam că acest lucru avea să se întîmple. Președintele și Congresul Statelor Unite, impulsionați de recentul contact cu alegătorii, au promis solemn că vor ajuta Anglia în acest război, deoarece pe de-o parte, consideră că luptăm pentru o cauză justă, iar pe de alta sînt conștienți de faptul că propriile interese și securitatea lor vor fi în primejdie dacă noi vom fi distruși. Au votat o legislație importantă. O mare parte din uriașa lor industrie fabrică muniția de care avem nevoie. Ne-au împrumutat și chiar ne-au dăruit multe arme eficiente. Nu pot să cred că vor permite ca înaltele obiective pe care și le-au propus să fie zădărnicite, iar produsele dibăciei și trudei lor să ajungă pe fundul mării. Lupta submarinelor germane contravine flagrant acordurilor internaționale semnate de bunăvoie de Germania cu numai cîțiva ani în urmă. De fapt, nu este vorba de o blocadă, ci de crime și jafuri comise în zone aflate dincolo de spațiul controlat de forța maritimă germană. În urmă cu zece săptămîni spuneam: „Dați-ne instrumentele și noi vom termina treaba". Cu alte cuvinte, dați-ni-le nouă, puneți-le la îndemîna noastră – și se pare că asta vor face acum americanii. Și de aceea nutresc convingerea fermă că, deși bătălia pentru Atlantic va fi lungă și dură, problema aceasta, aflată deocamdată în stadiul de proiect, a intrat într-o fază mai sumbră, dar în același timp și mai favorabilă. Statele Unite s-au angajat în acordarea de sprijin moral, material și, în limitele pe care le-am menționat, naval.

Merită, așadar, să aruncăm o privire asupra ambelor maluri ale oceanului spre forțele angrenate în această cumplită încleștare, de unde nu există cale de întoarcere. Nici un om rațional, capabil să vadă în perspectivă, nu se poate îndoi de înfrîngerea totală și definitivă a lui Hitler și Mussolini, ținînd seama de hotărîrea declarată a democrațiilor engleză și americană. Există mai puțin

de şaptezeci de milioane de huni maligni – dintre care unii sînt vindecabili, în vreme ce alții trebuie uciși – și, în marea lor majoritate, s-au implicat deja în reprimarea austriecilor, a cehilor, polonezilor, francezilor și a multor alte națiuni pe care le terorizează și le jefuiesc în momentul de față. Popoarele Imperiului Britanic și ale Statelor Unite numără în total aproape două sute de milioane, incluzînd și populația din dominioanele britanice. Dețin supremația pe mare și vor obține curînd o superioritate decisivă în aer. Au mai multe bogății și resurse tehnice și produc o cantitate mai mare de oțel decît tot restul lumii la un loc. Sînt decise să nu permită dictatorilor criminali să calce în picioare cauza libertății și să pună stavilă progresului mondial.

Deși privim cu îngrijorare și tristețe ceea ce se întîmplă în Europa și în Africa, sau ce pericole pîndesc Asia, nu trebuie să ne pierdem simțul măsurii și să ne lăsăm descurajați. Dacă vom examina cu obiectivitate dificultățile aflate în fața noastră o să devenim mai încrezători la gîndul că am depășit altele mult mai mari. Nimic din ceea ce se întîmplă acum nu este comparabil ca gravitate cu pericolele prin care am trecut anul trecut. Evenimentele din est nu pot fi raportate la ceea ce se întîmplă în vest.

Ultima dată cînd v-am vorbit, am citat versurile lui Longfellow pe care mi le-a scris președintele Roosevelt cu propria mînă. Am să citez și eu cîteva versuri mai puțin cunoscute care par să se potrivească destinului nostru de astăzi, și cred că așa vor fi considerate atîta timp cît se va vorbi limba engleză și va flutura steagul libertății:

Căci în timp ce valurile obosite se sparg în van
Nu par să cîștige nici un centimetru de pămînt îndurerat,
Cu mult mai departe, printre vîrfuri și insulițe abia formate
Vine tăcut, necruțător, valul cel mare.
Și nu numai prin ferestrele dinspre răsărit.
Cînd se face ziuă, vine lumina;
În fața soarele urcă încet, atît de încet!
Dar iată, la vest, privește, uscatul strălucește.

CAPITOLUL 12

Carta Atlanticului

Primul-ministru informează poporul britanic cu privire la întîlnirea avută cu preşedintele Roosevelt la Placentia Bay, Newfoundland, cu două săptămîni mai devreme, la bordul VMS Prince of Wales, *cînd a fost semnată Carta Atlanticului.*

CONFERINȚĂ RADIODIFUZATĂ, 24 august 1941

M-am gîndit că ați vrea să vă spun cîte ceva în legătură cu călătoria pe care am făcut-o dincolo de Ocean pentru a mă întîlni cu marele nostru prieten, preşedintele Statelor Unite. Locul exact al întrevederii rămîne un secret, dar nu cred că voi fi foarte indiscret dacă voi spune că era „undeva, în Atlantic".

Într-un golf spațios, împrejmuit aproape din toate părțile de uscat, care îmi amintea de coasta de vest a Scoției, vase de război americane protejate de flotile puternice şi avioane cu rază lungă de acțiune aşteptau sosirea noastră şi, după cum s-a văzut, ne-au întins o mînă de ajutor. Grupul nostru a ajuns pe noul vas de război britanic, *Prince of Wales,* cu o escortă modernă de distrugătoare britanice şi canadiene la bordul lui şi am petrecut trei zile în compania domnului Roosevelt. În tot acest timp, a avut loc o consfătuire între şefii de stat-major şi comandanții militari şi navali ai Imperiului Britanic şi ai Statelor Unite.

Preşedintele Roosevelt a fost ales pentru a treia oară şeful celui mai puternic stat şi al celei mai puternice comunități din lume. Eu sînt slujitorul regelui şi al parlamentului însărcinat cu conducerea treburilor țării în aceste vremuri fatidice şi este de datoria mea să mă asigur că tot ceea ce voi spune sau voi face în perioada mandatului meu se bucură de aprobarea şi sprijinul

Primul-ministru la bordul HMS Prince of Wales, *înconjurat de marinari de pe USS* Augusta *la Placentia Bay, Newfoundland, pentru întîlnirea la care s-a semnat Carta Atlanticului, 9 august 1941.*

întregului Commonwealth britanic al Națiunilor. Această întîlnire trebuia să fie importantă, datorită enormelor forțe mobilizate în prezent numai parțial, dar permanent şi aflate la dispoziția a două grupări majore ale familiei umane: Imperiul Britanic şi Statele Unite care, din fericire pentru progresul umanității, întîmplător vorbesc aceeaşi limbă şi în mare măsură au aceleaşi gînduri sau, oricum, au multe gînduri în comun.

Aşadar, întîlnirea a fost simbolică. În aceasta rezidă importanța ei primordială. Ea simbolizează – într-o formă şi o manieră pe care toată lumea o poate înțelege, independent de țară sau de climat, unitatea profundă care animă şi în momentele decisive guvernează popoarele anglofone din întreaga lume. Aş îndrăzni chiar să spun că ea simbolizează ceva mult mai maiestuos – şi anume ordonarea forțelor binelui din lume împotriva forțelor răului, care sînt acum atît de formidabile şi triumfătoare şi care şi-au aruncat blestemul crud asupra întregii Europe şi asupra unei mari părți din Asia.

A fost o întîlnire care marchează pentru totdeauna în paginile istoriei, în mijlocul acestui tumult dominat de confuzii, preluarea de către popoarele anglofone a conducerii destinelor maselor

largi de oameni ai muncii de pe toate continentele şi efortul nostru, lipsit de cel mai mic interes egoist, de a le călăuzi dincolo de vicisitudinile sorţii, spre calea largă a libertăţii şi a justiţiei. Aceasta este cea mai mare onoare şi cea mai glorioasă ocazie care i s-a oferit vreodată unei ramuri a rasei umane.

Dacă ne gîndim la multitudinea evenimentelor extraordinare şi teribile care au contribuit la realizarea acestei armonii, pînă şi cea mai sceptică persoană trebuie să admită că avem cu toţii şansa de a ne juca rolul şi de a ne face datoria pentru un scop mai înalt, a cărui finalitate n-o poate prevedea nici o fiinţă muritoare. Zilele acestea se petrec lucruri oribile şi înspăimîntătoare. Toată Europa a fost ruinată şi călcată în picioare de tancuri şi de furia barbară a naziştilor; cele mai mortale instrumente ale ştiinţei războiului au fost puse în slujba trădării şi a cruzimii inimaginabile constituindu-se într-o agresiune combinată cum nu s-a mai văzut niciodată, în faţa căreia drepturile, tradiţiile, caracteristicile şi structura multor state şi popoare vechi respectabile şi sînt acum strivite sub călcîiul unui monstru. Austriecii, cehii, polonezii, norvegienii, danezii, belgienii, olandezii, grecii, croaţii şi sîrbii şi mai ales marea naţiune franceză au fost anihilaţi şi ţintuiţi la pămînt. Italia, Ungaria, Bulgaria au negociat o amînare dezonorantă, devenind şacalii tigrului, dar situaţia lor diferă foarte puţin şi în curînd se va identifica cu aceea a victimelor lor. Suedia, Turcia şi Spania stau înmărmurite, întrebîndu-se care va fi următoarea ţintă.

Acesta este, aşadar, puţul uriaş în care au fost aruncate cele mai redutabile state din Europa şi din care nu vor putea ieşi niciodată fără ajutor. Dar Adolf Hitler nu se opreşte aici; el a încheiat un tratat de neagresiune cu Rusia Sovietică, tot aşa după cum a procedat şi cu Turcia, ca să le adoarmă vigilenţa pînă cînd va fi pregătit să le atace, apoi, în urmă cu nouă săptămîni, fără să fi existat nici o urmă de provocare, a aruncat milioane de soldaţi înarmaţi pînă în dinţi împotriva vecinului pe care îl numise prieten cu scopul mărturisit de a distruge Rusia şi a o sfîşia în bucăţi. Asemenea scene înfricoşătoare se derulează acum zi de zi în faţa ochilor noştri. Iată diavolul care, într-un spasm de orgoliu şi însetat de putere, poate condamna două sau trei milioane de fiinţe umane, poate mult mai multe, la o

moarte violentă şi rapidă. „Rusia să fie ştearsă de pe hartă – Rusia să fie distrusă. Ordonaţi armatelor să înainteze." Aşa sună decretele lui. Se pare că de la Oceanul Arctic la Marea Neagră şase sau şapte milioane de soldaţi sînt încleştaţi într-o luptă pe viaţă şi pe moarte.

De astă dată însă, lucrurile nu au mai mers atît de uşor. Armata rusă şi întregul popor al Republicii Ruse s-au unit pentru a-şi apăra pămînturile. Pentru prima dată, sîngele nazist a curs într-un torent înspăimîntător. În mod sigur 1 500 000, poate chiar 2 000 000 de nazişti folosiţi drept carne de tun au muşcat ţărîna cîmpiilor nesfîrşite ale Rusiei. Lupta cumplită se întinde pe un front de aproximativ 2000 de mile. Ruşii se luptă cu un devotament admirabil: mai mult chiar, generalii noştri care au vizitat linia frontului rus raportează eficienţa organizării lor militare şi excelenţa echipamentului. Agresorul este luat prin surprindere, se clatină. Pentru prima oară de la începutul campaniei, uciderea în masă nu mai este profitabilă. Se răzbună recurgînd la cele mai înfricoşătoare atrocităţi. Pe măsură ce armatele lui înaintează, districte întregi sînt exterminate. Zeci de mii de oameni – exact, zeci de mii de oameni – sînt executaţi cu sînge rece de către trupele de poliţie germană dezlănţuite împotriva patrioţilor ruşi care îşi apără pămîntul natal. De la invazia mongolă în Europa din secolul al XVI-lea nu a mai existat niciodată o măcelărire metodică, fără milă la asemenea scară sau aproape la această scară. Şi acesta nu este decît începutul.

Dar Europa nu este singurul continent devastat de agresori. Timp de cinci ani lungi, facţiunile militare japoneze, încercînd să imite stilul lui Hitler şi Mussolini, preluînd toate atitudinile lor ca şi cînd acestea ar fi fost o nouă revelaţie europeană, au invadat China şi au jefuit cei 500 000 000 de locuitori ai acesteia. Armatele japoneze au adus cu sine carnagiul, ruina şi corupţia, numind toate acestea „incidentul chinez". Acum îşi extind dominaţia asupra mărilor din sudul Chinei; smulg Indochina din mîinile guvernului slab de la Vichy; ameninţă prin mişcările lor Siamul; pun în pericol Singapore, legătura britanică cu Australia; ameninţă Insulele Filipine, aflate sub protecţia Statelor Unite. Este clar că acest lucru trebuie să înceteze. Se vor depune toate eforturile pentru a se asigura o reglementare

paşnică a conflictului. Statele Unite acționează cu o răbdare infinită pentru a ajunge la o rezolvare corectă şi amiabilă menită să satisfacă interesele legitime ale Japoniei. Sperăm din tot sufletul că aceste negocieri vor fi încununate de succes. Dar trebuie să precizăm că, dacă aceste speranțe se vor dovedi deşarte, ne vom situa fără şovăire alături de Statele Unite.

Să ne întoarcem acum în golful liniştit aflat undeva în Atlantic, unde soarele străbate prin aerul cețos luminînd vasele mari care poartă Emblema Albă sau Stelele şi Dungile. Cînd ne-am întîlnit acolo, preşedintele şi cu mine am considerat necesar să transmitem tuturor popoarelor, mai ales celor oprimate şi cucerite, o declarație simplă de război prezentînd scopurile către care intenționează să se îndrepte Commonwealth-ul britanic şi Statele Unite, spre a le oferi şi altora posibilitatea să pornească alături de ei pe un drum care va fi fără îndoială dureros şi s-ar putea să fie lung!

Există însă două diferențe distincte în această declarație față de atitudinea adoptată de Aliați spre finalul războiului trecut; şi nimeni nu trebuie să le treacă cu vederea. Statele Unite şi Marea Britanie nu mai pornesc de la presupunerea că nu va mai exista niciodată un nou război. Dimpotrivă, intenționăm să luăm măsuri de precauție pentru a preîntîmpina reizbucnirea lui în orice perioadă pe care o putem prevedea prin dezarmarea efectivă a națiunilor vinovate, în timp ce noi vom rămîne protejați în mod corespunzător.

A doua diferență a constat în faptul că n-am mai încercat să distrugem comerțul german prin tot felul de obstacole suplimentare, aşa cum am procedat în 1917; în schimb, am adoptat ideea că nu este în interesul lumii şi al ambelor noastre țări ca o mare națiune să nu fie prosperă sau să fie privată de mijloacele de a asigura propriului popor o viață demnă prin dezvoltarea industriei şi a întreprinderilor sale. Sînt schimbări cu bătaie lungă ale principiilor, la care națiunile noastre trebuie să reflecteze. În primul rînd este necesar să se dea asigurări şi speranțe în victoria finală zecilor de milioane de bărbați şi femei care luptă pentru viață şi pentru libertate, sau care sînt deja subjugate de nazişti. Hitler şi acoliții lui au terorizat şi somat populațiile pe care le-au supus să se plece în fața destinului lor,

să se resemneze cu servitutea lor şi, de dragul unor favoruri, să „colaboreze“ – acesta este cuvîntul – la ceea ce numesc ei Noua Ordine din Europa.

Ce este această Nouă Ordine pe care doresc s-o impună mai întîi în Europa dacă este posibil – pentru că ambiţiile lor nu au margini – şi apoi în toate continentele lumii? Este domnia rasei de stăpîni – *Herrenvolk* – care va pune capăt democraţiei, parlamentelor, libertăţilor fundamentale şi vieţii demne a bărbaţilor şi a femeilor, drepturilor istorice ale naţiunilor; în schimb, urma să fie instaurată domnia de fier prusacă – pasul universal de gîscă şi o disciplină strictă impusă oamenilor muncii de către poliţia politică, cu lagăre germane de concentrare şi plutoane de execuţie, acum atît de ocupate în zeci de ţări. Aceasta este Noua Ordine.

Înzestrat cu geniu militar, Napoleon şi-a extins imperiul în lung şi în lat. La un moment dat, zăpezile Rusiei şi stîncile albe din Dover cu flotele lor de gardă au fost singurele obstacole în calea dominaţiei sale asupra întregii lumi. Armatele lui Napoleon aveau un obiectiv: aduceau cu ele cuceririle Revoluţiei Franceze. Libertate, Egalitate, Fraternitate – acesta era strigătul de luptă. Au fost înlăturate sistemele medievale depăşite şi privilegiile aristocratice. S-a dat pămînt oamenilor, a întocmit un nou cod de legi. Cu toate acestea, imperiul lui Napoleon a dispărut ca şi cînd n-ar fi existat.

Dar Hitler, Hitler este mînat doar de dorinţa de expansiune teritorială. Dispunde de arme şi maşinării pentru a strivi şi a ţintui la pămînt ţările ocupate care sînt produsul – produsul pervertit în mod trist – al ştiinţei moderne.

Calvarul popoarelor cucerite va fi aşadar cumplit. Trebuie să le dăm speranţă; să le insuflăm convingerea că suferinţele lor nu vor fi în van. Tunelul poate fi întunecos şi lung, dar la capătul lui se întrevede lumina. Acesta este mesajul întîlnirii din Atlantic. Nu disperaţi, bravi norvegieni; voi şi ţara voastră veţi fi eliberaţi nu numai de invadator, dar şi de corciturile mîrşave care sînt instrumentele lui. Fiţi siguri de voi, cehi: o să vă redobîndiţi independenţa. Polonezi, eroismul poporului vostru care se opune unui asupritor crud, curajul soldaţilor, marinarilor şi aviatorilor voştri nu va fi dat uitării: ţara voastră va renaşte şi îşi

va relua locul de drept în noua structură a Europei. Ridicați capetele, francezi galanți: în pofida infamiilor lui Darlan şi Laval, nimic nu va sta în calea restaurării dreptului vostru dobîndit prin naştere. Olandezi, belgieni, luxemburghezi chinuiți şi manipulați, popoare ale Iugoslaviei naufragiate în mod ruşinos, Grecie glorioasă, supusă acum insultei supreme a guvernării de către fanfaronii italieni; nu dați nici un pas înapoi! Păstrați-vă sufletele neîntinate de contactul cu naziştii; faceți-i să simtă chiar în ceasul trecător al triumfului lor brutal că sînt nişte naufragiați morali ai omenirii. Ajutorul este pe drum; forțe puternice se înarmează în numele vostru. Păstrați-vă credința! Păstrați-vă speranța! Eliberarea e aproape.

Acesta este semnalul pe care l-am trimis peste apă; iar dacă el ajunge la inimile celor pe care i-am pomenit, aceştia vor îndura cu tenacitate nefericirile lor actuale, încredințați de faptul că şi ei slujesc cauza comună şi că eforturile lor nu vor fi zadarnice.

Ați observat probabil că preşedintele Statelor Unite şi reprezentantul britanic au semnat o Cartă a Atlanticului prin care s-au angajat în numele țărilor lor să distrugă definitiv tirania nazistă. Este o întreprindere extrem de serioasă. Ea trebuie să fie şi va fi bine făcută. Şi, evident, se au în vedere aranjamente practice pentru atingerea acestui scop.

S-a pus întrebarea: cît de aproape sînt Statele Unite de război? Există fără îndoială un om care cunoaşte răspunsul. Dacă Hitler încă nu a declarat război Statelor Unite, aceasta nu s-a datorat în nici un caz iubirii pentru instituțiile americane; şi nici faptului că nu a putut să găsească un pretext. A asasinat o jumătate de duzină de țări pentru mult mai puțin. Teama de a dubla imediat energiile uriaşe care s-au canalizat împotriva lui este fără îndoială un element restrictiv. Dar sînt sigur că motivul real rezidă în metoda la care a aderat cu atîta credință şi prin care a cîştigat aşa de mult.

Care este această metodă? Lucrurile sînt cît se poate de simple: acesta este planul lui; aceasta este regula după care se conduce; acesta este mecanismul prin care a înrobit atît de multe părți ale lumii. Acum trei ani şi jumătate am făcut apel la conaționalii mei să preia inițiativa constituirii unei uniuni defensive puternice în conformitate cu principiile Ligii Națiunilor, o

uniunea țărilor care se simțeau într-un pericol crescînd. Dar nimeni nu m-a ascultat; toți au stat deoparte în timp ce Germania se reînarma. Cehoslovacia a fost subjugată; guvernul francez şi-a încălcat cuvîntul dat unui aliat credincios în momentul în care acesta avea nevoie de el. Rusia a fost păcălită cu un fel de neutralitate sau parteneriat, în timp cc armata franceză era anihilată. Țările de Jos şi statele scandinave, acționînd împreună cu Franța şi Marea Britanie imediat după izbucnirea războiului, ar fi putut schimba acest curs şi ar fi avut, oricum, o şansă în luptă. Statele balcanice nu trebuia decît să se ridice împreună pentru a se salva de dezastrul în care se află acum. Dar au fost anihilate unul după altul. Niciodată cariera crimei nu a avut o cale aşa de netedă.

Acum Hitler loveşte în Rusia cu toată forța, cunoscînd foarte bine obstacolele geografice care împiedică democrațiile occidentale să-i sară în ajutor. Ne vom strădui din răsputeri să depăşim toate dificultățile şi s-o sprijinim. Am făcut demersurile necesare pentru organizara unei conferințe la Moscova, între autoritățile Statelor Unite, ale Angliei şi Rusiei, în vederea unui plan de acțiune. Nici o barieră nu trebuie să ne stea în cale. Dar de ce loveşte Hitler în Rusia şi le produce atîta suferință soldaților săi prin acest oribil masacru? Obiectivul lui declarat este să-şi concentreze toate forțele împotriva Marii Britanii şi dacă va reuşi să ne bată şi să ne stoarcă toată puterea, ceea ce nu este aşa de uşor, atunci va veni momentul să-şi încheie socotelile cu popoarele din Statele Unite şi în general din emisfera vestică. Pas cu pas: acesta este procesul; e vorba de un plan simplu şi sumbru pe care Hitler l-a aplicat cu succes. Dacă va trece şi de faza finală va deveni stăpînul lumii. Slavă Domnului că cel puțin cîțiva ochi rămîn larg deschişi cît încă mai este timp. M-am bucurat să constat că preşedintele vede în adevărata lor lumină pericolele extreme care pîndesc deopotrivă poporul american şi cel britanic. Din fericire, acum opt ani a început o acțiune de revigorare a marinei militare americane, în absența căreia Lumea Nouă de astăzi ar fi trebuit să primească ordine de la dictatorii europeni. Prin intermediul ei, însă, Statele Unite au în continuare posibilitatea să-şi orînduiască uriaşa lor forță şi, salvîndu-se pe sine, să aducă un serviciu incomparabil omenirii.

A existat şi un moment religios în golful nostru din Atlantic. Preşedintele a venit la bordul vasului *Prince of Wales,* unde se aflau cîteva sute de marinari şi puşcaşi marini britanici şi americani. Scăldaţi în razele soarelui ne-am cîntat vechile imnuri care reprezintă moştenirea noastră comună şi pe care le-am învăţat acasă, pe cînd eram copii. Am intonat imnul bazat pe psalmul cîntat de soldaţii lui John Hampden la înmormîntarea acestuia şi în care durata scurtă şi caracterul precar al vieţii umane sînt comparate prin contrast cu nemurirea Lui, pentru care o mie de ani nu înseamnă decît ziua de ieri, ca o lumină în noapte. Am cîntat imnul marinarilor „Pentru cei aflaţi în pericol pe mare" – şi aceştia erau mulţi. Am cîntat „Înainte, soldaţi creştini". Şi într-adevăr, am avut certitudinea că slujim o cauză comună pentru care a sunat trompeta din înaltul cerului.

Cînd am privit acea congregaţie de luptători vorbind aceeaşi limbă şi împărtăşind aceeaşi credinţă, aceleaşi legi fundamentale şi aceleaşi idealuri, iar acum, în linii mari, şi cu aceleaşi interese, înfruntînd cam aceleaşi pericole, mi-a trecut prin minte că aceasta era singura speranţă de a salva lumea de dezastru.

Şi aşa am trecut peste valurile oceanului, încurajaţi, întăriţi în hotărîrea noastră. Cîteva distrugătoare americane care transportau corespondenţa pentru puşcaşii marini americani din Islanda mergeau întîmplător în aceeaşi direcţie, aşa că ne-am ţinut tovărăşie pe mare.

Şi cînd ne aflam chiar în mijlocul traversării, într-o după-amiază, o privelişte înălţătoare s-a aşternut în faţa ochilor mei. Am depăşit unul din convoaiele care transportă muniţie şi provizii ale Lumii Noi pentru a-i susţine pe campionii libertăţii din Lumea Veche. Erau şaptezeci sau optzeci de vapoare de toate felurile şi dimensiunile, dispuse în paisprezece linii, fiecare dintre ele trasată parcă cu rigla, abia dacă se vedea fumul, nici unul nu era răzleţit, toate strălucind cu tunurile şi celelalte mijloace de apărare asupra cărora nu mai insist şi toate înconjurate de vasele de escortă britanice, în timp ce deasupra capetelor pluteau aeronavele Catalina cu rază lungă de acţiune – vigilente, vulturi de pază în înaltul cerului. Şi atunci am simţit că – indiferent cît de cumplită şi de epuizantă avea să fie această bătălie – vom avea puterea de a ne face datoria pînă la capăt.

CAPITOLUL 13

Pomul de Crăciun de la Casa Albă

La 7 decembrie 1941, forțele japoneze au atacat flota SUA la Pearl Harbor. N-a fost nevoie ca Churchill să facă aranjamentele necesare pentru a pleca imediat în Statele Unite, care era acum tovarăşul de arme al Marii Britanii. Preşedintele şi doamna Roosevelt l-au invitat de Crăciun la Casa Albă. Pentru Churchill, a fost un moment foarte fericit: deşi ştia cîtă suferință şi cîte pericole îi aşteaptă, în mintea lui nu mai era nici o îndoială că victoria finală va aparține cauzei Aliaților.

CUVÎNTARE RADIODIFUZATĂ, Washington, D.C.,
24 decembrie 1941

Petrec această sărbătoare departe de țara mea şi de familie, dar nu pot spune că mă simt printre străini. Fie că este vorba de legăturile de sînge pe linie maternă, sau de prieteniile pe care le-am legat aici în toți aceşti ani de viață activă, sau de măreţul sentiment de camaraderie a marilor popoare care vorbesc aceeaşi limbă, îngenunchează în fața aceloraşi altare şi, în mare măsură, urmăresc aceleaşi idealuri, nu pot să mă simt străin aici, printre cei mai înalți reprezentanți ai Statelor Unite. Comuniunea dintre noi, la care se adaugă amabilitatea primirii îmi întăreşte convingerea că am dreptul să stau în fața căminului vostru şi să împărtăşesc cu voi bucuriile Crăciunului.

Este un pom de Crăciun ciudat. Aproape întreaga lume e încleştată într-o luptă pe viață şi pe moarte, dispunînd de cele

mai teribile arme pe care le poate inventa ştiinţa. Mi s-ar părea tristă această zi a Crăciunului dacă nu aş nutri convingerea că nu ne-au mînat pe cîmpul de luptă nici lăcomia de pămînt sau de bogăţii ale altui popor, nici o ambiţie vulgară, nici o plăcere morbidă provocată de cîştigurile materiale în detrimentul altora. Aici, în mijlocul războiului, care vuieşte peste mări şi ţări, strecurîndu-se tot mai aproape de inimile şi căminele noastre, aici, în mijlocul acestui întreg tumult, avem astăzi pacea spiritului în fiecare casă de ţară şi în fiecare inimă generoasă. Cel puţin în noaptea aceasta vom da la o parte grijile şi pericolele care ne asaltează şi le vom oferi copiilor noştri o seară de fericire într-o lume a furtunii. Aici, aşadar, pentru o singură noapte, fiecare cămin din întreaga lume vorbitoare de limbă engleză va fi o insulă de fericire şi pace feeric luminată.

Copiii vor avea parte de seara lor de distracţii şi rîsete. Fie ca darurile lui Moş Crăciun să le umple sufletele de încîntare. Iar noi, adulţii, vom trăi alături de ei plăcerile curate înainte de a ne reîntoarce la sarcina cea dură şi la ani cumpliţi care mai sînt în faţa noastră cu hotărîrea ca, prin sacrificiul şi îndrăzneala noastră, să facem în aşa fel, încît copiii noştri să nu mai fie jefuiţi de moştenirea lor şi să nu li se refuze dreptul de a trăi într-o lume liberă şi demnă.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, Crăciun fericit tuturor.

CAPITOLUL 14

„Un război lung şi dur“

Aceasta a fost prima cuvîntare a lui Churchill în fața Congresului. Nu a rezistat tentației de a-i tachina pe senatori şi congresmeni spunîndu-le că, dacă tatăl lui ar fi fost american şi mama englezoaică „Aş fi venit aici pe cont propriu“.

CUVÎNTARE ÎN FAȚA SESIUNII COMUNE A CONGRESULUI SUA, 26 decembrie 1941

Mă onorează profund invitația de a mă adresa reprezentanților celor două camere ale Congresului. Faptul că strămoşii mei americani au jucat timp de mai multe generații un anumit rol în viața Statelor Unite, iar eu mă aflu aici, eu, un englez, salutat de dumneavoastră, face ca această experiență să fie una dintre cele mai mişcătoare din toată viața mea, deja destul de lungă şi nu întru totul lipsită de evenimente. Aş fi dorit ca mama mea, care excela prin memoria sa prodigioasă, să fi fost aici să mă vadă. Apropo, nu mă pot abține să remarc faptul că, dacă tatăl meu ar fi fost american şi mama mea englezoaică, în loc să fie invers, aş fi putut veni aici pe cont propriu. În acest caz, nu aş fi avut nevoie nici de invitație, iar dacă mi s-ar fi adresat una, e greu de crezut că aş fi întrunit sufragiile tuturor. Aşadar, poate e mai bine că lucrurile stau aşa. Trebuie să mărturisesc totuşi că nu mă simt chiar ca peştele în apă într-un legislativ unde se vorbeşte engleza.

Sînt un copil al Camerei Comunelor. Am fost crescut în casa tatălui meu în credința în democrație. „Ai încredere în popor“ – acesta era mesajul lui. Îl vedeam aclamat la întruniri şi pe străzi de mulțimile de oameni ai muncii încă din zilele

aristocratice ale epocii victoriene cînd, aşa cum spunea Disraeli, lumea le aparţinea celor puţini şi foarte puţini. De aceea toată viaţa mea am fost în armonie cu valurile care s-au ridicat de ambele părţi ale Atlanticului împotriva privilegiilor şi a monopolului şi am navigat plin de încredere spre idealul de la Gettysburg al „guvernării poporului de către popor şi pentru popor". Datorez cariera de politician exclusiv Camerei Comunelor, al cărei slujitor sînt. În ţara mea, la fel ca şi în ţara dumneavoastră, persoanele publice sînt mîndre să-şi pună întreaga lor pricepere în slujba statului şi le-ar fi ruşine să se erijeze în stăpînii acestuia. În orice moment, dacă au impresia că poporul doreşte acest lucru, mă pot scoate din funcţie printr-un simplu vot. Dar nu-mi fac deloc griji în privinţa asta. De fapt, sînt sigur că vor aproba călătoria mea aici, cu atît mai mult cu cît am obţinut permisiunea regelui ca să mă întîlnesc cu preşedintele Statelor Unite şi să pun la punct împreună cu el planurile noastre militare, precum şi amănuntele referitoare la întîlnirile înalţilor ofiţeri din serviciile armate ale celor două ţări, care sînt indispensabile pentru continuarea cu succes a războiului.

În primul rînd aş vrea să menţionez faptul că mă simt încurajat de lărgimea vederilor şi simţul echilibrului pe care le-am remarcat în toate domeniile de activitate. Cei care nu înţeleg dimensiunea şi soliditatea temeliilor Statelor Unite s-ar putea aştepta să găsească o atmosferă egoistă, tensionată, toţii ochii fiind aţintiţi exclusiv asupra episoadelor uluitoare şi dureroase ale războiului brusc ce a lovit America. La urma urmelor, Statele Unite au fost atacate de trei dintre cele mai bine înarmate state-dictaturi. Două superputeri militare, una din Europa şi cealaltă din Asia, Germania şi Japonia, cărora li s-a alăturat şi Italia au declarat şi poartă război împotriva voastră. Din acest moment s-a declanşat o dispută care nu se poate încheia decît cu înfrîngerea lor sau a voastră. Dar aici la Washington, în aceste zile memorabile, am găsit o forţă olimpiană orientată spre un scop inflexibil, vădind o încredere întemeiată în deznodămîntul final. Şi noi în Anglia am trăit aceleaşi sentimente în zilele de grea cumpănă. Şi noi am fost siguri că totul se va sfîrşi cu bine. Sînt convins că nu subestimaţi calvarul la care vom fi supuşi, şi noi şi voi. Forţele aflate împotriva

noastră sînt uriaşe. Aceşti scelerați şi facțiunile lor care şi-au tîrît popoarele în război ştiu că vor fi chemați să dea o teribilă socoteală dacă nu vor putea să învingă cu forța armelor popoarele pe care le-au atacat. Nimic nu-i va opri. Dispun de un armament diversificat. Au armate bine instruite şi disciplinate, marină, flotă aeriană. Se ghidează după planuri bine puse la punct. Nu se vor da în lături să comită act de violență şi trădare.

Este foarte adevărat că, în ceea ce ne priveşte, resursele de oameni şi materiale de care dispunem sînt mult mai mari decît ale lor. Dar deocamdată numai o parte din resursele voastre sînt mobilizate şi avem şi noi şi voi multe de învățat din acest tip de război crud. Vom pierde uneori teren pe care va fi greu şi costisitor să-l recuperăm. Ne aşteaptă numeroase dezamăgiri şi surprize neplăcute. Multe dintre ele ne vor afecta înainte de a ne valorifica întreaga noastră putere latentă. Timp de douăzeci de ani, tinerilor din Anglia şi America li s-a spus că războiul este ceva rău, ceea ce e adevărat, şi că nu se va mai repeta niciodată, afirmație care s-a dovedit a fi falsă. Timp de douăzeci de ani, tinerilor din Germania, Japonia şi Italia li s-a spus că războiul de agresiune este cea mai nobilă datorie a cetățeanului şi că acesta trebuie declanşat de îndată ce se va crea cadrul organizatoric şi vor exista armele necesare. Noi am dus la bun sfîrşit sarcinile păcii. Ei au complotat şi au pus la cale războiul. Aceasta, evident, ne-a plasat pe noi, în Anglia, şi acum, pe voi, în Statele Unite, într-o poziție dezavantajoasă pe care o pot corecta numai timpul, curajul şi efortul sistematic, neobosit.

De fapt, trebuie să fim recunoscători că ni s-a acordat atît de mult timp. Dacă Germania ar fi încercat să invadeze Insulele Britanice după prăbuşirea Franței din iunie 1940 şi dacă Japonia ar fi declarat război Imperiului Britanic şi Statelor Unite la aceeaşi dată, nu se ştie ce dezastre şi suferințe ne-ar fi fost sortite. Dar acum, la sfîrşitul lui decembrie 1941, ne-am debarasat de nepăsarea asociată cu starea de pace şi ne-am mobilizat pentru a face față războiului. Un flux continuu de muniții se îndreaptă spre Marea Britanie. S-au făcut paşi uriaşi în direcția reprofilării industriei americane pe producția de război, iar acum cînd Statele Unite au devenit o țară beligerantă se pot da în fiecare zi ordine

şi comenzi care peste optsprezece luni de aici încolo se vor răsfrînge asupra rezultatelor obţinute pe cîmpul de luptă. Dacă se vor face toate eforturile, dacă nu se va precupeţi nimic, dacă toată mîna de lucru, puterea minţii, virilitatea, curajul, virtutea civică a lumii anglofone cu toată galaxia ei de prieteni, comunităţi asociate şi state loiale, dacă toate acestea vor fi subordonate obiectivului suprem, putem spera că la sfîrşitul anului 1942 să ne aflăm într-o poziţie mai bună decît acum şi că anul 1943 ne va permite să preluăm iniţiativa pe scară largă.

Poate că unii oameni tresar de spaimă în primul moment atunci cînd ne aud vorbind, pe mine şi pe preşedintele vostru, despre un război lung şi dur. Dar e mai bine ca popoarele noastre să ştie adevărul, indiferent cît de sumbru ar fi acesta. Şi atunci cînd întreprindem cea mai nobilă acţiune din lume, căci nu ne apărăm numai căminele şi casele noastre, ci cauza libertăţii altor ţări, problema dacă eliberarea va veni în 1942, 1943 sau 1944 îşi ocupă locul care i se cuvine în istoria omenirii. Sînt sigur că în această zi – acum – ne-am luat soarta în propriile mîini; că sarcina care ni s-a trasat nu este peste puterile noastre; că durerile şi suferinţele ei nu depăşesc capacitatea noastră de a îndura. Atîta timp cît avem încredere în cauza noastră şi o voinţă de nezdruncinat, nu ni se va refuza salvarea. După cum se spune în psalmi: „El nu se va teme de valurile rele; inima lui este neînfricată, crezînd în Domnul". Nu toate valurile vor fi neprielnice.

Dimpotrivă, inamicul a suferit deja lovituri serioase; glorioasa apărare a pămîntului natal de către armatele şi poporul rus a reprezentat o grea lovitură pentru tirania şi sistemul nazist care au fost muşcate adînc şi muşcăturile se vor infecta şi vor provoca inflamarea nu numai a trupului nazist, ci şi a gîndirii naziste. Lăudărosul Mussolini s-a prăbuşit deja. Acum nu mai este decît un lacheu, o simplă unealtă a voinţei stăpînului său. A produs multe suferinţe şi nedreptăţi harnicului său popor. Imperiul său african i-a fost luat, Abisinia s-a eliberat de sub dominaţia italiană. Armatele noastre din Orient care erau aşa de slabe şi prost echipate în momentul dezertării Franţei, controlează acum toate regiunile de la Teheran la Benghazi şi de la Alepp şi Cipru pînă la izvoarele Nilului.

Luni în şir ne-am pregătit să preluăm ofensiva în Libia. Cea mai importantă bătălie din ultimele şase săptămîni în deşert a fost foarte înverşunată. Din cauza dificultăţilor de aprovizionare a flancurilor deşertului, nu am reuşit niciodată să opunem inamicului o forţă egală numeric. De aceea a trebuit să ne bizuim pe superioritatea noastră în privinţa numărului şi calităţii tancurilor şi avioanelor, britanice şi americane. Pentru prima dată l-am făcut pe hun să simtă ascuţişul acelor instrumente cu care a înrobit Europa. Forţele armate ale inamicului în Cyrenaica se cifrau la 150 000 de oameni, dintre care aproximativ o treime erau germani. Generalul Auchinleck şi-a propus să distrugă total această forţă armată. Am toate motivele să cred că-şi va atinge scopul. Sînt bucuros să vă pot furniza, în momentul intrării Statelor Unite în război, dovada că, înzestraţi cu arme corespunzătoare şi beneficiind de o organizare corespunzătoare, vom fi capabili să-i batem pe naziştii sălbatici. Ceea ce suferă Hitler în Libia este numai o prefigurare a destinului rezervat lui şi complicilor săi, indiferent de locul unde se va purta acest război.

Există şi valuri faste. Linia de aprovizionare care uneşte ţările noastre peste ocean, fără de care totul s-ar putea prăbuşi, funcţionează continuu, în pofida eventualelor intervenţii ale inamicului. Cert este că Imperiul Britanic, pe care mulţi îl considerau falit în urmă cu optsprezece luni, este acum incomparabil mai puternic şi se întăreşte cu fiecare lună. Şi în sfîrşit, dacă mă veţi ierta pentru că vă spun acest lucru, pentru mine contează în primul rînd faptul că America, mai unită ca oricînd, a scos sabia pentru cauza libertăţii şi a azvîrlit teaca.

Toate acestea au determinat popoarele subjugate ale Europei să ridice din nou capetele cu speranţă. Au renunţat definitiv la tentaţia ruşinoasă de a se resemna cu soarta impusă de cuceritor. Speranţa a revenit în inimile a zeci de milioane de oameni, bărbaţi şi femei, şi o dată cu ea s-a aprins şi flacăra mîniei împotriva invadatorului brutal şi corupt şi încă mai puternic ard focurile urii şi dispreţului faţă de ticăloşii mîrşavi pe care acesta şi i-a cîştigat de partea sa. În douăsprezece state vechi şi vestite, ţinute acum sub jugul nazist, mulţimile aşteaptă ora eliberării, cînd vor putea şi ele să-şi joace din nou rolul şi

să aplice vrăjmaşului lovituri zdrobitoare. Ora aceea va bate în curînd şi răsunetul ei solemn va alunga tenebrele nopţii, vestind ivirea zorilor.

Măcelul plănuit împotriva noastră de atîta timp şi în mare secret de Japonia a pus în faţa ambelor ţări probleme grave, pentru care nu eram pe deplin pregătiţi. Dacă poporul mă va întreba – aşa cum are dreptul să mă întrebe în Anglia – de ce nu avem echipament corespunzător şi avioane moderne şi arme de război de tot felul în Malaysia şi în Indiile Orientale, mă voi rezuma să-i amintesc de victoriile generalului Auchinleck din campania libiană. Dacă ne-am fi risipit şi dispersat forţele între Libia şi Malaysia, am fi avut de pierdut pe ambele teatre de război. Dacă Statele Unite s-au aflat într-o poziţie dezavantajoasă în unele puncte din Oceanul Pacific, ştim foarte bine că aceasta s-a întîmplat şi din cauza ajutorului pe care ni l-aţi dat sub formă de muniţii pentru apărarea Insulelor Britanice şi pentru campania libiană şi, mai ales, ca urmare a contribuţiei voastre în bătălia pentru Atlantic, de care depinde totul şi care, astfel, a fost menţinută sub control. Recunosc că ar fi fost mult mai bine dacă am fi avut suficiente resurse pentru a ne surclasa adversarul în toate punctele ameninţate; dar dacă ne gîndim cît de încet şi fără tragere de inimă ne-am apucat de pregătirile pe scară largă şi cît de mult durează aceste pregătiri, nu avem dreptul să aspirăm la o poziţie atît de avantajoasă.

Decizia cu privire la dispunerea resurselor noastre deocamdată limitate a fost luată de Anglia în timp de război şi de Statele Unite în vreme de pace; şi cred că istoria va spune că, în ansamblu – or, aceste chestiuni se judecă în ansamblu – decizia a fost corectă. Acum cînd sîntem legaţi printr-o camaraderie de arme, acum cînd cele două naţiuni ale noastre şi-au unit toate energiile vitale într-o hotărîre comună, evoluăm pe o scenă nouă care va fi permanent săldată în lumină.

Mulţi oameni au fost surprinşi de decizia Japoniei de a se angaja brusc în război împotriva Statelor Unite şi a Imperiului Britanic. Ne întrebăm de ce, dacă urmăreau mai demult acest obiectiv sinistru, cu toate pregătirile laborioase pe care le presupune transpunerea lui în practică, de ce nu au ales pentru aceasta momentul nostru de slăbiciune din urmă cu optsprezece

luni. Analizînd lucrurile fără patimă, în pofida pierderilor suferite şi a altor privaţiuni la care vom fi supuşi, fără îndoială că e vorba de un act iraţional. Evident, este de presupus că şi-au făcut nişte calcule foarte exacte şi au anticipat drumul pe care îl vor urma. Cu toate acestea, s-ar putea să existe şi o altă explicaţie. Ştim că de mulţi ani politica Japoniei a fost dominată de societăţi secrete ale subalternilor şi ofiţerilor tineri din armată şi din marină care şi-au impus voinţa în faţa cabinetelor şi a parlamentelor succesive japoneze prin asasinarea oricărui om de stat japonez ce se opunea sau refuza să sprijine politica lor agresivă. Poate că aceste societăţi, obsedate de propriile scheme de agresiune şi ameţite de perspectiva unor victorii uşoare, şi-au obligat ţara să intre în război, sfidînd cea mai elementară logică. Şi-au asumat fără îndoială un risc incalificabil. Pentru că, după pierderile pe care ni le-au provocat la Pearl Harbor, în insulele Pacificului, în Filipine, în Malaysia şi în Indiile Olandeze de Est, acum trebuie să ştie că miza jocului în care s-au angajat este mortală.

Dacă analizăm resursele Statelor Unite şi ale Imperiului Britanic în comparaţie cu cele ale Japoniei, cînd ne amintim de cele ale Chinei, care s-a opus atîta timp şi cu atîta vitejie invaziei, şi dacă ne mai gîndim la pericolul rusesc care pîndeşte Japonia, ne vine tot mai greu să asociem acţiunea japoneză cu prudenţa sau chiar cu sănătatea mintală. Ce fel de oameni îşi închipuie ei că sîntem noi? Oare nu-şi dau seama că nu vom înceta lupta împotriva lor pînă cînd nu le vom administra o lecţie pe care nici ei, nici lumea întreagă n-o vor uita?

Membri ai Senatului şi membri ai Camerei Reprezentanţilor, părăsesc pentru o clipă vîrtejul şi convulsiile prezentului pentru a mă raporta la viitor. Înfruntăm aici împreună un grup de duşmani puternici care vor să ne distrugă; iată-ne laolaltă apărînd tot ceea ce este mai scump omului liber. De două ori într-o singură generaţie catastrofa războiului s-a abătut asupra noastră; de două ori în viaţa noastră, braţul lung al destinului s-a întins peste ocean să aducă Statele Unite în linia întîi a frontului de luptă. Dacă am fi rămas împreună după ultimul mare război, dacă am fi luat măsuri comune pentru securitatea noastră, acest blestem repetat nu s-ar mai fi abătut asupra noastră.

Nu avem oare datoria față de noi înșine, față de copiii noștri, față de omenirea chinuită să oferim certitudinea că aceste catastrofe nu ne vor doborî pentru a treia oară? S-a văzut că epidemiile izbucnesc în Lumea Veche, își transferă apoi ravagiile în Lumea Nouă și, după ce s-au declanșat, Lumea Nouă nu mai are cum să scape de ele. Datoria, la fel ca și prudența ne obligă în primul rînd să supraveghem în permanență centrele unde sînt stocați germenii urii și ai răzbunării și să aplicăm tratamentul la momentul oportun și, în al doilea rînd, să punem bazele unei organizații menite să contribuie la controlarea molimelor înainte de a se răspîndi și a face ravagii în întreaga lume.

Acum cinci sau șase ani ar fi fost ușor pentru Statele Unite și Marea Britanie, fără să verse o picătură de sînge, să insiste asupra respectării clauzei dezarmării din tratatele cu Germania acceptate după Marele Război; totodată, am fi putut să-i asigurăm Germaniei acele materii prime despre care am declarat în Carta Atlanticului că nu pot fi refuzate nici unei națiuni, învingătoare sau învinsă. Am ratat această șansă. A fost nevoie de puternice lovituri de ciocan pentru a ne strînge din nou laolaltă sau, dacă îmi permiteți să folosesc un alt limbaj, voi spune că cel care nu vede că aici se prefigurează un obiectiv măreț și un țel căruia avem onoarea de a-i fi slujitori credincioși trebuie să fie într-adevăr orb. Nu ne este nouă dat să scrutăm misterele viitorului. Cu toate acestea, îmi mărturisesc speranța și credința, sigură și de neclintit, că în zilele ce vor veni popoarele american și britanic vor păși alături umăr la umăr pentru a-și asigura propria securitate, dar și spre binele tuturor oamenilor.

CAPITOLUL 15

„O sarcină şi mai dificilă stă în fața noastră“

La 13 mai 1943, Aliații au reuşit să înfrîngă armata germano-italiană din Africa de Nord, aflată sub comanda feldmareşalului Erwin Rommel. Churchill s-a adresat din nou Congresului în timp ce Aliații se pregăteau să lanseze atacul împotriva Italiei şi să intensifice bombardamentul strategic asupra Germaniei.

CUVÎNTARE ÎN FAȚA SESIUNII COMUNE A CONGRESULUI SUA, 19 mai 1943

Au trecut şaptesprezece luni de cînd am avut onoarea să mă adresez Congresului Statelor Unite. Timp de peste 500 de zile, zi de zi, am trudit, am suferit şi am luptat umăr la umăr împotriva celui mai crud şi mai puternic inamic. Am acționat concertat în multe locuri ale lumii, pe uscat, pe mare, în aer. Invitația de a veni în fața Congresului pentru a doua oară, acum după ce am rezolvat problema, precum şi primirea dumneavoastră călduroasă reprezintă un moment important în viața mea şi demonstrează totodată că parteneriatul nostru n-a mers prea rău.

Sînt mîndru că ați găsit în noi aliați buni, care se străduiesc, cu forțe unite, să-şi îndeplinească sarcina asumată fără să-şi precupețească viețile şi averile sau orice altceva au de oferit. Ultima dată am venit într-un moment în care Statele Unite clocoteau de mînie din cauza atacului trădător de la Pearl Harbor declanşat de Japonia şi de declarațiile ulterioare de război împotriva Statelor Unite, făcute de Germania şi Italia. În ce mă

priveşte, pot să spun cu toată sinceritatea că în acele zile, după lupta noastră lungă – pe care am dus-o timp de un an singuri – n-am putut să-mi reprim un sentiment de uşurare la gîndul că sîntem legați laolaltă de pericolul comun, de credința solemnă şi de un scop înalt, de a pune capăt definitiv şi cu orice preț acestei cumplite dispute.

A fost un moment extrem de emoționant, ora celor mai memorabile amintiri ale unui om, o oră – cred eu – plină de speranță pentru viitor. Experiența unei vieți lungi şi vocea sîngelui mi-au format convingerea că nu există nimic mai important pentru viitorul lumii decît asocierea frățească a popoarelor noastre în acțiuni corecte atît în vreme de război, cît şi de pace.

Astfel, în ianuarie 1942, eram pregătit să suport teribilele lovituri care în mod evident aveau să se abată asupra intereselor britanice în Extremul Orient. Acestea erau de aşteptat din partea Japoniei încă din momentul în care flotele americană şi britanică pierduseră temporar supremația navală în Oceanul Pacific şi în Oceanul Indian.

Necazurile s-au abătut într-o succesiune rapidă asupra noastră şi a aliaților noştri olandezi de pe frontul Pacificului. Japonezii au pus mîna pe insulele şi teritoriile la care jinduiau de mult. Filipinele sînt subjugate, regiunile luxuriante din Indiile de Est Olandeze au fost ocupate. În Peninsula Malaysia şi la Singapore am suferit noi înşine cel mai mare dezastru militar, sau oricum cel mai mare dezastru militar din istoria britanică.

Domnule preşedinte, domnule preşedinte al Congresului, toate aceste teritorii trebuie recuperate şi multe alte polițe trebuie plătite. Să nu-mi spună nimeni că noi, britanicii, nu sîntem interesați cel puțin în aceeaşi măsură ca şi Statele Unite să purtăm un război neînduplecat împotriva Japoniei. Şi mă aflu aici ca să vă spun că ne vom angaja în acest război alături de voi, în ideea celei mai bune utilizări strategice a forțelor noastre, atîta timp cît mai avem aer în plămîni şi sîngele continuă să curgă prin venele noastre.

Un rol important în războiul împotriva Japoniei trebuie să fie jucat, fireşte, de armatele mari de uscat şi de forțele aeriene şi navale masate acum de Marea Britanie la frontiera estică a Indiei. În acest loc avem posibilitatea să oferim ajutor Chinei,

îndelung oprimată de japonezi. Consider acordarea de sprijin imediat şi efectiv Chinei drept una dintre cele mai presante sarcini comune.

Aţi remarcat poate faptul că i-am adus cu mine în Statele Unite pe feldmareşalul Wavell şi alţi doi comandanţi şefi din India. Nu au făcut tot acest drum numai pentru a se ocupa de starea sănătăţii şi de fericirea Mikadoului Japoniei. Am considerat că ar fi bine ca toţi cei interesaţi de acest teatru de război să se întîlnească şi să rezolve cu forţe unite toate problemele care apar.

Puteţi fi siguri că, dacă nu ar fi nevoie decît de un ordin pentru ca marile armate masate în India să pornească spre Soare Răsare şi să deschidă calea spre Birmania, acest ordin ar fi fost emis chiar în după-amiaza aceasta. Problema este însă mult mai complicată, orice mişcare sau infiltrare de trupe în munţi şi în jungla din nord-estul Indiei fiind guvernată de ceea ce militarii voştri americani numesc ştiinţa logisticii.

Dar, domnule preşedinte, resping– sînt sigur, şi cu asentimentul dumneavoastră – orice umbră de bănuială că am ascunde ceva ce ar putea fi folosit cu succes sau că guvernul pe care îl reprezint nu este decis să folosească fiecare om, puşcă şi avion disponibil, aşa cum am procedat în oricare alt teatru de război.

La conferinţa din ianuarie 1942, la care au luat parte, în afară de mine şi de preşedinte, şi înalţii noştri experţi şi consilieri era evident că înfrîngerea Japoniei nu va însemna anihilarea Germaniei, în schimb înfrîngerea Germaniei va duce în mod inevitabil la distrugerea Japoniei. Înţelegerea acestui adevăr simplu nu presupune abordarea separată a celor două laturi, şi într-adevăr cea mai mare parte a forţelor Statelor Unite se află acum pe fronturile din Pacific. În diviziunea largă pe care am stabilit-o atunci, în ianuarie 1942, Statele Unite şi-au asumat principala responsabilitate a războiului împotriva Japoniei şi s-au oferit să ajute Australia şi Noua Zeelandă să se apere împotriva invaziei japoneze, care atunci părea mult mai ameninţătoare decît astăzi.

Pe de altă parte, noi ne-am angajat în bătălia pentru Atlantic. Era cît se poate de firesc. Dacă funia de salvare care leagă

popoarele noastre nu rămîne intactă, Insulele Britanice şi toate forţele considerabile care radiază de aici riscă să fie paralizate. Ne-am îndeplinit sarcina primejdioasă în apele Mediteranei, am asigurat securitatea convoaielor arctice spre Rusia şi am suferit, numai de la începutul alianţei noastre, de două ori mai multe pierderi de vase comerciale de mare tonaj decît Statele Unite.

Pe de altă parte însă, prodigioasa producţie de nave a şantierelor navale din Statele Unite a contrabalansat pierderile ambilor aliaţi şi, dacă efortul va fi la fel de susţinut, avem toate motivele să contăm pe extinderea treptată a capacităţii navale a Aliaţilor, indispensabilă pentru continuarea războiului.

Anul acesta, aşa cum va confirma secretarul de stat de la Marina militară, am distrus un număr mult mai mare de submarine germane decît în toţi anii precedenţi. Aceasta se datorează, fireşte, într-o mare măsură şi numărului crescînd de submarine care operează, dar şi noilor dispozitive care sînt folosite continuu.

Deşi consider pericolul reprezentat de submarine drept cel mai important, sînt convins nu numai că îi vom face faţă, ci chiar că îl vom depăşi.

Din Insulele Britanice noi conducem principala ofensivă aeriană împotriva Germaniei şi în această privinţă beneficiem de sprijinul substanţial al forţele aeriene americane din Marea Britanie, ale căror acţiuni se desfăşoară în special ziua, în timp ce ale noastre au loc mai ales noaptea. În acest război, numărul contează tot mai mult, atît în atacurile de zi, cît şi în cele nocturne. Anihilarea *flak**-ului inamic prin utilizarea unui mare număr mare de avioane de atac, ca şi prin lansarea mai multor atacuri simultan, reprezintă o recompensă rezultată din creşterile substanţiale ale numărului trupelor americane şi engleze care participă acum la luptă.

Fără îndoială că Aliaţii depăşesc deja cu mult numărul forţelor aeriene ostile ale Germaniei, Italiei şi Japoniei şi în plus, producţia noastră de avioane este superioară faţă de aceea a inamicului. În acest război aerian, Germania şi Italia şi-au închipuit că vor da lovituri decisive şi terorizează naţiunile mari

---

* Artilerie antiaeriană germană (în limba germană).

şi mici ca să se supună voinţei lor – dar acţiunile pe care le-au întreprins au dezvăluit pentru prima dată slăbiciunea agresorilor. Intensificarea luptei aeriene reprezintă un avantaj pentru noi, deoarece ne pemite să înlocuim morţii şi maşinile distruse cu mult mai repede şi mai eficient decît inamicul.

Progresul în acest domeniu este rapid şi sigur, dar trebuie să avem în vedere faptul că pregătirea şi extinderea aeroporturilor, precum şi deplasarea personalului de la sol, aspect care condiţionează eficienţa escadroanelor aeriene moderne, oricît de grăbiţi am fi, necesită timp.

Domnule preşedinte, opiniile sînt împărţite în ceea ce priveşte utilizarea forţelor aeriene, respectiv dacă acestea ar putea provoca prăbuşirea Germaniei sau a Italiei. N-ar strica să efectuăm acest experiment, atîta timp cît nu excludem adoptarea altor măsuri. Indiferent de rezultat, sîntem cu toţii de acord în ce priveşte amploarea daunelor provocate potenţialului de război al inamicului.

Condiţia ca marile centre ale industriei germane, şi în special cele de pe valea Ruhrului să-şi reducă activitatea prezintă o importanţă considerabilă. Aţi auzit deja despre distrugerea marilor diguri care alimentează canalele şi asigură electricitatea necesară fabricilor de muniţie. Aceasta nu a fost decît o operaţiune „galantă", care ne-a costat opt din cele nouăsprezece bombe Lancaster pe care le-am detonat, dar va avea un rol pe termen lung în diminuarea producţiei germane de muniţie.

În conformitate cu politica stabilită de cele două state majore şi de autorităţile de război, Germania trebuie pusă în imposibilitatea de a-şi continua orice formă de industrie de război pe scară largă, atît în Germania şi Italia, cît şi în ţările ocupate de inamic. Oriunde există şi se dezvoltă astfel de centre, ele vor fi distruse, iar populaţia care lucrează în fabricile de muniţie va fi dispersată. Acest proces va continua pînă cînd popoarele german şi italian vor repudia tiraniile monstruoase pe care le-au zămislit. Între timp, în urma ofensivei noastre aeriane, Germania e nevoită să-şi diminueze capacitatea maşinii sale de război de pe fronturile de luptă, pentru a asigura protecţia împotriva atacurilor aeriene. Sute de avioane de luptă, mii de tunuri antiaeriene şi multe sute de mii de oameni, la care se

adaugă o mare parte a producției de război sînt destinate acestei funcții pur defensive. Astfel, scade simțitor capacitatea inamicului de a lansa noi agresiuni și de a prelua inițiativa.

Fără îndoială, războiul aerian reprezintă un factor major în procesul victoriei. Am căzut cu toții de acord că trebuie să acționăm cît mai repede cu forțele noastre aeriene comune asupra țintelor militare din Japonia. Executarea cu sînge rece de către guvernul japonez a piloților americani este o dovadă, dacă nu a barbariei lui, cel puțin a spaimei care îl cuprinde atunci cînd examinează această posibilitate.

Este de datoria celor implicați în conducerea războiului să depășească în cel mai scurt timp dificultățile militare geografice și politice și să înceapă procesul atît de necesar și de dorit al transformării orașelor și a altor centre japoneze producătoare de muniții în cenușă, căci în cenușă trebuie să rămînă pînă cînd pacea se va reîntrona în întreaga lume.

Importanța acordată acestui obiectiv la prezenta conferință este evidentă pentru oamenii care gîndesc, dar nu considerăm necesară nici un fel de discuție publică cu privire la metoda sau succesiunea evenimentelor care trebuie urmărite pentru atingerea acestui obiectiv. O să precizez că Anglia va participa la acest atac aerian împotriva Japoniei în conformitate cu strategia majoră a războiului. Aceasta este dorința noastră. Iar cruzimile inamicului japonez îi determină pe aviatorii noștri să înfrunte cu și mai multă hotărîre pericolele și suferințele îndurate de camarazii lor americani.

În momentul de față, vorbind la modul general, problema primordială care se pune în fața Statelor Unite și într-o măsură mai mică în fața Marii Britanii nu rezidă neapărat în creșterea efectivelor militare sau a producției de muniții și avioane. Acestea sînt deja în plină desfășurare și înregistrează mari progrese. Problema constă mai degrabă în aplicarea acestor forțe la submarinele inamicului în spațiile întinse ale oceanelor, în mările înguste sau pe uscat, în mlaștini, în munți și în jungle din diverse colțuri ale lumii.

Aceasta este problema noastră. Toate planurile de război trebuie, așadar, să fie inspirate, și chiar dominate de obiectivul suprem al confruntării cu inamicul în condiții favorabile sau oricum

acceptabile – nu prea avem posibilitatea de a alege – pe cea mai largă scală şi cît mai curînd cu putinţă şi angajarea acestui inamic ori de cîte ori este profitabil şi aş spune chiar, ori de cîte ori ni se oferă ocazia să facem acest lucru. Astfel, îi vom determina pe duşmanii noştri din Europa şi din Asia să-şi consume cu cea mai mare rapiditate forţa pe uscat, pe mare şi în aer.

Acum veţi înţelege că sarcina complexă de a găsi un număr cît mai mare de ocazii pentru folosirea vastelor noastre forţe, selectarea punctelor în care urmează să lovim cu asigurarea unor condiţii cît mai avantajoase pentru aceste forţe, importanţa şi prioritatea care trebuie acordate diverselor acţiuni este o sarcină care necesită supravegherea continuă şi efectuarea corecţiilor ce se impun de către statele noastre majore combinate şi de către şefii de stat şi de guvern.

Este un proces vast şi complicat, mai ales atunci cînd două ţări se consultă direct şi cînd trebuie să ţină seama de interesele unui număr atît de mare de alte ţări, ceea ce impune maximum de bunăvoinţă şi disponibilitate de a gîndi pentru cauza tuturor Naţiunilor Unite din partea tuturor participanţilor la discuţia noastră. Ajustările şi aranjamentele complicate nu pot fi realizate decît prin consultări între oamenii care cunosc faptele şi care sînt singurii ce pot fi traşi la răspundere pentru succesul sau eşecul lor. Sînt numeroşi aceia care pot să facă planuri bune pentru cîştigarea războiului, în măsura în care nu sînt obligaţi să le aducă la îndeplinire. Îndrăznesc să spun că, dacă nu m-aş fi aflat într-o poziţie de răspundere, aş fi întocmit o mulţime de planuri excelente şi le-aş fi adus într-un fel sau altul la cunoştinţa forurilor executive.

Dar nu putem avea o discuţie completă şi deschisă asupra acestor chestiuni. Este o dificultate în plus pentru factorii responsabili faptul că aceste chestiuni nu pot fi discutate sau dezbătute în public, decît cu mare reticenţă şi chiar şi atunci cu riscul ca inamicul care ascultă şi priveşte să tragă anumite foloase din ceea ce aude. În aceste împrejurări, după părerea mea, presa şi publicul, atît cel american, cît şi cel englez au tratat autorităţile învestite cu putere executivă cu o consideraţie indulgentă, iar evenimentele recente au confirmat justeţea atitudinii lor reţinute.

Geografia ridică obstacole de netrecut în calea permanentizării sesiunilor comune ale statelor majore şi executivelor, dar întrucît scena se schimbă în mod constant – iar în ultima vreme aş îndrăzni să afirm că modificările s-au dovedit favorabile – conferinţele repetate sînt indispensabile dacă vrem ca sacrificiile trupelor combatante să dea roade şi ca blestemul războiului care apasă greu asupra întregii lumii să fie rupt în cel mai scurt răstimp.

De aceea am considerat că este de datoria mea să vin din nou aici împreună cu cei mai înalţi ofiţeri ai noştri pentru ca statul-major comun să poată lucra în strînsă legătură cu şeful executivului şi cu mine în calitate de reprezentant acreditat al Cabinetului şi al Parlamentului.

În înţelepciunea lor, părinţii întemeietori ai Constituţiei americane au asociat funcţia de comandant şef cu aceea de preşedinte al Statelor Unite. În această privinţă au ţinut seama de precedentul creat de George Washington. Este remarcabil faptul că, după mai bine de 150 de ani, această combinaţie a autorităţii politice cu cea militară a fost considerată necesară nu numai în Statele Unite, dar şi în cazul mareşalului Stalin din Rusia şi al generalisimului Cian Kai-şi din China. Chiar şi eu, ca lider majoritar al Camerei Comunelor – una din ramurile legislativului – am fost antrenat din cînd în cînd, poate chiar împotriva voinţei mele, în chestiunile militare.

Războiul modern este total şi pentru desfăşurarea lui este necesar ca toate autorităţile tehnice şi profesionale să fie susţinute şi, dacă este necesar, îndrumate de şefii de guverne, care au cunoştinţele necesare pentru a înţelege nu numai forţele militare, ci şi pe cele politice şi economice angrenate în acţiune şi care au puterea să le canalizeze pe toate către scop.

Acestea sînt motivele care l-au determinat pe preşedinte să facă acea lungă călătorie la Casablanca şi acestea sînt motivele care mă aduc pe mine aici. Amîndoi sperăm că în curînd vom avea posibilitatea să obţinem ceea ce dorim de atîta vreme, şi anume o întîlnire cu mareşalul Stalin şi, dacă se poate, cu generalisimul Cian Kai-şi. Dar cum şi unde urmează să aibă loc, încă nu se ştie.

Între timp facem tot posibilul ca să menţinem o legătură cît

mai strînsă la toate nivelurile între autoritățile tuturor țărilor aliate angajate efectiv în război. Este de datoria mea să promovez şi să păstrez această cooperare în cadrul Commonwealth-ului şi al Imperiului Britanic, în special cu dominioanele autoguvemate, cum ar fi Canada, al cărei prim-ministru se află cu noi în momentul de față şi a cărui contribuție este atît de substanțială. Nu poate exista un exemplu mai încurajator în privința roadelor consultărilor noastre decît campania din nord-vestul Africii, care tocmai s-a încheiat cu succes.

În dimineața unei zile de iunie anul trecut, cînd am fost aici, preşedintele mi-a înmînat o foaie de hîrtie ce cuprindea vestea neaşteptată a căderii Tobrukului şi a capitulării, în împrejurări inexplicabile, a gamizoanei lui de 25 000 de oameni. Am trecut printr-o stare de amărăciune şi nu voi uita niciodată compasiunea prietenilor mei americani şi a celor care se aflau alături de mine în acel moment de restrişte. Singura lor preocupare a fost să găsească mijloacele pentru a remedia situația; nici un moment nu au pus sub semnul îndoielii combativitatea trupelor noastre. Sute de tancuri Sherman au fost trimise în cea mai mare grabă în jurul Capului Bunei Speranțe spre Egipt. Cînd un vas care transporta cincizeci de tancuri a fost scufundat de o torpilă, guvernul Statelor Unite l-a înlocuit, inclusiv prețioasa lui încărcătură, înainte de a le adresa vreo rugăminte în acest sens. Tancul Sherman era cel mai bun tanc în deşert în anul 1942 şi prezența acestor arme a jucat un rol apreciabil în distrugerea armatei lui Rommel în lupta de la Alamein şi în alungarea lui înapoi în Tunisia.

În cursul lunii iunie a anului trecut, cînd am fost aici ultima dată, s-au purtat discuțiile preliminare care s-au soldat cu memorabila invazie anglo-americană în Africa franceză de nord-vest, ale cărei rezultate sînt un motiv de bucurie generală. Iată un exemplu grăitor în privința realizărilor pe care le putem obține dacă englezii şi americanii acționează împreună, uniți în vorbă şi în faptă.

Istoria va considera această întreprindere drept o ilustrare clasică a modalității de a purta un război. Am folosit arma puterii navale, domeniu în care sîntem cei mai puternici, pentru a-l ataca pe inamic în momentul şi în punctul ales de noi. În pofida amplei

activități de elaborare a planului şi a sutelor sau poate chiar a miilor de oameni care au trebuit să fie informați în linii generale, am păstrat secretul şi efectul surpriză.

Inamicul a fost pus în situația de a pierde teritorii strategice neprețuite, ori să lupte în condiții defavorabile pentru el. Ne-am raliat forțelor franceze care alcătuiesc o armată curajoasă şi vor deveni redutabile sub conducerea vestitului general Giraud. Am orientat forțele noastre aeriene spre bazele din Italia de unde pot fi lansate atacuri violente, cu rezultate pe care nimeni nu le poate măsura, dar care vor fi foarte benefice pentru noi.

Am diminuat capacitatea noastră de transport cu cîteva sute de vase mari, ceea ce ne va permite să traversăm mai repede Mediterana către est, spre Orientul Mijlociu şi spre Extremul Orient. Am dat inamicului o lovitură egală cu cea de la Stalingrad şi foarte stimulatoare pentru eroicii şi greu încercații noştri aliați ruşi. Aceasta contrazice afirmația naziştilor potrivit căreia democrațiile parlamentare nu sînt capabile să poarte un război eficient. Şi le vom mai furniza şi alte exemple.

După părerea mea, în Africa de Nord am lucrat mai bine decît ne dăm seama. Elementul-surpriză ne-a ajutat să ne atingem obiectivul propus şi a multiplicat rezultatele. În această privință trebuie să-i fim recunoscători caporalului Hitler pentru intuiția sa militară. Aşa cum am prezis în Camera Comunelor acum trei luni, s-a simțit atingerea mîinii maestrului. Aceeaşi încăpățînare nebună care a condus la anihilarea feldmareşalului von Paulus şi a armatei lui la Stalingrad a făcut ca o nouă catastrofă să se abată asupra duşmanilor noştri din Tunisia.

Am distrus sau am capturat peste un sfert de milion din cele mai bune trupe ale inamicului, împreună cu cantități mari de materiale, care fuseseră transportate prin toată Africa, după ce plătiseră un greu tribut submarinelor britanice şi aviației britanice şi americane. Nimeni nu s-ar fi aşteptat la o asemenea nebunie. Ne-au dat, dacă pot să mă exprim în limbaj financiar, un bonus consistent după ce au fost plătite toate dividendele.

În momentul în care planificam această operațiune comună în Africa, speram să preluăm controlul în Tunisia înainte de sfîrşitul anului trecut, dar pagubele morale şi materiale pe care le-am provocat acum inamicului şi experiența trupelor noastre

dobîndită la şcoala dură a războiului, precum şi sudarea maşinăriei statului-major anglo-american – toate acestea sînt avantaje care depăşesc de departe orice ne putusem permite să planificăm. Mincinoasa propagandă germană explică cu volubilitate cît de preţios este timpul pe care l-au cîştigat prin pierderea marii lor armate. Să nu-şi facă iluzii. Alte operaţiuni care vor fi lansate la vremea cuvenită, după instruirea specială a unui mare număr de trupe şi asigurarea aparaturii tehnice corespunzătoare, nu au fost întîrziate de luptele înverşunate din nordul Tunisiei.

Domnule preşedinte, războiul african s-a încheiat. Imperiul african al lui Mussolini şi strategia caporalului Hitler au explodat în mod similar. Este interesant de calculat cît i-au costat aceste performanţe pe cei doi perverşi şi pe acoliţii lor care s-au complăcut în postura de marionete. Împăratul Abisiniei stă din nou pe tronul de pe care fusese dat jos de gazul otrăvitor al lui Mussolini. Întregul teritoriu vast dintre Madagascar şi Maroc, de la Cairo la Casablanca, de la Aden la Dakar se află sub control britanic, american sau francez. Cel puţin un continent a fost epurat pentru totdeauna de tirania fascistă sau nazistă.

Excursiile africane ale celor doi dictatori au costat ţările lor 950 000 de soldaţi omorîţi sau capturaţi. În plus, aproape 2 400 000 de tone de încărcătură de pe nave de mare tonaj au fost scufundate şi aproximativ 8000 de avioane distruse, cele două cifre neînregistrînd numărul mare de vapoare şi avioane avariate. Am pierdut în favoarea inamicului 6200 de tunuri, 2550 de tancuri şi 70 000 de *trucks*, care este denumirea americană pentru *lorries* şi care, din cîte înţeleg, a fost adoptată de statul-major unit din Africa de nord-vest în schimbul utilizării cuvîntului *petrol* în loc de *gasolene**.

În ultimă instanţă, ce demonstrează pierderile suferite de inamic în cei trei ani de război? Prin prăbuşirea ei bruscă, mîndra armată germană a confirmat încă o dată adevărul zicalei „Hunul sare întotdeauna fie la gîtul tău, fie la picioarele tale“, şi acest element poate că ar trebui să fie luat în considerare în viitor.

---

* Cuvîntului „camion“ îi corespunde în engleza britanică *lorry* iar în cea americană *truck*. La fel, „benzină“ este în engleza britanică *petrol* şi în cea americană *gasolene*.

Dar în ceea ce ne priveşte pe noi, care am ajuns într-un moment de cotitură a războiului, putem spune: „Un continent mîntuit".

Campania din nord-vestul Africii şi mai ales punctul culminant din Tunisia reprezintă cel mai bun exemplu de cooperare între trupele a trei ţări diferite şi de combinaţie sub o singură comandă supremă a forţelor maritime, terestre şi aeriene: în special activitatea statelor-majore englez şi american, aşa cum am mai spus, a reflectat camaraderia soldaţilor din cele două ţări care au înaintat umăr la umăr sub focul inamicului.

A fost o organizare extrem de eficientă care a permis corpului al doilea de armată sau armatei, căci aceasta era de fapt dimensiunea sa, să se deplaseze la 300 de mile de sectorul sudic, devenit inoperant prin retragerea inamicului, spre coasta de nord, de unde, respingînd orice opoziţie, a avansat şi a ocupat portul şi oraşul Bizerta. Pentru realizarea unui marş de 300 de mile în decurs de douăsprezece zile a fost necesar ca această armată considerabilă cu imensul ei echipament modern să traverseze în unghi drept toate liniile de comunicaţie cu prima armată britanică, ce era deja angajată sau pe punctul de a se angaja într-o luptă grea; iar acest lucru s-a realizat fără a se perturba aprovizionarea din oră în oră de care depindea armata. Mi s-a spus că ofiţerii britanici şi americani au lucrat împreună fără să-şi pună nici o clipă întrebarea din ce ţară sînt, fiecare îndeplinindu-şi sarcina organizatorică ce-i revenea, aspect care trebuie considerat pe viitor drept cel mai puternic şi mai eficient instrument de război.

Este o onoare pentru noi toţi, domnule preşedinte; la momentul potrivit îmi voi manifesta recunoştinţa faţă de comandanţii britanici şi americani care au condus lupta sau au fost implicaţi în ea. Acum voi spune numai atît: cred că nu aţi fi putut găsi un om mai capabil decît generalul Eisenhower pentru a menţine unitatea acestei uriaşe forţe eterogene, pentru a crea un climat de armonie şi a stimula energiile, toate acestea reprezentînd elemente indispensabile ale victoriei.

Am intrat oarecum în amănunte în relatarea acestor memorabile evenimente; acum voi reveni la războiul general, în care se încadrează episoadele prezentate anterior şi la proporţiile acestuia.

Ne aşteaptă o muncă şi mai grea nu numai în sfera europeană, ci, aşa cum spuneam, şi în Pacific şi India. Preşedintele şi cu mine, secondaţi de statele noastre majore ne aflăm astăzi aici pentru ca această lucrare, în măsura în care depinde de noi, să fie bine concepută şi dusă la bun sfîrşit fără a se pierde nici o zi.

Nu trebuie să uităm nici o clipă că principala povară a războiului terestru este purtată de armatele ruse. În momentul de faţă, pe frontul de răsărit sînt mobilizate nu mai puţin de 190 de divizii germane şi 28 de divizii satelite. Este întotdeauna înţelept, atunci cînd îţi prezinţi propriile realizări, să păstrezi simţul proporţiilor; şi de aceea menţionez că efectivele forţelor germane cu care se confruntă Rusia reprezintă aproximativ echivalentul a 15 divizii pe care le-am distrus noi în Tunisia, după o campanie în care am pierdut aproximativ 50 000 de oameni. Aceasta ne dă o oarecare măsură a efortului rus şi a datoriei pe care o avem faţă de Rusia.

S-ar putea să existe o altă confruntare de forţe între armatele germană şi rusă. Rusia a produs deja răni grave organismului militar german care, cred eu, se vor dovedi în ultimă instanţă fatale; dar fără îndoială că Hitler îşi păstrează ultima lovitură de cartofor pentru o a treia încercare de a distruge forţele armate ale unei naţiuni puternice pe care a atacat-o deja de două ori.

Nu va reuşi. Dar trebuie să facem tot ce stă în puterile noastre, tot ceea ce este logic şi practic pentru a prelua o parte din povara care apasă pe umerii Rusiei în anul 1943. Nu vreau să fiu făcut răspunzător pentru nici un fel de afirmaţie în sensul că războiul a fost cîştigat sau că se va încheia în curînd. Nu mă îndoiesc de faptul că vom învinge. Dar cum şi cînd, aceasta nu putem prevedea.

Mergeam cu maşina acum cîteva zile în apropierea cîmpului de luptă de la Gettysburg pe care îl cunosc foarte bine, ca pe cele mai multe dintre locurile unde s-au purtat lupte memorabile. A fost bătălia decisivă a războiului civil american. După Gettysburg, deşi nimeni nu se mai îndoia în ce sens va înclina balanţa războiului, s-a vărsat mai mult sînge decît în toate luptele anterioare. Se cuvine, aşadar, să ne întărim inimile, să ne

încordăm muşchii şi să ne consultăm îndeaproape unii cu alții pentru a nu pierde avantajele pe care le-am obținut atît împotriva Japoniei, cît şi împotriva lui Hitler şi Mussolini în Europa.

Dacă dorim să scurtăm măcelul şi distrugerile provocate de război în atît de multe țări, la care trebuie să ne aducem şi noi tributul de suferință şi sacrificiu, nu ne putem permite să ne relaxăm nici o singură fibră din ființa noastră. Duşmanul este încă puternic. Posedă în continuare armate enorme, resurse vaste şi teritorii strategice de importanță crucială. Războiul este plin de surprize şi mistere. Un pas greşit, o eroare de strategie, dezacordul sau oboseala în rîndul Aliaților pot oricînd să-i dea inamicului posibilitatea de a ne pune în fața unor situații îngrozitoare. Am depăşit multe pericole serioase, dar există unul grav care ne va însoți pînă la sfîrşit; acesta rezidă în prelungirea inutilă a războiului. Nimeni nu poate spune ce complicații şi pericole noi vor apărea în patru sau cinci ani de război. Şi probabil că Germania şi Japonia îşi pun toate speranțele în prelungirea războiului cu cheltuieli imense, pînă cînd democrațiile vor ajunge în pragul epuizării, plictiselii sau dezbinării. Trebuie să spulberăm aceste speranțe, aşa cum am distrus multe altele, ceea ce impune vigilență față de orice lucru, indiferent cît ar fi de atrăgător, şi față de orice tendință aparent firească, menite să ne abată atenția de la acest obiectiv suprem al victoriei generale a Națiunilor Unite. Prin unicitatea scopului, printr-un comportament ferm, prin tenacitate şi rezistență, ne putem face datoria față de viitorul lumii şi față de destinul omului.

CAPITOLUL 16

Unitatea anglo-americană

Aflat din nou în America pentru a purta discuții cu președintele Roosevelt în următoarea fază a războiului – pregătirea marii debarcări din Normandia, care urma să aibă loc peste vreo nouă luni – Churchill s-a dus la Harvard spre a primi un titlu onorific.

CUVÎNTARE LA UNIVERSITATEA HARVARD,
6 septembrie 1943

Ultima mea participare la o ceremonie cu acest caracter datează din primăvara anului 1941, cînd în calitate de Cancelar al Universității din Bristol am conferit un titlu ambasadorului Statelor Unite, domnul Winant, și *in absentia* președintelui Universității Harvard, Conant, care se află astăzi aici și prezidează această ceremonie. Războiul fulger era în toi și chiar cu o noapte înainte Bristolul fusese ținta unui raid puternic. Victimele se cifrau la cîteva sute de oameni. Multe case fuseseră distruse. Clădirile de lîngă Universitate continuau să ardă și cîteva dintre cadrele universitare care prezidau ceremonia și-au tras robele peste uniformele mînjite și ude; dar totul s-a desfășurat impecabil, conform ritualului și am rămas cu o foarte puternică impresie a superiorității omului față de forțele care pot să-l distrugă.

Astăzi, mă aflu din nou în acest crîng academic – crîng cred că este cuvîntul corect – unde se acumulează cunoștințele, unde este stimulată învățarea, unde sînt inculcate virtuțile și unde se pune accent pe dezvoltarea gîndirii. Aici, în marea țară a Statelor Unite cu cîte un ocean respectabil de fiecare parte a noastră,

putem arunca o privire asupra lumii în toată splendoarea şi măreţia ei. Dar ce zăresc eu cînd mă plimb pe străzile voastre, cînd mă uit de jur-împrejur?

Pretutindeni văd uniforme. Înţeleg că aproape toate energiile Universităţii au fost canalizate în direcţia pregătirii tineretului american pentru a lupta pe front. În acest scop s-a modificat profilul cursurilor şi al seminariilor, pe tot parcursul anului fiind alocate aproape douăzeci şi patru de ore pe zi în vederea pregătirii războinicilor şi tehnicienilor pentru fronturile de luptă.

De-a lungul vieţii mele, braţul lung al destinului s-a întins de două ori dincolo de oceane şi a atras Statele Unite într-o luptă pe viaţă şi pe moarte. Nu avea nici un rost să spunem: „Nu-l dorim: n-o să avem parte de el; strămoşii noştri au părăsit Europa pentru a scăpa de aceste certuri; am întemeiat o lume nouă care nu are nici o legătură cu cea veche". Braţul cel lung se întinde necruţător, existenţa tuturor, mediul, înfăţişarea sînt supuse unei schimbări rapide şi irezistibile. Domnule preşedinte, cum se justifică aceste fapte stranii şi care sînt legile profunde ce le guvernează? Am să vă ofer o explicaţie – există şi altele dar una va fi suficientă. Preţul măreţiei este responsabilitatea. Dacă popoarele Statelor Unite s-ar fi complăcut într-o stare de mediocritate, luptîndu-se cu sălbăticia, absorbiţi de propriile probleme, lipsite de importanţă pentru evoluţia lumii, ar fi rămas netulburate la adăpostul oceanelor lor; dar nu poţi să te dezvolţi astfel încît să fii în multe privinţe o comunitate de frunte a lumii civilizate fără să fii implicat în problemele acesteia, fără a simţi spasmele suferinţelor ei şi fără a te inspira din cauzele ei.

Dacă acest lucru a fost dovedit în trecut, el va deveni indiscutabil în viitor. Popoarele Statelor Unite nu pot scăpa de responsabilitatea ce le revine în plan mondial. Deşi trăim într-o perioadă atît de tumultuoasă încît n-avem posibilitatea să anticipăm prea multe lucruri, putem fi siguri că acest proces se va intensifica cu fiecare pas înainte pe care îl fac Statele Unite spre bogăţie şi putere. Nu numai că responsabilităţile acestei mari republici cresc mereu, dar lumea înconjurătoare se micşorează într-un ritm de-a dreptul alarmant datorită mijloacelor noastre de locomoţie.

Am învățat să zburăm. Ce schimbări prodigioase implică această nouă realizare! Omul s-a despărțit de prietenul lui credincios, calul, şi s-a avîntat spre azurul vulturilor, vulturi reprezentați de motorul cu combustie infernală [*rîsete puternice*] – vreau să zic cu combustie internă. Unde sînt, aşadar, acele oceane largi, acele deşerturi vaste? Ele se micşorează chiar sub ochii noştri. Chiar şi parlamentarii mai în vîrstă ca mine sînt obligați să dobîndească un înalt grad de mobilitate. În acest punct oprirea este imposibilă. Am ajuns într-un stadiu al călătoriei noastre care nu ne pemite nici o clipă de răgaz. Sîntem obligați să mergem înainte. Trebuie să existe o anarhie mondială şi o ordine mondială. Pentru a trece mai uşor prin tot acest calvar şi prin luptele caracteristice perioadei actuale, vă puteți bizui pe Commonwealth şi Imperiul Britanic cu care sînteți uniți şi prin alte relații decît cele ale politicii de stat şi ale nevoilor publice. În mare măsură, acestea sînt legături de sînge şi de istorie. Fireşte, eu, copil al ambelor lumi, sînt conştient de toate acestea.

Lege, limbă, literatură – aceştia sînt factori de importanță considerabilă. Concepțiile comune despre ceea ce este corect şi decent, un respect deosebit pentru corectitudine, mai ales față de cel slab şi sărac, un sentiment puternic de justiție imparțială şi mai presus de toate dragostea pentru libertatea individuală, sau aşa cum a spus Kipling, „Lasă-i pe toți oamenii să trăiască sub domnia legii“ – toate acestea reprezintă un numitor comun pentru întreaga populație anglofonă de pe ambele părți ale Oceanului.

Nu ne războim în primul rînd cu rasele, ca atare. Tirania este duşmanul nostru, indiferent de limbă sau de înfățişarea sub care se prezintă, indiferent dacă este internă sau externă, trebuie să fim întotdeauna în gardă, întotdeauna gata să sărim la gîtul ei. În toate acestea, noi mergem împreună. În momentul de față luptăm umăr la umăr nu numai sub focul duşmanului pe cîmpurile de luptă sau în aer, dar şi în acele domenii ale gîndirii care sînt sacre pentru drepturile şi demnitatea omului.

Comitetul şefilor de stat-major reuniți ai Angliei şi Statelor Unite, care este subordonat direct preşedintelui şi mie ca reprezentant al Cabinetului britanic de război, desfăşoară o activitate susținută. Acest for, cu organizarea sa complicată a

ofițerilor de stat-major de diverse grade, dispune de toate resursele noastre şi, practic, foloseşte trupele, navele, avioanele şi munițiile engleze şi americane exact ca şi cînd ar fi resursele unui singur stat sau ale unei singure națiuni.

Nu voi susține absența oricăror divergențe de opinii între aceste înalte autorități profesionale. Ar fi nefiresc să nu existe. De aceea este nevoie să se țină şedințe plenare cu şefii de stat-major la fiecare două sau trei luni. Toți aceşti oameni se cunosc între ei. Au încredere unul în altul. Se simpatizează reciproc şi majoritatea au lucrat împreună multă vreme. Cînd se întîlnesc spun lucrurilor pe nume, fără menajamente, dar după cîteva zile preşedintele şi cu mine primim sfaturi sincere care reflectă un punct de vedere unitar.

Este un sistem minunat. În războiul anterior nu a existat ceva similar între doi aliați. Îl regăsim într-o formă şi mai riguros structurată la sediul generalului Eisenhower din Mediterana, unde totul se întrepătrunde şi soldații primesc ordinul de luptă de la comandantul suprem sau adjunctul acestuia, generalul Alexander, indiferent dacă sînt englezi, americani sau canadieni, pur şi simplu în funcție de nevoile fontului.

După părerea mea, ar fi o nesăbuință din partea guvernelor noastre, a oricăruia dintre ele, să stricăm această maşinărie cu o putere imensă şi o funcționare atît de bună în momentul cînd totul se va termina. Pentru securitatea statelor noastre, dar şi a restului lumii trebuie s-o menținem în stare de funcționare şi după război – probabil cîțiva ani buni, nu numai pînă cînd vom pune la punct un acord mondial pentru menținerea păcii, ci pînă în momentul în care va exista cu adevărat un aranjament care să ne asigure protecția necesară împotriva pericolului şi a agresiunii, protecție pe care a trebuit s-o cîştigăm prin intermediul a două războaie mondiale.

Evident, eu nu sînt calificat să spun dacă aceasta va deveni sau nu o problemă de partid în Statele Unite şi nici nu-mi propun să discut o asemenea chestiune. Dar sînt sigur totuşi că ea nu va figura în programul vreunui partid din Anglia. Nu trebuie să renunțăm la acordurile de securitate pe care le-am considerat necesare pentru a ne păstra viețile şi libertățile pînă cînd nu vom avea certitudinea că putem pune altceva în locul lor care să ne dea o garanție la fel de solidă.

Marele Bismarck – pentru că în Germania au existat cîndva oameni mari – se spune că ar fi remarcat spre sfîrşitul vieţii sale că cel mai important aspect al societăţii umane de la sfîrşitul secolului al XIX-lea era comunitatea de limbă a englezilor şi americanilor. Evident, acest lucru ne-a dat posibilitatea să luptăm în război împreună într-o armonie nemaicunoscută în rîndul altor aliaţi.

Darul unei limbi comune este o preţioasă moştenire care poate să devină la un moment dat temelia unei cetăţenii comune. Îmi face plăcere să mi-i imaginez pe englezi şi americani deplasîndu-se nestingheriţi unul în teritoriile celuilalt fără a se simţi străini. Nu văd de ce nu am încerca să răspîndim şi mai mult limba engleză pe întreg globul şi, fără a urmări vreun interes egoist, să ne folosim de avantajele nepreţuite şi drepturile dobîndite prin naştere.

Acum cîteva luni am convins Cabinetul britanic să înfiinţeze un Comitet de miniştri care să studieze şi să raporteze situaţia englezei de bază. E un plan foarte bine gîndit referitor la o limbă internaţională, capabilă să asigure un spectru larg de tranzacţii practice şi de schimburi de idei. Aceasta cuprinde în total 650 de substantive şi 200 de verbe sau alte părţi de cuvînt – nu mai multe decît se pot scrie pe o singură foaie de hîrtie.

Acum cîteva seri, m-am simţit încîntat cînd, pe neaşteptate, l-am auzit pe preşedintele Statelor Unite vorbind despre meritele englezei de bază şi nu este întîmplător faptul că, avînd toate acestea în minte, am venit la Harvard pentru a primi titlul cu care m-a onorat preşedintele Conant. Căci Universitatea Harvard a făcut mai mult decît oricare altă universitatea americană pentru promovarea englezei de bază. Prima lucrare în acest domeniu a fost scrisă de doi englezi, Ivor Richards, aflat acum la Harvard, şi C. K. Ogden, de la Universitatea din Cambridge, Anglia.

Comisia Harvard pentru studii de limba engleză se distinge atît prin cercetările sale, cît şi prin lucrări practice, mai ales prin introducerea englezei de bază în America Latină; şi, din cîte am aflat, această comisie lucrează acum cu şcolile medii din Boston, unde engleza de bază reprezintă limba principală predată copiilor americani. De asemenea, aceasta este predată şi străinilor care se pregătesc să dobîndească cetăţenia.

Domnilor, vă adresez cele mai sincere complimente. Nu doresc să exagerez, dar reprezentați curentul principal a ceea ce poate fi denumit un fluviu puternic şi fertilizator, dătător de sănătate. Evident, ar fi foarte convenabil pentru noi toți să ne putem deplasa nestingheriți prin lume şi să găsim pretutindeni un mijloc, chiar şi primitiv, de a ne întreține şi de a ne înțelege. Nu ar fi acesta un avantaj pentru multe rase şi, totodată, un ajutor la edificarea noii noastre structuri menite să asigure menținerea păcii?

Să mergem înainte fără să dorim răul nimănui şi să dovedim bunăvoință față de toți. Astfel de planuri oferă premii mult mai bune decît însuşirea pămînturilor aparținînd altor oameni sau strivirea acestora prin exploatare. Imperiile viitorului sînt imperii ale minții.

Evident, domnule preşedinte, ar fi regretabil dacă cei însărcinați să conducă marile națiuni înainte, în acest război dureros s-ar sutrage de la elaborarea planurilor pentru atingerea scopurilor îndreptățite vizînd încetarea masacrului şi distrugerii.

Cu toate acestea, fără a prejudicia în vreun fel sarcina noastră militară preponderentă, trebuie să privim şi înainte spre zilele cînd vom fi strivit definitiv pe Satana sub călcîiul nostru şi, împreună cu ceilalți aliați, vom fi stăpîni şi slujitori ai viitorului. Se studiază diverse scheme pentru a se asigura securitatea lumii păstrîndu-se în acelaşi timp drepturile, tradiția şi obiceiurile naționale.

Timp de un sfert de veac au desfăşurat o activitate excelentă cei care au înființat şi au încercat să sporească eficiența Ligii Națiunilor după ultimul război. Se spune că Liga Națiunilor a eşuat. Aceasta se datorează în mare parte faptului că a fost abandonată, iar mai tîrziu chiar trădată: pentru că cei mai buni prieteni ai ei au fost infestați de un pacifism futil; pentru că Statele Unite, cele care au dat impulsul inițial, nu figurau printre membrii ei; pentru că, în timp ce Franța era slăbită şi Anglia fusese țintuită la pămînt, un monstru al agresiunii crescuse în Germania, în Italia şi Japonia.

Din aceste experiențe dure am învățat că trebuie create la scală mondială instituții mai puternice, mai eficiente şi mai riguroase pentru a menține pacea şi a preîntîmpina izbucnirea

războaielor. La realizarea acestei sarcini trebuie să concure cele mai puternice națiuni victorioase, precum şi cele care au suferit din cauza flagelului adversității; şi în această privință sînt unii care spun: „Să avem un consiliu mondial şi, subordonate acestuia, consilii continentale sau regionale“, şi sînt alții care preferă o organizație diferită.

Toate aceste chestiuni ne preocupă şi acum, în pofida războiului, despre care nimeni nu poate spune dacă a ajuns la punctul său culminant, ceea ce înseamnă probabil pentru națiunile noastre intrarea în faza lui cea mai costisitoare. Dar mă aflu aici ca să vă spun că, indiferent de configurația sistemului vostru de securitate mondială, de gruparea națiunilor sau de derogările care s-ar face de la principiul suveranității naționale de dragul unei structuri extinse, nimic nu va funcționa bine sau mult timp fără efortul unit al popoarelor englez şi american.

Dacă sîntem împreună totul devine posibil. Dacă sîntem dezbinați, eşecul va fi total. De aceea pledez în continuare pentru doctrina asocierii frăţeşti dintre popoarele noastre, nu pentru a dobîndi avantaje materiale de la vreunul din ele, nu pentru extinderea teritorială sau asigurarea dominației pe pămînt, ci pentru a fi de folos omenirii şi pentru onoarea de a sluji cu credință o cauză măreață.

Şi cu acest prilej dați-mi voie să vă spun cît de mîndri trebuie să ne simțim, bătrîni şi tineri deopotrivă, că trăim în această epocă extraordinară, emoționantă, formatoare a istoriei omenirii şi ce noroc a avut lumea că, atunci cînd aceste mari încercări s-au abătut asupra ei, a existat o generație pe care teroarea n-a putut s-o învingă şi violența n-a reuşit s-o înrobească. Să ne amintim cu toții, cei care ne aflăm aici, aşa cum sugerează cuvintele imnului pe care tocmai l-am cîntat, că evoluăm pe scena istoriei şi, indiferent cît vom rămîne aici şi indiferent care va fi rolul pe care trebuie să-l jucăm, mare sau mic, comportamentul nostru va fi examinat cu atenție nu numai de istorie, ci şi de descendenții noştri.

Să ne ridicăm la înălțimea datoriei noastre şi să mulțumim lui Dumnezeu pentru răsplata spirituală pe care ne-a dat-o în schimbul curajului şi credinței cu care slujim o cauză nobilă.

CAPITOLUL 17

Moartea preşedintelui Roosevelt

În timp ce se apropia victoria, Churchill a adus un omagiu tovarăşului său de arme, pe care l-a salutat drept „cel mai mare prieten american pe care l-am avut vreodată".

DECLARAŢIE ÎN CAMERA COMUNELOR,
17 aprilie 1945

Vă rog să-mi daţi voie să prezint o umilă cuvîntare pentru a exprima profunda întristare cu care această Cameră a aflat despre moartea preşedintelui Statelor Unite ale Americii şi să rugăm pe Maiestatea sa ca, atunci cînd va transmite condoleanţe guvernului Statelor Unite, să aibă generozitatea să exprime şi în numele acestei Camere durerea provocată de pierderea suferită de Commonwealth şi Imperiul Britanic şi de cauza naţiunilor aliate, precum şi profunda simpatie pentru doamna Roosevelt şi familia regretatului preşedinte şi faţă de guvernul şi poporul Statelor Unite ale Americii.

Prietenia mea cu marele om ale cărui operă şi faimă le omagiem astăzi a început şi s-a consolidat în timpul acestui război. L-am întîlnit numai pentru cîteva minute după încheierea conflagraţiei precedente, iar imediat ce am ajuns la Amiralitate în septembrie 1939 mi-a telegrafiat şi m-a invitat să corespondăm nemijlocit pe probleme navale sau de altă natură în orice moment aş simţi nevoia. Cu permisiunea primului-ministru am dat curs invitaţiei. Cunoscînd interesul preşedintelui Roosevelt pentru lupta pe mare, i-am oferit mai multe informaţii cu privire

la marina noastră şi la diverse acţiuni, inclusiv despre acţiunea de la Plate River, care a luminat prima iarnă mohorîtă a războiului.

Cînd am devenit prim-ministru şi a izbucnit războiul în toată furia sa hidoasă, cînd erau în joc propria noastră viaţă şi supravieţuirea, mă aflam deja în situaţia de a-i putea telegrafia preşedintelui în baza unei relaţii care devenise foarte apropiată şi, pentru mine, deosebit de plăcută. Aceasta a continuat pe parcursul tuturor suişurilor şi coborîşurilor războiului pînă joia trecută, cînd am primit ultimul mesaj de la el. Corespondenţa noastră, care a devenit mult mai voluminoasă după intrarea Statelor Unite în război, cuprinde în total peste 1700 de mesaje pe care le-am schimbat între noi. Majoritatea s-au referit la cele mai dificile puncte care ajung să fie discutate la nivelul şefilor de guverne numai în măsura în care nu s-au adoptat soluţii oficiale la celelalte niveluri. La această corespondenţă se adaugă cele nouă întîlniri ale noastre – una la Argentia, trei la Washington, Casablanca, Teheran, două la Quebec şi ultima dintre ele la Ialta, ceea ce reprezintă aproximativ 120 de zile de contact personal, pe parcursul cărora am locuit la Casa Albă sau acasă la el în Hyde Park sau la vila lui din Munţii Albaştri, pe care o numea Shangri-la.

Am nutrit o vie admiraţie pentru el ca om de stat, om de afaceri şi lider de război. Am avut o încredere desăvîrşită în verticalitatea lui inspiratoare şi am simţit pentru el o afecţiune ale cărei dimensiuni nu le pot exprima în cuvinte. Dragostea de ţară, respectul pentru Constituţie, capacitatea lui de a ţine în frîu valurile şi curentele fluctuante ale opiniei publice erau tot timpul evidente, dar la acestea se adăugau bătăile inimii lui generoase care tresălta de mînie în faţa spectacolului oferit de agresiunea şi oprimarea celui slab de către cel puternic. Este într-adevăr o mare pierdere pentru omenire că bătăile acestei inimi s-au oprit pentru totdeauna.

Sănătatea preşedintelui Roosevelt a fost foarte precară. Este o adevărată minune că a rezistat toţi aceşti ani lungi în tumult şi în furtună. Nici un om din zece milioane, lovit de soartă şi invalid aşa cum era el, nu s-ar fi avîntat într-o asemenea viaţă de epuizare fizică şi mintală şi de neîncetată controversă politică.

Nici unul la zece milioane nu ar fi reuşit nu numai să pătrundă în această sferă, ci şi să devină în mod indiscutabil stăpînul scenei politice. În acest extraordinar efort al spiritului de a depăşi limitele trupului, a fost inspirat şi susţinut de devotata lui soţie, animată de aceleaşi idealuri ca şi el, către care se îndreaptă acum simpatia plină de respect a Camerei Comunelor.

Nu există nici o îndoială cu privire la faptul că preşedintele a prevăzut marile pericole care planau asupra lumii antebelice cu mult mai multă claritate decît cei mai bine informaţi oameni de pe ambele maluri ale Atlanticului şi a încurajat intensificarea pregătirilor militare atît cît puteau să accepte Statele Unite în timp de pace. În momentul în care a izbucnit războiul, nu a existat nici o îndoială cu privire la orientarea simpatiilor lui. Căderea Franţei şi, ceea ce părea pentru cei mai mulţi oameni din afara acestei insule, distrugerea iminentă a Marii Britanii i-au provocat o mare durere, deşi niciodată nu şi-a pierdut încrederea în noi. Era îndurerat nu numai din pricina Europei, ci şi din cauza pericolului care plana chiar asupra Statelor Unite dacă am fi fost copleşiţi sau dacă supravieţuitorii ar fi ajuns sub jugul german. Comportamentul naţiunii britanice în acel moment tensionat, cînd eram singuri, i-a inspirat lui şi numeroşilor săi concetăţeni cele mai călduroase sentimente faţă de poporul nostru. Ei au simţit efectele războiului fulger din iarna 1940–1941, cînd Hitler a început să ne distrugă oraşele ţării, la fel ca oricare dintre noi, poate chiar mai mult, pentru că adesea imaginaţia este o tortură mai mare decît realitatea. Fără îndoială că purtarea englezilor şi în special a londonezilor a înflăcărat sufletele americanilor. Pe atunci, în pofida victoriilor obţinute de generalului Wavell – poate tocmai datorită întăririlor care i-au fost trimise din această ţară – exista temerea larg răspîndită în Statele Unite că vom fi invadaţi de Germania după ce îşi va încheia pregătirile în primăvara anului 1941. În februarie, preşedintele l-a trimis în Anglia pe regretatul Wendell Willkie, care, deşi era rival politic şi candidat oponent, nutrea în multe privinţe aceleaşi sentimente ca şi el. Domnul Willkie a adus o scrisoare scrisă personal de preşedintele Roosevelt, în care erau citate vestitele versuri din Longfellow:

...Pluteşte, o, corabie a Statului!
Pluteşte, o Uniune, puternică şi mare!
Omenirea cu toate temerile ei,
Cu toate speranţele în anii ce vin,
Atîrnă cu sufletul la gură de soarta ta!

Cam în aceeaşi perioadă a iniţiat o extraordinară măsură de asistenţă numită Lend-Lease, care va exemplifica cel mai altruist act financiar al unei ţări pe parcursul întregii istorii a omenirii. Această lege urma să mărească considerabil puterea de luptă a Angliei şi să ne transforme într-o comunitate mult mai numeroasă capabilă să participe la efortul de război. Toamna aceea l-am întîlnit pe preşedinte pentru prima dată de la izbucnirea războiului la Argentia, în Newfoundland, şi am redactat împreună declaraţia numită apoi Carta Atlanticului, care va rămîne, cred eu, multă vreme un îndreptar pentru popoarele noastre ca şi pentru alte naţiuni ale lumii.

În această perioadă şi în cel mai profund secret, japonezii îşi pregăteau actul de trădare izvorîtă din lăcomie. Cînd ne-am întîlnit a doua oară la Washington, Japonia, Germania şi Italia declaraseră război Statelor Unite, şi ţările noastre deveniseră aliate. De atunci am avansat pe uscat şi pe mare trecînd prin multe dificultăţi, dar întotdeauna cu o perspectivă tot mai largă a succesului. Nu este nevoie să insist asupra suitei de mari operaţiuni care au avut loc în emisfera vestică, ca să nu mai vorbim de celălalt război uriaş care se desfăşura în cealaltă parte a lumii. Şi nici nu este nevoie să amintesc de planurile pe care ni le-am făcut cu marele nostru aliat, Rusia, la Teheran, pentru că acestea au fost între timp îndeplinite.

Dar la Ialta am observat că preşedintele suferea. Zîmbetul lui fermecător şi veselia nu-l părăsiseră, dar chipul lui avea o transparenţă purificatoare, iar ochii lui păreau să exprime iminenţa sfîrşitului. Cînd mi-am luat rămas-bun de la el în portul Alexandria, am avut un sentiment nedefinit de teamă că sănătatea şi puterile lui erau în declin. Dar nimic nu i-a modificat inflexibilul simţ al datoriei. În ultimă instanţă a făcut faţă numeroaselor sale sarcini fără nici o ezitare. Una dintre îndatoririle preşedintelui este să semneze probabil o sută-două de documente de stat cu

mîna lui în fiecare zi. Cînd moartea l-a lovit pe neaşteptate, „îşi terminase corespondenţa". Încheiase această etapă a activităţii sale zilnice. S-ar putea spune că a murit în armura de luptă, la fel ca şi soldaţii, marinarii şi aviatorii lui, care alături de ai noştri îşi îndeplinesc îndatoririle în întreaga lume. Ce moarte demnă de invidiat! Şi-a condus ţara prin cele mai cumplite pericole şi prin cele mai grele încercări. De fiecare dată victoria i-a călăuzit paşii. În timp de pace a lărgit şi stabilizat temeliile vieţii şi uniuni americane. În vreme de război a ridicat puterea, forţa şi gloria Marii Republici la o înălţime nemaiatinsă vreodată de o naţiune. Cu mîna stîngă, a condus înaintarea armatelor aliate învingătoare în inima Germaniei şi cu dreapta, în cealaltă parte a globului, a anihilat puterea Japoniei. Şi tot timpul, aliaţii Marii Republici au beneficiat de ajutor sub formă de vase, muniţie, hrană de tot felul la o scară gigantică.

Dar toate acestea nu ar fi reprezentat decît putere şi măreţie lumească, dacă nu ar fi fost cauzele libertăţii şi justiţiei sociale, cărora le-a dăruit atît de mult din viaţa sa şi care au adăugat o strălucire specială puterii şi măreţiei lui, precum şi forţei de luptă, strălucire care va rămîne multă vreme în amintirea celorlalţi oameni. A lăsat în urma sa un grup de oameni hotărîţi şi capabili să mînuiască numeroasele părţi componente ale vastei maşinării americane a războiului. A lăsat un succesor care înaintează cu paşi fermi, decis să-şi ducă la bun sfîrşit sarcina ce-i revine. Nouă nu ne mai rămîne să spunem decît că în Franklin Roosevelt a murit cel mai mare prieten american pe care l-am avut vreodată şi cel mai mare campion al libertăţii care a adus ajutor şi alinare din lumea nouă pentru cea veche.

CAPITOLUL 18

Omagiu generalului Eisenhower

La 8 mai 1945, Germania a semnat un act de capitulare necondiționată, dar războiul împotriva Japoniei avea să mai dureze încă două luni. Acordîndu-i generalului Dwight D. Eisenhower medalia Libertatea Orașului Londra, *primul-ministru a adus un omagiu omului care a condus forțele Aliaților către victorie în Europa Occidentală.*

CUVÎNTARE LA MANSION HOUSE, Londra,
12 iunie 1945

Am stabilit legături foarte apropiate cu generalul Eisenhower încă de la începutul anului 1942, cînd ne-am întîlnit pentru prima dată la Casa Albă după atacul de la Pearl Harbor și cînd trebuia discutate și examinate toate chestiunile grave referitoare la conducerea armatelor, debarcarea în Africa de Nord franceză, precum și marile eforturi care se impuneau în urmă cu un an; am avut ocazia să-l văd de aproape pe generalul „Ike" – căci eu așa îi spun – în acțiune. L-am întîlnit în diverse împrejurări, pentru că la război lucrurile nu merg întotdeauna așa cum dorim noi. Se impune o nouă voință, se produce o ciocnire și apar probleme. Nu am văzut niciodată un om care să urmărească atît de asiduu un scop, atît de dispus să accepte răspunderea pentru un eșec sau atît de generos cu semenii săi în caz de victorie.

Este un moment asupra căruia aș dori să insist. Cu ceva mai mult de un an în urmă trebuia să decidă dacă va traversa

Canalul Mînecii sau va amîna această acțiune cu unsprezece zile. Era o decizie teribilă. Se adunaseră un milion de oameni pe linia frontului, mii de maşini şi zeci de mii de avioane, plus toate vasele mari aliniate la start. Nu mai puteau fi opriți. Era ca şi cînd ai fi încercat să ții o avalanşă în lesă.

Au fost foarte mulți oameni care au avut posibilitatea să-şi spună părerea. Eu nu m-am numărat printre ei, pentru că era o chestiune pur tehnică. La Înaltul Comandament se adunaseră numeroşi generali şi amirali ca să-şi expună punctul de vedere, dar era un singur om căruia îi revenea cumplita sarcină de a spune „porniți" sau „stați". A spune „stați" însemna să țină în loc sute de mii de oameni adunați în incinte înconjurate cu sîrmă, pentru ca planurile despre care li se vorbise să nu fie dezvăluite. Era vorba de sute de mii de oameni aflați la bordul vaselor cărora trebuia să li se asigure hrană şi cazare. Exista posibilitatea ca aviația să nu poată asigura acoperirea debarcării sau ca apa să fie prea agitată pentru toate ambarcațiile de care era nevoie.

A fost una dintre cele mai teribile decizii pe care a luat-o acest om – acest om mare [*aplauze prelungite*].

Dacă nu ar fi spus „porniți" şi ar mai fi lăsat să treacă unsprezece zile, vremea ar fi zîmbit şi toate grupurile de meteorologi ar fi fost fericite. Expediția ar fi început; două zile mai tîrziu cea mai cumplită furtună din ultimii patruzeci de ani s-a abătut asupra coastelor Normandiei. Nu numai că şi-a asumat riscul şi a ajuns la gard, dar l-a şi trecut în mod magnific.

Sînt multe ocazii în care comandantul suprem trebuie să ia asemenea decizii. De pe linia frontului vin foarte multe poveşti înspăimîntătoare. Populația de acasă este foarte timorată. Mergem înainte? Luptăm în zona aceasta? Trebuie să înaintăm? Toate aceste decizii se adoptă printr-un „da" sau „nu" şi tot ceea ce pot spune despre oaspetele nostru este că majoritatea deciziilor importante aveau să fie considerate corecte din perspectiva istoriei. Tendința firească ce l-a dominat în asemenea împrejurări era mai mult în favoarea lui „da", decît a lui „nu".

Aş putea să vorbesc foarte mult despre oaspetele nostru. Fără îndoială că avem astăzi aici, printre noi, pe unul dintre cei mai mari americani care au ajuns pe malurile noastre şi au zăbovit aici un timp considerabil. Îl respectăm foarte mult pentru

considerația pe care a manifestat-o față de punctul de vedere britanic, pentru tratamentul imparțial al tuturor ofițerilor de sub comanda sa. Știu că atunci cînd se va ridica va spune că n-a dat niciodată vreun ordin unui ofițer britanic fără ca acesta să nu-l aducă imediat la îndeplinire.

Am avut și noi partea noastră de contribuție la luptele de pe Continent și sînt foarte sigur că și pe viitor își va folosi influența pentru a apropia țările noastre în vederea îndeplinirii sarcinii mult mai dificile a păcii, în același fel în care le-a apropiat în cataclismul războiului. Îl cunosc personal de trei ani. Nu este mult, dar trei ani de felul acesta pot echivala cu douăzeci și cinci. Cred că avem de-a face cu un geniu creator, constructiv și ingenios, un vlăstar al națiunii surori de peste Atlantic, care va pune totdeauna preț pe legăturile sale cu poporul britanic. Simt că în momentul de față trebuie să-i acordăm cea mai cordială mărturie, admirație și afecțiune. Îi adresăm totodată cele mai bune urări în tot ce va întreprinde în viitor.

CAPITOLUL 19

Bomba atomică

Mai devreme în cursul aceleiaşi zile, preşedintele Truman anunţase că oamenii de ştiinţă britanici şi americani, lucrînd în condiţii de mare secret la Los Alamos, produseseră bomba atomică şi că prima tocmai fusese aruncată asupra Hiroshimei. Această acţiune dramatică avea ca scop scurtarea războiului din Extremul Orient, estimîndu-se că astfel s-au salvat vieţile unui milion de soldaţi americani şi britanici, care ar fi pierit în cazul invadării Japoniei, aşa cum se preconizase iniţial.

Churchill, resimţindu-se după şocul de a fi fost respins de electoratul britanic la recentele alegeri generale, a scris, înainte de părăsi Downing Street, o declaraţie ce avea să fie dată publicităţii de succesorul lui în funcţia de prim-ministru, Clement Attlee.

DECLARAŢIA, Downing Street 10, 6 august 1945

În anul 1939, oameni de ştiinţă din mai multe ţări au susţinut posibilitatea de a elibera energie prin fisiunea atomică. Problemele care rămîneau de rezolvat înainte ca aceasta să fie transpusă în practică erau totuşi uriaşe; cîţiva oameni de ştiinţă au avut curajul să afirme că bomba atomică ar putea fi utilizată în 1945. Cu toate acestea, implicaţiile proiectului erau aşa de mari, încît guvernul Maiestăţii sale a considerat corect ca cercetările să continue, în pofida nenumăratelor solicitări adresate savanţilor noştri. În acel stadiu, cercetările se efectuau preponderent în universităţile noastre, mai ales la Oxford, Cambridge, Londra (Colegiul Imperial), Liverpool şi Birmingham. În momentul formării

coaliţiei guvernamentale, responsabilitatea pentru coordonarea lucrării şi promovarea ei revenea Ministerului Protecţiei Aeriene, respectiv unui comitet de consultanţi format din savanţi de frunte şi prezidat de Sir George Thomson.

În acelaşi timp, în conformitate cu acordurile generale în vigoare cu privire la informaţiile ştiinţifice, exista un intens schimb de idei între oamenii de ştiinţă care desfăşurau această activitate în Marea Britanie şi cei din Statele Unite.

În vara anului 1941 se realizase un asemenea progres, încît comitetul lui Sir George Thomson a fost în măsură să raporteze că, după părerea sa, exista o şansă rezonabilă ca bomba atomică să poată fi produsă înainte de încheierea războiului. La sfîrşitul lui august 1941, lordul Cherwell, care avea datoria să mă informeze în legătură cu toate aceste evoluţii tehnice, a declarat că se realizase un progres substanţial. Responsabilitatea generală pentru activitatea de cercetare ştiinţifică desfăşurată de diverse comitete tehnice revenea pe atunci lordului preşedinte al Consiliului, Sir John Anderson. În aceste împrejurări (ţinînd seama şi de efectul unui exploziv obişnuit de mare putere, pe care îl experimentasem de curînd), am prezentat problema la 30 august 1941 şefilor comitetului de stat major, în următoarea minută:

> Generalului Ismay, pentru şefii comitetului de stat-major: Deşi personal sînt foarte satisfăcut de explozivele existente, cred că nu trebuie să frînăm progresul şi de aceea consider necesar să se întreprindă acţiuni în sensul propus de lordul Cherwell, urmînd ca ministrul răspunzător din Cabinet să fie Sir John Anderson. Aş fi bucuros să aflu ce părere au şefii comitetului de stat-major.

Şefii de stat-major au recomandat să se acorde prioritate maximă acestei acţiuni.

Atunci s-a luat decizia de a se înfiinţa în cadrul Departamentului de cercetare ştiinţifică şi industrială o divizie specială pentru conducerea lucrărilor, urmînd ca *Imperial Chemical Industries Limited* să-l transfere pe domnul W. A. Akers pe postul de şef al acestei direcţii, pe care din

motive de confidențialitate am numit-o Direcția „Aliaje tuburi".
După ce Sir John Anderson și-a pierdut calitatea de lord președinte și a devenit ministru de Finanțe, l-am rugat să supravegheze în continuare această lucrare, pentru care avea calificarea necesară. A fost constituit un consiliu consultativ al președintelui, compus din președintele Societății Regale, președintele Comitetului de consultanță științifică al Cabinetului, secretarul Departamentului de cercetare științifică și industrială și lordul Cherwell. Ministrul producției aviatice de la acea dată, lord Brabazon, făcea, de asemenea, parte din acest comitet.

Sub președinția domnului Akers exista și un comitet tehnic, alcătuit, printre alții, din oameni de știință care conduceau diferite secțiuni ale lucrării. Acest comitet a fost compus inițial din Sir James Chadwick, profesorul Peierls și domnii Halban, Simon și Slade. Mai tîrziu, lor li s-au alăturat Sir Charles Darwin și profesorii Cockroft, Oliphant și Feather. Au fost folosite atît laboratoarele industriale, cît și cele universitare.

La 11 octombrie 1941, președintele Roosevelt mi-a trimis o scrisoare în care susținea că toate eforturile legate de această problemă importantă ar trebui coordonate, ba chiar desfășurate în comun. În consecință, mai mulți oameni de știință britanici implicați în proiect au plecat în Statele Unite. S-a păstrat un secret total în privința acestor activități și nu a fost informată nici o persoană a cărei muncă nu era indispensabilă progresului.

În vara anului 1942, acest program extins de cercetare a confirmat previziunile promițătoare făcute cu un an mai înainte. Venise, așadar, momentul să se ia o decizie referitoare la construirea de uzine pentru producția pe scară largă. Între timp, devenise clar faptul că aceste uzine trebuia să fie de amploarea specificată în declarațiile americane care au fost publicate astăzi.

În acea perioadă, Marea Britanie își extinsese producția de război și nu-și putea permite o interferență așa de gravă cu programele curente de fabricare de muniție de care depindeau operațiunile noastre militare. Mai mult, Marea Britanie se afla în raza de acțiune a bombardierelor germane și riscul unor raiduri dinspre mare sau prin aer nu putea fi ignorat. Statele Unite, unde se înregistrase un progres similar sau paralel, nu se confruntau

cu asemenea pericole. S-a luat, aşadar, decizia să se construiască în America uzinele menite să asigure o producţie pe scară largă.

În Statele Unite, sarcina construirii uriaşelor uzine a fost atribuită domnului Stimson, secretar de Război al Statelor Unite şi al Administraţiei armatei americane, ale cărui activitate minunată şi confidenţialitate ireproşabilă nu pot fi îndeajuns admirate. Principalul efort practic şi, de fapt, toate costurile uriaşe reveneau acum autorităţilor Statelor Unite, care erau asistate de un anumit număr de oameni de ştiinţă britanici. Ponderea contribuţiilor britanice şi americane era reglementată în cadrul discuţiilor dintre regretatul preşedinte Roosevelt şi mine; în afară de aceasta s-a înfiinţat un comitet pentru politică combinată.

Guvernul canadian, a cărui contribuţie a fost deosebit de valoroasă, a furnizat şi materia primă indispensabilă pentru proiect, în general, precum şi facilităţile pentru lucrul la una din secţiile proiectului, care s-a desfăşurat în Canada în cadrul parteneriatului dintre cele trei guverne.

Acordurile de cooperare s-au încheiat în 1943 şi s-au derulat atît de armonios, încît sînt de bun augur pentru relaţiile noastre viitoare, spre meritul tuturor celor implicaţi, în mod deosebit al lui Sir James Chadwick, care şi-a abandonat activitatea de la Liverpool pentru a lucra în calitate de consilier tehnic pentru membrii britanici ai comitetului de politică şi n-a precupeţit nici un efort în acest sens.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, ştiinţa americană şi cea britanică au devansat eforturile germane. Acestea se desfăşurau pe o scară largă, dar nu fuseseră încununate cu aceleaşi succese. Deţinerea de către germani a acestei puteri, indiferent în ce moment, ar fi schimbat rezultatul războiului şi persoanele avizate resimţeau o nelinişte profundă. Serviciile noastre de informaţii şi aviaţia au făcut mari eforturi pentru a localiza în Germania ceva asemănător cu uzinele care se construiau în Statele Unite. În iarna anului 1942–1943 s-au lansat două atacuri în Norvegia de către mici grupuri de voluntari din cadrul comandourilor britanice şi al armatei norvegiene, cu pierderi foarte grele de vieţi omeneşti, asupra depozitelor de „apă grea“. Al doilea atac de acest fel s-a soldat cu un succes deplin.

Construirea uzinelor şi diversele procese tehnice legate de aceasta în sfera practică reprezintă una dintre cele mai mari victorii ale geniului american – sau uman, în general – care a fost înregistrată vreodată. Mai mult chiar, decizia de a se face aceste cheltuieli enorme pe baza unui proiect care, deşi bine elaborat de cercetătorii americani şi britanici, implica totuşi o doză de risc revine marelui preşedinte Roosevelt şi consultanţilor săi.

Japonia trebuie să înţeleagă acum, după ce a cunoscut ravagiile primei bombe atomice, care vor fi consecinţele folosirii în continuare a acestui teribil mijloc de menţinere a domniei legii în lume.

Dezvăluirea secretelor naturii, care din fericire au fost ascunse omului multă vreme, trebuie să reprezinte un prilej de meditaţie profundă pentru fiecare fiinţă umană capabilă de înţelegere. Să ne rugăm Domnului ca aceste invenţii să conducă la pace între naţiuni şi, în loc să producă un dezastru incomensurabil pe întregul glob, să devină o sursă perenă de prosperitate mondială.

CAPITOLUL 20

Tendoanele păcii

Vestita cuvîntare a lui Churchill referitoare la „Cortina de Fier“ a fost rostită în inima Vestului Mijlociu american, în fața președintelui Statelor Unite, Harry Truman, care urma să-l prezinte. Alocuțiunea a reprezentat „o chemare la arme“ pentru Statele Unite – nu în sensul propriu al cuvîntului, ci pentru a se alătura națiunilor Europei în apărarea păcii. Churchill, acum lider al Opoziției și avînd vîrsta de șaptezeci și unu de ani, a pledat cu înflăcărare ca America să nu repete greșelile generației precedente care, după primul război mondial, a întors spatele Europei și s-a retras în izolaționism, o atitudine cu consecințe dezastruoase atît pentru bătrînul continent, cît și pentru America.

Vorbea într-un moment în care Europa Occidentală era distrusă din temelii și cînd Armata Roșie a Uniunii Sovietice cucerise jumătate de continent. Numai crearea unei noi alianțe, susținută de Statele Unite cu recent dobînditul său monopol asupra bombei atomice, era în stare să oprească înaintarea tancurilor rusești spre Canalul Mînecii – ceea ce ar fi putut face fără să se tragă un singur foc de armă. Apelul lui Churchill nu a căzut pe pămînt sterp, concludent în acest sens fiind faptul că trei ani mai tîrziu lua ființă alianța NATO.

WESTMINSTER COLLEGE, FULTON, MISSOURI,
5 MARTIE 1946

Sînt bucuros să mă aflu la Westminster College în această după-amiază și mă onorează faptul că doriți să-mi acordați un titlu. Numele de „Westminster“ îmi este foarte familiar.

Aici mi-am făcut o mare parte din educația în politică, dialectică, retorică și în alte cîteva domenii.

Este de asemenea o onoare, poate unică pentru o persoană particulară, să fie prezentat unui public academic de președintele Statelor Unite. În pofida numeroaselor sale sarcini, îndatoriri și responsabilități, președintele a parcurs o mie de mile pentru a conferi demnitate și măreție întîlnirii noastre de astăzi și pentru a-mi da posibilitatea să mă adresez unei națiuni înrudite, precum și concetățenilor mei de peste ocean și poate chiar și altor țări. Președintele v-a spus că dorește – și cred că este și în asentimentul dumneavoastră – să am deplină libertate să vă dau sfatul meu sincer în aceste vremuri derutante. Voi profita de această libertate și mă simt cu atît mai îndreptățit s-o fac cu cît toate ambițiile mele din tinerețe au fost satisfăcute dincolo de visurile mele cele mai îndrăznețe. Dați-mi voie, totuși, să vă spun foarte clar că nu am nici o misiune oficială și că vorbesc numai în nume propriu.

De aceea, bazîndu-mă pe experiența mea de o viață, am să trec în revistă problemele care ne preocupă în a doua zi după victoria noastră armată absolută în încercarea de a mă asigura că ceea ce s-a obținut cu sacrificii și suferințe atît de mari se va păstra pentru gloria viitoare și securitatea omenirii.

Statele Unite se află în clipa de față la apogeul puterii sale mondiale. Este un moment solemn pentru democrația americană. Pentru că primatul puterii este asociat cu o uriașă responsabilitate pentru viitor. Dacă priviți în jurul vostru, trebuie să aveți sentimentul datoriei împlinite, dar în același timp să fiți preocupați să nu cădeți mai jos de nivelul acestei realizări. Acum se oferă o ocazie strălucită ambelor noastre țări. Dacă o respingem, o ignorăm sau o irosim vom avea parte de reproșurile celor care vin după noi. Comportamentul popoarelor anglofone trebuie să fie guvernat de consecvența gîndirii, perseverența scopului și o mare simplitate de decizie în timp de pace, așa cum a fost și pe vreme de război. Trebuie să dovedim că sîntem la înălțimea acestei cerințe severe și cred că vom reuși.

Cînd militarii americani au de rezolvat o problemă serioasă li se cere să scrie în fruntea directivelor cuvintele „concept strategic principal". Mi se pare o măsură înțeleaptă, căci îi ajută pe

oameni să-şi pună ordine în gîndire. Aşadar, conceptul strategic general pe care trebuie să-l consemnăm astăzi rezidă în securitatea şi bunăstarea, libertatea şi progresul tuturor căminelor şi familiilor, a tuturor bărbaţilor şi femeilor de pretutindeni. Şi am în vedere nenumăratele case de ţară sau apartamente de bloc în care salariaţii se străduiesc să-şi ferească soţia şi copiii de privaţiuni şi să-şi crească descendenţii în teama de Dumnezeu sau în conformitate cu precepte etice care joacă adesea un rol foarte important.

Pentru a conferi siguranţă tuturor acestor cămine, ele trebuie să fie protejate împotriva celor doi giganţi prădători, războiul şi tirania. Cunoaştem cu toţii tulburările profunde suferite de o familie obişnuită cînd tăvălugul războiului se abate asupra sa. Ruina cumplită a Europei şi a unei mari părţi din Asia ne arde ochii. Atunci cînd proiectele unor oameni perverşi sau agresivitatea unor state puternice dizolvă civilizaţia pe zone întinse, oamenii umili se confruntă cu dificultăţi insurmontabile. Pentru ei, totul este distorsionat, uneori chiar sfărîmat.

Stînd aici în această după-amiază liniştită, mă înfior cînd mă gîndesc ce se întîmplă de fapt cu milioane de oameni în momentul de faţă şi ce se va întîmpla atunci cînd se va declanşa foametea pe pămînt. Nimeni nu poate calcula ceea ce s-a numit „suma neestimată a durerii umane“. Principala noastră sarcină rezidă în apărarea căminelor oamenilor simpli de ororile şi mizeriile unui alt război. Cu toţii sîntem de acord în această privinţă.

Colegii noştri militari americani, după ce elaborează „conceptul strategic general“ şi calculează toate resursele disponibile, întotdeauna trec la pasul următor, şi anume metoda. Şi în această privinţă există un acord larg. A fost deja creată o organizaţie mondială cu scopul principal de a preîntîmpina războiul, ONU, succesoarea Ligii Naţiunilor, la care au aderat şi Statele Unite. Această organizaţie trebuie să se constituie într-un adevărat templu al păcii în care să poată fi atîrnate într-o zi scuturile multor naţiuni, şi să nu fie doar o încăpere din Turnul Babel. Înainte de a renunţa la armamentul naţional trebuie să ne asigurăm că templul nostru a fost construit nu pe nişte nisipuri mişcătoare sau pe o mlaştină, ci pe stîncă. Oricine are ochii

deschişi poate vedea că drumul nostru va fi lung şi dificil, dar dacă vom rămîne împreună, aşa cum am făcut-o în cele două războaie mondiale – din păcate, nu şi în intervalul dintre ele – sînt convins că în ultimă instanță ne vom atinge scopul comun.

Am o propunere concretă de acțiune. Se pot înființa Curți deservite de magistrați, dar funcționarea acestora nu e posibilă în absența şerifilor şi a polițiştilor. Organizația Națiunilor Unite trebuie să aibă la dispoziție o forță armată internațională. Într-o astfel de chestiune, nu putem proceda decît pas cu pas, dar trebuie să trecem imediat la fapte. Propun ca fiecare stat să fie invitat să pună un anumit număr de escadrile aeriene în slujba organizației mondiale. Aceste escadrile vor fi instruite în țara de origine, urmînd să se deplaseze prin rotație dintr-un stat în altul. Vor purta uniformele propriilor țări, dar cu insigne diferite. Nu li se va cere să acționeze împotriva propriei națiuni, dar în alte privințe vor fi direct subordonate organizației mondiale. După un început modest, activitatea acesteia se va extinde pe măsură ce va cîştiga tot mai multă încredere. Am dorit să văd această idee tanspusă în practică după primul război mondial şi sînt ferm convins că un asemenea deziderat poate fi atins acum.

Ar fi însă imprudent să împărtăşim organizației mondiale secretul cunoaşterii sau experiența dobîndită în construirea bombei atomice de către Marea Britanie, Statele Unite şi Canada, atîta timp cît aceasta se află într-o fază incipientă. Nimeni nu a dormit mai prost în patul său pentru că americanii posedă în linii mari cunoştințele, metodele şi materia primă pentru producerea acestora. Nu cred că am fi dormit la fel de liniştit dacă lucrurile ar fi stat invers, şi vreun stat comunist sau neofascist ar fi monopolizat aceste mijloace înfricoşătoare. Chiar şi teama provocată de ele ar fi putut fi uşor folosită pentru a impune un sistem totalitar în lumea liberă, democratică, cu consecințe inimaginabile. Dumnezeu a dorit să nu se întîmple aşa şi avem cel puțin un moment de respiro să ne facem ordine în casă înainte de a înfrunta acest pericol: dar chiar şi atunci, dacă nu vom precupeți nici un efort, vom deține oricum o formidabilă superioritate pentru a face presiuni împotriva utilizării ei şi vom pune capăt oricărei amenințări cu folosirea ei de către alții. Şi în sfîrşit, atunci cînd fraternitatea esențială a

oamenilor își va găsi expresia într-o organizație mondială eficientă, aceste puteri îi vor fi automat încredințate.

Am să mă refer în continuare la cel de-al doilea pericol cu care acești doi prădători amenință casa, căminul și pe oamenii simpli – tirania. Nu putem contesta faptul că libertățile de care se bucură cetățenii individuali în tot Imperiul Britanic sînt încălcate în multe țări, unele dintre ele foarte puternice. În aceste state se exercită presiuni asupra oamenilor de rînd prin diverse tipuri de guverne polițienești. Puterea absolută este deținută fie de către dictatori, fie de către oligarhii compacte care operează prin intermediul unui partid privilegiat și al poliției politice. Nu e de datoria noastră, acum cînd ne confruntăm cu mari dificultăți, să intervenim în forță în afacerile interne ale unor țări pe care nu le-am cucerit în război. Dar asta nu ne împiedică să proclamăm fără teamă marile principii ale libertății și ale drepturilor omului care reprezintă moștenirea comună a lumii anglofone și care prin Magna Carta, Legea Drepturilor, Habeas Corpus, Curtea cu juri, și jurisprudența engleză își găsesc cea mai strălucită expresie în Declarația de Independență a Americii.

Aceasta înseamnă că poporul din orice țară are dreptul și ar trebui să fie învestit cu puterea ca prin acțiuni constituționale, prin alegeri libere, prin vot secret, să decidă în privința caracterului sau formei de guvernămînt a statului în care trăiește; libertatea de expresie și gîndire trebuie să domnească pretutindeni; Curțile și tribunalele, independente de executiv, neinfluențate de vreun partid politic, trebuie să vegheze la respectarea legilor care au întrunit adeziunea majorității largi și sînt consacrate de timp și cutumă. Acesta este mesajul popoarelor britanic și american către omenire. Să predicăm ceea ce practicăm – să practicăm ceea ce predicăm.

Am menționat anterior cele două mari pericole care amenință căminele și oamenii: războiul și tirania. Nu am vorbit încă de sărăcie și privațiuni, care reprezintă în multe cazuri temerea majoră. Dar dacă se înlătură pericolele războiului și tiraniei, nu mai există nici o îndoială că știința și cooperarea pot aduce lumii formate la școala dură a războiului, în următorii cîțiva ani și cu siguranță în decurs de cîteva decenii, o creștere a bunăstării materiale dincolo de tot ceea ce a înregistrat pînă

acum experiența omenească. Acum, în acest moment de restriște, sîntem victimele foametei și disperării care reprezintă urmările luptei noastre minunate; dar acestea sînt trecătoare și numai nebunia omenească sau crima inumană ar putea să refuze națiunilor dreptul de a intra într-o eră a abundenței. Am utilizat adesea cuvinte pe care le-am învățat acum cincizeci de ani de la un mare orator american de origine irlandeză, prieten cu mine, domnul Bourke Cockran. „Resursele sînt suficiente pentru toată lumea. Pămîntul este o mamă generoasă; ea va asigura hrană din abundență pentru toți copiii ei, dacă îi vor cultiva solul în spiritul legii și în pace."

Acum, cînd discutăm despre transpunerea în practică a conceptului strategic general, ajungem la esența problemei pentru dezvăluirea căreia am venit special pînă aici. Nici preîntîmpinarea războiului, nici extinderea organizației mondiale nu se vor realiza în absența asocierii frățești a popoarelor anglofone. Aceasta înseamnă o relație specială între Commonwealth-ul britanic și Statele Unite. Nu avem timp pentru generalități așa că voi încerca să fiu cît mai concis. Asocierea frățească presupune nu numai o prietenie trainică și înțelegerea mutuală dintre sistemele noastre sociale înrudite, ci și menținerea relațiilor apropiate dintre consilierii noștri militari, care să conducă la similitudinea armelor și a manualelor de instrucție și la schimbul de ofițeri și cadeți din colegiile tehnice. Trebuie să se asigure în continuare facilități în privința securității mutuale prin folosirea în comun a tuturor bazelor aeriene și navale aflate în posesia uneia dintre cele două țări în întreaga lume. Aceasta va dubla probabil mobilitatea forțelor navale și aeriene americane. Totodată, va contribui la extinderea mobilității forțelor Imperiului Britanic și va putea să conducă, atunci cînd lucrurile vor intra în normal, la importante economii financiare. Folosim deja împreună numeroase insule; vom supraveghea încă și mai multe în viitorul apropiat.

Statele Unite au încheiat deja un acord permanent de apărare cu dominionul Canadei, care este profund atașat de Commonwealth și Imperiul Britanic. Acest acord este incomparabil mai eficient decît multe din cele încheiate în cadrul unor alianțe formale. Principiul acesta, bazat pe reciprocitate,

trebuie extins la întregul Commonwealth. Numai aşa ne vom simţi în siguranţă şi capabili să lucrăm împreună pentru cauzele înalte şi simple care ne sînt atît de scumpe şi nu aduc nimănui vreun prejudiciu. S-ar putea ca în cele din urmă să se ajungă – şi eu simt că se va ajunge – la cetăţenia comună, dar pe aceasta e mai bine s-o lăsăm în voia destinului, al cărui braţ întins este deja vizibil pentru mulţi dintre noi.

Există însă o întrebare importantă pe care trebuie să ne-o punem. Nu cumva o relaţie specială între Statele Unite şi Commonwealth-ul britanic contravine loialităţii pe care o datorăm organizaţiei mondiale? Eu răspund că, dimpotrivă, este probabil unicul mijloc prin care această organizaţie îşi va consolida statutul şi va dobîndi un plus de forţă. Există deja relaţiile speciale dintre Statele Unite şi Canada, pe care tocmai le-am menţionat, şi relaţiile speciale dintre Statele Unite şi republicile din America de Sud. Noi, britanicii, am încheiat Tratatul de colaborare şi asistenţă mutuală cu Rusia Sovietică. Sînt de acord cu domnul Bevin, ministrul de Externe al Marii Britanii, că din punctul nostru de vedere ar putea foarte bine să fie şi un tratat pe cincizeci de ani. Nu dorim altceva decît asistenţă mutuală şi colaborare. Britanicii au o alianţă cu Portugalia care datează încă din 1384 şi care s-a dovedit fructuoasă în momentele critice ale ultimului război. Nici unul din aceste tratate nu contravine interesului general al unui acord mondial, sau al unei organizaţii mondiale. „În casa tatălui meu sînt multe încăperi.“ Asocierile speciale între membrii Naţiunilor Unite care exclud orice act de agresiune împotriva unei alte ţări, care nu urmăresc scopuri incompatibile cu Carta Naţiunilor Unite, departe de a fi dăunătoare, sînt benefice şi, după părerea mea, indispensabile.

Vorbeam mai înainte de Templul Păcii. Oamenii muncii din toate ţările trebuie să construiască acest templu. Dacă doi dintre aceşti lucrători se cunosc foarte bine şi sînt vechi prieteni, dacă familiile lor se întîlnesc des, dacă „fiecare are încredere în scopul celuilalt, îşi făureşte speranţe de viitor pentru celălalt şi manifestă bunăvoinţă faţă de neajunsurile celuilalt“, ca să citez cîteva cuvinte bune pe care le-am auzit aici în urmă cu cîteva zile – de ce n-ar putea să conlucreze pentru a îndeplini sarcina comună ca prieteni şi parteneri? De ce n-ar putea să folosească

în comun instrumentele şi în felul acesta să-şi sporească reciproc forța de muncă? Într-adevăr, aşa trebuie să facă, căci altfel templul nu va fi construit, sau, dacă va fi totuşi înălțat, s-ar putea să se prăbuşească, iar noi vom demonstra că n-am înălțat nimic, aşa că va trebui să mergem pentru a treia oară la şcoala războiului, incomparabil mai severă decît cea din care tocmai am fost eliberați. Epoca de piatră s-ar putea să se întoarcă pe aripile strălucitoare ale ştiinței şi ceea ce poate acum să aducă binefaceri materiale incomensurabile pentru omenire riscă să provoace distrugerea ei totală. Aveți grijă, vă spun; timpul s-ar putea să fie scurt. Nu lăsați evenimentele să plutească în derivă pînă cînd va fi prea tîrziu. Dacă ne dorim o asociere frățească aşa cum am descris-o eu, cu toată forța suplimentară şi securitatea pe care le pot dobîndi ambele țări, atunci să facem cunoscut lumii acest fapt şi să-i dăm voie să-şi joace rolul în consolidarea temeliilor păcii. Aceasta este calea înțelepciunii. E mai bine să prevenim boala decît s-o tratăm.

O umbră s-a lăsat pe scena atît de frumos luminată în ultima vreme de victoria Aliaților. Nimeni nu ştie ce intenționează să facă Rusia Sovietică şi Internaționala Comunistă în viitorul apropiat sau care sînt limitele – dacă există aşa ceva – tendințelor lor expansioniste şi prozelitiste. Am numai cuvinte de admirație şi respect pentru viteazul popor sovietic şi pentru camaradul meu de război, mareşalul Stalin. În Anglia – şi nu mă îndoiesc că şi aici – există o profundă simpatie pentru poporul întregii Rusii şi hotărîrea de a statornici o prietenie durabilă, în pofida numeroaselor diferențe şi nepotriviri. Înțelegem nevoia Rusiei de a-şi consolida frontiera de vest prin eliminarea oricărei posibilități de agresiune germană. Recunoaştem locul de drept al Rusiei printre națiunile conducătoare ale lumii. Salutăm steagul ei pe mare. Şi mai ales salutăm contactele constante şi tot mai frecvente dintre poporul rus şi poporul nostru de ambele părți ale Atlanticului. Este totuşi de datoria mea – căci presupun că doriți să vă expun faptele aşa cum sînt – să vă spun cîte ceva despre situația actuală din Europa.

De la Szczecin, la Marea Baltică pînă la Triest, în Adriatica, o cortină de fier a coborît peste Continent. În spatele ei se află toate capitalele unor state vechi din Europa Centrală şi

de Est – Varşovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, Bucureşti şi Sofia; toate aceste oraşe vestite şi populaţiile din jurul lor se găsesc în ceea ce trebuie să denumesc sfera sovietică şi toate sînt supuse într-o formă sau alta, nu numai influenţei sovietice, ci şi, într-o măsură din ce în ce mai mare, unui control de la Moscova. Atena este singura – Grecia cu gloria ei nepieritoare – liberă să-şi decidă viitorul prin alegeri supravegheate de englezi, americani şi francezi. Guvernul polonez dominat de ruşi a fost încurajat să întreprindă incursiuni de mari proporţii în Germania, şi acum are loc o expulzare în masă a milioane de germani la o scară nemaicunoscută şi dureroasă. Partidele comuniste, care erau foarte mici în Europa de Est, au dobîndit o putere disproporţionată faţă de numărul acelora pe care îl reprezintă şi se străduiesc să obţină pretutindeni controlul totalitar. S-au instaurat guverne poliţieneşti aproape în toate cazurile şi, deocamdată, cu excepţia Cehoslovaciei, nu există o democraţie adevărată.

Turcia şi Iranul sînt profund îngrijorate din cauza presiunii exercitate de guvernul de la Moscova. Ruşii din Berlin încearcă să înfiinţeze un partid cvasicomunist în zona lor de ocupaţie a Germaniei, acordînd înlesniri speciale grupurilor de lideri germani de stînga. La încheierea luptelor în iunie anul trecut, armatele britanică şi americană s-au retras spre vest, în conformitate cu un acord anterior, la o adîncime pe alocuri de o sută cincizeci de mile pe un front de aproximativ patru sute de mile pentru a permite aliaţilor ruşi să ocupe aceste teritorii întinse pe care le-au cucerit democraţiile occidentale.

Dacă guvernul sovietic încearcă acum prin acţiuni separate să creeze o Germanie procomunistă în zona sa, aceasta va provoca serioase dificultăţi în zonele britanică şi americană şi îi va pune pe germanii învinşi în situaţia de a se lăsa atraşi în sfera de influenţă a sovietelor sau a democraţiilor occidentale. Indiferent care ar fi concluziile care se pot trage din aceste fapte – incontestabil reprobabile –, nu aceasta este Europa eliberată pentru care am luptat noi. Şi nici nu este o Europă care să conţină elementele esenţiale ale păcii permanente.

Securitatea lumii pretinde o nouă unitate în Europa, de la care nici o naţiune să nu fie definitiv exclusă. Războaiele

mondiale la care am fost martori, sau cele din timpuri mai vechi, au izbucnit din cauza certurilor dintre rasele înrudite din Europa. De două ori pe parcursul vieții noastre am văzut Statele Unite – împotriva voinței, tradițiilor şi a argumentelor lor – atrase de forțe irezistibile în aceste războaie, la timp pentru a asigura victoria unei cauze mărețe, dar numai după ce se produseseră deja măceluri înfricoşătoare şi mari distrugeri. De două ori au trebuit Statele Unite să trimită milioane de tineri dincolo de Atlantic pentru a porni în căutarea teatrului de război; dar acum războiul poate să se abată asupra oricărei națiuni, indiferent unde este aşezată, între răsărit şi apus. Trebuie să acționăm pe deplin conştienți în direcția marii pacificări a Europei, în cadrul structurii Națiunilor Unite şi în conformitate cu Carta acesteia. Aceasta este, după părerea mea, o cauză deschisă a politicii de maximă importanță.

Cortina de fier care atîrnă peste Europa provoacă şi alte motive de îngrijorare. În Italia, Partidul Comunist se confruntă cu pretențiile mareşalului comunist Tito la anumite teritorii italiene de la Adriatica. Viitorul Italiei este în grea cumpănă. Şi nu ne putem imagina o Europă regenerată fără o Franță puternică. Toată viața mea am luptat pentru o Franță puternică şi niciodată nu mi-am pierdut speranța în destinul ei, nici chiar în cele mai grele momente. Sînt la fel de optimist şi acum. Cu toate acestea, într-un mare număr de țări, departe de frontierele ruseşti şi în întreaga lume, coloana a cincea comunistă lucrează în deplină unitate, manifestînd o totală obediență față de ordinele pe care le primeşte de la Centrul Comunist. Cu excepția Commonwealth-ului britanic şi a Statelor Unite, unde comunismul are foarte puțini adepți, în celelalte țări, partidele comuniste sau coloana a cincea constituie o provocare crescîndă şi un pericol pentru civilizația creştină. Acestea sînt faptele sumbre pe care trebuie să le cunoască toată lumea acum, la două zile după splendida victorie cîştigată de camaraderia de arme pentru cauza libertății şi a democrației; dar am da dovadă de lipsă de înțelegere dacă nu le-am privi în față cît încă nu e prea tîrziu.

Situația este îngrijorătoare şi în Extremul Orient, în special în Manciuria. Acordul de la Ialta, la care am participat şi eu, a fost extrem de favorabil pentru Rusia, dar s-a încheiat într-un

moment în care nimeni nu putea spune că războiul cu Germania nu ar putea continua şi în vara şi toamna anului 1945 şi cînd ne aşteptam ca războiul cu Japonia să mai dureze încă 18 luni după înfrîngerea Germaniei. În Statele Unite sînteţi atît de bine informaţi în privinţa Chinei şi a prietenilor ei devotaţi, încît nu este nevoie să detaliez situaţia.

M-am simţit obligat să prezint umbra care, atît în est, cît şi în vest, se lasă asupra lumii. Eram ministru pe vremea Tratatului de la Versailles şi prieten bun cu domnul Lloyd-George, care era şeful delegaţiei britanice de la Versailles. Personal nu am fost de acord cu multe aspecte, dar am rămas cu o impresie foarte puternică a acestei situaţii şi mă doare că trebuie s-o compar cu cea de acum. În zilele acelea existau mari speranţe şi o încredere neţărmurită că războaiele s-au terminat şi că Liga Naţiunilor va deveni atotputernică. N-am remarcat acelaşi optimism în lumea chinuită de astăzi.

Pe de altă parte, îmi repugnă ideea că războiul este inevitabil; ba mai mult, că e iminent. Sînt sigur că destinul nostru se află în continuare în mîinile noastre, şi de aceea mă simt dator să vorbesc sincer acum, cînd am ocazia şi posibilitatea s-o fac. Nu cred că Rusia Sovietică e adepta războiului. Ceea ce doresc ei sînt roadele războiului şi extinderea la infinit a puterii şi doctrinelor lor. Nouă ne revine însă obligaţia de a examina acum, cît mai este timp, posibilitatea preîntîmpinării războiului şi a creării condiţiilor de libertate şi democraţie în toate ţările. Dificultăţile şi pericolele noastre nu vor dispărea dacă închidem ochii în faţa lor. Nu vor fi îndepărtate dacă vom sta şi vom aştepta să vedem ce se întîmplă; şi nu se va dovedi eficientă nici politica de împăciuitorism. Se impune o reglementare şi cu cît este amînată mai mult, cu atît mai mari vor fi pericolele.

Ceea ce am văzut eu la prietenii noştri ruşi în timpul războiului mi-a întărit convingerea că nu admiră nimic mai mult decît forţa şi nu există nimic pentru care să aibă mai multă lipsă de respect decît slăbiciunea, mai ales cea militară. Din acest motiv, vechea doctrină a echilibrului puterii este nesănătoasă. Nu ne putem permite să lucrăm pe marje foarte înguste, oferind tentaţia puterii. Dacă democraţiile occidentale vor face front comun, aderînd ferm la principiile Cartei Naţiunilor Unite,

influența lor în promovarea acestor principii va fi imensă și nimeni nu va putea să le facă vreun rău. Dar dacă vor fi dezbinate și nu-și vor îndeplini datoria și dacă vor permite ca toți acești ani atît de importanți să se irosească, atunci într-adevăr catastrofa s-ar putea să se abată asupra noastră, a tuturor.

Ultima dată am întrevăzut viitorul și am strigat la concetățenii mei și la întreaga lume, dar nimeni nu m-a luat în seamă. Pînă în anul 1933 sau chiar 1935, erau șanse ca Germania să fie salvată de soarta cumplită care a copleșit-o și noi am fi fost cu toții cruțați de nenorocirile dezlănțuite de Hitler asupra omenirii. În istoria omenirii n-a existat nici un alt război mai ușor de preîntîmpinat prin acțiuni întreprinse la timpul potrivit decît cel care a devastat acum zone atît de mari ale întregului glob. După părere mea putea fi preîntîmpinat fără să se tragă un singur foc, iar Germania ar fi fost și astăzi o țară puternică, prosperă și onorată; dar nimeni n-a vrut să asculte, așa că ne-am pomenit tîrîți cu toții în cumplitul vîrtej. În nici un caz nu trebuie să permitem ca așa ceva să se mai întîmple încă o dată. Acest lucru este posibil acum, în 1946, prin stabilirea unei ample înțelegeri cu Rusia, sub autoritatea generală a Organizației Națiunilor Unite și prin menținerea acestei înțelegeri pe parcursul multor ani de pace, cu ajutorul forului mondial și al lumii vorbitoare de limba engleză. Aceasta este soluția pe care v-o propun cu tot respectul în această cuvîntare, pe care am intitulat-o „Tendoanele păcii".

Nimeni nu trebuie să subestimeze puterea Imperiului Britanic și a Commonwealth-ului. Dacă îi vedeți pe cei 46 de milioane de oameni din insula noastră copleșiți de greutatea aprovizionării cu hrană, din care nu pot produce decît jumătate, chiar și în timp de război sau de dificultățile întîmpinate în reluarea activității industriilor noastre și a comerțului la export după șase ani de efort susținut de război, să nu credeți că nu vom depăși această perioadă de privațiuni așa cum am trecut și prin anii glorioși de luptă și să nu credeți că peste cincizeci de ani nu vor exista 70–80 de milioane de britanici împrăștiați în lume și uniți în apărarea tradițiilor noastre, a modului nostru de viață și a cauzelor mondiale pe care le îmbrățișăm și noi, și dumneavoastră. Dacă adăugăm populația Commonwealth-ului

anglofon la cea a Statelor Unite cu tot ceea ce implică această cooperare în aer, pe mare, pe tot globul şi în ştiinţă şi industrie şi în forţa morală, nu va exista nici un fel de balanţă precară a puterii care să ofere tentaţia ambiţiei sau a aventurii. Dimpotrivă, vor avea garanţia securităţii. Dacă aderăm sincer la Carta Naţiunilor Unite şi mergem neabătut înainte, fără a jindui după comorile din alte ţări, fără a căuta să impunem un control arbitrar asupra gîndurilor oamenilor; dacă toate forţele morale şi materiale ale britanicilor se vor uni cu ale voastre într-o asociere frăţească, drumurile viitorului vor fi limpezi, nu numai pentru noi, ci pentru întreaga lume, nu numai pentru vremurile noastre, ci şi pentru secolul ce vine.

CAPITOLUL 21

Dacă aş fi american

Impulsionat de dezbaterea aprinsă din America între forțele izolaționismului şi cei care ar fi dorit ca Statele Unite să joace un rol conducător pe scena mondială, Churchill abordează cu îndrăzneală chestiunea, la fel de actuală astăzi ca şi în urmă cu cincizeci de ani, dacă este sau nu în interesul Americii să fie „jandarmul lumii".

LIFE, 14 aprilie 1947

Abia a trecut un an de cînd am vorbit la Fulton, la invitația președintelui Statelor Unite. Ieri am citit din nou ce am spus atunci. Am fost surprins să constat că sentimente exprimate cu asemenea reținere au cauzat atît de multă tulburare, nu numai în America şi în propria mea țară, dar şi în alte părți ale lumii. Pe scurt, am spus că Organizația Națiunilor Unite este speranța supremă pentru viitor; că Statele Unite ar fi cele mai indicate să preia conducerea în această privință; că n-ar trebui să împărtăşească secretele bombei atomice pînă cînd nu se realizează un progres internațional; că „Asocierea frățească" a Statelor Unite şi a Imperiului Britanic şi a Commonwealth-ului Națiunilor – lumea anglofonă – ar trebui nu numai să fie menținută, ci şi dezvoltată; că ar fi necesar să folosească în comun bazele şi să aibă arme similare, că ar trebui să acționeze pentru idealurile pe care le împărtăşesc deopotrivă, fără a amenința pe nimeni şi pentru siguranța tuturor.

Este adevărat că am spus: „De la Szczecin, la Marea Baltică pînă la Triest, în Adriatica, o cortină de fier a coborît peste Continent. În spatele ei se află toate capitalele unor state vechi din Europa Centrală şi de Est – Varşovia, Berlin, Praga,

Viena, Budapesta, Belgrad, Bucureşti şi Sofia; toate aceste oraşe vestite şi populaţiile din jurul lor se găsesc în ceea ce trebuie să denumesc sfera sovietică şi toate sînt supuse într-o formă sau alta, nu numai influenţei sovietice, ci şi, într-o măsură din ce în ce mai mare, unui control de la Moscova. Atena este singura – Grecia cu gloria ei nepieritoare – liberă să-şi decidă viitorul prin alegeri supravegheate de englezi, americani şi francezi."

În zilele noastre, declaraţiile de acest fel nu sînt contestate în mod serios în nici o parte a lumii, în afara vastelor teritorii comuniste sau controlate de comunişti. Ele au fost acceptate în unanimitate de opinia publică americană şi, ceea ce nu este mai puţin important, au coincis cu politica guvernului Statelor Unite. Pe de-o parte s-a admis că pericolul comunist este cel mai grav care planează acum asupra lumii, iar pe de alta s-au luat o serie de măsuri hotărîte pentru a se contracara viitoarele încercări de expansiune ale Rusiei Sovietice în Europa şi în Asia. În Europa, aceste măsuri s-au referit în mod special la Germania, Austria şi Ungaria, iar în Asia la Iran şi China. Acum, potrivit declaraţiei preşedintelui Truman, susţinută de importanţi oamenii de stat aparţinînd ambelor partide Republican şi Democratic, acestea sînt concentrate asupra Mediteranei de est. Preşedintele a subliniat clar că în apele respective există interese şi responsabilităţi americane, la fel ca şi în întregul Orient Mijlociu, iar guvernul Statelor Unite nu va accepta ca interesele sale să fie prejudiciate sau subminate şi nici nu va abdica de la îndatoririle sale. În cazul în care Congresul va confirma politica şi acţiunea recomandate de preşedinte, se va crea în Mediterana o situaţie dătătoare de speranţă pentru viitorul Orientului Mijlociu şi pentru pacea lumii şi a Organizaţiei Naţiunilor Unite recent înfiinţată pentru a o menţine. Grecia şi Turcia sînt primele două ţări afectate în mod direct.

În cuvîntarea rostită în faţa Comitetului pentru afaceri externe al Camerei Reprezentanţilor, domnul Dean Acheson, secretarul de stat în funcţiune al Statelor Unite, a declarat, la 21 martie 1947, următoarele:

„Un guvern dominat de comunişti în Grecia va fi considerat o ameninţare pentru securitatea Statelor Unite".

Exact aceasta a fost chestiunea care s-a pus în discuție la Atena în decembrie 1944, pe cînd eram șeful guvernului Maiestății sale. Mie mi-a revenit datoria de a lua o importantă măsură executivă. Trebuie să subliniez faptul că am acționat cu acordul colegilor mei din Cabinetul Național de Război. Pe atunci și noi aveam sentimentul – la fel ca și domnul Dean Acheson acum, și nu mă îndoiesc că actualul cabinet laburist-socialist îmi împărtășește părerea – că „un guvern dominat de comuniști în Grecia ar fi periculos pentru securitatea britanică“ și pentru cauza generală a libertății, în numele căreia am luptat din răsputeri. În decembrie 1944, cazul s-a agravat la maximum din cauza iminenței unei lovituri de stat comuniste efectuată prin metode de-o violență extremă.

Cînd luptele din Atena au luat amploare, două sau trei divizii britanice au pătruns succesiv în oraș. Timp de 40 de zile ne-am angajat în lupte de stradă pentru a apăra viața și sufletul Atenei. Bloc cu bloc, cartier cu cartier, aproape casă cu casă, intrușii comuniști au dat înapoi și în cele din urmă au fost alungați din oraș. În retragerea lor, au asasinat cel puțin 20 000 de bărbați, femei și copii care le stăteau în cale. Dar în final, în pofida unui atac al criticilor cu orientare de stînga, pe care eu, fiind cu conștiința împăcată, nu l-am pus la inimă, orașul Atena și națiunea greacă au fost salvate de pericolul de a se transform într-un stat comunist totalitar. După ce am depășit acest moment critic, li s-a permis chiar să voteze liber ce fel de guvern își doresc. Atît la alegeri, cît și la plebiscit, grecii au votat așa cum am prezis întotdeauna. Nu am nici cel mai mic dubiu în privința corectitudinii comportamentului Angliei față de Grecia în iarna 1944–1945. Să trecem acum de la episodul Grecia la celelalte chestiuni importante abordate de președintele Truman în declarația sa din 12 martie 1947. Aceasta implică decizia Statelor Unite de a juca un rol conducător, în măsura în care este necesar pentru pacea lumii, în Mediterana de est sau în ceea ce numim de regulă Orientul Mijlociu.

Nu am subestimat niciodată justețea argumentelor de odinioară în favoarea izolaționismului american. Dacă tatăl meu ar fi fost american în locul mamei mele, aș fi ezitat foarte mult înainte să mă implic în treburile Europei și Asiei și în altele

asemănătoare. De ce, m-aş fi întrebat eu, de ce au mai traversat strămoşii mei Atlanticul în vase mici înfruntînd vremea nefavorabilă ca să-şi întemeieze un nou cămin pe continentul vast, neexplorat? De ce au mai părăsit clase şi sisteme sociale feudale, sau chiar tiranii, care le refuzau dreptul la libertate religioasă ca să înfrunte necunoscutul? De ce s-au mai chinuit generații la rînd să defrişeze pădurile, să cultive pămîntul, să învingă pieile-roşii, să se cațăre pe munți, să traverseze preriile, la început mînîndu-şi căruțele cu coviltir, apoi în trenuri, pînă spre misteriosul şi cețosul Pacific ca să creeze şi să consolideze „țara celui liber şi căminul celui brav" – de ce toate acestea, dacă nu mă pot identifica cu izolaționismul? De ce, m-aş fi întrebat eu, de ce trebuie să mă întorc în Europa şi în Asia, numai pentru că în anii de şcoală mi s-au arătat hărți ale acestor continente? Nu sînt oceanele suficient de largi şi nu avem noi cîte unul de fiecare parte? Cu greu aş fi găsit răspuns la aceste întrebări.

Şi totuşi, există foarte multe elemente care trebuie luate în calcul. Statele Unite au devenit cea mai puternică forță din lume şi în acelaşi timp toate marile națiuni vechi din Europa şi Asia, cu excepția Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, a Marii Britanii şi a Commonwealth-ului ei, au resursele secătuite ca urmare a luptelor cumplite din ultimii ani. În plus, principiile fundamentale, care au jalonat dezvoltarea democrației americane, sînt contestate nu numai în Europa şi Asia, ci şi în restul lumii. Doctrina potrivit căreia toți oamenii s-au născut liberi şi egali şi au dreptul la viață, libertate şi fericire se confruntă în mod brutal şi amenințător cu concepția totalitară după care statul e mai presus de orice, iar individul este un sclav sau un pion. Țările democratice şi libere care au mai rămas sînt sfîşiate în interior de o sectă străină de interesele naționale care ascultă orbeşte de ordinele oligarhiei comuniste supreme de la Kremlin. Şi aceasta ridică, de asemenea, chestiuni noi, cu efecte pe termen lung.

Ar însemna să-i determinăm pe americanii chibzuiți şi patrioți să se întrebe de ce a trebuit să fie luați milioane de tineri din case şi de pe ogoare şi din întreprinderile unde îşi cîştigă existența ca să meargă peste ocean din 25 în 25 de ani şi

să-şi verse sîngele în războaie, de vreme ce nu au nici un cuvînt de spus şi n-au avut nici o contribuţie la prevenirea acestei stări de lucruri? De ce ar trebui poporul american să-şi dea viaţa şi să-şi irosească bogăţiile, generaţie după generaţie, pentru a încerca să restabilească ordinea dincolo de ocean, după ce au văzut că totul merge prost?

Acestea sînt întrebările la care aş fi reflectat şi poate că aş fi avut ceva de spus, dacă m-aş fi născut cetăţean american. Dar ar fi trebuit să am amintiri şi să înţeleg ce s-a întîmplat în ultimii 30 de ani sau mai mult. Ar fi trebuit să văd această Europă cuprinsă de convulsii ca pe o ameninţare la adresa mea şi a statului meu – pe care am fost ales să-l reprezint la Washington (nu se ştie niciodată). Cînd m-am gîndit la puterea Statelor Unite, la libertăţile şi numeroasele lor virtuţi, la toată truda, sacrificiile şi costurile pe care le-au suportat, aş fi ajuns probabil la concluzia că Statele Unite nu au de ales: trebuie să conducă sau să cadă. Nu e întîmplător faptul că opinia publică americană este puternic influenţată de preşedintele Truman, generalul Marshall, domnul Bernard Baruch, senatorul Vanderberg, guvernatorul Dewey şi alţi campioni ai păcii şi progresului animaţi de dorinţa de a strivi răul în faşă, de a stinge focul înainte să izbucnească incendiul, de a opri epidemia prin vaccinare la timp.

Şi apoi mai sînt şi alte aspecte. Este lucrul acela cumplit pe care ei îl numesc Ştiinţă. Nu-ţi dă niciodată pace, nici chiar după ce i-ai învins pe indieni şi ai cucerit pădurile şi preriile. Fapte supărătoare şi persistente îi sîcîie pe oameni de la Boston la San Francisco, de la Chicago la New Orleans. Fapte detestabile plămădite de mocirla şi dezastrele aflate la mii de kilometri depărtare sau derivate din descoperiri şi invenţii teribile, pe care toţi le pot vedea şi le-au şi simţit pe pielea lor în vremea din urmă. Acestea sînt fapte care trebuie stăpînite şi controlate. În plus, mai există şi simţul datoriei, inseparabil de puterea mondială şi responsabilităţile acesteia. Nu mă surprinde faptul că mulţi americani se întreabă dacă merită să-şi asume asemenea riscuri. Nu ar fi oare o măsură de prudenţă elementară, nu ar reprezenta o înaltă datorie morală să te interesezi din cînd în cînd de chestiuni care contează atît de mult pentru viaţa

obişnuită şi bunăstarea americanului de rînd? Trebuie să existe un interes, dar şi o onoare pentru fiecare om din orice țară liberă să vegheze ca aceste pericole recurente să poată fi gestionate de o organizație mondială spre binele întregii omeniri.

Aşa cum spuneam la Fulton, „peste o jumătate de secol vor fi cel puțin 80 de milioane de britanici răspîndiți pe tot globul, uniți în apărarea tradițiilor noastre, a modului nostru de viață şi a cauzelor mondiale pe care le îmbrățişăm şi noi şi Statele Unite. Dar Marea Britanie şi Commonwealth-ul în ansamblu vor saluta instaurarea puterii americane în Orientul Mijlociu şi îi vor acorda sprijin prin toate mijloacele. Americanii nu trebuie să ezite să pornească neabătut înainte, călăuziți de principiile Declarației de Independență, exprimate atît de pregnant în limbajul echilibrat al secolului al XVIII-lea de către întemeietorii celui mai mare stat din lume. Totul este acolo; nimic nu trebuie adăugat sau contestat.

Aşadar, să mergem înainte împreună, în deplină înțelegere, ca nişte buni prieteni. Dezbinați, riscăm să devenim o pradă uşoară; uniți, putem să salvăm libertatea, civilizația şi democrația – poate chiar să alungăm o dată pentru totdeauna spectrul războiului.

CAPITOLUL 22

Tratatul Atlanticului de Nord

Tratatul Atlanticului de Nord, pe care cuvîntarea despre „Cortina de Fier" a lui Churchill îl anticipase cu trei ani mai devreme, fusese semnat la 24 aprilie. El urma să fie o instituție puternică menită să asigure apărarea națiunilor Europei, o stavilă în calea expansiunii sovietice, care avea să garanteze cincizeci de ani de pace la cel mai înalt nivel și, în ultimă instanță, stînca de care se va sfărîma structura Uniunii Sovietice, lipsită de o economie capabilă să suporte povara cursei înarmărilor.

CUVÎNTARE ÎN CAMERA COMUNELOR, 12 mai 1949

Camera nu va fi surprinsă dacă voi începe prin a-mi exprima acordul deplin cu cuvîntarea sumbră pe care a rostit-o ministrul de Externe. Mă bucur că ridicarea de către guvernul sovietic a blocadei Berlinului nu i-a servit acestuia drept pretext pentru a declara că a făcut un pas important în direcția păcii. Înainte de ultimul război, îmi amintesc că de fiecare dată cînd Hitler făcea cîte o declarație liniștitoare, de felul „Aceasta este ultima mea revendicare teritorială", oamenii veneau la mine și îmi spuneau: „Vezi, te-ai înșelat; spune că aceasta este ultima lui revendicare teritorială"; dar experiența amară prin care am trecut cu toții, în numeroase țări amplasate de o parte și de alta a Atlanticului, ne-a făcut să fim mai circumspecți și să nu ne manifestăm prematur bucuria provocată de vorbe și gesturi. Salutăm cu căldură Pactul Atlanticului de Nord. Mulțumim Statelor Unite pentru rolul admirabil pe care îl joacă în lume. Așa cum spuneam mai zilele trecute:

Multe națiuni ocupă un loc de frunte în ierarhia mondială, dar iată aici un exemplu măreț de supremație nou cîștigată care nu a fost utilizată pentru autoadulare, ci a reprezentat un punct de plecare pentru alte sacrificii.

Sacrificiile sînt foarte mari. În afara sumelor enorme destinate Europei în conformitate cu Planul Marshall, Pactul Atlanticului prevede alte subvenții pentru articole militare care sînt estimate la peste un miliard de dolari SUA pînă în anul 1950. Toți acești bani trebuie obținuți din impozitarea producției anuale a harnicului popor american, care nu este format din milionari de pe Wall Street, ci din oameni care trăiesc în diverse colțuri ale țării, altele decît Wall Street. Nimic asemănător cu acest proces de alocare a unor sume enorme pentru apărarea și ajutorarea Europei – nimic de felul acesta nu s-a mai văzut vreodată în Europa. Recunoaștem cu profundă gratitudine acest lucru și va trebui să ne jucăm în continuare rolul cum putem mai bine.

Divergențele noastre cu guvernul sovietic au început înainte de încheierea războiului. Ostilitatea acestuia față de Aliații Occidentali era limpede înainte de sfîrșitul anului 1945 și, la ședința Organizației Națiunilor Unite de la Londra, din ianuarie 1946, relațiile anglo-ruse ajunseseră într-un punct critic, ceea ce l-a determinat pe ministrul de Externe să pronunțe cuvîntul „minciună“ într-o conferință deschisă la adresa domnului Vîșinski. Am fost impresionat de această exprimare pe care au reprodus-o ziarele. De asemenea, m-au emoționat declarațiile făcute pe atunci de domnul Vandenberg, acest mare om de stat american – și nu voi ezita să-l numesc astfel. Întreaga lui carieră din ultimii ani a fost dedicată securității mondiale și cauzelor drepte, vădind neimplicarea sa în controverse sau curse electorale.

Am așteptat întotdeauna cu nerăbdare asocierea frățească a lumii anglofone și unificarea Europei. Numai în felul acesta, după părerea mea, pot fi menținute pacea și progresul omenirii. Am exprimat aceste opinii la Fulton în martie 1946, după ce remarcele la care m-am referit au evidențiat divergențele apărute cu Rusia. Deși afirmațiile făcute atunci par inofensive astăzi sînt

foarte aproape de realitate şi de ceea ce Camera trebuie să voteze în momentul de faţă, onorabilul membru pentru Luton [domnul Warbey] a depus împotriva mea o moţiune de cenzură în următorii termeni:

> Pacea şi securitatea lumii – Camera consideră că aceste propuneri de alianţă militară între Commonwealth-ul britanic şi Statele Unite ale Americii în scopul combaterii răspîndirii comunismului, aşa cum au fost prezentate într-o cuvîntare la Fulton, Missouri, SUA, de onorabilul membru pentru Woodford aduc atingere bunelor relaţii dintre Marea Britanie, SUA şi URSS şi periclitează cauza păcii mondiale.

Aceasta este partea operativă. E foarte neobişnuit ca la expirarea mandatului unui membru particular să se introducă o asemenea moţiune pe ordinea de zi în legătură cu o cuvîntare rostită pe proprie răspundere, dar cu toate acestea, nu mai puţin de 105 onorabili membri ai partidului au semnat-o. Nu-i văd acum pe toţi aici; unii dintre ei sînt în sală, dar, fireşte, îmi dau seama că s-a petrecut un amplu proces de transformare, drept care îi salut pe cei convertiţi, ca şi pe membrii guvernului Maiestăţii sale. Se spune că un păcătos care se căieşte provoacă mai multă bucurie decît nouăzeci şi nouă de drept-credincioşi, care nu au nevoie să se căiască. Iată, avem aici vreo sută, din cîte pot să-mi dau seama, deşi unii dintre ei au marcat schimbarea de atitudine pe care au suferit-o printr-un act convenabil de penitenţă, neluînd parte la aceste dezbateri.

Dl. Sydney Silverman [Nelson şi Colne] se ridică.

Dl. Churchill: Departe de mine gîndul de a refuza o ocazie unui penitent.

D. Silverman: Voiam numai să spun, cu toată umilinţa, onorabilului domn că, dacă un număr de oameni sînt pregătiţi să răspundă la apelul brigăzii de pompieri, aceasta nu înseamnă că retractează vreun cuvînt de blam la adresa celor care au contribuit la incendierea casei.

Dl. Churchill: Nu mă aşteptam ca o asemenea condamnare a politicii guvernului sovietic să vină din partea onorabilului domn.

Ce-i drept, această ocazie ne oferă unele satisfacții, pentru că țara vede atît de mulți oameni care și-au schimbat opinia, dar acum susțin că ni se cere să aprobăm Pactul Atlanticului, și singura opoziție este de așteptat din partea micii bande de comuniști, criptocomuniști și tovarăși de drum, ale căror valențe au fost evaluate corect în vremea din urmă. În această problemă, politica ministrului de Externe s-a dovedit înțeleaptă și prudentă. I-am acordat întregul nostru sprijin și vom continua să facem acest lucru. Evident, există o diferență între ceea ce poate spune un parlamentar independent, chiar dacă vorbele lui sînt cu bătaie lungă, și ce trebuie să facă un ministru. A vedea drumul și a-l arăta este una, dar trasarea făgașelor și construirea șoselei reprezintă o sarcină mult mai grea și, personal, nu știrbesc cu nimic meritele onorabilului domn pentru contribuția sa la realizarea Pactului Atlanticului. Aceasta îl îndreptățește atît pe el, cît și guvernul pe care îl reprezintă să primească felicitări din partea Camerei, fapt ce va fi consfințit astăzi prin votarea moțiunii.

Dar nu trebuie totuși să pierdem din vedere faptul că autorul principal sînt Statele Unite. Împărtășesc opinia ministrului de Externe, potrivit căreia dacă Statele Unite ar fi acționat în felul acesta într-o perioadă anterioară a istoriei lor, ar fi putut evita primul război mondial și ar fi reușit fără îndoială – dacă ar fi sprijinit Liga Națiunilor încă de la înființarea ei – să-l prevină pe cel de-al doilea. Omenirea speră că, prin politica lor actuală, curajoasă și plină de sacrificii, vor contribui la preîntîmpinarea celui de-al treilea război mondial. Însă viitorul este învăluit în întuneric.

Așa cum am spus în alte ocazii, ne confruntăm cu factori imprevizibili atunci cînd discutăm cu guvernanții actuali ai Rusiei. Nimeni nu știe ce acțiune vor întreprinde sau la ce presiuni interne vor răspunde. Ar fi un om curajos și întrucîtva imprudent acela care s-ar încumeta să facă ample profeții cu privire la viitorul curs al evenimentelor. Dar este absolut sigur că întărirea prin toate mijloacele ce ne stau în putere a legăturilor tot mai puternice care îi unesc pe semnatarii Pactului Atlanticului, ai Tratatului de la Bruxelles și ai Statutului Consiliului Europei – asupra cărora există un consens impresionant în această Cameră

– reprezintă garanția incontestabilă a păcii și securității. Acum va trebui să perseverăm în mod hotărît în acest sens.

S-a spus că democrația suferă din cauza modificărilor efectuate într-un ritm prea lent, că nu poate urma niciodată același curs mai mult timp, afirmația fiind valabilă îndeosebi în cazul democrațiilor parlamentare. Dar cred că aceasta este doar o fază trecătoare. În orice caz, perseverența evidențiată în cuvîntarea ministrului de Externe este – noi, cei de această parte a Atlanticului sîntem convinși de acest lucru – cursul cel mai sigur, dar și cel mai onorabil pe care ar trebui să-l urmăm. S-a spus că Pactul Atlanticului și Uniunea Europeană au fost concepute în scopuri pur defensive. Ministrul de Externe a afirmat că ele nu sînt agresive. Cum ar putea fi? Dacă luăm în considerare marea disparitate de putere militară pe continentul european, este evident că aceste măsuri sînt defensive și au un caracter neagresiv. Forțele militare sovietice sînt de cel puțin trei sau patru ori mai mari decît cele care ar putea fi aliniate în fața lor pe uscat. În plus, au în multe țări coloana a cincea, care așteaptă cu nerăbdare momentul răfuielii cu conaționalii lor pentru socoteli mai vechi. Nimic din ceea ce poate fi asigurat prin Pactul Atlanticului sau prin Convenția Uniunii Occidentale pe uscat nu e de natură să modifice caracterul defensiv al politicii noastre. Statelor semnatare le revine datoria să facă tot posibilul pentru ca Europa și implicit Marea Britanie să fie independente, sigure și să-și poată satisface toate cerințele.

Acesta poate fi un prilej de satisfacție, dar nu justifică o atitudine triumfătoare sau exaltată. Sîntem în ajunul Conferinței celor patru puteri, care sperăm să se soldeze cu încheierea unui tratat de pace cu Germania. E de dorit să nu folosim un limbaj care ar putea periclita desfășurarea discuțiilor sau compromiterea șansele de succes. În același timp, sînt bucuros că ministrul de Externe e conștient de faptul că s-ar putea să fim deziluzionați de gesturi care nu sînt însoțite de acțiuni concrete. Este nevoie de fapte, nu de vorbe. Orice faptă comisă de guvernul Rusiei Sovietice care primejduiește conviețuirea pașnică a omenirii va primi o ripostă imediată, dar chiar și manevrele trebuie urmărite cu cea mai mare vigilență.

Mai mult chiar, nu poate exista certitudinea unei păci permanente în Europa, atîta timp cît Asia a ajuns pe malurile Elbei şi capitale vestite din Europa Răsăriteană sînt ţinute în strînsoarea celor treisprezece bărbaţi care formează oligarhia de la Kremlin. Ascensiunea comunismului în China şi tulburările care izvorăsc din aceeaşi sursă provocînd atîta suferinţă în Asia de Sud-Est, toate ne sugerează amploarea acestei mari lupte pentru libertate care continuă în condiţiile aşa-numitului „război rece". Ne confruntăm cu o puternică oligarhie care dispune nu numai de armate mari şi de echipamente de luptă pe mare şi în aer, dar care are şi o ideologie, aproape o religie, reflectată în doctrina şi propaganda comunistă, iar aceasta şi-a cîştigat nenumăraţi adepţi în multe ţări şi face din ei, pe porţiuni întinse ale globului, duşmani ai ţărilor în care s-au născut.

Din teama dictatorilor sovietici faţă de o convieţuire paşnică cu democraţiile occidentale izvorăşte hotărîrea lor inflexibilă de a izola populaţiile enorme pe care le controlează. Le este frică pînă şi de cuvîntul radiodifuzat. În această ţară, toţi cetăţenii sînt liberi să asculte la orice oră din zi oricare post rusesc, şi sînt foarte bucuros că există această libertate. Nu există o dovadă mai clară de conştiinţă vinovată sau de sistem politic defectuos decît teama de a-i lăsa pe oameni să asculte ce se întîmplă în străinătate. Ne-am obişnuit repede cu „Lordul Haw-Haw" în timpul războiului şi nu ne-am temut nici o clipă de ceea ce ar fi putut să spună despre noi. Este surprinzătoare teroarea resimţită de aceşti oameni, care dispun de uriaşe resurse materiale, la auzul simplelor cuvinte lansate în eter de inofensivul nostru BBC. Probabil că au nervii foarte întinşi, dacă intră în panică atît de uşor. Dar faptul rămîne fapt: există această spaimă – teama de prietenie şi teama de cuvinte şi acţionează asupra oamenilor care deţin cele mai teribile mijloace de exercitare a forţei militare.

Situaţia este, aşadar, din multe puncte de vedere fără precedent şi imprevizibilă. Întreaga scenă internaţională e dominată de puterea bombei atomice, care se amplifică tot mai mult în Statele Unite. Acesta este singurul lucru care, după părerea mea, ne-a oferit răgazul necesar să luăm măsuri de autoprotecţie şi să dezvoltăm modalităţi care să facă posibilă aplicarea acestor

măsuri. Am spus că trebuie să depăşim slăbiciunile guvernelor parlamentare democratice, care nu pot să urmărească aceeaşi politică mai mult timp, pentru a obţine rezultatele scontate. Fără îndoială, e de datoria noastră să perseverăm neabătut, indiferent de apartenenţele de partid şi diversităţile naţionale, pentru că numai în felul acesta avem şanse să ne asigurăm o pace durabilă sub oblăduirea unui for mondial suveran menit să consfinţească acea securitate care este atît de dragă inimilor noastre. Vom susţine, aşadar, guvernul Maiestăţii sale şi, implicit, moţiunea pe care onorabilul domn ne-a prezentat-o.

CAPITOLUL 23

„Nu trebuie să ne pierdem speranța“

Aceasta a fost cea de-a treia şi ultima cuvîntare rostită de Churchill în fața Congresului. Cu mai puțin de trei luni înainte, la 26 octombrie 1951, la împlinirea vîrstei de şaptezeci şi şase de ani, fusese ales pentru a doua oară prim-ministru. Amenințarea reprezentată de Uniunea Sovietică, ce dispunea acum de arma atomică, era foarte gravă. Între timp, războiul făcea ravagii în Coreea, unde forțele americane, sprijinite de trupele britanice şi ale Commonwealth-ului, se opuneau masacrului nu numai din Coreea de Nord, ci şi din China comunistă. Primul-ministru a revenit încă o dată la tema unității anglo-americane, reiterînd declarația lui Bismarck potrivit căreia caracteristica cea mai importantă a secolului al XIX-lea o reprezenta faptul că „Marea Britanie şi Statele Unite vorbesc aceeaşi limbă“.

CUVÎNTARE LA SESIUNEA COMUNĂ A CONGRESULUI SUA, 17 ianuarie 1952

Este pentru a treia oară cînd mi se oferă ocazia de a mă adresa Congresului Statelor Unite în legătură cu problemele noastre comune. Mă simt realmente onorat de aceste experiențe, care, după părerea mea, sînt unice pentru o persoană ce nu deține cetățenia americană. De asemenea, este deosebit de important pentru mine, acum cînd am devenit din nou şeful guvernului Maiestății sale, să vin aici şi să mă sfătuiesc cu atît de mulți prieteni dintr-o perioadă extrem de tensionată. Avem foarte

multe lucruri de discutat împreună şi sînt convins că o să ne înțelegem dificultățile, sentimentele şi gîndurile, şi vom face ce e mai bine pentru cauza noastră comună. Să analizăm, aşadar, situația în această după-amiază cu un ochi rece, neafectat de resentimente sau patimă, fără să ne lăsăm călăuziți de speranțe neîntemeiate.

Nu am venit aici ca să vă cer bani pentru ca viața britanicilor să fie mai confortabilă şi mai uşoară. Standardul nostru de viață e o problema care ne priveşte şi nu ne putem păstra respectul de sine şi independența dacă nu avem singuri grijă de noi. În timpul războiului am purtat partea noastră de povară şi am luptat din prima pînă în ultima clipă, fără a fi cuceriți. Gestul vostru generos de a ne anula datoriile prin acordul Lend-Lease nu va fi uitat niciodată de această generație de britanici şi nici de istorie.

După război – într-un mod neînțelept şi evident în pofida sfaturilor americanilor – am acceptat ca debite fireşti aproximativ 4000 de milioane de lire sterline din partea țărilor pe care le-am protejat împotriva invaziei sau pe care le-am ajutat în alt fel, în loc să facem o contrapropunere care ar fi redus factura la proporții rezonabile. Cele 1000 de milioane de lire pe care le-am primit de la voi sub formă de împrumut în 1946 au fost cheltuite nu pentru noi, ci în principal pentru a-i ajuta pe alții. În total, de la încheierea războiului, aşa cum a afirmat fostul guvern, am împrumutat sau oferit țărilor europene şi asiatice 1300 milioane de lire sub formă de exporturi nerambursate. Acestea, adăugate la costurile necesare transformării industriei de război într-una de pace, precum şi reconstruirii caselor distruse de bombardament au depăşit limita noastră de suportabilitate, punînd la grea încercare energia vitală a poporului britanic, pentru refacerea căreia avem nevoie de timp şi de autodisciplină.

De ce vă spun toate acestea? Nu ca să comparăm resursele noastre financiare cu ale voastre – reprezentăm doar o treime din populația americană şi avem mai puțin de o treime din bogăția voastră. Nu ca să primim laude sau recompense, ci ca să vă convingem de puterea noastră înnăscută de a îndura, de faptul că adevărata noastră poziție nu trebuie judecată prin prisma ratei de schimb a dolarului sau în raport cu puterea lirei sterline. Producția noastră este la jumătatea celei antebelice, iar exporturile

noastre s-au redus cu o treime. Refacerea, în ciuda unor întîrzieri, a fost continuă şi sîntem hotărîţi să continuăm în acelaşi fel.

Aşa cum am spus la Fulton în Missouri acum şase ani, la invitaţia preşedintelui Truman, „nimeni nu trebuie să subestimeze puterea statornică a Commonwealth-ului şi a Imperiului Britanic. Să nu vă închipuiţi că n-o să trecem şi noi prin aceşti ani negri de privaţiuni, aşa cum am trecut prin anii glorioşi de război şi că peste cincizeci de ani nu veţi vedea vreo optzeci de milioane de britanici răspîndiţi în lume şi uniţi în apărarea tradiţiilor noastre, a modului nostru de viaţă sau a cauzelor mondiale pe care le îmbrăţişăm şi noi, şi voi. Dacă adăugăm populaţia Commonwealth-ului anglofon la cea a Statelor Unite, cu tot ceea ce implică această cooperare în aer, pe mare şi pe întreg globul, în ştiinţă, industrie şi forţă morală, nu va mai exista un echilibru precar al puterii menit să-i tenteze pe ambiţioşi sau aventurieri." Sînt foarte bucuros să vă pot spune acelaşi lucru şi astăzi, aici.

Pe linia refacerii, în pofida greutăţilor cu care ne confruntăm, avem de rezolvat şi formidabila problemă a reînarmării. Statele Unite încurajează în multe ţări politica de reînarmare. În această privinţă, noi, care contribuim cu două treimi faţă de celelalte ţări ale Europei, cerem ajutorul vostru pentru a realiza la timp şi la un înalt nivel acea putere militară la care a aspirat cu îndrăzneală guvernul laburist şi la realizarea căreia ne-am angajat. Rămîne la latitudinea voastră să apreciaţi în ce măsură sînt implicate interesele Statelor Unite; indiferent dacă ne veţi ajuta mult sau puţin, noi vom continua să facem tot ce ne stă în putinţă pentru cauza comună. Dar, stimaţi membri ai Congresului, contribuţia noastră va fi prin forţa lucrurilor limitată de propriile noastre resurse fizice şi astfel puterea combinată a ambelor noastre ţări, precum şi a lumii libere, în ansamblu, va fi mai mică decît ar trebui. De aceea am venit aici să cer nu aur, ci oţel; nu favoruri, ci echipamente şi de aceea multe dintre cererile noastre au fost primite cu atîta bunăvoinţă.

În acest punct îmi voi permite, dacă se poate, o mică digresiune. O experienţă îndelungată m-a învăţat că nu este bine să scormoneşti în politica internă a altor ţări. E destul de greu s-o înţelegi chiar şi pe a ta. Cu toate acestea, am să vă spun cîte ceva despre politica noastră. În Anglia ne permitem din cînd în

cînd să organizăm alegeri. Cred că şi voi faceţi acelaşi lucru. Au avut loc cîteva în ultimele douăzeci de luni, ceea ce înseamnă foarte mult, şi chiar destul deocamdată. Ne gîndim acum la o perioadă de administraţie fermă, în conformitate cu mandatele care ni s-au încredinţat. Ca şi voi, încercăm şi noi să funcţionăm cu un sistem bipartit. Diferenţele dintre partidele de pe malul nostru al Atlanticului, şi probabil că şi în altă parte între partidele britanice, sînt adesea mai mici decît li se par observatorilor din afară. În Anglia modernă, disputa se duce în prezent între o formă de socialism, care a respectat pînă acum libertatea politică, şi întreprinderea liberă care este reglementată de lege şi cutumă. Din fericire, aceste două sisteme de gîndire ale oponenţilor politici se suprapun, în linii mari, în practică. Societatea noastră complicată ar fi profund afectată dacă nu am practica şi nu am promova ceea ce se numeşte în Statele Unite deprinderea bipartizană de gîndire, ceea ce face ca un partid să cîştige şi, la rîndul său, să-şi asume răspunderea pentru un mandat şi ceea ce-i permite unei naţiuni să slujească o cauză nobilă.

Sper că voi fi în asentimentul dumneavoastră, în calitate de membri ai Congresului, dacă voi aduce un omagiu regretatului senator Vandenberg. Am avut onoarea să-l întîlnesc în mai multe împrejurări. Mesajul lui final în aceşti ani tulburi ne-a dat sentimentul că în această perioadă a conducerii responsabile exercitate de Statele Unite, toţi marii americani vor trebui să interacţioneze în rezolvarea problemelor care contează cel mai mult. Cel puţin, acesta este spiritul pe care vom încerca să-l inducem liderilor britanici din ţara noastră. Şi datorită acestui spirit am reuşit să facem faţă pericolelor ultimului război.

Dar acum, daţi-mi voie să revin la tema multiplelor schimbări care s-au produs de cînd am fost aici ultima dată. Circulă o glumă potrivit căreia: „A îmbunătăţi înseamnă a schimba; dacă eşti perfect înseamnă că te-ai schimbat des." A trebuit să procedez şi eu la fel de cîteva ori pe parcursul îndelungatei mele cariere. Dar dacă acest lucru ar fi adevărat, tuturor ar trebui să le meargă foarte bine. Schimbările care s-au produs de cînd am vorbit ultima dată în faţa Congresului sînt

realmente uluitoare. E greu de crezut că trăim în aceeaşi lume. Foştii aliaţi au devenit duşmani, iar foştii duşmani s-au coalizat. Ţările eliberate au fost înrobite de comunism. Rusia, care acum opt ani era aliatul nostru de nădejde, a pierdut admiraţia şi bunăvoinţa pe care soldaţii ei şi le-au cîştigat prin apărarea eroică a propriei patrii. Nu este vina puterilor occidentale că între noi s-a deschis o prăpastie imensă. A fost nevoie de o lungă succesiune de acţiuni deliberate şi de evidente acte de ostilitate pentru ca popoarele noastre să se convingă – şi acum nu mai am nici un dubiu – că trebuie să facă faţă unei alte ameninţări cumplite din partea unei noi forme de tiranie şi agresiune, la fel de periculoasă şi detestabilă ca aceea pe care am învins-o.

În timpul războiului, cînd am fost la Washington, mi se spunea că China va fi una dintre cele patru mari puteri ale lumii şi că va adopta o atitudine prietenoasă faţă de Statele Unite, dar eu eram sceptic şi cred că acum sîntem cu toţii de acord că această viziune optimistă a fost eronată. Dar nu sînt deloc sigur că China va rămîne vreme de cîteva generaţii în ghearele comunismului. Chinezii au spus despre ei înşişi acum cîteva mii de ani: „China este o mare care sărează apele ce se varsă în ea". Mai există şi o altă maximă despre China datînd din secolul al IV-lea, potrivit căreia: „Coada Chinei este mare şi ea nu va da din coadă". Îmi place. Democraţia britanică aprobă principiile rotaţiei şefilor de partid şi ale cozilor naţionale care nu se gudură. Datorită acţiunii acestor forţe importante am astăzi onoarea să mă adresez dumneavoastră în acest cadru.

Aţi dat dovadă de înţelepciune, stimaţi membri ai Congresului, atunci cînd aţi înfruntat cu fermitate agresiunea comunistă chineză. Sîntem recunoscători Statelor Unite pentru că suportă nouă zecimi sau mai mult din povara războiului din Coreea, pe care Statele Unite şi-au asumat-o din punct de vedere moral. Sînt foarte fericit că, indiferent care ar putea fi divergenţele diplomatice ocazionale cu privire la procedură, nu aţi permis ca anticomuniştii din Formosa să fie invadaţi şi masacraţi de China continentală. Salutăm răbdarea voastră din cadrul negocierilor de armistiţiu şi ambele noastre ţări sînt de acord că, dacă se ajunge la un armistiţiu, numai pentru a fi încălcat, reacţia noastră va fi promptă, fermă şi eficientă. Ceea ce am

aflat aici îmi întăreşte convingerea că politica britanică şi cea a Statelor Unite din Extremul Orient se vor desfăşura sub semnul armoniei. Pot să vă asigur că inimile britanicilor bat cu simpatie pentru familiile sutelor de mii de americani care şi-au dat viața sau şi-au vărsat sîngele în Coreea. Simțim şi noi aceeaşi durere pentru pierderea propriilor noştri soldați acolo, şi nu numai acolo, ci şi în alte părți ale Asiei, în confruntarea cu acelaşi duşman. Indiferent de cursul pe care îl vor lua evenimentele din Coreea în viitor, şi ar fi dificil să facem o profeție – mult prea dificil pentru mine să avansez o ipoteză – sînt sigur că sacrificiile soldaților noştri nu au fost zadarnice. Cauza dreptului mondial are apărători puternici, iar bazele organizației mondiale pentru apărarea păcii, dreptății şi libertății între națiuni au fost consolidate. Acum ele se sprijină nu pe hîrtie, ci pe o stîncă.

Mai mult chiar, acțiunea pe care preşedintele Truman a întreprins-o în numele vostru şi cu tot sprijinul vostru în lupta împotriva agresiunii din Coreea a dus la consecințe care depăşesc granițele Coreei, putînd afecta chiar destinul întregii omeniri. Vastul proces de reînarmare a Americii în care Commonwealth-ul şi Imperiul Britanic, precum şi puterile crescînde ale Europei Unite se vor implica fără să-şi precupețească forțele, a schimbat deja echilibrul de forțe ale lumii şi s-ar putea foarte bine ca, dacă perseverăm şi rămînem uniți, să preîntîmpinăm pericolul celui de-al treilea război mondial, oroarea înfrîngerii şi a înrobirii care ar putea să se abată asupra noastră. Domnule preşedinte, sper că familiile îndoliate din întreaga Republică măreață vor găsi o oarecare alinare în aceste cuvinte.

Şi s-a mai produs o schimbare extraordinară în Extremul Orient în timpul care s-a scurs de la ultima mea cuvîntare. S-a încheiat pacea cu Japonia. Şi în acest caz trebuie să vă felicit pentru politica voastră abilă şi înțeleaptă care a scos națiunea japoneză din disperarea şi ruşinea înfrîngerii şi a readus-o printre democrațiile occidentale, o asociere care face posibilă reînvierea tradițiilor, redobîndirea demnității şi fericirii ei, asigurînd totodată stabilitatea în Extremul Orient. În teritoriile sfîşiate de profunde tulburări sociale ale Asiei de Sud-Est mai există încă o zonă în care scopurile şi interesele noastre şi cele ale francezilor, care luptă vitejeşte şi cu pierderi grele pentru a-şi

consolida poziția în Europa, pot să găsească un teren favorabil adoptării unei politici comune. Sînt sigur că discuțiile pe care le-au avut cei doi secretari ai noştri pentru Externe, domnii Eden şi Acheson, bărbați ale căror nume şi experiență sînt recunoscute în întreaga lume, vor contribui la reconsiderarea problemelor din Asia de Sud-Est. Nu ar fi de nici un ajutor pentru cauza noastră comună dacă armistițiul cu Coreea ar duce numai la transferarea agresiunii comuniste în aceste zone. Problemele noastre nu vor fi rezolvate dacă nu vor fi examinate ca o parte dintr-un întreg.

Şi în Orientul Mijlociu s-au produs între timp schimbări uriaşe. La încheierea războiului, națiunile occidentale erau respectate, de regulă, în aceste ținuturi străvechi şi oamenii aveau un cuvînt bun de spus despre Marea Britanie. Astăzi, acolo, scena politică e întunecoasă şi confuză, dar din cînd în cînd se mai întrevede şi cîte o rază de soare. După adoptarea Declarației de la Balfour am dorit ca evreii să aibă o patrie a lor şi am acționat în acest sens. Profit de ocazie pentru a aduce un omagiu întemeietorilor statului Israel, care s-au apărat cu tenacitate şi care oferă azil unui mare număr de refugiați evrei. Sper ca, prin eforturile lor, deşertul să poată fi transformat în grădină.

Puterea Marii Britanii de a influența destinele Orientului Mijlociu şi de a-l apăra de agresiune este cu mult mai mică astăzi, cînd nu ne mai incumbă responsabilitatea pentru India şi armatele ei. Nu mai trebuie să ne preocupe libertatea vestitei căi maritime a Canalului Suez. Acesta a devenit acum mai mult o responsabilitate națională decît internațională. Consider salutară politica celor patru mari puteri față de Egipt, anunțată de fostul guvern britanic, potrivit căreia Anglia, Statele Unite, Franța şi Turcia asigură împreună cu Egiptul protecția intereselor mondiale implicate aici, cele mai importante fiind acelea ale Egiptului însuşi.

O astfel de politică este imperios necesară. Anglia menține peste cincizeci de mii de oameni în zona Canalului Suez, care ar putea fi foarte bine folosiți în altă parte, nu pentru a dobîndi o efemeră glorie națională sau un avantaj propriu, ci în interesul comun al tuturor statelor. Nu vrem să fim stăpîni în Egipt; ne aflăm acolo numai în calitate de slujitori şi paznici ai comerțului

lumii. Sarcina noastă ar fi simţitor diminuată dacă ar mai exista fie măcar forţe simbolice ale celorlalţi parteneri din grupul celor patru puteri care să staţioneze în zona Canalului, ca un semn al coeziunii noastre. Şi cred că nu exagerez cînd afirm că în felul acesta politica celor patru puteri ar putea fi făcută să joace un rol decisiv prin adoptarea de măsuri paşnice şi să pună capăt dezordinii din Orientul Mijlociu ce reprezintă o sursă de pericole comparabile cu cele pe care Statele Unite le înfruntă în Coreea.

Şi acum o să revin în Europa, unde avem de rezolvat cele mai complicate probleme. Am pledat de multă vreme pentru cauza unei Europe Unite, chiar a unor State Unite ale Europei, ceea ce ar permite Continentului, depozitarul unei părţi aşa de mari din cultura noastră, veche şi modernă şi, în acelaşi timp, mama Lumii Noi, să-şi recapete strălucirea de odinioară. Nutresc convingerea fermă că unitatea europeană va fi realizată şi că ea nu se va limita la ţările care compun în momentul de faţă Europa Occidentală. Am spus la Zürich în 1946 că Franţa ar trebui să readucă Germania în familia naţiunilor şi în felul acesta să pună capăt disputei de o mie de ani care a sfîşiat în bucăţi Europa şi în cele din urmă a aruncat omenirea de două ori în haos.

Se constată un progres rapid şi real către unitatea europeană şi e de datoria Angliei şi a Commonwealth-ului britanic, dar şi a Statelor Unite, să contribuie la accelerarea acestuia. Ca o premisă a Europei Unite există armata europeană, care nu va fi niciodată suficient de puternică dacă nu va îngloba şi Germania. În măsura în care acest obiectiv imperios necesar va fi atins prin fuziunea dintre forţele naţiunilor continentale de dincolo de ceea ce am numit eu cîndva Cortina de Fier, operaţiunea merită întregul nostru sprijin. Dar, domnilor membri ai Congresului, fuziunea nu este singura modalitate prin care poate fi asigurată apărarea Europei Occidentale. Sistemul unei mari alianţe ca aceea care a fost creată prin Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord nu impietează asupra fuzionării unui număr cît mai mare de membri pentru realizarea unei unităţi mai strînse. Şi trupele din Statele Unite, Anglia şi Canada îi sprijină pe europeni în apărarea civilizaţiei şi libertăţii Occidentului. Am

stat umăr la umăr sub conducerea generalului Eisenhower şi am făcut front comun împotriva agresiunii hitleriste.

Ceea ce contează cel mai mult nu este forma de fuzionare sau de contopire – cuvînt pe care l-am învățat aici –, numărul de divizii şi de blindate, puterea forțelor aeriene, armele lor disponibile în vederea unei acțiuni unite sub conducerea comandantului suprem. Noi, în Marea Britanie, am demilitarizat insula într-o măsură fără precedent şi nu pot accepta nici cel mai mic reproş că nu ne facem pe deplin datoria, deoarece Commonwealth-ul britanic al națiunilor, răspîndit în întreaga lume, nu este pregătit să devină un stat sau un grup de state în vreun sistem federal pe unul sau altul din malurile Atlanticului. Cu cît vom putea reuni mai curînd trupe redutabile în Europa sub o comandă unită, cu atît mai eficientă va fi forța de respingere a celui de-al treilea război mondial. Şi vom înțelege mai repede că securitatea ne este conferită de o armată fermă, decisă şi bine echipată, şi nu de secretele cumplite pe care ştiința le-a smuls naturii. Acestea sînt în prezent principalele elemente de combatere a celui de-al treilea război mondial şi chezăşia victoriei noastre.

Cu permisiunea dumneavoastră, stimați membri ai Congresului, v-aş ruga să aveți mare grijă cu toate aceste lucruri; folosiți arma atomică numai dacă sînteți siguri, mai mult chiar decît siguri, că nu dispuneți de alte mijloace de menținere a păcii. Convingerea mea este că, prin acumularea unor măsuri de contracarare a agresiunii, vom preîntîmpina cu adevărat cumplita catastrofă, a cărei perspectivă sumbră împiedică progresul omenirii. Trebuie să perseverăm neabătut în sarcina noastră, pe care ne-am asumat-o în mod solemn sub conducerea Statelor Unite. Orice abatere de la scopul nostru, orice fisură în organizația noastră va atrage după sine toate relele care ne vor afecta deopotrivă pe toți.

Nu trebuie să ne pierdem nici o clipă speranța. S-ar putea ca în momentul de față să existe o altă atmosferă dincolo de Cortina de Fier. Dacă este aşa, le va fi uşor să facă dovada bunei lor credințe, dar democrațiile nu trebuie să-şi facă iluzii false în privința Răsăritului. Nu rîvnim la teritoriul nimănui. Nu punem la cale nici un război. Sîntem încrezători şi ne rugăm ca totul să fie bine. Chiar şi în aceşti ani de aşa-zis război „rece“,

producția bunurilor materiale din toate țările crește continuu printr-o mai bună organizare și prin progresul științei puse în slujba păcii. Dar marele salt înainte spre prosperitate, după care tînjește omenirea, nu se poate produce pînă cînd nu dispare umbra războiului. Există însă și compensații istorice pentru stresul suferit în timpul „războiului rece". Sub amenințarea agresiunii comuniste, asocierea frățească dintre Statele Unite, Anglia și Commonwealth-ul britanic, precum și noua unitate care s-a creat în Europa – mai ales cea dintre Franța și Germania – toate aceste armonii vor influența benefic destinul omenirii. Dacă acest lucru se dovedește a fi adevărat – și fără îndoială că realitatea l-a confirmat –, arhitecții de la Kremlin s-ar putea să constate că au construit o structură mondială foarte diferită și cu mult mai bună decît cea pe care au avut-o în vedere.

Stimați membri ai Congresului, am insistat în repetate rînduri asupra multora dintre schimbările care s-au produs în întreaga lume de cînd m-ați invitat ultima dată să iau cuvîntul aici și sînt sigur că veți fi de acord cu mine că abia dacă recunoaștem scena internațională și parcă nu ne vine să credem prin ce am trecut. Dar există un lucru care și-au păstrat valabilitatea în tot acest răstimp. Anglia și Statele Unite acționează împreună și pentru aceeași cauză măreață. Bismarck a spus cîndva că cea mai importantă caracteristică a secolului al XIX-lea o constituie unitatea de limbă a Angliei și Statelor Unite. Să ne asigurăm că elementul definitoriu pentru secolul al XX-lea este faptul că merg împreună pe același drum.

CAPITOLUL 24

Cetățean de onoare al Statelor Unite

Preşedintele John F. Kennedy şi Congresul SUA au decis să-i confere lui Winston Churchill suprema distincție de cetățean de onoare al Statelor Unite. Churchill, acum în vîrstă de optzeci şi nouă de ani, era prea slăbit ca să poată călători la Washington, dar l-a delegat pe fiul său, Randolph, să citească următoarea declarație în numele său la ceremonia de la Grădina cu trandafiri – Casa Albă. Cu o deosebită mîndrie l-am însoțit şi eu pe tatăl meu la Washington cu această ocazie.

WASHINGTON, D.C., 9 aprilie 1963

Domnule preşedinte, am fost informat de către domnul David Bruce că aveți intenția să semnați un act prin care mi se conferă cetățenia de onoare a Statelor Unite.

Am primit multe gesturi de bunăvoință din partea Statelor Unite ale Americii, dar onoarea pe care mi-o faceți acum este fără egal. O accept cu profundă gratitudine şi afecțiune.

Sînt, de asemenea, extrem de mişcat de acțiunea mărinimoasă a fiecărui stat în parte care mi-a acordat măreţul titlu de cetățean de onoare ca un preludiu la acest act al Congresului.

Este un comentariu remarcabil pe marginea relațiilor noastre faptul că primul-ministru al unui mare stat suveran urmează să primească cetățenia de onoare a altuia. Spun „mare stat suveran" în mod deliberat, deoarece resping opinia potrivit căreia Marea Britanie şi Commonwealth-ul ar trebui să joace

acum un rol minor în lume. Trecutul nostru reprezintă cheia viitorului, despre care cred cu fermitate că nu va fi mai puțin glorios. Nimeni nu trebuie să subestimeze energiile noastre, potențialurile noastre şi puterea noastră de a construi binele.

După cum ştiți, eu sînt pe jumătate american, iar istoria asocierii mele cu această națiune puternică şi binevoitoare începe în urmă cu peste nouăzeci de ani – o dată cu căsătoria tatălui meu. În acest secol de furtuni şi tragedii, contemplu cu mare satisfacție factorul constant al progresului întrepătruns şi continuu înregistrat de popoarele noastre. Camaraderia noastră în timpul războiului a fost extraordinară. Am făcut front comun şi, din această cauză, lumea liberă există astăzi. Parteneriatul nostru nu are un caracter exclusiv: comunitatea atlantică este un vis care poate fi împlinit foarte bine spre beneficiul durabil al marilor democrații.

Domnule preşedinte, acțiunea dumneavoastră ilustrează tema unității popoarelor anglofone, căreia i-am dedicat o mare parte din viață. Vă rog să acceptați în nume propriu, şi să transmiteți şi celor două Camere ale Congresului şi prin intermediul lor poporului american, mulțumirile mele sincere pentru această distincție unică, de care îşi vor aminti întotdeauna cu mîndrie descendenții mei.

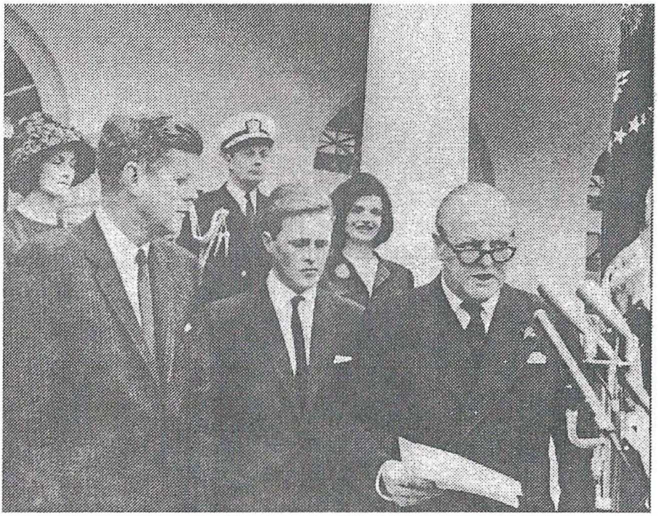

Casa Albă. 9 Aprilie 1963.

PARTEA A III-A

MOŞTENIREA ENGLEZĂ A AMERICII

În încheiere, anexez următoarele trei capitole, preluate din lucrarea lui Sir Winston Churchill Istoria popoarelor vorbitoare de limba engleză *(vol. I), pentru a explica originile engleze ale sistemului juridic american şi ale Congresului, care joacă un rol atît de important în viaţa juridică şi politică a Americii de astăzi.*

CAPITOLUL 1

Dreptul cutumiar englez

Ar putea să pară surprinzător pentru americanii din ziua de astăzi, dar este totuşi o realitate faptul că judecătorii şi avocaţii americani dedică o mare parte a carierei lor studierii deciziilor emise de judecători britanici morţi de mult, pentru a găsi răspunsuri la problemele cu care se confruntă în prezent societatea americană. Nicăieri nu a fost mai vizibil acest lucru decît în recenta punere sub acuzare a preşedintelui William Jefferson Clinton, în care rezultatul a depins în mare măsură de ceea ce înţelegeau vechii jurişti atunci cînd au utilizat pentru prima oară cuvintele „înalte crime şi ofense" – una dintre numeroasele expresii din Constituţia americană preluate direct din dreptul britanic anterior. Evoluţia dreptului cutumiar englez are, aşadar, o influenţă directă asupra dreptului american, aşa cum este practicat în zilele noastre.

Dinastia regilor Plantageneţi, respectiv cuceritorii normanzi ai Angliei, erau nişte stăpîni duri, iar în acele vremuri domnea violenţa. Aceasta reprezenta însă semnul vigorii, nu al decadenţei. Anglia a avut regi-soldaţi mai destoinici şi diplomaţi mai rafinaţi decît Henric al II-lea, dar nici un alt om nu şi-a pus o amprentă atît de puternică asupra legilor şi instituţiilor noastre. Izbucnirile lui stranii de energie frenetică nu s-au epuizat în politică, război şi vînătoare. La fel ca şi predecesorii lui normanzi şi fiii săi, Henric al II-lea avea un instinct infailibil în materie de drept şi guvernare şi acestea sînt principalele lui realizări. Numele bătăliilor purtate au dispărut în negura timpului, dar faima lui va dăinui, fiind asociată cu Constituţia engleză şi dreptul cutumiar englez.

În acel moment soarta i-a surîs regelui. Wilhelm Cuceritorul și Henric I aduseseră în Anglia sau păstraseră acolo toate instrumentele prin care urma să acționeze succesorul lor. Ei înșiși au fost nevoiți să manifeste prudență. Țara trebuia să se liniștească și să se obișnuiască cu noile reguli și cu noii stăpîni. Cu toate acestea, în 1154 Henric de Anjou a venit într-o țară pe care aproape douăzeci de ani de anarhie o pregătiseră pentru a accepta o conducere fermă de la centru. Francez de origine, stăpîn peste mai mult de o jumătate din teritoriul Franței, era înzestrat cu spirit vizionar, o experiență bogată și o intransigență în fața înșelăciunii și a vicleniei. Efectele dezastruoase ale domniei lui Stephen l-au determinat pe Henric nu numai să reducă din independența nobililor și să recîștige terenul pierdut de predecesorii săi, dar și să meargă mult mai departe. În locul numeroaselor Curți senioriale în care magnații locali împărțeau dreptatea în funcție de obiceiuri și dispoziția vecinului, Henric a preconizat un sistem de Curți regale care urmau să aplice dreptul cutumiar englez.

Această politică nu era lipsită de pericole. Regele a fost suficient de înțelept pentru a evita atacul direct, deoarece știa, așa cum știuse și Cuceritorul, că dacă s-ar fi atins de sacrosanctele drepturi cutumiare ar fi provocat un dezastru. În fața acestui obstacol, Henric a înlocuit cu viclenie un obicei cu un altul și a introdus inovațiile fără să încalce normele conservatorismului. A acordat o atenție deosebită respectării formelor existente. Planul lui prevedea extinderea vechilor principii în așa fel încît să poată fi incluse și sensuri noi. Într-o Constituție nescrisă, drepturile tradiționale ale regelui erau vag definite. Aceasta îi dădea posibilitatea să avanseze. Secole la rînd, înainte de cucerire, Biserica și regele fuseseră dușmanii anarhiei senioriale, dar nu se pusese problema extinderii semnificative a jurisdicției Coroanei. Susținînd cu fermitate conceptul saxon clasic al Păcii regale, Henric l-a folosit pentru a atrage toate cazurile penale în tribunalele sale. Fiecare om avea propria pace, a cărei încălcare echivala cu o infracțiune și cu cît omul era mai important, cu atît abaterea creștea în gravitate. Pacea regelui era cea mai importantă dintre toate și cei care o încălcau puteau fi judecați în tribunalul regelui. Dar Pacea regelui avea un caracter limitat și adesea cuprindea numai

infracțiunile comise în prezența regelui, pe traseul regal sau pe domeniile Coroanei. O dată cu dispariția regelui murea și Pacea lui, iar oamenii puteau să facă ce doreau. Încet și cu mari precauții, Henric a avanst ideea că Pacea regelui se întindea peste toată Anglia, și, indiferent unde ar fi fost încălcată, infractorii trebuia să fie judecați de Curtea regală. De asemenea, a atras cauzele civile, extinzînd un alt principiu, vechiul drept al Curții regelui de a audia apelurile în cazurile unde fusese refuzată administrarea justiției și de a proteja dreptul de posesie asupra pămîntului. Nu s-a lăudatniciodată cu demersurile sale; a introdus schimbările treptat și fără legislație, astfel că la început abia dacă au fost sesizate. Numai extrem de rar se poate spune cu precizie la ce dată s-a introdus o anumită inovație. Dar la moartea regelui, un om înțelept ar fi putut să privească înapoi și să vadă cît de multe se schimbaseră în cei treizeci și cinci de ani de domnie a lui Henric al II-lea.

Dar dacă Henric dorea să pozeze în conservator în domeniul juridic, trebuia să fie consecvent. Constrîngerea nu putea juca un rol important în programul lui; primul principiu al politicii lui prevedea atragerea cazurilor spre tribunalele lui, nu convocarea lor în aceste instanțe. Era nevoie de o momeală pentru orientarea litigiilor spre Curțile regale. Dreptatea regelui trebuia să fie mai bună decît cea împărțită de instanțele senioriale. Și de aceea, Henric a inventat o nouă procedură pentru justițiabilii din Curțile regale – procesul cu jurați. *Regale quoddam beneficium* – după cum a fost numit de către un contemporan – semnifica o favoare regală. Și aceasta explică atît originea Curții cu juri, cît și rolul pe care l-a jucat în triumful dreptului cutumiar. Henric nu a inventat jurații. I-a orientat însă spre un alt scop. Ideea juraților reprezintă marea contribuție a francilor la sistemul juridic englez, căci el nu era cunoscut în Anglia înainte de a fi cucerită. Începuturile acesteia datează de pe vremea regilor carolingieni. La origine, juriul era un instrument care-i conferea regelui o serie de avantaje; acesta avea dreptul să convoace un corp de oameni care să depună mărturie sub jurămînt cu privire la adevărul oricărei chestiuni referitoare la interesul Coroanei. Prin intermediul acestei forme timpurii de juriu, Wilhelm Cuceritorul a stabilit drepturile Coroanei.

Geniul lui Henric al II-lea, care a întrevăzut noi posibilităţi în această procedură, a transformat-o într-un instrument folosit în mod curent în tribunale.

Numai regele putea să convoace un juriu. Henric nu a acordat acest drept Curţilor private, ci l-a restrîns la cei care cereau dreptate în faţa judecătorilor regali. A fost o mişcare vicleană. Pînă atunci, atît cauzele penale, cît şi cele civile erau soluţionate prin jurămînt, tortură sau duel. Curtea îi ordona unuia dintre împricinaţi să adune un grup de oameni care să jure în favoarea lui în speranţa că Dumnezeu îi va pedepsi dacă jură fals; alteori, aceasta îl condamna ca, sub supravegherea unui preot, să ţină în mînă un fier înroşit în foc, să mănînce o bucată de pîine sau să se lase azvîrlit într-un lac. Dacă fierul nu-l ardea, dacă nu se îneca cu pîinea şi dacă nu era înghiţit de ape se considera că Providenţa Divină a dat un semn vizibil în privinţa nevinovăţiei victimei. Duelul sau judecata prin luptă a fost o inovaţie normandă pe baza teoriei moderne potrivit căreia Dumnezeul luptelor va întări braţul celui drept, această formă fiind adesea preferată mai ales în disputele pentru pămînt. Mănăstirile şi seniorii bogaţi aveau grijă să-l ajute pe Atotputernic, fiind înconjuraţi de campioni profesionişti însărcinaţi să le apere drepturile şi proprietatea. Toate acestea lăsau foarte puţin spaţiu pentru dezbaterea pe probleme de drept. Într-o perioadă dominată în mare măsură de raţiune, oamenii au încetat să mai aibă încredere în astfel de procedee învechite şi Biserica a refuzat să sancţioneze tortura în acelaşi an în care a fost pecetluită Magna Carta. Astfel, procesul cu juraţi a cîştigat rapid teren. Dacă un împricinat prefera să-şi prezinte cazul în faţa lui Dumnezeu, nimeni nu-l putea opri, astfel că tortura nu a fost abolită cu totul. Ca urmare, ceva mai tîrziu, oameni au cunoscut oroarea aşa-numitei *peine forte et dure* – constrîngerea acuzatului, printr-o apăsare lentă şi puternică pînă cînd aproape că îşi dădea duhul, să se prezinte în faţa unui juriu. Timpul a anulat această procedură; dar chiar şi în 1818 un împricinat a făcut apel la un proces, cerînd proba prin luptă şi a obligat astfel Parlamentul să abolească această procedură învechită.

Juriul lui Henric al II-lea nu semăna cu cel pe care îl cunoaştem noi astăzi. Acesta îmbrăca diverse forme; dar în gene-

ral, exista această diferență esențială: jurații erau martori şi, totodată, judecători ai faptelor. Oameni cumsecade şi de nădejde erau aduşi aici nu pentru imparțialitatea lor, ci fiindcă exista probabilitatea ca ei să cunoască adevărul. Avea să mai treacă ceva timp pînă la apariția juriului modern, care nu ştie nimic despre caz înainte de a veni la tribunal. Procesul este puțin cunoscut. Un juriu care ar fi fost convocat la Westminster din locuri îndepărtate ale regatului ar fi putut să aibă unele rețineri în privința deplasării. Drumul era lung şi nesigur; probabil că numai trei sau patru persoane ar fi reuşit să ajungă în timp util. Curtea nu putea să aştepte. Orice amînare era costisitoare. Pentru a evita întîrzierea şi cheltuielile, părțile puteau fi de acord să recurgă la un juriu *de circumstantibus*, un juriu de circumstanță. Cei cîțiva jurați care cunoşteau speța le povesteau celorlalți ce ştiau şi după aceea întregul grup dădea o sentință. Cu timpul, jurații care aveau cunoştințe despre caz au încetat să mai fie jurați şi au devenit martori, prezentîndu-şi dovezile în fața unui juriu format în totalitate din oameni aleşi la întîmplare. Cam aşa trebuie să fi stat lucrurile. Treptat, pe măsură ce s-a dezvoltat legislația referitoare la dovezi, s-au produs şi schimbări. În secolul al XV-lea acestea apăruseră deja. Însă ideea mai veche persista şi, pe vremea regilor din dinastia Tudor, jurații puteau fi judecați pentru sperjur dacă dădeau un verdict greşit.

Sistemul Curții cu juri a devenit piatra de temelie a justiției engleze, deoarece atîta timp cît cazul urma să fie analizat de doisprezece oameni cinstiți, reclamantul şi pîrîtul erau protejați împotriva unei încălcări arbitrare a legii. Aceasta este ceea ce deosebeşte dreptul administrat în tribunalele engleze de sistemul juridic continental, bazat pe dreptul roman. Astfel, în cadrul amplului proces de centralizare, vechiul principiu potrivit căruia legea e statornicită de oameni, nu de rege a fost păstrat şi dăinuie şi astăzi.

Aceste metode au dat roade. Procesul cu juri a devenit foarte popular. Judecătorii profesionişti, eliberați de prejudecăți locale, capabili să-şi formeze o opinie neinfluențată de seniorii interesați sau ignoranți şi să convoace jurații, dădeau sentințe mai rapide şi aveau şi autoritatea necesară pentru a le aplica. Aşadar, Henric a trebuit să construiască aproape din nimic un

sistem complet de Curți regale, capabil să absoarbă un volum mare de muncă foarte rapid. Instrumentul la care a recurs a fost Consiliul regal, organul prin care se reglementau deja diverse chestiuni. Era un fel de rudă a Cancelariei şi Trezoreriei, a Parlamentului, a Curții de drept cutumiar şi a acelor Curți ale prerogativelor pe care se bazaseră dinastiile Tudor şi Stuart. La începutul domniei lui Henric al II-lea, acesta se ocupa aproape fără nici un fel de diferențiere de diverse tipuri de chestiuni administrative. Din punct de vedere juridic, a început să capete contur Curtea de Finanțe, care judeca spețe referitoare la prejudicierea veniturilor regale; dar în linii mari, acest Consiliu nu se deosebea prea mult de Curtea feudală a regelui, în care acesta împărțea dreptatea la fel ca orice alt suzeran printre vasalii săi. În timpul lui Henric al II-lea toate aceste lucruri s-au schimbat. Funcțiile tribunalelor regale s-au specializat. În timpul domniei fiilor lui, Consiliul s-a divizat în două tipuri mari de Curți, Tribunalul Regal şi Pledoariile Comune. Dar aveau să se separe complet abia peste un secol. După aceea, împreună cu Curtea de Finanțe, au format coloana vertebrală a sistemului de drept perpetuat pînă în secolul al XIX-lea. În plus, mai existau judecători itineranți, care erau numiți din cînd în cînd ca să audieze tot felul de spețe din comitate, ale căror Curți intrau astfel în orbita justiției regale.

Dar toate acestea au reprezentat numai primul pas. Henric trebuia să asigure şi mijloacele pentru ca partea aflată în litigiu care dorea ca regele să-i facă dreptate să poată retrage speța de la Curtea seniorului său şi s-o transfere la Curtea regală. Mijlocul folosit de Henric în acest scop a fost ordonanța regală. Drepturile senioriale trebuia respectate cu orice preț; dar prin extinderea drepturilor tradiționale ale Coroanei se putea pretinde că anumite cazuri intrau în jurisdicția regelui. Pe baza acestui principiu, Henric a elaborat mai multe tipuri de formule, sau ordonanțe, fiecare pentru un anumit tip de caz; şi oricine reuşea să găsească o formulare care să se încadreze într-una din ordonanțele regale putea apela la justiția regelui. Stilul ordonanțelor era rigid, dar începînd din această perioadă s-au introdus noi date şi forme de ordonanțe. Timp de aproape optzeci de ani, ele au crescut numeric şi cu fiecare nou formular s-a dat

o nouă lovitură Curților feudale. Abia după răscoala lui Montfort împotriva lui Henric al III-lea în secolul al XIII-lea, înmulțirea ordonanțelor de acest fel a început să fie controlată, numărul lor fiind fixat la circa două sute. Acest sistem a durat timp de şase sute de ani. Deşi vremurile s-au schimbat, societatea a trebuit să se adapteze la acest cadru inflexibil. În mod inevitabil, dreptul englez avea să fie împovărat de arhaisme şi ficțiuni legale. Întregul curs al unui caz putea depinde de ordonanța în baza căreia a fost inițiat, deoarece fiecare tip de ordonanță avea procedura sa specială, un anumit tip de proces şi eventual remedii. Astfel, spiritul saxon al formalismului a supraviețuit. Henric al II-lea a reuşit doar să înlăture metodele primitive ale Curților timpurii, întărind prin lege o procedură care ulterior a devenit la fel de rigidă. Dar, aşa complicat şi greoi cum era, sistemul ordonanțelor a conferit dreptului englez un spirit conservator care şi-a păstrat de atunci continuitatea.

Există o maximă în dreptul englez potrivit căreia memoria juridică începe o dată cu urcarea pe tron a lui Richard I în 1189. Această dată a fost stabilită din motive tehnice printr-un edict al lui Eduard I. Dar cu greu ar fi putut fi aleasă mai bine, deoarece încheierea domniei lui Henric al II-lea marchează începutul unei noi epoci din istoria dreptului englez. O dată cu înființarea sistemului Curților regale, care asigurau împărțirea justiției în întreaga țară, vechea diversitate a dreptului local a fost rapid înlăturată şi înlocuită cu un drept comun pentru întregul teritoriu al țării. Un jurist modern, transportat în Anglia predecesorilor lui Henric, s-ar trezi într-un mediu foarte straniu; sistemul pe care Henric l-a lăsat moştenire fiului său i s-ar părea familiar. Aceasta dă măsura excepționalei realizări a regelui. El a pus bazele dreptului cutumiar englez, pe care aveau să-l dezvolte apoi generațiile viitoare. Se vor produce modificări, dar liniile sale principale vor rămîne neschimbate.

În aceşti ani decisivi, popoarele vorbitoare de limba engleză au început să elaboreze metode de rezolvare a disputelor juridice care, în esență, au supraviețuit pînă astăzi. O persoană poate fi acuzată de o infracțiune civilă sau penală numai dacă aceasta este clar definită şi cunoscută în drept. Judecătorul este

un arbitru. El adjudecă în funcție de dovezile pe care le prezintă părțile. Martorii trebuie să depună mărturie în public şi sub jurămînt. Ei sînt interogați de ambele părți, dar nu de judecător, ci de cei aflați în dispută sau de reprezentanții lor legali, angajați în mod particular. Adevărul mărturiilor lor este apreciat nu de judecător, ci de doisprezece oameni „buni şi de credință" şi, abia după ce juriul a stabilit faptele, judecătorul este împuternicit să pronunțe sentința, ori să stabilească pedeapsa sau amenda stipulată de lege. Toate aceste lucruri pot părea foarte simple, ba chiar o banalitate, dar numai dacă nu ținem seama de sistemul alternativ care domină încă într-o mare parte a lumii. În cadrul dreptului roman şi al sistemelor derivate din acesta, un proces în acele secole tulburi – într-o serie de țări chiar şi în zilele noastre – este un fel de inchiziție. Judecătorul îşi face propriile investigații în legătură cu infracțiunea penală sau civilă, şi aceste investigații sînt în mare măsură în afara oricărui control. Suspectul poate fi interogat în particular şi trebuie să răspundă la toate întrebările care i se pun. Dreptul lui de a fi reprezentat de un consilier juridic este limitat. Martorii pot depune mărturie împotriva lui în secret, fără ca acesta să fie de față. Şi abia după ce s-au încheiat toate aceste procese se formulează acuzația împotriva lui. Astfel apar frecvent intimidări în secret, mărturii forțate, tortură şi şantaje. Aceste pericole sinistre au fost eliminate din Curțile englezeşti în urmă cu peste şase sute de ani. La moartea strănepotului lui Henric al II-lea, Eduard I, procedurile civilă şi penală s-au cristalizat într-un tipar şi o tradiție care, în linii mari, guvernează popoarele anglofone pînă în zilele noastre. În toate litigiile şi disputele, indiferent că este vorba de păşunile din Vestul Mijlociu, de cîmpurile petrolifere din California, de turmele de oi şi minele de aur din Australia sau de drepturile teritoriale ale populației maori, aceste reguli s-au impus, cel puțin teoretic, în conformitate cu procedura şi modul de judecare din dreptul cutumiar englez.

Iar acest lucru nu s-a limitat la maniera în care au fost conduse procesele. Legea care a fost aplicată în această multitudine de probleme, unele familiare, altele nou apărute, era în esență dreptul cutumiar englez. Legile referitoare la asasinat, furt, dreptul de proprietate asupra pămîntului şi

drepturile individului au fost preluate împreună cu multe altele şi de Lumea Nouă şi, deşi s-au modificat adesea pentru a se potrivi cu condiţiile şi spiritul vremurilor, descind în linie neîntreruptă din ceea ce a guvernat vieţile şi destinele englezilor din secolul al XII-lea.

Majoritatea lor erau atunci nescrise, şi în Anglia multe au rămas şi acum la fel. De exemplu, legile engleze nu conţin nici o definiţie a asasinatului, deoarece acest lucru, ca şi multe alte elemente, se baza pe dreptul cutumiar al pămîntului, aşa cum este el invocat de locuitori şi interpretat, dezvoltat şi aplicat de judecători. Avocaţii puteau numai să-l evalueze prin studierea rapoartelor şi a deciziilor vechi consemnate în registre. În acest scop, au avut încă din cele mai vechi timpuri propriile acorduri. La un secol după moartea lui Henric, au început să se grupeze la Londra în comunităţi profesionale, cunoscute sub numele de Hanurile Curţii, pe jumătate colegiu, pe jumătate şcoli de drept, dar de regulă laice, deoarece prezenţa clericilor cunoscători ai dreptului roman şi ai dreptului canonic al Bisericii Romane nu era încurajată. Aici se elaborau rapoartele anuale, sau aşa-numitele „Anuare", a căror autoritate era recunoscută de judecători şi care au continuat într-o succesiune aproape neîntreruptă timp de circa trei secole. În tot acest timp, totuşi, un om a încercat să elaboreze o lucrare cuprinzătoare asupra dreptului cutumiar englez. Cam prin 1250, un judecător din Assize, pe nume Henry of Bracton, a scris o carte de aproape nouă sute de pagini, intitulată *Tratat despre legile şi obiceiurile Angliei*. Nimic asemănător nu a mai fost realizat timp de secole, dar metoda lui Bracton a constituit un exemplu, deoarece s-a răspîndit în întreaga lume vorbitoare de limba engleză nu atît pentru a expune dreptul cutumiar, ci pentru a-l explica şi a-l comenta, încurajîndu-i şi ajutîndu-i astfel pe juriştii şi judecătorii ulteriori să-l dezvolte şi să-l extindă. Sistemele şi codurile impuse în maniera romană de către un stat omnipotent în faţa supuşilor săi erau străine spiritului şi tradiţiei Angliei. Legea exista deja, fiind consfinţită de obiceiurile pămîntului, aşa că nu trebuia decît să fie descoperită prin studiu asiduu şi prin compararea deciziilor înregistrate în cazurile anterioare, care erau apoi aplicate la disputele prezentate în faţa Curţii. Juriştii din perioada domniei

lui Henric al II-lea descifrau în declarațiile predecesorilor lor din secolul al X-lea sensuri şi principii pe care aceştia nu le avuseseră niciodată în vedere şi le aplicau la condițiile şi problemele noi din zilele lor. Oricum, există un precedent. Dacă i se putea demonstra unui judecător că un anumit obicei sau ceva similar fusese recunoscut şi aplicat într-un caz similar anterior, acesta era dispus, în măsura în care corespundea propriilor convingeri, să-l aplice în cazul în speță. Această evoluție lentă, dar continuă a ceea ce se cunoaşte sub numele de „cazuistică" a conferit în ultimă instanță cele mai multe libertăți şi drepturi individului, ca cele consfințite în alte țări de documente scrise cum ar fi Declarația Drepturilor Omului şi admirabilele prevederi ale Declarației Americane de Independență, precum şi garanțiile constituționale ale drepturilor civile. Dar justiția engleză a avansat cu multă prudență. Nici chiar autorii Magnei Carta nu au încercat să stabilească sau să proclame principii generale. Şi aceasta pentru că şi suveranul şi supusul erau legați, practic, de dreptul cutumiar, iar libertățile englezilor se bazau nu pe acțiunea statului, ci pe un obicei datînd din vremuri imemoriale, declarat de jurii formate din oameni liberi care dădeau verdictul în cazurile prezentate într-un tribunal deschis.

CAPITOLUL 2

Magna Carta

La 15 iunie 1215, la Runnymede, pe malurile fluviului Tamisa, seniorii Angliei i-au cerut regelui Ioan să semneze Marea Cartă sau Magna Carta, cum este ea cunoscută. Importanța acestui eveniment constă în faptul că regii Angliei, care pînă atunci revendicaseră puterea supremă în virtutea dreptului divin, au fost siliți pentru prima dată să recunoască faptul că domneau prin consimțămîntul celor guvernați. Chiar dacă regele este deasupra celorlalți muritori, nici el nu e mai presus de lege. Părinții întemeietori ai Constituției americane s-au asigurat ca tratamentul aplicat regilor Angliei să fie extrapolat și asupra celui mai puternic om din lume – președintele Statelor Unite. Conceptul potrivit căruia chiar și regii sau președinții sînt răspunzători pentru acțiunile lor în fața celei mai înalte Curți din țară datează din acea zi, cu aproape opt secole în urmă, cînd a fost semnată la Runnymede Magna Carta.

Caracterul regelui care urca acum pe tronul Angliei și devenea senior de Normandia, Anjou, Touraine și Maine, revendica Bretania și moștenea Aquitania reginei Eleanor era deja bine cunoscut. Richard întruchipa virtuțile pe care oamenii le admiră la leu, dar nu există nici un animal pe lume care să combine însușirile contradictorii ale lui Ioan. El reunea lipsa de milă a unui războinic cu abilitatea și subtilitatea unui Machiavelli. În pofida ocazionalelor crize de furie, în timpul cărora „ochii lui aruncau văpăi și fața îi devenea lividă", actele lui de cruzime erau concepute și aplicate cu o inteligență rece, inumană. Călugării cronicari au scos în evidență violența, lăcomia, răutatea și firea

desfrînată a regelui. Dar în alte consemnări se afirmă că era întotdeauna drept, deosebit de capabil şi uneori chiar generos. Avea o minte originală şi iscoditoare, şi pe tot parcursul vieţii a preţuit în mod special biblioteca cu cărţi. La el, energia neobosită a neamului Plantageneţilor a atins o culme a furiei şi instabilităţii. Un scriitor francez, Taine, ce e drept a încercat să arunce mantia sumbră a nebuniei peste monstruozităţile lui morale, dar un studiu atent al acţiunilor lui arată că Ioan era dotat cu o inteligenţă deosebită; el şi-a folosit perseverenţa, răbdarea, îndemînarea şi fermitatea pentru a se menţine pe tron atît timp cît va mai putea să respire. Dificultăţile pe care le-a depăşit, în general cu rezultate remarcabile, merită un studiu atent şi obiectiv. Mai mult chiar, la o analiză aprofundată, vom constata că naţiunea britanică şi lumea anglofonă datorează mult mai mult viciilor lui Ioan, decît eforturilor unor suverani virtuoşi; pentru că tocmai din reunirea unui mare număr de forţe împotriva lui a ieşit cea mai importantă piatră de hotar din istoria drepturilor şi libertăţilor noastre...

Succesul lui Henric al II-lea în restabilirea ordinii şi în centralizarea şi creşterea eficienţei aparatului administrativ a creat noi dificultăţi pentru succesorii lui la tron. Henric al II-lea a făurit un instrument atît de puternic, încît trebuia mînuit cu multă grijă. Reinstaurase ordinea cu preţul unui privilegiu supărător. Acordurile lui fiscale erau originale şi drastice prin temeinicia lor. Prin întreaga sa activitate a încălcat în multe privinţe obiceiurile feudale. Toate acestea au fost acceptate datorită conducerii pline de tact a regelui şi ca o reacţie la anarhie. Richard I lăsase şi el ţara în mîinile unor administratori destoinici, şi animozitatea stîrnită de guvernarea strictă şi de ingeniozitatea financiară s-a răsfrînt asupra acestora, fără să-l atingă pe rege, care a rămas aureolat de cununa lui de cruciat prin faptul că era absent. Ioan a trebuit să facă faţă unui atac frontal.

La fel ca William Rufus, Ioan a extins la maximum tendinţele sistemului iniţiat de tatăl său. Existau restanţe la plata dărilor seniorilor în schimbul serviciului personal încă din timpul domniei lui Richard şi era nevoie de şi mai mulţi bani pentru războiul împotriva regelui francez, Philippe Augustus. Dar între seniori domnea discordia. Seniorii englezi de pe vremea domniei lui Ioan s-au disociat de feudalii normanzi, şi la acea dată erau

cîteva familii care dețineau pămînturi pe ambele maluri ale Canalului Mînecii. Chiar şi regele Richard fusese refuzat de nobilii englezi cînd le ceruse să lupte în străinătate. Disputele în legătură cu serviciul militar în străinătate şi plata taxei de înlocuire a acestuia stăteau la originea agitației seniorilor. Abuzînd sistematic de prerogativele sale feudale, Ioan a provocat riposta violentă a seniorilor. Societatea engleză se dezvolta în mod constant. Sentimentul unității bisericeşti s-a accentuat în rîndul clerului şi la nivelul municipalităților. Noul guvern centralizat avea nevoie de toate clasele sociale; dar Ioan a preferat să-şi exercite puterea cu o mînă de fier.

Războiul cu regele francez a continuat şi cererile de bani şi servicii militare ale lui Ioan au menținut vie flacăra revoltei seniorilor. În 1214, o expediție engleză condusă de Ioan la Poitou a eşuat. În Franța de nord, armata comandată de nepotul lui, Otto de Saxonia, şi de contele de Salisbury a fost învinsă de regele Philippe la Bouvines. Această bătălie a distrus într-o singură zi întreaga combinație continentală pe care mizase Ioan. Aceasta a reprezentat o nouă ocazie favorabilă pentru duşmanii interni ai regelui. Aceştia au urzit planuri pentru a restrînge domnia unui rege despotic şi înfrînt şi au amenințat deschis cu revolta dacă nu li se acceptau condițiile. Dacă ar fi fost lăsați de capul lor, probabil că şi-a fi periclitat cauza din pricina divergențelor dintre ei, dar arhiepiscopul Langton, dorind să obțină o pace justă, a exercitat o influență de moderator asupra lor. Iar regele, ca vasal al Papei, nu putea să ignore sfatul lui Langton... Seniorii, încurajați de înfrîngerea regelui în străinătate, au insistat asupra revendicărilor lor. O mare parte din Biserică era alături de ei. În zadar a încercat Ioan să recurgă la tot felul de stratageme, oferind Bisericii dreptul de a organiza alegeri libere pentru a separa clerul de seniori. Revolta armată părea să fie singura soluție. Deşi, în final, arhiepiscopul a manifestat reticențe față de perspectiva unui război civil, el a fost cel care i-a convins pe seniori să-şi întemeieze revendicările pe respectarea vechilor legi şi cutume şi le-a sugerat cîteva principii pentru care să lupte, în afara propriilor interese de clasă. După experiența celor patruzeci de ani de sistem administrativ stabilit de Henric al II-lea, oamenii care îl înfruntau acum pe Ioan trecuseră

dincolo de magnații din vremea regelui Stephen. Învățaseră să gîndească inteligent şi constructiv. În locul despotismului arbitrar al regelui, ei propuneau nu anarhia separatismului feudal, ci un sistem de verificări şi echilibre care ar fi acordat monarhiei puterea necesară, dar ar fi împiedicat transformarea regelui într-un tiran sau nebun. Conducătorii seniorilor din 1215 bîjbîiau în plină lumină după un principiu fundamental. De aceea, guvernarea trebuie să însemne ceva mai mult decît domnia arbitrară a unui om, iar obiceiul şi legea urma să fie chiar mai presus de rege. Aceasta a fost ideea, poate înțeleasă numai pe jumătate, care a conferit unitate şi forță rezistenței seniorilor şi a făcut ca Magna Carta pe care o cereau acum să devină nepieritoare.

Într-o dimineață de luni din iunie, între Staines şi Windsor, seniorii şi oamenii Bisericii au început să se adune în număr mare la Runnymede. Din cînd în cînd erau străbătuți de un freamăt. Mulți dintre ei se temuseră să-şi facă apariția. Iar puținii curajoşi care se încumetaseră să vină ştiau că regele nu le va ierta niciodată această umilire. Mai ales laicii îşi puneau viețile în joc pentru cauzele pe care le slujeau. Amenajaseră un mic tron şi un cort pentru rege. Cei cîțiva oameni hotărîți elaboraseră, se pare, un mic document consemnat pe pergament. Suita şi susținătorii cu grupurile de luptători călare în armuri de oțel stăteau ceva mai departe, ascunşi în fundal, căci revolta armată era cea mai cumplită crimă feudală. După aceasta, evenimentele s-au succedat cu rapiditate. Dinspre Windsor a apărut o cavalcadă. Treptat, oamenii au început să distingă chipurile regelui, al nunțiului papal, al arhiepiscopului de Canterbury şi ale altor cîțiva episcopi. Aceştia au descălecat fără nici o ceremonie, iar cineva, probabil un arhiepiscop, a prezentat pe scurt termenii care fuseseră sugerați. Regele a declarat imediat că este de acord. A spus că amănuntele trebuie să fie puse la punct imediat de către cancelaria lui. Originalul „Articolelor seniorilor“ pe care se bazează Magna Carta există şi astăzi în British Museum. Acestea au fost pecetluite într-o atmosferă solemnă, care avea să devină una dintre cele mai memorabile din istoria noastră, în ziua de 15 iunie 1215. După aceea, regele s-a întors la Windsor. Ceva mai tîrziu, probabil după vreo patru zile, Carta a fost aprobată. În viitor, ea avea să fie folosită ca

fundament al unor principii şi sisteme de guvernare la care nici regele Ioan, nici nobilii lui nu visaseră vreodată.

La începutul anului 1216 se părea că există şanse ca regele Ioan să înfrîngă opoziţia seniorilor şi să şteargă umilirea de la Runnymede. Dar spre sfîrşitul verii, regele a murit, iar Carta a supravieţuit şi denunţării ei de către Papă, şi arbitrajului războiului. În următoarea sută de ani a fost reproclamată de treizeci şi opt de ori, prima dată cu cîteva modificări uşoare, dar păstrîndu-şi caracteristicile fundamentale. Nu s-a mai auzit despre ea decît foarte puţin pînă în secolul al XVII-lea. După mai bine de două sute de ani, opoziţia parlamentară care se lupta să ţină sub control încălcările libertăţilor individuale comise de dinastia Stuart a redescoperit-o şi a făcut din ea un îndemn la luptă împotriva asupririi. Astfel a fost creată glorioasa legendă a „Cartei libertăţilor englezului“.

Dacă lăsăm la o parte abundenţa de fraze retorice care s-au rostit pe marginea Cartei şi dacă studiem documentul ca atare, vom descoperi o lectură de-a dreptul surprinzătoare. Seamănă întrucîtva cu un contract juridic şi constă din şaizeci şi una de clauze, fiecare ocupîndu-se fie de detalii ale administraţiei şi obiceiurilor feudale, fie de prevederi amănunţite menite să asigure îndeplinirea promisiunilor pe care le întruchipează. Este în întregime lipsită de orice fel de declaraţii de principii referitoare la guvernarea democratică sau la drepturile omului. Nu este o declaraţie de doctrină constituţională, ci un document practic pentru remedierea abuzurilor curente din sistemul feudal. Pe primul plan s-au situat chestiunile legate de servituţile feudale, de privilegii şi obligaţiile de război. Expresia „om liber“ era un termen tehnic feudal şi nu se ştie dacă nu-i includea chiar şi pe negustorii bogaţi, dar în nici un caz pe lucrătorii sau clasele mai umile care formau majoritatea naţiunii. Documentul implică din partea regelui o promisiune de bună guvernare în viitor, dar termenii acestei promisiuni sînt restrînşi la respectarea privilegiilor cutumiere şi a intereselor clasei senioriale. Seniorii, la rîndul lor, erau obligaţi să acorde anumite drepturi supuşilor lor, căci regulile care îi fuseseră impuse lui Ioan erau întrucîtva aplicate şi marilor seniori. Dar au făcut cît au putut mai puţin, în

limitele decenței. Șerbii, în măsura în care erau protejați, se bucurau de aceeași atenție care se acorda bunurilor gospodăriei, dar nu beneficiau de tratamentul acordat cetățenilor liberi.

Secolul al XIII-lea avea să fie marea epocă a evoluției și experimentului parlamentar, dar în Magna Carta nu se menționează reprezentarea nici unei alte clase în afară de cea seniorială. Marile cuvinte ale viitorului nu-și găseau loc aici. Carta din această perioadă este o înșiruire de drepturi feudale smulse unui rege puțin binevoitor de către o clasă conducătoare care insista asupra propriilor privilegii, ignorînd cîteva dintre cele mai importante chestiuni pe care trebuia să le rezolve regele și seniorii, cum ar fi condițiile serviciului militar.

Totuși, Magna Carta nu trebuie respinsă cu ușurință, așa cum spune au autor modern, ca un „monument al egoismului de clasă". Chiar și la vremea respectivă, oamenii din toate categoriile sociale aflate mai presus de șerbi aveau interesul să se asigure că proprietatea asupra pămîntului este la adăpost de orice încălcare arbitrară. Mai mult chiar, marele magnat putea să dețină, și adesea chiar deținea, pe lîngă principala sa moșie, parcele de pămînt sub diverse forme de proprietate, prin serviciul cavalerului, prin privilegiul arendei sau ca simplu proprietar. De aceea, asigurîndu-și propriile drepturi, seniorii de la Runnymede stabileau de fapt drepturile unei întregi clase de proprietari de pămînt, mari și mici – cavalerul obișnuit cu o sută de acri de pămînt și micul nobil cu treizeci. Și există dovezi că acțiunea lor a fost înțeleasă în acest fel în toată țara. În 1218, o persoană oficială a încercat să încalce printr-un înscris o sentință pronunțată de o Curte din Lincolnshire. Victima era un mare proprietar funciar, dar întreg comitatul s-a raliat la această cauză și la „libertatea jurată și promisă", declarînd în protestul lor că „acționau alături de el, pentru el și pentru ei înșiși, ca și pentru comunitatea întregului ținut".

Dacă seniorii din secolul al XIII-lea nu înțelegeau mare lucru din libertățile populare sau din democrația populară și le păsa încă și mai puțin de ele, fundamentaseră principiul care avea să fie de cea mai mare importanță pentru viitoarea dezvoltare a societății și a instituțiilor engleze. Întregul document pornește de la ideea că există o lege aflată mai presus de

rege pe care nici acesta nu are dreptul s-o încalce. Reafirmarea supremației legii şi exprimarea ei într-o cartă generală reprezintă marele merit al Magnei Carta. Şi justifică pe deplin respectul pe care i l-au acordat oamenii. Domnia lui Henric al II-lea a inițiat guvernarea statului de drept. Dar efortul nu se încheiase aici: Coroana era încă mai presus de lege, iar sistemul juridic pe care l-a creat Henric ar fi putut să devină, aşa cum a arătat Ioan, un instrument de oprimare.

Acum, pentru prima dată, regele însuşi era legat prin lege. Principiul fundamental avea să supraviețuiască peste ani şi să se dezvolte şi după ce orînduirea feudală din 1215 intrase de mult în istorie. O dată cu trecerea timpului, Carta a devenit o mărturie permanentă a caracterului limitat al puterii Coroanei.

Faptele întruchipate în Magna Carta şi împrejurările care le-au generat au fost înmormîntate sau neînțelese. Dar ideea fundamentală a suveranității legii, existentă de multă vreme în dreptul cutumiar feudal, a fost ridicată la rang de doctrină a statului național. Şi cînd ulterior statul a încercat să domnească exercitîndu-şi autoritatea împotriva drepturilor şi libertăților supuşilor săi, s-a făcut din nou apel la această doctrină şi pînă acum asemenea demersuri au fost întotdeauna încununate de succes.

CAPITOLUL 3

Mama Parlamentelor

Congresul Statelor Unite de astăzi este continuatorul direct al Parlamentului englez, care s-a întrunit la Westminster neîntrerupt, timp de 750 de ani. Aşa cum a remarcat de curînd senatorul George J. Mitchell: „Clădirea Parlamentului din Westminster este unul dintre cele mai vizibile simboluri ale guvernării independente, ale libertăţii individuale, ale unui popor liber şi viteaz. Acestea reprezintă valori britanice care, sînt mîndru s-o spun, au devenit valori americane."

Ultimii ani ai domniei zbuciumate a lui Henric al III-lea au fost fundamentali prin consecinţele lor pentru dezvoltarea instituţiilor engleze. Am putea spune că sînt germenii sistemului nostru parlamentar, deşi puţini dintre promotori ar fi putut prevedea rezultatele care au fost obţinute în cele din urmă. Comisia pentru reformă s-a apucat serios de treabă, şi în 1258 propunerile ei au fost întruchipate în Prevederile de la Oxford, suplimentate şi extinse în 1259 prin Prevederile de la Westminster. Mişcarea seniorială reprezenta ceva mai mult decît nemulţumirea faţă de consilierii externi. Cele două seturi de prevederi, luate la un loc, reprezintă o importantă deviere a interesului faţă de punctul de pornire din Magna Carta. Aceasta era preocupată în special de definirea diverselor puncte de lege, în timp ce Prevederile de la Oxford se ocupau de o chestiune de importanţă covîrşitoare: la sfatul cui şi prin ce persoane oficiale urma să se exercite actul de guvernare regală. Multe dintre clauzele Prevederilor de la Westminster marchează mai mult o limitare a jurisdicţiei senioriale, decît a celei regale. Rezultatele activităţii lui Henric al II-lea se vedeau acum foarte clar: naţiunea devenea tot mai puternică,

mai conştientă de sine şi mai încrezătoare în forţele sale. Intensificarea notabilă a activităţii juridice pe tot cuprinsul ţării, vizitele tot mai frecvente ale judecătorilor şi oficialităţilor – toate depinzînd de cooperarea cu organele locale – i-au educat pe cavalerii regatului în spiritul responsabilităţii politice şi administrative. Acest proces, care a modelat viitorul instituţiilor engleze, a produs primele efecte în secolul al XIII-lea.

Punctul nodal al revendicărilor seniorilor era ca în viitor regele să guverneze cu un Consiliu al celor Cincisprezece, care urma să fie ales de patru persoane, două din partidul seniorilor şi două din acela al regelui. Este semnificativ faptul că proclamaţia regelui prin care acesta acceptă acordul respectiv, redactată atît în engleză, cît şi în franceză, reprezintă primul document public apărut în ambele limbi de la Wilhelm Cuceritorul încoace. Pentru un scurt interval de timp, acest Consiliu controlat de Simon de Montfort a guvernat ţara. Aceştia s-au ţinut reciproc în şah, împărţindu-şi între ei cele mai înalte funcţii executive ale ţării şi încredinţînd administraţia propriu-zisă unor „oameni mai mici“, aşa cum se considera atunci că este de dorit. Seniorii, atîta timp cît interesele lor de clasă erau respectate, iar drepturile lor – care într-o anumită măsură se identificau cu drepturile naţiunii – erau garantate, se simţeau în siguranţă şi nu doreau să încredinţeze puterea în mîinile unuia sau doi dintre ei. Această idee a unui cabinet de politicieni, aleşi din rîndurile patriciatului, avînd în subordine funcţionari de înaltă calificare fără nici un fel de coloratură sau statut politic, avea în ea o mare forţă vitală.

Cam pe atunci cuvîntul „Parlement“ – „Parliament“ a început să fie folosit în mod curent. În 1086 Wilhelm Cuceritorul a „ţinut sfat de taină“ cu înţelepţii săi înainte de a lansa Consiliul Final. În latină acesta s-ar fi numit *colloquium;* şi colocviu este denumirea comună în secolul al XII-lea pentru consultările dintre rege şi seniorii lui. Colocviul ocazional cu privire „la marile treburi ale regatului“ poate fi numit în acest moment parlament. Dar de cele mai multe ori, cuvîntul desemnează Consiliul permanent al persoanelor oficiale şi judecătorilor care se întrunea la Westminster ca să primească petiţii, să rezolve plîngeri şi, în general, să reglementeze cursul legii. În secolul al XIII-lea,

Parlamentul se consolidează ca denumire a două instituții total diferite, deşi unite între ele.

Dacă transpunem funcțiile lor în termeni moderni putem spune că prima dintre aceste adunări se ocupă de politică, iar a doua de legislație şi administrație. Dezbaterea în legătură cu Cuvîntarea de la începutul unei sesiuni seamănă foarte mult cu un colocviu, în timp ce lucrările „Parlamentului“ îşi au versiunea omoloagă în comitetul pentru redactarea unei legi. În timpul domniei lui Henric al III-lea şi chiar a lui Eduard I nu s-a pus problema unificării celor două adunări. Părea chiar că se va dezvolta o Constituție engleză, după modelul celei franceze, cu regele în consiliul ce avea atribuțiile unui guvern real, seniorii fiind reduşi la simplul statut de nobilime, „Parlamentul“ fiind o simplă instituție pentru rezolvarea chestiunilor juridice. Dar istoria noastră nu a luat acest curs. În primul rînd, pe parcursul secolului care a urmat, seniorii au reuşit să domine Consiliul şi să-şi identifice interesele cu acesta. În al doilea rînd, comitatele engleze îşi aveau propria viață, şi reprezentanții lor la Westminster urma să exercite o influență din ce în ce mai mare. Dar fără impulsul puternic al lui Simon de Montfort aceste forțe nu ar fi putut să se combine pentru a modela o adunare legislativă durabilă.

Regele, partidul Curții şi marile interese străine asociate cu acestea nu aveau intenția să se supună la infinit restricțiilor Prevederilor. Totul era pregătit pentru a se recupera terenul pierdut. În 1259, regele s-a întors cu speranțe de ajutor străin de la Paris, unde plecase ca să semneze un tratat de pace cu francezii. Fiul lui, Eduard, era deja steaua în ascensiune a tuturor celor care militau pentru o monarhie puternică. Adepții acestei cauze se aflau printre elementele sărace şi turbulente din Londra şi oraşele de provincie. Entuziasmul revoluției – pentru că aceasta era, de fapt – nu fusese alimentat de victoria seniorilor. Existau idei care nu ar fi putut fi înmormîntate prea uşor. Este meritul lui Simon de Montfort că nu s-a mulțumit cu victoria seniorilor împotriva Coroanei. Ba mai mult, s-a întors împotriva seniorilor. Dacă regele trebuia domolit, la fel şi ei erau datori să manifeste respect pentru interesul general. În toiul acestor

frămîntări, interesele clasei de mijloc, care contribuise substanțial la cîștigarea supremației de către seniori, nu puteau fi neglijate. „Ucenicii" sau tinerii cavaleri, care exprimau doleanțele nobilimii de țară, au format o asociație foarte puternică numită Comunitatea tinerilor cavaleri din Anglia. Simon de Montfort a devenit conducătorul lor. Curînd a început să-i mustre pe marii seniori pentru abuzul de privilegii. Și-a propus să extindă și asupra latifundiilor senioriale marile reforme întreprinse deja în administrația regală. A adoptat o atitudine fermă față de Richard, conte de Gloucester, care domnea peste ținuturi întinse din sudul și sud-vestul Țării Galilor. A făcut rost de o ordonanță emisă de Consiliu în care se arăta clar că marii lorzi se supun autorității regale, care la rîndul său – deși acest lucru nu era subliniat – e subordonată Consiliului. Se instituise o nouă formă de dictatură. Era o dictatură a Commonwealth-ului dar, așa cum se întîmplă adesea cu asemenea idei îndrăznețe, s-a exprimat printr-un om și un conducător. Aceste evoluții au dus la scindarea partidului seniorilor; regele și bravul său fiu, Eduard, și-au unit forțele împotriva oponenților lor dezbinați, conștienți de faptul că era momentul să pună mîna pe putere.

În ziua de Paști a anului 1261, Henric, care fusese dezlegat de Papă de jurămîntul lui de a accepta Prevederile de la Oxford și de la Westminster, i-a înlăturat pe oficiali și pe miniștrii numiți de seniori. Acum existau două guverne cu titluri conflictuale care se amestecau unul în treburile celuilalt. Seniorii i-au convocat pe reprezentanții comitetelor la o întrunire în St. Albans; regele i-a convocat la Windsor. Ambele partide se luptau să cîștige sprijinul poporului. Seniorii se bucurau de mai multă simpatie în țară, și numai opoziția lui Gloucester față de Montfort îi împiedica să treacă la acțiuni ferme. După moartea lui Gloucester, survenită în iulie 1262, partidul seniorilor s-a raliat la politica drastică a lui Montfort. A izbucnit războiul civil, și Simon și fiii săi, care au jucat fiecare un rol foarte important, o parte din seniori, clasa de mijloc atît cît se formase pînă la acea dată și puternicii aliați din Țara Galilor contestau acum pe scară largă puterea Coroanei.

Simon de Montfort era și general, și politician. Nimic din educația lui sau din împrejurările vieții nu ar fi putut sugera

orientarea lui ulterioară. Se spune pe nedrept că nu a avut o concepție clară asupra sensului final al acțiunilor sale. Evident că rezultatele obținute i-au depășit așteptările. În septembrie 1263 era deja vizibilă o reacție împotriva lui. Eduard a profitat de nemulțumirea din rîndul seniorilor, a făcut apel la interesele lor feudale și egoiste, le-a alimentat gelozia față de Montfort și în felul acesta a pus bazele unui partid regalist puternic. La sfîrșitul anului, Montfort a trebuit să accepte arbitrajul lui Ludovic al IX-lea, regele Franței. Decizia i-a fost nefavorabilă. Loial rangului său monarhic, regele Franței a apărat prerogativele regelui Angliei și a declarat că Prevederile sînt ilegale. Întrucît regele Ludovic al IX-lea a fost considerat drept sfînt încă din timpul vieții, situația era deosebit de gravă. Dar oricum, partidele rivale puseseră deja mîna pe arme. În războiul civil care a urmat, partidul feudal l-a sprijinit mai mult sau mai puțin pe rege. Poporul, mai ales în orașe, și partidul reformei ecleziastice, îndeosebi franciscanii, s-au aliat cu Montfort. În multe orașe au fost instituite noi controale pentru stăvilirea simpatiilor regaliste ale oligarhiilor municipale. În vara anului 1264, Montfort a venit din nou în sud pentru a lua atitudine împotriva presiunii exercitate de Henric și Eduard asupra celor Cinci Porturi.

Regele și prințul Eduard l-au întîmpinat în Sussex cu forțe net superioare. S-a dat o luptă crîncenă la Lewes. Aceasta a fost într-o oarecare măsură o prefigurare a bătăliei de la Edgehill. Eduard, la fel ca Rupert cu patru sute de ani mai înainte, a cucerit un obiectiv după altul, a înaintat neabătut, dar cînd s-a întors a constatat că între timp totul fusese pierdut. Simon, care avea multă dibăcie și experiență de luptă, îi întinsese o capcană profitînd de condițiile favorabile ale terenului. În momentul în care i-au străpuns centrul, cele două aripi formate din cavaleri în armură s-au năpustit asupra corpului regal principal din ambele flancuri și au zdrobit orice rezistență. Din pricina unei căzături de pe cal, era purtat pe cîmpul de luptă într-o litieră somptuoasă, ca trăsura unui general din secolul al XVIII-lea. Pentru mai multă siguranță a pus cîțiva ostatici în fața lui și s-a instalat în mijlocul luptătorilor din Țara Galilor, înconjurat de multe steaguri și embleme care îi semnalau prezența. Prințul Eduard a pornit în trombă, a capturat acest trofeu, i-a ucis pe nefericiții ostatici luați

dintre oamenii lui. Dar între timp, regele, Curtea şi principalii susţinători căzuseră în mîinile lui Montfort, iar energicul prinţ s-a întors ca să le împărtăşească soarta.

Simon de Montfort era acum stăpînul Angliei şi dacă ar fi dat dovadă de brutalitatea tipică pentru timpurile moderne şi i-ar fi măcelărit fără milă pe toţi cei care se aflau în puterea lui, şi-ar fi putut menţine multă vreme poziţia. Dar la acea dată, deşi vremurile nu erau blînde, nimic nu fusese împins chiar la extrem. Forţa, deşi importantă, nu era suverană. Simon a încheiat un tratat cu regele captiv şi cu partidul învins, prin care drepturile Coroanei erau, teoretic, respectate, deşi în realitate se exercita un control strict asupra regelui şi a fiului său. Acţiunea lui Simon demonstrează nu numai că era conştient de puterea care se afla de partea cealaltă, dar că avea şi intenţia de a unifica cele două forţe. Acum, avîndu-l pe rege în mînă, se simţea capabil să facă uz de autoritatea Coroanei pentru a-i ţine sub control pe seniori şi pentru a crea un sistem politic mult mai bun care, indiferent dacă el a avut sau nu această intenţie, a derivat în mod automat din succesul lui. Astfel, el a condus ţara, în timp ce regele cel slab şi mîndrul prinţ Eduard erau ţinuţi prizonieri în mîna lui. Aceasta inaugurează a treia şi ultima etapă a carierei lui.

Toţi seniorii, indiferent ce partid aleseseră, s-au văzut confruntaţi cu un pericol mult mai mare decît acela împotriva căruia se folosiseră de Simon. Combinaţia dintre geniul şi energia lui Simon şi puterile inerente ale unei monarhii a Plantageneţilor, la care se adăuga sprijinul semnificativ al clasei de mijloc, era o ameninţare la adresa privilegiilor lor de clasă mult mai mare decît proasta guvernare a lui Ioan sau încurcăturile cu străinii ale lui Henric al III-lea. Pe tot parcursul acestor lupte de semnificaţie durabilă, seniorii englezi şi-au urmărit consecvent propriile interese. La Runnymede serviseră cauza libertăţii naţionale atunci cînd fuseseră convinşi că îşi apără propriile privilegii. Acum vedeau în Simon duşmanul lor. Era fără îndoială un despot, cu un rege în buzunar şi forţele revoluţiei sociale în spate. Seniorii au format o confederaţie amplă antrenînd toate forţele Curţii care

nu se aflau în mîna lui Simon în încercarea de a-l înlătura de la putere.

Pe moment, Montfort se mulțumise cu faptul că măsurile necesare urmau să fie luate de un Consiliu format din nouă membri care trebuia să controleze cheltuielile şi să numească persoanele oficiale. Orice reglementare pe termen mai lung fusese amînată pînă la convocarea Parlamentului în 1265. Atitudinea autocrată a contelui stîrnea nemulțumiri; însă țara era într-o asemenea stare de derută, încît împrejurările păreau s-o justifice. În nord şi în Țara Galilor opoziția continua să fie categorică şi neobosită. În Franța, regina şi conții Hugh Bigod şi Warenne, țeseau intrigi; papalitatea îl sprijinea pe rege. De Montfort deținea în continuare comanda în Mările Strîmtorii, unde organizase o flotă şi încuraja în mod deschis rechiziționările. În vest însă a pierdut sprijinul lui Gilbert de Clare, conte de Gloucester şi al fiului fostului său rival, Richard de Clare. Fără a se alătura pe față regaliştilor, Clare a conspirat împreună cu aceştia şi a reactualizat disputa tatălui său cu Montfort. Convocat în fața Parlamentului în 1265, a replicat acuzîndu-l pe conte că şi-a însuşit pentru el şi fiii săi veniturile Coroanei şi proprietățile confiscate de la nobilii din opoziție. Era un oarecare adevăr în aceste acuzați, dar principalul motiv de nemulțumire a lui Clare pare să fi fost faptul că nu a împărțit prada de război.

În ianuarie 1265 Parlamentul s-a întrunit la Londra, iar Simon a convocat atît reprezentanți ai nobililor, cît şi pe cei ai oraşelor. Scopul lui era să confere o aparență de legalitate reglementării revoluționare. Importanța evenimentului a constat însă mai mult în caracterul de adunare reprezentativă al Parlamentului, decît în lucrările sale. Semnificația constituțională care i-a fost cîndva acordată ca primul parlament reprezentativ din istoria noastră avea să fie întrucîtva amendată de opiniile moderne. Motivul practic pentru convocarea puternicului for popular a fost dorința lui Montfort de a-şi impune în Parlament proprii susținători: dintre marii seniori, numai cinci conți şi optsprezece baroni au primit invitație. Se sprijinea din nou pe mica nobilime de la țară şi pe burghezie pentru a face față ostilității sau indiferenței marilor seniori. Acesta era mesajul şi tactica lui.

Parlamentul a adoptat cu conştiinciozitate acţiunile lui Montfort şi a acceptat reglementarea întruchipată de Prevederi. Dar retragerea lui Clare în vest nu putea însemna decît începutul unui nou război. Regele Henric al III-lea accepta docil controlul lui Simon şi era tratat tot timpul cu un profund respect. Prinţul Eduard se bucura de o libertate care se baza numai pe cuvîntul lui că nu va încerca să fugă. Cu toate acestea, întrucît norii furtunii senioriale se adunau, şi în partidul lui Simon se produseseră numeroase scindări, iar dificultăţile guvernării provocaseră în mod inevitabil scăderea popularităţii lui Montfort, prinţul a plecat într-o zi la vînătoare şi a uitat să se întoarcă, aşa cum i-ar fi cerut onoarea. A galopat prin păduri la început după un cerb şi apoi după un vînat mai mare. A devenit imediat organizatorul celor mai puternice elemente din viaţa Angliei, pentru care distrugerea lui Simon de Montfort şi eliminarea inovaţiilor lui nemaiauzite deveniseră obiectivul suprem. Promiţînd să-i sprijine pe cartişti, să repare nedreptăţile şi să-i alunge pe străini, Eduard a reuşit să unească partidul seniorial şi să taie craca de sub picioarele lui Montfort. Acum, contele apărea ca simplu lider al unei facţiuni personale, iar alianţa lui cu Llewellyn, nepotul lui Llewellyn cel Mare, prin care recunoştea pretenţiile prinţului de Wales la teritoriu şi independenţă, îi compromitea reputaţia. Manipulat politic de Eduard, ajunsese în impas şi pe plan militar. În timp ce Eduard şi seniorii de Marcher, cum se autointitulau, stăpîneau valea Severn, Montfort a fost prins la mijloc; după ce li s-a tăiat retragerea spre est, forţele lui au fost împinse înapoi, în sudul Ţării Galilor. La începutul lui august a făcut o altă încercare să traverseze rîul şi să-şi unească armata cu trupele fiului său, Simon, care venea dinspre sud-est. A reuşit să treacă printr-un vad la Worcester, dar armata fiului său a fost prinsă de Eduard lîngă Kenilworth şi alungată. Fără să ştie de acest dezastru, contele a fost capturat şi el la rîndul său la Evesham; şi aici a avut loc bătălia finală la 4 august.

Lupta s-a dat pe ploaie şi în semiîntunericul provocat de o furtună neaşteptată. Galezii au cedat în faţa cavaleriei grele a lui Eduard, şi în jurul lui Montfort nu a mai rămas decît un grup mic care a luptat cu disperare pînă cînd a fost copleşit de superioritatea numerică a inamicului. De Monfort a murit ca un

erou pe cîmpul de luptă. Seniorii de Marcher au masacrat un mare număr de fugari şi prizonieri şi au mutilat trupurile morţilor. Bătrînul rege, o figură jalnică ce l-a însoţit pe conte în toate peregrinările sale, a fost rănit de unul din susţinătorii fiului său şi a scăpat cu viaţă numai dezvăluindu-şi identitatea.

Marele conte era mort, dar mişcarea lui a continuat să se propage în ţară. Confiscarea fără discernămînt a pămînturilor după Evesham a provocat o opoziţie înverşunată din partea dezmoştenitilor. În centre izolate din Kenilworth, Axholme şi Ely, adepţii lui Montfort au continuat să reziste şi au jefuit ţinutul în disperare. Guvernul era prea slab ca să-i domolească. În întreaga ţară domneau deruta şi neliniştea. Oamenii de rînd nu-şi ascundeau simpatia pentru cauza lui Montfort, rebelii şi tîlharii împînziseră drumurile şi pădurile. Negustorilor străini li s-a interzis în numele regelui să vină în ţară, pentru că nu li se putea garanta siguranţa. În aceste vremuri grele, Papa Clement al IV-lea şi Legatul lui, Ottobon, erau moderatori. După şase luni de asediu neîncununat de succes la Kenilworth, Eduard şi-a dat seama că aceasta era singura soluţie. Cei care profitaseră de pe urma confiscărilor se opuneau ferm. Contele de Gloucester era profund decepţionat de faptul că Eduard nu-şi onorase promisiunile de reformă. La începutul anului 1267 a cerut expulzarea străinilor şi reinstituirea Prevederilor. Pentru a-şi consolida revendicările a intrat în Londra cu acordul general. Acţiunea lui şi influenţa Legatului papal au asigurat iertarea şi condiţii bune pentru deposedaţi pe baza principiului „Nu deposedare, ci reachiziţionare". Spre sfîrşitul anului 1267 judecătorii au fost trimişi în toată ţara pentru a veghea la respectarea acestor condiţii. Există însemnări care atestă caracterul generalizat al tulburărilor şi faptul că pe plan local revolta era îndreptată împotriva oficialităţilor, fiind sprijinită de clerul inferior, printre care cîţiva stareţi şi preoţi parohi, precum şi de un număr considerabil de mici nobili, adepţi ai lui Montfort.

În ultimii ani ai vieţii sale, după ce Montfort murise şi Eduard era plecat în cruciadă, regele cel slab a trecut printr-o perioadă de relativă pace. Cu peste o jumătate de secol înainte, pe cînd avea nouă ani, preluase moştenirea zbuciumată a tatălui

său în plin război civil. Uneori dădea semne că va muri şi el în mijlocul unui război civil. Dar în cele din urmă, furtuna s-a domolit. S-a întors la lucrurile frumoase care îl interesau mult mai mult decît luptele politice. Noua catedrală din Westminster, o capodoperă a arhitecturii gotice, a fost sfinţită acum; sfinţirea ei fusese multă vreme obiectivul principal al vieţii lui Henric a III-lea. Şi aici a şi fost înmormîntat, în ultima săptămînă a anului 1272.

Liniştea acestor cîţiva ani nu trebuie să ne facă să credem că lupta lui de Montfort şi războiul civil au fost zadarnice. Oamenii de rînd l-au venerat mult timp ca pe un sfînt şi la mormîntul lui se petreceau miracole. Sprijinul lor nu-i fusese de folos la Evesham, dar fusese prietenul lor, le insuflase speranţa că ar putea pune capăt sau atenua asuprirea săracilor; de aceea îl mai ţineau minte după ce îi iertaseră greşelile. Deşi a fost un prinţ printre administratori, ca politician a vădit o prea mare încredere în sine şi nerăbdare. A nesocotit interese importante, a încălcat toate tradiţiile, n-a respectat formalităţile, a creat în mod inutil un climat de suspiciune şi neîncredere. Dar Montfort a aprins o flacără care nu avea să se mai stingă niciodată în istoria Angliei. Deja în 1267, Statutul de la Marlborough a reafirmat Prevederile de la Westminster. Nu mai puţin semnificativă a fost influenţa lui şi asupra nepotului său, Eduard, noul rege, ce avea să preia multe din ideile bărbatului pe care îl ucisese. În felul acesta, idealurile lui Montfort au supravieţuit atît luptei de la Evesham, cît şi reacţiei care i-a urmat, iar în Eduard I, marele conte şi-a găsit adevăratul moştenitor.

OFERTA DE CARTE A TRUSTULUI EDITORIAL LIDER

Editurile: ORIZONTURI, LIDER, JURIDICĂ, ŞTIINŢELOR MEDICALE, ŞTIINŢELOR AGRICOLE, ŞTIINŢELOR SOCIALE ŞI POLITICE, SIRIUS, STAR, LUCEAFĂRUL, CARTEA PENTRU TOŢI

I. SERIA CULTURĂ GENERALĂ

J.F. Pépin, F. Braunstein	**GHID DE CULTURĂ GENERALĂ** (368 pag. / 82000lei)
	RĂDĂCINILE CULTURII OCCIDENTALE (288 pag. / 99000 lei)
Michael H.Hart	**100 DE PERSONALITĂŢI DIN TOATE TIMPURILE CARE AU INFLUENŢAT EVOLUŢIA OMENIRII** (384 pag. / 159000 lei)
Anca Balaci	**DICŢIONAR MITOLOGIC GRECO-ROMAN** (368 pag. / 109000 lei)
Philippe Gaudin	**MARILE RELIGII** (464 pag. / 107000 lei)
Larousse	**CRONOLOGIA UNIVERSALĂ** (608 pag. / 191000 lei)
Marcel Bordet	**ISTORIA ROMEI ANTICE** (400 pag. / 76000 lei)
Ray Spangenburg, Diane K. Moser	**ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 1** (256 pag. / 66000 lei)
	ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 2 (256 pag. / 66000 lei)
	ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 3 (224 pag. / 87000 lei)
	ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 4 (256 pag. / 108000 lei)
F. Braunstein	**ISTORIA CIVILIZAŢIILOR** (304 pag / 104000 lei)
N. A. Kun	**LEGENDELE ŞI MITURILE GRECIEI ANTICE** (544 pag. / 108000 lei)
Richard Tames	**JAPONIA** (384 pag. / 137000 lei)
Alex Hellemans	**ISTORIA DESCOPERIRILOR ŞTIINŢIFICE** (592 pag. / 217000 lei)
Arthur F. Jones	**INTRODUCERE ÎN ARTĂ** (336 pag. / 50000 lei)
John Simmons	**100 CEI MAI MARI SAVANŢI AI LUMII** (384 pag. / 163000 lei)
Colectiv	**100 CEI MAI MARI SCRIITORI ROMÂNI** (360 pag. / 153000 lei)
Harold C. Schonberg	**VIEŢILE MARILOR COMPOZITORI** (608 pag. / 290000 lei)

II. SERIA LUCRĂRI LEXICOGRAFICE

Ioan Lăzărescu	**DICŢIONAR GERMAN-ROMÂN; ROMÂN-GERMAN** (624 pag. / 120000 lei)
Voichiţa Ionescu	**DICŢIONAR LATIN-ROMÂN** (224 pag. / 60000 lei)

III. SERIA BESTSELLERURI INTERNAŢIONALE

Alicia Dujovne Ortiz	**PASIUNEA CONTELUI TOULOUSE-LAUTREC** (272 pag. / 99000 lei)
Barbara T. Bradford	**PUTEREA UNEI FEMEI** (368 pag. / 71000 lei)
	VIAŢA MERGE ÎNAINTE (368 pag. / 88000 lei)
	UN ALT ÎNCEPUT (368 pag. / 82000 lei)
	UN VIS ÎMPLINIT (336 pag. / 131000 lei)
	REVEDERE LA PARIS (352 pag. / 141000 lei)
Barbara Delinsky	**O TAINĂ DIN TRECUT** (336 pag. /81000 lei)
	ÎNTÎLNIRE ÎN ALASKA (208 pag. /71000 lei)
	TREI DORINŢE (368 pag. /119000 lei)
	APE TULBURI (432 pag / 137000 lei)
	CAPRICIILE DESTINULUI (384 pag. / 152000 lei)

Colleen McCullough	**TIM** (352 pag. / 43000 lei)
Cristofer Fowler	**ATRACȚIE FATALĂ** (448 pag. / 60000 lei)
Danielle Steel	**SUBSTITUIREA** (272 pag. / 88000 lei)
	SURPRIZA (272 pag. / 88000 lei)
	DULCE-AMAR (464 pag. / 88000 lei)
	POVEȘTEA UNEI VIEȚI (256 pag. / 88000 lei)
	NUNTĂ ÎN STIL HOLLYWOODIAN (416 pag. / 87000 lei)
Douglas Kennedy	**IDENTITĂȚI FURATE** (416 pag. / 152000 lei)
Elizabeth Adler	**MAI DEVREME SAU MAI TÎRZIU** (384 pag. / 137000 lei)
	TOTUL SAU NIMIC (336 pag. / 130000 lei)
	ACUM ORI NICIODATĂ (496 pag. / 142000 lei)
Elizabeth Thornton	**PRINȚESA** (368 pag. / 130000 lei)
	NEÎNCREDERE (352 pag. / 141000 lei)
Emmanuel Roblès	**NORMA** (288 pag. / 54000 lei)
Erich Segal	**SINGURA IUBIRE** (272 pag. / 108000 lei)
Erin Pizzey	**PRIMA DOAMNĂ** (528 pag. / 000 lei)
Gayle Lynds	**ACTIUNEA MASCARADA** (464 pag. / 1593000 lei)
	MOZAIC (560 pag. / 169000 lei)
	MAREA SCHIMBARE (544 pag. /175000 lei)
Harold Robbins	**MIRAJUL PUTERII** (432 pag. / 60000 lei)
Irving Wallace	**FĂRĂ SCRUPULE** (464 pag. / 82000 lei)
Jacqueline Briskin	**ÎNTRE IUBIRE ȘI RAȚIUNE** (512 pag. / 69000 lei)
	SINGURUL SECRET (560 pag. / 92000 lei)
Jackie Collins	**SEDUCȚIE FATALĂ** (416 pag. / 87000 lei)
	INTRIGI FAMILIALE LA HOLLYWOOD (464 pag. / 159000 lei)
	VIAȚĂ DUBLĂ (464 pag. / 148000 lei)
James Patterson	**JACK & JILL** (416 pag. / 60000 lei)
	ȘOARECELE ȘI PISICA (432 pag. / 82000 lei)
	MAREA RATARE (384 pag. / 137000 lei)
Joseph Finder	**ORA ZERO** (480 pag. / 104000 lei)
Jude Deveraux	**SĂ NU-ȚI PIERZI SPERANȚA** (352 pag. /130000 lei)
Judith Krantz	**TOP MODEL** (400 pag. / 66000 lei)
	VOI CUCERI MANHATTANUL (608 pag. / 93000 lei)
Judith Lennox	**OBSESIA UNEI IUBIRI** (544 pag. / 76000 lei)
Justin Scott	**IUBIRE TRĂDATĂ** (480 pag. / 87000 lei)
Kenneth Royce	**PE URMELE LUI IUDA** (336 pag. / 66000 lei)
Leona Blair	**DE PARTEA ÎNGERILOR** (416 pag. / 71000 lei)
	ÎMPLINIRI (416 pag. / 71000 lei)
Linda Howard	**CAPCANA** (336 pag. / 142000 lei)
Lloyd C. Douglas	**MARELE PESCAR** (416 pag. / 87000 lei)
Lucien Bodard	**VĂDUVA LUI MAO** (576 pag. / 119000 lei)
Lucinda Edmonds	**FĂRĂ TINE** (432 pag. / 67000 lei)
Lynda La Plante	**BELLA MAFIA** (560 pag. / 93000 lei)
Madeleine Brent	**PIATRA CAPRICORNULUI** (448 pag. / 71000 lei)
	LACRIMA LUI BUDDHA (448 pag. / 76000 lei)
Malika Oufkir & Michèle Fitoussi	**PRINȚESA CAPTIVĂ** (384 pag. / 141000 lei)
Max Seydlitz	**ANOTIMPURILE LUPILOR** (512 pag. / 71000 lei)
Mary Higgins Clark	**ENIGME** (368 pag. / 137000 lei)
	FĂRĂ SCĂPARE (288 pag. / 137000 lei)
Michael Crichton	**PRIZONIERII TIMPULUI** (560 pag. / 163000 lei)
	PRADA (448 pag. / 174000 lei)
Michael Connelly	**PISTE FALSE** (416 pag. / 159000 lei)
Michael Hartland	**ANUL SCORPIONULUI** (432 pag. / 66000 lei)
Nelson DeMille	**JOCUL LEULUI** (688 pag. / 77000 lei)
	MISIUNE INGRATĂ (752 pag. / 240000 lei)
Paul-Loup Sulitzer	**ÎNVINGĂTOAREA** (448 pag. / 71000 lei)
	COPILUL CELOR ȘAPTE MĂRI (480 pag. / 71000 lei)
	DINASTIA O'HARA (496 pag. / 93000 lei)
Paullina Simons	**DINCOLO DE PASIUNE** (496 pag. / 50000 lei)
Peter Driscoll	**URMĂRIRE ÎN DEȘERT** (400 pag. / 80000 lei)
Philip Shelby	**JOCURI MURDARE** (376 pag. / 82000 lei)
	ATAC LA PREȘEDINTE (416 pag. / 137000 lei)
Robert Ludlum	**ȚINUTUL MAGIC** (512 pag. / 99000 lei)
	MANUSCRISUL LUI CHANCELLOR (512 pag. / 99000 lei)

Robert Ludlum	**COMPLOTUL GENERALILOR** (672 pag. / 186000 lei)
	DRUMUL SPRE OMAHA (592 pag. / 115000 lei)
	DRUMUL SPRE GANDOLFO (352 pag. / 131000 lei)
	PROIECTUL HADES (480 pag. / 126000 lei)
	DECEPȚIA LUI PROMETEU (544 pag. / 130000 lei)
	CERCUL MATARESE (532 pag. / 108000 lei)
	NUMĂRĂTOAREA INVERSĂ MATARESE (544 pag. / 108000 lei)
	PROTOCOLUL SIGMA (560 pag. / 184000 lei)
Robert Ludlum, Philip Shelby	**CASSANDRA COMPACT** (400 pag. / 152000 lei)
Robert Ludlum, Gayle Lynds	**OPȚIUNEA PARIS** (480 pag. / 163000 lei)
Sandra Brown	**ALIBIUL** (592 pag. / 98000 lei)
	SITUAȚIE LIMITĂ (256 pag. / 82000 lei)
	CĂUTĂRI PERICULOASE (448 pag. / 82000 lei)
	INVIDIE (496 pag. / 142000 lei)
	SEDUCȚIE (208 pag. / 82000 lei)
	ASCULTĂ-ȚI INIMA! (416 pag. / 153000 lei)
Sheila O'Flanagan	**DINTR-O DATĂ SINGURĂ** (448 pag. / 108000 lei)
Sidney Sheldon	**ÎN CĂUTAREA ADEVĂRULUI** (336 pag. / 96000 lei)
Sylvia Nasar	**O MINTE SCLIPITOARE** (544 pag. / 175000 lei)
Susan Howatch	**DOMENIUL PENMARRIC** (688 pag. / 120000 lei)
	ÎNGERUL INFERNULUI (336 pag. / 71000 lei)
	ARISTOCRAȚII, DISPARIȚIE MISTERIOASĂ (448 pag. / 82000 lei)
Sam și Bettina Giancana	**30 DE SECUNDE** (448 pag. / 152000 lei)
Thomas Harris	**DRAGONUL ROȘU** (400 pag. / 159000 lei)
Winston Graham	**POVESTE UITATĂ** (320 pag. / 71000 lei)
	MARNIE (368 pag. / 71000 lei)

IV. SERIA CARTE DIVERSĂ

Sanda Marin	**CARTE DE BUCATE** (352 pag. / 120000 lei)
James Van Praagh	**MESAJE DE DINCOLO DE MOARTE** (304 pag. / 82000 lei)
Mircea Enăchescu	**DETECTIVUL PARTICULAR –** O profesie de mare viitor (288 pag. / 71000 lei)
Nicolae Străvoiu	**DRESAJUL CÎINELUI DE VÎNĂTOARE** (400 pag. / 217000 lei)
Neil Somerville	**ZODIACUL CHINEZESC 2004** (400 pag. / 137000 lei)

V. COLECȚIA ROMANTICA

Amanda Quick	**INELUL DE ADIO** (320 pag. / 141000 lei)
	MEANDRE (368 pag. /120000 lei)
Barbara Delinsky	**IMPULS IREZISTIBIL** (256 pag. / 93000 lei)
	CAPRICIILE DESTINULUI (384 pag. / 152000 lei)
Catherine Cookson	**ADEVĂRATA DRAGOSTE** (432 pag. / 120000 lei)
Elizabeth Adler	**NICIODATĂ NU E PREA TÎRZIU** (272 pag. / 131000 lei)
Jude Deveraux	**TENTAȚIE** (336 pag. / 130000 lei)
	PENTRU TOTDEAUNA (288 pag. / 137000 lei)
Madeleine Brent	**COMOARA BLESTEMATĂ** (448 pag. / 82000 lei)
Mary Balogh	**PREȚUL NESOCOTINȚEI** (416 pag. / 71000 lei)

VI. MARI PERSONALITĂȚI ALE ISTORIEI

Anton Joachimsthaler	**SFÎRȘITUL LUI HITLER** (400 pag. / 55000 lei)
Dmitri Volkogonov	**LENIN** – O nouă biografie (576 pag. / 82000 lei)
	TROTKI – Eternul radical (528 pag. / 82000 lei)
Homeric	**LUPUL MONGOL** – Viața lui Gengis-Han (480 pag. / 71000 lei)

VII. TITANI AI LITERATURII UNIVERSALE

Nathaniel Hawthorne — **DIAVOLUL DIN MANUSCRIS** (400 pag. / 82000 lei)
Wilkie Collins — **FEMEIA ÎN ALB** (640 pag. / 108000 lei)
André Maurois — **CLIMATE** (288 pag. / 82000 lei)
Anne Brontë — **NECUNOSCUTA DE LA WILDFELL HALL** (560 pag. / 108000 lei)
Charles Dickens — **MARTIN CHUZZLEWITT** vol. 1 (544 pag. / 66000 lei); vol. 2 (544 pag. / 66000 lei)
Joseph Conrad — **AGENTUL SECRET** (352 pag. / 87000 lei)
W.S.Maugham — **JULIA, LIZA DIN MAHALAUA LAMBETH** (400 pag. / 108000 lei)
Samuel Butler — **ȘI TU VEI FI ȚARINĂ** (480 pag. / 130000 lei)
Maurice Druon — **CONTESA** (192 pag. / 108000 lei)

INTEGRALA CRONIN

A. J. Cronin — **FRUMOASA GRACIE** (176 pag. / 71000 lei)
SUB STELE (688 pag. / 120000 lei)
GRAN CANARIA (400 pag. / 98000 lei)
CITADELA (464 pag. / 108000 lei)
CASTELUL PĂLĂRIERULUI (592 pag. / 191000 lei)

INTEGRALA CLAVELL

James Clavell — **SHŌGUN** vol. I (704 pag. / 142000 lei); vol. II (688 pag. / 142000lei)
TAI-PAN vol. I (400 pag. /153000 lei); vol. II (512 pag. / 175000 lei)
GAI-JIN vol. I (752pag. / 262000 lei); vol. II (720pag. / 262000 lei)

VIII. CAPODOPERE ALE SECOLULUI XX

Graham Greene — **MIEZUL LUCRURILOR** (400 pag. / 96000lei)
John Braine — **DRUMUL SPRE ÎNALTA SOCIETATE** (288 pag. / 108000 lei)
John Braine — **VIAȚA ÎN ÎNALTA SOCIETATE** (288 pag. / 120000 lei)
Michel de Saint Pierre — **MILIARDARUL** (368 pag. / 82000 lei)

IX. PAGINI DIN ISTORIA LUMII

Eric Hobsbawm — **SECOLUL EXTREMELOR** (704 pag./ 104000 lei)

X. CARTE MEDICALĂ

F. Mihălțan, R. Ulmeanu — **BRONHOPNEUMOPATIA CRONICĂ OBSTRUCTIVĂ** (272 pag. / 44000 lei)
Colectiv — **HARRISON PRINCIPII DE MEDICINĂ INTERNĂ,** Ediția a 14-a (110 pag. / 109000 lei)
Stanley L. Wiener — **DIAGNOSTICUL DIFERENȚIAL ÎN DUREREA ACUTĂ** (698 pag. / 633000 lei)
Colectiv — **DIAGNOSTIC ȘI TRATAMENT ÎN PRACTICA MEDICALĂ** (1474 pag. / 1031000 lei)
Irina Holdevici — **AMELIORAREA PERFORMANȚELOR PRIN TEHNICI DE PSIHOTERAPIE** (400 pag. / 93000 lei)
Colectiv — **PRIMUL AJUTOR ÎN STĂRILE DE URGENȚĂ PÎNĂ LA SOSIREA MEDICULUI** (416 pag. / 163000 lei)
Traian Ataman — **CHIRURGIA OTOLOGICĂ** (432 pag. / 306000 lei)
Colectiv — **GHIDUL IUBITORILOR DE ANIMALE** (48 pag. / 33000 lei)

F. D. Mihălțan	**TULBURĂRILE RESPIRATORII DIN TIMPUL SOMNULUI** (320 pag. / 186000 lei)
Colectiv	**GHIDUL PACIENTULUI 2003** – Unitățile sanitare din București (432 pag. / 108000 lei)
Colectiv	**DICȚIONAR MEDICAL ILUSTRAT** (632 pag. / 653000 lei)
Richard M. Stone	**TESTE DE AUTOEVALUARE ȘI RECAPIT LARE HARRISON**, Ediția a 14-a (336 pag. / 382000 lei)
Valentin Iftenie	**MEDICINA LEGALĂ** (336 pag. / 251000 lei)

XI. CARTE JURIDICĂ

Valentin Iftenie, Alexandru Boroi	**INFRACȚIUNILE DE LOVIRE ȘI VĂTĂMARE A INTEGRITĂȚII CORPORALE SAU A SĂNĂTĂȚII** Cadrul juridic, aspecte medico-legale (176 pag. / 164000 lei)
Marin Voicu	**CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI** (336 pag. / 88000 lei)
Constantin Brânzan	**AVOCATUL POPORULUI** – O instituție la dispoziția cetățeanului (432 pag. / 137000 lei)
Mioara-Ketty Guiu	**ELEMENTUL SUBIECTIV ȘI STRUCTURA INFRACȚIUNII** (144 pag. / 109000 lei)
Colectiv	**CODUL PENAL PE ÎNȚELESUL TUTUROR** Ed. a VII-a (528 pag. / 240000 lei)
Dumitru Rădescu, Cristian Jipa	**APELUL ȘI RECURSUL ÎN PROCESUL PENAL** (536 pag. / 382000 lei)
Smaranda Dobrescu, Mihai Șeitan	**NOUTĂȚI ADUSE DE ACTUALUL COD AL MUNCII** (176 pag. / 131000 lei)
Ștefan Daneș Vasile Papadopol	**INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ A PEDEPSELOR** (512 pag. / 491000 lei)

XII. CARTE SOCIALĂ ȘI POLITICĂ

Valeriu Râpeanu	**N. IORGA, M. ELIADE, N. IONESCU** – Polemici, controverse, elogii (336 pag. / 55000 lei)
Paul-Marie de La Gorce	**ULTIMUL IMPERIU** (256 pag. / 65000 lei)
Lee M. Silver	**CLONAREA UMANĂ** – Un șoc al viitorului (368 pag. / 76000 lei)
Pierre Lorrain	**INCREDIBILA ALIANȚĂ RUSIA-STATELE UNITE** (368 pag. / 175000 lei)
Vasili Mitrokhin, Chistopher Andrew	**ARHIVA MITROKHIN** (576 pag. / 240000 lei)
Vasile Paul, Ion Coșcodaru	**CENTRELE DE PUTERE ALE LUMII** (pag.256 / 120000 lei)

XIII. BIOGRAFII CELEBRE

André Maurois	**VIAȚA LUI CHATEAUBRIAND** (400 pag. / 131000 lei)
Constantin Gane	**TRECUTE VIEȚI DE DOAMNE ȘI DOMNIȚE** vol. I (624 pag. / 88000 lei); vol. II (624 pag. / 88000 lei)
Frank McLynn	**PRIN ABISURILE MINȚII. *VIAȚA LUI JUNG*** vol. I (400 pag. / 77000 lei)
	UN GURU AL EPOCII MODERNE. *VIAȚA LUI JUNG* vol. II (400 pag. / 77000 lei)
Lion Feuchtwanger	**GOYA** (544 pag. / 82000 lei)
Andrè Maurois	**POET L REBEL – Viața lui Shelley** (256 pag. / 104000 lei)
Michael White	**LEONARDO** (400 pag. / 141000 lei)
Hannah Pakula	**ULTIMA ROMANTICĂ** – **Viața Reginei Maria a României** (552 pag. / 180000 lei)
Pierre de Nolhac	**MARCHIZA DE POMPADOUR** (272 pag. / 108000 lei)

XIV. THRILLER

Kenneth Royce	**FIUL AMBASADORULUI** (320 pag. / 60000 lei)

XV. MEMORIA SECOLELOR

Claude Mossè **PROCESUL LUI SOCRATE** (192 pag. / 28000 lei)

XVI. LAUREAȚI AI PREMIULUI NOBEL PENTRU LITERATURĂ

John Steinbeck **JOIA DULCE** (320 pag. / 130000 lei)
François Mauriac **CĂILE MĂRII** (256 pag. / 108000 lei)
William Golding **PIRAMIDA** (272 pag. / 108000 lei)

ULTIMELE APARIȚII

Sandra Brown **CONFIDENTA NOPȚII** (432 pag. / 163000 lei)
Mary Higgins Clark **REVELAȚIA** (336 pag. / 148000 lei)
James Clavell **KING RAT** (480 pag. / 229000 lei)
Robert Ludlum **DIRECTIVA JANSON** (640 pag. / 240000 lei)
Tamara McKinley **ULTIMUL VALS AL MATILDEI** (512 pag. / 153000 lei)
A.K. Tolstoi **IVAN CEL GROAZNIC** (336 pag. / 135000 lei)
Elizabeth Thorton **ÎMPOTRIVA RAȚIUNII** (336 pag. / 135000 lei)
Jacques Wallach **INTERPRETAREA TESTELOR DE DIAGNOSTIC** (1328 pag. /699000 lei)
Colectiv **HARRISON MANUAL DE MEDICINĂ** Ediția a 15-a (1200 pag. / 800000 lei)
Thomas Harris **DUMINICA NEAGRĂ** (352 pag. / 178000 lei)

CARTEA PRIN POȘTĂ

Puteți primi cartea dorită chiar în momentul apariției ei, cu o reducere substanțială de preț, prin comandă, la adresa:

B-dul Libertății nr. 4, bl. 117, et. 3, ap. 7, sector 4,
cod 761061, București
Tel: 337.30.67; 0744.530.970; 0723.335.197; Fax: 337.48.22;
E-mail lider@fx.ro

Cititorii care solicită carte prin poștă devin automat membri ai **CLUBULUI CĂRȚII LIDER**, beneficiind de următoarele facilități:

1. Editurile suportă cheltuielile de expediție prin poștă a cărților comandate. În termen de o săptămînă de la data comenzii, solicitantul va primi prin poștă, la domiciliul său, cărțile dorite **(comandă de minim trei exemplare)** cu plata ramburs.
2. Reducerea prețului de vînzare cu: 10% pentru fiecare comandă de minim trei cărți, 12% pentru comenzile ce depășesc cinci cărți, 15% la comenzile de cel puțin zece cărți.
3. Livrarea cărților cu prioritate.
4. Comanda anticipată pentru cărțile în curs de apariție.
5. Asigurarea materialelor informative: cataloage și liste de apariții.
6. Posibilitatea de a comanda cărți on-line la adresa:

www.trustul-lider.ro

Editura își rezervă dreptul de a actualiza prețurile.

Sir Winston Leonard Spencer Churchill s-a născut în 1874, fiind primul fiu al lordului Randolf Churchill. A urmat colegiul Harrow, apoi Academia Regală Militară de Cavalerie. Îşi începe cariera politică în 1901 ca deputat din partea Partidului Conservator, iar în 1904 intră în Partidul Liberal, pe listele căruia este ales deputat. În 1911, este numit Prim Lord al Amiralităţii. Şase ani mai tîrziu, este învestit ministru al armamentului şi apoi al aviaţiei. După o pauză de 3 ani, revine în politică în Partidul Conservator şi devine ministru de finanţe.

La 10 mai 1940, prim-ministrul englez Chamberlain demisionează, locul lui fiind luat de **Winston Churchill,** care formează un nou guvern pînă în 1945, unul dintre cele mai strălucite din istoria Angliei.

A participat la Conferinţele de la Teheran şi Yalta, care au prefigurat harta politică a lumii postbelice.

Între 1951–1955, ocupă pentru a doua oară funcţia de prim-ministru.

În 1953, i se decernează premiul Nobel pentru literatură pentru lucrarea ***A History of the English Speaking Peoples***.

Pentru ataşamentul deosebit faţă de poporul american, J.F. Kennedy i-a conferit, în anul 1963, titlul de cetăţean de onoare al SUA.

S-a stins din viaţă la 24 ianuarie 1965, cu el dispărînd o mare personalitate a secolului al XX-lea.

EDITURA ORIZONTURI
EDITURA LUCEAFĂRUL

Laureați ai Premiului
NOBEL
pentru literatură

4

Lei 249000